HISTORISK ARCHIV.

Et Maanedsskrift

for populaire Skildringer af

historiske Personer og Begivenheder.

Udgivet af

Johan Petersen, og **Frederik Granzow**,
Cand. theol. Cand. jur.

1871. Første Bind.

Kjøbenhavn.

Fr. Wøldikes Forlag.

1871.

Bianco Lunos Bogtrykkeri ved F. S. Muhle.

INDHOLD.

Ingeborg, Dronning af Frankrig.*)

(Med en Udsigt over Philip Augusts Tid).

I.

I de første Dage af August Maaned 1193 vaiede det danske Flag fra nogle anseelige Langskibe i en Havn paa Frankrigs Nordkyst. Vi vove ikke at afgjøre, om Flaget paa den Tid omtrent saae ud som nu; maaskee bar det dengang endnu ikke det hvide Kors, men et andet Skjoldmærke, og dette maaskee ikke paa rød, men, som nogle Historikere have antaget, paa guul Grund, uden at det, saavidt vi vide, med Sikkerhed kan paavises, naar dette Gule er blevet, hvad man nu forstaaer ved Rødt. Thi muligvis kaldte man det danske Flag rødt, allerede dengang det i Virkeligheden var, hvad man nu vilde kalde guult; maaskee betegnede man i hiin Tid med det samme Ord ikke den samme Farvenuance som nuomstunder, da det ellers maatte synes underligt, at vore Kæmpeviser og andre ikke blot poetiske Skriftmonumenter fra Middelalderen saa ufravigelig kalde Guldet rødt, uagtet Alt, hvad vi af Smykker eller Mønter fra Fortiden have opgravet af Jorden, virkelig ikke er mere, men snarere mindre rødt end Guldet i vore Dage. Denne Conjectur turde maaskee endog finde en Bestyrkelse i den umiskjendelige Tendens, som Folkesproget endnu har bevaret, til med Ordet «rød» at betegne den smukke Haarfarve, som ofte rettere burde kaldes guul eller gylden. Men hvilken end dets Farve har været, kan det vel antages for vist, at Dannebrog, eller

---

*) Denne Afhandling er skreven i Paris i Aaret 1855. Red.

dog et dansk Flag, alt dengang var til; thi de samme Historieforskere antage jo, hvis jeg ikke husker feil, at et Dannebrog, maaskee det oprindelige gule, har existeret tidligere end det, som under Volmerslaget paa den esthlandske Kyst faldt ned til os fra Himlen; og følgelig har et saadant sandsynligviis vaiet paa de danske Skibe, der bragte Kong Knud den Sjettes Søster, Valdemar den Stores Datter, Ingeborg, som Kongebrud til Frankrigs Kyst.

II.

Fra Skibene gik Toget tillands til Amiens, hvor Kong Philip August, der med stor Utaalmodighed skal have ventet paa sin unge Brud, selv kom hende imøde med et talrigt og prægtigt Følge. Ingeborg var ledsaget af Biskop Peder af Roeskilde, en klog og beleven Mand, som tidligere havde studeret ved Universitetet i Paris og følgelig kjendte Sproget og Sæderne i Frankrig. Derfor var han valgt til som overordentlig Ambassadeur at ledsage Prindsessen, og med ham fulgte tillige et anseeligt Følge eller Gesandtskab af geistlige Herrer og Riddere. Om der end ifølge den høiere og ældre Civilisation paa fransk Side har viist sig større Pragt og Elegance, bør man dog ikke troe, at de Danske i Klæder og udvortes Optræden ved denne Leilighed stode tilskamme. Thi ikke blot var vort Fædreland paa den Tid i sin Velmagt og forholdsviis et af de rigeste Lande i Europa, men Sydens sirligere Sæder og Moder udbredte sig maaskee selv i hiin fjerne Tidsalder, trods Mangelen paa Dagspresse, Jernbaner og Dampskibe, meget hurtigere, end man i Almindelighed tænker sig. Danmarks Kongehuus var desuden dengang i nærmere eller fjernere Slægtskabsforbindelse med de fleste Regentfamilier i Europa og havde alt oftere havt politiske Berøringer med Frankrig.*) En Annalist fra den Tid, vi her

---

*) See Laporte Dutheil (i Mémoires de l'Institut; lettres et beaux-arts, tome 4, l'an XI.)

have for Øie, og som citeres af Historikeren Mallet, siger udtrykkelig, at «de Danske, som Følge af deres udbredte Handel med Tydskerne, dengang ikke længer gik i Matrosdragt, men bare Klæder og Vaaben som de andre Nationer og hverken manglede Skarlagen og Purpur eller brogede Stoffer og fiint Linned. De besade alle Slags Rigdomme i Overflod som Følge af det Fiskeri, der dreves paa Skaanes Kyster, og Kjøbmænd fra alle Lande bragte dem Guld og Sølv og alle Slags kostbare Sager i Bytte for deres Sild og andre Fisk.» — Man feiler vistnok overhovedet meget ved i Henhold til enkelte, fra vort Standpunkt paafaldende Kjendsgjerninger kun at tænke sig Middelalderen som en vankundig og barbarisk Tid, nedsænket i Grumhed og Overtro, medens selv de velhavende Klasser fandt Behag i at beboe snevre, smudsige Gader og smaae, usunde, fugtige Huse. Hvad det sidste Punkt angaaer, maa man erindre, at Folkemængden i Byerne og i de enkelte Huse var mindre end i vore Dage, at man maaskee opholdt sig saa lidt som muligt i sit Huus, at man kan vænne sig til Alt, og at Vanen er den anden Natur. Men i det Hele maa man helst nøies med at sige, at Middelalderen havde ganske andre Sæder, Moder, Livsanskuelse og Tænkemaade end vor Tid, og at hele den moralske og materielle Cultur i alle gode og slette Livsyttringer udgik saa directe fra Religionen eller fra det, man i den religieuse Tro antog for guddommeligt, som det næppe nogensinde mere vil skee og nuomstunder ei engang kan begribes. Det var en særegen Cultur, fuldkommen i sin Retning, men denne var væsentlig forskjellig fra den, vi forfølge. Hvorledes skulde vi uden at forudsætte et relativt høit Culturtrin kunne forklare os Tilværelsen af de forbausende Monumenter af Bygningskunst, Poesi og Boglærdom, som ere overleverede os fra hiin Periode, hvor man saa at sige aldrig kjendte Fred og ei engang Fredslutninger, men kun Vaabenstilstande. Og om end Poesien, men dog fornemmelig Musikken, ikke havde naaet saa megen Formfuldkommenhed som i vore Dage, saa maa

man paa den anden Side erkjende, at hine Kunster, der sædvanlig ansees for Civilisationens høieste Blomst, i Middelalderen førte en mere agtet og hædret Tilværelse end i vor Tid og hos det dannede og velhavende Samfund vare Gjenstand for en Iver, en Interesse, en activ Begeistring, hvorpaa man nuomstunder sjelden seer Exempler. Og bortseet fra den overordentlige Rigdom af poetisk Literatur, hvilken Iver og Dygtighed finder man ikke i de strengere Videnskaber, naar man stiller sig paa Datidens indskrænkede Standpunkt? Hvilket Liv i Philosophien, som aldrig nogensinde i de nyere Tider var saa populair! Hvilken vidunderlig Tiltrækningskraft udøvede ikke denne Høiskole i Paris, hvor Abælard, tre Hundrede Aar før den første Bogtrykkerpresse, blev navnkundig over hele Verden og var det ved sin Veltalenhed, før han blev det ved sin ulykkelige Kjærlighed!

III.

Paris var saaledes allerede dengang, hvad det er endnu, i literair og videnskabelig Henseende Verdens Hovedstad. Allerede fra det ellevte Aarhundrede vare dets Skoler berømte i den hele christelige Verden, og fra alle Lande flokkedes man for at høre de franske Theologers og Juristers Forelæsninger, som dengang holdtes i det latinske Sprog, der forstodes i den hele katholske Verden. Dog havde denne Universitetsvirksomhed endnu kun en privat Charakteer under Kirkens Tilsyn, og uden at Staten i mindste Maade bekymrede sig om Underviisningen. De af Carl den Store grundede Palatinatskoler vare afløste af geistlige Skoler, der oprettedes i Bispegaarde og Klostre, og her kunde Enhver, der følte Lyst og Evne dertil, bestige Kathedret. Bispeskolen i Paris var den meest besøgte af alle. Men da Abælard, som her havde været Discipel, aabnede sin egen Skole, eller Høresal, paa St. Genovevabakken*), voxede Tilløbet i den Grad, at

*) I det nu for Tiden fattigste og smudsigste Qvarteer, der fornemmelig beboes af Kludekræmmere.

Paris, som med sine tyve til tredive krumme Smaagader, indeklemte paa et snevert Rum, næppe havde Plads til sine egne tredive Tusinde Indbyggere, saae sig oversvømmet af ti Tusinde Studenter, for en stor Deel Fremmede, der om Dagen trængte sig til Høresalene og om Natten ikke kunde finde Logis. De maatte stuve sig sammen i Kjældere og Kroge som Slagteqvæg, og i den milde Aarstid overnattede de paa Straaknipper i Gaderne omkring Abælards Skole for at være tilstede i den tidlige Morgenstund, naar den beundrede Lærer begyndte sit Foredrag. Hvor findes vel i vor Tid en saa livlig Interesse for det Aandelige, og hvor er den studerende Ungdom, som vilde bringe et lignende Offer for ei at gaae Glip af en Forelæsning? Og dog havde Paris ikke dengang, meer end nu, nogen skummel Klostercharakteer eller hyldede puritansk Strenghed i Sæderne. Denne lille By var trods sit beskedne Ydre allerede dengang et Hjem for Forlystelser, naturligviis i Datidens simple Smag; en samtidig Forfatter kalder den en Forførelsens og Fordærvelsens Stad og advarer Ungdommen mod dens Snarer og de Synder, man der forledes til at begaae. Dette Pariser-Universitet, som saaledes factisk bestod, om end tildeels under aaben Himmel, blev endelig under Ludvig den Syvende officielt grundet og ordnet ved Lov, og flere Collegier oprettedes. Studenterne, som herved fik Tag over Hovedet og fast Fod i Samfundet, begyndte snart at føle sig som en Magt i Staten; de haandhævede deres Værdighed som «Herrer i Aandernes Rige» ved stadige Stridigheder med Borgerne i Paris, omtrent som det endnu finder Sted ved de tydske Universiteter mellem Studenter og «Philistre», og dette Forhold udartede undertiden til formelig Kamp og blodige Gadeuordener. Ved en saadan Leilighed var det, at Philip August, der skjøndt Antagonist af Geistligheden var ivrig Beskytter af Universitetet og Videnskaberne, tog Studenternes Parti, lod nogle stærkt compromitterede Borgeres Huse jevne med Jorden, deres Træer og Viinhaver ødelægge, og indrømmede «Skolerne» ganske overordentlige

Privilegier. Men at et ikke ringe aandeligt Samqvem alt dengang fandt Sted mellem Paris og Norden, og at en Mængde unge Danske stadig opholdt sig i Paris, kan man slutte deraf, at her allerede før Prindsesse Ingeborgs Ankomst fandtes et særeget Collegium, udelukkende grundet for Danske, som studerede ved Universitetet i Paris.

IV.

Derimod var Frankrigs politiske Betydning paa den Tid langt ringere end dets videnskabelige Anseelse, og det havde næppe saa megen Magt og Udstrækning som, hvad man i vor Tid kalder en Magt af anden Rang. Vel havde under Ludvig den Syvende (den Fromme) en udmærket Minister, den berømte Abbed Suger († 1151), søgt at bringe Orden i det Indre, befordre Stædernes Udvikling for herved at styrke Kongemagten imod den mægtige Lehnsadel; men som politisk Eenhed var Riget svækket og opløst ved et ulykkeligt Korstog, ved uafbrudte Kampe og Stridigheder med oprørske Vasaller, af hvilke den mægtigste, Kongen af England, blev med hver Dag mere truende for den franske Krone. Da Ludvigs Søn, Philip August, besteg Thronen (1180), bestod Kongeriget Frankrig kun af Centrumsprovindserne mellem Seine og Loire, omtrent saa Meget som fem Departementer af de nuværende 86 eller som det Hertugdømme Frankrig (L'ile de France), hvor Hugo Capet regjerede, da han i 987 som den mægtigste af de 61 næsten uafhængige Lehnsbesiddere, der beherskede Frankrig, lod sig udnævne til Konge. Vasallerne i Syden, med Greven af Toulouse i Spidsen, havde i et Par Aarhundreder næsten været selvstændige og ikke anerkjendt Kongerne af Frankrigs Overhøihed, men sluttet sig til Spanien; Provence, de østlige og nordostlige Provindser erkjendte factisk kun den tydske Keiser for Lehnsherre, og næsten hele Vesten: Normandiet, Bretagne, Guienne og Gascogne (Aquitanien), havde siden Vilhelm Erobreren været meer og mindre umiddelbare Lehn af den engelske Krone.

I Modsætning til sin Fader var Philip August ingen religieus Enthusiast, men en sand Statsmand, der med en levende Følelse af Kongemagtens Opgave og Værdighed forbandt udmærkede praktiske Regentegenskaber.*) Han var siden Carl den Store den første Monark, som havde et stadigt politisk Maal for Øie, den første, der omfattede Landets sande Interesser, hele den indre og ydre Politik med et saa fordomsfrit og sikkert Herskerblik, som kun faa senere Regenter have besiddet det. Det er hans udødelige Ære først at have undfanget Ideen til og indseet Fordelene af den politiske Eenhed, som senere udgjorde Frankrigs Styrke og Storhed, istedetfor at man hidtil kun havde forfulgt Udviklingen af det feudale Princip som socialt Ideal. Saaledes blev han ikke blot den første Skaber af Frankrigs geographiske og monarkiske Eenhed, men var maaskee den tidligste Typus for Souverainiteten eller den absolute Kongemagt, denne Statsform, der senere gjorde Touren om Continentet, og som, idet den befriede Verden fra Kirke- og Adelsdespotiet, maa henregnes til de store Emancipationsideer, der fra Tid til anden fremtræde i Historien og bevirke en Gjenfødelse af Menneskeheden. Med Philip August begyndte først det virkelige franske Monarki; han forberedte denne Sammensmeltning af Lehnssouverainiteterne, som efterhaanden forenede de adsplittede Kræfter af det gamle Galliens forskjellige Folkestammer. Ved hans Død vare Provindserne Vermandois, Artois, Vexin, Berry, hele Normandiet, Maine, Anjou, Touraine, Poitou, Auvergne ind-

---

*) Hos de nyere franske Historikere er ogsaa Anerkjendelsen af denne Konges Fortjenester bleven meer og meer almindelig. »Ph. Aug.« siger Guizot, »anvendte sin hele Regjeringstid til at organisere Kongeriget, til at bringe det factiske Kongedømme i Overeensstemmelse med dets Retstitel, dets ydre, virkelige Tilstand med de om dets Natur allerede udbredte Ideer. Det manglede den materielle Storhed og Styrke; Ph. A. arbeidede uafladelig paa at tilveiebringe denne Virkelighed.« (Cours d'Histoire moderne, histoire de la legislation en France, tome V.)

lemmede i Monarkiets oprindelige Kjerne, Lehnshøiheden erhvervet over Hertugdømmet Bretagne, og Kongenavnet var ikke længere en tom Lyd, men en Virkelighed.

V.

Philip August stod ved Overgangen fra Ynglings- til Mandsalderen, da han beilede til den danske Prindsesses Haand, og han havde alt i over to Aar været Enkemand. Han var kun otte og tyve Aar, men allerede dengang havde han levet og udført Mere, end mange Regenter ved Slutningen af deres Løbebane. Kun lidt over fjorten Aar gammel havde han tiltraadt Regjeringen; han unddrog sig hurtig det Formynderskab, hans Moder og hendes fire Brødre, alle mægtige Lehnsbesiddere, vilde udøve over ham, og viste sin selvstændige Charakteer ved at alliere sig med Greven af Flandern og, trods sine Slægtninges ivrige Modstand, at ægte dennes Niece, Isabella af Hennegau (omtrent 1184). Han haabede ved dette Ægteskab at erhverve Vermandois og en Deel af Flandern. Onklerne truede ham med Krig, men Folkets Masse var allerede Philip August med Liv og Blod hengiven, og saaledes seirede han i den Krig, han (1185) maatte føre mod sin Svigerfader for at komme i Besiddelse af Medgiften. Derpaa understøttede han de engelske Prindser — Vasaller af Frankrig — i et Oprør mod deres Fader, Kong Henrik den Anden af England; og da i 1187 den mægtige Saladin havde omstyrtet den christelige Throne i Jerusalem, sluttede han 1190 «evigt Venskab» med Prinds Richard, som imidlertid var bleven Konge i England, og drog med ham paa et Korstog; han landede (13de April 1191) ved Ptolemais (St. Jean d'Acre), angreb og indtog denne Fæstning, efter at Richard, som paa Veien havde bemægtiget sig Cypern, var ankommen med sin Armee; men Philip August havde ingen Andeel i den Grumhed, hvormed Richard (Løvehjerte) lod over 2000 arabiske Fanger myrde. Pludselig besindede han sig, fandt at have gjort Nok for Korsets Ære, og at han i

Hjemmet havde vigtigere Ting at gjøre, navnlig i Richards Fraværelse. Han lod en Styrke af 10,000 Mand tilbage paa Krigsskuepladsen, men reiste selv i Hast hjem, medens hans Kampfælle og Rival vedblev at glemme sit eget Rige og udtømte dets Kræfter for at beruse sig i tom Berømmelse. Paa Tilbageveien besøgte han Rom for at forsikkre Paven om sin Iver for Kirken og Korset og saaledes forud sikkre sig den geistlige Autoritets Overbærelse, naar han aabent brød Pagten med Richard, som i Palæstina havde behandlet ham med Overmod. Og nu begyndte Philip August den Kamp, som han deels med Magt, deels med List fortsatte næsten hele sit Liv for at bemægtige sig de engelske Provindser paa fransk Grund og befrie sig fra Englands Lehnsherredømme. Da han kom tilbage, var hans Dronning død, og hans første Tanke var: ved et nyt Ægteskab at forøge sine Stridskræfter til den Kamp, han havde besluttet.

VI.

Adskillige Historikere have, under Paavirkning af adelige og geistlige Partiinteresser, søgt at stille denne Konges moralske Charakteer i det ufordeelagtigste Lys; men først og fremmest bør man dog her ikke anlægge anden Maalestok end Sæderne og Tænkemaaden i den Tid, han tilhørte. Det kan ikke negtes, at han var lidet nøieregnende i Valget af Midlerne for sine Planer, og at han viste liden Agtelse for Løfter og Eder, naar de kom i Collision med vigtige politiske Interesser og de alvorlige Regentpligter, der ledede alle hans Handlinger; men i saa Henseende kæmpede han kun med samme Vaaben, som hans samtidige Modstandere efter Evne anvendte mod ham; thi Troløsheden blandt Fyrster og Mægtige har aldrig været større end i hiin af Historikere og Poeter for dens ridderlige Dyder anpriste Tid. Meget af, hvad der i vore Dage synes grumt og barbarisk, opfattedes ikke i Middelalderen paa samme Maade. Saaledes vil den moderne Tolerance ubetinget misbillige, at Philip i Begyndelsen af sin

Regjering lod nogle og firsindstyve Jøder indebrænde, fordi de havde mishandlet en Christen, som var beskyldt for Tyveri og Mord, paatrykt ham en Tornekrone og hængt ham paa et Kors; — eller at han i 1183, under Paaskud af det Rygte, at de hver Paaske offrede en Christen, lod alle Jøder udvise af Riget efter at have berøvet dem en stor Deel af deres tildeels ved Aager erhvervede Rigdomme. Dette var imidlertid i hiin Tid ikke blot undskyldeligt, men en politisk klog Handling, der skaffede Kongen en overordentlig Popularitet baade hos Geistligheden og hos Lægfolk. Men naar man læser hans Historie hos samtidige Skribenter,*) faaer man et høiere Begreb om ham og seer ikke blot, at han var Gjenstand for Folkets og Samtidens Beundring, at den voldsomme og ofte rænkefulde Politiker tillige besad Ridderlighed og Ædelmod; men man bemærker i hele hans Liv den Charakteerstyrke, den Eenhed og Kraft i Forfølgelsen af et ophøiet Formaal, som til enhver Tid indgyder Interesse og Agtelse. Han var den første Konge af det capetingiske Dynasti, som med Datidens ridderlige Mod forenede de nyere Tiders indsigtsfulde og udholdende Politik; al hans Stræben gik ud paa at udvide Kronens Domaine og forøge dens Magt mod ydre og indre Fjender. Ingen Hindring standsede ham; for Kongedømmets Interesser opoffrede han Alt, sin egen Ro, sin Lyst til Fornøielser, undertiden sit gode Rygte, og, hvad der fordrede ikke mindre moralsk Mod, sin Tids Fordomme og Overtro, Baroner og Præster. Men hvad der især i hiin krigerske Tid var noget Sjeldent og endnu i vore Dage giver ham Adkomst til Beundring, det var, at hans rastløse Aand paa een Gang omfattede alle Landets Interesser: paa samme Tid, som han med Underhandlinger og Felttog virkede for sin store Magtpolitik, udkastede han, omgivet af sine Baroner og borgerlige Raad-

---

*) Vie de Philippe Auguste par Guillaume le Breton, og Ph. A. par Rigord, i Guizots: Collection des mémoires relatifs à l'histoire de France, tome II.

givere, vigtige Reformplaner og nyttige Love. Han sørgede for Handelens Opkomst, grundede og beskyttede et Handels-Compagni, en Art Hansa, i Paris og havde Sands for Stadens Forskjønnelse og det offentlige Sundhedsvæsen; ikke blot lod han dens første Fæstningsmure opføre, men han byggede Vandledninger, Hospitaler og Kirker. Notredamen skred rask fremad, og Paris fik under Philip August sine første Torvehaller og sin første Brolægning — (for de udjagede Jøders Penge). Han havde ikke Magt nok til at forhindre den langvarige og grusomme Krig, der under Pavens Tilskyndelse førtes (1209—24) i Provence og Languedoc imod det albigensiske Kjætteri, og som begyndte med Indstiftelsen af Inquisitionen; men han holdt sig idetmindste fri for al Deeltagelse i en saa upolitisk Borgerkrig. Saaledes var den Fyrste, som i 1193 sendte Gesandter til Roeskilde for at forlange den danske Kongesøsters Haand. Man vil allerede have sluttet, at det ikke blot var Rygtet om hendes Skjønhed og Dyder (som forresten meget berømmes af samtidige, navnlig geistlige Forfattere), der bevægede ham til dette Skridt. Han ønskede, at Knud den Sjette skulde overdrage ham den Ret til den engelske Throne, som de danske Konger endnu dengang ikke havde opgivet; han ønskede tillige, at en dansk Flaade skulde hjælpe ham til at foretage en Landgang i England; i dette Tilfælde forlangte han ingen anden Medgift. Denne Plan kunde, hvis den var bleven udført, have givet den nuværende Verden et andet Udseende. Knud den Sjette modtog gjerne den hans Søster tilbudte Ære og var heller ikke utilbøielig til at indgaae paa den foreslaaede Betingelse; men hans Raadgivere, især af Geistligheden, fandt det nødvendigere at bekrige de hedenske Vender og ugudeligt at angribe de christne Englændere. De foretrak at betale en Medgift i klingende Mønt, og efter nogen Underhandling med de franske Gesandter gave disse deres Samtykke hertil. Det er ikke usandsynligt, at de herved have overskredet deres Fuldmagter; men de vare maaskee alt gaaede for vidt til med Anstand at

kunne trække sig tilbage. De bestemte da Medgiften til 10,000 Mark Sølv, hvilken Sum paa Stedet blev dem udbetalt.

VII.

Ingeborg var en Datter af Kong Valdemar den Første og Sophie, Datter af en russisk Fyrste, Vladimir; hun var født 1175 og altsaa i 1193 atten Aar gammel. Samtidige Historikere rose hendes Ynde og fortræffelige Egenskaber; man sammenlignede hendes Skjønhed med Helenes og hendes ædle Manerer med Polyxenes. Etienne fra Tournay, der havde kjendt hende som Dronning, meente, at hun ganske svarede til det Billede af den christelige Jomfru, som Sanct Ambrosius har skildret; man roste endog mere hendes Sjæls- end hendes Legemsskjønhed. Skjøndt saa ung af Aar besad hun den modne Alders Viisdom; hun syntes «mere erfaren end Sara, forstandigere end Rebekka, skjønnere end Rachel, frommere end Anna, kydskere end Susanne». — Selv de Philip August meest hengivne Skribenter, som Rigord og Guillaume le Breton, omtale hende aldrig uden med Agtelse, og Alle synes enige om at betragte hende som et Mønster paa Dyd og Skjønhed.

Formælingen fandt Sted i Domkirken i Amiens den 14de August 1193, og allerede næste Dag, Mariæ Himmelfartsdag, blev Ingeborg med megen Pomp kronet og salvet til Dronning af Kongens Onkel, Erkebiskop Guillaume af Rheims. Men nu indtraf den sælsomme Begivenhed, som for lang Tid gjorde hendes følgende Liv til en Kjæde af Sorg og Ydmygelse, og over hvis sande Grund der endnu hviler et Slør, som Historien aldrig har kunnet gjennemtrænge. Den eneste Person, der kunde have bragt Klarhed i dette Punkt, nemlig hendes kongelige Gemal, synes stedse at have bevaret Hemmeligheden, det være nu ifølge en ridderlig Discretion, eller fordi Tilstaaelsen, hvad der synes os rimeligere, kunde have været saarende for hans Egenkjærlighed. Han udtalte plud-

selig den Beslutning at ville skilles fra den med Længsel imødesete Brud og sende hende tilbage til Danmark. Dette afslog hun selv med stor Bestemthed, og hun skal have yttret, at hun Et af To hellere vilde gaae i et Kloster. De danske Gesandter, som havde ledsaget Prindsessen, afsloge ligeledes en saa nedværdigende Fordring, og for ei engang at høre den gjentage forlode de med en for Tiden charakteristisk, diplomatisk Tact i stor Hast Frankrig. De fornemme franske Herrer, Philip Augusts Vasaller, som vare hidkomne til Formælingen, gjorde alt Muligt for at bevæge ham til at beseire denne saa uventede Antipathi; han samtykkede tilsidst i endnu engang at have en Sammenkomst med Dronningen. Denne fandt Sted i Slottet Sanct Maur i Nærheden af Paris; han begav sig til hendes Sovekammer, men nogle Øieblikke efter traadte han pludselig ud og erklærede, at Ingeborg aldrig kunde være hans Kone, og at han ei engang vilde taale, at man nogensinde i hans Nærværelse nævnede hendes Navn*).

VIII.

De mundtlige eller skriftlige Traditioner, som Krønikerne have opbevaret om denne Begivenhed, dele sig i tre Arter: den phantastiske, som bærer Sagnets poetiske Charakteer og mulig har ligget til Grund for en eller anden tabt Folkesang: at nemlig Kongen midt under Salvingshøitideligheden pludselig blev betagen som af en Svimmel og af en panisk Skræk ved Synet af Ingeborg. Han blegnede, skjælvede og forbausede sit Følge med alle Tegn paa en ubetvingelig Afsky. En mere prosaisk Version, som selv fandt Tiltro hos dem, der toge Ingeborgs Parti, paastod, at Kongens Uvillie ingenlunde var opstaaet saa pludselig, men allerede skrev sig fra Natten,

---

*) Géraud: Mémoire sur Ingeburge de Danemark, reine de France, courronné par l'Académie des inscriptions et belles lettres 1844. (Bibliothèque de l'Ecole de Chartres, tome I).

som gik forud for Kroningen; han skulde hos Dronningen have fundet en ildelugtende Aande*) eller en hvilkensomhelst anden hemmelig Legemslyde. Den tredie Forklaringsmaade, som rimeligviis fandt størst Udbredelse hos Folket, var den reent overtroiske at betragte det Hele som en Art Gudsdom eller som et Værk af Djævelen og onde Magter**), en magisk Forhexelse, ifølge hvilken Philip August stedse i Dronningens Nærværelse følte sig som slagen af Lamhed baade paa Sjæl og Legeme. En saadan Forklaring var endnu dengang i Tidens Aand, og man erindres herved uvilkaarlig om visse Scener, som spille en dramatisk Hovedrolle i det berømte «Niebelungenlied». Rigord fortæller, at Hexe og Spaaqvinder havde paavirket Kongens Sind. Andre mene, at han først Dagen efter hendes Ankomst fik at vide, at hans Ønske om en Alliance til at erobre England var afslaaet, og at denne politiske Skuffelse pludselig lod Ingeborg tabe al Elskværdighed i hans Øine og gjorde hende til Gjenstand for hans Had. Hvad der imidlertid er en utvivlsom Kjendsgjerning, det er, at Kongen Dagen efter Formælingen ikke havde anden Tanke end Skilsmisse. Han erindrede sig, at hans Fader, Ludvig den Syvende, da han vilde skille sig fra sin Dronning, Eleonora af Guienne, blot havde samlet Rigets Baroner og Prælater, som i Dronningens Fraværelse havde stemt for Skilsmissen, og at dette Magtsprog senere blev erkjendt for gyldigt og udført. Philip August troede at kunne gjøre ligesaa, dog negtede han ikke Ingeborgs Ret til at være tilstede ved Forsamlingen, ja han tilstod hende endog en Tolk, hvoraf man kan slutte, at Forhandlingerne bleve førte paa Fransk. Men den stakkels Ingeborg stod, efter det danske Gesandtskabs Afreise, ganske ene; hun fandt ei engang en Forsvarer og synes ikke selv at have forsøgt paa at tale sin Sag, saa at Tolken blot tjente til at meddele hende Udfaldet. I Mangel af et saa-

*) Vilhelm af Newborough.

**) Guillaume de Nangis.

dant Motiv til Ægteskabets Ophævelse, som offentlig kunde udtales, greb Kongen til det Paaskud at lade Prælaterne udarbeide en Stamtavle, ifølge hvilken Ingeborg*) i fjerde Led var beslægtet med hans første Dronning, Isabella af Hennegau. Han skrev til Paven, som udnævnte to Bisper til at undersøge Spørgsmaalet, og i Henhold til dette vidtløftige Slægtskabsforhold, som Ingen før havde anet, erklærede Baroner og Prælater Ægteskabet for ugyldigt. Dette skete i Compiegne den 5te Novbr. 1193, under Forsæde af den ovenfor nævnte Erkebisp, Guillaume af Rheims.

IX.

Den ulykkelige Dronnings Stilling var dobbelt sørgelig i et Land, hvis Sprog hun ikke forstod og endnu ikke havde havt Tid til at lære. Men hvorledes, vil man spørge, kunde hun da efter Biskop Peder af Roeskildes og de øvrige Danskes Afreise overhovedet gjøre sig forstaaelig, og hvorledes havde hun selv kun i det første Døgn af sit Ægteskab kunnet underholde sig med sin kongelige Gemal? Jo, som en velopdragen Dame havde hun lært Latin, der paa den Tid ikke blot var Kirke-, men ogsaa Hof- og Diplomatsprog, og som saaledes forstodes af de dannede Klasser i Frankrig, om end den nordfranske Dialekt, hvoraf det os bekjendte franske Sprog i det 14de og 15de Aarhundrede udviklede sig, allerede var det almindelige Talesprog. Imidlertid synes hun kun ufuldkomment at have kunnet udtrykke sig paa Latin og har næppe uden Vanskelighed været istand til mundtlig at underholde sig i dette Sprog, saavidt man kan slutte af de historiske Ord, i hvilke hun gav sin Smerte Luft, da Tolken meddeelte hende Forsamlingens Kjendelse. Hun brast i Taarer og udbrød: «Mala Francia, mala Francia! Roma, Roma!» (Onde

*) Ved Carl den Gode, Greve af Flandern, en Søn af den danske Konge Knud den Hellige.

Frankrig! Rom, Rom!) — Til Paven i Rom satte hun nu sit eneste Haab. Men Philip August, som ikke frygtede den daværende Pave, og hvis Fortjeneste det netop var at hævde Kronens Uafhængighed imod Pavernes overdrevne Fordringer, lod sig ikke bevæge af hendes Sorg, men lod hende føre til Abbediet Cisoing i Stiftet Tournay i Flandern, hvor man endog i den Grad skal have ladet hende mangle de simpleste Livsfornødenheder, at hun saae sig nødt til at sælge en Deel af sine Klæder og det Sølvtøi, hun havde medbragt. Dog bør man ikke antage, at Philip August har givet Ordre til den slette Behandling, der blev Dronning Ingeborg tildeel; en fransk Historiker, Daniel, forsikkrer netop det Modsatte; men med sit ægte franske Gemyt tænkte Kongen næppe meer paa hende, og om han end allerede 1196 ægtede Agnes, Datter af Hertugen af Meranie*), som nedstammede fra Carl den Store, saa synes Ægteskab og Qvinder overhovedet kun for ham at have været en Bisag eller Tidsfordriv, saafremt det ikke var Politik. Snart fik han desuden meget alvorligere Ting at tænke paa, thi Richard Løvehjerte, som paa sin Hjemreise fra Palæstina var bleven indespærret af den tydske Keiser i en Borg i Tyrol, var undsluppet af Fængselet og truede med at tilintetgjøre Philip August's Planer til at samle det franske Rige. Denne kaldte Jøderne tilbage for at skaffe sig Penge, og Krigen førtes nu paa fransk Grund næsten uafbrudt og med vexlende Held, indtil der ved Pavens Mellemkomst og Richards Død (1199) indtraadte en Pause.

X.

Imidlertid var man ikke blot i Danmark, men ogsaa i andre Lande hurtig bleven bekjendt med det Skete. Hvorledes man udenfor Frankrig dømte derom, kan sluttes deraf, at en udenlandsk Prindsesse, hvis Haand Philip August, endnu

---

*) Meran i Tyrol.

før hans Ægteskab med Agnes havde attraaet, uden Betænkning afviste ham, idet hun beraabte sig paa «hans skammelige Opførsel mod Kongen af Danmarks Søster». Fra dansk Side synes man med sin Beklagelse og Benegtelse af det paaduttede Slægtskab slet ikke at have vendt sig til Frankrig, men kun directe til Paven. Knud den Sjette skal have været høist indigneret, men vidste intet Bedre at gjøre end at sende en Deputation til Rom, bestaaende af den bekjendte Andreas Sunesøn og Abbed Vilhelm, der tilhørte den franske Genovevaorden, og som havde tilraadet Ægteskabet. Dette var maaskee en diplomatisk Feil, som viser, at Hoffet i Roeskilde ikke tilstrækkelig kjendte Forholdene i det sydlige Europa, da det netop var Philip Augusts Politik saa lidt som muligt at respectere Pavens Autoritet; eller maaskee har Absalon, som dengang var dansk Premierminister, af Princip ikke villet anerkjende den verdslige Magts Selvstændighed ligeoverfor Paven. Til denne sendte man fra Lund og Roeskilde vidtløftige Slægtregistre. Ingeborg selv sendte fra sin Klostereensomhed Breve til Rom, og Følgen var, at Celestin d. Tredie annullerede Skilsmisseacten og forbød Kongen af Frankrig at indgaae nyt Ægteskab; han havde 1195 sendt to Legater til Frankrig, som samlede et Concil af Geistlige og søgte at formaae Kongen til at fornye Forbindelsen med Ingeborg, men Celestin var gammel og af en svag Charakteer, og Philip August frygtede ham saa lidt, at han endog lod Legaterne fængsle og, som vi have seet, næste Aar formælede sig med Agnes. Da Ingeborg nu (1197) sendte en ny Klageskrivelse til Rom, paadrog hun sig herved kun et strengere Fængsel; fra Abbediet blev hun flyttet til en Fæstning, hvor hun tvivlede om nogensinde at see Enden paa sine Lidelser, som — man kan ikke tilbageholde denne Tanke — en kraftig, klog og directe Mellemkomst fra Danmarks Side uden Tvivl kunde have bragt til at ophøre. Men desto virksommere var det danske Diplomati i Rom.

XI.

Heldigviis var her Celestin død, og hans Efterfølger, Innocens d. Tredie, var en ivrig og energisk Pave. Philip havde ladet de to danske Gesandter paa Tilbagereisen fra Rom fængsle i Nærheden af Dijon og frataget dem de pavelige Buller eller Depecher, de skulde overbringe, og kun ved to mægtige franske Geistliges Indflydelse kom de atter paa fri Fod. Men den nye Pave skrev strax til Biskoppen af Paris, Eudes (Odo) af Sully, at han skulde opfordre Kongen til at underkaste sig Kirkens Love. Da dette Brev i tre Maaneder forblev uden Svar, skrev han selv til Philip August, forestillede ham den Forargelse, han ved sin Opførsel gav i Christenheden, og som Kirken ikke kunde lade ustraffet, hvis han fremturede deri. Paven saae sig nødt til at skrive paany mod Slutningen af Aaret 1198, og han erklærede, at denne Paamindelse var den sidste. Overbringeren af dette Brev, Cardinal Pietro af Capua, var forsynet med Fuldmagt til at udføre Pavens Trusler. Efter at et Aar var hengaaet med Underhandlinger, indsatte han den 6te Decbr. 1199 i Dijon et Concil af fire Erkebisper, atten Biskopper og en Deel Abbeder, og da Kongen ikke vilde opgive sit Ægteskab med Agnes af Meranie, blev Riget sat i Ban, og efter et nyt Concil blev Excommunicationsacten opslaaet paa Porten af Domkirken i Vienne, i Provindsen Dauphiné, som dengang endnu ikke hørte til Frankrig. Alle høiere og lavere Geistlige erholdt Befaling til at oplæse den ved Portene af Kirkerne i Frankrig samt strengt at iagttage dens Forskrifter. Biskopperne af Paris, Senlis, Soissons, Amiens og Arras gjorde Begyndelsen, og de Øvrige fulgte Exemplet, efter at Paven, trods deres Forbøn, havde stadfæstet Interdictet. Om man end erindrer, at den kirkelige Tro og de religieuse Ceremonier paa den Tid udgjorde Folkenes Liv og ansaaes for nødvendigere Livsbetingelse end Luft og Brød, saa vil dog Ingen i vor Tid tilfulde kunne tænke sig den uhyre Virkning af et saadant paveligt Ord, der lukkede alle Kirker, bragte alle

Klokker til at forstumme, udsatte Ægteskaber og kun gjorde en Undtagelse med Barnedaab og den sidste Olie til Døende, men lod Ligene henstaae ubegravede ved Indgangen til Kirker og Kirkegaarde, indtil man nødtes til at begrave dem i uindviet Jord, i Haver og Marker. Det var et revolutionairt Middel, i Grunden aldeles uforeneligt med det Begreb om en verdslig Stat, der var i sin Udvikling; det var, som om et uhyre Sørgeflor bedækkede hele Riget; Intet kunde i høiere Grad anskueliggjøre den mod den danske Prindsesse begaaede Uret. Kun de, som lode sig indskrive til et Korstog, havde Ret til den Begunstigelse at høre en Messe og begraves i viet Jord; Folket knurrede, men straffedes herfor med strengere Paalæg, og dog synes det, at ingen Klasse gjorde alvorligt Forsøg paa ved Opstand at unddrage sig en saa utaalelig Tilstand, der varede i hele otte Maaneder.

XII.

Med sin kraftige, stundom ubændige Natur begik Philip først den Dristighed at forjage de Biskopper, som havde udført den pavelige Sentens, og at fratage Kirker og Klostre deres Eiendomme; i den Magtfølelse, der besjælede ham efter hans farligste Modstanders, Richards, Død, tænkte han en Tidlang paa at optage Kampen med Sanct Peders mægtige Efterfølger. Han sendte paa sin Side Gesandter til Rom; men Innocens gav urokkelig det Svar, at «Concubinen maatte fjernes, og Dronning Ingeborg indsættes i sin Ret». Philip lovede endelig begge Dele for at faae Interdictet ophævet, hvilket ogsaa skeete*). Løftet var kun en politisk List, og det var i det Høieste kun Alvor med den ene Deel af Forpligtelsen. Agnes blev forviist til et kongeligt Slot ikke langt fra Paris, og han samtykkede i en Sammenkomst med Ingeborg. Hun blev indført af tre Erkebisper og med festlige Ceremonier. Kongen gav hende Haanden og erklærede, at

*) Ved et Concil i Nesle, 1200.

han fra nu af vilde behandle hende med den hendes Stilling tilkommende Agtelse. Men de Tilstedeværende fandt, at den Tone, hvori han talte, og Haardheden i hans Ansigtstræk ikke tydede paa, at hans Løfter vare ærlig meente. Ei heller varede det længe, inden Paven modtog en ny Skrivelse fra Ingeborg, hvori det hed, «at hun endnu stedse var Fange og kun havde skiftet Fængsel. Hendes Stilling var endnu mere tung og trykkende end forhen. Man tilstod hende ingen Frihed eller Magt, intet Tegn paa hendes kongelige Værdighed. Ingen kunde, uden en egenhændig Tilladelse af Kongen, nærme sig hende eller tale med hende .... Endelig (hvad der for en saa from Korsdragerinde maatte være det haardeste Slag) havde Philip ladet hendes Navn udslette af de offentlige Bønner, som det var Skik at synge for Kongen og Dronningen i alle Frankrigs Kirker». Pave Innocens, som mærkede, at han var bleven narret, og at de franske Prælater frygtede mere for Kongen end for ham, gav sin Legat, Octavian, som Philip havde vidst at vinde, en skarp Irettesættelse for hans Eftergivenhed og viste ved denne Leilighed sin classiske Lærdom, idet han paa Kirkens ved ham repræsenterede Magt anvendte det Horatsiske Vers: «Parturiunt montes, nascetur ridiculus mus» *). Han afsendte desuden en ny Legat for at være tilstede ved det Concil, som 1201 skulde sammentræde i Soissons, og som i sidste Instans skulde dømme imellem Ingeborg og hendes Gemal, der selv havde andraget paa lovformelig Skilsmisse og Revision af Processen.

XIII.

Omsider synes det, at man i Danmark har begyndt at tvivle om Pavens Almagt; man bestemte sig til at sende Gesandter og Retslærde til Frankrig, og om end Philip næppe

*) Et Bjerg gjør Barsel, og Fosteret er kun en ubetydelig Muus.

yndede, at man hidtil slet ikke havde henvendt sig til ham, fik de dog Tilladelse til at være tilstede ved Mødet i Soissons og føre Dronningens Sag. Processen førtes med Heftighed fra begge Sider. Kongen tog først Ordet og fremsatte sit Forlangende om ikke længere at være bundet til en Prindsesse, med hvem han befandt sig i et saa nært Slægtskabsforhold. Derpaa reiste Kongen af Danmarks Gesandter sig, men deres Tactik gik væsentligst kun ud paa at excipere mod den her nedsatte Ret og appellere til Paven. «Vi ere Vidner», yttrede de, «at da Kongen vor Herre over-«gav sin Søster til Eders Gesandter, svore disse paa deres «Sjæl og paa Eders, at, saasnart som Ingeborg havde sat Fod «paa fransk Grund, skulde I ægte hende, lade hende salve «til Dronning og, saalænge som I Begge maatte forblive i «Live, behandle hende i Overeensstemmelse med hendes dob-«belte Rang af Dronning og Ægtefælle. I har ratificeret denne «Ed ved et Diplom, som er tilsendt Kongen af Danmark; vi «have det her i vore Hænder, tilligemed de Baroners og Præ-«laters Underskrifter, som have svoret i Eders Navn. Og «saasom I behandler Eders legitime Hustru ganske anderledes, «end I havde lovet, saa anklage vi Eder for vor Herre Pa-«vens Aasyn for Meened og Brud paa Tro og Love. Vi ex-«cipere ogsaa mod Dommeren Octavian, Biskop af Ostia, som «er os mistænkt paa Grund af det Frændeforhold, hvori han «siges at staae til Eder, og af den yderlige Partiskhed, som «han viser i Alt, hvad Eder angaaer». Dronningen tiltraadte strax i sit eget Navn denne Appel, og Legaten opfordrede de Danske, siden de havde Mistillid til ham, at oppebie Ankomsten af en ny Legat, som var underveis; men de trak sig tilbage uden andet Svar, end at de vedbleve at fordre Sagen appelleret.

XIV.

Nogle Dage efter, da den nye Legat var ankommen, afholdtes en ny Forsamling. Kongen mødte med en talrig

Skare Lovlærde, som beviste omkaps, at Skilsmisse nødvendig maatte finde Sted. De danske Gesandter vare, som om Jorden havde brændt dem under Fødderne, allerede paa Veien til Rom, og Ingeborg befandt sig atter ene, uden Forsvarer. Efter nogen Venten vare Dommerne allerede ifærd med at afgive Kjendelsen, hvis Natur næppe kunde være tvivlsom, da der fra den ene Parts Side ikke var fremført et Ord. Da indtraf en besynderlig Hændelse, som i lang Tid senere beskjæftigede Overtroen, og som unegtelig af sig selv maatte lokke til romantisk Udsmykkelse. Igjennem det, som det synes, talrige Publicum, der var tilstede, fremtrængte sig pludselig en ung Geistlig eller Retslærd, som Ingen kjendte, og hvis Skjæbne man aldrig senere erfarede; en ung «Klerk», sige Krønikerne, eller, hvad man nu vilde kalde en theologisk eller juridisk Student, bad med Ydmyghed om Ordet og om Tilladelse til at tale for Dronningen, hvilket man tilstod ham. Det var aabenbart, at han ikke improviserede; han maatte alt længe have følt sig bevæget ved den ædle Qvindes Lidelser og have samlet alle de Skrift- og Lovsteder, som kunde støtte hendes Sag; thi han forsvarede hende med saa stor Forstand, Kraft og Veltalenhed, at hele Forsamlingen uvilkaarlig følte sig rystet. Kongen selv forbausedes over den unge Mands Mod, Fyrighed og Talent, og Dommerne vovede ikke at udtale nogen Kjendelse. Man hævede Forsamlingen, og ved Udgangen søgte Alle at nærme sig den unge Klerk; Alle vilde see ham, tale til ham og høre ham tale paany, men det var ikke muligt at finde ham; han var der ikke, han var sporløst forsvunden, uden at Nogen havde seet ham gaae bort eller vidste, hvad der var blevet af ham. Da dette blev bekjendt udenfor Forsamlingen, fandt man det ganske i sin Orden; Folket, som aldrig er i Forlegenhed for en Forklaring, sagde, at Gud, som ikke lader den betrængte Dyd uden Beskyttelse, havde sendt en af sine Engle i Skikkelse af en Klerk ned fra Himlen for at forsvare Ingeborg. Selv Kongen, der dog var en stærk Aand og næsten en Fri-

tænker for sin Tid, undgik ikke at lade sig paavirke af denne Omstændighed. Ikke blot var ikke selv den Stærkeste paa hiin Tid, endnu mindre end nuomstunder, fri for Overtro, men hos Philip August var desuden det næsten nordiske Stivsind og den ubøielige Villieskraft forbundet med noget af den galliske Races Letsind og Hurtighed til at skifte Stemning. Med et af de Omslag, der hos ham ikke vare ganske usædvanlige, lader han Bisper og Advocater vedblive indbyrdes at debattere Sagen, og uden at oppebie deres Kjendelse, maaskee for ei at underkaste sig den, ankommer han pludselig tilhest for Porten af det Abbedi, hvortil Dronningen efter Mødet havde trukket sig tilbage; han lader hende kalde, rækker hende Haanden for at lade hende stige op bag ham paa hans egen Hest, og i dette Optog forlader han Soissons uden at tage Afsked med sine Baroner, Prælater og Retslærde. Da Efterretningen om denne Slutning paa Conciliet naaede til Agnes af Meranie, gjorde den et saa heftigt Indtryk paa hende, at hun blev syg af Sorg og døde faa Dage efter. Hun blev begraven nærved Nantes, og Philip grundede da til hendes Ihukommelse et Kloster for 120 Benedictinernonner.

XV.

Men hos Kongen fik snart det haarde Gemyt og den uforklarlige Antipathi Overhaand. Hans ubøielige Sind havde kun for et Øieblik givet efter for en Indflydelse, han næppe selv var bleven sig bevidst, og snart blev den ulyksalige Ingeborgs Taalmodighed sat paa en endnu haardere Prøve. Som om han vrededes over sin forbigaaende Svaghed og maaskee irriteret ved Tabet af Agnes, hvem han uden Tvivl har elsket*), lod han Ingeborg med forøget Strenghed indespærre i Borgen Etampes, hvor hun alt befandt sig under Interdictet, og hvor Ingen uden paa Kongens egen Befaling

*) Hun skjænkede ham to Børn, som senere bleve legitimerede af Paven.

turde nærme sig hende. Her synes hendes Lidelser at være stegne til det Høieste; hun erholdt kun en utilstrækkelig Næring, hendes Klæder hang i Pjalter, man negtede hende Bade, Aareladning og al Pleie saavel for Sjælen som for Legemet. Ja, Kongens Tjenere dreve deres uværdige Mishandlinger saa vidt, at man med fuld Føie har anklaget dem for den Hensigt forsætlig at have tragtet Dronningen efter Livet, maaskee i det Haab derved at stige i deres Herres Gunst. Imidlertid fandt hun selv her Midler til at lade et Klageskrig naae til Rom: «Min Fader», skrev hun, «jeg vender mine «Tanker til Eder for ei at gaae tilgrunde; og det er ikke «for mit Legeme, men for min Sjæl, at jeg er angstfuld, «thi jeg lider Døden Dag for Dag, hellige Fader, for at be«vare Ægteskabets Ret ukrænket. O, hvor den vilde synes «mig, ulykkelige Qvinde, velkommen, sød og lyksalig, denne «Død, som alene kan ramme Kjødet, men som vilde befrie «mig fra de tusindfold Dødsqvaler, jeg her lider». Paven følte sig dybt rørt ved et saa sjeldent Heltemod i Ulykken, og det lykkedes ham foreløbig at formilde hendes Fængsel. Kongen vedblev imidlertid at lade det Rygte udbrede, at det var en Trolddom, som hindrede ham i at leve sammen med hans Dronning, medens han paa samme Tid gjorde nogle Skridt til en forsonlig Tilnærmelse; dog dette var kun for at overtale hende til at tage Sløret. Men Ingeborg modstod urokkelig alle Overtalelser og forlangte kun at gjenindsættes i sin Ret.

XVI.

Imidlertid maa man ikke troe, at Philip August sad som en kold Barbar i sine Slotte i Paris*) og glædede sig over sin Gemalindes Lidelser. Det er endog sandsynligt, at han ikke i dens Enkeltheder har kjendt eller været Ophav til den uforsvarlige Behandling, der blev hende tildeel; thi

*) Det gamle Louvre og det nuværende Justitspalads.

han havde paa den Tid meget vigtige Ting at gjøre, og den uhyre Virksomhed og Anstrengelse, han behøvede for at værne om sit Rige, kan næsten undskylde ham, om han i lange Mellemrum glemte sin Dronning. Derimod finde vi det ubegribeligere, at der paa denne Tid (kort før og efter Knud den Sjettes Død) ikke findes Spor til, at man i Danmark for Alvor har virket for at bringe en saa uværdig Tilstand til at ophøre; Ingeborg syntes næsten mere glemt i sit Fædreland end i Frankrig, hvor Mange baade i Stilhed og aabenlyst yttrede Deeltagelse for den ædle Qvinde, hvis Ankomst man engang havde hilset med Glæde, og hvis Skjæbne kun forøgede Agtelsen for hende. Og selv om man ganske havde opgivet Haabet om at opnaae Noget ved Underhandlinger, saa var Danmark ikke dengang saa svagt, at det behøvede at vige for Magten; men ved alle de Alliancer, som sluttedes af Philips talrige Fjender, ved de Krigsforetagender, de udførte — intetsteds støde vi paa Danmarks Navn, intetsteds paa et Livstegn, som kunde forraade nogen hemmelig eller aabenbar Virksomhed fra dansk Side. Man syntes ikke udenfor Østersøen at kjende og troe paa nogen anden Magt end Paven i Rom, og Reisen derhen var for lang til ofte at kunne gjentages. Men medens man i Norden søgte at sikkre sig Pavens og Himlens Gunst ved Korstog til Esthland og Lifland, afslog Philip August bestemt al Deeltagelse i det fjerde Korstog, som Præsten i Neuilly, Foulques, prædikede i Frankrig; derimod havde han strax efter den sidste forstilte Forsoning med Ingeborg brudt Freden med den engelske Konge Johan uden Land og besat flere af hans franske Provindser. Den franske Pairsret havde for et paa Hertug Arthur af Bretagne begaaet Mord dømt Johan til at miste alle hans Lehn paa fransk Grund og overdraget Philip August at udføre Dommen. Efter et fireaarigt Felttog havde Philip, understøttet af en Armee fra Bretagne, lykkelig løst denne Opgave, og Stilstanden af 1206 gjorde ham til Herre over Maine, Bretagne, hvad der af Touraine og Anjou ligger

Nord for Loire, og hele Normandiet, som i omtrent 300 Aar havde været løsrevet fra den franske Krone. Et Par Aar efter begik Johan, i Anledning af en Erkebisps Udnævnelse, den Uklogskab at lægge sig ud med Geistligheden og Paven. Da han vedblev sin Trods, blev hele England, som forhen Frankrig, sat i Ban, og da Paven ikke selv formaaede at exeqvere Banbullen, som tillige indeholdt Johans Afsættelse, saa overdrog han dette Hverv til Philip August, hvem intet Behageligere kunde hændes. Under disse Omstændigheder var det en Selvfølge, at Paven ikke vilde genere Kongen med en fortsat Intervention til Gunst for Ingeborg.

XVII.

For første Gang saae man nu det Skuespil, at næsten alle europæiske Magter i Følelsen af, at det gjaldt en europæisk Interesse, afsondrede sig i to store Coalitioner. For Paven vare, foruden Philip August, Kongen af Sicilien, Landgreven af Thüringen, Hertugen af Østerrig, Kongen af Bøhmen og de mægtige Erkebisper af Mainz og Trier. Med den engelske Konge forbandt sig Keiser Otto den Fjerde og hans Parti i Tydskland, Greven af Flandern, Hertugen af Brabant, og i Frankrig selv Guienne og Gascogne, Anjou og Normandiet, som endnu ikke kunde vænne sig til at erkjende Philip August for Herre. Der var næsten kun to Monarker, der holdt sig neutrale og næppe syntes at vide, hvad der foregik; det var Philips tvende Svogre, Keiseren af Constantinopel, som var gift med hans Søster, og Kongen af Danmark. Men pludselig forandrede Situationen sig. Philip August traf Forberedelser til en Landgang paa den engelske Kyst, en Operation, som fra de ældste Tider ofte var iværksat, og som navnlig siden Vilhelm Erobrerens Tid udgjorde Englændernes stadige Frygt*). Johan uden Land fik da pludselig det bi-

---

*) En saadan udførtes ogsaa virkelig (1215—17) kort før Johans Død af Philip Augusts Søn, Prinds Louis, men denne Gang imod Fa-

zarre Indfald at gjøre Innocens den Tredie en Foræring af Kongerigerne England og Irland og selv kun som Pavens og Kirkens Vasal at forbeholde sig en Civilliste af 1000 Mark Sølv aarlig. Som Følge heraf forlod Paven vel ikke Philip Augusts Parti, men han forbød denne den paatænkte Expedition mod England, og Ingeborg kunde nu atter fra Rom regne paa en Understøttelse, som omsider skulde gjøre Ende paa hendes Lidelser.

XVIII.

Krigen var imidlertid ingenlunde hermed forbi. Paven havde kun, idet han overtog den engelske Konges opgivne Bo, gjort England til neutralt Gebeet, omtrent som i vore Dage Donaufyrstendømmerne ere blevne det ved den østerrigske Occupation. Men dette hindrede ikke en engelsk Armee fra at lande i Flandern for at forene sig med den paa Continentet mod Philip dannede Coalition, om end de, der i ham tillige tænkte at bekæmpe Paven, nu for en Deel saae sig skuffede i deres Combination. Flandern var dengang ved sin Handel og Industri et af de rigeste og mægtigste Lande i Europa. Philip saae sig nu, ligesom senere Napoleon ved Boulogne, nødt til at opgive sin Plan og rettede sin Flaade mod den flanderske Kyst, medens han samtidig trængte ind fra Landsiden med en stærk Armee. Den engelske Flaade opsøgte den franske ved Dam, og da en stor Deel af den franske Besætning var gaaet iland for at plyndre, kunde Englænderne uden Vanskelighed deels bemægtige sig, deels op-

---

derens Raad og Ønske og uden practisk Resultat. Vel besatte de Franske London og erobrede i en Haandevending det halve Rige, hvorpaa Prinds Louis blev udraabt til engelsk Konge. Men Paven begyndte at slynge Banstraaler, og der reiste sig i Johans Søn, Henrik den Tredie, en Modkonge, som standsede de Franskes Erobringer og som, efterat en engelsk Admiral havde ødelagt en ny fransk Flaade, der var underveis, ved Underhandlinger bevægede den franske Prætendent til atter at forlade Landet.

brænde over 300 af de franske Skibe; dog blev et betydeligt Antal reddet, idet Philip hurtig kom til fra Landsiden og efter en blodig Seir kastede Englænderne tilbage paa deres Skibe. Man synes herved at erindres om eller forberedes paa, hvad der sex Aarhundreder senere fandt Sted ved Abukir. Derefter hjemsøgte Philip de fornemste flamske Stæder med Brand og Pengebøder, sløifede Fæstningerne, og han efterlod dette før saa rige og blomstrende Land bedækket med Ruiner. Dette foregik i Aaret 1213.

XIX.

I Løbet af samme Aar, sandsynligviis efter det flamske Felttog, slog endelig Befrielsens Time for Ingeborg, og Philip besluttede sig, uden at man egentlig veed, hvilket Motiv der har gjort Udslaget, til at leve under Tag med sin Dronning. Dette skal have vakt stor Glæde hos hele Folket. Hun var nu otte og tredive Aar gammel, Adskillelsen havde varet i tyve Aar, og om hun end de sidste ti Aar havde havt det taaleligere og ikke som forhen været afspærret fra menneskeligt Selskab, saa vare dog næppe mange Spor tilbage af hendes tidligere Skjønhed. Men, sige Krønikerne, hendes Charakteers Blidhed, hendes ædle og høimodige Sind vare forblevne uforandrede. Det er muligt, at disse Egenskaber, efterhaanden som Philips heftige Gemyt blev roligere, ved deres egen Kraft virksommere have beseiret hans Antipathi, end det var lykkedes Pavens Forestillinger og de danske Diplomater i Rom. Nogle Historikere tale om Samvittighedsnag hos Kongen, Andre have endnu hentydet paa en anden Indflydelse, som dog ikke er beviist. Under den større Frihed, Ingeborg i længere Tid havde nydt, skulde hun i høi Grad have vundet Kronprindsens, senere Ludvig den Ottendes og hans Gemalinde, Blanca af Castiliens Hengivenhed. Denne Prindsesse, der senere som Dronning og Regentinde blev bekjendt som en af de ved Aandens og Hjertets Fortrin meest udmærkede Damer i Middelalderen, besad megen Magt over

Philip August*), og hendes Forestillinger skulde det endelig være lykkedes at bevirke Ingeborgs Indsættelse i hendes Ret. Hvad der maaskee kan tale for denne Mening, er, at Ingeborg som Enke under Ludvig den Ottendes og Blancas Regjering blev behandlet med den Ære og Høiagtelse, hvorpaa hendes Rang og langvarige Ulykke gav hende Krav. Dog kunde dette unegtelig ogsaa være den simple Følge af, at hun i de sidste ti Aar af Philips Regjering levede i fuldstændig Nydelse af sin Dronningværdighed, som det synes, i god Forstaaelse med Kongen, og uden at nogen Sky nu formørkede hendes dyrt erhvervede Lykke.

XX.

Forsoningen med Ingeborg syntes at bringe Kongen Held; thi allerede det følgende Aar (1214) blev Vidne til hans Livs mest glimrende Bedrift, som satte Kronen paa hans udholdende Politik og idetmindste for en Tid befæstede den Bygning, paa hvis Opførelse han med saa rastløs Iver havde arbeidet. Coalitionen havde paany samlet Kræfter, og, medens Johan gjorde Landgang paa Vestkysten og gjorde Erobringer ad Loire, truedes Frankrigs Nordgrændse med Indfald af en Armee paa 100,000 Tydskere, Englændere og Flamlændere, anførte af Keiser Otto, Greven af Salisbury og en Mængde andre Grever og Hertuger. Philip sendte sin Søn mod Johan og drog selv med næppe 50,000 Mand imod den store Inva-

---

*) Det var hende, som vidste at beseire Philips Skrupler, da han af Hensyn til Paven ikke vilde sende sin Søn i London den Understøttelse af Skibe og Penge, hvortil denne høilig trængte. »Naar saa er«, svarede Blanca, »saa veed jeg, hvad jeg har at gjøre. Ved den hellige Jomfru, jeg har smukke Børn, som tilhøre min Ægteherre, dem vil jeg sætte i Pant, og der findes nok Folk, som laane mig derpaa«. Rørt af Beundring over saa meget Mod, kaldte Kongen hende tilbage. »Blanca«, sagde han, »jeg giver Eder af min Skat saa meget Sølv, som I troer nødvendigt; gjør dermed, som I lyster«.

sionsarmee, som han mødte paa Broen ved Bouvines, imellem Lille og Tournay. Kampen udbredte sig med stor Heftighed paa begge Sider af Floden; Anførerne kæmpede selv midt i Haandgemænget som simple Soldater. Mange geistlige Herrer toge Deel i Slaget, uagtet det var Søndag, og blandt dem Bispen af Beauvais, som kæmpede uden Sværd og Landse med en Kølle «for ei at udgyde Menneskeblod», og som paa den Maade gjorde den engelske General til Fange. Flamlænderne gjorde længe den tappreste Modstand, men da deres Greve var taget tilfange, flygtede de omkaps med Keiseren og alle hans Tydskere. De Franske havde ved deres større Eenhed i Overbefaling og Maneuvrer vundet en fuldstændig Seir over de dobbelt saa talrige Fjender. Ligesom alle store Foretagender under Philip August bleve udkastede, ledede og udførte af Kongen selv, saaledes commanderede og kæmpede han personlig i Slaget ved Bouvines. Ham tilkommer nærmest Æren for denne Seir, den mærkeligste og meest følgerige, som siden Carl Martels Triumph over Maurerne var vundet ved franske Vaaben. Hele Riget, som et Øieblik havde været truet med Undergang, holdt nu Glædesfester, og disse varede i Paris uafbrudt syv Dage og Nætter*). Coalitionens Haab om en Deling af Frankrig var forstyrret, og Johan skyndte sig tilbage til England. Ved de efter Seiren afsluttede Tractater bleve alle Philips Erobringer i Vestfrankrig stadfæstede og anerkjendte, og Flandern, som foreløbig var confiskeret, bragt til fuldstændig Underkastelse og Lehnslydighed. De større franske Communer, som hver havde sendt deres Contingent til Hæren, der kæmpede ved Bouvines, erholdt forøgede Rettigheder, som bestyrkede Alliancen mellem Bourgeoisiet og Kongemagten. Fra nu af arbeidede Philip August indtil sin Død (1223) nærmest paa at befæste den indre Orden og Eenhed i det nyskabte Monarki. Dronning Ingeborgs Exempel syntes, til Held for dette Fredsværk,

---

*) Guillaume le Breton.

at meddele ham Noget af hendes Besindighed og milde Maadehold. Ægteskabet med hende havde været ufrugtbart, men da hans Søn af første Ægteskab, Ludvig den Ottende, hvis overdrevne Fromhed undertiden foruroligede Faderen, besteg Thronen, kunde man i den folkelige Jubel, hvormed hans Thronbestigelse blev feiret, idet offentlige Fester aldrig før med saadan Pomp havde ledsaget et Thronskifte, see et Tegn paa det overordentlige Fremskridt, Kongedømmets Idee under Philip Augusts Regjering havde gjort i den offentlige Bevidsthed.

XXI.

Ingeborgs Liv, der for største Delen henrandt, om ikke i egentligt Fangenskab, saa dog i klosterlig Eensomhed, har, som man kunde tænke sig, ikke været rigt paa Begivenheder. Jeg har gjennembladet de forholdsviis ikke mange, trykte Samlinger, der haves af gamle franske Folkeviser*), for at see, om ikke Sagnet eller en folkelig Digter skulde have opbevaret et og andet Træk af hendes Liv, som Historien ikke har optegnet. Men jeg har ikke her truffet paa hendes Navn; og dog er det næppe tænkeligt, at Folkepoesien, som i Middelalderen var rigere i Frankrig end i de fleste andre Lande, aldeles ikke skulde have bemægtiget sig et saa tiltalende Stof. De Franske have til alle Tider fremfor noget andet Folk været rede til at gjøre Viser om alle mulige Ting; men desværre har den Retning, der senere blev overveiende i deres Smag og Nationalliteratur, medført, at de egentlige Folkesagn, navnlig i de Dialekter, hvoraf det nuværende franske Sprog fremgik, ere at ansee som tabte, med Undtagelse af de enkelte, der tilfældig have bevaret sig hos selve Folket. Jo

*) Som Romancero français ved Paulin, Paris 1833, og Recueil de chants historiques français (fra 12te til 18de Aarh.) ved Leroux de Lincy, 1841.

mere den latinsk-skolastiske*) Dannelse, de classiske Studier og den derpaa grundede Literatur fik Overhaand, desto mere ansaaes det for en Skam at nedstige til den nationale Folkepoesi, og de akademiske Poeter fra det 17de og 18de Aarhundrede havde næppe en Anelse om, at en saadan existerede. I deres lærde Stolthed som Forfattere af Oder, Epistler og alle Slags «correcte» Snurrepiberier, vilde de næppe have taalt, at Nogen paa Tryk havde udgivet hine gamle naive Vers, som behandle Riim og Prosodi med en saa uclassisk Skjødesløshed og hverken respectere Akademiets Ordbog eller Rhetorikens syntactiske Regler og conventionelle Phraser. Først i den nyere Tid har man begyndt at samle Noget af, hvad der endnu stod til at redde; men istedetfor at gaae til Kilden og adspørge den mundtlige Tradition lod man sig meest nøie med at øse af de lettere tilgængelige Manuscripter, som fandtes i Bibliothekerne. Saaledes forbigik man netop den meest poetiske Side af Folkepoesien, og med Undtagelse af nogle Specialsamlinger i særegne Folkedialekter, som den bretonske og gasconske, indskrænke de hidtil udgivne Samlinger sig nærmest til historiske og erotiske Rimerier af «dannede» og fornemme Forfattere, hvor Efterligningen af lærde Kunstformer og den ved Troubadourerne indførte Affectation og Unatur har fortrængt den oprindelige naive Poesi. Under den nærværende Regjering er endelig en officiel Opfordring skeet til et stort Nationalværk, omfattende Alt, hvad der af fransk Folkepoesi endnu er at finde hos Almuen i de forskjellige Provindser, foruden det, som alt haves adspredt og uden Fuldstændighed i trykte Skrifter. Men dette vidtløftige Værk er endnu næppe sin Fuldendelse nær, og da Sagen har været opsat saa længe, er

*) Det er i poetisk Henseende ret mærkeligt, at Abælard, som tidligere vilde have anseet det for under sin Værdighed at tale og skrive Andet end Latin, efter sin Forelskelse pludselig, som drevet af en uvilkaarlig Magt, gav sig til at skrive erotiske Digte paa simpelt Fransk som en anden Dødelig.

maaskee de bedste af Folkeaandens poetiske Skatte uigjenkaldelig forsvundne.

XXII.

Vi have saaledes ikke Mere at berette om de tre og tyve Aar, Ingeborg tilbragte fri og hædret, end om de tidligere Sorgens Aar, da hendes Breve til Paven udgjorde hendes Tilværelses eneste Livstegn. Alt, hvad der hedder Bevægelse og Begivenhed synes at vige tilbage, hvor hendes ædle Personlighed viser sig, og den sjeldne Aandskraft, Fasthed og Følelse af sin Værdighed, hvorpaa hun alt fra sit attende Aar havde aflagt Prøver, synes i Klosterlivets Eensformighed udelukkende at have concentreret sig i religieus Andagt og Resignation. Hun overlevede sin Gemal i tretten Aar, men uagtet Ludvig den Ottende, ifølge den Høiagtelse, han og hans Dronning Blanca nærede for hende, endog ifølge en formelig Overeenskomst (i August 1223) havde sikkret hende en glimrende Enkestand, see vi hende allerede i Begyndelsen af 1225 med nogle troe Tjenere trække sig tilbage fra Verden til en beskeden Afkrog paa en lille Ø ved Corbeil (imellem Paris og Fontainebleau), hvor hun havde grundet et Kloster og en Kirke, i hvilken tretten Geistlige, som underholdtes af hendes Midler, vare forpligtede til hver Dag at holde Gudstjeneste. Her døde hun i Juli 1236 og blev begravet i Kirken, som kaldtes «Sainct-Jean paa Øen». Man saae her i lang Tid hendes Grav, betegnet ved en Kobberplade, hvor hendes Billede i Legemsstørrelse, med Scepter og Krone, var udgravet, samt med en Indskrift i latinske Vers med gothisk Skrift, der lovpriste hendes Herkomst og Fromhed. Denne Grav og Kobberpladen, som dækkede den, var i 1736 forsvunden; men en Afbildning af den derpaa fremstillede Figur findes opbevaret i L'atlas des monuments français af Alexandre Lenoir. I L'Histoire du diocèse de Paris, af Abbé Lebeuf, tome XI, meddeles Indskriften paa Ingeborgs Grav tilligemed en Beskrivelse af Kirken, saaledes som den efter

hendes egen Idee var opført. Af de Documenter, jeg har kunnet raadføre mig med, er det ikke klart, om Kirken endnu existerer, men det er sandsynligt, at den enten er nedbrudt eller idetmindste ombygget; thi efter at det oprindelige Gravmæle var forsvundet, opførte Munkene af Sainct-Jean et nyt, prydet med en Plade af sort Marmor og en Indskrift i Prosa, og denne Plade, hedder det, findes nu for Tiden indsat i Muren paa en Bygning i Nærheden af den gamle Kirke.

P. L. Møller.

Polakkernes „store Uge" i Aaret 1830*)

(fra 29. Nov. til 5. Decb.).

Ved dette Aarhundredes Begyndelse var Polens Deling mellem Naborigerne Rusland, Østerrig og Preussen en urokkelig Kjendsgjerning; men Datidens første Mand, Napoleon d. Store, tænkte efter Nogles Sigende paa at omstyrte denne som saa mange andre bestaaende Tilstande, og sikkert er det, at han lod sig forstaae med, at han vilde gjenoprette det gamle Kongerige Polen i dets fulde Udstrækning. Være sig nu, at dette kun har været den Medekrog, som han kastede ud for derpaa at fange Polakkerne og lokke dem til med ham at drage mod Rusland, saa er det dog sikkert, at Polakkerne i stort Antal ilede til hans Faner, at mange af dem lode deres Liv for den store Keiser, og at mange under ham fik en Uddannelse og en Leilighed til at vise deres Evner, som senere skulde komme dem selv og deres Fædreland tilgode. Efter Napoleons Fald samledes, som bekjendt, en Congres i Wien, hvor Europa skulde have sin nye Ordning. Det er naturligt, at der ogsaa her blev Tale om Polen. Paa Ruslands Vegne var paa Congressen mødt Keiseren, Alexander I, i egen Person, og han bidrog Sit til, at Congressen udhaledes saa længe, som Tilfældet var. Det er bekjendt, at man paa Congressen, eller rettere i Anledning af den, tilbragte Tiden med glim-

---

*) Efter tydske og polske, tildeels ogsaa efter russiske Kilder.

rende Fester og Baller. Her gjorde Alexander god Figur, og ved sit vindende Væsen opnaaede han vel ikke at samle alle Polakker under sit Herredømme, saaledes som han havde drømt om og gjorde Fordring paa, men dog at samle den største Deel af den fordums polske Stat under sit Scepter; Preussen beholdt kun Vest-Preussen og Posen, Østerrig kun Galizien, idet dog Krakau blev en Fristat, medens Rusland fik Kongeriget Polen og de gammel-polske Provindser: Lithauen, Volhynien og Podolien. Men i Wiener-Congresacten fandtes en Passus, som lød paa, at Kongeriget Polen vel skulde være forenet med Rusland, men dog have sin egen Constitution og Statsforvaltning, og at Polakkerne i det Hele taget skulde være undergivne saadanne Nationallove og Institutioner, som kunde borge for Bevaringen af deres Folkeeiendommelighed. Det var den almindelige Tro, at Alexander vilde sørge godt for Polakkerne, og derfor blev han ogsaa modtaget med Begeistring i Warschau, da han paa sin Hjemreise fra Congressen passerede Byen. Her gav han Polakkerne den lovede Forfatning med en Folkerepræsentation, bestaaende af to Kamre (Senatet og Landbudenes Kammer), samt en Mængde Frihedsrettigheder. Men hvorledes blev denne Forfatning respecteret? Alexander indsatte i Aaret 1818 sin Broder Constantin til Statholder over Polen og Øverstbefalende over den polske Hær, vel nærmest fordi Constantin var gift med en polsk Prindsesse. Skjøndt nu Constantin elskede denne sin Hustru med Inderlighed, og han tillige ansees for at have været en Ven af Polakkerne, var han dog alt Andet end afholdt, og hertil bidrog maaskee meget den besynderlige Dobbelthed, som charakteriserede ham. Han var boglærd, men tillige i høi Grad Barbar, han kunde være mild ved større Forseelser, men var haard, hvor det gjaldt Ubetydeligheder, saa at han ofte fandt Fornøielse i med egen Haand at straffe sine Officerer for smaae Unøiagtigheder ved Paradetjenesten. Men hvad der meest af Alt gjorde ham ilde lidt, var den Maade, hvorpaa han overholdt den Polak-

kerne givne Forfatning, og som maaskee nærmest havde sin Grund i, at han først og fremmest var Soldat, hvorfor efter hans Mening ogsaa de civile Rettigheder kun kunde bestaae, for saa vidt de lode sig forene med de militaire Pligter og de Militaires Rettigheder. Forfatningen forbød ikke, at russiske Tropper rykkede ind i Kongeriget Polen, men den paabød kun, at den russiske Regjering i saadanne Tilfælde selv skulde sørge for Alt, hvad de russiske Soldater trængte til; men desuagtet opstillede Constantin den Lære, at det Sted, hvor Tropperne havde deres Qvarteer, ogsaa skulde sørge for deres Underhold, og han gjennemførte denne Lære saaledes, at Polen blev et Spisekammer for en stor Deel af den russiske Hær. Fremdeles lod Constantin aldeles i Strid med Forfatningen polske Borgere stille for russiske militaire Domstole for Forseelser, som stode i en aldeles ubetydelig eller slet ingen Forbindelse med Krigstjenesten. — Forfatningen gav Polakkerne Trykkefrihed, personlig Frihed, Eiendomsfrihed; men Trykkefriheden blev indskrænket, Censur paabudt, Indførelse af fremmede Blade og Skrifter aldeles forbudt; den personlige Frihed antastedes, og den Sætning i Forfatningen, som ogsaa findes i vor Forfatning, at Enhver, som anholdes, skal stilles for en Dommer, og at denne inden tre Dage skal afsige en Kjendelse, som afgjør, om han skal fængles eller i modsat Fald strax løslades, overholdtes aldrig: Masser af Polakker hensade i Fængslerne eller holdtes fangne i deres egne Huse, uden at der nogensinde var blevet afsagt nogen Fængslingskjendelse over dem, og blev ogsaa en saadan afsagt, appelleredes den saalænge af Russerne, enten til bestaaende eller til særligt i den Anledning oprettede Domstole, indtil der faldt en Kjendelse efter Russernes Hoved. Og hvorledes gik det med Eiendomsfriheden? Var Nogen mistænkt, og det blev han let, thi Polen var oversaaet med russiske Spioner*) under Anførsel af en Polak, Rozniecki, fik han Indqvartering af

*) Deres Tal angives til 5 à 6,000, deraf alene i Warschau omtr. 1,000.

russiske Soldater, som han skulde underholde; kunde eller vilde han ikke det, lode Spionerne ham slippe, imod at han betalte dem en ikke ringe Sum, og vilde han ikke betale, toge de uden videre selv hans Gods, hvor de kunde finde det. Det er forøvrigt en Kjendsgjerning, at disse russiske Spioner navnlig rettede deres Blik mod de i Polen bosiddende Jøder; thi, om det end ikke lykkedes dem at fængsle mange af disse, saa havde de dog størst Opfordring til at kaste sig over Jøderne, idet disses mindre Uafhængighedsfølelse lettere lod dem udbetale Penge og Andet til de russiske Spioner for at blive frie for deres Udspioneren; men hvad der udbetaltes en Spion, beholdt denne for sig, og hans Rovbegjærlighed lod ham vende sig til den Side, hvor Byttet var størst og lettest at opnaae. Spionvæsenet kostede Polakkerne — thi de maatte, ligesom andre Forbrydere, selv betale — aarlig 2 Millioner Gylden! Den samme Polak, Forræderen Rozniecki, satte igjennem hos Russerne, at Torturen igjen indførtes, og de meest brugte Pinsler bestode i at give Fangerne Sild at spise og intet Andet og dertil ikke det Mindste at drikke samt, for Qvinder, at snøre tyndt Seglgarn om deres Bryster og stramme det mere og mere, indtil de tilstode! Endvidere var det ifølge Forfatningen tilladt enhver Polak at udvandre saavelsom Udlændinge at indvandre i Riget; Russerne negtede de Første deres Pas og forlangte saadan Sikkerhedsstillelse af de Sidste, at hverken hine kom ud af eller disse ind i Riget. Og hvorledes overholdt Russerne Forfatningens Forskrifter om Rigsdagen og dens Rettigheder? En Rigsdag skulde sammenkaldes hvert andet Aar; men fra 1815—1830 var Rigsdagen kun indkaldt tre Gange! Russerne behøvede jo ogsaa derfor kun tre Gange at opløse den! Ifølge Forfatningen skulde Rigsdagen bevilge Riget Udgifter og Indtægter, og uden en saadan Bevilling maatte ingen Udgifter afholdes; der var ingen Rigsdag, altsaa heller Ingen, der kunde bevilge Pengene, og Regjeringen bevilgede dem derfor selv, naturligviis af Polens Midler! Intet Rigsdagsmedlem kunde, saalænge Rigs-

dagen var samlet, fængsles eller tiltales uden Rigsdagens Samtykke; de faa Gange, Rigsdagen samledes, sørgede man altid for ikke at behøve at overtræde denne Bestemmelse, idet man enten fængslede de mistænkte Rigsdagsmænd før Rigsdagens Sammentræden eller ogsaa holdt dem fangne i deres Huse, saa at de ikke kunde møde! Disse og mange andre Klagepunkter opstilledes af Polakkerne, og enhver Anden end en Russer vil vel erkjende, at de ere tilstrækkelige til at hjemle den Misfornøielse, som stadig voxede mere og mere. Og dog har en Polak, Mochnacki, maaskee Ret, naar han skriver: «Jeg spørger: hvis Russerne ogsaa paa det Allerhelligste havde overholdt Forfatningen, mon da ikke hiin Statsforfatnings fuldstændige Udvikling endnu tidligere vilde have sat os istand til Opstanden end de gjorte Indskrænkninger? Revolutionen laa i Oprettelsen af Kongeriget Polen; de russiske Monarker kunde ikke forebygge den, hverken ved punktlig at overholde eller ved at krænke Forfatningen; derfor udleder jeg den heller ikke af Mangler i Regjeringen, thi denne kunde have været tusinde Gange værre, naar vi blot havde været uafhængige! — Ingen Friheder og Institutioner kunne forsøde en Nations Skjæbne, som, efter en Gang at have været stor og mægtig, er sunken og atter ønsker at hæve sig. Et saadant Land er i en bestandig Oprørstilstand; et saadant Folk lever og forstaaer sig selv ene under en Opstand o. s. v.» Deri ligger vistnok Hovedaarsagen til den stadige Gjæring i Polen og til de gjentagne Opstande, at Polen een Gang har været en stor, mægtig og selvstændig Stat, og at det nu er adsplittet og deelt i forskjellige russiske Provindser, i preussiske og østerrigske Lande; men Anledningen til, at den vedvarende Gjæring har givet sig Luft, ligger ganske vist i de russiske Magthaveres Fremgangsmaade.

I Tidsrummet fra 1815—1830 blev der ofte i Polen opdaget Sammensværgelser, som havde til Formaal at løsrive alle polske Provindser fra det russiske Herredømme og forene

dem til een Stat. Russerne optraadte med Kraft mod saadanne Formaal og straffede Deeltagerne haardt (saaledes blev i 1825 paa een Gang 600 Polakker deporterede til Siberien); men ikke desto mindre stiftedes stadig nye Forbindelser mellem Polakkerne med det samme Formaal, og vi træffe i 1828 Spiren til den Sammensværgelse, som skulde føre Opstanden i 1830 med sig. Russiske Forfattere paastaae, at denne Sammensværgelse udelukkende er udgaaet fra og har hentet sine Medlemmer fra enkelte ærgjerrige, adelige Polakker, at ikke engang hele Polens Adel var med og slet Ingen af det polske Folk. Om end dette for saa vidt kan være sandt, som endeel Adelige hørte til de Sammensvorne, saa er det dog forøvrigt usandt, og det bedste Beviis herfor er, deels, at det fremgaaer af de Sammensvornes Navne, at mange af dem ikke vare Adelige, deels at i ethvert Fald de Sammensvornes Sag viste sig at være hele Polens Sag, saaledes som det vil fremgaae af det Følgende; at dannede, ikke udannede, at rige, ikke fattige Folk sætte sig i Spidsen for et saadant Foretagende som en Stats Løsrivelse fra dens Undertrykkere, tør vel ansees som den første Betingelse for en slig Handlings lykkelige Udfald, da et saadant kræver Dygtighed og Penge, og ikke den blotte physiske Kraft.

De Polakker, som havde sammensvoret sig, vare meest unge Folk, Studenter og Officerer af de lavere Grader, og dernæst en stor Mængde Soldater af den polske Hær, deriblandt Cadetskolen og især det senere, efter Slaget ved Ostrolenka, saa navnkundige fjerde Regiment. Det er allerede blevet fortalt, at Storfyrst Constantin var Øverstbefalende over den polske Hær. Han havde øvet denne Hær fortræffeligt, og det saaledes, at den ikke blot kunde opføre smukke Skuespil ved Parader og Revuer, men ogsaa nødvendigviis maatte være en god Hær, naar den stod i Marken ligeoverfor Fjenden. Mon Constantin havde tænkt paa, at han skulde være den Første, som skulde mærke Følgerne af sin egen Dygtighed? Navnlig fjerde Regiment var det, paa hvilket Con-

stantin havde kastet sin Kjærlighed: han indøvede dette Regiment som intet andet; han gav ofte dets Soldater Extrarationer af Kjød og Brændeviin; naar han skulde vise noget Regiment frem som Mønstertropper, saa var det det fjerde; skulde han selv føre et Regiment, saa blev det altid det fjerde; og dette samme fjerde Regiment var det, som kæmpede tapprest af alle, og som tilføiede Russerne meest Skade! De Sammensvornes Ledere vare Peter Wysocki og Joachim Lelewel den bekjendte Historiker, som i sin Ungdom forfattede og lige til sin Død troede paa den Sætnings eller Spaadoms Sandhed: at, naar Europas Folkeslag havde vundet Frihed, saa vilde ogsaa Polen opstaae paany. Sammensværgelsen var ikke synderlig forgrenet og havde navnlig ikke mange Medlemmer rundt om paa Landet; den holdt sig især til de to Byer: Warschau og Wilna; men den Hurtighed og Beredvillighed, hvormed ogsaa Landboerne sluttede sig til Reisningen, efterhaanden som denne fra Warschau af udbredte sig, viste, at Landboerne ikke vare fremmede for de Sammensvornes Ideer.

Efter Wysockis Mening var Opstanden alt længe tilstrækkelig forberedt til at kunne udbryde; det gjaldt blot om at bestemme Dagen. Man valgte en Dag i Mai Maaned 1829 dertil. Naar Keiser Nikolaus paa en Parade efter sin Kroning til polsk Konge afslog at ophæve de Indskrænkninger, som især i 1825 vare gjorte i Forfatningen, skulde de Sammensvorne bryde løs mod den hele keiserlige Familie og nedsable denne; derefter skulde de benytte den almindelige Forvirring, som vilde opstaae, og hermed troede de Opstandens lykkelige Udfald sikkret. Man opgav imidlertid denne Plan og indskrænkede sig til at overvære Kroningen som tause Tilskuere. Ikke et Hurraraab hørtes, ikke et Jubelskrig, og det uagtet Erkebiskoppen efter Kroningen tre Gange udbragte et «Leve Kongen!» Alt var skummel og dyb Taushed! Keiseren gav Baller og Fester, den russiske Øvrighed lod Gaderne illuminere, men Folket forholdt sig som nysgjerrige Tilskuere! Man arresterede Wysocki og flere Andre,

men maatte løsgive dem igjen. Saa lod man sin Mistanke falde paa den militaire Skole i Warschau og gav den en ny Chef, General Trembicki, som ogsaa forstod at plage Eleverne med Arbeide og Øvelser i den Tro derved at berøve dem Tid til at tænke paa deres Fædreland; men det Maal, som naaedes, var her ligesom i saa mange andre lignende Tilfælde et ganske andet end det, som tilsigtedes; man opnaaede blot, at Eleverne kom til at hade Russerne endnu grundigere end tilforn og gjorde deres Bedste for at være forberedte, naar den store Dag kom, da Fædrelandet behøvede deres Kræfter.

Saa kom Aaret 1830. Der gives, som bekjendt, Tider, hvor Luften i alle Lande og paa alle Steder er ligesom fyldt med revolutionaire Tordenskyer, og hvor Uveiret, naar det begynder paa eet Sted, strax bryder løs paa alle andre, efterhaanden som Efterretningen om det første Nedslag udbreder sig. Et saadant Aar var 1830. I Belgien begyndte Revolutionen efter en Forestilling i Theatret, hvor man havde givet «den Stumme i Portici»; det var en Forplantelse af Uveiret i Paris, hvor Julirevolutionen havde jaget Carl X. paa Porten og gjort Ludvig Philip til Konge; fra Frankrig og Belgien drog Bevægelsen til Tydskland og Schweitz, ja selv det adstadige England slap ikke fri: Toryerne maatte vige for Whiggerne. Efterretningerne om Alt dette naaede Warschau; der var ingen Tid at spilde, thi Rygtet gik, at russiske Hærmasser skulde trænge ind i Polen for at besætte dette Land, medens den polske Hær skulde rykke frem imod Rhinen for at benyttes mod Revolutionerne i det vestlige Europa. Den 21de Novbr. 1830 traadte de polske Patrioters Ledere sammen i Videnskabernes Selskabs Bibliothek og erklærede Alle som Een, hvor forskjellige end deres Anskuelser i mindre, underordnede Spørgsmaal vare, Lelewel for deres Fører, idet de tilføiede, at den 29de Novbr. maatte enten Revolutionen udbryde, eller de Alle gaae til Grunde. Lelewel søgte at standse Stormen; han ansaae Dagen for at være for nærliggende, og han selv personlig var meget optaget og bekymret, da hans Fader, en

Polak, der ligesom Joachim Lelewel var høitagtet og elsket af Alle, laa paa sit Yderste. Men de Andre trængte paa, og i det Øieblik, da Faderen udaandede, stillede Sønnen sig i Spidsen for de Sammensvorne. Dagen var uigjenkaldelig fastsat til den 29de Novbr. Man gik, som rimeligt er, skjult, men dog til en vis Grad aabent tilværks. En af de Sammensvorne, Dombrowski, lader ved høi lys Dag Ammunition bringe ind i Byen, Befalinger udstedes og gives til Studenter, Officerer, Soldater; Signalet, efter nogle Forfattere en Bryggergaards efter andre den russiske Ryttericasernes Brand, aftales, Tiden fastsættes, Stedet for Udbruddet paa een Gang i begge Byens Dele berammes, og den videre Fremgangsmaade vedtages. Om Aftenen Kl. 7 begyndte Stormen. En Officeer, Wysocki, træder ind i Cadetternes Caserne og opfordrer dem til at gribe til Vaaben; Alle ile ned i Spisesalen, modtage Vaaben og Patroner og rykke mod Sobieskibroen. Ved Broen modtages de af russiske Ryttere: de hugge dem rasende ned og trænge videre frem over Broen, dele sig derpaa i to Hobe, hvoraf en drager mod Warschau, en anden mod Slottet Belvedere, Storfyrstens Bolig. Den Hob, som drager mod Slottet, støder igjen paa Russere, og det lykkes den ikke at sætte Ild paa Ryttericasernen; den hugger sig imidlertid igjennem og naaer Slottet, hvor den møder en Skare Studenter, anførte af Zavisza. Studenter og Cadetter trænge ind i Slottet efter at have nedsablet de russiske Vagter, som gjorde Modstand; samme Skjæbne havde et Par russiske Generaler, som søgte at standse Skaren. Man naaer Constantins Værelse, men træffer ham ikke; han er ved sin tydske Kammertjeners Hjælp kommet op paa et Tagkammer, hvorfra han senere undslap. Imidlertid levede de Indtrængende i den Tro, at de alt havde myrdet Storfyrsten, idet de ansaae en af de myrdede russiske Generaler for ham. De droge derfor bort fra Slottet ad Byen til. Paa hele Veien maae de, henved 200 i Antal, kæmpe sig frem mod russiske Ryttere, men med et Tab af nogle Fanger og Saarede naae de dog Byen og

storme igjennem Gaderne med Raabet: Til Vaaben, Polakker! Russerne myrde Eders Brødre!

Imidlertid var Kampen ogsaa begyndt i den modsatte Ende af Byen. Det var efter nogle Forfatteres Beretning her at en Bryggergaards Brand skulde være Signalet, og de samme Forfattere fortælle videre, at, da Gaarden ikke vilde fænge, tvang man en Jøde til at sætte Ild paa hans Huus, som laa ved Siden af. Vist er det, at fjerde Regiment, en Afdeling Artilleri og en Afdeling Rytteri paa een Gang rykkede ud af deres Caserner. Et russisk Garderegiment lægger dem ingen Hindringer iveien, og de angribe det ikke, men drage mod Banken, som de besætte for at beskytte den mod Plyndring. Paa samme Tid udgaaer en Proclamation til Soldater og Borgere, som paa det Strengeste forbyder enhver Plyndring, Mord og Brandstiftelse! Derpaa forener man sig med de tidligere omtalte Skarer, Cadetter og Studenter, man stormer Arsenalet og bevæbner Folket med de der forefundne 40,000 Geværer og Sabler, man opbryder Klostre og Fængsler, hvor polske Statsfanger holdes indelukkede, og sætter disse i Frihed, man iler til Praga, Warschaus Forstad, og erobrer Krudtmagasinet, man udraaber Opstanden i Theatret, kimer med Stormklokkerne og fylder Gaderne med bevæbnede Borgere. Enhver Polak, som kunde bære Vaaben iler til Fanerne; saa almindelig var Opstanden! Man fortæller, at en af Warschaus berømteste Læger forgjæves søgte sine Patienter i deres Hjem; han fandt Sengene tomme og de Syge paa Gaderne med Vaaben ihænde!

En sand Rædsel slog alle Russere; endeel russiske Officerer bleve fangne, endeel dræbte. Lelewel nævner 8 russiske Generaler som dræbte; blandt disse var der dog een, som havde hiin Skjæbne paa Grund af en reen Feiltagelse, idet man ansaae ham for en Anden. Russernes første Spion, Rozniecki, skal have været tilstede i Theatret, da Opstanden udraabtes der; forklædt som Kudsk og raabende: Til Vaaben, Polakker! Leve Fædrelaudet! Ned med Spioner og For-

rædere! skal han være undsluppet. Ogsaa polske Officerer, som gjorde deres Soldater Modforestillinger og opfordrede dem til Ro, bleve dræbte, blandt dem den gamle General Potocki, som opfordredes til at stille sig i Spidsen for Tropperne, men gav et undvigende Svar; han blev revet af Hesten, traadt under Fødder og endelig skudt. Politimesteren fik ikke mindre end tretten Bajonetstik, men blev dog senere helbredet og flygtede. Russerne forholdt sig tildeels passive; de ansaae sig for altfor svage til at standse Revolutionen, da kun faa polske Tropper, som ikke havde faaet Underretning om, hvad der forestod, vare forblevne Storfyrsten troe. Hertil kom, at en af Storfyrstens Adjudanter havde forestillet ham, at den hele Tumult var opstaaet ved et Rygte om, at Russerne vilde myrde Polakkerne og stikke Byen i Brand; man behøvede derfor blot at trække Russerne tilbage og forholde sig rolig, saa vilde det Hele være forbi. Constantin gik ind herpaa med den Bemærkning, at Russerne Intet havde at bestille med et polsk Slagsmaal. Samme Aften, som Revolutionen var begyndt i Warschau af en ringe Skare unge Mænd, samme Aften var den ogsaa gjennemført ved alle Borgernes Hjælp, og Russerne enten fordrevne eller dog bragte til Taushed!

Natten mellem den 29de og 30te November forsamlede sig Kongerigets Administrationsraad. Det var Raadet klart, at det ikke med sin daværende Sammensætning egnede sig til at være hele Statens øverste udøvende Magt, og det tilkaldte derfor flere fremragende Mænd, f. Ex. Czartoryski, Radzewill, Chlopicki o. fl. Derpaa udstedte det strax en Proclamation, som dog ikke blev synderlig godt modtaget, da den efter den almindelige Mening var holdt i en ikke tilstrækkelig national Tone; men Administrationsraadet forstod at afvæbne Folkets Misfornøielse ved at forlægge sit Forhandlingssted til den polske Finantsministers Palads, og denne Forlæggelse, som foregik ved en høitidelig Procession fra Raadets gamle Forsamlingssted til det nye, samlede en jublende Folkemasse om Raadets Medlemmer, som viste sig i polske Nationaluni-

former. Endnu roligere blev Folket, da et af Raadets Medlemmer fra Altanen meddelte, at Raadet havde udnævnt den almindelig afholdte General Chlopicki til Øverstbefaleude over Hæren og, indtil Chlopicki kunde overtage Overbefalingen, udnævnt General Paz dertil.

Chlopicki var født 1772, valgte den militaire Løbebane, kæmpede under Kosciszko og Napoleon og blev af denne under Toget mod Russerne i 1812 udnævnt til Brigadegeneral. Chlopicki var blevet opfordret til at indtræde i Sammensværgelsen, men havde afslaaet det, og senere, den anden November, da Opstanden udbrød, skal en Officeer være traadt ind til ham i Theatret og have rakt ham en Sabel med de Ord: «General! De polske Tropper vente Dem i deres Spidse», hvorpaa Chlopicki skal være blegnet og ikke have været at finde i flere Dage. Uagtet dette og flere andre Handlinger af Chlopicki, hvorom nedenfor, kunde synes at tale imod ham, er der dog vistnok ingen Tvivl om, at han var sit Fædreland trofast hengiven, og sikkert er det, af han under hele det paafølgende Felttog kæmpede tappert imod Russerne, indtil han, efterat være bleven haardt saaret i begge Been af en Granat, som dræbte den tredie Hest under ham, maatte lade sig føre til Krakau, hvor han henlevede Resten af sine Dage.

Dernæst udnævnte Administrationsraadet Lubienski til Commandant for Nationalgarden, et Troppecorps, som imidlertid først skulde organiseres; thi uagtet Forfatningen havde paabudt dets Oprettelse, havde Russerne endnu ikke gjort det Mindste for i denne Henseende at gjøre Forfatningens Ord til Virkelighed. Nu saae man ogsaa den polske Cocarde paa Alles Hoveder, men der herskede i den Henseende ingenlunde Eensartethed: Nogle bare rød-hvid-blaae, andre røde og hvide, atter Andre kun røde eller hvide Cocarder. Raadet bragte Eensartethed tilveie ved at paabyde den hvide Cocarde som den ene rigtige, der var Kjendemærket paa alle Polakkers Eendrægtighed.

Medens Folket Dagen igjennem hengav sig til Jubel,

forsaavidt det ikke gjorde Tjeneste enten i Byen eller ved at holde Øie med Russerne, som laae udenfor den, skete der den følgende Nat nogle Rolighedsforstyrrelser, idet de polske Tropper, som, paa Grund af det næsten uoverkommelige Arbeide, Regjeringen havde havt, ikke havde faaet Forpleining, trængte ind i flere Butikker for at skaffe sig Fødemidler. Den herved fremkomne Uorden var dog ikke større, end at den strax ophørte, da Officererne blandede sig deri og skaffede Soldaterne, hvad de behøvede.

Den første December fandt man Chlopicki og overbragte ham Raadets Udnævnelse. Han kastede et Blik paa Landkortet, som laa foran ham, og svarede derpaa Deputationen med de Ord: «Vover Polen alene at begynde en Kamp mod Rusland, er det fortabt!» Alligevel modtog han den tilbudte Overcommando, men paa den Betingelse, at han indtil videre maatte føre den i Kong Nikolaus' Navn. Han gav sig derpaa til med Iver at trække alle polske Tropper sammen i Warschau og sørge for Hærens Proviantering og Udrustning. Dernæst udstedtes en Befaling om, at Ingen, som ikke var istand til at bære Vaaben, maatte have saadanne, hvorimod enhver kampdygtig Mand blev indordnet deels i Hæren, deels i National- eller Sikkerhedsgarden. Henved 1000 Studenter organiseres til en Æreslegion under Anførsel af Schyrma, Professor i Philosophi, ligesom ogsaa Cadetskolen ordnes som et Corps for sig selv. — Paa denne Dag forefaldt endnu en Begivenhed, som skulde faae en vigtig Indflydelse paa Begivenhedernes senere Gang, det var Dannelsen af en saakaldet patriotisk Club. Dens Formaal var ved alle Midler at føre Revolutionen igjennem, men den adskilte sig fra de to alt bestaaende Clubber, den diplomatiske under Fyrst Czartoryski, som væsentlig satte sin Lid til Diplomatiet og Udlandets Hjælp, og den constitutionelle under Fyrst Ostrowski, som ikke var mod Ruslands Herredømme, naar blot Polens frie Forfatning blev udvidet og haandhævet derved, at den var reent demokratisk, og at den ho-

vedsagelig stolede paa Polens egne Kræfter og paa Udfaldet af en Kamp mod Russerne. Den valgte til sin Fører Joachim Lelewel; men da denne havde altfor mange Forretninger, afslog han Tilbudet, som derpaa blev modtaget af Bronikowski. Allerede Dagen efter sin Dannelse, den 2den December, havde Clubben en Adresse færdig til Regjeringen, i hvilken dens Iver viste sig. Adressen gik blandt Andet ud paa, at Chlopicki snarest mulig skulde sendes mod Russerne, at Opstanden ved alle Midler skulde søges forplantet til de andre russisk-polske Provindser, at ingen Russere maatte opholde sig i Polen, at Constantin skulde fanges og beholdes som Gidsel, medens man forhandlede directe med St. Petersborg, at de polske Officerer, som endnu ikke havde erklæret sig for Revolutionen, skulde opfordres til at gjøre dette inden tre Timer, og, hvis de ikke gjorde dette, erklæres for Forrædere; endelig, at Regjeringen i sig skulde optage nogle Medlemmer af den patriotiske Club. Regjeringen modtog Adressen meget forekommende og lovede at tage Forslaget under Overveielse, ligesom den ogsaa optog fire Medlemmer af den patriotiske Club.

Imidlertid laa Constantin endnu bestandig udenfor Warschau; han havde endnu det Haab, at hele Opløbet, som han kaldte det, vilde lægge sig, saa at han igjen uden Kamp kunde drage ind i Byen. For at opnaae Vished sendte han en Parlementair ind i Staden og bad om, at den bestaaende Regjering vilde sende Folk ud, med hvilke han kunde underhandle. Der blev da udsendt fire Mænd til ham, nemlig Bubecki, Czartoryski, Lelewel og Ostrowski. Ifølge Lelewel's Beretning*) skulde disse fire Mænd i Nationens Navn erklære, at den forlangte Forfatningen opretholdt i dens fulde Omfang, udvidet til alle Polakker, samt alle disse forenede i eet Rige, hvorhos den skulde spørge Storfyrsten, om han havde givet

*) Samtalen i Vierzbua af Lelewel, omarbeidet af Ostrowski. Avignon 1832.

det lithauiske Hærcorps Befaling til at drage mod Warschau. I selve Samtalens Løb paastod Bubecki, at det i Warschau Forefaldne kun var en Opstand imod Ministrene og andre Embedsmænd, og at dets Formaal var at forsvare Forfatningen, hvorimod Lelewel tog Bladet fra Munden og erklærede, at det var Begyndelsen til en Nationalreisning, og at den hele Nation var beredt paa, naar dette Signal var givet, med Vaaben i Haand at tilkæmpe sig sine ukrænkelige Rettigheder. Derpaa erklærede Storfyrsten, at han for at undgaae Blodsudgydelse ikke vilde foretage noget fjendtligt Skridt mod Warschau og Kongeriget; han lovede at bringe Keiseren Efterretning om Samtalen, han forsikkrede paa Æresord, at han ikke havde givet det lithauiske Hærcorps Befaling til at drage ind i Kongeriget, og han tillod at offentliggjøre denne hans Erklæring. Paa hans Spørgsmaal, om han skulde drage bort eller blive, opfordrede Lelewel og Ostrowski ham paa det Ivrigste til snarest mulig at rømme Landet, hvorimod Czartoryski og Bubecki meente, at han igjen burde drage ind i Warschau; men da Deputationen var kommet tilbage til Warschau, skrev Czartoryski og Bubecki til Constantin, at de tiltraadte Lelewels og Ostrowskis Raad og opfordrede Constantin til at forlade Polen. Det blev nu ogsaa Storfyrsten selv indlysende, at han snart maatte træffe sit Valg. Russerne havde forladt Warschau i stor Hast, de Fleste havde ikke engang ført alle deres Vaaben og deres Overkapper med; om Proviant var der aldeles ingen Tale; nu havde de ligget flere Dage og Nætter under aaben Himmel, havde lidt Sult og Tørst i den ikke meget milde Aarstid; intet Under da, at de søgte Ly og Legemets Fornødenheder der, hvor de kunde finde dem, hvoraf Følgen blev, at de gave sig til at røve og plyndre, uden at Storfyrsten og hans Officerer vare istand til at hindre det. Efterat den polske Deputation havde været hos Constantin, stod det ogsaa klart for de hos ham værende polske Tropper, at de Efterretninger, som de i de sidste Dage havde faaet gjennem Russerne, maatte være urig-

tige. Nogle polske Officerer henvendte sig til Storfyrsten for at blive løste fra deres Eed og faae Tilladelse til at drage bort. Han svarede dem, at han ikke kunde løse dem fra Eden, men at han paa den anden Side heller ikke kunde eller vilde forhindre dem i at forlade ham. Dette Svar blev Tegnet til almindeligt Opbrud. De russiske Generaler, som tidligere havde truet de polske Tropper med Døden og alle Ulykker, hvis de vovede at knurre, og som havde fremstillet Begivenhederne i Warschau i et fuldstændig urigtigt Lys, turde nu ikke længere fortsætte denne Opførsel. Den polske General Szembeck og Oberst Skrynecki toge først Afsked med Constantin, derpaa fulgte et Par polske Officerer, som vare Storfyrstens Adjutanter. Den ene af disse gav Constantin, da denne søgte at holde ham tilbage, det Svar: «Før jeg blev Deres Adjutant var jeg Polak», den anden afsendte en Skrivelse til Chlopicki med Underretning om, at han stillede sine Kræfter til den polske Nations Raadighed, men at han ansaae det for sin Pligt som Storfyrstens Adjutant at ledsage denne til Grændsen. Underofficerer og Menige fulgte Officerernes Exempel, og om Morgenen tidlig droge Polakkerne tilbage til Warschau, hvor de modtoges med stormende Jubel. Ikke en eneste Soldat bar Fjerbusk paa sin Chakot, og ingen Officeer satte Hanefjer paa sin Hat; disse Prydelser ansaaes nemlig for unationale og fjernedes derfor. Almindelig Overraskelse vakte det at see Generalerne Krosinski og Kurnatowski ride ind i Byen i Spidsen for deres Folk. Disse to Mænd havde nemlig gjort sig almindelig forhadte; de havde troligen udført enhver Befaling, som var bleven givet dem af Storfyrsten; de havde piint og plaget deres Soldater, og de ansaaes for at være blevne fuldstændig russificerede. Da de nu droge ind i Byen, stormede Folket sammen om dem, rev dem af deres Heste og havde isinde at gjøre det af med dem med det Samme. Imidlertid kom General Szembeck til i rette Tid, og hans Bestræbelser skyldes det, at de bleve frelste og førte i d i Finantsministerens Palads, hvor Regje-

ringen var samlet, og foran hvilket Mængden nu gjorde Holdt. Man raabte paa Hævn over de to Generaler og forlangte dem udleverede; da traadte Professor Schyrma, Studenternes Anfører, frem paa Balconen imellem Universitetets og den polske Militairfane og erklærede, at begge Generaler vare beredte til for Folkets Øine at aflægge Troskabseden, og strax derefter svore de ogsaa Begge paa, at de vilde være Polen troe og forsvare Fædrelandet indtil deres sidste Blodsdraabe. Folket var i Taushed Vidne til denne Edsaflæggelse, men da saa Generalerne begyndte at tale til det for at retfærdiggjøre sig, opstod der en saadan Larm, at de i al Hast maatte trække sig tilbage. Derpaa traadte General Chlopicki frem, hilset med Hurraraab; han bad Folket være roligt og lovede, at de to Generalers Forhold skulde blive undersøgt. Dermed var Mængden tilfreds og forføiede sig bort.

Samtidig med, at de polske Tropper forlode Storfyrsten, udstedte denne følgende Proclamation til Polakkerne. «Jeg tillader de polske Tropper, som indtil dette Øieblik ere blevne mig troe, at drage bort. Selv sætter jeg mig i Bevægelse med den keiserlige Hær for at fjerne mig fra Hovedstaden; jeg venter, at Polakkernes Troskab vil forbyde dem at hindre mig i mine Bevægelser paa min Hjemmarsch. Ligeledes haaber jeg, at Polakkerne ville modtage de offentlige Bygninger, Eiendomsfriheden og den personlige Frihed, som jeg herved overgiver til den polske Nations Beskyttelse, og at de ville skjænke denne urokkelig Sikkerhed.»

Warschau, den 3die December 1830.

Constantin.

Efterat denne Proclamation var udstedt, drog Constantin bort. Polakkerne modtoge Efterretningen herom og Proclamationen med den største Glæde; thi de troede i Proclamationen at see en Anerkjendelse af deres Ønskers Berettigelse og det fra competent Side.

Dagen derefter, den 4de Dec., dannedes en provisorisk Regjering, bestaaende af Czartoryski, Dombowski og Lelewel.

Man haabede paa denne Maade bedre at kunne concentrere Magten, som tidligere havde været hos Administrationsraadet og de i den patriotiske Club optagne Medlemmer. De tre Mænd, som dannede denne Regjering, vare da ogsaa almindelig agtede og anseete, og det er derfor intet Under, at denne Regjerings Dannelse hilsedes med Jubel. Kun een Mand viste sig utilfreds og tilbageholdende, det var Chlopicki. — Det er allerede omtalt, at der blandt Polakkerne gaves Folk, som haabede paa Polens Gjenoprettelse ved Udlandets Hjælp. Nogle af disse Mænd haabede paa Frankrigs, andre paa Østerrigs Hjælp, og ikke Faa troede, at Rusland var den rette Magt at henvende sig til. Disse Sidstes Antal var i Keiser Alexanders Regjeringsperiode († 1825) steget betydeligt i Styrke, og til dette hørte baade Bubecki og Chlopicki. De havde forstaaet at snige sig ind i det revolutionaire Fremskridtsparti, de havde deres Folk i den patriotiske Club, og de bearbeidede stadig Folket. Da den provisoriske Regjering var dannet, og Lelewel, en af Polens bedste Mænd, men ogsaa en af de ivrigste Ikke-Russere, havde ført Sæde i den, og da Polakkerne havde modtaget denne Regjering med Jubel og Glæde, meente Chlopicki og hans Parti, at nu var deres Rolle udspillet, hvis de ikke ved et rask Skridt sørgede for at bevare den. Dette Skridt skulde allerede skee den følgende Dag, den 5te December. Chlopicki havde som Øverstcommanderende over hele Hæren sammenkaldt denne til en stor Revue. Umiddelbart før denne begiver han sig ind i Regjeringens Sal og erklærer Regjeringen, at han bemægtigede sig Dictaturet, indtil Rigsdagen kunde træde sammen den 18de December*). Derpaa stiger han tilhest. Han er

*) Da han saae Tegn paa Forbittrelse blandt Regjeringens Medlemmer, slog han med knyttet Haand i Bordet og erklærede Enhver, som ikke adlød ham, for Landsforræder. At han forøvrigt kunde gjøre et saadant Skridt og gjennemføre det, uden at Regjeringen gjorde Noget derimod, dertil maa Grunden søges i, at han ansaae

iført den Uniform, som han havde baaret i den store Napoleons Tid; navnlig havde han ogsaa paa Hovedet en trekantet Hat à la Napoleon; han vidste, at denne Hat i hine Tider besad en Tryllekraft, som var uimodstaaelig. Ledsaget af sine Officerer og sit Følge begiver han sig ud til Revuen. Folket tiljubler ham Bifald, hvor han drager frem, og følger ham i store Skarer. Paa Marsmarken, hvor Tropperne ere forsamlede, lader han disse slutte en Quarré, rider ind i denne og oplæser en Proclamation til Soldater og Folk, omtrent af samme Indhold som hans Tale i Regjeringssalen. Alle see forbausede paa ham; men deres Tillid til ham og deres Tro, at Dictaturet er overdraget ham af den provisoriske Regjering, bevirker, at de fortsætte Revuen under Jubel og Glæde; selv Wysocki, som var derude blandt Cadetternes Førere, tager Deel i Bifaldet. Med Sangen: End er Polen ei fortabt» drage Soldaterne hjem. Chlopicki selv var imidlertid ligesom lidt angst for, at han havde vovet et for dristigt Skridt; derpaa tyder, deels at han drog hjem ad en anden Vei end igjennem Hovedgaderne, deels den stærke Vagt af hengivne Tropper, som han altid lod bevogte det Huus, hvor han boede. Endnu samme Aften underrettes Borgerne om, hvad der er skeet, men Chlopicki har i sin Proclamation til dem ført et glimrende Sprog, talt til dem om de gamle romerske Dictatorer, lovet kun at benytte sin Magt til Fædrelandets Vel og at nedlægge den, saasnart Rigsdagen traadte sammen, — og derved vinder han Befolkningen,

---

sig selv og ogsaa af Regjeringen ansaaes for uundværlig. Allerede to Gange i de sidst forløbne Dage havde han, naar han ikke kunde sætte sin Villie igjennem, erklæret, at han nedlagde sin Overcommando, og ligesaa mange Gange havde Regjeringen trygglet ham om at beholde den. Desuden støttede Chlopicki sig til Hærens Kjærlighed og til ikke faa Borgere, ligesom det almindelig antages, at ogsaa eet af Regjeringens Medlemmer forud har kjendt hans Plan.

ligesom han havde vundet Soldaterne. Hans Hæder bliver endnu større, da der fra Provindserne kommer de bedste Efterretninger om, at Revolutionen er i fuld Gang overalt, og at Fæstningen Modlin med dens store Forraad navnlig af Krudt efter Chlopicki's Befaling er bleven besat af Polakker. — Saaledes endte Polens store Uge med en Dictator!

Charles Nanke.

Fra den nordamerikanske Søkrig.*)

(Kampe paa Mississippifloden).

Da Oprøret udbrød i Foraaret 1861, havde Nordstaterne ikke et eneste Krigsskib hverken paa Mississippifloden eller paa nogen af dens Bifloder, og Sydstaterne havde derfor let ved at bemægtige sig Herredømmet over denne Nordamerikas Pulsaare, der skulde blive Skuepladsen for de mærkværdigste Søbedrifter, og hvis Vande ved Krigens Slutning skulde bære over hundrede Orlogsmænd, hvoraf en stor Deel blev bygget ved Flodens Bredder. Sydstaterne vare Herrer over hele Trafiken paa Flodens vigtigste Strækning, og de alene droge Fordeel af de store, vestlige Staters Hjælpekilder; intet Under derfor, at Syden opbød al Kraft for at lukke Floden, og at Norden tidligt tænkte paa at aabne den. Nordstatsregjeringens første Plan var med en betydelig Landstyrke at trænge ned ad Floden Nord fra, og den første Mississippiflotille,**) der byggedes høit oppe paa Floden, midt inde i Landet, skulde hjælpe til herved; men man manglede Tropper, og Marinesecretairen kom ganske naturligt paa den Tanke, om det ikke skulde være muligt at forcere Flodens Munding, derved bemægtige sig New-Orleans, trænge op ad Floden og saa møde den Nord fra opererende Styrke. Hans Plan vandt ikke stort Bifald, da Sydstaternes Flaade, deres Anlæg af Forter og

*) Efter Boynton og officielle Rapporter.

**) See »Historisk Archiv« 1870. II. Side 245.

Flodforhindringer Sønden for Byen antoges at være i den Grad stærke, at Træskibe umuligt kunde passere dem. Hertil kom, at General Mac Clellan nødigt vilde afstaae de til en saadan Expedition nødvendige Tropper, men i Løbet af Vinteren 1861—62 kom der imidlertid et Arrangement istand imellem de to Krigsbestyrelser, og i Januar 1862 fik daværende Capitain Farragut sine første Ordrer.*)

Mississippifloden falder i flere Arme ud i den mexicanske Bugt, og ovenfor det Punkt, hvor Floden saaledes forgrener sig, holdt Nordstaterne fra Krigens Begyndelse en Blokadeeskadre liggende, der saaledes forbød alt Samqvem med New-Orleans ad Søveien. I October 1861 bestod denne Eskadre af en to Tusinde Tons stor Skruecorvet «Richmond» paa tyve Kanoner, et mindre Skrueskib «Waterwitch» paa fire Kanoner og Seilcorvetterne «Vincennes» og «Preble» paa ti og elleve Kanoner; alle disse Skibe havde den gængse, svære, amerikanske Armering. Natten mellem den 12te—13de October, da «Richmond» roligt laa og fyldte Kul, kom pludseligt som en uhyre Hval et forunderligt udseende Skib isigte, der strax løb paa «Richmond» med saadan Kraft, at Kulskibet blev revet los, og Corvetten fik et Hul under Vandgangen; det var Vædderskibet «Manassas», om hvilket der gik de forunderligste Rygter ombord i Blokadeskibene. «Richmond» gav Fjenden sit Lag, men i Mørket kunde man ikke see, om det gjorde Virkning; Vædderskibet angreb nok en Gang; en Panik syntes at udbrede sig ombord i Skibene; man stak Kjæderne fra sig; «Richmond» og «Vincennes» kom paa Grund, og dette sidste Skibs Besætning forlod Skibet efter at have lagt en Løbeild til Krudtmagasinet; nogle smaae Sydstatsdampere kom til og aabnede deres Ild; Nordstatsofficererne saae bræn-

*) Før Krigen var Commodore den høieste sømilitaire Charge i Nordamerika. Under Krigen kaldtes Eskadrecheferne: Flagofficerer, en Benævnelse, der dog snart gav Plads for den i Europa gængse Admiralstitel.

dende Flaader, Torpedoer og Vædderskibe — men herved blev det; Vædderskibet forsvandt i Mørket; «Vincennes» vilde ikke til at springe i Luften; Besætningen gik igjen ombord i Skibet for strax at kaste alle Kanoner overbord og saa slippe bort. Resultatet var, at Sydstaterne med Rette kunde rose sig af at have jaget Blokadeeskadren bort, og hvad der var af større Betydning — de benyttede Leiligheden til gjennem Pressen at erklære Blokaden hævet.

Foruden «Manassas» fik Sydstaterne i Løbet af Vinteren det fire Tusinde Tons drægtige Pantserbatteri «Louisiana» færdigt, et for Træskibe yderst farligt Skib med kraftig Maskine og sexten svære Kanoner, hvoraf de syv vare hundredpundige og riflede; yderligere var nok et Pantserskib «Mississippi» under Bygning, og kommer hertil en halv Snees større og mindre bevæbnede Dampskibe, vil man see, at Sydstatssøstyrken paa dette enkelte Punkt allerede var betydelig nok for en Flaade, der kun bestod af Træskibe. Men det var ikke alene Skibene, der forsvarede Adgangen til New-Orleans, thi ved en Bøining i Floden, nitten danske Mile fra Byen og sex fra Flodmundingen, hvor Mississippi næppe er to Tusinde Alen bred, var paa hver Flodbred anlagt Forterne Jackson og St. Philip, som Sydstaterne besatte tidligt i 1861. Fort Jackson var især deleshed et meget stærkt casemateret og tidssvarende Befæstningsanlæg, bestykket hovedsagelig med to og tredivepundige Kanoner og ni og ti Tommers Granatkanoner; begge Forter havde tilsammen over hundrede Kanoner og sex til syv hundrede Mands Besætning. I Skikkelse af Flodforhindringer havde man lige nedenfor Forterne udspændt svære Kjæder, der vare hentede fra Orlogsværftet i Pensocola. Kjæderne bleve holdte oppe af otte Skibsskrog, som man havde ankret op i Floden under Forternes Kanoner. Store Træflaader, fyldte med brændbare Sager, laae endvidere klare til af den rivende Strøm at føres ned mellem Nordstatsskibene for saaledes at spille de forrige Tiders Branderes Rolle, og man fatter derfor let, at alle disse Forberedelser gjorde Sydstaterne

saa trygge med Hensyn til New-Orleans, at den commanderende Officeers største Frygt var, at Farragut skulde vende om under Forsøget paa at forcere Floden.

I Februar Maaned ankom Farragut til Mississippimundingen, hvor Nordstaterne imidlertid havde sat sig fast paa en derliggende Ø, og i Løbet af et Par Maaneder indtraf efterhaanden de Skibe, man havde lovet ham. Vel var det kun Træskibe, men flere af disse vare hiin Tids bedste og kraftigste Skibe. Det blev imidlertid umuligt at anvende de dybest gaaende af disse, og hertil hørte de to over tre Tusinde Tons store, prægtige Skruefregatter «Wabash» og «Colorado», paa hvis svære Batterikanoner man ikke lagde mindre Vægt end paa deres rummelige Mers, der vare halvtredsindstyve Fod høiere end Forterne, og hvorfra mindre Kanoner og Skarpskytter kunde beherske det Indre af Værkerne, der skulde passeres. At faae disse Skibe over Barren i Flodmundingen viste sig aldeles umuligt; her begyndte Naturen at lægge Farragut betydelige Vanskeligheder i Veien, og det var ikke uden Grund, at Marinesecretairen skrev til ham efter at have paalagt ham, at New-Orleans' Besættelse var Hovedmaalet: «Regjeringen stoler paa Deres Dygtighed til at lede et saa storartet Foretagende og paa Deres personlige Evne til at fremkalde en inderlig Samvirken mellem alle Deres Officerer»; thi havde Farragut ikke været i Besiddelse af denne Evne, havde der været mere end tilstrækkelig Grund til, at det hele Foretagende var strandet fra den første Begyndelse. Skruefregatterne kunde, som sagt, ikke komme over Barren; med de sværeste Corvetter gjordes flere frugtesløse Forsøg, men endelig bleve de, hjulpne af Bugseerdampere, trukne igjennem; dog intet Skib voldte mere Uleilighed end Hjulfregatten «Mississippi», der skjøndt fuldstændig udlosset, blot med det nødvendige Kul ombord til at passere Barren, med største Besvær maatte trækkes langsomt gjennem en Fod Mudder. I stærk Strøm, ofte i haardt Veir og Taage, var Udførelsen af alle disse Arbeider en meget vanskelig Sag, og baade Officerer

og Matroser vare derfor hjertelig tilfredse, da alle de større Skibe vare komne over Barren.

Den Flaade, der var bestemt til at forcere Floden, bestod af tolv store Kanonbaade (nogle af Størrelse som vore Skruecorvetter), deelte i to Divisioner, og af fem større Skibe, hvoriblandt Farraguts Yndlingsskib, den nu verdensberømte «Hartford», der var en svær Corvet af Størrelse som vore Skruefregatter. Foruden af disse Skibe bestod Styrken af en særegen Deling Morteerskibe, der under daværende Capitain (senere Admiral) David D. Porter's Commando skulde bombardere Forterne, forinden Farragut vilde forsøge paa at løbe forbi dem. Disse Skibe vare Seilskonnerter, nitten i Tallet, ombyggede til at kunne føre en tretten Tommers Morteer, der veiede sytten Tusinde Pund, og hvis tomme Bombe veiede godt to hundrede Pund; de vare inddeelte i tre Divisioner, hvoraf hver havde et bestemt Antal armerede, kraftige Bugseerdampere til sin Raadighed.

Det blev hen i April, inden de egentlige Krigsoperationer begyndte, og det Første, der maatte gjøres, var at finde en dækket Ankerplads, hvorfra Bombardeerskonnerterne kunde kaste deres Bomber ind i Forterne uden selv at være for meget udsatte for disses Ild. En lille Opmaalingsexpedition, dækket af en Kanonbaad, udførte, stadigt truet af Riffelskytter paa Flodbredderne, deres farefulde Hverv og bestemte efter en tre Dages Opmaaling af Farvandet Morteerskibenes nøiagtige Afstand fra Forterne. Omtrent en halv Miils Vei nedenfor disse laa en lille Skov, bag hvilken Morteerskibene bleve opankrede, og for at skjule deres Mastetoppe for Fjenden fandt Porter paa at pynte Stænger og Tougværk op med Løv. Skjønt Skoven selvfølgelig ikke var den bedste Dækning, saa havde den dog den betydelige Fordeel, at Skonnerterne kunde flyttes et hundrede Alen den ene eller den anden Vei, uden at man fra Forterne i Hast kunde opdage det.

Den syttende April begyndte Bombardementet, særligt rettet mod Fort Jackson, og paa denne Dag blev der kastet

over fjorten hundrede Bomber. Om Eftermiddagen kunde man see, at een af Fortets Bygninger brændte, og som man senere fik at vide, var Krudtmagasinet stærkt truet, men derved blev det den første Dag, da Bombardementet ophørte om Aftenen for at begynde ved Daggry. Nogle af de meest udsatte Skonnerter bleve i Løbet af den følgende Dag flyttede, da de saarbare Skibe vare blevne ramte et Par Gange. Paa Bombardementets tredie Dags Aften beordrede Farragut to af Kanonbaadene til at gjøre et Forsøg paa at ødelægge de Forhindringer, der spærrede Floden. Med Dristighed blev Forsøget gjort, men Torpedoen, der skulde springe, vilde ikke tænde; den ene Kanonbaad kom paa Grund under Fjendens Kanoner, der begyndte at spille, men Bombardeerskonnerterne øste Bomber ind i Fortet, og Kanonbaaden kom endelig af Grund. Imidlertid lykkedes det at kaste Kjæden fra et af de opankrede Skibsskrog, saa der blev opnaaet det allerede betydelige Resultat, at der blev en viid Aabning i Forhindringen.

De brændende Flaader, der om Natten bleve sendte ned ad Floden, vare i Begyndelsen Skibenes Skræk, og det var heller ingen Spøg for en halvhundrede Skibe, der laae tilankers tæt ved Siden af hverandre i en rivende Strøm, at faae en saadan Brander ind imellem sig. Det første af disse Ildhav drev sydende og knittrende klar af Skibene, men der maatte tages kraftige Forholdsregler for at undgaae en saa stor Fare. En Mængde Smaabaade forsynede med Dræg laae klare til at kroge sig fast i Branderne og bugsere dem paa Grund; en Damper blev holdt i Beredskab med Sprøiteslanger for at virke som en stor Dampsprøite, og da der en af Bombardementsnætterne kom en mægtig, brændende Flaade ned ad Floden, løb Dampere lige i den, splittede den ad og gave sig til at sprøite fra tre Slanger; Baadene kom til, krogede sig fast og slæbte Branderen paa Grund. Dette første, heldige Forsøg virkede ypperligt paa Skibenes Besætninger, og de øvrige brændende Flaader modtoges af Matrosernes Hurraraab.

Bombardementet fortsattes med Kraft, og den fjerde Dag blev en fjendtlig Damper sprængt i Luften. Den femte Dag ramte der Flagskibet et mærkeligt Uheld, idet et drivende Vrag fiskede «Hartfords» Kjæde, der løb ud med voldsom Fart og qvæstede flere Folk. Den rivende Strøm gjorde i det Hele taget Søfolkene stort Bryderi: Ankere og Kjæder forlistes, og Skibene fik ofte Havarier ved Sammenstød; en af de større Kanonbaade mistede saaledes Stormasten og derved nogle Folk, og Flagskibet var det eneste Skib, der ikke mistede to Ankere paa Mississippifloden. Samme Dag var den lille Skov, der laa mellem Morteerskonnerterne og Forterne, efterhaanden bleven saa gjennemskudt, at den kun afgav en maadelig Dækning, Forterne fordoblede deres Ild til omtrent to Skud i Minutten og gjorde Skibene endeel Skade paa deres Reisninger. Overhovedet syntes Bombardementet ikke at gjøre den forønskede Virkning, og Modet begyndte at synke lidt, men en Overløber oplivede det igjen ved at fortælle, at Fort Jackson var stærkt demoleret, og Besætningen demoraliseret. Efter et sex Dages Bombardement besluttede Farragut at løbe forbi Forterne og Forhindringerne Natten mellem den 23de og 24de April.

Det er af Tilberedelserne til Slagdagen, næsten mere end af deres Optræden paa selve Kamppladsen ombord i det isolerede Skib, at de store Admiraler have vundet deres Navnkundighed: Frugten af Maaneders og Aars Arbeide høstes her paa en eneste Dag. Alt maa forberedes, thi i Kampens Tummel, hvor Krudtrøgen indhyller Alt, er som oftest hver Skibschef overladt til sig selv; Signaler blive af tvivlsom Nytte, men staaer en virkelig stor Admiral i Spidsen for det Hele, vil hans Aand paatrykke hver Skibsbesætning et Stempel, der sjeldent gjør Udfaldet tvivlsomt. Da Nelson lige forinden Verdens største Søslag ved Trafalgar i sin Kahyt var knælet ned for den Almægtige, og derpaa havde talt nogle Ord til Folkene paa sin Vandring gjennem Batterierne, hvor Alt var rede til at møde Fjenden, og da hans navnkundige Signal: «England

venter, at hver Mand gjør sin Pligt!» vaiede fra «Victory», følte han, at Ledelsen af den uhyre Flaade ligesom var sluppen ham ud af Hænderne. Han vidste, at Admiralskibets Plads var, hvor Kampen var haardest, og hver Skibschef, at han var paa Plads, naar «hans Skib var langs Siden et fjendtligt»; — da han i Slagets Tummel roligt gik op og ned af sit Skibs Skandse og talte med sin Flagcapitain, udfyldte han ligefuldt sin høie Stilling; thi hver Mand ombord i den stolte Flaade, han commanderede, havde ubetinget Tillid til ham, han var Matrosernes Yndling, og hver Skibschef havde indsuget hans Ideer til den Grad, at, da han meddeelte sin bekjendte Slagplan — Mange have kaldt den dumdristig — til de i hans Kahyt samlede Skibschefer, lød et almindeligt Bifaldsraab fra disse rolige, mandige, engelske Skikkelser, der ellers ikke saa overmaade let bleve begeistrede. — Slaget ved Trafalgar var vundet, da Nelson sagde sine Underbefalingsmænd det sidste Farvel ved Admiralskibets Faldreb; det blev ikke vundet alene den 21de October.

Denne sine Undergivnes Tillid og Kjærlighed besad Farragut i fuldt Maal, og fortjener Udholdenhed og de omhyggeligste Forberedelser et godt Udfald, saa vandt Farragut ærligt den Laurbærkrands, hans Bedrifter flettede ham. I Tilberedelsen til den natlige Kamp forberedte han omhyggeligt Alt; han opmuntrede Enhver til at tage sin Opfindsomhed tilhjælp, og den Dagsbefaling, han udgav i Anledning af, hvad der ventede, er et lille Mesterværk, som imidlertid desværre ikke egner sig til ordret Gjengivelse for de Fleste, da den er fuld af altfor mange Søudtryk; thi de mindste Detailler, saasnart de kunde være til virkelig Gavn for Skib og Besætning, gik aldrig Farragut forbi. Alle overflødige Stænger, Ræer og Seil bleve stuvede bort, kun Mersseil, Klyver og Mesan bleve underslaaede; Kanoner bleve anbragte overalt, hvor de kunde gjøre Gavn: paa Bakken og i Mersene; alle Skibene bleve bragte til at stikke dybere for end agter, for at de ikke skulde svinge rundt i den rivende Strøm, hvis de

skulde komme paa Grund, Varpankre og Slæbere holdtes i Beredskab; særlig Opmærksomhed blev henvendt paa at slukke mulig Ildsvaade; det blev paalagt hvert Skib under ingen Omstændighed at trække sig ud af Ilden uden Admiralens udtrykkelige Ordre, og denne Ordre kunde saare vanskeligt gives i Mulm, Mørke og Krudtrøg. En Maskinmester fandt paa at dække Maskinerne ved at hænge Kjæder udenbords, og denne Pantsring vandt almindeligt Bifald; Sandsække, Klæder og Køier brugtes til at dække Folkene; stærke Tougnet bleve udspændte langs den indvendige Skibsside for at opfange Splinter; nogle Chefer smurte deres Skibe over med Mudder for at gjøre dem ukjendelige; Andre hvidtede Dæk og Raperter for saaledes bedre i Mørket at kunne skjelne de forskjellige Gjenstande, der hørte til Kanonbetjeningen; kort sagt: Alt blev gjort, hvad Admiralens Fremsynethed bød, og hvad hver Mands Opfindsomhed fandt paa.

Natten førend Kampen sendte Farragut en Officeer i et Fartøi op til Flodforhindringerne for at see, hvorledes det stod til med dem. Expeditionen blev opdaget; der blev tændt Blus paa Kysten, og Forterne aabnede Ilden, men det lille Fartøi undslap og bragte den gode Efterretning, at den aabnede Passage var fri. Den følgende Dag gik Admiralen ombord i hvert enkelt af sine Skibe for at forsikkre sig om, at hans Ordrer vare blevne forstaaede, og han fandt Alt godt forberedt og hos Alle den bedste Villie til at møde den natlige Kamps Farer med Ro og Bestemthed. Ingen Chef gik tilkøis den Nat: Seiladsen op ad Floden i den rivende Strøm mellem de mange Skibe stillede allerede Fordringer nok til stærke Nerver, og desforuden skulde man forbi Forhindringer og bekæmpe fjendtlige Pantserskibe og Forter i Nattens Mørke!

Det var en stille, mørk, diset Nat mellem den 23de og 24de April, da det aftalte Signal — to røde Lanterner — blev heist ombord i «Hartford», og med saa lidt Støi som muligt lettede hele Flaaden. Letningen var vanskelig, og

Klokken blev 3½, inden alle Skibene havde lettet Anker, men de bleve godt og heldigt maneuvrerede, og der skete ingen Havarier. I to Rækker skulde nu Farraguts Skibe løbe forbi Forterne paa samme Tid, som Morteerflaaden skulde bombardere saa hurtigt som muligt, og som fem af denne Afdelings Dampere paa kort Hold skulde beskyde Fort Jacksons Strandbatterier med Skraa og Kardætsker for at bringe Kanonerne til Taushed.

At give et samlet Billede af denne Kamp er en ligefrem Umulighed, da Ingen saae den i sin Heelhed, thi Nattens Mørke og Krudtrøg indhyllede Alt, saa at det enkelte Skib havde Møie med at kjende Ven fra Fjende; kun Kanonernes Glimt og de brændende Flaaders Ildhav oplyste flygtigt de nærmeste Omgivelser. Da det første Skib netop var kommet forbi Forhindringerne, aabnede Forterne Ilden, Skibene svarede efterhaanden, som de kom op; Baal blussede paa Flodbredderne; de tændte Brandere knittrede; en Regn af Bomber faldt ned omkring Fort Jackson, og de fem Damperes Skraasække og Kardætsker joge Folkene fra de beskudte Kanoner.

Det forreste Skib, den fem hundrede Tons store Kanonbaad Caijuga, armeret med en elleve Tommers Kanon og et Par fire og tyve pundige, havde netop passeret Forhindringen, da den blev opdaget, og begge Forter aabnede Ilden mod den med god Virkning; men med uskadt Maskine slap Kanonbaaden forbi for strax derpaa at blive angreben af de fjendtlige Kanonbaade. «Caijuga» var imidlertid i Mørket kommet saa langt forud for de øvrige Skibe, at den, da Forterne laae mellem den og dens Kammerater, saae sig i den ubehagelige Stilling at have et Dusin Fjender mod sig. Tre af disse styrede mod «Caijuga» for at løbe den ned eller entre: een for fra, een agter fra og een fra den styrbords Side; men «Caijuga» affyrede paa kun fyrretyve Alens Afstand sin elleve Tommers Kanon mod den sidste, der øieblikkelig løb sig paa Grund for kort efter at gaae op i Flammer. De forreste Kanoner brugtes nu med Held mod den forreste Modstander,

og Folkene bleve kaldte agterud for at afslaae Entring fra den agterste Modstander. I dette kritiske Øieblik fik Kanonbaaden, der var truffen to og fyrretyve Gange, Hjælp af «Varuna» og «Oneida», to andre store Kanonbaade. Som de andre Skibe løb «Varuna» tæt forbi det ene Fort, idet den under Forbifarten paa kort Hold skød med Skraa og Kardætsker, og da den havde undsat «Caijuga», saae ogsaa den sig omringet af Fjender. Kanonerne paa begge Sider bleve brugte med saa god Virkning, at fire fjendtlige Kanonbaade efterhaanden bleve skudte i Brand med Granater, og Alt gik ypperligt for «Varuna», indtil en Damper med Jernboug løb paa den to Gange. Nordstatskanonbaaden feiede Fjendens Dæk reent fra for til agter med sine Kanoner, men nok engang blev den paaseilet og begyndte at synke, men stadigt betjentes Kanonerne mod en Modstander paa hver Side. «Varuna» søger at løbe sig paa Land, og efter at have anrettet et frygteligt Blodbad paa sine Fjender, synker Skibet affyrende sine Kanoner til det Sidste mod et brændende fjendtligt Skib paa hver Side!

«Oneida», der kom «Caijuga» tilhjælp, blev af Strømmen ført saa klos ind under Fortet St. Philips Kanoner, at Gnisterne fra disse næsten naaede Dækket, men det var maaskee denne store Nærhed, der frelste Skibet, thi Fjenden tog feil af Afstanden og skød for høit. Under et Kanonglimt saaes Vædderskibet «Manassas» løbe ned ad Floden mod de efterfølgende Skibe, og kort efter kom i Mørket en fjendtlig Damper tvers for Bougen af «Oneida», der løb den ned til Vandgangen, og synkende saaes Skibet drive bort.

Den store Hjulfregat «Mississippi», ført af den samme Capitain Melanchton Smith, som vi tidligere have omtalt i dette Tidsskrift, havde en mærkværdig Forbifart. Strøm og Mørke havde efterhaanden bragt Uorden i Farraguts Linier, og flere af Skibene vare ofte blevne tvungne til at bakke for at gaae klare af hverandre og af de brændende Flaader. Nogle Kanonbaade vare, som vi have seet, løbne forbi Flagskibet, og

hvert Skib søgte at komme forbi Forterne saa hurtigt som muligt. Det ene Skud efter det andet traf den gamle «Mississippis» store Skrog, og otte af disse gik heelt igjennem Skibet. Krudtrøgen blev saa tyk, at Glimtene fra Kanonerne og Flammerne fra de brændende Flaader kun sloge matte igjennem, og, indhyllet i dette Mørke, følte man ombord i «Mississippi» pludseligt et Stød, der bragte hele Besætningen til at vakle — det var «Manassas», og havde Vædderskibet blot været en Smule heldigere, var den gamle Hjulfregat gaaet tilbunds paa Stedet. Begge Skibe fortsatte deres Cours, Vædderskibet for at løbe paa den to tusind Tons store Corvet «Brooklyn», og Fregatten for at møde en fjendtlig Damper, som i Forbigaaende blev saa ilde tilredt, at der aldrig blev hørt fra den siden, skjøndt Capitain Smith i sin Rapport ikke omtalte, at han havde ødelagt den, da Mørket gjorde det umuligt at forvisse sig herom strax. Det gryede imidlertid ad Dag, «Mississippi» var med noget beskadiget Maskine kommet forbi Forter og Forhindringer; «Manassas» kom nu igjen anstigende, og da Flagskibet «Hartford» laa tæt ved, praiede Capitain Smith Admiralen og bad om Tilladelse til at binde an med Vædderskibet. Med fuld Fart søgte «Mississippi» at løbe dette ned, men da Vædderskibet vilde undgaa Stødet, kom det paa Grund, og Besætningen løb iland, medens et hvidt Flag vaiede ud af en Kanonport. Capitain Smith sendte en Maskinist ombord i Skibet, hvis Maskine endnu var igang, og man var fra Baade ifærd med at bringe en Slæber ombord for at trække det af Grunden, da en brændende Kanonbaad kom drivende ned mod «Mississippi». Hjulfregattens Baade bleve kaldte tilbage, der blev givet Ordre til at stikke «Manassas» ibrand; den brændende Kanonbaad tørnede mod Vædderskibet, der ved Stødet kom flot, og i Flammer dreve nu begge de fjendtlige Skibe sammen ned ad Floden for kort efter at springe i Luften.

Corvetten «Brooklyn», hvis Plads var agtenfor Flagskibet, tabte snart dette afsigte og styrede kun efter, hvad, man

troede, var Glimtet fra «Hartfords» Kanoner. Pludseligt blev Skibet standset ved at løbe mod et af de Skibsskrog, der bar den Kjæde oppe, som var spændt over Floden; Corvetten lystrede ikke Roret, den svingede rundt og kom paa Grund med Forskibet, i hvilken uhyggelige Stilling den led betydeligt af St. Philips Kanoner. Næppe var «Brooklyn» kommen flot igjen og dampede videre, førend «Manassas» traf paa den; paa en halv Snees Fods Afstand fyrede Vædderskibet et Skud, der vilde have sprængt Corvetten i Lutten, hvis dets Virkning ikke var blevet hæmmet af Sandsækkene, som dækkede Dampkamret. Vædderskibet borede sin Stevn i «Brooklyns» Side, men Stødet var for skraat til at anrette alvorlig Skade. Lige ovenpaa dette Møde kom et stort tremastet Skruedampskib tæt forbi «Brooklyn», som paa kort Hold gav det hele sit Lag med Granater fra sine svære Kanoner, og Fjenden drev brændende ned ad Floden. Under alle disse Begivenheder, der fulgte Slag i Slag, var Corvetten kommen tæt under Fortets Kanoner, Lodhiveren raabte: «Kun tretten Fod!» og Chefen beskriver, hvad der paafulgte, saaledes: «I den korte Tid, vore Kanoner kunde bære, øste vi nu Skraasække og Kardætsker ind i Fortet og bragte det til Taushed — mine Topsgaster kunde fra Mersene see i Glimtene, hvorledes Folkene løb fra Kanonerne for at søge Dækning. Da vi havde passeret Forterne kom vi i Kast med Kanonbaadene. Corvettens Kanoner maae paa det korte Hold have gjort god Virkning. Skibet var i Ilden i halvanden Time og led betydeligt; vi have fire og tredive Døde og Saarede.»

Man vil af disse Episoder have faeet et Indblik i Kampens Væsen og Natur, og forat fuldstændiggjøre Billedet, ville vi blot endnu — idet vi forbigaae de øvrige Skibes Tilskikkelser — meddele Admiralskibet «Hartfords» Gjennemfart. Efter heldigt at have passeret Forhindringer, «Manassas» og Forter, opdagede man i den tykke Krudtrøg tæt forude den matte Lysning af en brændende Flaade. Skibet blev strax dreiet til Siden for at undgaae Branderen, men det kom

under Dreiningen paa Grund under Fort Jacksons Kanoner, Flammerne fra Branderen slikkede op ad «Hartfords» Side fra for til agter, op i Reisningen og ind af Kanonportene, Røgen drev Folkene fra Kanonerne paa den ene Side, en Granat stak Ild i Kahytten, og det saa et Øieblik ud, som om «Hartford» var tabt. Men Farragut og den tapre Besætning tabte under disse næsten fortvivlede Omstændigheder ikke Fatningen; som om Intet var i Veien, vedblev det halve Antal Kanoner at fyre Skud paa Skud; man gik igang med at slukke; Maskinen bakkede; Corvetten gled af Grunden klar af Branderen, og snart fik man Bugt med Ilden. «Hartford» dampede videre i Mørket forat møde en fjendtlig Damper, der fuld af Folk øiensynlig havde isinde at prøve paa at entre, men det fjendtlige Skib blev skudt i Brand af Granater og snart efter fløi det i Luften.

Efterhaanden naaede alle Farraguts Skibe, med Undtagelse af et eneste, en forud betegnet Ankerplads ovenfor Forterne, men skjønt Pantserskibet «Louisiana» og et Par Kanonbaade ikke vare ødelagte, og Forterne ikke havde overgivet sig, besluttede Admiralen overeensstemmende med sine udtrykkelige Ordrer strax at vise sig for New-Orleans med alle sine Skibe. Underveis blev Flaaden angreben af et Landbatteri paa omtrent tyve Kanoner, som imidlertid snart bleve bragte til Taushed. Overalt paa Floden mødte man den meest hensynsløse Ødelæggelse af alt Værdifuldt i Skikkelse af brændende Bomulds-, Kul- og Dampskibe. Det mægtige Pantserbatteri «Mississippi», som Sydstaterne ikke naaede at fuldføre, kom brændende flydende ned ad Floden, og ved New-Orleans, hvor Pøbelens Raseri steg til det Høieste, blev Alt, der blot kunde flyde paa Søen, opbrændt, saa Farraguts Skibe havde Møie med at undgaae de brændende Vrag. Skibene ankrede ligeud for New-Orleans, og en Officeer blev strax sendt iland for at forlange Byens Overgivelse; men Byen var i Oprør, Magistraten fordringsfuld, og Farragut, der ingen Tropper havde til sin Raadighed, vilde nødigt beskyde den

aabne By, som et Par Dage senere, den 28de, overgav sig til ham, og Unionsflaget, dækket af Flaadens Kanoner, blev heist paa Raadhuset for kort Tid derpaa at blive beskyttet af General Butlers maaskee lidt for kraftige Haand.

Dagen efter Ankomsten til New-Orleans udgav Farragut følgende Dagsbefaling: «Klokken elleve ville vi Alle, Officerer og Mandskab, takke den Almægtige for Hans underfulde Naade og Godhed ved under de sidste Dages Begivenheder at have ladet os miste saa faa Folk. Paa det nævnte Klokkeslet vil Gudstjenesteflaget blive heist paa alle Flaadens Skibe, og deres Besætninger ville, samlede i Ydmyghed og Bøn, bevidne Ham, der raader for alle Ting, deres Tak». Og New-Orleans Besættelse — et af Krigens Hovedmomenter — blev naaet med et Tab af kun et hundrede og fem og firsindstyve Dræbte og Saarede; Skibene bleve trufne i Alt et hundrede og fire og tresindstyve Gange, og flere af dem havde lidt betydeligt.

Da Farragut viste sig for New-Orleans, efterlod han, som vi have seet, Forterne og nogle Krigsskibe bag ved sig ubeseirede. Morteerskibene laae nedenfor Forterne under Porter, der strax, da han fik at vide, at Admiralen var sluppen lykkelig forbi, sendte en Parlamentair iland for at forlange Forternes Overgivelse, hvilket blev afslaaet. Bombardementet, der ikke længer blev besvaret, fortsattes, og Porter lod nogle af Morteerskonnerterne kaste Bomber efter Pantserbatteriet «Louisiana», der laa tæt under Fort Jackson, og hvis Uvirksomhed under Kampen kun kan forstaaes ved, at dens Besætning hiin Nat — som der berettes fra flere Sider — var drukken. Imidlertid vare Forterne nu afskaarne fra al Tilførsel, og samme Dag, som Unionsflaget blev heist i New-Orleans, kom en Parlamentair fra Forterne ombord til Porter, og Underhandlingerne, der førte til Forternes Overgivelse, kom igang. Medens Underhandlerne vare samlede i Porters Flagskib, og Parlamentairflaget vaiede fra Forterne, blev der meldt ham, at «Louisiana» kom brændende drivende ned mod hans Morteerskibe. Porter spurgte de tilstedeværende Sydstatsofficerer,

hvad det skulde sige, og fik til Svar: «Vi ere ikke ansvarlige for Søofficerernes Handlemaade». «Louisiana» nærmede sig, og der kom Melding til Porter, at det brændende Skib kunde blive farligt for hans eget Skib. Paa hans Spørgsmaal, om «Louisianas» Kanoner vare ladte, blev der svaret: «Det er ikke usandsynligt», og i samme Øieblik gik Kanonerne af. Efter at have givet Ordre til at fjerne de Skibe, der muligviis kunde komme i Veien for det brændende Pantserskib, bemærkede han til de fjendtlige Officerer: «Hvis De ikke frygte for den Explosion, der snart vil komme, saa kunne vi Andre ogsaa tage imod den». Underhandlingerne fortsattes; kort efter sprang Skibet i Luften med et forfærdeligt Brag, der milevidt omkring rystede Alt, men heldigviis skeete det ikke i Nærheden af Skibene.

Mississippiflodens Munding var saaledes igjen aabnet, og en Troppestyrke besatte New-Orleans; men hvor føleligt det lidte Nederlag var for Sydstaterne, saa var den store Flod og dens Bifloder langt fra i Nordstaternes Hænder, thi enhver gunstig Stilling paa Floderne blev befæstet, Torpedoer og Forhindringer bleve udlagte, og dybt inde i Landet byggedes Vædderskibe. Vel kunde Nordstatsorlogsmændene befare Floden, blokere Bifloderne, for en stor Deel saaledes standse Trafiken og for en kort Tid bringe de anlagte Batterier og opkjørte Feltbatterier til Taushed; men Træskibene led naturligviis ofte betydeligt ved ideligt at komme i Kast med Landbatterierne, og Arbeidet var høist utaknemmeligt for Flaaden; thi nye Batterier bleve hurtigt anlagte ved Flodens mange Bøininger, der i den rivende Strøm vare vanskelige at passere. I lang Tid efter New-Orleans Besættelse manglede Skibene Hærens nødvendige Samvirken, uden hvilken Sydens befæstede Stillinger ved det mægtige Flodsystem ikke kunde erobres eller holdes for længere Tid, om Skibene endog vare heldige nok til at opnaae en øieblikkelig Overgivelse.

Tidligt i Mai gik Farragut op ad Floden, og strax to Mile ovenfor New-Orleans traf han paa nogle forladte Batterier

og paa nogle yderst kostbare og storartede Flodforhindringer af Bomme og Kjæder, der vare udspændte for at forhindre den oprindelige Mississippiflotille fra at nærme sig Byen Nord fra. Den Maade, hvorpaa Sydstaterne undertiden søgte at forsvare deres Byer ved Floden, gjorde af og til Farragut Bryderier. De anlagde saaledes Batterier tæt ved Byerne, og naar saa et eller andet Skib fordrede Byens Overgivelse, og de civile Øvrighedspersoner negtede den, vare Skibscheferne i den ubehagelige Omstændighed, enten at lade Oprørsfanen vaie eller ogsaa ved at fyre løbe Fare for at blive sigtede for barbarisk Fremgangsmaade, for at myrde Qvinder og Børn, og saa videre. En af de commanderende Sydstatsgeneraler, Lovell, sendte i en saadan Anledning Farragut et meget voldsomt Brev, der endte med følgende Phrase: «Den Skik at slaae Qvinder og Børn ihjel er lykkeligviis ophørt siden de indianske Stammers Udryddelse, og jeg haaber ikke Unionens Søofficerer ville kalde den tillive igjen.» Havde Folk, der bleve tiltroede Sympathi for Unionen, deres Eiendomme beliggende ved Bredderne, var det ikke usædvanligt, at Sydstatsmændene paa saadanne Punkter netop opkjørte et Feltbatteri eller lode nogle Riffelskytter aabne Ilden mod Nordens Transportskibe, for hvilken Overlast Straffen ikke udeblev, og paa denne Maade blev megen uskyldig Privateiendom ødelagt.

At vedligeholde Forbindelsen med de store vestlige Stater, var et Livsspørgsmaal for Sydstaterne, og skjøndt Unionsskibene, som ovenfor omtalt, kunde befare Floden, blev denne Dag for Dag stærkere befæstet, og Nordstatsregjeringen ønskede derfor Intet heller, end at Skibene skulde slaae et andet Hovedslag paa Mississippien, hvorfor Farragut «efter Ministeriets Ønske og Præsidentens Befaling» besluttede at gjøre et Angreb fra Flodsiden paa Vicksburg,*) Mississippis Gibraltar, skjønt han aldeles manglede en tilstrækkelig Land-

*) Vicksburg ligger under $32\frac{1}{2}^0$ nordlig Brede; New-Orleans under 30^0.

styrke. Byen Vicksburg ligger ved en skarp Bøining i Floden og forsvaredes af en næsten tre Qvartmile lang Række svært og talrigt armerede Batterier, der deels vare anlagte som Strandbatterier og deels op ad Skraaninger omkring Byen indtil en Høide af tre hundrede Fod over Floden. Skibe, der vilde nærme sig, vare saaledes udsatte baade for langskibs Skydning og for de høitliggende Batteriers plongerende Ild.

Ligesom ved New-Orleans var det Admiralens Mening at lade Porters Morteerskonnerter bombardere de fjendtlige Værker, inden de dertil bestemte Skibe gave sig i Kast med Batterierne, og med megen Uleilighed bleve sexten Morteerskonnerter slæbte den lange, bugtede Vei mod Strømmen fra Mississippimundingen til Vicksburg. Den 26de Juni om Aftenen begyndte Bombardementet, og den 28de om Morgenen gjorde Farragut Signal for otte større og mindre Skibe, sværtarmerede Corvetter og Kanonbaade, der alle havde været med ved New-Orleans, til at lette og engagere Batterierne, paa samme Tid som Morteerskonnerterne kastede det størst mulige Antal Bomber og Porter med sine Hjuldampskibe løb tæt ind under de nærmeste Strandbatterier for at bringe disse til Taushed. Den natlige Kamp begyndte, kun oplyst af Glimtene fra Kanonerne, og Ilden beskrives af Deeltagerne som endnu heftigere end ved Forterne Jackson og St. Philip: fjorten Dampskibe og sexten Morteerskonnerter svarede Skud for Skud paa Landbatteriernes Ild, og Projectiler af enhver Caliber, ligefra tretten Tommers Bomber til Riffelkugler, susede igjennem Luften. Som vi have seet, skete Angrebet fornemmelig, fordi Regjeringen ønskede, at der skulde gjøres Noget, og Admiralens Mening var hovedsagelig at vise, at hans Træskibe til enhver Tid kunde passere Mississippiens stærkeste Batterier; thi at erobre den faste Stilling ved Vicksburg uden en tilstrækkelig stor Landstyrke, havde han anseet for en Umulighed, og for at bruge Porters egne Ord i Rapporten: «kunde Dampskibe og Morteerskonnerter fuldstændigt beherske

Floden og Strandbatterier, men kravle op ad tre hundrede Fod høie Skrænter, det maatte der Soldater til!» Fem af Farraguts Skibe slap godt forbi; vel led de Betydeligt paa Skrog og Reisning, men Fjenden skjød ofte for høit, og da «Hartford» i Dagningen passerede et af de øvre Batterier, bragtes dette fuldkomment til Taushed, Matroserne gave tre Hurraer, men Glæden varede kun kort, thi da «Hartford» havde fjernet sig, kom Folkene til Kanonerne og begyndte Skydningen igjen med nogle af disse. Admiralskibet led en Deel paa Skrog og Reisning, men havde mærkeligt nok ingen Døde eller Saarede, og havde blot Skibenes Linie været noget bedre sluttet, vilde de sandsynligviis i den halvanden Time, de vare i Ilden, have lidt endnu mindre, da deres samlede Ild vilde have holdt Fjenden i længere Tid borte fra Kanonerne, men Mørke, Krudtrøg og en tre Miles Strøm lagde foruden Fjendens Kanoner store Hindringer i Veien for Skibenes Maneuvrer.

Med sin sædvanlige Kraft førte Porter de til hans Deling hørende forholdsviis skrøbelige Hjuldampere mod Fjenden; men hans Skibe fik nogle høist uheldige Skud. Ombord i «Jackson» sprang en Granat, der skød Styreapparatet itu; hurtig kom en anden Damper «Clifton» tilhjælp for at slæbe sin beskadigede Kammerat bort, men en Kugle træffer en Dampkjedel, Dampen strømmer voldsomt ud, dræber strax syv Mand, skolder flere alvorligt, og i Forvirringen springer Nogle overbord af Frygt for at skoldes. Nu blev «Jackson» det hjælpende Skib og bjergede «Cliftons» Folk. Saa kom «Westfield» til, men ogsaa dens saarbare Maskine blev for kort Tid beskadiget, og en fjerde Damper slæbte «Clifton» bort; «Jackson» maatte hjælpe sig selv og drev med Strømmen efterhaanden ud af Ilden. Hele Flaadens Tab bestod af sytten Dræbte og tredive Saarede, og Farragut havde gjort, hvad han kunde: «Regjeringen», hedder det i hans Raport, «vil see, at Forterne kunne passeres, at vi have passeret dem, og at vi kunne gjøre det om igjen saa ofte, det bliver forlangt.

Det vil imidlertid ikke være nogen let Sag for os at gjøre Andet end at bringe Batterierne til Taushed for en Tid, saalænge Fjenden med en betydelig Styrke kan forhindre en Landgang.» Ovenfor Vicksburg stødte Farragut sammen med Commodore Davis, der med den oprindelige Mississippiflotille, som vi strax skulle berøre, gjennem en hæderlig Virksomhed havde naaet Vicksburg Nord fra.

Medens Morteerskonnerterne laae fortøiede langs den med Skov bevoxede, sumpede Flodbred, blev der gjort flere Forsøg paa at brænde dem op. Men Porter var paa sin Post og holdt Vagt i Skoven for ikke at blive overrasket. Den 1ste Juli sendte Sydstaterne to Regimenter ind i Skoven for at angribe Skibene, men aldrig saasnart vare Porters Udkig drevne tilbage, førend halvhundrede Kanoner og Morterer, ladte med alle forskjellige Slags Projectiler, aabnede Ilden og jog Tropperne tilbage med betydeligt Tab, efterladende en stor Deel Vaaben og Bagage. Strax herpaa lod Porter fem Houbitzer bringe iland og hængte en stor Skibsklokke op i et Træ; en Deel Liner satte de udstillede Skilvagter i Forbindelse med Klokken, og allerede Dagen efter maatte han prise sin Fremsynethed, da der skete nok et samlet Angreb, som de uventede Smaakanoner imidlertid afviste. Fra den Tid af var Porter fri for større Angreb, men Riffelskytter vedbleve, dækkede af Skoven, deres Virksomhed, undertiden med Miniaturgranater, uden at Skibene dog derfor forlode deres Plads.

Medens Farraguts og Davis' Skibe laae samlede ovenfor Vicksburg, kom man under Veir med, at et kraftigt Vædderskib var under Bygning et Sted op ad Jazoofloden, der falder i Mississippi lidt nordenfor Vicksburg, og gjennem gjentagne Recognosceringer forvissede man sig om, at der tyve Mile fra Jazoos Munding var anbragt Forhindringer tvers over Floden, at et Landbatteri dækkede Forhindringerne, og at Vædderskibet «Arkansas» byggedes her. For seent blev imidlertid en Expedition udrustet, og da endelig, den 15de Juli, en

pantsret Kanonbaad «Carondelet», en Trækanonbaad «Tyler» og et upantsret Vædderskib «Queen of the West»*) dampede op ad Jazoofloden, mødte de «Arkansas» med hundrede og firsindstyve Mands Besætning, armeret med sex otte Tommers glatte og fire, halvtredsindstyvepundige riflede Kanoner. Skibet havde stor Lighed med «Merrimack», der sloges med den første Monitor. Kanonbaadene flygtede, idet de beskøde deres Fjende uden Virkning, medens hans svære riflede Projectiler anrettede stor Skade, og ilde tilredte naaede de flygtende Kanonbaade den samlede Flaade ved Vicksburg. Farragut og Davis havde vel hørt Kanonaden, men det faldt Ingen af dem ind, at det var noget Alvorligt, og ikke et Skib havde derfor Dampen oppe, da de sønderskudte Kanonbaade kom isigte.

Den eneste Maade, hvorpaa «Arkansas» nu kunde naa ind under Vicksburgs Kanoner var ved at løbe Spidsrod gjennem den betydelige Nordstatsflaade, og «Arkansas» gjorde sine Ting godt. Med fuld Fart løb Skibet strax midt ind imellem sine Fjender under en voldsom Ild fra disse; Kuglerne prellede af mod de jernklædte Sider; «Arkansas» brugte alle sine Kanoner, der paa det korte Hold anrettede stor Skade paa Træskibene, og efter faa Minutters Forløb laa Vædderskibet sikkert tilankers under Landbatteriernes Kanoner. «Arkansas» kom Nordstatsskibene saa uventet, at den første Forbauselse næppe fik Tid til at lægge sig, før Skibet havde udført sin dristige Maneuvre, og sammenlignelsesviis har det sin store Interesse at erfare, at Pantservædderskibet paa denne Prøvefart saarede og dræbte otte og halvfjerdsindstyve Mand ombord i Træskibene eller omtrent halv saa Mange, som der saaredes eller dræbtes paa hele Farraguts Flaade, da denne forcerede Indløbet til New-Orleans!

Ærgrelsen og Forbittrelsen var selvfølgelig stor ombord i

*) En hurtig Floddamper, som man havde fortømret svært og forsynet med Jernboug.

Unionsskibene, og man besluttede strax samme Aften at gjøre et Forsøg paa at ødelægge den høist ubeleilige Modstander. Noget efter Solnedgang løb to af Davis' tyndtpantsrede Kanonbaade ned og gave sig i Kast med de øvre Batterier, medens Farragut lettede med nogle af sine Skibe for at angribe de nedre Batterier og Vædderskibet. Det blev imidlertid saa mørkt, at det var umuligt at see «Arkansas», og under den natlige Kamp, som udspandt sig mellem Fæstningsværkerne og Farraguts Skibe, blev det kun nok engang godtgjort, at, naar Skibene vilde, kunde de løbe forbi Vicksburg.

En Uges Tid senere gjordes nok et uheldigt Forsøg mod «Arkansas». Morteerskibene skulde aabne Ilden, og dennegang var det een af de omtalte tyndtpantsrede Kanonbaade «Essex» og saa «Queen of the West», der skulde løbe forbi Landbatterierne og prøve paa at løbe «Arkansas» ned. Morteerskibene aabnede Ilden, «Essex» løb med fuld Fart mod «Arkansas», som netop, lige forinden «Essex» var paa Livet af den, kastede sit Forvarp los og svingede rundt i Strømmen, saa at Stødet blev undgaaet. «Essex» løb sig paa Grund og i Løbet af en halv Snees Minutter brugte nu de fjendtlige Batterier og «Arkansas» Skibet til Skive. Medens «Essex» stod paa Grund affyrede den sine svære Kanoner mod Vædderskibet, og da Modstanderne kun laae nogle Alen fra hinanden, tilføiede de hinanden endeel Skade. Imidlertid kom «Queen of the West» til, men dette Træskib blev hurtigt saa stærkt medtaget, at det maatte trække sig tilbage, og med Nød og næppe naaede det ud af Ilden. «Essex» bakkede sig af Grund, og under en Regn af Projectiler løb Kanonbaaden forbi alle Batterier. Saa at sige ikke Skud traf den bevægelige Skive, og «Essex» naaede Farraguts Skibe.

Et mærkeligt Uheld fulgte under hele Krigen Sydstaternes Vædderskibe, og «Arkansas» skulde ogsaa kun kort Tid optræde paa Krigsskuepladsen. Den 8de August om Morgenen mødte en af Commodore Davis tyndtpantsrede Kanonbaade Vædderskibet; en Kamp begyndte, hvorunder «Arkansas« strax

kom ibrand og blev sat paa Grund; Besætningen reddede sig iland, og efter kort Tids Forløb sprang det frygtede Vædderskib i Luften. Som Grund til dette pludselige Endeligt angives, at Maskinen var gaaet istykker, hvorfor Chefen foretrak at sprænge Skibet i Luften. At Vædderskibet var en alvorlig Modstander, fremgaaer bedst af Farraguts egne Ord, thi han indberettede: «Det er i et af mit Livs lykkeligste Øieblikke, da jeg underretter Regjeringen om Arkansas Ødelæggelse.»

Som tidligere berørt mødte Farragut Davis' Eskadre ovenfor Vicksburg. Denne Eskadre, den oprindelige Mississippiflotille, der i Slutningen af 1861 udelukkende var bygget paa det store Flodsystem, midt inde i Landet, have vi tidligere (jfr. Hist. Arch. 1870. II. Pag. 237 ff.) omtalt nøiere; den var en af Krigens mærkelige Fremtoninger, et Foster af amerikansk Foretagelsesaand, der skabte de tidligere omtalte lavtgaaende, ufuldkomment pantsrede, men svært armerede store Casematkanonbaade, som den driftige og talentfulde Mr. Eads byggede i saa utrolig kort Tid. I Begyndelsen var den lille Flaadeafdeling underlagt Hæren, og Forhaabningerne til dens Virksomhed vare ikke store, men snart godtgjorde den under den dygtige Capitain Foote sin Berettigelse til at udgjøre et særegent Led af Marinen. Dag for Dag voxede Flotillen i Størrelse, og den fik sin egen Historie i den mærkværdige Flodkrig, hvorfor vi i det Følgende i Korthed ville følge den paa dens Tog ned ad Floden, indtil den dybt inde i Landet stødte sammen med Farraguts Skibe, der havde aabnet Mississippien fra den mexikanske Havbugt.

Da Foote den 6te September 1861 overtog Commandoen over den vestlige Flotille, bestod den kun af tre Træskibe, man i Hast havde kjøbt og armeret; men ni pantsrede Kanonbaade og otte og tredive Morteerbaade vare under Bygning, og efterhaanden som disse bleve færdige, stødte de til Foote, der havde stor Vanskelighed ved at skaffe nogenlunde gode Besætninger tilveie. I Begyndelsen bestod Kanonbaadenes Tjeneste i Recognosceringer og i at støtte Armeens Bevægelser

langs Flodbredden, og til dette Sidste egnede de sig fortrinligt, thi lavtgaaende, som de vare, kunde de løbe tæt ind under Land, og saa langt deres svære Kanoner rakte, havde Armeen fri Passage, thi de fjendtlige opkjørte Feltbatteriers lette Artilleri kunde ikke gjøre de letpantsrede Skibe nogen væsentlig Skade, og flere Gange bleve Sydstatstropperne haardt straffede for deres Dristighed i at binde an med Kanonbaadene, hvis Besætninger imidlertid næsten daglig vare Gjenstand for skjulte Riffelskytters Efterstræbelser.

I Begyndelsen af 1862 skulde imidlertid Skibene optræde med mere Eftertryk paa Krigsskuepladsen, og, uden nærmere at omtale de fjendtlige Hæres Stilling ligeoverfor hverandre, skulle vi blot anføre, at Forterne Henry og Donelson, der lukkede to af Mississippis store Bifloder, Cumberland og Tenessee, for Nordstaternes Transporter, vare to af Sydens Holdepunkter, der først maatte indtages, inden man kunde tænke paa en fremadgaaende Bevægelse mod sydligere beliggende befæstede Stillinger. Man besluttede først at angribe Fort Henry, og Expeditionen bestod af fire pantsrede og tre upantsrede Kanonbaade, alle armerede med femoghalvfjerdsindstyve svære Kanoner; man erindre, at disse saakaldte Kanonbaade vare temmelig store til denne Benævnelse i snevrere Betydning. Et Troppecorps under General Grant, indskibet i Transportskibe, fuldstændiggjorde Expeditionen. Fort Henry var et Værk med ni Bastioner, og Bestykningen bestod af en Snees Kanoner: tolv glatløbede toogtredivepundige og Resten nogle større og mindre riflede og glatte Kanoner. Det var den 6te Februar Klokken ti om Formiddagen, at Foote dampede op mod Fortet for for første Gang at prøve sine Kanonbaade i den til alle Tider lidet afholdte Kamp mod Landbatterier. De pantsrede Fartøier dampede foran med de tre Træskibe en Fjerdingvei agterude, og paa begge Sider holdt man sin Ild tilbage, indtil Afstanden var omtrent tre Tusind Alen, da Skibene begyndte Skydningen. Disse nærmede sig mere og mere, man saae tydelig Fortets Kanoner og deres Mand-

skab, og da Afstanden kun var nihundrede Alen, aabnede Pantserskibene en godt vedligeholdt Ild fra deres forreste Kanoner. Fortet svarede og traf saa godt, at den lette Pandsring viste sig at være til stor Nytte; Trækanonbaadene begyndte efterhaanden ogsaa Skydningen, der paa det korte Hold fortsattes livligt og med god Virkning paa begge Sider. De pantsrede Kanonbaade bleve ofte trufne, det tynde Pandser holdt, og Skaden, der blev tilføiet dem, hidrørte fra Granater og Kugler, der kom ind af Portene, eller som traf de upantsrede Dele af Skibene. En Kugle, der fløi ind af en Port, traf en af Kanonbaaden «Essex»'s Kjedler, og Chefen, syvogtyve Officeerer og Matroser bleve dræbte eller skoldede under Explosionen; i Commandohuset, hvortil der kun var Adgang nedenfra, qvaltes de derstaaende Folk af den udstrømmende Damp, og Kanonbaaden drev uden Styr ned ad Floden, indtil en Trækanonbaad tog den paa Slæb. Imidlertid gjorde Skibenes Granater lyst i Fortet: flere Kanoner blev demonterede, en stor ti Tommers Kanon blev ubrugelig, en anden Kanon sprang, og da efter en Times Forløb en Trediedeel af Besætningen var skudt ned, capitulerede Commandanten og overgav Fortet til Flotillen, der havde to Døde og ni Saarede foruden de ved Explosionen Dræbte og Qvæstede.

Kort efter Fortets Overgivelse sendte Foote tre af sine Skibe længere op ad Floden; disse naaede et Par Dage senere op til Jernbanebroen mellem Memphis og Louisville, hvor de fandt Broen lukket og Aabnemechanismen ødelagt; ovenfor Broen flygtede flere Dampere dybere ind i Landet. Strax blev et lille Landgangscompagni indskibet, som efter en Times Forløb fik Broen lukket op, og to af de hurtigste Kanonbaade sendtes efter de Flygtende, som efter fem Timers Jagt bleve overhalte. To af de fjendtlige Skibe, der vare ladede med Ammunition og Vaaben, bleve sprængte i Luften, og Lufttrykket var saa voldsomt, at en Kanonbaad, der laa femtenhundrede Alen borte, fik en let Skade paa sine Dæksluger. Den følgende Aften ødelagdes, foruden en Masse Ma-

teriel, en tohundrede og firsindstyve Fod lang Damper, der var under Omdannelse til pantsret Skib, og i det Hele taget lykkedes det denne heldige lille Expedition at tilintetgjøre eller tage ni fjendtlige Dampere.

Langt betydeligere end Fort Henry var Fort Donelson: omtrent tyve Fod over Floden laa et Batteri toogtredive-pundige og fireogtresindstyve pundige Kanoner; tresindstyve Fod høiere oppe et lignende og endelig halvandethundrede Fod over Vandet det egentlige Fort, bestykket med hundredeogottetyvepundige Kanoner. En større Troppestyrke laa hiinsides Skraaningen i en befæstet Stilling, der var udenfor Skudvidde. Erobringen af dette Fort var af stor Betydning, da Tenesseefloden, der flyder igjennem en særdeles frugtbar Landstrækning, var seilbar paa en Strækning af over hundrede danske Mile for større Skibe, og da der langs dens Bredder var anlagt udstrakte Jernværker. Den commanderende General ønskede Intet hellere, end at Skibene skulde angribe, og skjøndt Foote ved at have ventet en halv Snees Dage kunde have foretaget Angrebet med sex Kanon- og otte Morteerbaade, foruden at han til den Tid vilde have faaet sine Besætninger completterede, hvortil de paa Grund af Desertion høilig trængte, efterkom han General Hallecks Begjæring og sendte den 14de fire pantsrede og to upantsrede Kanonbaade mod Fortet. De fire første dampede i Linie ved Siden af hverandre, saavidt Pladsen tillod det, mod Fort Donelson, som aabnede Ilden, saasnart Fjenden kom paa Skud. Uden at svare vedblev Skibene deres Cours til paa en Fjerdingveis Afstand, da Skydningen blev almindelig. Kanonbaadene mindskede imidlertid ikke Fart, men løb dristigt ind paa indenfor sexhundrede Alens Afstand, og paa dette korte Hold fortsattes Kampen livligt i Løbet af en Times Tid. Kanonbaadenes Granater og massive Projectiler sloge ned i de lavere liggende Batterier, demonterede engang imellem en Kanon og jog Folkene bort, men Fjendens svære Kugler anrettede stor Ødelæggelse ombord i de tyndtpantsrede

Skibe, som det var umuligt Andet end træffe paa den korte Afstand, og de hundredeogottepundige Projectiler brøde heelt igjennem de pantsrede Sider. Flere Projectiler slog ind igjennem de aabne Porte, dræbte og saarede endeel Mennesker, men Skibenes Kampevne var derfor ikke brudt; deres Ild vedblev usvækket, hvorimod Fortets sagtnede øiensynlig, og Batteriet nærmest Flodbredden blev forladt. Men lige med Eet vendte Bladet sig: Leilighedsvaabnet, de over Hals og Hoved anskaffede, nfuldkomment pantsrede Kanonbaade bleve trufne i deres Achilleshæl, og næsten samtidigt fik tre af Footes Baade Skud i Styreapparatet og maatte lade sig drive ud af Ilden. Kampen var endt hermed, og Erfaringen viste, at de svære Projectiler paa kort Hold sloge igjennem Pantsret, — man erindre, at det var i Begyndelsen af 1862 og i Amerika, hvor Krigen først fremkaldte Pantserinteresser, — der dog havde gjort god Gavn ved at holde de lettere Kugler ude, thi en af Baadene «Louisville» blev ramt ikke mindre end nioghalvfjerdsindstyve Gange og havde kun ti Døde og Saarede, og en anden «Pittsburg», der blev truffet fyrretyve Gange, havde kun to Saarede; i det Hele taget var Flotillens Tab elleve Døde og treogfyrretyve Saarede, et ringe Tab i en Artillerikamp med et betydeligt Landbatteri paa sexhundrede Alens Afstand. Næste Dag toge Tropperne, understøttede af et Par Kanonbaade, Fortet med Storm efter stort Tab af Menneskeliv paa begge Sider.

Ved Forterne Henrys og Donelsons Fald blev Sydstaternes nordre Forsvarslinie brudt, flere vigtige Byer faldt i Unionens Hænder, og, trængte Syd paa langs Mississippi, optoge de Kampen paa Floden ved den berømte, faste Stilling ved Øen Nr. 10, der ligger i en af Flodens skarpe Snoninger. Fra Øen løber Floden et Stykke Nordvest hen, saa i vestlig og sydlig Retning og ved det nordligste Knæk ligger Byen Ny-Madrid. Under Øen laa et flydende Batteri paa sexten Kanoner og en Deel Kanonbaade; selve Øen og Flodbredderne vare forsvarede af halvfjerdsindstyve svære Ka-

noner, i kort Afstand fra hverandre stode Feltbatterier opkjørte, Sønden for Ny Madrid var der ligeledes Batterier, og store Sumpe dækkede hele Stillingen, der holdtes besat af en betydelig Troppestyrke. General Pope opererede heldigt og kraftigt Sønden for Stillingen med en betydelig Armee, og efterat have overvundet store Vanskeligheder besatte han Ny Madrid den 14de Marts, paa samme Tid som Foote optog Operationerne ovenfor Øen. At angribe Batterierne fra denne Kant, var et vanskeligt Stykke Arbeide; thi Strømmen løb haardt, og Kanonbaadene med deres ringe Dampkraft kunde ikke gjøre stort Mere end stoppe den, og fik en Kanonbaad et uheldigt Skud i Maskinen eller Styreapparaterne, kunde den let drive ind under Fjendens Kanoner. At holde Skibene paa Plads med Strømmen og bruge de forreste Kanoner, var en overmaade vanskelig Sag, og Foote opgav derfor at slaaes paa kort Hold, idet han nærede store Forhaabninger til sine Morteerbaade. Desuden havde Sydstaterne en Flaade paa den nedre Mississippi, — Farragut gjorde, som vi have seet, først i Slutningen af April sit berømte Angreb mod New-Orleans —, et af de Pantserskibe, som Faragut senere ødelagde, ventedes daglig op til Øen Nr. 10, og blev Footes Flotille svækket betydeligt, kunde Sydstatsskibene uden videre vise sig paa Bifloderne og paa det Stykke af Floden, der allerede var bragt i Nordstaternes Hænder. Regjeringen billigede fuldstændigt Footes besindige Fremgangsmaade, og i det Hele taget tør man vel paastaae, at denne Fart med Strømmen med Footes ufuldkomne Skib var en for Sømanden vanskeligere Opgave end den, Faragut løste saa glimrende ved New-Orleans ved at dampe forbi Batterier og Forhindringer mod Strømmen.

I Forening med et Troppecorps gik Foote den 14de Marts fra Cairo*) ned ad Floden med syv Pantserskibe og to Mor-

*) Beliggende paa 37 Gr. nordlig Brede.

teerskibe, en Styrke, der allerede samme Dag forringedes med en af de pantsrede Kanonbaade, hvis Kjedler vare lække, og som derfor maatte sendes tilbage forat reparere. Næste Dag naaede man Øen, men en tæt Taage indhyllede Alt, saa at Operationerne maatte udsættes til den følgende Dags Morgen, da Morteerbaadene paa langt Hold begyndte at kaste tretten Tommers Bomber, der snart dreve flere fjendtlige Regimenter ud af deres Stilling. Den følgende Morgen gjorde Kanonbaadene det første Angreb; tre af dem bleve surrede sammen paa Grund af den enes ringe Maskinkraft, og ligeledes paa langt Hold aabnede de Ilden, der kun havde tilfølge, at de Tropper, der stode indenfor Skudvidde, trak sig tilbage. Kanonbaadene bleve kun trufne et Par Gange, men en Kanon, der sprang i en af dem, dræbte og saarede femten Mand. I elleve Dage fortsattes nu denne Kamp paa langt Hold; Skibene led Intet, og blev ogsaa en enkelt Kanon af og til demonteret i Landbatterierne, var det saa temmelig betydningsløst. Footes Afdeling var efterhaanden voxet til sexten Morteerbaade, foruden de syv Kanonbaade, og Sydstaternes Styrke talte paa samme Tid tretten Dampkanonbaade foruden et Flydebatteri.

Det blev imidlertid snart Foote klart, at medmindre det kunde lykkes General Pope at bringe Tropper over Floden nedenfor Øen og saaledes omgaae og afskjære Fjenden, vilde Nr. 10 næsten være uindtagelig; men til denne Bevægelse behøvede Pope Transportmidler og Krigsskibe til at dække sin Bevægelse, og hvorledes man skulde skaffe ham saadanne, var det store Spørgsmaal. I et almindeligt Krigsraad bleve to forskjellige Forslag satte under Drøftelse; det første var, at sende Kanonbaade forbi Øen, men da kun en eneste Officeer stemte herfor, og da alle de øvrige ansaae det for halsløs Gjerning, blev dette Forslag lagt til Side. Det Andet bestod i at grave en Canal igjennem det sumpede Land til Ny Madrid og igjennem den sende Generalen den fornødne Hjælp, og dette Forslag vandt Bifald. Tæt ved Flodbredden

paa Missouri-Siden ligger en stor Sump, der ved Høivande, ved en kun femhundrede Fod bred Landtange, er adskilt fra Floden; Sumpen strækker sig Vest og Sydvest ud og forvandles paa sine Steder til Smaasøer, der forbindes ved smalle Canaler, og nær ved Ny Madrid mundede en lille Aa ud i Floden. Sumpene var hist og her tæt bevoxede af mægtige Træer og Underskov; man maatte gjennemskjære halvanden danske Mile Skov, og Canalens hele Længde blev tre Mile med en Brede af halvhundrede Fod. Først gjennemskar man Landtangen, og Strømmen løb saa hurtigt her, da Floden laa høiere end Sumpen, at Baadene maatte fires igjennem med Touge paa hver Side af Canalen. Undertiden syntes Arbeidet at voxe Amerikanerne over Hovedet; kæmpemæssige Træer, der stode op i den rivende Strøm, skulde rykkes op; det var ikke nok at fælde dem, Rødderne maatte ogsaa af Veien, og Smaaskibenes Maskiner og Spil bleve anvendte; saa kom man til de smaae, mudrede Canaler, som maatte uddybes, gjøres bredere, og i hvilke det ikke var nogen let Sag at gjøre Siderne af tilstrækkelig Fasthed. Ufortrødent arbeidede Soldater og Matroser Dag og Nat, ledede af Ingenieuroberst Bissell, og efter nitten Dages Forløb naaede man Ny Madrid, hvor General Popes Troppecorps med Begeistring modtog den lille Flotille. Men desværre var det ikke lykkedes i den korte Tid at gjøre Canalen farbar for nogen af Orlogsmændene; saadanne maatte der til for at dække Overgangen, og ganske naturligt fremstod igjen det tidligere Spørgsmaal, om det vilde være muligt at sende Kanonbaade forbi Batterierne.

Som Følge heraf besluttedes det, for at forringe Faren ved at løbe forbi disse, at gjøre et Forsøg paa at fornagle Kanonerne i et af de øvre Batterier, der af Skibene maatte passeres paa kun fire hundrede Alens Afstand, og fem Baade, bemandede med halvhundrede Matroser og halvhundrede Soldater, bleve om Aftenen den første April sendte afsted. Med ombundne Aarer roede den lille Styrke klos ind under Land

og nærmede sig saa forsigtigt, at de først et Par Baadslængder borte bleve opdagede af Skildvagterne ved Kanonerne. Disse affyrede deres Geværer og løb bort, og det gjaldt nu at skynde sig; thi der blev gjort Allarm, en fjendtlig Kanonbaad lettede strax og stod ned mod Batteriet; men Foretagendet var godt ledet, Vovestykket lykkedes ypperligt, og efterat have fornaglet elleve Kanoner, slap hele Styrken bort uden Tab.

Den følgende Dag rettede hele Footes Eskadre Ilden mod det omtalte Flydebatteri, der ogsaa laa høist ubeleiligt og man var saa heldig at træffe det saaledes, at det drev bort og kom paa Grund.

General Pope havde i den seneste Tid stadigt forlangt Kanonbaade af Foote, Brevvexlingen mellem dem blev lidt skarp, og den commanderende Søofficeer fandt sig foranlediget til kraftigt at imødegaae Yttringer som: «Operationernes heldige Udfald afhænger ene af Deres Bestemmelser»; dog da nogle af de væsentligste Hindringer vare ryddede af Veien, besluttede Foote sig til at sende den letpantsrede Kanonbaad «Carondelet», ført af Capitain Walke forbi Batterierne. Slutningen af Footes Ordre til Walke lød saaledes:

«Under Udførelsen af Deres vanskelige og farefulde Hverv paalægger jeg Dem Vigtigheden af at have alle Lys slukkede og af ikke at tillade Nogen ombord at tale, naar De passerer Batterierne, men blot hviske. Brug enhver Forsigtighed, for at Fjenden ikke skal mærke, at De løber forbi.

Er De heldig i Udførelsen af de Dem paalagte Pligter, som De frivillig udfører, vil det geraade Dem og hver Mand ombord til den største Ære, og jeg er sikker paa, at Regjeringen vil belønne en Handling, som jeg haaber, vil sætte Armeen istand til at gjøre et heldigt Angreb paa Oprørernes faste Stilling paa samme Tid, som vi ville angribe i Fronten.

Idet jeg anbefaler Enhver ombord hos Dem til Guds Varetægt, der styrer alle Ting, forbliver jeg o. s. v.

P. S. Er De uheldig, og er det umuligt at undslippe, brænd eller sænk Deres Skib og lad det ikke falde i Fjendens Hænder.»

Den fjerde April blev Alt gjort klart ombord i «Carondelet» til at løbe forbi Øen, om det skulde blive en mørk Nat. Dækket blev klædt med et extra Lag Planker; Kjæder bleve lagte paa Kanonbaadens meest ubeskyttede Steder; et elleve Tommers Toug blev rullet op uden om Commandohuset; Kjedlerne bleve dækkede, kort sagt, man belavede sig saa godt man kunde, paa at skjærme Skibet. Veiret blev iagttaget med spændt Opmærksomhed, thi Foretagendet var af det Slags, der i moralsk Henseende nødigt maa opsættes Dag til anden, og da Aftenen kom, saae det ud til at blive klart Veir, men efterat Maanen var gaaet ned, forandrede Udseendet sig: det begyndte at blive diset, Vinden gik om, og mørke Skyer, der bebudede et Uveir, trak op i Nordvest. Alt var i Orden, hvert Lys dæmpet, hver Mand bevæbnet til Tænderne for at afslaae mulig Æntring, Haandgranater fordeelte og Dampsprøiten klar med kogende Vand. Chefen havde besluttet at sænke Skibet heller end at sprænge det i Luften, hvorved der vilde gaae flere Menneskeliv tabt, og Klokken ti lettede «Carondelet» med en Kulpram paa den ene og en Pram fuld af Hø paa den anden Side til yderligere Dækning.

Alt gik godt en halv Fjerdingvei, og man troede allerede, at det var lykkedes at slippe ubemærket forbi, men pludselig gik der Ild i Soden i Skorstenene, og som oplyst af to store Fakler gled Skibet ned ad Floden. Der blev kastet Raketter, Skildvagterne gjorde Allarm, Kanoner bleve affyrede, og der var nu ikke Andet for end at sætte fuld Fart paa. Det truende Uveir var nu lige over Hovedet: Regnen styrtede ned i Strømme, Vinden susede, Lyn fulgte paa Lyn, og det var vanskeligt at skjelne Tordnens Rullen fra Kanonskuddene, Man kunde ikke see en Haand for sig, men dette uigjennemtrængelige Mørke, som kun Lynglimtene oplyste,

og som under andre Omstændigheder vilde have været den største Fare, hjalp her Kanonbaaden, og ikke et Skud traf. Forude holdtes Loddet gaaende; en gammel Mississippilods, der i tyve Aar havde faret paa Floden, stod her og gav i Lynglimtene Agt paa, hvor «Carondelet» befandt sig. Strømmen var haard, Prammene paa Siderne gave slet Styring, Skibet tog i Mørket en Gier, — som det kaldes, ɔ: kom pludselig ud af Cours, — som førte det mod en farlig Grund lige under Batteriernes Kanoner, og havde ikke et Lynglimt oplyst Lodsen paa høie Tid om Skibets Stilling, havde «Carondelet» været tabt. Landbatterierne blevne heldigt passerede, og Flydebatteriet, der, som vi have seet, var kommet paa Grund længer nede, gjorde heller ingen Skade. Skydende Minutskud — det med Foote aftalte Signal for heldig Forbifart, hvilket imidlertid ikke blev hørt under Uveiret — ankom Kanonbaaden under Armeens Jubel og Glædesblus til Ny Madrid; men lidt Uheld kommer der saare let paa Søen, og «Carondelet» blev løbet haardt paa Grund ved sit Bestemmelsessted, dog kom den efter nogen Anstrengelse flot igjen. To Nætter senere løb nok et Skib, Pantserkanonbaaden «Pittsburg» igjennem, og da Oprørerne indsaae, at de ikke kunde holde Stillingen, begyndte de at trække sig tilbage, og om Morgenen den 7de April, inden en Soldat var kommen over Floden, overgav den berømte Ø Nr. 10 sig med Besætning, Kanoner, nogle Skibe o. s. v. til Foote.

Denne Stillings Erobring og det samtidige blodige Hovedslag ved Pittsburg, hvori Kanonbaadene ogsaa med Held deeltoge, brød Sydens anden store Forsvarslinie, og Nationens Tak blev strax telegrapheret til Foote, der imidlertid var bleven saa lidende af sit Saar, som aldrig lod ham sove roligt, at han kort Tid efter maatte afgive Commandoen til Commodore Davis. Faa Officerer nøde i den Grad sine Medborgeres Agtelse og Tillid som Foote, og han blev senere bestemt til at lede Operationerne mod Charleston, da Admiral du Pont havde været uheldig der, men Døden bortrev ham.

Dag for Dag voxede Mississippiflotillens betydningsfulde Samvirken med Landstyrken, der midt inde i det fjendtlige Land, hvor Veiene vare slette og Jernbanerne ufarbare, fornemmelig vare henviste til Flodveiene, som Skibene holdt aabne. Transporten gik her meget hurtigere og lettere for sig end paa Landjorden, og saa langt Kanonbaadenes svære Kanoner rakte, havde Tropperne Intet at frygte paa Marschen langs de som oftest flade Flodbredder, som de lavtgaaende Kanonbaade kunde løbe tæt til. Fjenden, der dreves ud af den ene faste Stilling ved Floden efter den anden, trak sig Syd paa.

Tolv Mile Sønden for Øen Nr, 10 ligger den vigtige By Memphis*), der blev forsvaret af de stærke Forter Pillow og Randolph; Fort Pillow alene var et Anlæg med fyrretyve svære Kanoner, der støttede sig til sex Tusind Mand foruden til et Dusin Dampkanonbaade. I Løbet af et Par Uger gik Tingene deres vante Gang med en Artillerikamp paa langt Hold, hvilken viste sig at være temmelig ørkesløs for begge Parter. Medens Flaaden og Hæren laae foran denne Stilling, blev der den 10de Mai leveret et af disse eiendommelige Fremtidssøslag, hvoraf den amerikanske Søkrigshistorie har flere at opvise. Den fjendtlige Styrke bestod af otte Kanonbaade, hvoraf nogle havde Vædderapparat og andre havde Siderne beskyttede, deels med Jernbaneskinner og deels med Bomuldsballer. Disse Kanonbaade svarede, hvad Størrelsen angaaer, ligesaa uegentligt til Kanonbaadebenævnelsen som Nordstatskanonbaadene; det var Flod- og Slæbedampere, der i Hast vare omdannede til Krigsbrug, saa godt det lod sig gjøre; Broderparten af dem var saaledes uden Tvivl længere end vore gamle Seillinieskibe, men i ringe Dybgaaende og svært Artilleri vare de et fyldigt Udtryk for «Kanonbaadsbegrebet» — idetmindste saaledes som det opfattes af Nogle, og hvad andet Navn skulde man desuden give disse Fartøier?

*) Beliggende paa 35 Gr. nordlig Brede.

Skjønt deelviis forsynede med Spore eller Vædderapparat, var derfor intet af de ovennævnte Skibe af den Klasse, som vi i vor Fremstilling have betegnet som «Vædderskibe». Typen for «Sydstatsvædderskibet» ex professo var, som vi have seet, baade større og krigsdygtigere. De syv Nordstatskanonbaade vare langsommere; men hvor ufuldkomne de forresten kunde være, vare de dog, Farten fraregnet, Sydstatskanonbaadene overlegne. Commodore Davis Skibe laae fortøiede langs Flodbredden, da Sydstatsskibene den nævnte Dag om Morgenen kom dampende op ad Floden med Coursen lige paa en Morteerbaad, som de vilde løbe ned, men Kanonbaadene «Cincinnati» og «Mound City» kom hurtigt til Hjælp og frelste deres Kammerat. Kampen, en sand Tournering, blev nu almindelig; det gjaldt at give Stød og at undgaae Stød; det korte Hold lod baade Kanoner og Revolvere spille en stor Rolle, og medens saaledes »Cincinnati» laa og duellerede langs Siden paa en Modstander, skjød «Cincinnatis» Chef, Lieutenant Stempel, med sin Revolver det fjendtlige Skibs Lods; strax efter saaredes Lieutenanten af en Riffelkugle; Duellen vedblev mellem Besætningerne; der skulde entres; men «Cincinnati» satte Dampsprøiten igang med kogende Vand og drev de fjendtlige Matroser bort fra deres eget Skibs Dæk. En saadan Episode beviser bedst Slagets Charakteer; begge Parter sloges godt, men Unionskanonbaadene havde lidt frygteligt af Explosioner som Følge af Skud i Kjedlerne. Da de to Kanonbaade vare ødelagte, trak de hurtigere Sydstatsskibe sig efter en Times Kamp tilbage under Fortets Kanoner.

Den 4de Juni blev Fjenden tvungen til ogsaa at opgive denne faste Stilling. Dagen efter ankrede Davis en halv Miil Norden for Memphis, hvortil de fjendtlige Kanonbaade havde trukket sig tilbage, og da den i Slaget lidte Skade var istandsat, besluttede Sydstatsskibene at gjøre det sidste Forsøg paa at forsvare Memphis, der var Knudepunktet for en af Sydens vigtigste Jernbaneforbindelser. Davis havde ef-

terladt to Kanonbaade ved Forterne Pillow og Randolph, men foruden hans fem øvrige Kanonbaade førte Unionsflotillen dennegang fire nye Trævædderskibe i Ilden. Det var simpelthen nogle af de hurtigste Floddampere, der ved svær Fortømring og Jernboug vare omdannede deels med Hensyn til at kunne taale Stød, men fornemmelig til at kunne knuse Modstanderens Side ved med fuld Fart at løbe paa ham. Det var en Marineoberst, Ellet, der førte disse af ham saa meget anbefalede Vædderskibe, og han brugte dem godt og det mere end een Gang. Sydstatsflotillen laa slagklar ved Memphis, og Kampen begyndte den 5te Juni, inden Kanonbaadene kom paa Skud, med, at to af Ellets Vædderskibe «Monarch» og «Queen of the West»*) løb lige mod den fjendtlige Linie. Sydstatsvædderskibene søgte at bakke ned ad Floden og vende; «Queen of the West» løb imidlerd strax et af dem isænk, men blev selv derpaa øieblikkelig gjort ukampdygtig ved at blive truffet eftertrykkeligt af et fjendtlig Skibs Stavn; «Monarch» løb saa paa «Qeen of the Wests» Banemand, der sank paa Stedet. Medens denne blodige Tournering rasede, vare Kanonbaadene komne op; de aabnede deres Ild, og kort efter fløi to fjendtlige Skibe i Luften. Haardt medtagne af Kanonbaadenes svære Projectiler søgte Sydstatsflagskibet «The little Rebel» mod Land; en af Ellets Vædderskibe vilde stoppe det, men Stødet var for svagt, «The little Rebel» naaede Flodbredden, og hele Besætningen sprang overbord, svømmede eller vadede iland og frelste sig i Skovene. Kampen vedblev med Haardnakkethdd, men i mindre end en Time bleve Sydstatsskibene løbne ned, sprængte i Luften eller tvungne til at sætte paa Grund, og kun et eneste af dem undkom. Unionsskibenes Tab af Menneskeliv var ringe, og af Skibe blev kun «Queen of the West» ødelagt.

Efter Søslaget ved Memphis var Sydens Søstyrke paa

*) Det samme Skib, vi have seet spille en Rolle senere, da Farragut og Davis Skibe forenedes.

Floden og dens Bifloder hovedsagelig brudt; kun hist og her oppe paa en eller anden Biflod byggedes et enkelt Skib, og ingen større Begivenhed betegnede det korte Tidsrum, der forløb, inden Farragut, der havde aabnet Floden Syd fra, forenede sig med den i Begyndelsen saa ubetydelige Mississippi-Flotille, hvis Virksomhed dog i Løbet af nogle Maaneder var bleven saa overmaade stor.

Kun en mindre Expedition, der blev foretagen op ad «White River» for at ødelægge nogle Landbatterier, der laae tyve Mile op ad denne Flod, ville vi omtale paa Grund af et Uheld, der mødte en af Kanonbaadene. Fire af disse, efterfulgte af Transportskibe, hvori et Regiment Soldater var indskibet, gik den 16de Juni op ad Floden, og den følgende Dag, samtidigt med at Tropperne bleve landsatte, engagerede Skibene Batterierne. Sænkede Skibe gjorde Seiladsen vanskelig, men Kanonbaadene dampede videre, og «Mound City», der havde nærmet sig paa en Afstand af omtrent ni hundrede Alen, blev pludseligt angrebet af et maskeret Batteri, der sendte et Projectil igjennem en af Kanonbaadens aabne Porte ind i Kjedlerne. Det var maaskee det meest uheldsvangre Skud, der traf noget Skib under hele Krigen; thi af en Besætning paa hundrede og fem og halvfjerdsindstyve Mand slap kun sexogtyve uskadte derfra; Nogle fløi i Luften, Andre bleve skoldede eller saarede paa en anden Maade, og for at undgaae at blive levende kogte sprang en Mængde overbord. Det var en forhenværende Nordstatssøofficeer, der commanderede Fortet, og han udviste en heldigviis sjelden Grusomhed ved at skyde paa de Svømmende. Samme Aften begravedes nioghalvfjerdsindstyve Mand af «Mound Citys» ulykkelige Besætning. Fortet blev taget med Storm.

Som vi have meddeelt løb Farragut den 28de Juni forbi Vicksburg, og den sydlige og nordlige Mississippieskadre vare saaledes forenede efter hver for sig at have bidraget væsentlig til at bryde Sydens Kraft ved den næsten fuldkomne Ødelæggelse af Fjendens Søstyrke paa den mægtige Flod og ved

at sætte Hæren istand til at udføre mangen vigtig Bevægelse. Vi ville standse her; et Afsnit af den paa Resultater saa rige, eiendommelige Flodkrig var endt; men fra Vicksburg, Mississippis Gibraltar, vedblev Sydstatsflaget at vaie, og meget Blod skulde flyde, inden den med saa megen Tapperhed forsvarede og med ikke mindre Udholdenhed angrebne faste Stilling ved Vicksburg skulde overgive sig til den seirrige General Grant det følgende Aars Sommer.

O. Irminger.

Kong Sverre*).

„En af Verdens største og forunderligste Mænd".
(Suhm).

I.

Paa en af Færøerne gik omtrent ved Aar 1170 en Yngling paa en Snees Aar en Dag fra Kirken, blandt hvis Tjenere han lige var bleven optaget, selvfølgelig paa et af den lange Værdighedsrækkes nederste Trin. Freidig og fornøiet søgte han sin Moder og meente, at hun nu ret skulde være glad ved Udsigten til, at hendes Søn kunde blive en lærd og hellig Mand, maaskee tilsidst en Biskop. Men Moderen gav sig til at græde og sagde, at han var født til noget Andet og Større, thi Kong Sigurd i Norge var hans Fader, og han havde derfor Ret til Norges Krone. Da opflammedes det unge Menneske af nye og store Tanker; han besluttede at lade Klærkevæsen og alt Andet fare, thi nu stod hans Hu kun til at vinde den kongelige Fædrenearv. Denne Yngling hed Sverre.

Hans Moder Gunhild, en fribaaren Qvinde af god, skjøndt ikke fornem Æt, havde i sin Tid tjent den ene af Harald Gilles Sønner og Norges samtidige Konger: Sigurd, Eysten og Inge, nemlig den førstnævnte, som for sin stygge Mund ogsaa kaldtes Sigurd Mund. Hun havde ledet Madlavningen ombord paa hans Skib, naar han drog frem og tilbage mellem Bergen og Nidaros (Trondhjem), og Sigurd Mund,

---

*) Til Udarbeidelsen er, foruden andre Kilder, hovedsagelig P. A. Munch: «Det norske Folks Historie» benyttet.

som var en stor og smuk samt maalsnild Mand, men derhos baade madkjær og qvindekjær, havde vundet sin Madlaverskes Kjærlighed, saa hun blev svanger. Dog, alt en Stund før hendes Nedkomst, truede Kongen med at ville dræbe Barnet; thi en pavelig Afsending, som just dengang var i Norge, havde gjort store Ophævelser over hans usædelige Levnet. Gunhild blev da ræd for sit Foster og flygtede fra Norge til Færøerne, hvor hun tog Tyendeplads paa Bispegaarden; hos et Par gamle Folk, der boede i Nærheden, fødte hun i al Hemmelighed en Søn, som hun kaldte Sverre, og som foreløbig blev hos de Gamle. Dette var ved Juletid 1152. Færøerne hørte, som bekjendt, dengang under Norge.

Hen paa Vaaren 1153 kom et norsk Skib til Øen. Ombord paa det var en Mand af Kong Sigurds Hird, en færingsk Haandværker ved Navn Une. Han havde tidligere beilet til Gunhild men faaet Afslag, og hun hørte om hans Komme med Ængstelse, thi maaskee søgte han hende for at hævne sig, eller han kunde være sendt af Kong Sigurd for at dræbe Barnet. Derfor skjulte hun det i en Fjeldhule, som endnu kaldes Sverres Hule, og her gik hun daglig hen for at give det Næring. Men skjøndt hun bar Tyendedragt og gjorde Tyendedont, blev hun dog gjenkjendt af Une, som netop ogsaa havde taget Bolig paa Bispegaarden, thi hans Broder Roe var Capellan hos Bispen. Une beilede paany til Gunhild, fik vel først Afslag som tilforn, men ved at efterspore hendes Veie og opdage hendes Gang til Barnet nødte han hende til at love sit Ja. De bleve da viede af Bispen; Sverre udgaves for at være deres Søn, og Ingen undtagen de selv vidste bedre Besked. Une reiste Aaret efter med Hustru og Barn til Norge, men efter Kong Sigurds Fald (1155) vendte de tilbage til Færøerne, hvor Sverre fremdeles blev hele sin Barndom.

Han fostredes da her paa Fjeld og paa Hav, blev stærk og behændig ved at springe op og ned ad Øernes «Hamre», ved at tage Deel i den dristige Fuglejagt og den møisomme-

lige Fiskefangst, lærte at bruge sine Vaaben som sine Lemmer, at døie Hunger og Kulde, Storm og Regn, at være snarraadig og koldblodig, hvad enten det gjaldt at bjerge Baaden paa den vilde Sø eller at fange Grindeflokken i de lukkede Vige. Men tillige fik han boglig Lærdom, thi han opdroges sammen med Biskoppens Børn — hans saakaldte Farbroder Roe var imidlertid bleven Biskop — og det sattes altsaa Sverre som det høieste Maal at blive Klærk. Idet han lærte Munkenes Viisdom, fik han tillige Kjendskab til deres Daarlighed, og begge Dele kom ham siden til god Nytte.

Det er fortalt, hvorledes Sverre opgav at blive Kirkemand, da han underrettedes om sin Ret til Krav paa Norges Kongedømme. Men hvilke vare da Forholdene i Norge, og hvilke Udsigter havde Sverre til at kunne hævde sin Ret?

Sverres Fader, Sigurd Mund, og de to andre Gillesønner vare dræbte, og Haakon Herdebred, som havde overvundet den sidste af Brødrene, var hurtigt derefter selv bleven fældet, endnu ikke sexten Aar gammel. Som Seirherre mellem saa mange Kampe og Uroligheder stod tilbage den listige og kraftfulde Høvding Erling Skakke, og han havde faaet sin Søn Magnus gjort til Konge, skjøndt Magnus kun paa mødrene Side var af Hellig Olafs Æt. Til Gjengjæld lod Erling sin Søn tage Norges Kongedømme til Lehn af St. Olaf: derved fik han nemlig hans Kongeværdighed helliget, idet Erkebiskop Eysten salvede og kronede Magnus, og saaledes vandt han tillige en stor Støtte i Kirkens mægtige Bistand. De verdslige Stormænd, de selvraadige Høvdinger og oprørske Flokke drog han saa voldsomt frem imod, at al Modstand blev kuet, om ikke knækket: og vel havde han til Valdemar I (den Store) i Danmark aftraadt «Viken» ɔ: Landet ved Christianiafjorden og sydpaa til Gøta-Elven, men Danekongens Herredømme i disse Strækninger var kun en tom Navneværdi, saa at Erling paa egne og paa Sønnens Vegne havde en lige saa stærk som vidtrækkende Myndighed.

Sverre derimod var uden Venner, uden Penge, uden

Navn. Sin Ret til at kalde sig Kongs-Emne formaaede han ikke at godtgjøre, thi den eneste lovgyldige Beviisførelse, hvor Vidner ei var at faae, nemlig at hans Moder kunde staae frem til «Gudsdom» ved Jernbyrd, den vilde Erling vel aldrig tillade, om Gunhild ellers endnu levede ved Sverres Ankomst til Norge og havde Lyst til at indlade sig paa Jernbyrdens mislige Prøve, hvis Udfald altid var tvivlsomt. Sverre havde følgelig aldeles ingen Støtte og saagodtsom ingen Udsigter til at naae sit Maal, og det var jo heelt usikkert, om han besad de Egenskaber, der kunne gjøre en Mand til Høvding og en Høvding til Konge. Han maatte styre ud paa Tilfældighedernes stormfulde Hav uden at kunne laste sin Baad med Andet end sit eget Jeg, sit haardføre Legeme, sin snarraadige Forstand og sin ihærdige Sjæl, der rummede hans bedste Skat: Modet, Udholdenheden og Troens lykkelige Evne. Men dermed stævnede han fremad, satte Livet ind paa sin Gjerning og fuldbyrdede den seirrigt.

II.

Sverre opholdt sig rimeligviis endnu en Stund paa Færøerne, inden han gav sig ud paa sin eventyrlige Færd. Astrid, en Datter af Færøerbispen Roe, blev formodentlig hans Hustru, og hun fødte ham flere Børn; med en kongelig Sysselmand kom han i voldsom Trætte, og han skal have gjort en Reise til Orknøerne, uvist i hvad Ærinde. Stærke Drømme røbe, hvad der gjærede i hans Sind, eller han forstod i alt Fald senere at fortælle om saadanne Syner, som at han havde drømt at være en Fugl i Norge, og Fuglen voxede saa, at den med sine Fjer dækkede hele Landet; og en anden Gang: at Hellig Olaf rakte ham sit Sværd og sit Mærke, og han gik frem mod Erling Skakke og unge Kong Magnus, hvis Fylking strax veg tilbage. Iøvrigt vides Intet om Slutningen af hans Ophold paa Færøerne. Da han var seilet bort og var landet i det sydlige Norge, medbragte han en Skrivelse fra Biskop Roe til Ærkebiskop Eysten men fik snart saa

Meget at vide om denne Prælats Venskab for Erling og Magnus, at han ikke turde haabe god Modtagelse paa den Kant. Derimod kunde han vistnok vente at faae Tilhold hos sin Frænde, Eysten Meyla, som med Bistand af Birger Brosa, Jarl i det svenske Gøtarike, havde reist Oprør mod Erling og Magnus, og som netop paa den Tid — i Aaret 1174 — lod sine Følgesvende «Birkebenerne» give sig Kongenavn; men Sverre fandt Eysten Meylas Færd taabelig, og han var for besindig til at forspilde sin egen Sag i Utide ved at forene den med slig Daarlighed. Derfor foretrak han at holde sig tilbage, og uden at aabenbare sig for Nogen drog han fra Sted til Sted og benyttede Leiligheden til at lære alle Forhold ret at kjende. Saa kom han ogsaa til Erlings Hird, gjorde Bekjendtskab med flere af Hirdmændene, ja baade med Jarlen selv og med Kong Magnus, og da han var behagelig og lystig i Omgang, fik han under Samtaler Meget at vide, som de næppe havde sagt, om de havde vidst, med hvem de talte. Troligviis færdedes han i Klærkedragt, men om Enkeltheder fra denne Tid er ikke Synderligt bevaret, maaskee fordi han siden har bestræbt sig for at undertrykke Meddelelser derom.

I Slutningen af 1176 optræder han udenfor Norge, hos den nysnævnte Jarl i Gøtarike, Birger Brosa, hvis Hustru Birgitte var Datter af Harald Gille, altsaa Søster til Sverres Fader. For denne Faster og hendes Husbond aabenbarede han, hvem han var, og optraadte i det Hele, trods sine slette Kaar, aabenlyst som norsk Kongs-Emne; men han fik hverken Hjælp eller Trøst, blev derimod mistænkt og ilde behandlet. Da Julen var forbi, drog han derfor atter afsted og styrede nu ad Værmeland til, hvor Folkvid Lagmand havde en Datter af Sigurd Mund (altsaa en Søster af Sverre) til Hustru eller Frille; hun hed Cæcilia. Det var i den haardeste Vintertid (Januar 1177), i et uveisomt Land, og Sverre havde kun en eneste Mand hos sig. «Det var», hedder det i Sagaen, «aldeles, som der fortælles i Eventyr om Kongebørn,

der flygte for Stifmødre; thi sex eller syv Dage i Rad foer han vild i ukjendte Skove og led baade Hunger og Kulde». Alligevel naaede han frem tilsidst og blev vel modtagen af sin Søster Cæcilia. Han traf endog Reisende fra Norge, men det var Flygtninge, som kun fortalte, at Erling og Kong Magnus nu meer end nogensinde havde Magten, og Ingen kunde give Sverre bedre Raad, end at han maatte opgive sit Maal og dølge sig selv indtil bedre Tider, thi fra hans Optræden ved Birger Brosas Hof vare hans Krav blevne bekjendte vidt omkring, og for at være tryg maatte han altsaa fare langveis bort og bie paa beleiligere Stund. At en saadan vilde komme snart, saae det kun lidt ud til; og dog var den ganske nær.

III.

Birkebenerne ere alt ovenfor i Forbigaaende nævnte som Oprørsmænd mod Erling Skakke og Kong Magnus. Deres Flok var fremstaaet 1174 og havde faaet sit Navn deraf, at Folkene en Tid havde maattet spænde Birkebark paa Benene i Mangel af bedre Fodtøi. Det var haarde Karle, raae og vilde, men vaabendjærve. I to Aar havde de færdedes i det sydostlige Norge, derpaa havde de vundet Trøndelagen, de frie Storbønders gamle Hjem, hvor Erling og Magnus havde mange Uvenner. Eysten Meyla, formeentlig Barn af Harald Gilles Søn, Kong Eysten, (altsaa Sverres Sødskendebarn), havde de udraabt som deres Konge, og en talrig Skare af de bedste Trønders Sønner havde sluttet sig til ham, da han med Birkebener-Flokken atter drog bort fra Trøndelagen til det sydostlige Norge. Her opholdt dengang Kong Magnus sig, medens Faderen Erling var i Bergen. Men Kong Magnus tilføiede Birkebenerne et stort Nederlag, hvori Eysten Meyla blev dræbt, og hvorfra nogle Birkebenere flygtede til Danmark, andre til Telemarken, atter andre til Værmeland og de tilliggende Grændsebygder mellem Norge og Sverige. Det var netop nogle af disse Flygtninge, som Sverre traf paa Folkvid Lagmands Gaard i Værmeland hos sin Søster Cæcilia; og de

samt deres Ulykkesfæller fik nu efterhaanden nærmere Rede paa, hvem Sverre var, og hvad han havde i Sinde. At hans Optræden i Gøtarike som norsk Kongsemne var rygtedes, havde skræmmet Sverre fra at drage til Norge eller blive i dets Nærhed, men samme Rygte bragte Birkebenerne til at flokke sig om ham. De bade ham være deres Høvding.

Det var imidlertid et daarligt Folk at begynde et stort Forehavende med. Den forsprængte og forfulgte Skare talte kun 70 Mand, nogle haardt saarede, andre uden Klæder, mange uden Vaaben, de allerfleste heelt unge, allesammen forsultne, uvorne og ryggesløse. Sverre afslog da deres Tilbud. «Det synes mig», sagde han bl. A., «at I og jeg ikke have Andet tilfælles end Mangel og megen Vaande». Han henviste dem til Birger Brosa, hvis Sønner vare i alt Fald lige saa (daarligt) berettigede som Magnus Erlingssøn til at bære Norges Krone — nemlig ved at være Børn af en norsk Kongedatter. Birkebenerne sendte ogsaa Bud til Gøtarike, men Birger undskyldte sig og sine Sønner med disses Ungdom og med Vanskeligheden for en svensk Hær ved at bryde ind i Norge og give Normændene en Konge mod deres Villie. «Men en Søn af Kong Sigurd var her i Julen», sagde han; «tag ham til Konge». Og da de fortalte, at de kom lige fra denne Mand, saa vedblev Jarlen: «Opsøg ham dog paany og hils ham fra mig, at jeg lover ham alt Venskab og byder ham Fredland for ham og hans Folk. Sæt ham to Vilkaar: enten at opfylde Eders Bøn eller at miste Livet». Dette Raad fulgte Birkebenerne i Et og Alt. Sverre vægrede sig nemlig som tilforn, men de tvang ham ved Trusler om Vold og Drab. Saaledes paatog han sig Høvdingedømmet, hvilket skete i Begyndelsen af Marts 1177 paa en Gaard i Værmeland tæt ved den nuværende By Karlsstad.

Nogle have meent, at Størstedelen af, hvad der i Sverres Historie ligger forud for disse og de følgende Hændelser i Marts 1177, er opdigtet, eller overhovedet, at Sverre først

som Birkebenernes Høvding udgav sig for Søn af Sigurd Mund, ligesom han vistnok først nu aflagde Klærkedragt, men at han senere, da han fik vundet og hævdet sin Kongemagt, tillod sig at slaae alskens Krønike fast som Kjendsgjerning, hvilket han ikke blot havde Magt til, men ogsaa kunde saa meget lettere, som saare mange Kjendsgjerninger i hans Liv dog havde Eventyrets Præg. Det maa ansees for umuligt at komme tilbunds i dette Spørgsmaal; men der er intet Beviis, ikke engang noget vægtigt Sandsynligheds-beviis imod Rigtigheden af det Væsentlige i de ovenfor gjengivne Beretninger, medens Adskilligt taler for Sandheden af Hovedpunkterne deri.

De 70 Birkebenere gik Sverre «tilhaande», idet de rørte hans Sværd og lagde deres Hænder i hans, hvorhos de aflagde ham Lydighedsed og altsaa vare hans «haandgangne Mænd» som hans Hirdmænd, Gjæster og Huskarle*). Næste Dag fortalte Sverre en Drøm, han havde havt om Natten: En ældgammel Mand havde tre Gange nærmet sig til ham; havde sagt sig at være Samuel; havde salvet og kysset Sverre og viet hans Gjerning ved Løfter om Guds Bistand. Hans Mænd fandt Drømmen mærkelig og vare glade ved den.

Dagen derpaa drog Sverre afsted med sin lille Flok, nærmede sig Viken og fik hurtigt Tilløb, saa at over 400 Mand fulgte ham. De vilde give ham Kongenavn, og efter først at have undslaaet sig lod han sig nøde dertil. Hyldingen fandt da Sted endnu inden Midten af Marts (1177). Sverre var vel dengang knap meer end 24 Aar gammel og optræder jo alt med mærkelig Snildhed og Sindighed. Slige Egenskaber og mange flere maatte der ogsaa til, om hans vanskelige Færd ikke altfor let skulde mislykkes.

---

*) Hirdmændene vare Kongens nærmeste Stridsmænd. Gjæsterne havde det ydre Vagthold, Speideri og Reise-Ærinder at besørge. Huskarlene gjorde Tyendedont.

IV.

Mange af Sverres Følgesvende havde sluttet sig til ham for at komme til at plyndre i Viken, men dette vilde Sverre ikke tillade, og i det Hele kunde han kun bruge Folk, der vare lige saa øvede i Tugt og Orden som i at døie Ondt. Han trak sig derfor tilbage til Værmeland, hvorpaa Flokkens Tal atter indskrænkedes til 70. Medens han nu ved Breve søgte at tilkalde de til Telemarken flygtede Birkebener og at hidse Teledølerne til Fjendskab mod Erling og Magnus, besluttede han selv at gaae nordpaa til Trondhjem. Dog turde han ikke vælge den almindelige Vei gjennem Norge, hvor alle beboede Bygder vare gjorte rede til at hindre hans Færd. Han maatte derimod holde sig mere østerpaa, deels paa svensk Grund, deels i de ubeboede Grændsestrækninger.

Det var i den sidste Uge af April, at Sverre og Birkebenerne brøde op fra Værmeland og begyndte deres navnkundige Færd til Trondhjem. Til en Begyndelse havde de en «Tolvmilesskov» at passere i det nordlige Værmeland, dernæst en lige saa lang Skov i Vestre-Dalarne, fremdeles en femten Miles Skov i Østre-Dalarne — altsaa mindst 40 Mile, overalt gjennem uveisomme, uryddede og bjergfulde Skove, hvor ingen Mennesker boede, saa der hverken var Mad at faae eller Huse at finde Læ i. Det var Vaarbrudstid, Isen i Vanddragene gik op, Moserne kunde ikke bære, Jorden blev et Ælte, hvori hverken Mænd eller Heste kunde fange Bund. Ofte kom Sult til Træthed, Fugtighed og Kulde; Bark og Bær, der havde overvintret under Sneen, maatte tjene til at fylde, om ikke føde de tomme Maver; kun stundom vankede en styrkende Ret af Elsdyrskjød eller Fuglevildt. Indbyggerne i Østre-Dalarne (Jarnberjaland) vare Hedninger og saa lidet oplyste, at de knap vidste, om en Konge var Dyr eller Menneske; dog hjalp de Sverre.

Fra Jarnberjaland gik Birkebenerne atter ind paa norsk Grund, nemlig til Herdalen (Herjedal) og Jemteland, først 15, saa 38 Dages møisommelige og langsomme Gang — des

langsommere, jo længere de gik, og jo trættere de altsaa bleve. Da kun lidt over en halv Snees Mile var tilbage, kunde de for Udmattelse knap vinde over en Aa, som laa i deres Vei; efterhaanden, som hver Enkelt kom i Land, smed han sig kraftløs og haabløs paa Bredden, og da maatte Sverre mande dem op ved at foreholde dem den snare Udsigt til at naae «christne Mænds Huse».

Men disse christne Mænd vare Kong Magnus hengivne, og paa hans Vegne søgte de at standse Birkebenerne. Sverre var dem dog for snild. Ved en rask Bevægelse fik han deres Baade i sin Vold og saaledes tillige Bønderne selv i sin Magt, saa at de maatte yde ham saavel Følge som anden Hjælp.

Endelig var det paa Tide at bøie vestover, ned ad Trondhjemsfjorden til. Sverre hastede nu af alle Kræfter og tog i fem Døgn ingen Nattesøvn, for at der ikke skulde gaae Bud forud for hans eget Komme. Den tiende Juni naaede han Høiderne lige østfor Nidaros.

I Trøndelagen havde flere Birkebener nær Slægt, og Kong Magnus eller Erling Skakke mange Uvenner. Dog lykkedes det ikke Sverre at faae Tilløb fra sine Folks Venner, medens derimod hans Fjender vare vaagne og ikke lode sig overraske. En Hær fra Byen (Nidaros) drog ham imøde, og da han selvanden gik paa Speideri, skjønnede han, at Overmagten var altfor stor, men da han saa gjorde en tilbagegaaende Bevægelse med sine Folk, traf han strax en ny Fjendeskare, bestaaende af flere Hundrede Bønder fra Selbobygden. Her vare gode Raad dyre, men ved at gjøre en hurtig Svingning naaer Sverre frem mellem Selbyggerne og Selbosøen, faaer fat i deres Baade, som laae ved Bredden, og sætter for Næsen af Forfølgerne over til disses eget Hjem. Her udskrev han en halv Maaneds Fortæring til sit Mandskab og drog derpaa i en stille Nat ubemærket bort for at søge Tilhold paa det høie Vatsfjeld, hvorfra Birkebenerne havde Udsigt over flere Dalstrøg, navnlig Gulaa-Dalen, lige hen til Nidaros, uden at

de selv kunde øines nedenfra. Guldølerne samlede sig vel i en Fart, men da de Intet mærkede til Fjenden, gik Hver atter til Sit, hvilket Sverre øieblikkelig benyttede til at kaste sig ned i Bygden, hvor Bønderne maatte yde, hvad han krævede. Saa søgte han paany længer bort og kom til Soknedalen, og her havde han det store Held, at de fra Telemarken budsendte Birkebener stødte til ham. Hans Styrke voxede derved til 200 Mand, og han turde paany nærme sig Nidaros. Rigtignok blev Birkebenernes Komme bemærket, og de i Byen tilstedeværende Lendermænd og Bønder samt de væbnede Bymænd droge ud med syvdobbelt Overmagt imod ham, ovenikjøbet medtagende St. Olafs Kongebanner; men hvis disse Folk have været nogenlunde brave, maa enten Sverre have stillet sin lille Skare mærkværdigt godt, eller ogsaa have Birkebenerne i fortrinlig Grad lagt for Dagen, hvorledes Nøden kan fostre Helte, thi i en Fart gik det saa, at Bymændene tilhobe toge Flugten, Høvdingerne ligesaa, Bannerføreren styrtede, og Banneret — Norges Kongebanner — faldt i Birkebenernes Hænder, men Sverre drog seirrig ind i Byen. Troligviis have Bymændene, som ikke vare Erling og Magnus gode, kun nødtvungne gaaet i Kampen mod Sverre og ved deres Flugt gjort Striden til Nederlag for deres Høvdinger. Disse samlede sig vel paany med Forstærkning fra Indtrønderne (Beboerne af Fylkerne ved den indre Deel af Trondhjemsfjorden), og Sverre maatte atter fortrække fra Byen, denne Gang søværts, men da han kom tilbage efter at have taget flere Skibe, deels Krigs- deels Fragtfartøier, der gik i hans Modstanderes Ærinde, saa vare Fjenderne borte fra Nidaros, og Borgerne modtoge ham med Klokkeklang og festligt Optog. De havde faaet Tillid til ham ved at see, hvor snildt, hvor drabeligt og hvor heldigt han foer frem, og hvor godt han mestrede de vilde Birkebeners Flok. Desuden var Ærkebiskop Eysten sikkert borte fra Byen; thi han var ellers den mægtigste Mand og Kong Magnus's bedste Ven.

Sverre lod nu stævne Øre-Thing, og Thingmænd fra alle

Trøndelagens otte Fylker mødte og gave ham Kongenavn. Dette havde vel alt forhen hans Mænd skjænket ham, men først ved at hyldes af Thingmændene paa Øre-Thinget vandt han Ret til at hedde hele Norges Konge.

Dog varede det længe, inden hans Kongedømme fik Fodfæste og han selv et blivende Sted.

V.

Sverres Held i Nidaros varede kun kort, thi da Kong Magnus og Erling Jarl fra Bergen sendte Skibe med Mandskab nordpaa, maatte Birkebenerne drage over Land mod Syd, op ad Dovre, ned gjennem Gudbrandsdalen og til Søen Mjøsen. Her havde tre af Magnus's Lendermænd samlet 18 Skibe og over 1400 Mand, medens Sverre ikke havde 250. Dog vilde Birkebenerne gaae paa, men Sverre fandt Forholdet altfor ugunstigt: «Det er ikke Bod for min Fader og mange Frænder, om jeg bider i Græsset», sagde han. Folkene lode sig da føre bort, mod Sydvest til Hadeland ved Randsfjordvandet. Alle Fartøierne ved denne Indsø faldt i Sverres Hænder, og han deelte nu sin Flok i to for at lade den ene plyndre hos en af Magnus's rige Venner i Nabolaget, medens han selv med den anden Halvdeel vilde værge sig mod tre væbnede Bondehære, der havde reist sig imod ham, men endnu ikke forenet sig. Ved hurtige og kraftige Angreb lykkedes det ham at skræmme Bønderne, saa at de bade om Grid, hvilket blev dem tilstaaet, og den bortsendte Deel af Birkebenerne havde lige saa godt Held, idet den vendte tilbage med rigt Bytte.

Men en mægtig og ivrig Ven af Magnus og Erling: Orm, kaldet «Kongsbroder», (fordi han var Halvbroder til Harald Gilles Søn, Kong Inge,) drog nu Sverre i Møde fra Egnene ved Viken og Tyrifjord, som kun ved Ringerike er skilt fra Hadeland og Randsfjorden. Denne stærke Fjende vilde Sverre ikke oppebie. Han lod hugge en Mængde Tømmerstokke og bød sit Mandskab rulle de ved Randsfjorden tagne Fartøier

hen til Mjøsen, over den fem Mile brede Fjeldryg mellem Hadeland og Toten. Magnus's Lendermænd ved Mjøsen bleve overraskede og droge til Søens Sydende, medens Birkebenerne ryddede dens nordlige Halvdeel, fik fat paa alle Fartøier og holdt Thing i Hamar. Sverre besatte Lendermændenes Gaarde, tilegnede sig de kongelige Skatter og drog dernæst seirrig om baade paa Hedemarken, i Østerdalen og i Valdres. Hvor han kom frem, underkastede Enhver sig, og hans Skare forøgedes, saa den talte over halvfjerde Hundrede Mand. Alligevel var den for ringe til, at han kunde sætte sig fast paa noget Punkt, end sige ordentlig underlægge sig større Strækninger. Hvor svag den i Grunden var, viste sig snart i det lidelsesfulde Tog, han nu blev nødt til at indlade sig paa.

Orm Kongsbroder havde ikke naaet Birkebenerne, men Erling og Magnus kom fra Bergen, hvor de ellers meest opholdt sig, og forenede sig med ham i Viken. Deres samlede Styrke nødte Sverre til at forlade det Søndenfjeldske, og han søgte da til Vestlandet, til det af Kongen og Jarlen forladte Bergen. Men han naaede ikke saa langt. Det gik godt paa den første Deel af Veien, som lagdes op igjennem Valdres, hen over Fillefjeld og ned gjennem Lærdalen ved Sognefjordens inderste Ende. Men ud paa Sognefjorden kunde Birkebenerne ikke komme, thi Farten var dem spærret af ventende Fjender. Da maatte Sverre beslutte sig til at gaae fra Lærdalen lige sydpaa, tværs over Fjeldene, til Vors. Endog om Sommeren er denne Fart besværlig, og nu var Aarstiden alt til Snefald. Alligevel kunde dette Tog vel have lykkedes, hvis ikke Vosserne med mange Fæller fra de omliggende Bygder havde samlet sig til en vældig Hær, som den 28de October overraskede Birkebenerne. Disse fylkede sig vel strax, og idet de, skjøndt færrest, vare først til at angribe, fik de Bønderne til at vige, men paa videre Fremgang var ei at tænke, eftersom hele denne Deel af Landet aabenbart var i Vaaben for Kong Magnus, og Bergen tilmed var besat af hans Stridsmænd. Der var intet Andet for end at drage om igjen ad den nys til-

bagelagte Vei, hvilket dog var lettere sagt end gjort. Aarstiden led, og Uveir kom paa. En uhørt Masse Snee gjorde Alting vildsomt, og istedetfor at styre ret nordover kom Birkebenerne altfor østlig, saa de vankede om oppe paa de brede Fjeldmarker mellem Aurland og Hallingdal. I otte Dage sporede de hverken Vei eller Sti, havde hverken Huus eller Læ, hverken Mad eller Drikke, undtagen Sneen, som de smeltede i Munden. I det tætte Fygeveir kunde man knap holde Øiet aabent og slet ikke see frem for sig. Stundom kom Bygerne med saa voldsomme Vindstød, at Alle maatte kaste sig overende og holde Skjoldene tæt over sig; men En, der ikke gjorde saa, blev af Stormpustet slaaet til Jorden med Rygraden brudt paa tre Steder, saa han var død i det Samme. Bittre Hævntanker fostredes da i Sverres Sind, og der kom den Dag, da han lod det gaae frygteligt ud over de Bygder, hvis Modstand havde voldt ham denne Nød.

Langt om længe sagtnede Veiret, og Birkebenerne saae, hvor de vare: høit tilveirs, tæt ved en Fjeldkant med det svimlende Dyb brat nedenunder. Fortvivlede vilde Nogle styrte sig i Afgrunden, Andre vilde paa tappre Fædres Viis bære Sværd paa hverandre for at vinde en rask Vaabendød fremfor Vansmægtelsens Elendighed. Men Sverre sagde:

«Dersom I springe ud over Fjeldet, gjøre I gal Mands Værk, og ville I vende Vaaben mod Eder selv, da er dette hedenske Mænds Skik, som ei kjende Gud. Vi vide, at den Mand, som selv volder sin Bane, kan ei vente Naade hos Gud. Dette er da Djævelens Tilskyndelse, og hans Villie agte vi ei at gjøre, men vi ville vende os til Guds Miskundhed og komme vel ihu, at han ikke straffer haardt, hvor kun Lidet er forbrudt. Lader os altsaa med Ydmyghed bøie os for ham, som han selv har lært os: lærer af mig, thi jeg er sagtmodig, og I skulle finde Hvile for Eders Sjæle. Hver Mand kan see, at det er bedre med det Gode at bøie sig under Guds Naade end ubesindig at kaste sig i Djævelens Vold. Og derfor vil jeg, at I skulle gjøre som jeg, med

hellige Bønner paakaldende Guds, Jomfru Marias og St. Olafs Miskundhed.»

Da Kongen begyndte at tale, rasede Veiret saa haardt, at næppe de Nærmeste kunde høre hans Ord; men Gud gjorde Vinden spag, da han fremsagde sit Løfte, Solen skinnede, og Himlen blev klar som paa Midsommers Tid.

Birkebenerne kom nu ned i Hallingdalen, dog kun med saa stor Møie, at i en kort Stund Tredive af den forkomne Skare styrtede døde om. De Andre slæbte sig først hen til nogle Sæterhytter, som de traf paa ved Midnat, og strax de kom under Tag, kastede de sig paa Gulvet. De vilde gjerne have Ild, men Ingen mægtede at tænde, undtagen Sverre selv. Han fik Baal samlet og Flammen til at blusse, saa at de gjennemisnede Kroppe kunde optøes under Hvilen; men ved Hanegalstimen maatte de atter paa Benene, og nu skred de, langsomt og forsigtigt med ideligt Vagthold, gjennem Bygden og fra Hallingdal videre østerpaa til Valdres, dog ikke tværs over Aasene, thi af at vandre paa Fjeldmarkerne havde Birkebenerne faaet nok paa hiin frygtelige Vinterfart. Foruden de 30 Mand havde de mistet 140 Heste med forgyldte Sadler, gode Vaaben og andre Kostbarheder.

Men i Valdres hvilede de ud, og Sverre boede paa Kongsgaardene.

VI.

Efter at have samlet Kræfter i Valdres styrkede Birkebenerne sig fremdeles i det næste Landskab østerpaa, Gudbrandsdalen*), og de tilbragte saa Slutningen af Aaret (1177)

*) For dem, der ikke have Norges Kaart i Hovedet eller ved Haanden, opregnes her de vigtigste søndenfjeldske Dalstrøg og Landskaber fra Vest til Øst: Sætersdalen, Telemarken, Numedalen, Hallingdalen, Valdres med Hadeland og Ringerike ved Randsfjorden og Tyrifjorden, Gudbrandsdalen fra Dovre til Mjøsen, ved hvilken Sø Toten ligger mod Vest og Hedemarken mod Øst, samt Østerdalen eller Glommens Dalføre, og endelig Raumerike Syd derfor. De nævnte Dalfører ere alle meer eller mindre langstrakte fra Nord til Syd, med Fjeldaase eller bredere Fjeldmarker imellem sig.

med at husere paa Hedemarken og i Østerdalen blandt de Lendermænd og Bønder, som holdt med Kong Magnus og derfor kun uvilligt hyldede Kong Sverre, naar han var over dem, men derimod lagde Raad op imod ham, naar han var et Stykke borte og syntes svækket. Ved hurtige Overfald, forstilte Bortgange og pludselige Tilbagekomster lykkedes det ham at holde sig oppe, men det gik ud over hans gode Rygte, idet Birkebenerne for at leve maatte plyndre og derved kom i det gamle Udraab som Røvere og Voldsmænd.

Medens Sverre med List og Magt tog Julemad i Østerdalen, sad Erling Skakke i Viken, hvorfra han strax i det nye Aar, 1178, brød op for at fange sin Modstander, der formeentlig ikke turde gaae nordover til det Trondhjemske, fordi Ærkebiskop Eysten nu var vendt hjem til Nidaros. Alligevel slap Sverre bort itide. Han drog nemlig østerpaa til Værmelændingerne, og disse toge, som tilforn, godt imod ham, men spærrede Veiene for den forfølgende Erling; og med Tilhold i Værmeland samt i Dalsland og tildeels i Vestgøtland færdedes Birkebenerne en Tid paa Plyndringer og Streiftog ind i den sydlige Deel af Viken, det nuværende Bohus-Län.

Længe kunde Kong Sverre dog ikke blive paa disse Kanter, thi Kong Magnus og Erling Jarl samlede altfor mægtig en Styrke til Grændsebygdernes Værn. Birkebenerne maatte altsaa begynde forfra og atter drage nordpaa. Dette deres andet Tog til Trøndelagen gik ikke, som det første, gjennem de mindst bebyggede og mindst farbare Egne ved Skjellet mellem Norge og Sverige, men mere østlig, gjennem Dalarne, Helsingeland og derfra til (det norske) Jemteland. Det var i det Hele en fredelig Gang, vistnok møisommelig og ingenlunde uden Farer, men dog langt mindre slem end den tidligere. Det Følge, Sverre nu havde, var jo ogsaa bedre øvet saavel i Udholdenhed som i Mandstugt, og Kongen talte saa snildt for Beboerne af de nævnte svenske Landskaber, at de lode ham fare i Fred. Kun en Deel af Jemterne bleve af deres Høvdinger, som vare Kong Magnus's Lendermænd,

æggede til at staae Birkebenerne imod. Da brugte Kong Sverre sine Folks øvede Kampdygtighed til deres Frelse ved List. Det var Nat, dengang hans Speidere bragte ham Bud om Jemternes Komme, og strax stod han op og vækkede den lille Hob, der tillige med ham laa paa en Ø i Storsjøen, medens hans andre Mænd havde fundet Hvile paa andre Steder. Over Søens Is nærmde Jemterne sig fra alle Kanter, og øieblikkelig løb Birkebenerne frem mod nogle af dem; men i Kampen brugte de, efter Sverres Raad og Paalæg, samme Hærskrig og Tilraab, som de hørte Jemterne bruge, og derpaa trak de sig skyndsomst ud af Striden, skjulende sig paa Øen, hvorimod Jemterne vedbleve at rykke frem i Kreds, saa at de efterhaanden stødte sammen, dog uden at kjende hverandre, idet de i Mørket ingen Forskjel kunde gjøre paa Ven og Fjende, eftersom Birkebenerne havde brugt deres Hærskrig. Endelig stormede Sverre frem paany og forøgede ved sit Anfald Jemternes Forvirring. De bleve saa fuldstændig slagne, at de endog maatte underkaste sig og give ham Bøder.

Sluppen vel fra denne Klemme drog Sverre videre. Dog gik han ikke, som forrige Gang, ned til Trondhjemsfjord og lige mod Nidaros men nordligere, til Namsenfjord, hvor han fik nogle Skibe og nye Folk. Paa en af Smaaøerne yderst ude ved Havet holdt han derpaa Hus-Thing og Raadslagning med sine Folk, hvem han stillede tre Forslag: enten at fare til Haalogaland (Nordlandene) for at skaffe sig Gods og søgaaende Skuder, hvormed et større Togt til Bergen kunde forsøges; eller at seile til Færøerne i lignende Øiemed; eller at opgive Alt for en Tid og drage til et fjernere Sted, f. Ex. Ireland, for at vente, til Erling og Magnus vel efterhaanden tabte deres Yndest og Magt i Norge. Man kan skjønne, at Sverres Syn paa Tingene ikke var meget lyst eller haabefuldt. Hans Folk syntes imidlertid ikke om at vælge noget af disse Vilkaar, men vilde Alle strax til Nidaros, og Sverre maatte give efter for deres Krav, skjøndt han varede dem ad; thi

Ærkebispen var nu i Byen, og han var Mand for at reise en dygtig Styrke af Huskarle og rustede Skibe, ligesom han forstod at faae Bymændene med sig og at hidse dem ved at udmale Rygterne om Birkebenernes Voldsomheder og lovløse Færd mod fredelige Borgere.

Det gik da ogsaa galt, dengang Birkebenerne seilede ind til Trondhjem. Sverre selv var i Livsfare, mange Mænd faldt, og kun med Nød slap Kongen med Resten af sin Skare over Dovre og til det Søndenfjeldske.

Her træder han først paany frem efter at være naaet til Egnene ved Dramselven og Dramsfjorden, hvor Kong Magnus kom ham imøde fra Tunsberg af. Birkebenerne begyndte alt at trække sig tilbage, men medens de endnu vare et eller andet Sted ved Tyrifjorden*) paa dennes sydlige Side, bestemte Sverre sig til at slaaes med Kong Magnus. «Vi have mistet mange brave Gutter», sagde han til sine Mænd, «og den Agtelse, man havde for os, er ødelagt ved vore Uheld. Lade vi os nu jage fra Bygd til Bygd, faae vi snart Alverden paa Nakken, og vi ville falde paa Flugt med liden Ære. Ei heller kunne vi vente nogen Tid at vinde Herredømme i Landet uden i det Mindste een Gang at have seet Kong Magnus's Mærke kneise imod os. Overmandes vi i Strid med ham, falde vi dog med Ære, men seire vi, vil vor Magt blive des større.» Saaledes bestemte Birkebenerne sig til Kampen, skjøndt den var saare ulige. Ved Hirtabroen — tæt ved Hortekollen i Sylling — stod Slaget, og om Magnus end ikke blev kastet paa Flugt, maatte han dog drage tilbage vester-

*) Tyrifjord ligger sydligt i Ringerike, faa Miil nordfor Drammen. Dramselven forlader den nævnte «Fjord» (Indsø) i dennes sydvestlige Hjørne, men Søen sender mod Sydost en blind Arm, som hedder Holsfjorden. Mellem Dramsfjorden og Holsfjorden løber et Dalstrøg, som under Et kaldes Lien, og i hvis øverste, nordlige Ende Sylling ligger tæt ved Holsfjorden. Her var det, at Sverre vandt hiin betydningsfulde første Seir over Kong Magnus, som ovenfor skal fortælles.

paa til Tunsberg og lade Sverre fare uhindret østerover, til Raumarike (Landet østfor Christianiafjorden). Snart efter kom det til ny Strid, nærmere hen imod Gøta-Elven, altsaa i Vikens sydlige Landskaber, hvorhen Magnus atter seilede fra Tunsberg, og Sverre tog igjen Fordelen deraf. Det var vel kun smaae Skjærmydsler med Baghold og Overfald — saaledes en Nat, da Sverre selv syvende laa i en Skov, som nogle af Magnus Folk droge igjennem, og hvor ikke mindre end 18 af disse fældedes — men Birkebenernes Anseelse blev dog derved atter bragt paa Fode, saavel som Sverres Myndighed over dem. Disse Smaaheld kom derved til at danne et vigtigt Vendepunkt i Begivenhederne. Imidlertid gik Sommeren (1178), og hen paa Høsten drog Sverre til Trondhjem, formodentlig ad den nærmeste Vei, lige gjennem Landet. Han blev i Nidaros Vinteren over, i Fred med Bymændene og uhindret af Ærkebispen, som var reist til Bergen for at tage Deel i den store Rustning, som nu forberededes til en afgjørende Kamp i Aaret 1179.

VII.

Ud paa Vaaren 1179 styrede en mægtig Flaade nordpaa fra Bergen. Ombord paa den vare Kong Magnus, hans Fader, Erling Jarl, Orm Kongsbroder og Ærkebiskop Eysten samt mange mægtige Lendermænd og Høvdinger, i det Hele en saare betydelig Styrke. De vilde søge Birkebenerne, og de fandt dem i Havet udenfor Stadt, Norges vestligste Pynt, mellem Bergen og Trondhjem. Da Sverre saae, hvor overmægtige hans Fjender vare, vilde han undvige ved at staae tilsøes, men hans Skibe kunde ikke vinde hurtigt nok afsted fra Forfølgerne. Da bøiede han sine Knæ, gjorde Bønner til Gud og Løfter til St. Olaf. Det hjalp, thi en tyk Taage lagde sig over Farvandet, saa at de Flygtende slap væk til stor Harme for Erling Jarl, der sagde: «Saaledes gik det ikke den Tid, Lykken var med os.» Uvis om, hvilken Retning Sverre havde taget, deelte Jarlen sin Styrke, saaledes at Orm, Eysten

og Flere droge sydpaa, medens Erling og Kong Magnus førte den øvrige Hær og Flaade nordpaa. Ved Indløbet til Trondhjemsfjorden hørte han, at Birkebenerne vare komne ad denne Vei, men ved hans Ankomst til Nidaros havde Sverre alt saa meget Forspring, at han uden overvættes Vanskelighed naaede op i Fjeldene og Dalførerne ovenfor (søndenfor) Byen.

Nogle Dage hengik da saaledes, at Erling og Magnus laae deels paa deres Flaade, deels i Byen, medens Birkebenerne havde maattet lade deres Skibe i Stikken og havde leiret sig nogle Mile borte, oppe i Landet; men Jarlen havde ikke nøiagtig Rede paa, hvor de vare, eller hvad de fremdeles agtede at gjøre.

Da kom en Aften et Par af Jarlens Mænd og raadede ham at sørge for omhyggeligt Vagthold. «Det er aldeles vist», sagde de, «at Birkebenerne ere i Guldalen, og Nogle mene rigtignok, at de ville videre tilfjelds, men det kan lige saa gjerne hænde, at de komme hid». «Gid det var saa vel», svarede Erling, dog uden at agte videre derpaa. «Men Herre!» fortsatte Manden, «Nogle mene, at I lægger mere Vind paa at drikke Jer fuld i Mjød og Viin end paa at sørge for Mandskabets Sikkerhed». Da blev Jarlen vred, skjældte de Andre for Krystere og paatog sig selv at holde Vagt; men endda viste det sig, at Raadet og Paamindelsen ingenlunde havde været at foragte. Thi samme Nat kom Birkebenerne netop ned, og de fandt nok hverken Vagter eller Forposter, som standsede dem. Hvad Erling angaaer, der havde lovet at klare hele Vagtholdet alene, saa laa han tillige med Kong Magnus og den hele Hær og sov, ovenikjøbet efter et lystigt Gilde, saa at de Fleste endnu vare halvdrukne, da de bleve kaldte op og i Hast samledes til Striden.

Det havde under disse Omstændigheder vistnok været klogest at gaae ombord og lægge lidt fra Land for at gjøre Forberedelser i al Mag, men Erling, som maaskee ikke havde faaet al Vinen ud af Hovedet, «kunde ikke bære det over sit Hjerte, at den Djævels Præst, Sverre, skulde sætte sig i

Magnus's Plads.» «End skulle I sige, at den gamle Knark kan faae Sværdet til at bide», sagde han om sig selv, idet han gik frem og kastede sit dragne Sværd i Leeg fra Haand til Haand. (Han var ellers klædt i en rød Bomuldsskjorte, Silkehue og Spændebrynje, som dog ikke naaede heelt sammen). Men da han kom ud paa den aabne Mark og kastede Blikket henad sine Folks Rækker, udbrød han med et halvt Suk: «Hvor ere vi nu Alle!» Der var nemlig ikke samlet mere end 600 Mand.

Sverre havde imidlertid kun 400, og deraf var en Deel nye og slet væbnede Folk fra Guldalen. En saadan Guldøling, hvis Navn var Eyvind, mødte blot med en Træknippel, men da han blev spottet derfor, svarede han: «De Vaaben, jeg agter at bruge, komme mig imøde fra Byen af; thi Jarlens Mænd bære dem endnu.» Saadan Stemning raadede i Birkebenernes Hær.

Striden stod paa Kalveskinds-Ageren ved Nidaros og endte hurtigt med Seir for Sverre. Birkebenerne toge Kong Magnus's Mærke, og samtidigt fik Erling sit Banesaar ved et Stik i Livet.. «Et farligt Stik, Herre!» raabte en af hans Mænd; men Jarlen svarede: «Mig fattes Intet.» Endnu gav han en Birkebener et hvast Hug, inden han derefter segnede om. Flugten blev nu almindelig, Kong Magnus fik næppe Stunder til at kysse sin Faders Læbe, sigende: «Vi samles igjen, Fader min, paa Glædens Dag». Jarlen kunde ei svare. Kong Magnus undkom paa et af sine Skibe, men Mange nedhuggedes eller druknede, og Sverre fik baade sine egne Fartøier fat og de fleste af sine Fjenders.

En eiendommelig Jordefærd fik Erling Jarl. Sverre gjorde denne navnkundige Høvding stor Ære i hans Død — maaskee for at ingen Anden skulde tage sig af denne Sag og vende den til større Skade for Birkebenerne, end Jarlens Fald var dem til Fordel. Ved Jordfæstelsen holdt Sverre derfor en Tale, hvori han bl. A. sagde: «Det har skikket sig underligt, at istedetfor trende Mænd — for Konge, for Jarl,

for Ærkebiskop — staaer en eneste Mand, og denne Mand er jeg. Her er da mange mærkelige Tidender, for hvilke Alle maae være takskyldige, nemlig at saamange Mænd, der strede under Kong Magnus's Banner, nu stedes til Hvile. Thi Ærkebiskop Eysten og andre lærde Mænd have jo ofte nok sagt, at alle de Mænds Sjæle, der faldt i Kampen for Kong Magnus, skulde komme i Paradiis, og altsaa have vi at glæde os ved en stor Tilvæxt i Helgenernes Tal. Men Erling selv, som gjorde Magnus til Konge og altid var hans Kongedømmes Støtte, han maa da især blive en Helgen, hvis Forbønner hos Gud faae megen Kraft. Jeg seer vel Mange staae sorgfulde ved denne Grav, der vilde være lystige, om det var min; dog forekommer Sligt mig kortsynet, siden man saa ofte har gjort Eder kloge paa, hvad den havde at vente, der lod Livet under slige Vilkaar, og da vi for vor Deel herefter kunne leve os selv til Baade og med mindre Uro end hidtil, saa synes det mig at være paa begge Sider saare glædeligt, at det har taget den Ende med disse Mænd. Lægger blot Ærkebispens Løfter omhyggeligt paa Hjerte! Men er det derimod saa ilde, at hine herlige Løfter ei gaae i Opfyldelse, da have baade de Faldne og de Efterlevende, som troede derpaa, alt længe nok maattet undgjælde for disse Løgne. Og da er mit Raad, at I tage Sagen paa en anden Maade, nemlig at I bede for dem, der have sagt Verden Farvel; at I anraabe Gud om at tilgive Erling Jarl alle hans Synder, fornemmelig at han, skjøndt kun en Jarl, havde den Frækhed at give sin Søn Kongenavn og tilmed reise Flok og Mærke mod Kongers Sønner. Vi skulle derhos bede for alle de Mænds Sjæle, der ere komne af Dage i denne uretfærdige Strid, baade nu og før. Jeg vil ogsaa for Guds Skyld tilgive dem det Onde, de have gjort mig.» Denne Indledning, hvori der ganske vist findes meget fornuftige og ikke uvittige Bemærkninger, var paa den anden Side ikke blot bidsk og drillende, men ogsaa noget vrang i Fremstillingen af Kjendsgjerninger; man mærker kjendeligt, at den Døde var

en Fjende, som Sverre med stor Glæde saae sig skilt ved. Dette Forhold var imidlertid kun Sandheden, som alle Tilhørerne naturligviis vidste. Og efter Indledningen fulgte desuden den egentlige Høitidstale, der dog ikke heller gik ud paa at lovprise den Bortgangne, men vel paa at skaffe ham og de andre Faldne Ære, idet Sverre — efter Tidens Brug — takkede alle Tilstedeværende for deres Sang og Bønner samt opmuntrede Enhver til at sørge paa det Bedste for de Faldnes Jordefærd; men «var der Nogen, for hvem Ingen meldte sig til at vise ham den sidste Ære, saa skulde han (Sverre) selv skaffe Folk dertil.» Langtfra at stødes over Talen for Indledningens Skyld fandt Alle Behag i den, siger Sagaen, og «Mange yttrede lydeligt deres Bifald.»

Et betegnende Vidnesbyrd om Betydningen af Sverres Seir paa Kalveskinds-Ageren (19 Juni 1179) kan hentes fra den Omstændighed, at han fra den Tid af almindeligt omtaltes som «Kong» Sverre, og det ikke af sine Tilhængere alene; Navnet Birkebener blev ogsaa nu en Hæderstitel, hvorimod Kong Magnus og hans Tilhængere herefter fik et Øgenavn, nemlig «Heklungerne» ɔ: Hekle-Arvingerne, fordi de sagdes at have deelt imellem sig en fattig Kones Hekle eller Kofte, hvori noget Sølv var fastgjort.

Det kan her være Stedet til foreløbig at fremhæve, at Sverres Strid med Magnus og Erling Jarl i Tidens Løb viste sig at være — hvad der dog næppe har været dem selv bevidst — en Kamp mellem to forskjellige Principer for Samfundsordningen. Idet Sverre seirede, blev det en Seir for det stærkere Kongedømme, hvis fastsluttede Magt kunde fremme Rigets og Folkets Eenhed, styre de forskjellige Bygder paa samme Viis uden Splid og Tvedragt samt bryde Skrankerne mellem de ulige stillede og ulige anseete Stænder. Kong Magnus Erlingssøns personlige Ubetydelighed betegner paa en træffende Maade, hvad den Sag i Virkeligheden var, som der kæmpedes for under hans Banner: det var Høvdingestyrelse og Faamandsvælde. De gamle, høibaarne Slægter strede i

hans Navn for deres egen Overlegenhed overfor de «nye Mænd», som med Sverre kom op i Birkebenernes Skare. Og i nær Forbindelse med de enkelte Stormænds Anseelse stod de enkelte Bygdelags Særskilthed, hvad enten Høvdingernes Magt beroede paa vidtstrakt Selveie eller paa længe hævdede Forlehninger i samme Egne. Det var Udsigten til at vinde Stormands Magt og Ære, som hvæssede Birkebenernes Sværd i Kampen. Saaledes sagde ogsaa Sverre, før Slaget begyndte paa Kalveskinds-Ageren: «Den, der med sande Vidner kan godtgjøre, at han har fældet en Lendermand, skal selv blive Lendermand; den, der dræber en Hirdmand, skal blive Hirdmand, og overhovedet skal Enhver faae Titel og Værdighed som den Mand, der er faldet for hans Haand». Efter Striden kunde man derfor see Folk, der hidtil blot havde været Eventyrere, Arbeidsmænd og Torperbørn, ja endog Ransmænd og Rømningsmænd, gaae stolte omkring i Skrud og Skarlagen og med gode Vaaben. «De gjenkjendte næppe sig selv», siger Sagaen.

Men om end saagodtsom alle Seirherrerne ikke havde Andet for Øie end at stige op i de Beseiredes Sted og at skabe et nyt Aristokrati med dem selv som Ætmænd i de Fældedes Sted, saa havde dog i det Mindste Sverre vistnok et videre Syn. I alt Fald nøiedes han ikke med at indsætte nye Lendermænd — ɔ: Lehnsmænd, der havde Land at styre, og det med meget selvstændig Myndighed, kun med visse Forpligtelser overfor Kongen — nei, han indsatte tillige Sysselmænd ɔ: Embedsmænd, der vare Kongens Tjenere, repræsenterede hans Magt og udøvede hans Villie.

At ikke Alting blev afgjort strax eller hurtigt, er iøvrigt let forstaaeligt; Kalveskinds-Kampen var kun Begyndelsen. Ikke blot under Sverres Regjering, men atter i de følgende Menneskealdere fortsattes de blodigste Feider mellem det Gamle og det Nye, mellem Faamandsvælde og Kongevælde, mellem Rigets Søndersplittethed i de store Ætters Hænder og Folkets Eenhed under en ordnet Styrelse.

VIII.

Vinteren 1179—80 tilbragte Sverre i Nidaros, medens Magnus var i Bergen og i Viken tillige med sine mægtigste Venner, blandt hvilke Orm Kongsbroders to Halvbrødre, Arnesønnerne Philip og Nikolas, maae nævnes; thi denne Nikolas Arnessøn var den senere saa navnkundige Biskop i Oslo og Fører for Baglerpartiet, og han omtales ved denne Leilighed for første Gang. I Løbet af Foraaret gjordes der fra begge Sider meget store Rustninger, og Magnus søgte sin Modstander ved at seile til Trondhjem. De to Konger havde endog et Par Sammenkomster, og Sverre foreslog, at de skulde dele Landet og Herredømmet, men deraf blev Intet, hvorimod de enedes om at mødes til et stort Slag en vis Dag (den 27de Mai) paa en Fælled lige ved Byen, nemlig paa Sletten ved Ilen eller Ilevolden.

Før Slaget sagde Sverre til sine Folk: «Vi have vel en stor Hær, men maae endda kæmpe mod betydelig Overmagt, thi over hele Sletten staae Kong Magnus's Fylkinger med forgyldte Klæder og kostbare Vaaben. Det vilde være godt for Jer, om I kunde bære dem til Byen i Qvæld. Ja, I gode Halse! Her er at vælge mellem at seire eller at døe med Ære. I skulle ikke denne Gang hugge Tømmer i Skoven, men maale Hug med Lendermænd. Dog, Alt er forud bestemt: Intet slaaer den Ufeige ihjel, og Intet frelser den, som feig*) er; men Fald paa Flugt er værst. Den eneste Udvei er: ikke at lade dem faae Fremgang; prøver Eders Sværd paa hine tykmavede Folk fra Viken. Største Delen af Kong Magnus's Styrke vil være ham til Hinder, Mange passe bedre til Brudefærd end til Hærfærd, hans Hird vil sagtens kæmpe bedst, og mod den vil jeg selv gaae, men Lendermændene ville nok tage sig lidt mere i Vare, og Bønderne, som halvt nødtvungne ere slæbte

*) Ordene «feig» og «ufeig» staae her i deres egentlige Betydning: bestemt til snart at døe (og det Modsatte). Sverre paakaldte Folkenes Tro paa en forud bestemt Skjæbne.

hid, ville være lige glade, hvem der falder, naar Hver blot skjærmer sit eget Skind, saaledes som Skjalden siger:

«Naar mundfagre Gjente vil være min Veninde,
Jeg agter ei, om Magnus eller Sverre skal vinde.»

Gaaer nu frem, gode Gutter! og Herren være med os!»

Slige Ord opmuntrede Birkebenerne. Syv af dem, hvoriblandt Høvdinger, tilbøde at gaae fremmest foran Fylkingen. Sverre selv var den Dag ridende for at kunne være, hvor det meest gjordes fornødent.

Det blev en voldsom Kamp. Hvor Sverres Mærke stævnede frem, var det med Seir, men paa andre Steder vege Birkebenerne for Overmagten, ja gave sig til at løbe; men Sverre hastede da strax til Undsætning og til Opmuntring, som virkede saa godt, at Kong Magnus sluttelig maatte flygte til Skibene med hele sit Mandskab. Dog bleve Mange liggende, døde eller døende, paa Valpladsen, og ikke Faa blandt Heklungerne udmærkede sig ved stor Djærvhed. En af dem, en haardt saaret Mand, reiste sig paa Knæerne, da han saae Sverre ride nær forbi, og han slog med sit Sværd efter Kongen, som ogsaa fik en dygtig Flænge over Øret og i Halsen, men den Anden blev i samme Øieblik naaet af saa mange Sværd og Spyd, at han knap kunde falde om. En af Kong Magnus's Lendermænd, der var navnkundig for sin Styrke, og som derhos havde den fortrinligste Brynje, paa hvilken Hug ei bed, blev staaende alene tilbage, omgiven af Fjender, uden at fældes, før han segnede om af Træthed; da reve Birkebenerne Brynjen af ham og dræbte ham. Derimod bar Nikolas Arnessøn sig kun ilde ad; han skulde have faldet Fjenden i Ryggen, men istedetfor at gjøre Angreb tog han Flugten.

Kong Magnus undveg tilsøes ligesom Ærkebispen, Orm Kongsbroder og Flere, medens adskillige Skibe og meget Gods maatte efterlades. Sverres Seir paa Ilevolden var fuldstændig og stor. Han havde ei længer Modstand at overvinde i det

Nordenfjeldske, og ved sin Ankomst, nogle Uger derefter, til Bergen, hvor Erling Jarl og Kong Magnus altid havde havt deres bedste Tilhold, kunde han besætte Byen ganske fredelig og modtage Hæder af de tilsyneladende villige og venlige Indbyggere. Han blev Vinteren over (1180—81) i Bergen, hvorimod Kong Magnus var flygtet til Kong Valdemar I i Danmark, hvor han forøvrigt modtog Skat og Skyld fra Viken, hvis Landskaber nemlig deels Orm Kongsbroder deels andre Mænd holdt besatte og styrede i hans Navn. Ærkebiskop Eysten var flygtet til England, hvor han blev i tre Aar, og havde lyst Ban over Sverre, som dog ikke brød sig derom.

IX.

Ud paa Vaaren, i April 1181, gjorde Sverre et Tog til Viken, hvor han tiltvang sig alskens Udredsel, men medens han var ved Hvaløerne (udenfor Frederiksstad), kom Magnus fra Danmark med saa stor en Styrke, at Birkebenerne maatte flygte, og lidt efter Midten af Mai var Sverre paany i Bergen, forfulgt af Kong Magnus og hans Heklunger. For ei at faae Skam ved stadig at vige besluttede Sverre sig til at kæmpe, skjøndt Overmagten imod ham var betydelig og hans Folk temmelig uvillige. Det var da ogsaa nær gaaet galt i Kampen — den stod ved Nordnæs udenfor Bergen — idet Sverres største Skib, Olafssuden, blev tæt omringet og haardt angrebet. Birkebenerne kunde kun med Nød og næppe afværge Skibets Entring, skjøndt de kæmpede bravt; En af dem ramte med tolv Pileskud itræk, hver Gang fældende en Mand. Midt under den heftigste Strid steg Sverre, som bar hvid Hættekappe og rødt Skjold, frem paa Dækket, lagde Vaabnene til Side og knælede, idet han sang den lange Hymne «Alma chorus dei» uden at agte paa de Slag og Skud, der regnede ned omkring ham. Et Tilfælde bragte Fordelen over paa Birkebenernes Side. Kong Magnus havde taget saa heftig Deel i Kampen, at han var kommen ud paa den ydre Skibsrand; da fik han et Stik i Foden, og ved at

træde tilbage gled han og faldt baglænds. Strax skrege Heklungerne, at deres Konge var dræbt, og med det Udraab: «Saa er Rigets Skjæbne afgjort!» bød Orm Kongsbroder at overhugge Tengslerne ɔ: Tougene, hvorved Fartøierne knyttedes til det Skib, der skulde entres. Vel reiste Magnus sig og sagde, at han Intet feilede, men Forskrækkelsen og Forvirringen havde alt taget Overhaand blandt Heklungerne, saa at Birkebenerne slap heldig fra denne Vaande.

Paa deres Tilbagetog sydover bleve Heklungerne imidlertid optagne, samlede og hjulpne af Biskop Erik i Stavanger, og da de atter seilede ad Bergen til med fornyede og forøgede Kræfter, maatte Sverre drage bort til Nidaros, hvor han tilbragte Sommeren (1181), syslende især med at forstærke Træborgen ved Ilevolden og med i det Hele at sørge for Forsvarsværker.

Disse Foranstaltninger kom ham til Gode, da Magnus i August Maaned kom seilende fra Bergen, men ikke turde angribe Nidaros. Derimod indlod han sig paa at komme sammen med Sverre til et personligt Møde, idet der ligesom Aaret forud skulde prøves paa mindeligt Forlig; Nikolas Arnessøn aabnede Forhandlingerne paa Magnus's Vegne. Sverre foreslog atter at dele Kongedømmet og lovede bl. A. at ville drage af Landet med sine Birkebenere i tre Aar, mod at Magnus og hans Mænd derefter skulde rømme Riget og blive borte i de næste tre Aar. Men Magnus vilde hverken indlade sig paa en saadan Overeenskomst eller paa at holde et nyt Slag paa Ilevolden, saa at det Hele endte med Skjænderi mellem Høvdingerne og Slagsmaal mellem deres Mænd. Magnus vendte derpaa tilbage til Bergen.

Ellers hændte der denne Sommer det Mærkelige i Nidaros, at en Mand, som havde faret vidt omkring og været saavel i Miklegaard som hos tydske Fyrster, kom til Sverre med Paastand om at være hans Broder, nemlig Søn af Sigurd Mund, hvilket han krævede Ret til at godtgjøre ved Jernbyrd. Han hed Erik, men om hans Fødsel vides iøv-

rigt Intet. Sverre havde ikke stor Lyst til at faae denne Broder til Kongs-Emne ved sin Side; dog turde han ikke vægre sig ved at tilstede Jernbyrden, ventelig fordi det forholdt sig saa svagt med Beviserne for hans egen kongelige Fødsel. Under disse Omstændigheder søgte han da listelig at vende Sagen til sin egen Fordeel. Thi han lod ikke blot Erik forud love, at han i intet Fald maatte gjøre Arvekrav gjældende, men han vilde have ham til at bære det gloende Jern til Vidnesbyrd om, at han var «Kong Sigurds Søn og Sverres Broder». Saaledes kunde han faae Gudsdom for sin egen Byrd, hvis Erik slap heldig fra Prøven, men gik det galt, blev det dog kun Erik selv til Skade. Denne vægrede sig imidlertid ved at bære Jern paa hiint Vilkaar, uden at Sverre turde tvinge ham dertil. Prøven gik godt, hvad enten Erik maaskee selv i Udlandet havde vundet Besked om Midlerne til at tage paa gloende Jern uden Skade, eller Præsterne, som ledede Gudsdommen, have hjulpet ham med den rette Salve for at skaffe Sverre en ubeleilig Frænde paa Halsen. Nok er det, at Eriks Paastand godkjendtes og senere aldrig betvivledes; han kaldes almindelig med Tilnavnet «Kongssøn» og fik en Høvdingepost i Sverres Hird. Han blev meget afholdt og holdt sin Flok fortrinligt.

Omtrent paa samme Tid havde Sverre faaet sin Søn Sigurd og maaskee tillige sine andre Børn fra Færøerne over til Norge, hvorimod deres Moder Astrid ikke havde maattet komme med. Ligeledes var hans Søster Cæcilia dragen til ham efter at have forladt Folkvid Lagmand i Værmeland. Senere nævnes endvidere flere af Sverres Frænder paa mødrene Side som Befalingsmænd i hans Hird.

X.

Det vilde blive for vidtløftigt i denne Skildring at fortælle udførlig om alle de Tog, som Kongerne havde for i den følgende Tid. Kun i al Korthed kan det nævnes, at Magnus i Løbet af Resten af 1181 og i Aaret 1182 gjorde flere store

Udrustninger for at vinde Nidaros og dermed berøve Sverre hans bedste Støttepunkt. Først drog Magnus dertil paa en Tid, da Sverre var fraværende i Viken; han besatte Byen og tog Sverres Flaade, men turde dog ikke blive der. Han kom anden Gang og begyndte med samme Held, men nødtes da til at fortrække, fordi Sverre kom tilbage. Og end ringere gik det med hans senere Forsøg, stundom fordi han ikke var udholdende nok, i det Hele fordi han i Dygtighed ikke kunde maale sig med Sverre, som efter Omstændighederne var lige dristig og forsigtig, lige hurtig og sindig, og som altid forstod at lede Birkebenerne efter sine egne Planer, dem han ingensinde røbede i Utide, skjøndt han tilsyneladende var aabenhjertig nok og villig til at handle efter Andres Raad.

I Sommeren 1183 stode Sverres Sager alligevel daarligt; thi vel havde han Nidaros, en saare vigtig Plads, som nu end ydermere var omhyggelig befæstet, og hvorfra han kunde beherske de nærmeste Bygder; men de mange mægtige Lendermænds Bistand gav Magnus ulige større Hjælpekilder, og han kunde ved idelige Angreb, uden at sætte noget Væsenligt paa Spil, trætte Birkebenernes Taalmod, svække deres Styrke og lamme deres Anseelse, indtil han engang ved gunstig Leilighed kunde falde over dem med stor Overmagt og tilintetgjøre dem aldeles. Derfor skjønnede Sverre godt, at Tingene maatte bringes i en ny Gænge paa den ene eller anden Maade.

Han holdt da flere Thingmøder og foreslog skifteviis Forskjelligt. Snart talte han om at drage til Viken, snart om at fare til Gøtland, eller om at seile vesterover til Orknøerne og Syderøerne, men Ingen kunde blive klog paa, hvor han egentlig agtede sig hen; derimod blev Magnus i Bergen tryg ved at høre om alle disse usikkre og vidtgaaende Planer. Endelig erklærede Sverre at ville til Haalogaland (Nordlandene) og seilede virkelig afsted med en Snees smaae Skuder. Han var dog knap kommen ud af Fjorden, før han lod blæse til Huusthing og forklarede, at det aldrig havde været hans Me-

ning at fare nordpaa, og især nu, da der blæste en skarp Nordenvind, var det bedre at nytte Vinden og seile rask sydpaa; saa kunde det altid senere bestemmes, hvor man nærmere skulde styre hen. Som sagt, saa gjort. Men ved Stadt-Forbjerget holdt han atter Huusthing og sagde, at det maaskee var lige saa godt at gaae til Viken: «Underveis kunde vi vel see ind til Bergen, om der skulde være nogen Fangst at gjøre; dog opmuntrer jeg Jer ikke dertil, men vil blot omtale det». Birkebenerne vare imidlertid strax villige til at prøve paa at gjøre den omtalte Fangst, og de styrede altsaa videre mod Syd. Med de fleste Skibe vedblev Sverre at holde sig tilhavs, men nogle Fartøier sendtes indenskjærs for at komme i Lag med Heklungernes Udkigsbaade. Et Par af disse bleve ogsaa tagne, og god Besked vandtes derved om alle Forhold i Bergen, hvor Ingen anede mindste Fare. Sverre fik ikke blot at vide, hvor gode eller hvor slette Anstalter der var gjort til Forsvar, men underrettedes tillige nøiagtig om, paa hvilke Steder de forskjellige af Heklungernes Høvdinger havde Bolig. De erobrede Skuder bleve besatte med Birkebenere, men paa Masterne ophængtes den fangne Besætnings Skjolde, og idet disse Fartøier sendtes forud for den øvrige Flaade, der nu stævnede ret ind i Sundene til Bergen, slap de tæt hen til de fremskudte Vagter, som naturligviis troede, at de foer med deres sædvanlige Mandskab; men medens Vagterne i en Fart overmandedes, før de fik Tid til at give Varsler til de næste Poster, slap Birkebenerne uhindrede og ubemærkede frem lige til den Vig, om hvis inderste Deel Bergen ligger. Det var Nat, og efter at have givet tydelige Forskrifter om Angrebsplanen lod Sverre sin Broder, Erik Kongssøn, gjøre en omgaaende Bevægelse og lod sine egne Folk i flyvende Fart roe ind til Broerne, hvor han fik Magnus's Langskibe, som laae der uden Mandskab, løsgjorte og skudte ud i Vandet, hvorpaa han med Hærskrig stormede op igjennem Byen. Det var den fuldstændigste Overrumpling, og Alt lykkedes paa det Bedste for de djærve Angribere. Paa Modstand var ikke at

tænke. Heklungerne bleve, efterhaanden som de kom ud, nedhugne eller maatte bede om Grid, forsaavidt de ikke fik Held til at undflye. Kong Magnus slap bort ved at gjøre et fortvivlet Spring fra Kongsgaardens Svale ud paa Apostel-Kirkegaarden, men med Undtagelse af, at han hverken blev fangen eller fældet, var Sverres Seir saa ubetinget som mulig, og det endda næsten uden Tab. Heklungernes Kjernetropper splittedes eller overgave sig, deres store Flaade blev tagen, mangfoldigt og rigt Gods maatte de efterlade til Bytte for Birkebenerne. Sverre fik, foruden mange andre Kostbarheder, Kong Magnus's hele Kroningsdragt med Kronen, Scepteret o. s. v. Ærkebiskop Eysten, som netop var kommen hjem til Norge fra sin Landflygtighed i England, fandt det nu raadeligst at forlige sig med Sverre, hvorefter han endnu i samme Sommer kom tilbage til sit Ærkesæde. Men Kong Magnus maatte anden Gang rømme Riget for Sverre, og han søgte atter Tilhold i Danmark, hvor imidlertid Knud VI havde efterfulgt sin Fader, Valdemar I. Dog havde Magnus stadig Orm Kongsbroder og flere Stormænd i det søndenfjeldske Norge til Venner.

XI.

Med Bistand af sine mægtige Tilhængere og med nogen Hjælp fra Dannerkongen foer Magnus næste Aar (1184) fra Danmark til den skjæbnesvangre, sidste Kamp mod sin lykkelige Modstander. Denne havde imidlertid ordnet sit forøgede Herredømme og varetog saavel Landsstyrelsen som Krigsvæsenet med al Omhu. Især havde han sørget for Flaaden og havde bl. A. ladet gjøre et uhørt stort Skib «Mariesuden», hvis dristige Bygning han selv ledede. Endelig havde han med megen Haardhed kuet sine gamle Skyldnere, der nys igjen havde voldt ham Fortræd ved Uvillighed og Gjenstridighed, nemlig Indbyggerne i Sogn, hvor hundrede Gaarde siges at være blevne brændte, saa at den fordum saa fagre Bygd var forvandlet til en eneste Samling af rygende Tomter. Det var netop, medens Sverre endnu var paa dette grumme Straffe-

tog inde i Sognefjorden, at Magnus naaede ham. Langsomt og opholdte af hyppig Modvind, men haabefulde og modige vare Heklungerne nemlig i Løbet af April og Mai seilede langs det søndenfjeldske Norges Kyster fra Gøta-Elven til Lindesnæs, og overalt paa dette Strøg fik de god Modtagelse, Tilførsel og Forstærkning. I Begyndelsen af Juni naaede de frem langs Vestlandet, fik paalidelig Kundskab om Sverres Fraværelse fra Bergen og hastede dobbelt ivrig afsted. Under Opseilingen til Bergen, som de i Forbigaaende vilde bemægtige sig, kom der en saadan Kuling paa, at Masten knækkede paa et af Skibene, og Kongens Fartøi lagde sig saa svært i Søgangen, at en af Stavnboerne raabte: «Det bliver vaadt her forude paa Dækket, det sprøiter om Saxene, og Frembyggerne saae helst, at man seilede mindre skarpt». Men Magnus reiste sig og svarede: «Ikke vidste jeg, at der nu skal gjøres Ild paa Dæk eller forude paa Saxene. Ikke en eneste Klud skal fires, men hvert Reb skal strækkes af al Magt!» De naaede da Bergen og tog den med Lethed, Bymændene til mere Fryd end Sorg, thi de vare jo Heklungernes Venner fra gammel Tid. Men da Magnus kort efter stævnede videre nordpaa, saae de med Bekymring det onde Varsel, at hans Skib var saa tæt besat med Krager, at næsten hvert Tov var dækket.

Hans Lykke var i Virkeligheden nu forbi; thi hans Møde med Sverre blev hans endelige Nederlag: han faldt i Kampen i Norefjorden, ogsaa kaldet Slaget ved Fimreite.

Norefjorden er en Green af Sognefjorden. Naar man fra Bergen seiler en halv Snees Miil nordpaa, kommer man til det Farvand, som kaldes Sogn-Søen, og derfra skyder Sognefjorden sig i en Længde af omtr. tredive Miil ind i det høie Fjeldland, med temmelig lige, østlig Retning. Men henimod Fjordens inderste, østlige Ende forgrener den sig i flere mindre Fjorde, smalle i Forhold til de omgivende Kysters storartede Former, men dybe nok for den, der kan vogte sig for blinde Skjær. En af disse Fjorde, paa Nordsiden, er Norefjorden, som gaaer op til Sogndal, der atter ligger sydfor den uhyre

Jostedalsbræ. Norefjordens yderste (sydlige) Deel adskilles fra Hovedfjorden ved en Halvø, paa hvilken Fimreite ligger, og da Striden stod ved denne Halvøes indvendige (nordlige) Side, kan Slaget benævnes baade efter Norefjorden og efter Fimreite.

Da Magnus med god Bør kom strygende ind ad Sognefjorden, underveis forstærket ved stadigt Tilløb af de paa Sverre forbittrede Sognboere, vidste han, at han vilde træffe sin Modstander i Norefjorden, og at Sverve kun havde en Deel af sine Folk og Skibe hos sig; thi for ei at tale om de Birkebenere, der vare efterladte andetsteds — f. Ex. i Bergen, hvor de nu laae, fældede af de seirrige Heklunger —, saa vare ikke engang Alle de, som han havde medtaget paa Toget her til Sogn, samlede, da Nogle vare sendte om til Mord og Brand i andre Bygder og endnu ei vare komne tilbage.

Magnus styrede altsaa trøstig frem. Hans Styrke var 26 Skibe, hvoraf vel kun enkelte vare store, men hvis Besætning dog anslaaes til over 3100 Mand. Dertil kom de tililede Sogninger med deres Baade. Sverre havde Alt i Alt 14 Skibe; flere af dem vare rigtignok større, og et af dem, nemlig «Mariesuden», rummede 320 Mand, men i det Hele vare Birkebenerne næppe meer end 18—1900 i Tallet, altsaa ikke stort meer end halvt saa mange som Heklungerne.

Det var lige efter Middagsmaaltidet, Fredag den 15de Juni 1184, at Birkebenernes Vagter først fik Øie paa de opseilende Skibe, og da Sverre kom til, skjønnede han strax, at det var fjendtlige Langskibe med stor Overmagt. Han lod skyndsomt blæse til Landgang for at holde Raad og tog saaledes til Orde: «Det nytter ei at negte, at Kong Magnus nu kommer for at see til os. En stor Deel af vort Mandskab er borte — Gud veed, hvorledes det er gaaet dem, der vare i Bergen — deres Hjælp faae vi saaledes at undvære. Derfor maae vi beslutte, om vi ville vove Kampen eller gaae i Land og lade vore Skibe i Stikken. Men i saa Fald er det vel at mærke, at vi just ikke have gjort os til Venner med Folket her i Sogn, saa at naar Kong Magnus sætter efter os med alt sit

Mandskab, vil Almuen heromkring uden Tvivl være med ham. Og sandt at sige: skal jeg nu miste disse Skibe, som jeg har skaffet med saa megen Besvær og Fare, da vil jeg vist aldrig mere prøve paa at faae mig Skibe i Norge, og Enhver af Eder faaer da sørge for sig selv. Ikke vil jeg ved Egensindighed udsætte Jer for Kamp, hvis I finde den uoverkommelig, men jeg vil ei heller forfærdes, hvis I see nogen Mulighed i at vove denne Dyst.» Birkebenerne, som ikke havde synderligt Valg, svarede, at de visselig vilde slaaes og ikke tage Flugten uforsøgt, hvortil Sverre bemærkede, at Saadant var ogsaa hans Ønske, og at de maatte slaaes saa meget bedre denne Gang, som de nu skulde bringe en Konge til Hel. Men Birkebenerne vidste ikke, om han derved sigtede til Magnus eller til sig selv.

De roede derpaa noget høiere op i Norefjorden, deels for imidlertid at faae deres Skibe gjorte i Stand til Kampen og forsynede med Stene til at dænge paa Fjenden, deels for om muligt at naae sammen med et Par af deres Fartøier, der laae længere inde i Fjorden, men som nu budsendtes i største Hast og heldigviis kom tidsnok.

Heklungerne vare selvfølgelig lige saa slagfærdige som kamplystne. Kong Magnus talte ikke mindre alvorligt end Sverre: «Jeg veed», sagde han, «at de Fleste ville ansee det for en god Ende, om dette var sidste Gang, Sverre og jeg behøvede at kræve slig Leding og Møie; det er vel værd at bede Gud derom, og mit Haab staaer ogsaa dertil. Jeg var kun fem Aar gammel, da Høvdingerne og Landets Folk gave mig Kongsnavn, og syv Aar, da Ærkebiskop Eysten tillige med Legaten fra Rom og alle Rigets Lydbiskopper viede mig til Konge — da var jeg saa barnlig, at jeg hverken kunde raade for Ord eller Eed, og jeg syntes bedre om at lege med andre Gutter end om at sidde mellem Høvdinger. Ikke attraaede jeg Kongedømmet, og liden Glæde har jeg havt af det. Nu er jeg 28 Aar gammel, og i de sidste 8 Aar har min Kongetitel været mig selv og alle Landets Indbyggere til Skade;

men den almægtige Gud lønne mine Venner og Høvdinger saavel som hele Almuen, at de desuagtet saa kjærlig have staaet mig bi i saa mange Farer. — Nu have vi, Gud skee Lov, overflødig Folkestyrke, Sverre derimod kun en ringe Magt, og den ligger desuden stænget og indelukket i Fjorden som Faar i en Fold. Gud lade os komme saaledes fra dette Møde, at vi siden kunne være i Fred for vore Fjender, hvad enten levende eller døde!» Stærkt Bifald fulgte paa denne Tale, og Mændene raabte: «Tak for hvert Ord, ædle Konge, og Gud lade dig fælde dine Fjender!»

Andre af Heklungernes Stormænd talte ligeledes, om end i noget anden Tone. De skjældte Sverre og spottede ham, fordi det nu var ude med ham, og han ikke mere fik Hjælp af Fanden, som hidtil havde hjulpet ham med Raad og Daad; de haanede hans Folk og deres Førere som simple, vanbyrdige Ugjerningsmænd. Selv udgjorde de jo Flokken af Norges ældste og mægtigste Ætlinge; de havde navnkundige Sværd i Arv fra navnkundige Fædre, de bare rige og pragtfulde Klæder. Det var ikke Kong Magnus alene, som den Dag gik i Strid med prunkende hvid og skarlagenrød Kjortel.

Sverre havde lagt sine Skibe bag et lidet Næs og gjort den sidste Ordning af sin Styrke. Derpaa gik han i Land, lod sig række Vadskevand og lod sine Klæder børste, som om han skulde til Gjæstebud. Hans Dragt var brun fra Top til Taa.

Endnu er at fortælle, at Heklungernes Skibe vare surrede sammen i Bundter paa fire, fem og sex Stykker, hvorimod Sverre lod sine være frie hvert for sig — «Vi maae nytte», sagde han, «at vore Skibe ere bordhøie, vort Mandskab kjækt og krigsvant» — samt at Kong Magnus (mod Orm Kongsbroders Raad) lod gjøre et samlet Angreb paa «Mariesuden» alene for at have vundet Alt, naar han havde vundet dette store Hovedskib. Men da dette Angreb ikke lykkedes, blev Følgen kun, at Sverres øvrige Skibe fik des friere Leilighed til Kamp.

Da Flaaderne nærmede sig hinanden, fik Søen imellem dem Udseende af et Vand, hvorpaa der falder en stærk Byge: det var Pileregnen fra begge Sider. Men strax efter tørnede Skibene sammen, og da det skete under en Svingning, fik «Mariesuden» Forstavnene af Magnus's Skibe, saa mange som der var Plads til, tværs ind paa sin Bagbordsside, i hvilken de strax hagede sig fast til Entring. Hele Massen drev efterhaanden hen mod Stranden, og «Mariesuden» kom imellem de fjendtlige Fartøier og Landet. Birkebenerne ombord paa det nævnte Skib havde Nok at gjøre med at dække sig, thi Heklungerne angrebe voldsomt; men den Omstændighed, at disses Skibe vendte Forstævnene ind mod «Mariesudens» Langside, hindrede dem i at virke ret med deres Mængde, idet de ikke kunde strømme frem til Entring og Haandkamp. Imidlertid regnede det med Pile, Spyd og Stene; i Længden vilde Birkebenerne ikke kunne holde ud. Da sprang Sverre i en Baad roede hen til Erik Kongssøn og sine andre Skibsførere, opmuntrede dem og viste dem, hvordan de skulde bære sig ad. Medens Kampen rasede omkring «Mariesuden» — saa heftigt, at flere Birkebenere segnede døde om af Anstrengelse, uden at være saarede — skulde Erik Kongssøn og de andre Høvdinger roe rundt om og angribe fra den modsatte Side. De gave sig ufortøvet paa Vei. De havde tretten Skibe, og da netop Halvdelen af Magnus's 26 Skibe laa ved «Mariesuden», traf Birkebenerne i denne omgaaende Bevægelse kun samme Tal af Skibe, som de selv havde; men deres vare størst, og skjøndt Heklungerne værgede sig godt, maatte de dog bukke under. Deres Skibe, som tildeels vare sammensurrede og laae i Række, bleve entrede, det ene efter det andet. De, som sprang bort fra dem, bragte Forvirring og Skræk blandt deres Fæller, ja disse Flygtninge overfyldte endog Heklungernes Fartøier ved «Mariesuden», saa at tre af dem sank, medens Resten selvfølgelig ikke kunde fuldbyrde Entringen af Sverres stolte Hærskib. Saaledes blev Slaget tabt. Sverre, hvem det før havde været

umuligt at naae tilbage til «Mariesuden», saa at han maatte staae i Land under Kampens afgjørende Vending, der imidlertid kun skyldtes hans sikkre Ledelse, kunde nu med Lethed komme ombord, hvor han strax gik op i Løftingen, istemmende: Kyrie eleison!

Heklungerne maatte bede om Grid eller søge Frelse ved at springe fra Borde; Nogle naaede i Land, og Enkelte slap bort, men Flere dræbtes eller druknede. Blandt disse var Kong Magnus.

Slaget var paa sit Høieste ved Solnedgangs Tid, og i den lyse Midnatstime var Alt forbi, Skibene fortøiede og ordnede. De faldne Heklungers Tal angives til 2,000, altsaa meget over Halvdelen af deres Mandskab og Flere end alle Birkebenerne ved Slagets Begyndelse. At der mellem dem, som fulgte Kong Magnus i Døden, var en overveiende Mængde af de ypperste norske Stormands-Ætter, især fra Vest- og Sydlandet, er allerede fremhævet. Saa forunderligt stort og uformodet var Sverres Held, at hans Fjender siden sagde, at det skyldtes en Hex, som han havde havt med sig, og som ved sine djævelske Kunster havde faaet Havet til at sluge Kong Magnus med hans Flaade. Af denne var det iøvrigt kun en mindre Deel, som gik tilbunds; men des flere Skibe faldt i Sverres Hænder med alt det rige Gods, de havde ombord.

XII.

Sverre var nu Enehersker i Norge. Sit Maal havde han naaet, først og fremmest ved sin personlige Dygtighed og ved Birkebenernes Tapperhed, men tillige ved udholdende Bistand af Trønderne. Fra gammel Tid havde disse været mægtigst i Landet, men i Erlings og Magnus's Dage havde de været paa Veie til at miste deres overlegne Anseelse, eftersom disse Mænd stadig søgte og fandt deres bedste Støtte i de vestlandske og søndenfjeldske Bygder, hvorved Trønderne naturlig maatte bringes til at slutte sig om Sverre. Muligviis havde

de dog tillige støttet ham af Hengivenhed for gamle Traditioner og af Forkjærlighed for Eenhed i Rigsstyrelsen. Erling og Magnus havde jo kjøbt den Sidstes Kongeværdighed ved at forrykke Kongedømmets Principer: Magnus havde taget sit Rige til Lehn af Hellig Olaf og havde altsaa bygget sin Magt paa Kirkemændenes Samtykke, ligesom han havde støttet den paa Stormændenes Bistand, der selvfølgelig atter maatte betales med Godkjendelse af deres Selvstændighed i de særskilte Landskaber. Magnus havde desuden afstaaet Viken — om end kun af Navn — til Dannerkongen som sin Overherre, Sverre slog derimod en Streg baade over det Ene og det Andet. Han udledede sine Krav, efter den gamle Arvelov, fra sin Fødsel; han takkede Gud, men hverken Bisper eller Lendermænd for sin Ret og sin Magt; han anerkjendte ingen fremmed Overhøihed over nogen Deel af Riget. Saaledes stod han paa det Gamles Grund.

Men tillige reiste han en ny Bygning. Skjøndt han havde lovet og nu holdt sit Løfte til Birkebenerne: at disse — vanbyrdige Torpersønner og usle Rømningsmænd — skulde tage Arv efter de slagne Modstandere, og skjøndt han deels gav dem de Faldnes Gods og Titler, deels lod dem ægte deres Enker og Døttre, saa indførtes dog intet nyt Stormandsvælde, men et stærkere Kongevælde. Det er alt tidligere omtalt, hvorledes han begyndte at indsætte Sysselmænd ɔ: kongelige Tjenere eller Embedsmænd i de altfor selvstændige Lendermænds Sted; dermed fortsatte han efter en større Maalestok, da han blev raadig over hele Landet, og saaledes skete efterhaanden en Overgang i Formen for Landets Styrelse. Nu begyndte han tillige at indsætte Lagmænd, ligeledes kongelige Embedsmænd, der i Tidernes Løb fik den dømmende Myndighed i Hænde. Fra først af skulde Lagmændene vel kun yde den i Loven mindre kyndige Almue Raad og Hjælp under Rettergang, men derved afvænnedes Folket efterhaanden fra at sætte sig ind i Loven, og man fandt det sluttelig nemmere at henskyde sig under disse

kongelige Lagmænds Kjendelser end at stævne Sagerne ind for de store Lagthing, paa hvilke Folket selv dømte. Og fra den lovfortolkende Myndighed, som Lagmændene begyndte med, var der ingen uendelig Vei til den lovgivende Magt, som saaledes gled fra Folkets over i Kongens Hænder. Af Betydning var det ogsaa, at Sverre ansatte Mænd af ringe Byrd til at beklæde Sysselmændenes og Lagmændenes Værdigheder; derved udjevnedes den gamle Ulighed mellem Stænderne, naturligviis paa Frihedens Bekostning. Selv hævdede Sverre sin Stillings Høihed paa bedste Viis. Han tog, efter tidligere norske Konger, Navnet Magnus, fordi Sverre-Navnet var saa nyt, saa ukjendt, maaskee noget plebejisk i Lyden; dog hædredes det saaledes ved hans Storhed og Ry, at det alligevel i Længden blev gængs. Han ægtede en Søster til Sveakongen Knut Eriksson; hun hed Margrethe og blev Moder til Datteren Christina. Sine Børn fra Færøerne: Sigurd og Haakon, Cæcilia og Ingebjørg, havde han alt faaet til sig; deres Moder, den oftnævnte Astrid, levede vel endnu, men enten havde Sverre aldrig været viet til hende, eller ogsaa betragtedes Ægteskabet som ophævet ved den Utroskab, for hvilken hun beskyldtes; i alt Fald hindredes hans Giftermaal med den svenske Margrethe ikke deraf. Sverres Søster, Cæcilia, der tidligere havde levet hos Folkvid Lagmand i Værmeland, men formodentlig uden at være hans Hustru, og som alt i nogen Tid havde opholdt sig i Norge, hvor Sverre havde givet hende en Gaard, blev nu gift med den fornemme Baard Guthormssøn, og Sverre holdt Brylluppet med megen Pomp. Sin egen Kroning, hvis Pragt og Hellighed kunde forøge hans kongelige Anseelse og desuden gjøre politisk Gavn ved at bøde paa det altid Usikkre i Sverres Fødsel og dertil knyttede Arveret, mægtede han vel ikke at faae sat i Værk, saalænge Ærkebiskop Eysten levede; men den laa stedse indenfor hans Ønsker.

Imidlertid blev Sverres Kongedømme langtfra uanfægtet. Det gamle Aristokrati var hverken heelt udryddet eller gjort

aldeles afmægtigt, og Geistligheden hverken kunde eller vilde give Slip paa Kirkens nyvundne Høihedsret over Kongeværdigheden. Personlige og principielle Interesser gik Haand i Haand og fremkaldte nye Partier med nye Stridigheder, der ikke under Sverre men først under hans Sønnesøn endelig afgjordes til Kongemagtens Fordeel.

XIII.

Kuvlungerne kaldtes den første Flok, som efter Kong Magnus Erlingssøns Fald reiste sig mod Sverre. Dennes Modstandere havde kun tildeels bøiet sig, og blandt dem, der underkastede sig, viste flere sig snart upaalidelige og troløse, men adskillige Heklunger havde efter Nederlaget søgt til Danmark for at være af Veien, saa længe det var nødvendigt, og ved Haanden, saasnart der blev Anledning. Disse lønlige og aabenbare Fjender fandt allerede 1185, Aaret efter Magnus's Fald, et nyt Kongsemne, nemlig Jon, der udgav sig for at være en Søn af Harald Gilles Søn, Kong Inge; han skulde altsaa være Sødskendebarn — paa Sværdsiden — med Sverre og følgelig ligesaa berettiget til Thronen som denne. Jon havde været Munk, og efter Munkekappen «Kuvlen» blev han kaldt Kuvlungen, thi Birkebenerne meente, at dette Navn var det Mindste, han skulde beholde til Minde om sit Klosterliv; hans Tilhængere kom dernæst til at hedde Kuvlungerne. Jon var et ubetydeligt Menneske, hvem kun hans Mænd bare i Veiret, netop som Høvdingerne maatte ønske sig en Konge, naar de i Virkeligheden stilede efter selv at styre. Men desuden stod Geistligheden upaatvivlelig bagved, og i det Hele havde denne Reisning ikke ringe Kræfter. Vikens Landskaber ydede naturligviis Jon de fleste Venner, men da Kuvlungerne vare godt forsynede med Skibe, vare de snart her, snart der. Bergen fik de ogsaa i Hænde, og først hen i Vinteren mellem 1185 og 1186 droge de atter derfra tilbage til Viken.

Sverre seilede i April eller Mai (1186) mod dem fra Nidaros med en betydelig Styrke, besatte Bergen, som de da længst havde forladt, men naaede ikke videre, formodentlig fordi den beleilige Tid gik spildt med nogle Uroligheder mellem hans Folk og Udlændingene paa de mange Kjøbmandsskibe i Bergen. Der opstod først Klammeri i en Skjænkestue, som Tydskerne holdt, og deraf udvikledes en blodig Kamp, hvori ogsaa Bymændene toge Deel. Sverre maatte holde Thing for at mægle Forlig, og han fremsagde ved denne Anledning en mærkelig Tale, hvori han ikke blot indstændig advarede mod Fylderi, men tillige takkede Engelskmændene, der bragte Hvede, Honning, Meel og Klæde til Byen, samt dem, der bragte Lærred, Linned, Vox og Kjedler, hvorimod han skjældte Tydskerne, som indførte Viin til Fristelse og Fordærv for de Norske, især da disse til Gjengjæld borthandlede Smør og Andet, som Landet ikke kunde undvære. «Disse Tydskere», sagde han, «er jeg lidet taknemmelig for deres Færd, og saafremt de ville beholde Liv og Gods, maae de see at komme bort, jo før, jo hellere; thi deres Nærværelse har været os og vort Rige til liden Tarv». Man kunde heraf fristes til at tillægge Sverre et høist beundringsværdigt Klarsyn paa det tyranniske, trykkende Handelsvælde, som Tydskerne — navnlig Hanseaterne — senere skulde komme til at øve i Bergen; men troligere er det dog, at han blot har havt de øieblikkelige Forhold for Øie, i hvis Fortrædelighed Tydskerne tilfældig havde stor Skyld. Det vilde da ogsaa været ligesaa forkeert som umuligt, om Enkeltmands Villie skulde hindret en Udvikling af Handelslivet, der med sine gode og onde Sider var en naturlig Følge af givne Tilstande. Iøvrigt havde et saadant Kongebud ingen lovgyldig Magt, undtagen som Politiforanstaltning; ei heller undlode Tydskerne at være i Bergen som forhen, i alt Fald inden et Aars Forløb efter denne Hændelse.

Hvad Kuvlungerne angaaer, kom Sverre ikke dengang betids efter dem. Tværtimod vendte han henimod Høsten

tilbage til Nidaros og hjemsøgtes der af dem. Medens Sverre med ganske faa Folk sad i Borgen oppe paa Steenbjergene, kom Kuvlungerne og overraskede Birkebenerne, baade Høvdinger og menige Mænd, som vare i Byen. Mange Birkebenere dræbtes, men alle de Fangne fik Grid, endog uden Troskabsed, idet Jon Kuvlung sagde, at han lige saa gjerne kunde troe dem paa deres Æresord. Næste Morgen havde de imidlertid Alle forladt ham og begivet sig til Borgen, hvor Sverre vedblivende holdt sig. Han havde dog ikke Styrke nok til at angribe Kuvlungerne i Byen og maatte finde sig i at see dem enten brænde eller besætte hans Skibe, som de alligevel ikke synes at have medtaget, da de snart efter i al Stilhed ved Nattetide seilede deres Vei og droge til Bergen, hvor de saa forbleve Vinteren over. I Vaaren og ud paa Sommeren (1187) gjorde de to nye Forsøg paa at tage Nidaros, men kom ikke engang i Land, og idet Sverre forfulgte dem paa det sidste Tog, naaede han at slaae dem ret eftertrykkelig, saa at de forsprængtes heelt til det Søndenfjeldske, til Tunsberg. Her søgte Sverre dem 1188, men det kom ikke til nogen større Kamp, hvorimod Kuvlungerne toge den raske Beslutning at benytte Sverres Ophold her paa Sydlandet til et hastigt Tog over Land til Nidaros, som de virkelig ogsaa bemægtigede sig, baade Byen og Borgen, der blev plyndret, brændt og nedbrudt. Derfra seilede de atter til Bergen, øvende mange Voldsomheder, med hvilke de fortsatte saaledes, at Bergenserne sluttelig længtes efter Sverre, skjøndt de ellers langtfra vare hans Venner. Deres Ønsker i saa Henseende opfyldtes endelig. Lidt før Juul kom Sverre, Jon Kuvlung fældedes efter at være bleven skilt fra sine Mænd, der spredtes paa Flugt. Nu hændtes imidlerlid det Mærkelige, at det — ifølge Birkebenernes Udsagn — godtgjordes angaaende Jon, at han slet ikke var Kongebarn, men Søn af ringe Forældre. Faderen, der netop samtidig var tilstede i Bergen, angav nemlig, at hans Søn skulde have et Ar under Foden, og da Jon Kuvlungs Liig blev undersøgt, var samme Ar kjendeligt

nok. Hvad enten det forholdt sig saa eller saa, var i hvert Fald dette Kongsemnes Historie nu til Ende.

Under Kuvlunge-Stridighederne havde en anden Mand udgivet sig for ligeledes at være Søn af Kong Inge. Han hed Sigurd og fik Tilnavnet Brænder, fordi han i Østlandsbygderne, hvor han havde samlet sine Tilhængere, foer frem med Brand og Vold. Sverres Broder, Erik, som imidlertid var bleven forlehnet med Viken og havde faaet Jarlsnavn, overlod væsentligst Bønderne selv at gjøre det af med disse Ransmænd, men sendte dog (1189) nogle Krigsmænd, og derefter blev der gjort Ende paa Sagen. Sigurd Brænder, hvem Jon Kuvlung i sin Tid havde været villig til at anerkjende som Broder, raabte før sit Fald: «Nu lader det til, at I faae udrettet, hvad I ville, og sagtens fortælle I da Kong Sverre, at I have fældet denne Søn af Kong Inge; men det Sande er, at jeg hedder Hedin og er Islænding, baade paa fædrene og mødrene Side af ringe Byrd».

Ikke meget værre var den Opstand, som reistes af Var- eller Vargbælgerne, der egentlig ledes ef en af de gamle Slægthøvdinger, Simon Kaaressøn, men hvis foregivne Kongsemne var en Dreng ved Navn Vikar, kun faa Aar gammel. Han sagdes at være Søn af Magnus Erlingssøn, men hans Fader var en Haandværker. Simon Kaaressøn havde tillige med flere af Kuvlungerne efter Flugten fra Bergen, hvor Jon Kuvlung faldt, havt Tilhold i Danmark, men da han reiste til Norge for at vække Opstand, sluttede adskillige Stormænd i det Søndenfjeldske sig til ham. Tunsbergerne gjorde det imidlertid af med denne Skare, den lille Vikar dræbtes, Simon og de fleste Varbælger ligesaa. Deres Navn udledes enten af Var = Vaar, Overtræk, og det kunde da være et Øgenavn for at antyde Lumskhed, eller ogsaa kommer det af Varg = Ulv og skulde i saa Fald betegne, at de gik klædte i Ulveskindspelse.

Flere mindre Oprør kunne forbigaaes, men Øskæggernes maa omtales. Hallkell Jonssøn hed en af Heklungernes

Høvdinger. Han var bleven gift med Magnus Erlingssøns Søster og var altsaa nærmest til at hævne ham, men paa den anden Side havde han svoret Sverre Tro og var bleven hans Lendermand. Dog, Hallkell tog det lidet nøie med Løfter og Eder, blev desuden vistnok ægget af Nikolas Arnessøn, der efterhaanden viste sig meer og meer som Hovedmand, lønligt eller aabenbart, for den ene Stempling efter den anden mod Sverre, hvorom siden Mere. Ved Siden af Hallkell stod en uægte Søn af Erling Skakke, kaldet Sigurd Jarlssøn, hvem Sverre iøvrigt ogsaa havde viist megen Godhed, samt Olaf, kaldet Jarlsmaag, fordi han var Svoger til Harald Jarl paa Orknøerne. Deres Kongsemne var en Søn af Magnus Erlingssøn, ved Navn Sigurd. Denne var først bleven fostret hos Hallkell, hvis Hustru jo var Drengens Faster, men nu overdroges han til Olaf Jarlsmaag, for at han lettere itide kunde komme over til Orknøerne, hvor Oprørsflokken skulde samles.

Olaf Jarlsmaag og hans kongelige Fostersøn besøgte Sverre. Denne lod sig ikke mærke med Noget, skjøndt han vel havde Anelse om, hvad der var igjære, og forstod, at Besøget kun blev gjort for at dysse al Mistanke i Søvn. Men den Dag, da de Reisende vare til Afsked hos Kongen, slap det dog denne ud af Munden: «Olaf, Du burde være mig tro.» Sverre sad med en Kniv i Haanden, og idet Olaf spurgte, hvorfor han kom med hiin Yttring, stak han frem for sig med Kniven, sigende: «Vore Fjenders Fylgier sværme nu om os.» Olaf var glad ved uden videre Tiltale at slippe ud af Stuen. Udenfor traf han Sigurd og sagde: «Der vare vi nær komne i Klemme, Fostersøn!» Saa seilede de vester i Havet til Hjaltland (Shetlandsøerne), og næste Vaar, 1193, til Orknøerne, hvor Hallkell kom til, og hvor Jarlen Harald gav dem god Modtagelse. Drengen Sigurd fik Kongenavn, og med betydeligt Følge fra Øerne droge de om Sommeren til Norge. Øskægger kaldtes de, fordi deres Mandskab var samlet paa de nævnte Øer.

Som de andre Oprørsflokke mod Sverre havde Øskæggerne deres bedste Tilhold i Viken, men da de vilde holde sig gode Venner med Indbyggerne, droge de ved indtrædende Mangel paa Forraad derfra og gjorde et Slags Vikingetog gjennem danske Farvande. De naaede til det nuværende Travemünde, hvor de ved Plyndring fik en stor Mængde Bytte; som Modsætning til Birkebenerne vilde de herefter gjerne kaldes Guldbenerne.

Sverre var i Nidaros. En Hær, han sendte over Land sydpaa, blev slaaet ved Sarpsborg, og nu besatte Øskæggerne hele Vestlandet indtil Stadt (mellem Bergen og Trondhjem). Dog fik de i Bergen kun Byen, ikke Borgen. Saaledes led Vinteren, men allerede i Marts (1194) seilede Sverre fra Nidaros til Bergen, hvor Øskæggerne gik ud paa deres Skibe og førte dem, rede til Kamp, til Florevaag tæt ved Byen. Sverre speidede paa sin vanlige Viis, idet han i Aftenmørket roede ud i en lille Baad blandt Fjendens Fartøier, saa at han ikke blot blev kjendt med hvert enkelt af disse, med dets Størrelse og Styrke, men ogsaa fik Mangt at vide om Planen for det tilstundende Slag. Han havde flere Skibe end Øskæggerne, men disses vare langt høiere og stærkere, ligesom der i Mandtal vistnok var 5 Øskæggere mod 3 Birkebenere. Men Birkebenerne førtes bedre og vare ulige mere øvede i at lystre Befalinger. Derfor vandt Sverre Seir, skjøndt den var dyrekjøbt, thi Fjenderne sloges bravt. Den lille Kong Sigurd og næsten alle Hovedmændene for deres Færd bragtes af Dage; kun Sigurd Jarlssøn slap, fordi han ikke var tilstede; han flygtede først til Viken, siden til Danmark. — Paa Sverres Side faldt bl. A. hans Svoger Baard, hvis Ægteskab med Cæcilia ovenfor er omtalt. (Deres Søn Inge fostredes nu ved Sverres Hof og blev 1204 tagen til Konge af Birkebenerne.) Cæcilia var dog død flere Aar før Slaget i Florevaag, og Baard havde atter giftet sig, med Ragnhild, en Lendermands Datter fra Valdres. Denne Ragnhild havde født Baard flere Børn, og mellem disse var den senere saa navnkundige Skule,

som fik Hertugnavn, men tog Kongenavn og reiste Oprør mod Sverres Sønnesøn Haakon.

De her omtalte Opstande bleve saaledes alle kuede, om end tildeels først efter længere Kamp. Men samtidig trak der Skyer sammen, som sluttelig gave et Uveir fra sig af ulige større Varighed. Det var Baglerpartiets Kamp mod Sverre, Striden mellem Kongemagt og Kirkemagt, mellem verdslig og geistlig Myndighed.

XIV.

Norge var fra først af væsentlig blevet christnet af Konger og med Magt; følgelig havde Kongerne ordnet de kirkelige Forhold efter deres Tarv og Tykke, saa at de bleve Kirkens Herrer, og Geistligheden kunde da vanskelig optræde med stor Selvstændighed, end sige Selvraadighed overfor de verdslige Landsherskere. Dertil kom, at der i den norske Geistlighed var færre Udlændinge end f. Ex. i den danske, og den Omstændighed maatte naturlig bevirke, at kun faa Prælater vare i Stand til ret at omplante paa Norges Grund de i det øvrige Europa gængse Former for Forholdet mellem verdslig og geistlig Myndighed. Skjøndt den christne Kirkes almindelige Orden — de kirkelige Embedsværdigheders Række, Sacramenterne, Klostervæsenet o. s. v. — efterhaanden vandt Indgang i Norge, saa gik det derimod meget langsommere ikke blot med Troens aandelige Væxt og dens Indflydelse paa Sæder og Forestillinger, men ogsaa med Hierarchiets, Præstevældens Udvikling som et særskilt Led i Statsmagtens hele Organisme. Et betegnende Vidnesbyrd om, hvor meget Norge i lange Tider stod tilbage i Henseende til de katholske Ideers Gjennemførelse, kan hentes fra Folkets Ligegyldighed for Ægteskabets religieuse Vielse, der ei ansaaes fornøden for dets Gyldighed, eller fra den i Aarhundreder vedvarende Modstand mod Coelibatsloven, (at Præsterne ikke turde gifte sig), saa at Præsternes «Følgekoner» stadig fik Hædersplads i Samlag. Man kan derfor ikke undre sig over, at Norges

Biskopper betragtedes ved Pavehoffet som et Slags Missionsbiskopper i et fjernt, ucultiveret Land. De kaldtes ogsaa «Lydbiskopper», d. v. s. Folkebisper, Bisper blandt Hedningerne*).

Saa fik Norge midt i det 12te Aarhundrede sin egen Ærkebiskop, og snart efter (1152) kom en Cardinal for at ordne Kirkeforholdene, Nicolaus Brekspear (senere Pave Hadrian IV). Dengang regjerede Gillesønnerne Eysten, Inge og Sigurd Mund. Disse synes at have opgivet den kongelige Ret til at kaare Bisper og Sognepræster samt at have godkjendt Cardinalens andre Anordninger, navnlig deels Indretningen af «Capitler» ved hvert Bispesæde, hvis Medlemmer (Canniker, Chorbrødre) skulde vælge Biskoppen og udgjøre hans Raad, deels Udredelsen af Peterspenge til den pavelige Stol, den saakaldte Romaskat.

Faa Aar senere, da der skulde vælges en ny Ærkebiskop, udnævntes denne imidlertid ikke af Domcapitlet, men af Kongen (Inge). Valget faldt paa den oftnævnte Ærkebiskop Eysten, en høibyrdig Trønder, rig paa Menneskekundskab og Bogkundskab, inde i Styrelsens Forhold og nøie kjendt med alle fremragende Personligheder i Landet, veltalende og villiefast, men tillige forsigtig og besindig. Almuen paa Frostathinget fik han til at indvilge i, at de ham tilfaldende Bøder skulde betales i «sølvmaalt Øre» istedetfor i den sædvanlige «Lovøre», d. v. s. med fordoblet Maal. Endnu værdifuldere Indrømmelser fik Eysten af Erling Skakke, da denne vilde vinde Kongedømmet for sin Søn Magnus, thi det var jo Kirken, der skulde hellige Magnus's Kongeværdighed ved at krone ham, og da det skete, blev Kirken Landets Overherre, idet Magnus tog Riget til Lehn af Hellig-Olaf. Eisten lod ogsaa «Christenretten» ɔ: Bestemmelserne om Kirkemændenes Myndighed som særskilt Stand, forandre i høikirkelig Aand. Hans

---

*) Det oldnordiske lyðr = Folk. Paa Latin betegnes «Folk» og «Hedninger» med samme Ord.

nye Lovbog desangaaende kaldtes «Guldfjeder» formedelst sin stadselige Udstyrelse med gyldne Begyndelsesbogstaver o. s. v., medens den ældre Lovbog, der skal stamme fra Magnus den Godes Tid, benævnes «Graagaasen».

Da Eysten og Erling Skakke holdt sammen, bleve Eysten og Sverre følgelig Fjender. Ærkebispen lovede Sverres Modstandere Salighed, og siden, under sin Landflygtighed i England, bansatte han Sverre. Efter sin Tilbagekomst forligte han sig vel med Kongen, men kun nødtvungen og med Forbehold, saa at han — om han end ikke aldeles aabenlyst deeltog i de senere Stemplinger mod Sverre — dog ikke undlod paa flere Maader at begunstige navnlig Kuvlungerne. Iøvrigt syslede han meget med at udvide og forskjønne Christkirken i Nidaros, den berømte Trondhjems-Domkirke.

1187, altsaa midt under de før beskrevne Opstande mod Sverre, blev Eysten syg, og ved Juletid var han Døden nær. Da kaldte han Kongen til sig, og de talte sammen, siger Sagaen, om mange Ting, og ved Afskeden bad Ærkebispen, at Sverre vilde tilgive ham, hvad han havde handlet utilbørligt mod Kongen, eller som denne sagde i sin Tale ved Eystens Jordefærd: «Ærkebispen havde indrømmet, at han havde viist større Iver i at staae ham (Sverre) imod, end det egentlig kunde forsvares.» Men om denne Samtale havdes rigtignok ingen anden Beretning end Sverres egen. Ved hiin Leilighed har Sverre formeentlig faaet i Hænde — paa den ene eller anden Maade — det Document, som Magnus Erlingssøn havde udstedt til sin og Kronens Skade, men til Ærkebispens og Kirkens Fordeel; i hvert Fald forsvinder dette Document fra nu af i lang Tid.

Eysten havde anbefalet Biskop Erik i Stavanger til at blive sin Efterfølger, og Erik blev virkelig valgt, dog hverken af Domcapitlet i Nidaros eller af Kongen, men af en Biskopsforsamling. Sverre satte sig forgjæves derimod, Erik var nemlig meget fjendsk imod ham, havde endog deeltaget i aaben Kamp mod ham og var i det Hele høikirkelig Prælat,

kun af stærkere, grovere Mon end Eysten. Som Ærkebiskop begyndte han med at rette haarde Ord, i høitidelig Prædiken fra Chordøren i Trondhjems Domkirke, til Birkebenerne, vistnok tildeels for deres vilde Levnets Skyld, men dog tillige, fordi de negtede at betale efter «sølvmaalt Øre» i ærkebiskoppeligt Sagefald. Dette Punkt bragte ham dernæst i Tvist med Kongen selv; thi Sverre vilde lige saa godt have det ham tilkommende Sagefald fordoblet, eller ogsaa skulde Ærkebispen lade Alt blive ved det Gamle, som havde været, før Pagten desangaaende sluttedes mellem Eysten og Erling (eller Magnus). Hertil svarede Erik, at «Guds Ret tilkom det aldrig at aftage, men Kongen havde at forblive ved de Love, han havde besvoret.» Fremdeles vilde Sverre krones, men Erik afslog at indlade sig derpaa, idet han henskjød sig under Pavens Afgjørelse af en saa betydningsfuld Sag. Endvidere gjaldt det at besætte Stavanger-Bispestol, som var bleven ledig ved Eriks Ophøielse til Ærkesædet, og da «baade Geistligheden og Folket enstemmig» valgte Nikolas Arnessøn, satte Sverre sig ivrig derimod, thi, som ovenfor omtalt, var Nikolas Arnessøn en af de meest fremtrædende Heklunger, Halvbroder til Kong Inge og Orm Kongsbroder, Fører for en Heklungeskare i Kampen paa Ilevolden (1180), derefter Magnus Erlingssøns Ordfører under Forsøget paa Forlig ved Kongernes Sammentræf i Nidaros det følgende Aar, overhovedet en utvivlsom og ved sine Slægts- og Venskabsforbindelser, ved sin Klogskab og ved sin hensynsløse Charakteer en farlig Fjende af Kongen. Sverre vægrede sig altsaa ved at godkjende Nikolas's Valg, og han paaberaabte sig, at han ikke havde været med til Valget og afgivet sin Stemme; han erklærede nemlig, at det Afkald paa Kronens Ret til at deeltage i Biskopsvalgene, som Samkongerne Inge, Sigurd og Eysten havde indrømmet Cardinal Nicolaus Brekspear, kun gjaldt for det Tilfælde, at der var flere Konger, som regjerede samtidig og fælles. Nikolas Arnessøn skaffede sig imidlertid Kongens Samtykke ad en Omvei; han skrev til Sverres Hu-

stru Margrethe, talte smukt og ydmygt om Sverre, paakaldte ogsaa det Slægtskab, som var imellem ham (Nikolas) og Dronningen. Hun gik da i Forbøn for ham, og Sverre gav «for hendes Skyld» sit Minde til Kaaringen, men tilføiede: «Jeg troer ikke, det varer længe fra denne Stund, før baade Du og Flere angre det.» Nikolas fik iøvrigt strax efter Oslo-Bispestol istedetfor Stavanger; derved kom han des længer fra det sædvanlige Kongesæde i Nidaros og des bedre ind mellem de mod Sverre meest uvillige og oprørsksindede Bygder samt nærmere ved Danmark, hvor Sverres Fjender havde stadigt Tilhold.

XV.

Tvistepunkterne mellem Kong Sverre og Ærkebiskop Erik forøgedes med nye, og Sverre henskjød Afgjørelsen til Frostathinget i Trøndelagen, hvor Ærkebispen mærkelig nok mødte. Her krævede Kongen bl. A., at Ærkebispen skulde fare med ringere Styrke, og beraabte sig i denne og andre Henseender paa den gamle folkelige Lovbog «Graagaasen», hvorimod Ærkebispen henviste til «Guldfjeder». Bønderne dømte efter Kongens Ønske, og Følgen blev intet Ringere, end at Ærkebispen skyndsomst drog bort med alle sine Mænd og det meest mulige Løsøre. Han vendte sig til Danmark, til Absalon i Lund, og var hos ham i flere Aar, medens han baade af den nævnte danske Ærkebiskop og af dennes lærde og dygtige Ven, Abbed Vilhelm i Æbelholt, fik Bistand, fornemmelig ved skriftlige Indlæg til Paven i Rom. Selvfølgelig blev der i disse Skrivelser lagt Vægt paa Alt, hvorved den norske Kirkes Selvstændighed var truet af Sverre, hvorimod Stridsemnerne om Sagefaldet og Folkeholdet bleve fortiede — ligesom atter Sverre paa sin Side bar sig omvendt ad i sine Henvendelser til Folket, hvis Interesse for de sidstnævnte Punkter faldt sammen med hans egen. Og han kunde vel behøve alle Midler til at styrke sig ved sine Landsmænds Samstemning, thi efterhaanden virkede Prælaternes Fremstillinger i Rom.

Der gik rigtignok nogle Aar uden større Fjendskab, paa Grund af forskjellige politiske Forhold, deriblandt Paveskifte, dernæst vistnok ogsaa det Korstog, som udgik fra Norden 1191, og hvori Frænder af Dannerkongen og af Absalon deeltoge sammen med fremragende Normænd af Sverres Tilhængere, og endelig vel tillige Omstændighederne ved den danske Biskop Valdemars Oprør, idet han en Tid nød baade Sverres og Pavens Venskab og Bistand. Men da disse tilfældige Forhold vare forbi, brød Uveiret løs, og fra 1194 traadte Paven stærkt og bestemt op, tog Ærkebiskop Erik i fuld Beskyttelse, bekræftede den norske Ærkestols Forrettigheder i Overeensstemmelse med Ærkebispens Krav og lyste endelig Ban over Sverre, «hvis han ikke lod Ærkebiskoppen faae Alt, hvad denne vilde og krævede.» Denne Pavebulle er dateret Juni 1194.

Nu maa det erindres, at Sverre i Vaaren 1194 havde slaaet Øskæggerne i Florevaag ved Bergen. Han var derfra reist til Viken og havde i Konghelle truffet en pavelig Legat, om hvem man iøvrigt ikke har nøiere Besked. Denne Mand stillede sig først i det venskabeligste Forhold til Sverre, ja var endog villig til at krone ham, men nogle af Vikens tilstedeværende Geistlige, der som saadanne hørte under Oslo-Bispen, Nikolas Arnessøn, fik snart Legaten aldeles omstemt. Derover blev Sverre saa vred, at han ikke blot jog Legaten af Landet, men endog stævnede Biskop Nikolas for sig og beskyldte ham for at staae bag alle de aabenbare og hemmelige Stemplinger, hvermed Kongens og Rigets Ro nu aareviis var bleven forstyrret. Efter først at have villet benegte Beskyldningen nødtes Biskoppen til at bede om Naade, lovede Troskab og Lydighed i Fremtiden og «var nu den Mygeste», siger Sagaen. Det har formeentlig været ved denne Leilighed, at Sverre — efter hvad der etsteds fortælles — har tilladt sig det Middel til at blødgjøre Bispens Sind, at han lod ham binde fast til et Skjær, saa Vandet næsten fløed ham ind i Munden; men denne Historie er noget uvis. Imidlertid tog Sverre Bispen med sig til Bergen, hvor der skulde vælges en

ny Biskop, og her gik Sagerne nok saa glat for Kongen. Det var hans Hirdpræst, Martin, en lærd Mand, Englænder af Fødsel, som blev valgt, og ovenikjøbet gik de forsamlede Bisper ind paa at krone Kongen med det Samme. Nikolas Arnessøn var Sverres bedste Støtte i det Altsammen, og da han var ældst af de tilstedeværende Prælater, fungerede han som Hovedmand ved Kroningen, der fandt Sted den 29de Juni (1194).

Men snart efter kom Budskabet om Banlysningen. Hver Søndag forkyndte Ærkebiskop Erik den fra Høichoret i Lunds Domkirke, idet han oplæste den pavelige Bulle, som ovenfor er omtalt, og som troligviis er kommen til Danmark i Juli Maaned. Sverre paastod rigtignok, at det Hele var et Opspind af de Danske og af Ærkebiskop Erik; da denne i Danmark havde havt den Vanskjæbne at blive blind, forklarede Sverre, at det var Banstraalen, hvilken han falskelig udslyngede mod Norges retmæssige Konge, som havde vendt sig mod hans eget Øie. Alligevel fik han snart at mærke, at det skulde gaae værre til endnu. Thi til Uheld for ham var det i samme Sommer eller Høst, at Knud VI sendte den høit anseete Abbed Vilhelm samt sin unge lærde Canstler, Anders Sunesøn, til Rom i Anledning af sin Søster Ingeborgs Sag mod hendes Ægtefælle, Philip August af Frankrig, og Abbed Vilhelm, der alt tidligere havde laant Erkebiskop Erik sin Pen, har under sin personlige Nærværelse i Rom næppe undladt at ægge Pavehoffet end yderligere mod Sverre og alle hans Tilhængere. I alt Fald lyste Paven i November Maaned i Peterskirken for en meget stor Forsamling Ban over alle de norske Biskopper, som havde dristet sig til at krone Kongen, skjøndt han var uforligt med Kirken, ja endog paa Kroningsdagen var en banlyst Mand — hvilket rigtignok ikke saa tidlig kunde vides i Bergen.

Ærkebiskop Erik besørgede, naturligviis fra Lund, Budskabet til Norge om Bispernes Bansættelse, som dog ikke skulde træde i Kraft, naar de vilde forlade Sverre og komme

til Ærkebispen. Sverre paa sin Side sammenkaldte et Biskops- og Høvdingsmøde i Bergen, Vaaren 1195, for at man i Fællesskab kunde overlægge, hvad der nu var at gjøre. Og det viste sig da klart, at han endnu havde Magten og Myndigheden. Thi Forsamlingen enedes om, at der skulde udgaae Sendebud fra Kongen og Bisperne i Forening til Paven, altsaa med Forbigaaelse af Ærkebispen, og dennes Færd skulde nu i det Hele stilles i et saadant Lys for den hellige Fader, at denne kunde lære Eriks Heftighed, Paastaaelighed og Overgreb at kjende. Paa samme Møde forhandlede Sverre ogsaa med Harald, Jarl paa Orknøerne. Han var stærkt truet af Kongen for den Bistands Skyld, som Øskæggernes Oprør havde hentet fra Øerne, og han klarede sig kun ved at møde personlig og tale med stor Ydmyghed samt overlade Sverre fuldt Selvdømme; efter dette mistede han Hjaltland (Shetland) med Skat og Skyld, som lagdes under Kronen, saavelsom det halve Sagefald paa Orknøerne, hvorhos Sverre ovenikjøbet erklærede alle Jorder og Eiendomme, som havde tilhørt Folk fra disse vestlige Øer, der vare faldne paa Øskæggernes Side, for at være forbrudt Gods, saa at det enten maatte kjøbes tilbage af de Faldnes Frænder eller blive Kronens. Endelig hævede Sverre dette Mødes Forhandlinger, som han med sin vante Dygtighed havde bragt til et for sig saa gunstigt Resultat, med følgende Alvorsord til Bisperne: «Det er mit Raad til Eder, gode Høvdinger, at I med Forstand udøve den Magt, som Gud har forlehnet Eder, og betænker stedse, at det er ikke Eders Arv eller Fædrenegods. Hvis Erik Blinde jager Eder derfra, skaffer han Jer vist ikke noget Godt i Stedet; han har jo ikke engang kunnet skaffe sig selv Noget, thi han har nu i flere Aar ikke havt meer end ni, ti Mand hos sig, og selv dem paa Andres Bekostning. Men holde I kun fast ved mig, skal jeg nok tage Stødet af og ordne Alt paa det Bedste.»

Biskopperne gave gode Løfter, men idetmindste een af dem, nemlig Nikolas Arnessøn, tøvede ikke længe med at

bryde dem. Han drog samme Aar (1195) til Danmark og indgik Forlig med Ærkebiskop Erik. Fra denne sendtes der nu nye Breve til Rom, og fra Chorbrødrene i Nidaros indgik sammestedshen Klager over Indgreb af Sverre i Capitlets Friheder. Paven svarede hurtig (Marts 1196) til Gunst for disse Klager, men det store Hovedanliggende blev ikke saa let afgjort. Sverres og de norske Bispers Sendebud vare vedblivende i Rom, som de først forlode ved Slutningen af 1196. Med det Budskab, de bragte, gik det imidlertid heelt underlig til.

Sendebuddene havde lykkelig naaet Danmark, da de pludselig bleve syge og døde i Februar 1197. Til Norge kom Efterretningen derom paa den Maade, at der nogen Tid efter fremtraadte danske Mænd i Trondhjem, hvor Sverre dengang opholdt sig, og de medbragte de norske Sendebuds Breve fra Paven, hvilke de havde faaet i Pant for nogle Pengelaan til Sendebuddene; disse vare nu døde, og saa fik Sverre at indløse Brevene. Han gjorde det, og Brevene viste sig da at indeholde den Besked fra Paven, at Kongens Sag var retfærdigere end Ærkebispens, og at Paven derfor løste ham og hele hans Rige fra alle Bansættelser.

Hvordan det er gaaet til med hiint pludselige Dødsfald, er uoplyst; men om Sendemændene end ere blevne forgiftede, som ikke er utroligt, saa er der dog ingen Grund til at ansee Sverre skyldig deri, selv paa den meest middelbare Maade. Derimod antages det for rimeligt, at Brevene ere blevne forfalskede, hvilket Innocens III — som dengang var Cardinal og altsaa kan have kjendt Brevene, saaledes som de bleve nedskrevne — senere udtrykkelig paastod. Om nu Sverre strax har vidst det eller ei, er for saa vidt ligegyldigt, som han i hvert Fald benyttede sig deraf.

Alt dette skete i den første Deel af 1197, men samtidig havde Sverres Fjender paa anden Maade vundet høist betydelige Fordele.

XVI.

Allerede i 1195 havde en Normand ved Navn Reidar, kaldet «Sendemand», bragt Bud til Norge fra den græsk-romerske Keiser, som paa den Tid søgte Tropper allevegne fra. Reidar blev Vinteren over hos Sverre, og da han reiste i Vaaren (1196), havde han vel faaet Afslag paa sin Begjæring om at leie kongelige Krigsfolk, men det var blevet ham tilladt (hvad Sverre iøvrigt ei heller godt kunde forbyde) at hverve Bondesønner og Kjøbmænd til at drage i Tjeneste hos den græske Keiser. Reidar drog altsaa i Sommeren 1196 med en Hob Folk fra Norge, men kom ikke længere end til Haløre Kjøbstad og Markedsplads, som var etsteds ved Øresund, maaskee det nuværende Helsingør, rimeligere Kjøbenhavn. Her traf de sammen med Ærkebiskop Erik, Biskop Nikolas Arnessøn og flere Normænd, især Vikværinger (Folk fra Viken). Disse havde hos sig en Dreng, som de kaldte Inge, og som de udgave for at være Magnus Erlingssøns Barn, medens Birkebenerne paastode, at han var dansk. Nu opgav Reidar aldeles Reisen til Constantinopel og sluttede sig med sin Skare til de andre Normænd. Paa selve Markedspladsen toge de Drengen Inge til Konge, og saaledes stiftedes Baglernes Flok. Navnet fik de af bagall (det latinske baculus), en Bispestav, fordi Biskop Nikolas aabenbart var Flokkens Fører. Det var dette Oprør mod Sverre, som ikke blot varede langt ud over hans Levetid, men som næsten i en heel Menneskealder bragte blodigere og mere haardnakkede Stridigheder over Norge, end nogen tidligere Kamp havde gjort. Ved deres Ankomst til Norge optoge Baglerne selvfølgelig alle Sverres Uvenner og Modstandere mellem sig, men fornemmelig Levningerne af Heklungernes, Kuvlungernes og Varbælgernes Partier. Kirkevælde og Stormandsvælde strede her atter mod Kongevælde.

Baglerne kom i Sommeren 1196 til Norge, til Viken. Her drog Sverre dem i Møde, dog med ringere Styrke end deres; de havde mindst 5,000 Mand. Medens de to Fjende-

skarer her laae ved hinanden, lod Sverres Søn, Sigurd Lavard, som havde faaet Vagthold paa Land, sig en Nat overraske og flygtede med Skamme, hvortil Faderen i Vrede sagde: «Tvi vorde den Kongesøn, der passer saa daarlig sit Hverv! Bedre holdt jeg Vagt, da jeg kæmpede med Kong Magnus om Riget.» — En anden Gang roede Sverre selv en Dag hen til et af Baglerne besat Fjeld, hvor Biskop Nikolas da steg frem og æggede ham: «Hvorfor gaaer Du ikke i Land? Vil Du ikke slaaes nu, Gudsfornegter? Ellers pleier dog Intet i Livet at være dig kjært som at hærge og rane! See, Skjoldet er blevet mit præstelige Haandliin, Hjelm og Sværd er min Biskopshue og Stav; disse Vaaben skal jeg bære, til Du er dræbt eller jaget af Riget.« Birkebenerne raabte, at han var en Nidding og ufarlig; han havde ofte viist sig som en daarlig Karl til at bære Vaaben. Biskop Nikolas svarede tilbage: «I skylde mig altid for at være frygtsom, men kom ene i Land, Sverre, saa skal jeg komme mod dig.» Sverre sagde da med Blanding af Skjemt og Haan: «Hvis Nikolas og jeg slaaes, vil man nok sige, at det er, som naar to Hunde bides; thi Ingen af os har Ord for at besidde Mod.» Saa lod han sine Folk roe tilbage til Skibene. Snart efter seilede han bort, først til Bergen og derfra til Trondhjem, for dennesinde opgivende den ulige Kamp. Baglerne raadede altsaa frit i Viken Vinteren 1196—97, og den foregivne Inge Magnussøn kaaredes til Konge paa Borgarthing. Nikolas Arnessøn sad atter paa sin Bispestol i Oslo, og han samt hans Venner fik i Hamar, hvis Bispestol samtidig blev ledig, valgt en vis Ivar Skjaalge (den Skeløiede). Denne Biskop viste sig siden altid som Fjende af Sverre og hans Æt.

Ovenfor er omtalt, at det var i Vaaren 1197, at Sverre fik det for sig saa mistænkelig gunstige og vistnok forfalskede Pavebrev, som befriede ham for Banlysningen. Snart derefter drog han ud fra Trondhjem med stor Leding, som han forøgede, imedens han langsomt seilede frem sydpaa langs Vestlandet; da han sidst i Juli forlod Bergen, havde han vel 7,000 Mand.

Paa denne Tid holdt han Thingmøde, hvortil ikke blot hans Krigsfolk, men ogsaa Bønder vare stævnede sammen; de Første paalagde han indstændig at beflitte sig paa Mandstugt og Maadehold, men til Alle talte han med det Samme om sit Forhold til Baglerne, hvem Toget gjaldt. Han fremstillede sin Byrd for at godtgjøre sin Kongsret og omtalte fornemmelig Bisp Nikolas med Ringeagt, idet han kaldte ham, med al hans Tungefærdighed, for et Harehjerte, der havde Rævs Forstand — vistnok en ret træffende Charakteristik. Faa Dage efter var Flaaden med gunstig Bør naaet ind i Viken og op til Oslo, hvor Baglerne laae med al deres Styrke. Kong Sverre gik da op til Hovedø-Kloster for at høre Messe og holdt derpaa Huusthing paa sit Skib for at give Besked om Angrebet. Biskop Nikolas ordnede imidlertid Baglernes Fylkinger og opmuntrede dem bl. A. ved den Forsikkring, at da Birkebenerne vare banlyste, vilde deres Sværd ikke bide. Han holdt til Hest, dengang Sverres Skibe seilede frem og begyndte Angrebet. Foran Broerne var der sænket nogle Fartøier, som en Stund hæmmede Sverres Folk, men da de vare komne derover og i Land, gik de des raskere paa. Men ogsaa Baglerne sloges godt, saa det blev en varm Dyst. Da sagde En til Biskop Nikolas: «Rid nu hart frem, Herre! vore Folk trænge vel til Opmuntring, thi vi see ikke rettere, end at Birkebenernes Sværd bide heelt godt.» Men Nikolas svarede: «Nei, lad os ride væk det Bedste, vi kunne, thi nu er Djævelen løs.» Og han flygtede med sit Følge.

Kort at sige: Sverre slog Baglerne i Oslo-Kampen den 26de Juli 1197. Dog kunde han ikke fuldstændiggjøre sin Seir ved at forfølge Fjenden, hvorimod han tog stort Bytte. Alt Bytte, som Birkebenerne nogen Tid fik, skulde samles og skiftes efter givne Regler; men visse Sager havde Kongen Forret til at indkjøbe mod fuld Betaling. Her vilde nu Sverre indløse de fra Baglerne erobrede Skibe med tilhørende Redskaber, men Folkene fandt hans Bud for lavt og yttrede Vrangvillie. Da sprang Kongen vred i Land og gav sig til

at pidske de Gjenstridige; derved fik han sin Villie. Medens Delingen stod paa, kom en Præst med Brev fra Biskop Nikolas; han tilbød Forlig. Kongen sagde, at han ikke kunde stole paa Nikolas Arnessøns Tilbud og Løfter, «men vil han selv komme, kunde jeg nok unde ham Grid, og siig ham, at jeg har Andet at søge Berømmelse ved end, naar han viser mig den Tillid at komme, da at dræbe ham.» Biskoppen kom imidlertid ikke, men skyndte sig med de andre fra Kampen undkomne Bagler, der næppe vare ganske faa, over Land til Trondhjem, hvor de tog Borgen fra Birkebener-Besætningen og ødelagde mange Skibe samt vandt saa stort Bytte, at de derved voldte Sverre større Skade, end han ved Oslo havde tilføiet dem. Saa gik det i lang Tid paa den Maade, at de to Partier eller Krigsflokke jagede Riget rundt efter hinanden, nu tillands, nu ad Søveien.

En Tidlang, Sommeren 1198, laae begge Fjendeskarer sammen ved og i Bergen, Baglerne meest paa deres Skibe, Sverre i den befæstede Borg. Naturligviis gik det da løs med Overfald og Smaakampe, og Forbittrelsen paa begge Sider æggedes saaledes, at hver Haandkamp var ledsaget af de blodigste Optrin. Saaledes hændte det en Dag, at Baglerne forfulgte Birkebenerne og fik En af disse fat lige ved Borgporten. De halede i ham fra den ene Side, hans Fæller fra den anden, ingen af Parterne vilde slippe, og Manden blev sluttelig reven i Stykker.

Stundom forefaldt ogsaa større Kampe, hvoriblandt en paa Jonsvolden, hvor Birkebenerne seirede. En anden Gang gik Sverre med over 100 Mand fra Borgen ned i Byen og iførte sig Chorkaaber i Kirkerne, hvorefter de i smaae Flokke gik over i Munkeliv - Kloster for at fange Biskop Nikolas og andre Baglerhøvdinger, som agtede sig til Messe der; kun fordi en Bagler, som var kommen alene iforveien, mærkede Uraad og slap bort, mislykkedes dette Foretagende. Senere fandt Biskop Nikolas paa at brænde hele Bergen af og satte det virkelig i Værk, rigtignok til Skade for sig selv, da By-

mændene naturligviis bleve forbittrede derover, men tillige til stor Skade for Birkebenerne, for hvem «Bergens-Sommeren», som den blev kaldt, i det Hele endte til liden Baade.

Da Høsten kom, havde Sverre næppe Andet af Riget under sig end det egentlige Trøndelagen, hvortil han var dragen fra Bergen, samt Borgen ved denne By, i hvilken han ved sin Bortreise havde efterladt Besætning.

Saa megen Modgang skyldtes dog ei alene de Kræfter, som Stormændene selv kunde føre i Striden under deres Bestræbelser for at kue Kongemagten i Sverres Person og Styrelse. En væsentlig Omstændighed var det, at de paa deres Side havde Kirkens Vaaben, og at disse netop nu bleve hvæssede til dobbelt Skarphed og svungne med dobbelt Ihærdighed.

Det var nemlig i Aaret 1198, at den store Innocens III besteg den pavelige Stol, og hans ligesaa faste og kloge som høisindede Politik sporedes snart i alle Christenhedens Lande. Han, som directe og indirecte tilvendte sig Herredømmet i næsten hele Italien, som ydmygede Europas mægtigste Herskere, som i Tidens Løb fik Portugals, Aragoniens, Polens og Englands, ja endogsaa Serbiens og Bulgariens Fyrster til at kalde sig Lehnsherre og betale sig Skat — han undlod selvfølgelig ei at lade sin overlegne Myndighed blive følt i Norge, og havde dette Land beholdt en Styrelse som Erling Skakkes og Magnus Erlingssøns med disses Bøielighed overfor Kirken, saa vilde det vel næppe have undgaaet at blive paveligt Skyldrige; men at Sverres Kamp mod andre Fjender under disse Vilkaar maatte blive dobbelt mislig, er let forstaaeligt, og man maa kun undres over, at han ikke heelt bukkede under i Striden.

XVII.

Inden Udløbet af Aaret 1198 bekræftede Innocens III — som var valgt i Aarets Begyndelse — Sverres Bansættelse, men nøiedes ikke dermed: han lagde Interdict over hver Deel af Riget, som blev Kongen lydig. I den pavelige Bulle

taler Innocens i en Tone, der vidner om, at den strenge Kirkefyrste troede paa Alt, hvad Sverres Fjender havde sagt, baade Sandt og Usandt. Sverre beskyldtes for at voldføre Kirkerne, forfølge de Geistlige, plage de Fattige, være grum mod de Mægtige; hans uægte Fødsel burde have hindret ham i at naae nogen geistlig Værdighed, og dog «siges der», at han har beklædt en saadan; des værre raser han alligevel nu, ja han har endog forfalsket den tidligere Paves Bulle. Derfor maa Ingen følge eller lyde ham, under Straf af Ban, af alle Kirkers Tillukning, af Forbud mod ethvert Sacraments Uddelelse (undtagen Barnedaab og Døendes Skriftemaal); ham og hans Venner skal kirkelig Jordfæstelse være negtet.

At der i disse Udtryk var megen Overdrivelse, ja reent ud Usandhed, fornemmelig i Henseende til Paastandene om Sverres Haardhed og Uretfærdighed i Styrelsen, behøver næppe at bemærkes; i Forhold til sin Tid var Sverre i det Hele meget mild og god som Regent; selv fra hans Uvenners Side er dette indrømmet, og han kunde med Føie sige i sit Forsvarsskrift, at han altid havde holdt Haand over de hellige Stiftelser, og at faa Konger havde givet Geistligheden bedre Ret.

Samtidig med Interdicts-Bullen skrev Innocens til Ærkebiskop Erik og stillede sig aldeles paa hans Side, idet han særlig paalagde ham at rive Bergens-Bispen, Martin, løs fra Kongen eller ogsaa at bansætte ham. — Men end ydermere tilskrev han tillige Kongerne i Danmark og i Sverige samt Jarlen Birger Brosa, at de skulde reise sig og drage hen «for at kuldkaste hiint Uhyre.»

Disse pavelige Tordenbreves Virkning var selvfølgelig stor. Biskop Martin forlod virkelig Sverre, og alle Norges Bisper vare nu enten i Baglernes Hær eller hos Ærkebiskop Erik og Ærkebiskop Absalon, eller i alt Fald borte fra Riget og i Kongens Modstanderes Rækker. Interdictet over hver Bygd, der blev Kongen tro, forkyndtes allevegne, og Bullen

derom kunde ikke erklæres uægte, saaledes som det var skeet med den tidligere Bulle om Bansættelsen. Men Sverre anspændte des meer sin Aands sjeldne Evner, og en Frugt deraf var det nys nævnte, høist mærkelige Forsvarsskrift, som maaskee er forfattet af Kongen selv, men i alt Fald er udarbeidet under hans personlige Ledelse og omhyggelige Tilsyn. Dette Skrift, der er altfor langt til her at kunne gjengives, var beregnet paa at vinde den offentlige Mening i Norge og blev derfor vistnok udbredt i flere Afskrifter for at oplæses for Menigmand paa Thinge. Det vidner i lige Grad om udviklet Dannelse og om aandeligt Snille. det beklager Landets Nød, men lægger Skylden paa de ildesindede Prælater, det hævder den verdslige Magts retmæssige Myndighed, udleder Kongedømmets Ret fra Gud og Loven, tillægger Kongen Tilsynet med Kirken, forsvarer naturligviis Sverres Handlinger og kaster med logisk Skarphed en uretfærdig Bansættelses Ansvar og Ulykke tilbage paa den, som er den sande Ophavsmand dertil. — Man seer, at der er ikke saa Lidt af senere Aarhundreders protestantiske Principer i denne Protest mod Kirkens Overgreb i Katholicismens feireste Stortid. Men havde Norges menige Almue og fornemmelig dets menige Præsteskab paa den Tid været saa gjennemtrængt af Katholicismens og Papismens Aand, som det da var Tilfældet i sydligere Lande — havde Interdictet faaet Fuldbyrdelse i Et og Alt, var det blevet overholdt i hver af sine Enkeltheder og levendegjort med al sin Rædsel i Folkets hele Tro —, saa havde sikkert nok ei engang en Begavelse og en Dygtighed som Sverres kunnet holde Tørnen ud. Kun en Hersker af hans Malm kunde prøve derpaa.

Hvad de udenrigske Fjender angaaer, som Paven agtede at hidse paa Norge, saa havde Knud VI i Danmark Nok at gjøre i anden Retning, navnlig med Krig mod Otto af Brandenburg, Adolph af Holsteen og flere tydske Smaafyrster; den svenske Konge, Sverker den Yngre Karlssøn, var beslægtet med Sverres Faster, Fru Brigitta, og han stillede sig

overhovedet i et ikke uvenligt Forhold til Norges Konge; endelig var Birger Brosa, Folkunga-Ættens mægtige Hoved, noksom sysselsat med at berede Enighed i sit eget Land, med hvis to stridende Kongeslægter han var beslægtet, og hvis daherskende Konge, den nys nævnte Sverker, var hans Svigersøn — han var derhos fra gammel Tid god Ven med Sverre, der jo var hans Hustrues nære Frænde, og han lod en af sine Sønner, Philip Jarl, kæmpe i Birkebenernes Hær. — I selve Norge var ikke blot Almuen og det menige Præsteskab for lidt indvoxet i kirkelig-katholsk Synsmaade, til at Interdictet fra den Side kunde blive overholdt i fuld Strenghed, men ogsaa de høiere geistlige Corporationer (Klosterbrødre o. s. v.) synes tildeels at have været temmelig villige til at sætte sig ud over Forbuddet, f. Ex. ved at holde Messe for Sverre, naar de kunde undskylde sig med, at Birkebenerne vare over dem med truende og tvingende Magt.

Vi vende tilbage til den staaende Strid mod Baglerne. Disses Overlegenhed beroede tildeels paa, at de havde store og stærke Krigsskibe; saadanne maatte altsaa Sverre anskaffe sig. Da han nu efter «Bergens-Sommeren» (1198) opholdt sig Vinteren over i Trondhjem, holdt han ved Juletid Thingmøde for at faae Beboerne til at bidrage Noget til at frelse Landet ved et overordentligt Krigsstyr (udover den egentlige Leding). Trønderne viste sig i denne Trængselstid redebonne, og i April (1199) havde Sverre otte store og fornemmelig meget høie Krigsskibe optømrede paa Byggepladserne ved Nidaros, hvorhos han lod Fragtskibe og alle Fartøier, der nogenlunde kunde bruges, indrette til Krigsbrug, ligesom han ogsaa sørgede for Byens Forsvar ved Bygningen af et Brohoved.

I Juni kom Baglerne. De gjorde ikke strax Landgang ved Nidaros men seilede først længere ind i Fjorden og gjorde Strandhug. Bønderne samlede sig imidlertid imod dem, hvor de kom frem, og Baglerne vendte derfor snart tilbage, men den første Dag, da de vilde i Land, mislykkedes Forsøget for

dem, og den næste Dag var selve Bisp Nikolas Arnessøn lige ved at blive fangen, just som han var ifærd med at udsøge et godt Sted til at fornye Angrebet fra. Sverre lod nemlig den Skude forfølge, der havde Bispen ombord, og Nikolas raabte i Qvide til sine Folk: «Jeg giver Jer baade grønt og rødt Klæde til Kjortler, naar I roe godt, men I roe jo ikke; vore Fjender fare som Galne efter os, mens vor egen Skude staaer ligesom stille.» Han sprang i det Samme saa rask frem i Skibet, at hans Hue faldt i Vandet, og den maatte han lade Birkebenerne beholde; selv slap han lykkelig bort. I de følgende Uger droge Baglerne om paa Plyndring, men i det Hele kom de kun ilde derfra. Endelig havde Sverre faaet sin Flaades Bygning saa vidt fremmet, at han kunde lade den løbe ud, og den jagede nu Baglernes, skjøndt Biskop Nikolas stadig havde pralet af, at disse Skibe, som Birkebenerne «klinkede sammen», aldrig kunde blive Noget at bryde sig om, saa at «Sverre Præst», som nu kun havde «et Næs» tilbage, snart ei heller behøvede Mere end Spidsen deraf, hvor han kunde nøies med Pladsen til en Galge.

Det fik nu Betydning, at Birkebenernes Skibe vare nye, tørre, rene og derfor letseilende, medens Baglernes, der havde været længe i Søen og desuden vare stærkt ladede, kun lod sig bevæge meget tungere. Derfor bleve de ikke blot indhentede, men i Kampen — paa Strindsøen — vandt Sverre Seir. Slaget førtes med Djærvhed og Haardnakkethed af Baglerhøvdingen Halvard fra Saastad (i Oplandene), men baade det store Skib, hvorpaa Bisp Nikolas med den lille Kong Inge var ombord, og de Skibe, hvorpaa Sigurd Jarlssøn og Reidar Sendemand vare, synes at have holdt sig saagodtsom heelt udenfor Striden. — For Birkebenernes Vedkommende er det at bemærke, at Sverre denne Gang — mod Sædvane — forbød sine Mænd at skjænke Nogen Grid. Kampen varede i sex Timer; Sverre selv skjød idelig med Laasbue, Philip Jarl (Birger Brosas Søn) ligesaa, skjøndt han blev saaret af en

Piil i Armen; men han drog den ikke ud, før Slaget var til Ende.

Uden engang at give sig Tid til at dele deres Bytte ved retmæssigt Skifte forfulgte Birkebenerne de flygtende Bagler; den nævnte Halvard var falden, men de andre Høvdinger undslap, tildeels til Danmark. Bisp Nikolas Arnessøn kom vel ikke engang tilbage til Norge, saa længe Sverre levede. Sverre selv kom ei heller tiere til Trondhjem. Han opholdt sig i de søndenfjeldske Landskaber, gjorde sig dem lydige, straffede dem for deres Utroskab og værgede dem mod Baglernes fornyede Anfald. Om et af disse skal her blot fortælles, at Philip Jarl derved blev dræbt paa Asker i Nærheden af Oslo. Det var ikke længe herefter, at Baglerne seilede til Bergen og til Nidaros, som de for en Stund bemægtigede sig og at nye Farer optaarnede sig om Sverre og vare lige ved at overvælde ham.

XVIII.

Ud paa Vinteren, i Begyndelsen af Aaret 1200, stiftedes nemlig et vældigt Oprør blandt Storbønder og Almue i alle de sydlige Kystfylker, som altid havde været Sverre fjendske, og som nu yderligere vare blevne høilig æggede ved nye Paalæg om Skat og Leding m. m., saa at deres Stempling, trods Deeltagernes store Tal, holdtes aldeles skjult for Birkebenerne Paa en bestemt Dag, den 1ste Marts 1200, myrdedes forskjellige kongelige Sysselmænd, og der sørgedes for, at intet Budskab om disse Overfald let skulde naae Oslo, hvor Sverre var. Han fik alligevel snart Nys derom og samlede da i Hast en Flok, deels af sine egne Krigere, deels af Bymænd. Der var Iis paa Fjorden, og Kongen gik, efter gammel Vane, selv i al Stilhed ud paa den for at faae Kig paa Bønderne, der nærmede sig, og Nys om, hvordan de havde lagt deres Plan. Der kom imidlertid flere Bondeflokke, hver fra sin Side, og det med uhyre Overtal. De Birkebenere, som først bleve angrebne, kunde ikke Andet end flygte. Men Sverre red dem

i Møde med Hovedhæren og raabte: «Tvi vorde Jer, som rende her, saa den Ene ligger over den Anden». «Værer ved godt Mod», tilføiede han, da han havde faaet dem standsede og samlede; «vi have vel faaet nogle Slag, men Sligt hænder ofte paa Søen, sagde Sælen, da den blev skudt i Øiet.» Han opmuntrede end ydermere sine Mænd ved at sige: «Den Fordeel, Bønderne kunne vente, have de nu vundet, thi saaledes er den Drøm bleven opfyldt, som jeg havde i Nat, da jeg drømte, at jeg eiede en Bog saa stor, at den naaede over hele Landet, men eet Læg af dens Blade var bortstjaalet: det betyder de Mænd, Bønderne nu have taget fra os. Ræddes derfor ei for dem; jo flere de ere, des værre Ufærd skulle de faae!»

Skjøndt Bønderne ikke blot sloges med Haardnakkethed, idelig tagende Kampen op efter deelvise Nederlag, men endog strede med en fanatisk Iver, der synes at tyde paa, at religieus Ophidselse var med i Spillet, som venteligt var i disse Bygder, hvor Nikolas Arnessøn var Bisp og vel har brugt alle Midler for at puste Stemningen mod Sverre op til Had og Afsky — skjøndt Bønderne een Gang fik Oslo-Byen i deres Magt og kunde have brændt Sverres Skibe, hvis de ikke havde moret sig mere med at drive om i Gaderne for at vælge de Gaarde, hvori de om Aftenen vilde svire — skjøndt endelig Bøndernes Flokke tilsammen vare maaskee 20,000 Mand, medens Sverres kun talte 3,000: saa gik det dog her, som saa ofte, at den lille, vel førte Skare med en Kjernetrop af øvede Krigere sluttelig fik Bugt med de i Tal langt overlegne Modstandere. «Det var ellers vor Lykke», sagde Sverre bagefter, «at denne Folkemagt ikke kom over os paa een Gang, og jeg haaber sandelig, at vi aldrig oftere skulle faae med saa stort Overtal at gjøre.»

Seiren over Bønderne var alligevel kun Frelse fra Nederlag, og Birkebenerne maatte være glade ved at kunne slippe bort. De isede deres Skibe ud fra Oslo, kom Fjorden igjennem til aaben Sø og naaede Bergen Paaskeaften den 9de

April, just som Baglerne hvert Øieblik ventedes her paa ny Hærfærd, kommende fra Trondhjem.

Og de kom ganske rigtig, allerede den næste Dag. Selvfølgelig anede de ikke, at det var Birkebenernes Skibe, som laae ved Byen, og de roede derfor rask frem, indtil de pludselig saae «Seirsfluen», Sverres Mærke. Da søgte de ud igjen eller satte Fartøierne ind paa Stranden for at undflye i Land; men Birkebenerne vare efter dem, og paa deres Skibe fik de fat, men Mændene, i alt Fald de vigtigste, nemlig Kong Inge og Reidar Sendemand, slap til Kysten og naaede over Fjeldene til Viken.

Sverre samlede nu paa Bergenskanten en betydelig Styrke, og da han drog til Viken med den, maatte Beboerne bøde for deres Oprør og al den Fortræd, de havde voldet. De, der endnu gjorde Modstand, fik deres Gaarde brændte, og svære Paalæg bleve alle Bygderne idømte. Men Baglerne kunde han alligevel ikke faae bortdrevne. De bleve hele Aaret (1200) i Viken og den følgende Vinter med, i hvilken Sverre opholdt sig i Bergen efter at have givet sin Leding Orlov.

XIX.

Endelig komme vi til Sverres sidste Leveaar. Han havde i Vaaren 1201 samlet Leding paany og var dragen til Viken. Her inddrev han først Skat og Skyld med det Gode eller med det Onde; dernæst beleirede han en Baglerflok under Reidar Sendemand, som havde sat sig fast paa Slotsbjerget ved Tunsberg. Denne Beleiring begyndte i September, og Baglernes Stilling var ikke til at tage ved Stormløb. Et Castel, de havde bygget, fik Sverre i en mørk Nat slaaet et tykt Toug fast i Toppen paa, og da Birkebenerne gave sig til at hale, vaklede Taarnet allerede, men saa brast Touget uheldigviis. Iøvrigt fik Sverre her en Undsætning af et Par Hundrede fremmede Leietropper af de i England og Frankrig saakaldte «ribauds» (Ribbalder), sendte af Kong Johan-uden-Land. Det var vilde og hensynsløse Krigere, som den en-

gelske Konge sagtens gjerne vilde af med, saasnart han ikke længere havde Trang til dem, men de gjorde Sverre god Nytte som Bueskytter og lode sig i hvert Fald bruge til at kastes forrest frem i Angreb. Beleiringen trak længe ud, 20 Uger, altsaa ind i Januar 1202, og Reidar indlagde sig Ære ved sin Udholdenhed, men ogsaa Sverre havde sin Dygtighed og Myndighed fornøden for at holde Tugt blandt Folkene, der ofte havde det knapt og ondt, især da Tunsbergmændene langtfra vare dem gode.

Endelig maatte de Beleirede lade alt Haab om Undsætning fare og sende Tilbud om Overgivelse, «men hvis de ikke kunde faae Grid, vilde de hellere gaae ned fra Bjerget og falde for Sværd end omkomme af Sult.» Sverre maatte have sine Mænds Samtykke, naar de Overvundne saaledes skulde faae Lov at til leve. Til en Begyndelse raabtes der, at Alle de, som laae paa Bjerget, vare Døden værd: havde Birkebenerne maattet døie saa Meget for disse Folks Skyld, var det dog for galt, om de skulde skjænke Fædres og Frænders Banemænd Livet, ja siden dele Rum med dem. Da sagde Kongen: «Betænker vel, gode Mænd, om nogen af Eder tør ansee sig større end mig eller for at være for god til at sammenligne sig med mig, og overveier dernæst, om man kan bebreide ham det som en Skam, hvis han følger mit Exempel. Her i Tunsberg dræbte Baglerne min Broder Hide, i Oslo dræbte de min Frænde Philip Jarl og mange Andre, i Vinter have I selv hørt dem kalde mig baade med det ene og det andet Øgenavn. Nu vil jeg tilgive dem Alt dette for Guds Skyld, som jeg haaber, at han vil tilgive mig, hvad jeg har syndet mod ham. I have lige saa vel Sjæle som jeg, hvilket I nøie maae betænke, og derfor kan dog Ingen kalde Eder Uslinger.» — Ved denne høisindede Henvendelse fik han Fredsløftet givet, og han nøiedes ikke med at overholde det efter Bogstaven, men sørgede for de saarede og syge Fjenders Pleie med sand Omhu. For ret at vurdere denne Færd maa man huske, hvilken Tidsalder det var, og hvad Culturen

ellers dengang tillod; og man maa saa meget mere beundre denne Menneskelighed og Christelighed, som den øvedes under en bitter Borgerkrig af en Mand, der netop af Kirkens Tjenere blev udskregen som et Djævelens Barn i alle Maader.

Allerede under Opholdet i Tunsberg havde Sverre skrantet. Da han efter Slotsbjergets Indtagelse seilede til Bergen, skete det i korte Dagsreiser, og han var for det Meste sengeliggende. Henimod Slutningen af Februar 1202 naaede Skibene Bergen, og Kongen lod sig strax bringe op i sin Borg, hvor der blev redet Leie til ham i Hallen. I Almindelighed kom kun Faa ind til ham, men da han en Morgen, den 5te Marts, følte sig bedre, lod han nogle Flere komme ind. Til en af disse Besøgende sagde han: «Jeg har drømt, at en Mand kom til mig, og det var den samme Mand, som jeg ofte har seet i Drømme, naar jeg drømte sandt. Jeg syntes at være mig bevidst, at jeg var meget syg og mat, og jeg spurgte ham derfor, hvad Ende han troede, at Sygdommen vilde faae. Da gik han strax fra mig med de Ord: «Bered dig kun til at staae op, Sverre!» — Denne Drøm kan, som det synes, tages i to Betydninger, men hvordan det end gaaer, vil det vel skee hurtigt.» — «Det skjønner I vist selv», svarede den Besøgende, «bedre end nogen Anden, men mig bæres for, at hiin Tale om at staae op næppe sigter til Andet end den Opstandelse, der skeer ved den yderste Dom.» Kongen svarede, at det var ikke usandsynligt.

Den følgende Morgen lod han hente Præster nede i Byen for at blive betjent med den sidste Olies Sacramente. Da lod han ogsaa oplæse og indsegle Breve, som han havde ladet skrive til sin Søn Haakon i Trondhjem, om, hvorledes der skulde forholdes med Rigets Styrelse, og han erklærede tillige for alle de Tilstedeværende, for at de siden kunde vidne derom, at han ikke var sig bevidst at have meer end en eneste Søn

i Live, nemlig Haakon, saa at Enhver, der senere maatte udgive sig for hans Søn, kun var Bedrager og Urostifter*). «Førend jeg bliver oliet», sagde han, «vil jeg lade mig løfte op i mit Høisæde og der afvente enten Bod eller Bane. Nikolas Arnessøn vil da, naar jeg døer i mit Høisæde, omringet af mine Venner, faae noget langt Andet at høre, end han har ventet: han har sagt, at jeg skulde hugges i Stykker for Hund og Ravn; men Gud være lovet, som i saa mange Farer har skjærmet mig for mine Uvenners Vaaben.»

Da han mærkede, at det led paa det Sidste, foreskrev han, at man efter hans Død skulde lade hans Aasyn være frit, for at baade Venner og Fjender kunde see, om der vel paa hans Legeme viste sig nogen Virkning af hans Fjenders Forbandelse. «Jeg har», sagde han, «havt mere Møie, Ufred og Fare af Kongedømmet end Rolighed og Behagelighed, og det forekommer mig, som om Mange kun af Avind ere blevne mine Fjender, hvilket Gud nu tilgive dem! Han dømme i hele min Sag!»

Han døde Lørdag den 9de Marts 1202. Hans Liig lagdes til offenligt Skue, som han havde foreskrevet, med blottet Ansigt, og Alle vidnede eenstemmig, at de ikke havde seet fagrere Liig. Siden blev han med megen Pragt jordfæstet i Christkirken, i Væggen paa den sydlige Side. Da Kisten var sat ind i den aabnede Muur, lukkedes denne til igjen, og over Tilmuringen fæstedes et Stykke Fløil samt hans Mærke, Skjold og Staalhue. I Væggen indfattedes dernæst en Kobberplade, paa hvilken der med gyldne Bogstaver stod nogle latinske Vers, som i Oversættelse lyde saaledes: «Her hviler

*) Sverres ældste Søn, Sigurd Lavard, som baade i det første Sammenstød med Baglerne og senere, navnlig i Oslo-Kampen mod Bønderne, havde viist sig uduelig og feig, var troligviis død kort før Faderen; han efterlod en Søn, Guttorm, der efter sin Farbroder Haakon Sverressøns Død (1104) blev, skjøndt kun 4 Aar gammel, tagen til Konge af Birkebenerne; men han døde snart efter, rimeligviis forgiftet.

Kongernes Pryd, Troens, Ærens og Manddommens Støtte, Mønster og Forbillede, Fosterjordens og Fædrenerigets utrættelige Værn og Forsvar, sine Fjenders Skræk, Norges Hæder, sit Folks Berømmelse, sine Venners Lyst og Glæde.» Men af Sverres saavel som de øvrige Kongers Gravsteder med Indskrifter og Prydelser i Bergens Christkirke er der nu intet Spor tilbage, efter at Kirken selv blev nedreven 1531.

Hiin Indskrift var visselig sat af Sverres egne Mænd, men i det Væsentlige maatte den stemme med den almindelige Dom. Næsten hvert Blad i hans Historie vidner om en overlegen Dygtighed, lige fra det Tidspunkt, han blev Konge, til han døde som Konge — den første norske Konge, siden Sigurd Jorsalafarers Dage, der døde Straadød paa sin Throne. Blot den ene Omstændighed turde være tilstrækkelig betegnende, at han, trods alle Trusler og Forbud fra en Pave som den store Innocens III, fik geistlig Bistand paa sit Dødsleie og kirkelig Høitidspragt i sin Grav. Dog havde han været en streng Hersker, der ingenlunde kjøbte sig Tilhængere paa sin Værdigheds og Myndigheds Bekostning; men han var alle sine Omgivelser saa umiskjendelig overlegen og havde dertil i sin Personlighed en meget vindende Elskværdighed, hvis skjemtende Lune vel mangen Gang mildnede Tankens dybe Alvor. I allehaande Forhold var han saa meget inde, eller han satte sig saa let ind i dem, at han blev den ypperligste Raadgiver i Stort og Smaat. Det er et ærefuldt Vidnesbyrd for ham, at den hæderlige Biskop Paal Jonssøn fra Island, skjøndt han var Kirkemand og iøvrigt stod Sverres kirkelige Fjender nær, dog pleiede trofast Venskab med ham. Hans egne Folks urokkelige Hengivenhed, og navnlig Trøndernes Vedhængen ved ham, tjener ham ogsaa til Roes og Hæder.

Hans Overlegenhed hidrørte naturligviis ikke blot fra medfødte Gaver, men tillige fra en virkelig Dannelse, der atter var støttet af mange Kundskaber. Han var oplært som Klærk og glemte ikke den theologiske eller kanoniske Lærdom, som han ofte havde Leilighed til at benytte overfor sine kirke-

lige Fjender, og som bl. A. kan skjønnes af hiint «Forsvarsskrift», som Interdicts-Bullen foranledigede. Den Lærdom, hans Søn Haakon som Konge lagde for Dagen, skyldes vel ogsaa Faderens Plan for hans Opdragelse; overhovedet synes det fra Sverres Tid at være blevet Skik i Norge at lade Kongebørn nyde lærd Underviisning. Imidlertid gik Sverres boglige Interesser langt ud over Klærkedannelsen. Han anførte ofte, for at give sin Tale Vægt, Steder af Eddadigtene og andre Oldqvad; han forstod at skatte baade «Lyve-Sagaer», d. v. s. opdigtede Fortællinger m. m., og historiske Meddelelser, som han lod afskrive og forfatte — stundom vel med meer end tilladelig Lempelse i Fremstillingen af de ham og hans Sag vedrørende Hændelser. Det maa, hvad dette Punkt angaaer, ikke oversees, at hans egen Saga er affattet under stærk Paavirkning af, hvad han vilde have frem, og hvad han vilde have fortiet; og hertil kommer, at der om hans Modstanderes Bedrifter tildeels kun foreligger meget sparsomme Beretninger andetstedsfra. Men Alt i Alt vides der dog saa Meget af Vidnesbyrd fra de forskjellige Sider, at det bliver indlysende, hvor mærkelig en Mand Kong Sverre var, i mange Maader langt forude for sin Tid baade som Menneske og som Landshersker.

Af Væxt var Sverre temmelig lav, men før og stærk, med et bredt og veldannet Ansigt og særdeles skjær Hud; Øinene vare noget rødsprængte men laae fagert og fast; Skægget bar han oftest tilstudset. Hans Væsen var roligt og eftertænksomt, hans Mæle klart og klangfuldt, saa at hans Ord tydeligt kunde høres i stor Afstand, om han end ikke syntes at tale hoit. Veltalende var han i høi Grad. Han kunde føre sig med megen Værdighed, især naar han, prægtig klædt, sad i sit Høisæde; da saae han høiere ud, end han i Virkeligheden var. Aldrig drak han saa meget af stærke Drikke, at han blev beruset, og sjelden nød han meer end eet Maaltid om Dagen. Legemlig Anstrengelse og Nattevaagen kunde han taale bedre end de Fleste.

Han var ved sin Død kun 50 Aar gammel — ingen høi Alder, men dog et Særsyn i den norske Kongehistorie, da ingen Konge siden Harald Haarfager havde naaet det 50de Aar, undtagen Harald Haarderaade. Enhver kan ogsaa af Sverres Historie skjønne, at Kongeværdigheden i Norge ikke var saa magelig, at Folk med den let skulde kunne blive gamle.

A. Falkman.

De spanske Tropper i Provindserne Zeeland og Holland 1572—1573.*)

Det var først i Aaret 1572, at den nederlandske Opstand mod Philip II for Alvor begyndte. Urolighederne siden 1565 vare blevne bilagte deels af Nederlænderne selv, deels af Spanierne; Geuserforbundet med Vilhelm af Oranien i Spidsen havde opløst sig af sig selv i Aaret 1567, da dets Medlemmer flygtede ud af Landet, og Hertugen af Albas Bloddomme havde hensat hele Folket i en dump Ligegyldighedstilstand, der formodentlig vilde have endt med Landets Beroligelse om ikke Tilfredsstillelse, hvis ikke Alba ved ublue Skattepaalæg havde fremkaldt den almindelige Forbittrelse, som er nødvendig for en Revolution. Pengespørgsmaalet bragte den Enighed tilveie, som tidligere havde manglet mellem de forskjellige Fractioner blandt Nederlænderne, og Opstanden brød ud i lys Lue, da de landflygtige Geusere paany havde samlet sig og erobret Søstaden Briel (1ste April 1572). Fra dette Øieblik af begyndte den store Kamp mellem Hollænderne og deres Undertrykkere, som skulde ende med Nederlandenes Frihed. Det er en Episode af denne Kamp, som nedenfor skal fortælles.

Skjæbnen har aldrig noget Aar viist sig mere lunefuld, og et lovende Foraar er aldrig blevet fulgt af større Ødelæg-

---

*) Efter John Lothrop Motley.

gelse og Skuffelse i Efteraaret, end i det mindeværdige Aar 1572. Paa Øen Walchern holdt Middelburg og Arnemuyde endnu med Philip II, Campveer og Flushing vare dermod paa Prindsen af Oraniens Side. Paa Øen Syd-Beveland forsvaredes Byen Goes eller Tergoes endnu standhaftigt af en lille Besætning af spanske Tropper, og saalænge denne By holdt sig, kunde man ogsaa holde Middelburg. Faldt denne vigtige By, vilde det være ude med Spaniernes Herredømme over Walchern og Provindsen Zeeland.

Jerome de't Zeraerts, en modig og paalidelig, men meget uheldig Officeer, førte paa Walchern Commandoen for Oranien. Han havde ved forskjellige hurtigt besluttede Expeditioner søgt at give sine urolige Tropper Noget at bestille, men Lykken havde ikke været hans Bestræbelser gunstig. Han havde saaledes lagt sig for Middelburg, men igjen seet sig nødt til at hæve Beleiringen. Han havde ogsaa gjort et Forsøg paa at bemægtige sig Tergoes, men havde maattet trække sig tilbage med Skam. Da han kom tilbage, lukkede Borgerne i Flushing Stadens Porte for ham og negtede i flere Dage at indlade ham eller hans Tropper i Byen. For at bøde paa sin Ulykke, der snarere var en Følge af hans Troppers Mangel paa Disciplin og deres Utilfredshed med ham end af Mangel paa Mod eller god Ledelse fra hans Side, samlede han nu en Styrke paa 7,000 Mand og gik med dem mod Tergoes, hvis ordentlige Beleiring han begyndte den 26de August. Byens Garnison var langtfra stor nok, og skjøndt Folkene udviste stor Tapperhed, blev det dog snart klart, at de maatte bukke under, hvis de ikke fik Undsætning. Med deres Undergang vilde Spanierne miste den paa Grund af sin Beliggenhed ved Havet saa vigtige Provinds Zeeland, og Hertugen af Alba gav derfor Commandanten i Antwerpen, d'Avila, Befaling til ufortøvet at ile Tergoes til Hjælp. Der blev gjort flere Forsøg herpaa, saavel til Vands som til Lands, men de mislykkedes alle. Zeelænderne beherskede Vandene med deres Flaade og vare altfor meget hjemme mellem disses Dybder og Grunde,

til at deres Fjender kunde maale sig med dem. Skuffede i deres Forsøg paa at undsætte Byen enten til Vands eller til Lands, udtænkte Spanierne en Plan, hvorved begge Maader forenedes. Denne deres Plan gav Anledning til en af de meest glimrende Heltegjerninger, som udmærke denne Krigs Historie.

Naar Schelde er kommen forbi Antwerpen og har dannet Grændsen mellem Provindserne Flandern og Brabant, deler den sig, inden den forener sig med Havet, i to Arme, som strømme i næsten modsatte Retninger. Imellem disse to Arme ligge Provindsen Zeelands Øer, halvt flydende paa, halvt sænkede under Bølgerne. Byen Tergoes var Hovedbyen paa Syd-Beveland, som er dette Archipelags vigtigste Deel; men Syd-Beveland har ikke altid været en Ø. Halvtredsindstyve Aar tidligere havde en af de voldsomste Storme, som omtales i dette udsatte Lands stormfulde Aarbøger, ødelagt alle Diger, og en vedholdende Række Nordenvinde havde med saa stor Kraft pidsket Nordsøens Vande ind imod Zeelands lave Kyst, at de ikke hurtigt nok kunde finde Afløb gjennem det snevre Stræde ved Dover. Øens Diger vare gjennembrudte, og Havet var strømmet ind over Landet. Hundreder af Landsbyer vare gaaede til Grunde, en Deel af Landet blev revet bort fra Provindsen og for bestandig begravet under Havet. Dette «druknede Land», som det kaldtes, skilte nu Øen fra Fastlandet. Ved Lavvande kunde man med en erfaren Lods imidlertid nok vade over den Havarm, som havde indtaget Landets Plads. Middeldybden var ved Lavvande mellem 4 og 5 Fod, men Vandet steg og faldt mindst 10 Fod; Grunden var dyndet og usikker, og den var desuden gjennemskaaren af tre rindende Strømme eller Canaler, der altid vare meget for dybe, til at man kunde vade over dem.

Capitain Plomaert, en tapper og erfaren Flamlænder, som var Philips Sag varmt hengiven, fattede den Plan at sende Forstærkning tværs over det druknede Land til Tergoes. Ledsaget af to af Omegnens Bønder, der vare velbekjendte

med Veien, tilbagelagde han to Gange den farlige og møisommelige, næsten to danske Mile lange Vei fra det tørre Land paa den ene Side til den anden. Efterat han saaledes havde overbeviist sig om Muligheden af et sligt Foretagende, forelagde han den spanske Oberst Mondragon sin Plan.

Denne modige Veteran tog sig med megen Iver af Forslaget, undersøgte Grunden og besluttede efter at have raadført sig med Sancho d'Avila, i egen Person at føre en Afdeling ad den Vei, som Plomaert havde givet Anviisning paa. 3,000 udsøgte Mænd, Spaniere, Walloner og Tydskere, 1,000 af hver Nation, bleve skyndsomst og i største Hemmelighed dragne sammen ved Bergen op Zoom; fra et Sted ved Navn Aggier i Nærheden af denne By maatte Toget nødvendigviis gaae ud. Der var skaffet en stor Mængde Sække tilveie, som fyldtes med Skibsbrød og Krudt, og hver Soldat maatte bære en saadan paa Hovedet. Skjøndt det allerede var langt henne paa Efteraaret, var Veiret dog gunstigt. Tropperne, som endnu ikke havde faaet Noget at vide om det hemmelige Foretagende, som de vare udseete til, vare allerede samlede ved Randen af Vandet, og Mondragon, som trods sin Alder selv vilde gaae i Spidsen for denne vovelige Expedition, gav dem nu om Aftenen den 20de October en kort Fremstilling af dette Foretagendes Beskaffenhed. Hans Skildring af de Farer, som de gik imøde, bidrog snarere til at opflamme end til at formindske deres Iver. Deres Begeistring kjendte ingen Grændser, da han beskrev dem, hvor vigtig den By var, som de skulde undsætte, og hentydede til den Ære, som de vilde vinde, der saa uforsagt ilede den til Hjælp. Da det næsten var Halv-Ebbe, styrtede Veteranen sig muntert ud i Bølgerne blot med Veiviserne og Plomaert foran sig og fulgt af sin Hær, der gik næsten i en eneste lang Række. Vandet gik dem aldrig lavere end til Brystet, men oftere høiere end Skuldrene. Veien til Øen maatte tilbagelægges i Løbet af 6 Timer i det Høieste; thi ellers vilde den stigende Flod begrave dem for stedse. Gjennem det gyngende og usikkre

Dynd, hvor de ofte ikke kunde finde Fodfæste, fuldførte Skaren i 5 Timer sin eventyrlige Nattevandring, undertiden svømmende for at frelse Livet og under en bestandig Kamp med Bølgerne, som hvert Øieblik truede med at opsluge dem.

Førend Vandet endnu var steget til mere end Halv-Flod, og førendt det endnu var begyndt at grye ad Dag, satte Hæren atter Fod paa det tørre Land ved Landsbyen Irseken. Af alle de 3,000 Mand vare kun 9 saa ulykkelige at drukne; i den Grad havde Mod og Mandstugt staaet dem bi paa denne mørke og farlige Færd over selve Havbunden. Hertugen af Alba kunde med Rette erklære det for en af de meest glimrende og originale Bedrifter i Krigens Annaler.

Som det var aftalt, tændtes der strax Bauner paa Stranden for at forkynde Sancho d'Avila, der i Bergen op Zoom med Uro ventede paa Udfaldet, at Tropperne vare komne over i god Behold. En kort Hvile tilstodes dem nu, og da det begyndte at blive lyst, begave de sig afsted fra Irseken, som laa omtrent 4 Mile (geographiske) fra Tergoes. Efterretningen om, at en spansk Hær saaledes var dukket op fra Havets Dyb, fløi forud for dem, medens de rykkede frem. Beleirerne beherskede Vandet med deres Flaade og Landet med deres Hær, og nu havde dog disse ubetvingelige Spaniere fundet en Vei, som hverken var Vand eller Land, og vare saaledes komne listende over dem i Nattens Stilhed. En panisk Skræk havde bemægtiget sig Alle, da Spanierne nu faldt over en Fjende, der var deres egen Styrke langt overlegen i Antal. Det var umuligt for de't Zeraerts at faae sine Soldater til at gjøre Modstand; Patrioternes Hær flygtede i Hast og med Skam til Skibene, ivrigt forfulgt af Spanierne, som indhentede og nedsablede hele Bagtroppen, førend det lykkedes den at komme ombord paa Skibene. Den tappre lille Garnison, der med saa stort Held havde forsvaret Byen, blev nu forstærket med de modige Veteraner, der vare komne til Byens Undsætning.

Efter Indtagelsen af Mons og Udplyndringen af Mecheln havde Hertugen af Alba begivet sig til Nimwegen, efter at han havde sendt sin Søn, Don Frederik, afsted for at underkaste sig den nordlige og østlige Deel af Landet, som ogsaa viste sig kun altfor rede til at kaste sig for Erobrerens Fødder. De Stæder, som saa kort Tid iforveien og med saa stor Begeistring havde sluttet sig til Prindsen af Oranien, gjorde nu kun meget ringe Modstand. Zütphen gjorde et svagt Forsøg paa at modsætte sig de kongelige Troppers Indrykning og fik derfor en forfærdelig Revselse. Alba sendte sin Søn den Befaling, «at han ikke maatte lade en eneste Mand i Byen beholde Livet, og at han skulde afbrænde hvert Huus til Grunden.» Hertugens Befaling blev næsten bogstavelig adlydt. Don Frederik rykkede ind i Zütphen, og uden et Øiebliks Varsel lod han hele Garnisonen nedsable. Derpaa faldt Borgerne som et værgeløst Bytte; nogle af dem bleve ihjelstukne paa Gaderne, andre hængte i de Træer, der prydede Byen, og atter andre klædte af indtil Skindet og derpaa drevne ud paa Marken for at fryse ihjel i Vinternatten. Da det blodige Værk blev altfor anstrengende for Bødlerne, bleve 500 uskyldige Borgere bundne sammen to og to, Ryg mod Ryg, og druknede i Floden Yssel. Nogle faa Stakler, som det først var lykkedes at undgaae Forfølgelsen, bleve senere trukne frem fra deres Skjulesteder og hængte ved Fødderne i Galgerne, og nogle af disse Offre udholdt deres Lidelser i fire Dage og Nætter, inden Døden gjorde Ende derpaa. Det er overflødigt at bemærke, at Qvinderne i Zütphen ikke behandledes bedre end i enhver anden By, som de spanske Tropper havde indtaget eller holdt besat. Rædslerne vedvarede, indtil der næppe var et eneste levende eller ukrænket Væsen tilbage i den ulykkelige By.

Angrebet og Blodbadet havde fundet Sted saa pludseligt, at Hjælp næppe vilde have været mulig, selv om der havde været nogen Tilbøielighed til at yde den, men dette var ingenlunde Tilfældet. Hele Landet med Undtagelse af Provindserne

Holland og Zeeland havde allerede igjen bøiet sig under det spanske Aag. Der fandtes ikke eet Menneske, som havde Mod nok til at nærme sig blot for at faae at vide, hvad der var foregaaet indenfor Byens Volde, før flere Dage efter, at Dommen var fuldbyrdet. «Man hørte sidste Søndag et Jammerskrig ovre fra Zütphen,» skrev Grev Nieuwenar til Ludvig af Nassau, «en Lyd, som om der var et stort Slagteri, men vi vide ikke, hvad der gik for sig.»

Prindsen af Oraniens Svoger, Grev Van den Bergh, viiste sig i høi Grad uværdig til at tilhøre den berømmelige Slægt, han var knyttet til. Han havde i Begyndelsen af Aaret paa Prindsens Vegne modtaget Hylding af Stæderne i Gelderland og Overyssel. Nu forlod han feigt den Kampplads, hvor han havde søgt at vinde Laurbær, saalænge Lykkens Sol havde skinnet. Efter at han havde skrevet fra Byen Kampen, hvortil han havde trukket sig tilbage, at han havde i Sinde at forsvare Byen til sit sidste Aandedræt, flygtede han umiddelbart derefter hemmeligt og hovedkulds bort fra Landet. Paa sin Flugt blev han udplyndret af sine egne Folk, og hans høitfrugtsommelige Hustru, Maria af Nassau, maatte, forklædt som Bondepige, blive tilbage i en lille Landsby.

Med Van den Berghs Flugt svigtede alle de Stæder, som under hans Anførsel havde reist Prindsen af Oraniens Fane, paa een Gang denne Sag. Ogsaa Friesland, hvor Robles havde vundet en Seir over 6,000 Patrioter, bøiede sig igjen under Aaget. Men slog end de frie Frisers gamle Hjerte kun svagt, saa var der endnu Livskraft tilbage hos deres Brødre paa den anden Side af Zuyder-Søen. Medens Vilhelm af Oranien var indenfor Provindsens Grændser, og medens dens Søster-Provindser havde viist sig troløse imod ham, vilde dog Holland ikke følge deres slette Exempel.

Da hele Oprøret var dæmpet undtagen i de yderste Egne mod Nordvest, fik Don Frederik Befaling til at gaae fra Zütphen til Amsterdam og derfra begynde paa Hollands Underkuelse. Den lille By Naarden paa Zuyder-Søens Kyst laa

paa hans Vei og havde endnu ikke underkastet sig. Den 22de November sendtes en Trop af 100 Ryttere til Byens Porte for at opfordre den til at overgive sig. Den lille Besætning, som Prindsen af Oranien havde ladet blive der, var ikke tilbøielig til at gjøre Modstand, men Borgernes Mod var kraftigere end deres Volde. De svarede paa Opfordringen med den Erklæring, at de indtil nu havde forsvaret deres By for Prindsen af Oranien, og at de med Guds Hjælp vilde vedblive at gjøre saa. Da Rytterne fjernede sig med dette Svar, sprang en Afsindig ved Navn Adrian Krankhoeft op paa Volden og affyrede en Feltslange ned iblandt dem. Ingen kom til Skade derved, men Borgernes trodsige Ord og den Afsindiges Skud skulde snart faae et frygteligt Svar.

Imidlertid afsendte Indbyggerne i Byen, som var alt Andet end stærk, og som kun var slet forsynet med Vaaben, Levnetsmidler og Soldater, indtrængende Breve til Sonoy og de andre af Patrioternes Anførere, som vare nærmest ved dem. Deres Sendebud kom imidlertid saa godt som tomhændede tilbage; de medbragte lidt Krudt og en stor Mængde Løfter, men ikke en eeneste bevæbnet Mand, ikke een Ducat, ikke eet Stykke Skyts. De meest formaaende af Anførerne raadede ovenikjøbet til en hæderlig Capitulation, hvis man endnu kunde opnaae en saadan,

Da den lille Byes Borgere saaledes saae sig skuffede i deres Haab, indsaae de nok, at de ikke længere kunde bevare deres trodsige Stilling. De sendte derfor den 1ste December Borgemesteren og en Raadsherre til Amersfoort for om muligt at slutte Forlig med Don Frederik. Da disse Sendebud ankom til deres Bestemmelsessted, blev der negtet dem Adgang til Generalen. Hæren havde allerede faaet Befaling til at rykke frem mod Naarden, og de fik nu det Bud, at de skulde følge med Fortropperne og vente paa Svaret udenfor deres Byes Porte. Denne Befaling var kun et slet Varsel, og det Indtryk, den frembragte paa dem, forstærkedes ved de Advarsler, de modtoge fra deres Venner i Amersfoort, der

indtrængende raadede dem fra at vende tilbage til Naarden. Dette Raad var ikke spildt paa den Ene; da de vare komne et Stykke frem paa Veien, listede Borgemester Laurentszoon sig ubemærket ud af Slæden og efterlod sin Kappe. «Farvel! jeg troer ikke, at jeg vil vove mig hjem til Naarden for Øieblikket,» hviskede han rolig til sin Kammerat, som han overlod til hans Skjæbne. Den Anden, som ikke saa let kunde skilles fra sine Børn, sin Hustru og sine Medborgere i Farens Stund, drog ligesaa rolig videre frem for at underkaste sig den truende Dom.

Hæren ankom om Aftenen til Bussem, som laa en halv Miil borte fra Naarden. Her tog Don Frederik Hovedqvarteer og lod nu Byen omringe. Raadsherre Gerrit fik derpaa Befaling til at begive sig hjem til Naarden og den følgende Morgen bringe en større Deputation, som maatte have tilstrækkelig Fuldmagt til at overgive Byen. Gesandten kom derfor igjen den næste Dag, ledsaget af Latinskolens Rector, Lambert Hortensius, og fire andre Borgere. Førend de kom til Bussem, mødte de Julian Romero, som underrettede dem om, at han var bemyndiget til at underhandle med dem paa Don Frederiks Vegne. Han forlangte Byens Nøgler udleverede og gav Deputationen det høitidelige Løfte, at alle Indbyggernes Liv og Eiendom skulde skaanes. Til Bekræftelse herpaa gav Don Julian tre Gange Lambert Hortensius Haanden. Da de saaledes havde faaet en Krigers Ord i Pant, udleverede Byens Udsendinge Nøglerne uden først at udvexle skriftlige Forsikkringer med ham, og umiddelbart derefter førte de Romero ind i Byen, hvorhen han snart fulgtes af 500 til 600 Musqueterer.

For at give disse Gjæster en venlig Modtagelse gjorde alle Byens Huusmødre strax Forberedelser til et overdaadigt Maaltid, som Spanierne ydede fuld Retfærdighed, medens Obersten og hans Officerer bleve beværtede af Raadsherre Gerrit i hans eget Huus. Saasnart Gildet var forbi, gik Romero tilligemed sin Vært ned paa Torvet. Der var imidlertid

blevet ringet med den store Klokke, og Borgerne havde faaet Paalæg om at indfinde sig i Gast-Huis Kirken, som de for Tiden brugte til Raadhuus. Efter nogle faa Minutters Forløb var der samlet 500 inde i Bygningen, hvor de nu rolig ventede paa at faae Meddelelse om, hvad de skulde forhandle. Pludselig traadte en Præst, som havde gaaet op og ned udenfor Kirkedøren, ind i Bygningen og bød dem berede sig til Døden; men Forkyndelsen, Beredelsen og Døden selv kom samtidig. Døren blev stødt op, og en Skare væbnede Spaniere styrtede ind over den hellige Tærskel. De affyrede en Salve paa den værgeløse Flok og sprang derefter ind paa dem med Sværd og Dolk. Et Fortvivlelsens Skrig opstod, da de ulykkelige Offre saae deres haabløse Stilling og betragtede Bødlernes vilde Aasyn. Nedsablingen var kun et Øiebliks Sag; inden faa Minutter laae Alle dræbte, og imellem dem var ogsaa Raadsherre Gerrit, fra hvis Bord den spanske General lige havde reist sig. Derpaa blev der stukket Ild paa Kirken, og Døde og Døende brændte nu sammen til Aske.

Opflammede og ikke mættede styrtede Spanierne derefter ud paa Gaderne, tørstende efter nye Rædsler. Alle Huse plyndredes for deres Indhold, og Folk bleve tvungne til at bære Byttet ud til Leiren, hvorpaa de til Belønning derfor nedhuggedes. Byen blev derpaa antændt i alle Verdenshjørner, for at de Borgere, som maatte have skjult sig, kunde blive drevne ud af deres Skjulesteder. Saasnart de kom frem, bleve de dræbte af deres utaalmodige Fjender; nogle af dem bleve gjennemborede med Kaarder, andre sønderlemmede med Øxer, og atter andre omringedes i de flammende Gader af Klynger af leende Soldater, der, berusede som de vare, ikke af Viin, men af Blod, stødte dem frem og tilbage med deres Landser og havde en vild Morskab af at see paa deres Dødskamp. Lambert Hortensius's Liv blev skaanet af Hensyn til hans Lærdom og Geni, men han havde næppe Grund til at være sine Fjender taknemmelig for denne Naade; thi de sloge hans eneste Søn ihjel og udreve hans Hjerte for Faderens Øine.

Næppe een Mand eller Qvinde blev frelst uden ved et reent Tilfælde. Det lykkedes en Skare af nogle Hundrede Borgere at undkomme over Sneemarkerne ud i det aabne Land; de bleve imidlertid snart paagrebne, berøvede alle deres Klæder og hængte op i Træerne ved Benene for at fryse ihjel eller omkomme ved en endnu langsommere Død. De fleste af dem døde snart, men det lykkedes tyve iblandt dem, som vare formuende Folk, at tilkjøbe sig Livet af deres umenneskelige Forfølgere, efter at de dog først havde udstaaet en Mængde Lidelser. Den første Borgemester, Heinrich Lambertszoon, var derimod ikke saa lykkelig. Han var bekjendt for at være en riig Mand og blev derfor pint paa den Maade, at man udsatte hans Fodsaaler for Ilden, indtil de vare næsten heelt fortærede. Da man havde lovet ham, at hans Liv skulde blive skaanet, indvilgede han omsider i at betale en høi Løsesum; men næppe havde han skaffet den fastsatte Sum til Veie, før han efter Don Frederiks udtrykkelige Befaling blev hængt i sin egen Gadedør, og senere bleve hans afhuggede Lemmer naglede fast til Stadens Porte.

Saagodtsom alle Indbyggerne i Naarden, Soldater saavelsom Borgere, vare saaledes udryddede, og nu gav Don Frederik den bestemte Befaling, at Ingen under Dødsstraf maatte give nogensomhelst Flygtning Huusly eller Føde. Han negtede ligeledes de Døde, hvad han endnu kunde negte dem, en Grav. I tre Uger laae de ubegravede Liig henslængte omkring paa Gaderne, og de faa ulykkelige Qvinder, der endnu krøbe sammen i de Huse, som havde undgaaet Flammerne, kunde ikke røre sig udenfor deres Smuthuller uden at træde paa deres Mænds, Fædres eller Brødres Levninger. Alt dette skeete efter hans udtrykkelige Befaling, hvem Smigrerne kaldte «det guddommeligste Geni, man nogensinde har kjendt». Kort Tid derefter kom der Befaling til at sløife Fæstningsværkerne, der dog havde viist sig tilstrækkelig svage i Nødens Stund, og til at jevne Alt, hvad der endnu var tilbage af

Byen, med Jorden. Dette Værk blev trolig fuldbyrdet, og for en lang Tid havde Naarden ophørt at være til.

Alba skrev med det sædvanlige Velbehag, han pleiede at udvise i saadanne Tilfælde, til sin Hersker, at «de havde skaaret Halsen over paa Borgerne og hele Garnisonen, og at de ikke havde levnet en levende Sjæl», og denne Forsikkring var næsten bogstavelig sand. Forøvrigt omtalte disse Blodhunde deres Forbrydelser i de meest oprørende Udtryk, der svarede til Forbrydelsen. «Det var en Guds Naade», sagde Hertugen, «at disse Folk dristede sig til at forsvare en By, der var saa svag, at ingen Anden vilde have forsøgt noget Lignende.» Den virkelig retskafne og ridderlige Mendoza var ikke mindre from. «Naardens Ødelæggelse,» sagde han, «var en Straf, som maa have fundet Sted med det guddommelige Forsyns udtrykkelige Naade; en Straf, fordi den var den første By i Holland, hvor Kjætteriet byggede sin Rede, og hvorfra det fløi ud til alle Nabobyer.»

Ikke uden Ulyst, men efter alvorlig Overveielse giver Historieskriveren et tro Billede af disse Begivenheder. At søge at gjøre dem mindre vilde være i høi Grad urigtigt, at overdrive vilde være en Umulighed. Det er godt, at Verden ikke forglemmer, hvor megen Uret en enkelt uskyldig Nation har maattet lide under Despotismens Hænder og i Guds hellige Navn. Der har været Tunger og Penne nok til at fortælle om et Folks Udskeielser, naar det fra Slaveri er brudt ud i Raseri. Det er vel godt, at saadanne Forbrydelser omtales og betragtes paany; men ligesaa gavnligt er det at studere det modsatte Billede. Det altid unge og altid gamle Tyranni viser sig stadig med de samme steenhaarde Træk, med den samme imponerende Maske, som det har baaret gjennem alle Tider, og det kan aldrig blive for nøie undersøgt, navnlig naar det selv maler sit eget Billede, og naar dets Tilhængeres Bekjendelser give os et Indblik i dets brødefulde, hemmelige Historie. Ved at betragte Tyranniets Træk ville vi ikke komme til at elske Folkefriheden mindre.

Historien om Hertugen af Albas Regjering i Nederlandene er et af det Slags Billeder, overfor hvilke man bliver næsten maalløs af Forbauselse. Hvorfor har dog den Almægtige tilladt, at saadanne Misgjerninger udførtes i hans hellige Navn? Var det nødvendigt, at mange Slægter skulde vade igjennem alt dette Blod for at opnaae Borgerfrihedens og Troesfrihedens Velsignelser for deres Efterkommere? Var det nødvendigt, at en Alba med Sværd og Ild skulde tilintetgjøre en Nation, at Ødelæggelse skulde udbredes over et lykkeligt Land, for at Vilhelm af Oraniens rene Helteskikkelse skulde træde endnu tydeligere frem, ligesom en antik Statue af pletfrit Marmor mod en mørk Baggrund.

Efter at den Hær, som Prindsen af Oranien med saa uheldigt Udfald havde ført til Mons's Undsætning, var adsplittet, havde han selv begivet sig til Holland. Han var kommen til Byen Kampen kort Tid før den svigtede hans Sag. Derfra var han med Følge dragen over Zuyder-Søen til Enkhuyzen. Han kom nu til denne Provinds, den eneste, som var bleven ham fuldkommen tro, ikke som en Seirherre, men som en ulykkelig, landflygtig Mand. Indenfor disse kolde Laguner fandtes der imidlertid Hjerter, som sloge varmt, og ingen Erobrer kunde ved sin Hjemkomst fra en glimrende Række Seire være bleven modtagen med mere hengiven Ærbødighed, end Vilhelm nu blev det i den mørkeste Stund i Landets Historie. Han havde kun 70 Ryttere med sig; det var Alt, hvad der var tilbage af de 20,000 Soldater, som han anden Gang havde hvervet i Tydskland, og han indsaae godt, at det vilde være en haabløs Sag nu for Tiden at søge at stille en tredie Hær paa Benene. Han var nu kommen derhen for idetmindste at dele Skjæbne med Holland, naar han ikke kunde opnaae dets Befrielse. Han drog fra By til By, raadførte sig med Øvrighederne og Indbyggerne og ordnede en stor Mængde Sager, som vedrørte baade Krigen og Freden. Efter hans Opfordring vare Provindsernes Stænder komne sammen i Harlem. Forsamlingen bad ham, at han om muligt vilde

forelægge dem de Planer og Midler, han maatte have udtænkt, hvorved man fremdeles kunde gjøre Modstand mod Hertugen af Alba. Efter denne Anmodning forelagde Prindsen dem i et hemmeligt Møde sine Planer og oplyste dem om Sagens Udsigter. Hans Tale er ikke bleven opbevaret nogetsteds; uden Tvivl har hans indstændige Paalæg om Hemmeligholdelsen forebygget eller tilintetgjort enhver Beretning om Mødet. Det er imidlertid rimeligt, at han gav en udførligere Fremstilling af sine Underhandlinger med England og Muligheden af en Gjenoptagelse af hans private Forhandlinger med det franske Hof, end det var raadeligt at overgive til Offentligheden.

Medens Prindsen saaledes havde været beskjæftiget med at sætte den modige Provinds i Stand til den sidste Kamp paa Liv og Død med Fjenden, nærmede denne forfærdelige Kamp sig allerede. Denne Krig i Nederlandene var ikke nogen almindelig Krig. Den var et Sammenstød mellem to Principer, som af Naturen vare hinanden saa fjendske, at det enes fuldstændige Undergang maatte blive den eneste mulige Ende derpaa. Medens Kampen gik for sig, syntes hver enkelt af de Stridende at være opflammet af personligt Had, og Folk fandt Tilfredsstillelse i Udøvelsen af de grusomste Handlinger, som enhver Slægt, der ikke er opdragen til Slagteri, med Rædsel vil gyse tilbage for. At myrde værgeløse Fanger, i bogstavelig Forstand at drikke sin Fjendes Hjerteblod, at vise et djævelsk Talent i Udfindelsen af Maader, hvorpaa man kunde pine hinanden, det ansaae man nu ikke blot for sin Pligt, men fandt endogsaa Glæde deri. Nederlandenes Frihed var nu bleven jaget lige til sit Leie; den havde søgt sit sidste Tilflugtssted i det Sand og Krat, hvor den var bleven opfødt i sin vilde Barndom, og beredte sig nu til at knuse sin Plageaand i et sidste Favntag eller døe i Kampen.

Efter at Ødelæggelsen og Blodbadet i Naarden var forbi, ilede Don Frederik til Amsterdam, hvor Hertug Alba da havde

sit Qvarteer, for at modtage den faderlige Velsignelse for det vel udførte Værk. Til Faderens Bifald sluttede sig snart Kongens, og Hertugen modtog i et Brev, som Philip havde skrevet, saa snart han fik Underretning om den morderiske Daad, de varmeste Lykønskninger i Anledning af, at Don Frederik saa klart havde viist sig som sin Faders Søn. Nu var der imidlertid mere Arbeide baade for Fader og Søn.

Amsterdam var den eneste Stad i Holland, som stod paa Albas Side, og han besluttede nu at gjenvinde hele Provindsen herfra. Prindsen af Oranien opholdt sig i den sydlige Deel; hans Lieutenant, Diedrich Sonoy, havde sit Qvarteer i Nord-Holland. Den vigtige By Harlem laa midt imellem dem paa et Sted, hvor Landets Brede fra Hav til Hav var mindre end en halv Times Gang.

Ved denne Byes Fald vilde Provindsen blive skaaren midt over, Patrioternes Kræfter yderligere adsplittede, og al videre Modstand rimeligviis umuliggjort.

Harlems Indbyggere følte den Fare, hvori de svævede. Albas Statholder i Holland, Bossu, havde ligefrem erklæret den Fremgangsmaade, man hidtil havde fulgt ved Mecheln, Zütphen og Naarden for Regjeringens faste Politik. Kongens Repræsentant havde formelig bekjendtgjort, at han vilde udrydde Mænd, Qvinder og Børn i enhver By, som satte sig op imod ham, men Forkyndelsen og Udøvelsen af et saadant System havde en ganske anden Virkning end den tilsigtede. Hollændernes Hjerter bleve snarere æggede til at gjøre Modstand end skræmmede til Underkastelse ved Naardens Skjæbne. En heldig Begivenhed, der indtraf, opfattedes ogsaa som et lykkeligt Varsel for den forestaaende Kamp. En lille Flaade af væbnede Fartøier, som tilhørte Holland, var frossen inde i Nærheden af Amsterdam. Ved sin Ankomst fra Naarden sendte Don Frederik strax en Trop udsøgte Mænd over Isen for at angribe de fængslede Skibe. Mandskabet paa Skibene havde imidlertid befæstet sig ved at hugge en bred Rende om hele Flaaden, der saaledes fra dette Øieblik af blev en

saagodt som uindtagelig Fæstning. Fra denne Iisfæstning gjorde en stærk Skare af velbevæbnede og flinke Musketerer et Udfald paa Skøiter, da Beleirernes Styrke nærmede sig. En hurtig og glimrende Kamp begyndte, og Hollænderne, der vare saa vante til saadanne Idrætter, overvandt med Lethed deres Modstandere og dreve dem bort fra den glatte Valplads med et Tab af flere Hundrede Døde, som de maatte efterlade paa Isen. «Det var noget Uhørt lige til i Dag», sagde Alba, «at see en Flok Musketerer kæmpe saaledes paa den tilfrosne Sø». I Løbet af de næste 24 Timer befriede Floden og et pludseligt Tøveir Skibene, som alle undkom til Enkhuyzen, og en umiddelbart paafølgende Frost gjorde al Forfølgelse umulig.

Spanierne vare aldeles forbausede over disse for dem nye Maneuvrer paa Isen. Det er morsomt at læse deres omstændelige Beskrivelse af de forunderlige Redskaber, som havde sat Hollænderne i Stand til at glide i en saadan Fart til Kamp mod en overlegen Fjende og fare ligesaa pludselig bort igjen efter at have vundet en betydelig Seir. Spanierne vare imidlertid ikke Folk, der lode sig skræmme, og de vare altid flinke Lærlinge, selv om Fjenden var deres Lærer. Alba udskrev øieblikkelig 7,000 Par Skøiter, og hans Soldater lærte snart at udføre militaire Bevægelser med denne nye Udrustningsgjenstand med ligesaa meget Mod, om end ikke med saa stor Behændighed som Hollænderne.

Trods den modige Aand, som herskede i Provindsen, begyndte en Deel af Øvrigheden i Harlem dog at blive bange, da Faren nærmede sig. De vare feige nok til at indlade sig paa Underhandlinger med Alba og til at sende Tre af deres Midte til Amsterdam for at underhandle med Hertugen. En af dem var klog nok til at blive tilbage hos Fjenden; de to Andre bleve ved deres Hjemkomst fængslede og efter en upartisk Undersøgelse af Sagen dømte til Døden. Medens disse Udsendinge fra den feige Øvrighed vare borte, havde nemlig den lille Garnisons modige Commandant, Ripperda,

kaldt Borgerne og Soldaterne sammen paa Torvet. Han forestillede dem, at det var en absolut Nødvendighed at vove en sidste Kamp for Friheden. Med afskrækkende Farver forestillede han dem Mechelns, Zütphens og Naardens Skjæbne som et Spaadoms-Speil, hvori de kunde læse deres egen Skjæbne, hvis de virkelig vare feige nok til at overgive Byen. Det var en Umulighed, forsikkrede han, at tænke paa noget Forlig med Fjender, der vare ligesaa falske som blodtørstige, og hvis slette Lidenskaber vare opæggede og ikke slukkede ved de Rædselsgjerninger, hvormed de allerede havde forlystet sig. Ripperda talte til Folk, som kunde sympathisere med hans modige og ophøiede Følelser. Soldater og Borgere raabte Alle som Een, at de vilde forsvare sig istedetfor at overgive sig; thi i Harlem fandtes der ingen Feige uden iblandt Øvrigheden. Strax efter sendte ogsaa Prindsen af Oranien sin trofaste Medhjælper, St. Aldegonde, til Harlem for at omdanne Øvrigheden fra Grunden af.

Harlem, over hvis Ruiner det spanske Tyranni havde i Sinde at trænge ind i Holland, laa paa den snævreste Deel af den snævre Landtange, som skiller Zuyder-Søen fra Nordsøen. Afstanden fra det ene Hav til det andet var næppe 1½ danske Mile. Vestfor Byen udstrakte der sig en smal Strimmel Land, som engang havde været et Morads, men nu var en frugtbar Eng, som med stor Anstrengelse holdtes vedlige i selve det stormfulde Havs Svælg. Imellem Nordsøen og denne Græsgangs yderste Rand hævede de vilde og phantastiske Düner sig, som Vinden og Bølgerne havde optaarnet, saa at de lignede Bjerge, disse store Knuder paa det Sandrev, som styrkes ved den fine Sivart, der vikler sig ind i Sandet, og som faae Nordsøens Bølger til at adlyde Menneskets Bud. Til den modsatte eller østlige Side havde man fra Harlem Udsigt til Amsterdam; denne allerede dengang blomstrende By laa kun to danske Mile derfra. De to Stæder skiltes fra hinanden ved en udstrakt Indsø og vare forbundne ved en smal Chaussée. Harlemer-Havet var fremkommet for mindre

end et Aarhundrede siden ved fire mindre Søers Oversvømmelse under en Storm, som havde truet med at opsluge hele Halvøen; det var 4-5 Qvadratmile stort, men havde blot en Dybde af 15 Fod; det laa udsat for alle Verdens Vinde, og ofte rasede her Storme, der i Farlighed kunde maale sig med Atlanterhavets. Imod Nord gik Het Y's Vande næsten tværs over Halvøen, og denne Bugt af Zuyder-Søen var blot adskilt fra Harlemer-Havet ved en smal Landstrimmel. Over denne gik Veien imellem de to Søsterstæder, der nu ulykkeligviis stode i Vaaben mod hinanden. Midtveis var Dæmningen gjennembrudt og lukket med Sluser, og naar disse aabnedes, forenedes begge Vande og satte det omkringliggende Land under Vand.

Byen var en af de største og smukkeste i Nederlandene; men den var tillige en af de svageste. Voldene vare af en gammeldags Construction og forsynede med smaae, men ikke stærke Taarne. Forsvarsværkernes Udstrækning og slette Beskaffenhed krævede en betydelig Garnison, men ulykkeligviis var Garnisonen endnu svagere end Voldene. Hvad Byen navnlig maatte stole paa, var dens Borgeres Tapperhed. Byens Gader vare efter den Tids Forhold store og regelmæssige; langs Canalerne var der plantet Lindetræer og Popler. St. Bavons gamle Kirke, en stor og imponerende Muursteens-Bygning stod næsten midt i Byen og var den meest fremragende Gjenstand ikke blot i Byen, men i hele Provindsen; den kunde sees mange Mile borte og syntes at samle hele den stille lille By under sine beskyttende Vinger.

Det viste sig snart, at Havfladen imellem Harlem og Amsterdam vilde blive Hovedskuepladsen for de Begivenheder, der snart skulde tage deres Begyndelse. Beleiringen begyndte strax. Den bortløbne Borgemester, de Fries, viste den Skamløshed efter Albas Opfordring at sende et Brev til Borgerne og opfordre dem til at overgive sig paa Naade og Unaade. Sendebudet blev hængt, et grusomt men praktisk Svar, som gjorde en Ende paa alle videre forræderske Skrivelser. Dette

skete i den første Uge af December. Den 10de sendte Don Frederik en stærk Afdeling afsted for at bemægtige sig Fortet og Landsbyen Sparendam som en nødvendig Forberedelse til Beleiringen. En Bonde viste Anføreren for Skaren, Zapata, en hemmelig Vei over de oversvømmede og tilfrosne Enge, og Spanierne stormede nu tappert Fortet, adsplittede Garnisonen dræbte 300 Mand og satte sig i Besiddelse af Værkerne og Landsbyen. Den næste Dag viste Don Frederik sig udenfor Harlems Volde og skred nu til en Beleiring efter alle Kunstens Regler. Det taagede Veirlig begunstigede hans Foretagende, og han vedblev ogsaa at drage Forstærkning til sig, saa at tilsidst mindst 30,000 Mand, hvoriblandt 1,500 Ryttere, vare leirede omkring Byen. Tydskerne under Grev Oberstein havde deres Qvarteer i en stor og smuk Skov af Bøge- og Lindetræer, som laa imellem den sydlige Deel af Voldene og Harlemer-Havet. Don Frederik indtog med sine Spaniere en Stilling paa den modsatte Side ved et Sted, som kaldtes Kleef Huis, og hvoraf der endnu findes Ruiner. Wallonerne og de øvrige Regimenter vare fordeelte paa forskjellige Steder, saa at Byen var fuldstændig indesluttet. Langsmed Stranden havde Prindsen af Oranien ladet opføre en Række Forter, hvorved Harlem i Begyndelsen havde sit Herredømme over Havets Isflade sikkret. Men under Beleiringen lod Don Frederik opføre andre Forter, saa at Tingene fik et andet Udseende.

Ligeoverfor den umaadelige Styrke, der næsten var ligesaa stor som Byens hele Befolkning, stod Garnisonen indenfor Voldene — aldrig over 4,000 Mand. I Begyndelsen var den endogsaa langt mindre; men de samme Omstændigheder, som begunstigede Don Frederiks første Operationer, vare ogsaa til stor Nytte for Hollænderne. En tæt Frosttaage svævede stadig over Søen, og i Skjul af dette Forhæng blev der daglig trods alle Beleiringshærens Bestræbelser indført store Masser af Folk, Levnetsmidler og Ammunition til Byen. Slæder foer hen over Isen; Mænd, Qvinder, ja selv

Børn ilede paa deres Skøiter afsted med Vindens Hastighed, og Alle bragte med sig, hvad de kunde faae fat paa i Løbet af de korte og mørke Decemberdage og lange Nætter, da Beleiringen begyndte. Garnisonen talte tilsidst omtrent 1,000 Skandsegravere, 3,000 kampdygtige Mænd og omtrent 300 kampdygtige Qvinder. Disse, der alle vare agtværdige Personer, dannede et meget virksomt Corps og vare væbnede med Sværd, Bøsse og Dolk. Deres Høvding, Kenau Hasselaer, var en omtrent 47 Aar gammel Enke af en anseet Familie og af uplettet Rygte. I Spidsen for sine Amazoner deeltog hun i mange af de heftigste Kampe under Beleiringen baade indenfor og udenfor Voldene. Naar Byens Piger og Koner viste sig besjælede af en saadan Aand, var det ogsaa at vente, at Mændene ikke vilde overgive Staden uden Kamp.

Prindsen af Oranien havde samlet en Styrke paa 3,000 til 4,000 Mand ved Leyden, og disse sendte han henimod Midten af December afsted til Byen under Anførsel af De la Marck. Disse Tropper bleve imidlertid underveis angrebne af en stærk Afdeling under Bossu, Noiroarmes og Romero. Efter en haardnakket Kamp under en stærk Sneestorm blev De la Marck fuldstændig kastet tilbage, 1,000 af hans Soldater nedhuggedes, og et stort Antal førtes som Fanger til Galgerne, som allerede ragede frem over den spanske Leir, og som fra Beleiringens Begyndelse til dens Ende aldrig savnede Offre. Iblandt de Fangne var der en tapper Officer ved Navn Baptist van Trier, for hvis Liv De la Marck forgjæves bød 2,000 Kroner og 19 spanske Fanger. Forslaget vistes tilbage med Foragt, og Van Trier blev hængt op i Galgen ved det ene Been, indtil han døde; for at gjengjælde denne barbariske Fremgangsmaade lod De la Marck øieblikkelig de 19 Spaniere hænge. Med disse gjensidige Grusomheder kan Beleiringen siges at have taget sin Begyndelse.

Don Frederik havde indtaget en Stilling ligeoverfor Korsporten, der ikke var synderlig stærk, men beskyttedes af en Ravelin. Da det var hans Mening i en Hast at gjøre en

Ende paa Beleiringen, anlagde han strax Batterier, og den 18de, 19de og 20de December rettede han en voldsom Kanonade mod Korsporten, St. Johannesporten og den mellemliggende Vold. 680 Skud affyredes den første Dag, og næsten ligesaa mange paa hver af de to følgende. Voldene lede i høi Grad herved, men Mænd, Qvinder og Børn arbeidede Dag og Nat inde i Byen paa at udfylde Aabningerne, saa snart de vare dannede. De bragte Sække med Sand, Steenblokke, Vognlæs med Jord fra alle Kanter i Byen og plyndrede Kirkerne for alle deres Billedstøtter, som de masseviis kastede ind i Aabningerne. De havde herved mere praktisk Nytte af disse Helgenfigurer, end de kunde have opnaaet ved blot at anraabe dem om Hjælp; men denne Handling vakte Rædsel hos Beleirerne. Folk, der daglig med koldt Blod nedhuggede deres Medskabninger og hængte deres Fanger, bragtes nu tilsyneladende til at gyse ved den umaadelige Forbrydelse, der saaledes udøvedes mod Billedstøtterne.

Efter tre Dages Kanonade gav Don Frederik Befaling til at storme for i Hast at sætte Kronen paa sine Bedrifter i Zütphen og Naarden ved et pludseligt Blodbad her. Han meente, at Byen skulde falde i Løbet af en Uge, og naar der saa var gaaet en anden Uge med til at plyndre og dræbe, kunde han gaae videre til «ny Høst», indtil hele Holland var underkuet. Romero rykkede frem mod Breschen i Spidsen for en talrig Skare, men mødte en Modstand, der forbausede Spanierne. Inde i Byen lød Stormklokken, og hele Befolkningen strømmede til Voldene. Beleirerne bleve modtagne ikke blot med Sværd og Bøsser, men med alle mulige Redskaber, som Borgerne kunde faae fat paa. Tunge Stene, kogende Olie, brændende Kulstykker regnede ned over Soldaternes Hoveder, Tøndebaand, der vare dyppede i Tjære og antændte, slyngedes behændigt ned om deres Hals. Selv Spaniernes Mod og Vildhed maatte vige tilbage for den Iver og Haardnakkethed, som den af een og samme Aand grebne Befolkning udviste. Romero mistede et Øie i Striden, en

Mængde Officerer faldt eller saaredes, og 300 til 400 Soldater laae døde i Breschen, medens kun 3 eller 4 af Byfolkene mistede Livet. Endelig blev der givet Signal til at trække sig tilbage, og Spanierne hørte op med Angrebet. Don Frederik indsaae nu, at Harlem ikke vilde falde for hans Fødder ved den første Lyd af hans Trompet; det var nu klart, at der maatte gaae en Beleiring forud for det tilsigtede Blodbad. Han gav derfor Befaling til at underminere Ravelinen og nærede ingen Tvivl om, at han jo inden faa Dages Forløb vilde have Byen i sin Magt.

Imidlertid gjorde Prindsen af Oranien fra sit Hovedqvarteer i Sassenheim ved den sydlige Ende af Søen et nyt Forsøg paa at bringe Byen Undsætning. 2,000 Mand med 7 Feltkanoner og en Mængde Vogne med Levnetsmidler sendtes afsted under Batenburg, der havde afløst De la Marck, hvem Prindsen omsider havde fjernet fra hans Post. Den for Alt ligegyldige og samvittighedsløse Fribytter skulde nu ikke længer tjene en Sag, som han snarere havde vanæret ved sin Grusomhed end fremmet ved sin rasende Tapperhed. Batenburgs Expedition var imidlertid ikke heldigere end hans Forgængers. Da Tropperne vare komne i Nærheden af Byen, kunde de ikke finde Vei i den tykke Taage, som næsten bestandig indhyllede Skuepladsen. Man affyrede vel Kanoner, ringede med Klokkerne og tændte Blus paa Voldene, men Expeditionen var uigjenkaldelig fortabt. Spanierne faldt over dem, før de igjen havde fundet Veien til Byen; Mange nedsabledes, Andre søgte at undflye i forskjellige Retninger, og kun et Par lykkedes det at slippe ind til Harlem. Batenburg bragte en lille Rest af Tropperne tilbage med sig, men alt Forraadet, som man i saa høi Grad trængte til, var tabt, og den lille Hær aldeles ødelagt.

Den Næstcommanderende, de Koning, var iblandt de Fangne; Spanierne skare hans Hoved af og slyngede det indover Voldene i Byen med denne Indskrift: «Dette er Hovedet af Capitain de Koning, som er paa Veien med Forstærk-

ning til den gode Stad Harlem.» Borgerne svarede med en endnu mere barbarisk Spøg. De huggede Hovederne af 11 Fanger og lagde dem i en Tønde, som de kastede ned i Spaniernes Leir. Paa Tønden var der fæstet en Seddel af følgende Indhold: «Bring Hertugen af Alba disse 10 Hoveder som Betaling for hans Ti-Skillings-Skat og desuden eet Hoved i Tilgift.» Med saadan gyselig Morskab søgte Beleirerne og de Beleirede at bringe nogen Afvexling i denne Vinterbeleirings Rædsler. Da der daglig forefaldt Udfald og Smaafægtninger, var der stadig Forraad nok af Fanger, paa hvem begge Parter kunde øve deres Opfindsomhed, og Galgerne i Leiren og Byen vare ogsaa altid fuldtbesatte.

Efter Angrebet den 21de December havde Don Frederik fortsat sit underjordiske Angreb ved regelmæssige Løbegrave. Ligesaa hurtigt som Spanierne imidlertid minerede, ligesaa hurtigt contraminerede Borgerne, og Spaniere og Nederlændere mødtes daglig i Kampe paa Liv og Død i Jordens Skjød, i Gange, der vare saa snævre, at man kun kunde benytte sig af Dolke, og saa mørke, at de matte Lygter næppe belyste det dræbende Stik; det var som en Strid ikke imellem Mennesker, men mellem onde Aander, og dog vare disse Kampe, hvor Mand stod mod Mand, ikke de eneste. Ofte foer der en Regn af Hoveder, Lemmer, lemlæstede Kroppe, sønderflængede Levninger af Hundreder af menneskelige Væsener op fra Jorden som fra en usynlig Vulkan. Minerne sprængtes med en mageløs Kraft og Hurtighed, men alligevel fortsatte Spanierne Arbeidet med uformindsket Iver, og endnu undergravede de Beleirede uforsagt deres Værker og standsede deres Fremtrængen ved Sværd, Spyd og forfærdelige Sprængninger.

Imidlertid opmuntrede Prindsen af Oranien Borgerne til at holde Stand ved hyppige Løfter om Hjælp. Hans Breve vare skrevne paa ganske smalle Strimler Papiir, som sendtes ind i Byen ved Brevduer. Den 28de Januar afsendte han en betydelig Ladning af de to nødvendige Ting, Krudt og Brød, og desuden 400 gamle Soldater, som førtes frem paa 170

Slæder tværs over Harlemer-Havet. Borgerne vedbleve deres Kamp mod Løbegravene til Ravelinen udenfor Korsporten, men de kunde aabenbart ikke holde den ret længe. I al Hemmelighed og med stor Udholdenhed og Iver havde de derfor i de lange Vinternætter opført en Halvmaane af fast Muurværk paa Indresiden af denne Port. Gamle Mænd, svage Qvinder og smaae Børn deeltoge med de kraftigere Mænd i Opførelsen af dette Værk, hvormed de haabede at kunne forsvare sig, naar Ravelinen var falden.

Den 31te Januar, efter to eller tre Dages Kanonade imod Korsporten og St. Johannesporten samt den mellemliggende Vold, gav Don Frederik Befaling til et natligt Angreb. Voldene havde lidt stor Skade, og en Deel af St. Johannesporten laa i Ruiner. I et stort Antal stormede Spanierne Breschen, Byen var nær ved at blive indtagen ved Overraskelse, og den commanderende General var allerede saa vis paa sin Seir, at han kaldte hele sin Styrke under Vaaben for at nedhugge Befolkningen, som i Forfærdelse vilde strømme ud ad hver Udgang. Angrebet kom vel uventet, men de 40 til 50 Skildvagter forsvarede tappert Voldene og gjorde paa samme Tid Allarm. Stormklokkerne lød, og Borgerne, som i hele denne farlige Vinter aldrig kunde sove nogen tryg Søvn, havde snart igjen bemandet Bastionerne. Dagslyset kom over dem, medens den vilde Kamp endnu var paa sit Høieste. De Beleirede forsvarede sig ligesom forrige Gang med Bøsse og Kaarde, med smeltet Beg og brændende Træ og med Køller og Steen. Efter at der var holdt Morgenbøn i den spanske Leir, blæstes der til et nyt Hovedangreb. Der fandt et rasende Angreb Sted mod Korsporten, og Ravelinen blev tilsidst indtagen. Spanierne strømmede ind i Skandsen, som saalænge havde været Gjenstand for deres Angreb, og troede nu strax at kunne gjennemfare Byen med Ild og Sværd. Men da de vare komne op paa Volden, saae de til deres Forbauselse den nye og stærkere Forskandsning, som saa hemmelighedsfuldt var bleven opført indenfor. Nu kunde de forstaae, hvorfor

Ravelinen omsider var bleven rømmet; Halvmaanen, hvis Tilværelse de ikke havde anet, hævede sig for dem med sin Besætning af Kanoner. Der aabnedes en skarp Ild mod Angriberne, og i samme Øieblik sprang Ravelinen, som Borgerne havde undermineret, i Luften med et forfærdeligt Knald og tog alle de Soldater med sig, som saa triumpherende havde betraadt den. Dette var et Vendepunkt; der gaves strax Signal til at trække sig tilbage, og Spanierne flygtede til deres Leir, efterladende mindst 300 Døde under Voldene. Saaledes havde de ærlige Borgere i Harlem for anden Gang med Hæder afslaaet et Angreb af en overvældende Styrke, som førtes af Spaniens dygtigste Generaler.

Nu var det indlysende, at det næsten vilde være en Umulighed at indtage Byen enten gjennem Løbegravene eller ved en pludselig Storm. Man besluttede derfor at undertvinge den ved Hunger. Imidlertid led den umaadelige Hær udenfor Voldene, eftersom Vinteren tog til, ligesaa meget af denne Plage, som Befolkningen indenfor Voldene. Masseviis bukkede Soldaterne under for de Sygdomme, som den strenge Kulde og den knappe Føde havde avlet, og der fandtes, som sædvanlig i saadanne Tilfælde, et langt større Antal af saadanne Døde end af dem, der faldt for Fjendens Haand. Inde i Byen maatte nødvendigviis Elendigheden tiltage med hver Dag, da hele Befolkningen fik sin Føde meget knapt tilmaalt. Deres Forraad blev daglig mindre og mindre, og der var stor Fare for, at al Tilførsel vilde blive aldeles afskaaret ved Foraarets Komme, naar Isen paa Søen tøede op. Hvis de mistede Herredømmet over Havet, saa maatte de enten overgive sig eller sulte ihjel, og det var meget tvivlsomt, om Prindsen af Oranien vilde være i Stand til at skaffe nogen Flaade tilveie. Hungersnøden viste allerede sin rædsomme, truende Skikkelse, og i deres Elendighed længtes de efter, at Spanierne vilde gjøre et Angreb, for at de kunde see en mindre frygtelig Fjende under Øinene. De opstillede sig daglig paa Fæstningsværkerne med flyvende Faner og klingende Spil og søgte

ved deres Spot at lokke Fjenderne til nyt Angreb. For at opvække deres Modstanderes religieuse Forbittrelse klædte de sig i Præsternes prægtige, guldbroderede Klæder, som de toge fra Kirkerne, og gik omkring med dem i et stort Optog med prægtigt udstafferede Billeder, Reliquier og andre i Katholikernes Øine hellige Symboler, som de bagefter slængte ned fra Voldene eller under spottende Udraab brøde i tusinde Stykker.

Imidlertid holdt Fjenden en alvorlig Raadslagning, om man skulde hæve Beleiringen eller ikke. Don Frederik holdt bestemt paa, at der nu var blevet gjort nok for de spanske Vaabens Hæder; han var kjed af at see sine Folk gaae hjælpeløst til Grunde, og Byttet forekom ham altfor ringe i Sammenligning med de Liv, det maatte koste. Hans Fader var derimod af en anden Mening, og Don Bernardino de Mendoza, hvem Frederik havde afsendt til Nimwegen for at indhente Faderens Tilladelse til at hæve Beleiringen, kom tilbage med følgende Svar fra Alba: «Siig Don Frederik, at hvis han ikke skulde bestemme sig til at fortsætte Beleiringen, saa vil jeg ikke længer betragte ham som min Søn, hvad Mening jeg saa end har været af tidligere. Skulde han falde under Beleiringen, vil jeg selv begive mig til Valpladsen for at fortsætte Kampen, og naar vi begge ere faldne, da skal Hertuginden, min Hustru, komme fra Spanien og gjøre det Samme.»

Et saadant Sprog kunde ikke misforstaaes, og Fjendtlighederne bleve gjenoptagne med ligesaa megen Vildhed som før. De Beleirede hilste dette med Jubel og gjorde som sædvanlig hver Dag de meest fortvivlede Udfald. Saaledes gik Borgerne engang i Ly af en tyk Taage lige hen til Fjendens Hovedbatteri og søgte at fornagle Kanonerne; men de faldt Alle foran Kanonernes Munding, hvorhen de havde ladet sig føre ikke af Forfængelighed, men af Kjærlighed til deres Fædreland, og laae døde rundtomkring Batteriet med deres Hamre og Søm i Hænderne. Den samme Aand fandt sit Udtryk

hver eneste Dag. Da Foraaret kom, bleve Køerne daglig drevne udenfor Portene og gik her og græssede nok saa fredeligt, og det var ikke Spanierne muligt at faae fat i et eneste af disse Dyr, uden at de maatte betale mindst et Dusin Soldater derfor. «De bedste Soldater i Verden», skrev Don Frederik, «kunde umulig udrette Mere, end disse Borgere.»

I Slutningen af Februar brød Isen op. Grev Bossu, som havde bygget en lille Flaade af Smaaskibe i Amsterdam, slap kort Tid efter med et Par Kanonbaade ind i Søen gjennem en Aabning, han havde brudt i Overtoom, omtrent en halv Miil fra Amsterdam. Der var saaledes stor Fare for, at man skulde miste Magten paa Søen. Prindsen af Oranien havde imidlertid heller ikke ligget ledig, men var snart i Stand til at sende sin Flotille i Søen. Paa samme Tid var Amsterdam kommen i en næsten ligesaa farlig Stilling som Harlem. Ligesom denne By ikke kunde faae Tilførsel ad anden Vei end over Søen, saaledes var Amsterdam afhængig af Diget. Dersom den store, kunstige Landevei, som førte til Muyden og Utrecht, skulde blive overskaaren, saa vilde Amsterdam være ligesaa udsat for Hungersnød som Harlem. «Siden jeg kom til Verden,» skrev Alba, «har jeg aldrig gaaet i en saa ængstelig Spænding. Hvis det skulde lykkes dem at afskære Communicationen over Digerne, maae vi hæve Beleiringen af Harlem, overgive os med foldede Hænder eller sulte ihjel.» Prindsen af Oranien saae tydeligt, hvorledes Sagerne stode, men desværre savnede han som sædvanlig baade Folk og Midler. Han bønfaldt sine Venner i England, Frankrig og Tydskland om Hjælp; han bad sin Broder Ludvig paa det Indstændigste om at bringe nogle faa Soldater, hvis det stod i menneskelig Magt at gjøre det. «Hele Landet længes efter Dig,» skrev han, «som om Du var Ærkeengelen Gabriel.»

Selv gjorde Prindsen Alt hvad der var muligt for et Menneske, der var saa bundet som han. Medens han skrev de indtrængende Breve og haabede og ventede paa Tilførsel af Tropper fra Tydskland eller Frankrig, gjorde han sit Bedste

med de Frivillige, han kunde opdrive. Han havde endnu sit Qvarteer i Sassenheim, sydfor Byen, medens Sonoy med sin lille Styrke laa leiret mod Nord. Han sendte nu denne General med saa stor en Skare, som han kunde tilveiebringe, til et Angreb paa Diemerdiget. Hans Mænd forskandsede sig saa godt, de kunde, mellem Diemeren og Het Y, aabnede samtidig Sluserne og gjennembrøde Diget. Medens deres Anfører var i Edam for at hente Forstærkning, bleve de angrebne af en større spansk Styrke fra Amsterdam. En vild Kamp begyndte, deels i Baade, deels paa den slibrige Landevei, deels i Vandet, en Kamp, der lignede de mange, der havde fundet Sted mellem de gamle Batavere og Romerne under Civilis's Krige. Udfaldet blev, at Patrioterne bleve overvældede.

Sonoy, som var underveis for at undsætte dem, blev skuffet i sin Plan, da de Frivillige, han havde hvervet i Amsterdam, pludselig tabte Modet. Bydende Farerne Trods, gik han nu saagodt som ene frem med sin lille Baad, men blot for at blive Vidne til sine Folks Nederlag og Flugt. Det var for seent at søge at samle de vigende Tropper, der havde kæmpet tappert, men vare blevne nødte til at vige for den overlegne Styrke. En Mand af den lille Skare havde ved denne Leilighed udviist en aldeles vidunderlig Tapperhed og Kraft. Jan Haring fra Horn havde nemlig stillet sig ganske alene oppe paa Diget paa et Sted, hvor der var saa smalt imellem Het Y paa den ene Side og Diemer-Søen paa den anden, at der næppe kunde staae to Mænd ved Siden af hinanden. Væbnet med Sværd og Skjold, stillede han sig her frem imod et Tusinde Fjender og holdt dem virkelig tilbage i saa lang Tid, at hans egne Folk, hvis de havde villet, kunde have sluttet sig sammen igjen og slaaet hele Angrebet tilbage. Nu var det forsilde; Kampen var gaaet altfor ulykkeligt til at det Tabte kunde gjenoprettes; men endnu holdt den brave Kriger ud, indtil han ved sin selvopoffrende Tapperhed havde sat alle de Landsmænd, der endnu vare tilbage i Forskands-

ningerne, i Stand til at iværksætte et ordentligt Tilbagetog. Derpaa styrtede han sig ud i Søen og undkom lykkelig uden at blive ramt af noget Spyd eller af en eneste Kugle. Havde han været en Græker eller en Romer, en Horatius eller Chabrias, vilde hans Navn have været berømt i Historien, og hans Billedstøtte være opreist paa Torvet; thi den gjæve Hollænder havde paa sit Dige viist ligesaa meget Heltemod i en hellig Sag som Oldtidens berømmeligste Helte.

Dette mislykkede Forsøg paa at afskjære Forbindelsen mellem Amsterdam og det øvrige Land styrkede atter Albas Haab. Flere Hundrede Patrioter vare dræbte eller fangne; blandt hine var ogsaa Maleren Antonius Oliver, ved hvis Hjælp Ludvig af Nassau var sluppen ind i Mons. To Fændrikker i Albas Tjeneste afhuggede hans Hoved og fik den Priis af 2,000 Caroliner, som var udsat derfor. Der blev nu fæstet en Seddel med Eiermandens Navn ved det, og derpaa slyngedes det ind i Harlem. Paa samme Tid opførtes der en ny Galge paa et fremragende Sted i den spanske Leir udenfor Byen, og i denne bleve alle Fangerne hængte, nogle ved Hovedet, andre ved Benene, ligefor deres Landsmænds Øine. Denne udsøgt barbariske Handling vakte naturligviis atter Borgernes Kappelyst. To af det gamle Raad, der holdt med Spanierne, sade endnu fængslede i Harlem sammen med 7 andre Personer, hvoriblandt en tolvaars Dreng. De bleve nu dømte til Galgen. Den ene af de forhenværende Borgemestre ledsagedes til Retterstedet af sin Hustru og Datter, der kjærligt opmuntrede ham til med Taalmodighed at finde sig i Pøbelens Forbandelser og den uretfærdige Dom. Forbittret over en saadan Dristighed, følte Sværmen sig ikke tilfredsstillet ved at lade sin Hævn gaae ud over de oprindelige Offre, men jagede efter Henrettelsen Hustruen og Datteren ud i Vandet, hvor de begge omkom. Vi finde det rigtigt at anføre disse Prøver paa den Grusomhed, som Patrioterne undertiden udøvede i ligesaa høi Grad som deres Undertrykkere — en Grusomhed, som de fremmede Voldsmænds utro-

lige Barbari havde gjort næsten uundgaaelig. Ifølge Mendozas Ord maatte man troe, at hvert Menneske indenfor og udenfor Harlem «var opflammet af en særegen og personlig Hævnens Aand.» Det uskyldige Blod, som var udgydt i Mecheln, Zütphen og Naarden og paa Skafotter i Tusindviis, havde altfor længe skreget fra Jorden. Hollænderne maatte have været mere eller mindre end Mennesker, hvis de ikke undertiden havde ladet sig henrive til Handlinger, som Retfærdigheden og Fornuften maa fordømme.

Vi kunne danne os en Forestilling om den Rædsel og Afsky, hvormed ædlere Naturer betragtede saadanne blodige Scener, ved at see, hvorledes een af Garnisonens tappreste Officerer, Capitain Curey, følte sig tilmode. Han var oprindelig af en meget blid Charakteer, men var bleven opflammet næsten til Raseri ved Synet af Spaniernes Grusomheder og var derfor gaaet ind i Krigerstanden, som han havde en medfødt Afsky for. Rasende tapper, som han var, gik han selv i Spidsen for sine Folk ud ved hvert dristigt Udfald og hvert farligt natligt Eventyr. Uden Pantsersærk og blot væbnet med sit Sværd var han altid at finde der, hvor Kampen rasede vildest, og utallige Offre faldt for hans Sværd. Men naar han saa kom hjem fra saadanne Udflugter, lukkede han sig altid inde i sin Bolig, gik til Sengs og kunde blive liggende flere Dage, syg af Samvittighedsnag og klagende bittert over al den Blodsudgydelse, som han selv havde taget saa megen Deel i, og som den grusomme Skjæbne syntes at gjøre uundgaaelig. Dog, naar denne fromme Stemning havde sat sig, pleiede Vildskaben at komme igjen, og saa kunde han atter styrte sig ud i Kampen for at komme i et nyt Blodbad og søge nye Offre for sit Raseri.

Udfald og Kampe udenfor Voldene hørte næsten til Dagens Orden. Den 25de Marts gjorde et Tusinde af de Beleirede et glimrende Udfald, trængte alle Fjendens Yderposter tilbage, brændte 300 Telte og erobrede 7 Kanoner, 9 Faner og flere Vogne med Levnetsmidler[1]) og det lykkedes dem at

bringe Alt ind i Byen. Efter at de saaledes ligefor Øinene af 30,000 gamle og øvede Tropper havde hentet sig Forstærkning, og efter at de havde dræbt 800 Fjender, hvad der næsten var een for hver Borger, der deeltog i Kampen, medens de selv kun mistede 4 af deres Folk, vendte Harlemerne hjem og opreiste et pralende, om end sørgeligt udseende Mindesmærke om Seiren. De opkastede nemlig paa Volden en Jordhøi, som kunde sees i Fjendens Leir, og herpaa plantede de nu de i Fægtningen saa dristigt erobrede Kanoner og Faner med den spottende Indskrift flagrende over Midten af Høien: «Harlem er Spaniernes Kirkegaard.»

Under saadanne Begivenheder henrandt Vinteren og Begyndelsen af Foraaret. Alba havde Ret, da han skrev til sin Herre, «at det var en Krig, som man aldrig før havde seet eller hørt Mage til i nogetsomhelst Land paa Jorden», og Hertugen havde dog kjendt til Krigen i næsten 60 Aar. Han lod Philip vide, «at aldrig havde nogen By været forsvaret med saadan Dygtighed og Tapperhed som Harlem, hverken af Oprørere eller af Folk, der kæmpede for deres retmæssige Fyrste». Don Frederik maatte nu visselig have opdaget, hvilken Feiltagelse han havde gjort sig skyldig i, da han forsikkrede, at Byen nok vilde overgive sig i Løbet af en Uge, medens hans Fader, som talte med næsten 6 Aars Kjendskab til Forholdene, havde fundet dette «Smørfolk» mindre bøieligt end selve de «Jernfolk», som han gjorde sig til af at have tæmmet. Her viste det sig tilfulde, at hverken Grækenlands eller Italiens Himmel eller Schweitz's ophøiede Natur er nødvendig for at vække en Aand, der byder fremmed Voldsmagt Trods — en Aand, der rørte sig ligesaa stolt imellem Hollands Vintertaager og flade Enge, som den nogensinde havde rørt sig under en mere solrig Himmel og i mere romantiske Lande.

Imidlertid havde Mendoza været i Spanien og var kommen tilbage, forsynet med Penge. Desuden havde Philip efter hans Raad og Albas indstændige Anmodninger givet Gouver-

neuren i Milano, Requesens, Befaling til at sende tre prøvede Regimenter til Nederlandene, hvor man nu havde mere Brug for dem ved Harlems Beleiring end i Italien. Medens Landmagten var bleven saaledes styrket, var Flaaden ligeledes bleven meget forøget. Paa den anden Side havde Prindsen af Oranien faaet samlet over et Hundrede Fartøier af forskjellig Beskaffenhed, saa at hele Havet nu vrimlede af Skibe. Søtræfninger fandt Sted saagodt som hver Dag, og det var let at see, at nu skulde Kampen om Liv eller Død gaae for sig paa Søen. Saalænge, som Hollænderne kunde bevare Herredømmet over Søen, var det endnu muligt at undsætte Harlem Tid efter anden; men dersom det lykkedes Spanierne at overvinde Prindsens Flaade, da maatte Staden uundgaaelig bukke under.

Den 28de Mai fandt omsider den afgjørende Kamp Sted. Skibene kom i nær Berøring med hverandre, og der opstod en vild og langvarig Kamp. Bossu havde 100 Skibe under sig, Patrioternes Admiral, Martin Brand, næsten 150, men af mindre Dimensioner. Batenburg havde Befalingen over Tropperne ombord i de hollandske Fartøier. Efter at flere Tusinde vare faldne, erklærede Seiren sig endelig for Spanierne. 22 af Prindsens Skibe bleve tagne, og Resten fuldstændig adsplittet; Bossu seilede triumpherende tværs over Søen. Patrioternes Forter bleve strax erobrede, og Harlemerne med deres Venner vare nu aldeles udelukkede fra Søen.

Dette var Begyndelsen af Enden. Hele Staden henfaldt i Fortvivlelse. I lang Tid havde hver Mand i Byen maattet leve af eet Pund Brød om Dagen, medens Qvinderne kun fik et halvt, men nu var Brødet sluppet op, og med Tabet af Søen stod Hungersnøden ligefor Døren. De bønfaldt Prindsen paa det Indstændigste om, at han dog vilde forsøge at gjøre Noget for dem. Tre Uger, erklærede de, var den allerlængste Tid, det endnu vilde være dem muligt at holde ud i. Han sendte dem Bud ved Brevduer, at de maatte holde Stand en lille Stund endnu; thi han var ved at samle en Styrke,

og det skulde nok lykkes ham at tilføre dem Levnetsmidler. Imidlertid voxede Indbyggernes Lidelser i Løbet af Juni med hver Time. Almindelig Føde havde man allerede i lang Tid ikke smagt; nu levede Befolkningen af Hørfrø og Raps, og da dette ogsaa slap op, fortærede de Katte, Hunde, Rotter og Muus; snart vare ogsaa disse urene Dyr fortærede, og da kogte de Oxe- og Hestehuder og spiste Skolæder. De plukkede Nælder og Græs paa Kirkegaardene og det Ukrud, som groede imellem Brostenene, for at opholde Livet endnu lidt ved det Slags Føde, indtil den lovede Hjælp kunde komme. Mænd, Qvinder og Børn døde i Sneseviis paa Gaderne af Sult, og de Overlevende besade næppe Mod og Styrke til at fjerne Ligene og begrave dem. De, der endnu levede, syntes at snige sig hid og did som Skygger, misundelige paa dem, paa hvis Lidelser Døden allerede havde gjort Ende.

Saaledes sled Juni sig hen. Den 1ste Juli gave Borgerne deres Samtykke til, at der indledes Underhandlinger. Der afsendtes i denne Hensigt en Deputation til Beleirerne, men Forhandlingerne fik snart Ende, da Don Frederik ikke vilde indlade sig paa Betingelser. Den 3die Juli aabnedes derfor igjen en skrækkelig Kanonade imod Byen; der affyredes 1008 Kugler, det største Antal, der paa een Dag var kastet ind i Byen lige siden Beleiringens Begyndelse. Voldene bleve slemt medtagne, men der gaves ingen Befaling til Storm, da Beleirerne vare visse paa, at det var en physisk Umulighed for Indbyggerne at holde ud ret mange Dage endnu.

Et sidste Brev, skrevet med Blod, blev nu afsendt til Prindsen af Oranien, og heri skildredes den fortvivlede Stilling, hvori de Beleirede befandt sig. Paa samme Tid slyngede de med Fortvivlelsens Spot de sidste Stykker Brød, som endnu vare tilbage i Byen, ud i den fjendtlige Leir. En Dag eller to senere indledes der for anden og tredie Gang Underhandlinger, men de førte ikke til noget mere tilfredsstillende Resultat end første Gang. Et sort Flag blev da heiset op paa Domkirkens Taarn som et Fortvivlelsens Signal til Ven og

Fjende; men strax efter fløi en Due ind i Byen med et Brev fra Prindsen, der bad dem holde ud to Dage endnu, da der var Undsætning underveis.

Prindsen havde virkelig gjort Alt, hvad der under de forhaandenværende Omstændigheder var muligt. Han sammenkaldte Borgerne i Delft paa Torvet og forkyndte dem sin Hensigt: selv at ile til Byens Undsætning, hvis han blot kunde faae nogle faa Tropper samlede. Soldater fandtes der dog ikke; men der herskede den største Medfølelse for Harlem i dens Søsterstæder Delft, Rotterdam og Gouda. Et stort Antal Borgere, deriblandt flere Personer af Stand og alle anseete og agtede Mænd, meldte sig frivillig til at drage med til Undsætning. Prindsen var ikke videre tilfreds med at faae en saa broget sammensat Hær, paa hvis Standhaftighed han ikke kunde stole. Som Soldat vidste han nok, at ved et saa vigtigt Foretagende kunde Begeistring ikke træde i Erfaringens Sted. Da øvede Tropper imidlertid ikke vare til at opdrive, og Nøden ikke tillod at bie længer, opsatte han en Fuldmagt, hvorved Paulus Buys indsattes til Gouverneur under hans Fraværelse og til midlertidig Statholder, hvis han skulde falde paa Toget. 4,000 væbnede Frivillige tilligemed 600 Ryttere under Carlo de Noot vare nu samlede, og Prindsen satte sig selv i Spidsen for dem. Der reiste sig imidlertid et almindeligt Raab mod dette hans Forsæt fra Øvrighed og Borgere i alle Stæderne og fra selve Tropperne. De vilde ikke give deres Samtykke til, at et for Hollands Tilværelse saa kostbart, ja uundværligt Liv uden Nødvendighed sattes i Fare. Vel var det meget magtpaaliggende at bringe Harlem Hjælp, men Prindsen var af langt større Betydning end mange Byer. Han maatte da tilsidst give efter og overlade Baron Batenburg Commandoen paa dette Tog. Den 8de Juli i Skumringen drog Skaren ud fra Sassenheim. Den talte nu næsten 5,000 Mand, som medførte 400 Vogne med Proviant og 7 Stykker Feltskyts. Iblandt de Frivillige var Olden Barneveld, der senere blev saa berømt i Republikens Historie; han

gik nu i Rækken med sin Bøsse paa Skulderen. Her havde man et Exempel paa den Aand, som herskede i Provindsen.

Batenburg gjorde Holdt i Nordwyks-Skovene sydfor Byen, og her ventede han indtil Midnat. Alt syntes roligt i Fjendens Leir. Efter at der var holdt Bøn, gav han Befaling til at rykke frem i Haab om at kunne liste sig igjennem sine sovende Modstanderes Linie og iværksætte Befrielsen ved Overraskelse; men han blev bitterlig skuffet. Spanierne vidste fuldstændig Besked om hans Planer og Styrke, da to Duer, som bragte Breve, hvori Alt vedrørende Expeditionen var fremstillet, vare blevne skudte og bragte til Don Frederiks Leir.

Man vidste saaledes, at Borgerne havde gjennembrudt Fæstningsværkerne paa den Side, hvorfra de ventede Batenburg, for at gjøre et Udfald og virke sammen med Befrierne, saa snart de maatte vise sig. Der var gjort Aftale om Signalblus, hvorved de Beleirede skulde underrettes om deres Venners Ankomst. Den spanske General befalede derfor, at der ligefor Aabningen i Volden skulde antændes et stort Baal af Grene, Straa og Tjære. Bagved opstillede han 5,000 udvalgte Tropper. Andre 5,000 tilligemed en Cavalleristyrke opstilledes i Nærheden af Dünerne for at anfalde Patrioternes Hær fra venstre Side. 6 Regimenter under Romero sendtes afsted i østlig Retning for at angribe fra høire Side. Den tykke Røg hindrede Borgerne inde i Byen i at see de Blus, som Batenburg havde ladet tænde, og skjulte de 5,000 Spaniere for de fremrykkende Hollændere. Da Batenburg rykkede frem fra Skoven, saae han sig pludselig angreben af en overlegen Styrke, og inden faa Minutter var han aldeles omringet af en overvældende Mængde. Hele den spanske Hær stod nemlig under Vaaben og havde ventet ham i to Dage; de ulykkelige Borgere derimod vidste ikke Noget om hans Komme. Kamplarmen, som de hørte, var, troede de en blind Alarm, som Spanierne gjorde for at lokke dem ud til Leiren, og de afsloge derfor en Udfordring, som de ikke vare i Stand til at

modtage. Batenburg blev strax dræbt, og hans Tropper adsplittedes. Antallet af de Dræbte angives forskjelligt fra 600 indtil 2,000, ja Spanierne angive det endog til 3,000. Saameget er imidlertid vist, at hele Styrken blev aldeles tilintetgjort eller splittet ad, og Forsøget paa at befrie Byen var aldeles mislykket. Batenburgs Død beklagedes mindre, fordi han, rimeligviis dog med Urette, blev beskyldt for at have været beruset, da Kampen fandt Sted, og derfor ikke i Stand til at lede det ham betroede Hverv paa rette Maade.

Nu skare Spanierne Næse og Ører af En af Fangerne og sendte ham ind til Byen for at forkynde, hvad der var skeet, og for end yderligere at bekræfte dette kastede de ogsaa et Par Hoveder ind over Voldene. Da Rygtet om dette afgjørende Nederlag kom til Delft, udbrød der en almindelig Forbittrelse mod Prindsen af Oranien, ja ifølge en Beretning fra Alba, som man dog bør have nogen Mistro til, yttrede en Deel af Pøbelen stor Lyst til at plyndre Prindsens Huus og overøste ham med Bebreidelser. Vist er det, at, hvis disse Demonstrationer virkelig have fundet Sted, saa har Folkets Forbittrelse aldrig været mere uberettiget; men Fortællingen grunder sig, som sagt, blot paa et løst Udsagn af Alba og stemmer slet ikke overeens med andre, samtidige Beretninger om disse Begivenheder.

Nu havde imidlertid den heltemodige, ulykkelige By intet Andet at gjøre end at finde sig i sin Skjæbne. Det var nu en Umulighed at forsøge Nogetsomhelst mere til Bedste for den. Søen og Forterne vare i Fjendens Hænder, den bedste Styrke, som det havde været muligt at reise mod Beleiringshæren, var tilintetgjort, og Prindsen af Oranien sendte nu med tungt Hjerte Bud til Borgerne, at de maatte overgive sig paa de bedste Vilkaar, de kunde opnaae hos Fjenden.

De fortvivlede Efterretninger satte Byen i en frygtelig Bevægelse. Nu var der ikke længer noget Haab tilbage; man havde kun Valget imellem at lade sig hugge ned eller at sulte ihjel. Men var der ikke noget Haab indenfor Voldene,

saa kunde man dog endnu udenfor finde en Krigers Død. Et Øieblik tænkte man paa at lade Garnisonen og de raskeste Borgere rykke ud af Portene i en fast Colonne og hugge sig en Vei gjennem Fjendens Leir eller falde paa Valpladsen. Man troede, at, naar først alle de Kampdygtige vare dræbte, saa vilde Fjenden nok vise mere Skaansel mod de Hjælpeløse og Svage, som vare alene tilbage i Byen; i ethvert Tilfælde var den Stærkere dog hverken i Stand til at beskytte eller trøste disse, om han end blev hjemme i Byen. Saasnart denne Beslutning blev bekjendt, opstod der imidlertid en saadan Hylen og Skrigen af Qvinder og Børn, at Soldaterne og Borgerne ikke kunde bære det over deres Sind at iværksætte Planen. De følte, at det vilde være feigt ikke at døe sammen med dem, og de toge derfor den Beslutning, at alle Qvinder, Syge, Gamle og Børn skulde bringes sammen og opstilles i en Fiirkant, som skulde omringes af alle de vaabenføre Mænd, der endnu vare tilbage, og saaledes opstillede skulde man saa tilkæmpe sig en Vei fra Porten og seire ved Fortvivlelsens Kraft eller idetmindste finde Døden i Forening.

Disse afsindige Planer, som man troede de Beleirede fuldkommen i Stand til at udføre, bleve snart bekjendte i Spaniernes Leir. Efter Alt, hvad han havde været Vidne til i de forløbne 7 Maaneder, indsaae Don Frederik, at der ikke var Nogetsomhelst, som Harlemerne ikke kunde vove eller udføre. Han var bange for, at de skulde stikke Ild paa deres By og brænde deres Huse, deres Børn og sig selv til Aske, og han vilde nødig have, at Frugterne af en med saa stor Opoffrelse kjøbt Seir skulde snappes ud af Hænderne paa ham, just som han skulde til at plukke dem. Der afsendtes derfor efter hans Befaling et Brev til Øvrigheden og de ledende Borgere i Harlem. Dette Brev, som var underskrevet af den commanderende General over den tydske Styrke i Beleiringshæren, Grev Oberstein, opfordrede dem til at overgive sig paa Naade og Unaade, men indeholdt tillige den høitidelige Forsikkring, at ingen Andre skulde straffes end de, som efter Borgernes egen

Mening maatte have fortjent det, og lovede rigelig Tilgivelse, hvis Byen vilde overgive sig uden længere Tøven. Dengang Don Frederik afsendte dette Brev, var han i Besiddelse af sin Faders strengeste Ordre til ikke at lade een Mand af Garnisonen beholde Livet med Undtagelse af Tydskerne og desuden at henrette et stort Antal Borgere; disse Befalinger vovede han naturligviis ikke at overtræde, selv om han skulde have følt nogen Tilbøielighed dertil. Som en Følge af Obersteins halvofficielle Brev overgav Byen sig imidlertid paa Naade og Unaade den 12te Juli.

Der blev nu ringet med den store Klokke og befalet, at alle de Vaaben, som Garnisonen eller Borgerne vare i Besiddelse af, skulde bringes hen paa Raadhuset. Mændene fik derefter Befaling til at indfinde sig i Klosteret Zyl, medens Qvinderne skulde samles i Domkirken. Samme Dag red Don Frederik, ledsaget af Grev Bossu og en talrig Stab, ind i Byen. Det Syn, som her mødte hans Øie, kunde endog have rørt et Steenhjerte. Overalt saaes Tegn paa de Lidelser, som Borgerne saa tappert havde udstaaet under de 7 Maaneders Beleiring. De rygende Ruiner af Husene, som Kuglerne havde antændt, de ødelagte Fæstningsværker, de fældede Træer, Dyngerne af Brosteen, sønderbrudte Billedstøtter og hvad Andet, man havde brugt til at udfylde de Huller med, som den daglige Kanonade havde frembragt, Skeletter af Dyr, som Kjødet var gnavet af, de ubegravne Liig af Mænd og Qvinder, der vare segnede døde om paa Gaderne, og fremfor Alt de Efterlevendes indfaldne og udtærede Skikkelser — Alt dette maatte vel idetmindste have kunnet opvække Tvivl om hvorvidt ikke de allerede udstaaede Lidelser kunde været en tilstrækkelig stor Straf, selv for en saa forfærdelig Forbrydelse som Kjætteri. Men Don Frederik var ingenlunde af denne Mening. Det forekom ham, at han ikke blot læste Fortvivlelse, men ogsaa Trods i de indfaldne Øine, der stirrede paa ham, da han holdt sit Indtog i Byen, og det høitidelige Løfte, som han,

om end ikke med Iagttagelse af alle Former, havde givet, var nu aldeles glemt.

Alle Garnisonens Officerer bleve strax fængslede. Nogle af dem havde imidlertid allerede forekommet Seirherrens Dom ved en frivillig Død. En meget anseet fransk Officeer, Capitain Bordet, lod, ligesom Brutus, sin Tjener holde sit Sværd, hvorpaa han saa styrtede sig, da han ikke vilde overgive sig levende til Spaniernes Hævn. Opoffrende Handlinger fattedes ikke. Istedetfor Peter Hasselaer, en ung Officeer, der havde udmærket sig ved sin overordentlige Tapperhed under Beleiringen, fængslede Spanierne af en Feiltagelse hans Fætter Nicholas. Uden at gjøre Indvendinger lod han sig føre til det uundgaaelige Skafot, da pludselig Peter Hasselaer banede sig Vei gjennem de Fangnes Rækker. «Hvis det er Fændrik Hasselaer, I ville have fat paa,» raabte han, «saa er jeg Manden. Lad denne Uskyldige gaae sin Vei!» Før Solen var gaaet ned, var hans Hoved faldet. Officererne førtes til Kleefs-Huis, hvor de lige strax henrettedes. Capitain Ripperda, som saa freidig havde dadlet Øvrighedens forsagte Opførsel og ved sin Veltalenhed opflammet Soldaterne og Borgerne til Modstand, og hvis Kløgt og Mod havde bidraget meget til at gjøre Beleiringen saa langvarig, var iblandt de første Offre.

Den følgende Dag kom Alba selv over til Leiren. Han red rundtomkring Byen og undersøgte Fæstningsværkerne udvendigfra, hvorpaa han vendte tilbage til Amsterdam uden at have været inde i Byen. Den næste Morgen begyndte et storartet Slagteri. Borgerne havde kjøbt sig frie for Plyndring med 240,000 Gylden, som de havde forpligtet sig til at betale i fire Terminer; men en Blodsudgydelse maatte nødvendigviis ledsage Seiren, og i denne Henseende indlod man sig ikke paa Indrømmelser. Alba havde desuden erklæret det for sin faste Bestemmelse at anstille et almindeligt Blodbad ved denne Leilighed. Garnisonen var under Beleiringen gaaet ned fra 4,000 Mand til 1,800 og af disse fik de 600 Tydskere

efter Albas Befaling Løbepas mod Løfte om ikke mere at gjøre Tjeneste mod Kongen. Hele den øvrige Deel af Garnisonen blev derimod strax nedhugget tilligemed mindst ligesaa mange Borgere. Trommeslagere gik daglig gjennem Byen og udraabte, at Alle, der husede Folk, som ved nogen tidligere Leilighed havde undflyet deres Straf, øieblikkelig skulde udlevere dem; hvis ikke, da vilde de selv blive hængte i deres egne Gadedøre. Det var navnlig over saadanne Folk og over Soldaterne, at Slagteriet gik ud, skjøndt man med hver Dag, der gik, fandt paa nye Grunde til at dræbe Enhver, der udmærkede sig ved sin Stilling, Rigdom eller frisindede Tænkemaade; thi Blodsudgydelsen kunde ikke tilendebringes saa snart, men maatte trods al anvendt Flid og Anstrengelse fortsættes i flere Dage. Fem Bødler med deres Medhjælpere vare hele Tiden i Arbeide, og da de tilsidst vare udmattede af Overanstrengelse eller maaskee endog blevne syge af Rædsel over deres Værk, bandt man 300 Ulykkelige sammen, to og to, med Ryg mod Ryg og druknede dem i Harlemer-Havet.

Efter at 2,300 menneskelige Skabninger vare blevne myrdede med koldt Blod i denne By, hvor saa mange Tusinder vare omkomne i Forveien, fandt omsider en blasphemisk Benaadningsact Sted. 57 af de meest anseete Borgere vare dog ikke indbefattede i denne Amnesti, men førtes i Forvaring som Gidsler for de øvrige Borgeres gode Opførsel. Af disse Gidsler bleve nogle kort Tid efter henrettede, andre døde i Fængslet, og hele Resten vilde vistnok ogsaa være bleven offret, dersom ikke Bossu havde lidt et Nederlag paa Søen, hvorved Prindsen af Oranien fik Leilighed til at befrie Fangerne. Under hele Beleiringen var der blevet afskudt 10,256 Skud mod Voldene; 12,000 af Beleirerne vare døde af Saar eller Sygdom i Løbet af de 7 Maaneder og 2 Dage, der vare hengaaede mellem Byens Omringelse og Overgivelse. I de første Dage af August, da Henrettelserne omsider vare tilendebragte, holdt Don Frederik sit Triumphindtog, og første Afsnit af Indfaldet i Holland var dermed til Ende.

Saadan var den mindeværdige Beleiring af Harlem, der giver os Leilighed til i lige høi Grad at beundre den menneskelige Evne til at paaføre Andre og til selv at udholde Lidelser.

Spanierne feirede en Seiersfest; i Utrecht gjorde de et Billede af Prindsen af Oranien, som de førte omkring i Optog og derefter radbrækkede og brændte. Det var imidlertid klart, at hvis Harlems Indtagelse var en Seir, saa var det en saadan, som Erobrerne nok kunde have byttet med et Nederlag. I alt Fald var det vist, at det spanske Monarki ikke var kraftigt nok til at taale mange flere Seire af det Slags. Naar man havde maattet bruge 30,000 udvalgte Tropper, hvoriblandt de tre Regimenter, som Alba havde givet Navnene «de Uovervindelige», «de Udødelige» og «de Uopnaaelige», for at indtage den svageste By i Holland efter 7 Maaneders Beleiring og med et Tab af 12,000 Mand, hvor mange Folk, hvor lang Tid og hvor mange Døde krævedes der saa ikke for at undertvinge Resten af den lille Provinds? Thi ligesom Naardens Ødelæggelse havde havt en modsat Virkning af den, der var tilsigtet, og snarere havde opflammet end underkuet Nederlændernes Modstandslyst, saaledes havde nu Harlems lange og ærefulde Forsvar trods den sørgelige Ende blot tjent til i høieste Grad at fremkalde Had og Fædrelandskjærlighed i Provindsens andre Stæder. Selv den nye Verdens Skatte vilde være utilstrækkelige til at betale, hvad Erobringen af denne lille Sandbanke vilde koste. I Løbet af 5 Aar var der sendt 25 Millioner Floriner fra Spanien som Udgifter til Krigen i Nederlandene, og dog var dette Beløb i Forbindelse med de uhyre store Summer, som aarlig indkom ved Skatter og Confiscationer, ikke nok til at redde Skatkammeret fra Mangel og holde Tropperne, som ikke kunde faae deres Løn udbetalt, fra at gjøre Oprør.

Ikkedestomindre herskede der nu for Øieblikket en uhyre stor Glæde. Philip laa just farlig syg i Segovia, da det lykkelige Budskab om Harlems Indtagelse og den dermed

følgende Blodsudgydelse ankom. Beretningen om al denne Jammer, som Alba omstændelig udmalede for ham, virkede nu som et Tryllemiddel. Blodet af de 2,300 af hans Medmennesker, som efter hans Befaling vare blevne myrdede i denne ene By, viste sig som en Livsensdrik for den blodtørstige Monark; han drak og følte sig forfrisket derved. «Den vigtigste Medicin, som har gjengivet Hans Majestæt Helbreden,» skrev Secretairen Cayas fra Madrid til Alba, «er den Glæde, som de gode Efterretninger, I meddeelte ham angaaende Harlems Indtagelse, have voldt ham.» I sin overordentlige Glæde glemte Kongen ganske, hvor utilfreds han nylig havde været over Sagernes Gang i Nederlandene, og hvor mange Skatte der vare udøste med intetsigende Resultat. «Da Hans Majestæt nok vidste, hvad I trængte til,» vedblev Cayas, «sendte han strax Bud efter Don Velasco og befalede ham at forsyne Eder med Penge, om han saa skulde stige ned i Jordens Dyb og grave efter dem.»

Medens Spanierne hoverede paa denne Maade, havde Prindsen af Oranien hverken tabt Modet eller Haabet, men som altid stolede han ogsaa nu paa en Magt, der stod over Menneskenes. «Jeg havde haabet at kunne sende Dig bedre Efterretninger,» skrev han til Grev Ludvig, «men siden det nu har behaget den gode Gud anderledes, maae vi finde os i hans guddommelige Villie. Jeg tager ham til Vidne paa, at jeg har gjort Alt, hvad der stod i min Magt, for at bringe Staden Hjælp.» Et Par Dage senere underrettede han ogsaa i et Brev Broderen om, at det var lykkedes Zeelænderne at indtage Fæstningen Rammekens paa Øen Walchern. «Jeg har det Haab,» skrev han, «at dette vil stække Overmodet hos vore Fjender, der efter Harlems Fald have troet sig i Stand til at sluge os levende. Jeg er overbeviist om, at de ville finde et ganske andet Stykke Arbeide, end de gjøre Regning paa.»

CARL GRAM.

Jane Grey.*)

Efter Edvard den Sjettes Død 1553 opstod en Kamp mellem otte Qvinder om Besiddelsen af den engelske Krone, der endnu aldrig havde prydet et qvindeligt Hoved. Det er noksom bekjendt, at den afdøde Konges ældste Søster, Maria, gik af med Seiren, og at den skjønne syttenaarige Nidages-Dronning, Jane Grey, maatte, som Tribut til Seirherren, lægge sit Hoved under Bøddeløxen. For denne skjønne, skyldfrie Qvinde har Verden aldrig ophørt at føle samme ømme og veemodige Kjærlighed, som en Fader nærer for et Barn, han har elsket og mistet. Hun var en blid og alvorlig, yndig ung Dame, der havde modtaget en maaskee altfor lærd Opdragelse. Conseilspræsidenten, den stolte Dudley, Hertug af Northumberland, antog, at Loven enten var paa hendes Side, eller med Magt kunde bringes dertil, og han, som havde hørt sin Fader blive hujet gjennem Londons Gader og seet ham blive taget afdage som en Hund, søgte allerede førend Kongens Død et Ægteskab tilveiebragt mellem sin syttenaarige Søn, Guilford, og Jane Grey, i det glade Haab engang at faae en Sønnesøn paa Englands Throne. Selv havde han erhvervet sig stort Ry som Kriger, Statsmand, Fædrelandsven, ja endog som Støtte for den reformeerte Kirke, og Samtykket til Forbindelsen erhvervedes let af Jane Greys Forældre, Hertugen og Hertuginden af Suffolk. Sex Uger efter Ægteskabets Fuldbyrdelse døde Kong Edvard.

*) Frit efter Dixon.

Nu skulde Dudleys Planer iværksættes, og, for at de kunde modnes tilfulde, holdtes Kongens Død hemmelig hele Natten (6te Juli) og den paafølgende Dag. Den næstpaafølgende Dag forevistes Liget for Londons Overborgemester, sex Raadsherrer og en Snees af de rigeste Kjøbmænd, og Dudley fremlagde Actstykker fra den afdøde Konge, som disse Mænd underskreve, og ifølge hvilke Scepteret gik over til Jane Grey. Sagen skulde holdes hemmelig, indtil Kongens Søster Maria var vel indespærret i Tower, hvilket Hverv paalagdes Lord Robert, der afsendtes til Hunsdon, hvor Prindsessen, paa Veien til sin døende Broder, formodedes at være. Da skulde Jane Grey proclameres som Dronning.

For at have Alt beredt sendte Dudley sin Gemalinde efter Jane Grey. Dennes Moder vilde ikke give Afkald paa sin Datter, og Jane vilde heller ikke forlade sit Hjem. Hertuginden af Northumberland hentede da sin Søn, Lord Guilford, der foreholdt hende, at det var hendes Pligt som Hustru at følge med ham, og de fulgtes da til hans Faders Eiendom, Sion ved Themsen, hvor Hertugen i Spidsen for en Skare af Englands Stormænd erklærede hende for Dronning. Denne Udnævnelse overvældede hende. Hun havde elsket Kong Edvard som en Søster, hun havde leget med ham, deelt hans Hemmeligheder og Forhaabninger, og ved Efterretningen om hans Død var hun falden i Afmagt. Det gjorde hun ogsaa, da hun erklæredes for hans Efterfølgerske paa Thronen. Men da det sagdes hende, at det var hans egen sidste Villie, der kaldte hende til Thronen i Henhold til den Kongen givne Ret til at vælge sin Efterfølger, reiste hun sig og udtalte for de hende omgivende Stormænd, at hun aldrig havde tænkt sig Muligheden af en saadan Ophøielse, men at, saafremt hun var kaldet til at regjere, Gud da vilde give hende Kraft til at gjøre det til Ære for ham og Gavn for Folket. — Denne Udnævnelse fandt Sted en Søndag; næste Dag begyndte hendes Ni-Dages-Regjering.

Første Dag. — En skjøn Juli Morgen gik hun ombord i Konge-Chaluppen ved Sion, og, efterfulgt af en talrig Skare af Fartøier med Flag, Vimpler, Musikcorps og salutgivende Skyts, seilede hun ned ad Themsen, hvor hun Klokken Tre landede ved Dronningetrappen under Kanontorden og Folkejubel og gjennem en Række af knælende Borgere førtes til Kongeborgen, ledsaget af de Stormænd, der havde hævet hende op paa Thronen. Hendes Moder bar hendes Slæb, og hendes Ægtefælle, Guilford, gik ved hendes Side med blottet Hoved og bukkede, hvergang hun værdigede at tale til ham. Klokken Fem forkyndtes i Staden hendes Thronbestigelse samtidig med Kongens Død og hans sidste Villie.

Men Dagen endte ikke saa smukt, som den var begyndt. Da Dronningen efter Aftensmaaltidet havde begivet sig til sine Værelser, bragte Overskatmesteren, Lord Winchester, hende Juvelerne, hun skulde bære, og Kronen, hun skulde prøve. Jane betragtede det glimrende, kostbare Legetøi, prøvede Kronen og sagde: «Den passer.»

Winchester meddeelte hende, at der skulde forfærdiges en Krone til. «En Krone til? Til hvem?» «Til Lord Guilford,» svarede Winchester, «eftersom han skal krones som Konge.» Ved denne Meddelelse henfaldt Jane i taus Overveielse, der gik over til Vrede, da Guilford var traadt ind. «Kronen,» sagde hun, «var ikke et Legetøi for Drenge og Piger. Hun kunde ikke udnævne ham til Konge. En Hertug havde hun Ret til at udvævne, men kun Parlamentet kunde udnævne en Mand til Konge.» Guilford begyndte at græde og forlod Værelset. Faa Minutter efter kom han tilbage med sin Moder og yttrede klynkende, at han vilde være Konge og ikke nøies med at blive Hertug. Dronningen var bestemt, og efter en varm Meningsudvexling mellem den gamle Hertuginde og den unge Dronning tog Førstnævnte sin Søn ud med sig, idet hun sagde, at hun ikke vilde lade ham blive tilbage hos en utaknemmelig Kone.

Anden Dag. — Daarlige Efterretninger indløb fra de østlige Grevskaber. Da Lord Robert kom til Hunsdon for at fange Maria, var Fuglen fløiet, Prindsessen borte og Huset tomt. Nogle faa ærlige, trofaste og hengivne Mænd, der vidste, hvorledes fire Millioner engelske Undersaatter helst ønskede Thronspørgsmaalet løst, havde itide underrettet hende om Broderens Død og formaaet hende til at flygte, førend Lord Robert ankom i Spidsen for sine Ryttere. Paa den faste Borg Kenning Hall ved Waveney Floden udnævntes hun til Dronning, efterat hun havde udsendt skriftlige Opfordringer i alle Retninger til Englands Befolkning. Vel frygtede Folket og dettes Repræsentanter hos Maria for, at hun som Katholik vilde kunne vildledes af sine Skriftefædre og spanske Venner; men for dette Onde vilde man hellere udsættes end for Følgerne af en Borgerkrig, der truede med at blive langvarigere og grusommere end Kampen mellem den røde og hvide Rose. De Fleste vare enige om at betragte den afdøde Konges ældste Søster som den sande Arving til den engelske Throne. Af de otte Qvinder, som gjorde Fordring paa denne, vare de To Udlændinge og de Sex af tvivlsom Byrd med Hensyn til at ansees for ægte eller uægte fødte. Henrik den Ottende havde selv tvivlsomgjort Marias og hendes yngre Søsters, den senere Dronning Elisabeths Byrd; men senere syntes han dog at have anerkjendt dem uden at have givet en afgjørende Erklæring i saa Henseende. Folket ændsede ikke dette, men ønskede Maria paa Thronen for Fredens og Ordenens Skyld.

Tredie Dag. — Da Dronning Jane Onsdag Formiddag præsiderede i Statsraadet, ankom Efterretningen om Marias Udnævnelse til Dronning i Kenning Hall, Norfolk-Shire. Riddere og Herremænd vedbleve at strømme til hende, varme af Sommerens Sol, graae af Sommerens Støv, og det lød over By og Land, at en Kamp var ifærd med at udbryde mellem Adel og Menigmand, at Hertug og Greve vilde stride for Dronning Jane, Ridder og Gaardmand for Dronning Maria.

Der opstod nu i Raadet Spørgsmaal om, hvem man skulde udsende mod Marias Stridsmænd. Havde Hertugen af Norfolk været paa fri Fod, vilde han have været den rette Mand, men Dudley holdt ham i Fængsel, og alle Norfolks Fæstere væbnede sig nu for Maria. Valget faldt paa Dronning Janes Fader, Grey, men hun vilde ikke samtykke, da hun trængte til hans Raad, og bad derfor med Taarer om, at et nyt Valg maatte skee. Dette faldt paa Dudley, hvis blotte Nærværelse i Norfolk-Shire ansaaes for tilstrækkelig til at jage Dronning Maria over til Frankrig, og han modtog Valget tilligemed Dronning Janes Taksigelser og Lykønskninger.

Fjerde Dag. — Fodfolk, Ryttere, Skyts, Krudtkarrer samles og opfylde Veiene ved Dudley's Palads, og Hertugen giver et Afskedsmaaltid for Overparlamentsherrerne, hvem han paalægger ubrødelig Troskab mod Dronning Janes Sag, medens han med Sværdet værner om hendes Throne. Lord Arundel udtaler for Dudley sin Sorg over, at det ikke er ham forundt at drage med i Felten og udaande ved hans Fødder. Forholdet mellem disse Mænd fik snart et fuldstændigt Omsving.

Femte Dag. — I fuld Rustning og omgiven af en glimrende Stab, rider Dudley i Spidsen for sin Hær ud for at møde Fjenden. Kunde store Navne og fornemme Livsstillinger have forskaffet Dronning Jane Seiren, da havde hun kunnet sove roligt; thi Englands første og meest prøvede Krigere droge ud som Stridsmænd for hende. Men de vare Generaler uden Tropper, Admiraler uden Skibe, Lehnsherrer uden Vasaller, Nogle vare endogsaa hemmelige Fjender. Folk strømmede til af Nysgjerrighed for at see det krigerske Optog, men ingen Jubel lod sig høre, en alvorsfuld Taushed herskede, som gjorde et nedslaaende Indtryk paa Hertugen og hans Følge.

For at komme i Sikkerhed og fornemmelig være Kysten saa nær som muligt red Dronning Maria med et talrigt Følge til Hertugen af Norfolks befæstede Borg, Framlingham, og tilbagelagde ikke mindre end fyrgetyve engelske Miil i een

eneste Dag. Nær var hun bleven fangen af en Trop under Anførsel af Dudley's to Sønner, men Mandskabet svigtede Dronning Jane og gik over paa Marias Parti, medens de tvende Anførere kunde takke deres Hestes Raphed for, at de selv undgik den Skjæbne, de havde tiltænkt Maria. I Dagens Løb tilmeldtes der det i Tower forsamlede Statsraad, at flere Stormænd havde sluttet sig til hende og hvervede Folk til hendes Forsvar.

Sjette Dag. — Om Løverdagen kjørte et Train af Vogne ud af Tower med en Masse Krigsfornødenheder til Hertugen, for hvem der optaarnede sig en Mængde Hindringer, han aldrig havde gjort Regning paa. Borgerstanden kunde ikke døie ham og ydede ham derfor ingen Hjælp, og jo længere han marscherede frem, desto flere erklærede og virksomme Fjender stødte han paa, medens Antallet af Marias Tilhængere stadigt voxede. Værst for ham var det, at nogle Skibe, som Storadmiralen, Lord Clinton, havde sendt til Norfolk-Kysten under Paaskud af at forhindre Marias Flugt, hvis hun skulde prøve paa at forlade Landet, netop sluttede sig til hendes Parti og forsynede dette med Skyts og Proviant. Dudley søgte derfor at faae sin Stridsmagt forøget ved nye Tilførseler fra London og ilede mod Cambridge, som han naaede Løverdag Nat.

Syvende Dag. — Det var en Søndag. Fra tusinde Prædikestole mindedes det engelske Folk om, at et Rige, der er i Tvedragt med sig selv, staaer for Fald. I Paladset i Tower ymtedes om Forræderi og Oprør, hvilket foranledigede, at Portene bleve lukkede og Nøglerne bragte op til Dronningens Værelse. Dronningens Slægtning, Jarlen af Pembroke, samt Overskatmesteren, Winchester, havde hemmeligt forsøgt at undslippe, men Pembroke blev strax greben, og Winchester overleveredes op ad Dagen som Arrestant i Tower.

Ottende Dag. — Mandagen bragte ny Sorg for Dronning Jane. Tvedragten herskede ikke blot i Landet, men i hendes egen Slægt. Hertugen, hendes Fader, mistænkte

Hertugen, hendes Svigerfader; hendes Moder og Svigermoder trættedes, og hendes barnagtige Gemal gik om og klynkede over, at han endnu ikke var bleven Konge. Ogsaa Medlemmerne af hendes Statsraad vare hinanden indbyrdes fjendske, kort sagt, Alt forenedes for at gjøre hendes Stilling uholdbar. Skjøndt hun stod høit i Folkegunst, antog dog det engelske Folks Fleertal, at Maria var den Thronberettigede, og at denne skulde have mistet sine Rettigheder, fordi hun havde særegne Anskuelser om Nøglerne til Himmelens Porte og om Alterets Brød og Viin, kunde selv de meest veltalende Geistlige ikke bringe Menigmand til at fatte. Da hun desuden var ældre, ugift og svagelig, og der altsaa var Udsigt til, at hun hverken vilde komme til at regjere længe eller efterlade sig Thronarvinger, antog man, at hun i alt Fald ikke vilde kunne skade Landet fra sin Throne; og skulde hun endog som Katholik og Tilhænger af Spanien gjøre Noget kroget, saa vilde det let kunne rettes af hendes Søster, den unge, kraftige og smukke Elisabeth. Man vilde hellere for en kort Tid holde ud med Marias Munke end have en Gjentagelse af Striden mellem Lancaster og York. Viismændene saae Sagen med andre Øine, men i Ufredstider ændser man ikke meget de Mænd, der kun fægte med Beviisførelser uden at forstaae at føre Sværd og Landse, og Tusinder af vaabenøvede Bruushoveder bare derfor i Triumph Dronning Maria op paa hendes Faders Throne.

Niende Dag. — Tirsdag Morgen var Spillet tilende, Forestillingen fordi. Da Dudley marscherede fra Cambridge mod Bury, gjorde hans Krigsmænd Oprør og tvang ham til at vende tilbage til Cambridge, der allerede opfyldtes af Dronning Marias Tilhængere. Medens han havde sit Hovedqvarteer i King's College, var han i Virkeligheden kun en Fange, hvem det tillodes at sove uden tilsyneladende Bevogtning.

Statsraadet overlod Jane til hendes sørgelige Skjæbne i Tower, og selv de Statsraader, som havde overtalt hende til

at modtage Kronen, og deriblandt Pembroke, Winchester og Arundel, bleve Forrædere mod den stakkels værgeløse Qvinde og sluttede sig til Dronning Maria, i hvis Raad de optoges. Janes Ni-Dages-Regjering var tilende, og Maria hilsedes som Englands Dronning.

Da Tropperne ankom til Towers Porte og forlangte Adgang i Dronning Marias Navn, udleverede Grey Nøglerne og ilede op i sin Datters Værelse. Hun sad som Dronning under en Thronhimmel. «Stiig ned, min Datter!» sagde den stakkels Hertug; «dette er intet Sted for Dig.» Jane havde stedse tænkt det Samme og forlod Thronen uden et Suk.

Pembroke, som var hendes Søsters Svigerfader og havde været den Første til at hylde Dronning Jane, var nu den Første til at hylde Dronning Maria og at forkynde hendes Thronbestigelse for Londons Overborgemester og et Udvalg af Borgere. Paget og Arundel sendtes til Maria i Framlingham for at overbringe Efterretningen om hendes Seir; Paget beholdt hun som Raadgiver, og Arundel sendtes til Cambridge for at arrestere Dudley.

Denne magtsyge Hertug havde, da han erfarede, at hans Plan var mislykket og han selv hjemfalden til Lovens Straf, søgt at frelse sit Liv ved at oplæse Forkyndelsen om Marias Thronbestigelse for Cambridges Indvaanere og kaste sin Hovedbedækning iveiret som Tegn paa Underkastelse. Men det var for seent, at hans Troskabserklæring kom. Borgemesteren i Cambridge fulgte ham til King's College og erklærede ham i Dronningens Navn for Fange. En gunstig Leilighed til Undvigelse forsømte han at benytte. For at opløse og sprede hans Stridskræfter havde Statsraadet givet Ordre til, at enhver Mand skulde forføie sig til sin Hjemstavn. Dudley paastod, at Ordren ogsaa gjaldt ham. Borgemesteren blev raadvild og drog Bevogtningen bort. Istedetfor at benytte det gunstige Øieblik til at stige tilhest, ride til Kysten og opsøge en Baad forblev han i Cambridge og haabede, som en fortvivlet Spiller, at Lykken kunde vende sig til hans Fordeel.

Da Arundel imidlertid senere traadte ind i hans Bolig, svandt hans Haab; han faldt paa Knæ for Greven, bad ham om at være god imod ham, for Guds Naades og Barmhjertigheds Skyld, og tilføiede, at han kun havde handlet i Overeensstemmelse med Arundels og hele Statsraadets Beslutning. Arundels Svar lød: «Jeg er sendt til Dem af Dronningen, og i hendes Navn arresterer jeg Dem.» Dette Svar fik han af en Mand, som tidligere selv havde ønsket at drage tilfelts med ham for Dronning Jane og at udaande ved hans Fødder.

I Retten, der nedsattes over Dudley, præsiderede den af Alder og Kummer graanede Hertug af Norfolk, som nu havde erholdt Frihed, var gjenindsat i sine Rettigheder og nu fældede Dødsdommen over sin Fjende. Dudley maatte indrømme, at han havde baaret Vaaben imod Dronning Maria, men til hans Forsvar tjente, at Statsraadet havde formaaet ham hertil, og han protesterede imod, at de Mænd, der havde overdraget ham Anførerhvervet, nu optraadte som hans Dommere og dømte ham til Døden. Hvor rigtig denne Indsigelse end var, toges den dog ikke tilfølge, Dødsdommen blev fældet, og Henrettelsen ansattes til Mandagen den 21de August.

Vagten var allerede marscheret op, Blokken opstillet, og Skarpretteren ventede med sin Øxe, da Dudley udfandt et Middel til at forhale Dødsstunden. For at bevare Livet saalænge som muligt var Kirkens stolte Fjende villig til at blive dens Slave. Han følte pludselig Trang til at blive Katholik, til at høre Messe, og Forberedelserne til denne bleve strax trufne til stor Glæde for Arundel, som gottede sig over Dudleys Fornedrelse og tilkaldte saa mange Vidner til den, som den korte Tid tillod. Hertugens Vei til Capellet førte lige forbi Jane Grey's Vinduer, og denne unge Dame saae med Smerte og Undseelse, at Helten fra tyve Valpladse søgte at vinde en kort Livsfrist ved at skifte Tro og høre Messe. I Capellet vendte han sig mod de Tilstedeværende med de Ord:

«Mine Herrer! Jeg giver Eder herved tilkjende, at jeg fuldt og fast troer, at dette er den rette og sande Vei.» Omvendelsen befriede ham imidlertid ikke for at døe under Bøddeløxen.

Otte Dage efter Henrettelsen traadte Jane Grey ind til Towers Vicegouverneur, der havde en Borger til Bordgjæst, og hun udbad sig Tilladelse til at tage Plads ved Bordet. «Holdes der Messe nu i London?» spurgte hun Borgeren. «Paa enkelte Steder!» lød Svaret. «Saa begriber jeg Hertugens hurtige Omvendelse,» bemærkede hun, «skjøndt hvem skulde nogensinde have troet det om ham?» «Maaskee han haabede at opnaae Tilgivelse derved!» yttrede Borgeren.

«Tilgivelse?» udbrød hun, idet hendes Øie lynede: «Tilgivelse ved at svigte sin Tro? Han har bragt mig og min Slægt i grændseløs Elendighed ved sin Ærgjerrighed. Ligesom hans Liv var slet, var ogsaa hans Død. Jeg beder Gud, at hverken jeg eller nogen af Mine maa døe saaledes. — Gud forbyde, at jeg, skjøndt jeg er ung, skulde svigte min Tro af Kjærlighed til Livet. Hvormeget mindre burde han have gjort det, han, som var tilaars og ikke kunde have havt lang Tid tilbage. Christus har sagt: «Den, som fornegter mig for Menneskene, ham vil jeg ikke vedkjende mig i min Faders Rige.»

Næsten alle Jane Grey's Slægtninge og Raadgivere vare gaaede over til den nye Dronnings Tro. En Præst blev sendt til Jane for ogsaa at formaae hende hertil, og man haabede, at dette i Tidens Løb vilde lykkes. Men ligesaa lidt, som en Omvendelse vilde stemme overeens med Janes ophøiede Tænkemaade, ligesaa lidt valgtes et gunstigt Tidspunkt til Forsøget, thi Opstanden i Kent var netop ifærd med at udbryde.

Denne Opstand foranledigedes af Rygtet om, at Dronning Maria vilde ægte en spansk Prinds, og Wyat, en erklæret Fjende af Spanien, stod i Spidsen for den. Vel blev den dæmpet, men den bevirkede, at Spaniens Venner søgte at overtale

Maria til Strenghed mod Modstanderne af Spanien og Katholicismen. Blandt de udseete Offre var ogsaa Jane Grey, over hvem Dronningens Hovedraadgiver, Carl den Femtes tro Redskab, Renard, søgte at overtale hende til at lade Dødsdommen fuldbyrdes. Syv Maaneder vare henrundne, siden hendes Ni-Dages-Regjering var tilende; Ophavsmanden til denne havde bødet med Livet for sit mislykkede Forsøg, og under den kentske Opstand var hendes Navn ikke blevet nævnet. Ved sin Ungdom, Uskyldighed og Skjønhed havde hun vundet Alles Hjerter, endogsaa Dronningens Skriftefaders, Feckenham's, men Renard fordrede hendes Henrettelse, og Dronningen indvilgede omsider.

Feckenham sendtes til Tower med Dødsbudskabet, som modtoges af Jane med et sørgmodigt Smiil, der bød det velkomment. Han fandt hendes Sindsro unaturlig og næsten uqvindelig. Han talte til hende om hendes Sjæl, Menneskets Synder, Angerens Nødvendighed; men han fandt hende i Fred med Verden og med Gud. Han talte til hende om Tro, Frihed, Helliggjørelse, om Sacramenterne, de hellige Skrifter, den hellige Kirke; men hun kjendte alle disse Ting langt bedre end han og førte et Sprog, som endog gik langt over hans Fatteevne. Omsider bragte hun Ordstriden til Ende ved med henrivende Sagtmodighed at minde ham om, at, eftersom hun kun havde faa Timer tilbage her i Livet, burde man ikke forhindre hende i at tilbringe denne korte Tid i Bøn til Gud.

Dronningens Skriftefader blev mere rørt, end man kunde have ventet. Han indsaae, at det var umuligt at føre hende over i den romersk-katholske Kirkes Skjød inden den til Henrettelsen bestemte Time, og han vendte derfor tilbage til Dronningen i Whitehall og meddeelte Englands hævngjerrige Beherskerinde med en Geistligs overlegne Sprog, at Omvendelsesværket nødvendiggjorde en Udsættelse af Henrettelsen, hvilken ikke maatte finde Sted om Fredagen. Efter mange Ophævelser gav Dronningen efter, idet hun frygtede Fecken-

ham's Vrede mere end Renard's, og Førstnævnte drog da tilbage til Tower for at fuldbyrde sit Hverv. Jane var venlig, men kold. Hun havde ingen Brug for ham og hans Formaninger i den korte Tid, hvori det endnu var forundt hende at leve. Det smertede hende, at han havde uleiliget sig til Dronningen for at faae Tiden til hendes Dødsstund forlænget, thi det kunde aldrig falde hende ind at svigte sin Tro som Dudley; et saadant Offer vilde hun aldrig bringe. Uagtet hun naturligviis hang ved Livet, som enhver syttenaars Pige i hendes Sted vilde gjøre, var hun beredt paa at offre det paa hendes Cousines, Dronning Marias Befaling. Det eneste Ønske, hun nu havde, var, at man vilde forunde hende Ro til Forberedelse til at gaae Døden imøde.

Feckenham udrettede altsaa anden Gang ligesaa Lidet hos Jane som første Gang, og da han vendte tilbage til Dronningen med dette Budskab, blev denne vild af Raseri. Øieblikkeligt bød hun sine Secretairer at udfærdige Ordren til Janes Henrettelse, og hun søgte og udfandt Midler til at gjøre denne saa piinlig som muligt. Hun kunde skille Jane fra sin Ægtefælle Guilford i den Tid, de endnu havde tilbage at leve med hinanden; hun kunde lade hans Vei til Retterstedet falde forbi hendes Vinduer; hun kunde lade hans halshuggede Liig føres tilbage forbi dem; hun kunde lade Skafottet opstilles paa Græssletten udenfor dem; hun kunde lade Jane's Fader, Lord Grey, føres fra Landet, hvor han holdtes fangen, til London, for at være Vidne til Datterens Aflivelse; hun kunde negte hende en Præst af hendes egen Tro til at bede med hende og istedetfor sende hende Jesuiter og Skriftefædre til at gjøre hende den sidste Nat, hun havde paa Jorden, til en Qval; Alt dette kunde Dronning Maria gjøre, og hun udførte det i Virkeligheden ogsaa; og Skjændselen herfor falder ene og alene paa hende selv. Renard fordrede kun Janes Død; med denne lod Spanien sig nøie; Qvalerne vare Marias eget Værk.

Præsterne, som sendtes til Jane i Tower, vare hendes værste Plageaander; de vilde ikke lade sig afvise, og efter at være trængte ind i hendes Værelse vilde de ikke gaae. Den haardeste Kamp gjaldt Dogmet om Vinen og Brødet. «Tør De benegte, at Christus er tilstede i Brødet og Vinen?» Jane svarede: «Brødet, som brydes, minder mig om Frelseren, der hengav sit Liv for mine Synder; Vinen minder mig om hans Blod, som udøstes.» Hun agtede dermed at udtale, at Christus ikke legemligt, men kun sindbilledligt er tilstede i Brødet og Vinen. «Men han sagde jo dog: Tager dette og æder, det er mit Legeme?» indvendte Feckenham. «Rigtigt!» svarede Jane: «I samme Betydning, som han sagde: Jeg er Viinstokken.» Det var en Lignelse, ingen materiel Virkelighed.

Efter Feckenham's Bortgang tog Jane skriftlig Afsked med sin Fader, som hun ikke vidste var paa Veien til Tower som Arrestant. Hendes Brevs Slutningsord vare:

«Nu har jeg meddeelt Dig, hvorledes min Tilstand er: min Død er nær forestaaende. Du vil naturligviis sørge derover; men for mig er der Intet mere velkomment end at ombytte min elendige jordiske Throne med den himmelske Throne hos min Frelser, i Troen paa hvem (tilgiv, at en Datter skriver saaledes til sin Fader) Herren vedblive at bevare Dig, for at vi engang kunne mødes i Himlen.»

Da det blev bekjendt i Tower, at Dødsdommen var fældet, og at Jane skulde henrettes Mandag Morgen, kappedes man om at faae et Mindetegn fra hende, et Ord fra hendes Læber, et Blik fra hendes Øie.

Om Søndagen bad hendes Gemal, Guilford, hende om en sidste Sammenkomst. Denne sørgelige Skilsmisse frabad hun sig imidlertid, da den ikke passede til Forholdene og Stemningerne, hvorimod hun opfordrede ham til at bære sin Skjæbne som en Mand — og den Retfærdighed skyldes den ellers saa svage Yngling, at han gik sin Død imøde med mandig Værdighed. Jane tilbragte hele Søndagen med at læse og bede.

I hendes Bog, en græsk Udgave af det nye Testamente, bemærkede hun et ubeskrevet Slutningsblad, og derpaa nedskrev hun til sin Søster, Catharine Grey, disse Linier:

«Denne Bog, som jeg sender Dig, er ikke udvendigt besat med Guld, men dens Indre er mere værd end alle Ædelstene. Den indeholder, kjære Søster, Herrens Lov, hans Testamente og sidste Villie, som skal føre Dig til den evige Glæde.»

Mandag Morgen, førend det endnu var lyst, hørtes Tømrerne at arbeide under hendes Vinduer paa Blokken, hvor Øxen skulde skille hendes skjønne Hoved fra Kroppen. Da hun kastede Blikket ud paa Plainen, saae hun Bueskytterne og Landsedragerne opstillede og hendes Huusbond blive ført til Retterstedet. Da satte hun sig ned for at oppebie Øieblikket, da hun selv skulde kaldes derhen. Det var en smertelig Ventetid. Omsider hørtes en Vogn rasle paa Stenene, hun vidste, at den bortkjørte Guilfords Liig, og hun gik, trods sine Omgivelsers Modstand, hen til Vinduet for at tilkaste det et veemodigt Blik, medens hun tillige saae Blokken og Skarpretteren, som ventede paa hende.

Hun afhentedes af Towers Vice-Gouverneur og Feckenham. Iført en sort Kjole, vandrede hun til Døden med en Bønnebog i Haanden og et himmelsk Smiil paa det forklarede Aasyn. Til den om Skafottet forsamlede Skare af Tilskuere sagde hun:

«Jeg er kommen her for at døe. Kampen mod Dronningens Thronbestigelse var ulovlig; men for Eders og min himmelske Faders Aasyn erklærer jeg mig uskyldig deri.» Efter et Øiebliks Taushed, under hvilken hun ligesom hævedes over denne Verden, som hun nu skulde forlade, vedblev hun: «Jeg beder Eder Alle være Vidne til, at jeg døer som en Christen, og at jeg kun haaber min Frelse af Guds Barmhjertighed for hans eneste Søns, vor Herre og Frelsers Jesu Christi Blods Skyld. Og nu, gode Christne, beder jeg Eder om at forene Eders Bønner med mine.» Derpaa knælede hun

og bad Feckenham om Tilladelse til at fremsige en Psalme, hvilket han nølende besvarede med Ja, hvorpaa hun med klar Stemme fremsagde Psalmen: «Hav Barmhjertighed med mig, o Gud, efter Din store Miskundhed.»

Efter det sidste Vers reiste hun sig, gav sine Handsker og sit Tørklæde til sin Kammerpige, sin Psalmebog til Vice-Gouverneuren, løsnede derpaa sin Kjole og aftog sit Brudesmykke. Skarpretteren vilde hjælpe hende, men blidt borttog hun hans Hænder og bandt selv et hvidt Tørklæde for sine Øine. Bøddelens tilslørede Skikkelse faldt for hendes Fødder og bad om Tilgivelse for den Gjerning, han nu skulde udføre, hvilket hun besvarede med at tilhviske ham nogle faa Ord, fulde af Medlidenhed, hvorpaa hun høit bad ham om at udføre sit Hverv hastigt. Derpaa faldt hun paa Knæ foran Blokken, efter hvilken hun ledte med aabne Fingre, da Bindet for Øinene hindrede hende i at see. En Hosstaaende førte hendes Haand hen til Stedet, den søgte, og idet hun lagde sit ædle Hoved ned, indgik hun til den evige Fred med de Ord: «Herre, i Din Haand anbefaler jeg min Aand!»

B—n.

Napoleon den Førstes Bortreise fra Frankrig 1815.*)

Slaget ved Waterloo havde tilføiet den franske Hær et føleligt Nederlag, men ingenlunde knust Frankrigs Modstandskraft, thi endnu kunde der stilles en Hær paa henved 200,000 Krigere imod de fremtrængende Fjender. Men Nederlaget havde givet Keiserdømmets aabenbare og hemmelige Fjender i Repræsentationen Mod til at løfte Hovedet, og de benyttede med Kraft og Energi den første Bestyrtelse til at føre et afgjørende Slag imod Napoleon. Dette Slag styrtede Keiseren og aabnede Paris's Porte for de forbundne Hære, uden at nogen alvorlig Modstand var forsøgt. Kun ved anden Gang at gjentage den 18de Brumaire, ved at sprænge denne Forsamling af Deputerede og gjøre sig til uindskrænket Herre vilde det have været muligt for Napoleon at gjøre det sidste alvorlige Modstandsforsøg mod de fremtrængende Fjender. Dette foreslog ogsaa Lucien, Sjælen i hiin følgerige 18de Brumaire, Keiseren, men denne vovede ikke at følge det givne Raad. Han foretrak at underhandle, og Følgen blev, at han fjerde Dagen efter Waterloo-Slaget maatte undertegne sin Thronfrasigelse. Hermed var Alt tabt baade for Keiseren og for Frankrig. Tætte Folkehobe havde strax ved Keiserens Ankomst til Paris modtaget ham med Jubelraab og forlangte at føres mod Fjenden, men nu, efter Thronfrasigelsen, var han kun en Privatmand, og forgjæves anmodede han Regje-

*) Efter Vaulabelle: «chute de l'empire» og Lamartine: «histoire de la restauration.»

ringen om at blive stillet som simpel General i Spidsen for Hæren for at frelse Fædrelandet: man smilte kun ad hans Tilbud og forlangte fremfor Alt at blive af med ham. General Becker fik det vanskelige Hverv paa een Gang at sørge for hans personlige Sikkerhed og som en Fangevogter at vaage over, hvad han foretog sig. Regjeringen frygtede ham, selv efter at han havde ophørt at være Keiser.

Napoleon kunde længe ikke fatte en endelig Beslutning om, hvorhen han skulde begive sig i Landflygtighed. Han vaklede imellem de nordamerikanske Fristater og England. Endelig bestemte han sig for de første, men han tøvede endnu stedse med Afreisen fra Slottet Malmaison tæt ved Paris, hvorhen han havde begivet sig efter Thronfrasigelsen; det var, som om han endnu nærede et Haab om, at Stemningen blandt Folket i Hovedstaden skulde afgjort erklære sig for ham og tvinge Regjeringen til at kalde og stille ham i Spidsen for Hæren. Da fik man i Slottets umiddelbare Nærhed Øie paa preussiske Dragoner og røde Landsenerer. Napoleon maatte reise strax, hvis han ikke vilde udsætte sig for som Fange at falde i Hænderne paa Preusserne, og disse vilde næppe have ladet sig nøie med at berøve ham Friheden, thi Blücher havde sagt med ægte Soldaterraahed: «Hvis jeg kan faae fat paa ham, vil jeg lade ham hænge foran Fronten af mine Soldater.»

Umiddelbart efter at man havde gjort denne uhyggelige Opdagelse, bleve de fornødne Foranstaltninger trufne til Afreisen. Det var Kl. 5 om Eftermiddagen den 29de Juni 1815.

De keiserlige Vogne vare deelte i to Hold, hvoraf hvert skulde kjøre sin forskjellige Vei. Tre Vogne med Napoleon samt begge Generalerne Bertrand, Becker, Gourgaud, Hertugen af Rovigo og endeel Tjenerskab skulde tage Veien ad Rambouillet, Chartres, Châteaudun, Vendôme, Tours, Poitiers og Niort til Rochefort. Grevinde Bertrand og hendes Børn, Greven og Grevinden af Montholon, Hr. de Las-Cases og hans

Søn samt den øvrige Deel af Følget skulde reise sammesteds hen gjennem Orleans, Châteauroux og Saintes.

Keiserens Vogn afgik først; det var en let, simpel Wienervogn uden al Bagage eller Nogetsomhelst, der kunde tyde paa en lang Reise. I den sad Napoleon tillige med Stormarechal Bertrand, Hertugen af Rovigo og General Becker, alle Fire civilklædte og uden mindste Udmærkelsestegn. Kun de to andre Vogne, der vare elegante og rigt udstyrede, kunde tildrage sig nogen Opmærksomhed. De kjørte tæt efter hinanden, men i nogen Afstand fra den forreste. I den allereleganteste Vogn sad kun General Gourgaud, der havde udbedt sig den farefulde Ære at være Lynafleder for alle de Farer, som politisk Fanatisme, Had eller Begjærlighed kunde strøe paa Keiserens Vei. I den Vogn, som fulgte efter denne, sade Keiserens Kammertjener Marchand og tre Andre af Tjenerpersonalet.

Rambouillet var den første Station. Generalerne i Keiserens Vogn gjorde ikke Regning paa noget langt Ophold i denne By, da man kun havde kjørt i et Par Timer. Men Napoleon erklærede at ville blive der til den næste Dag. Han nærede det Haab, at de Forbundnes Nærhed og Følelsen af den overhængende Fare endnu kunde bevæge den provisoriske Regjering til at antage hans Forslag om at føre Hæren, og han vilde da gjøre det muligt for dem at naae ham og kalde ham tilbage. Og selv om Regjeringen ikke vilde, saa var det jo muligt, at nogle af hans trofaste Soldater eller Generaler kunde ile efter ham for i det sidste Øieblik saa at sige at tvinge ham til at tage Anførselen og knuse Fjenden. Ledet af dette hemmelige Haab udsendte han tre Gange i Nattens Løb General Gourgaud for at forhøre sig paa Veien til Malmaison, om ikke en eller anden Coureer skulde komme, og for at speide efter enhver usædvanlig Lyd, der muligviis kunde antyde, at en eller anden Officeer ilede efter ham. Men han hørte Intet; kun den ensomme Vei og den tause Nat

naaede hans Øie og Øre, og alle tre Gange kom han tilbage uden at kunne meddele Noget.

Disse Formodninger vare ikke saa ganske en tom Indbildning, som det maaskee kunde synes. Nordarmeens Fortropper havde nemlig viist sig ved St. Denis Dagen iforveien, den 28de Juni. General Excelmans var kommet til Vincennes omtrent midt paa Dagen med to Divisioner Dragoner. Han begav sig øieblikkelig til General Daumesnil, der førte Befalingen over Castellet, bad ham om ikke at lade sig mærke med hans Nærværelse i Fæstningen og meddeelte ham, at han vilde vente der, til Mørket faldt paa, for da at ile til Malmaison med et Halvhundrede af sine Officerer, bemægtige sig Keiseren og tvinge ham til at stille sig i Spidsen for sine Tropper. «Det er for silde,» svarede Daumesnil, «en af mine Adjutanter kommer fra Tuilerierne; Keiseren er reist imorges Kl. 9.» Til denne Tid troede virkelig saavel Marineministeren og Fouché som alle Regjeringens Medlemmer, at Afreisen var skeet. Havde Excelmans vidst, at Napoleon havde tøvet langt ud over denne Tid, ja, hvis han endog blot havde havt den mindste Anelse om, at der var gjort Holdt i Rambouillet, vilde han sandsynligviis have forhindret Keiseren i at forlade denne By.

Først Kl. 11 næste Formiddag reiste Napoleon videre. — Der havde udbredt sig det Rygte, at Keiseren var falden i en Træfning mod Preusserne. Da Vognen atter gjorde Holdt et Øieblik i Châteaudun, ilede Postmesterens Kone med de heftigste Tegn paa Uro og Bekymring ud imod den. «De kommer fra Paris?» sagde hun, «hvorledes staaer det med Keiseren? Er det sandt, at der er hændt ham en ny Ulykke?» Ved disse Ord fæstede hun uvilkaarlig sit Blik paa det Indre af Vognen. Pludselig blegner hun, løfter sine Øine mod Himmelen, siger ikke et Ord, idet hun gaaer bort, men bryder ud i en Strøm af Taarer. Hun havde gjenkjendt Napoleon.

Keiseren reiste bestandig videre. Den 1ste Juli henad Aften naaede han Saint-Maixent. Her skulde der skiftes

Heste. Nogle Nysgjerrige flokkede sig om Vognen, der kom stadig Flere til, og efter faa Øieblikkes Forløb ilede Indbyggerne i den lille By til allevegne fra og forøgede Stimmelen. Urolige over dette Røre ilede en Deel Nationalgardister til for at visitere Vognen. General Becker maatte udlevere sit Pas; dette var affattet i den sædvanlige Form, men lød kun paa Generalen, hans Secretair (saaledes var Napoleon betegnet) og een Tjener, ialt tre Personer. Da Nationalgardisterne fandt Fire i Vognen, erklærede de, at der maatte indhentes nærmere Ordre fra Municipaløvrigheden, før de Reisende kunde faae Lov til at kjøre videre. Imidlertid voxede Folkehoben bestandig, og de Reisende begyndte alt at blive noget urolige, da General Becker fik Øie paa en Gensdarmeriofficer, som kjendte ham. Han vinkede ham til sig og anmodede ham om at sørge for at faae Ende paa disse Fortrædeligheder. Officeren lovede at gjøre sit Bedste, ilede afsted og kom et Øieblik efter tilbage med Passet og en Tilladelse til at reise videre. Uden at Keiserens Incognito var blevet røbet, naaede Vognen omsider midt om Natten Niort.

I denne By laa der endeel keiserlige Tropper samlede for at dæmpe Urolighederne i Vendée. Napoleon vilde blive der Dagen over. Han tog ind paa Postgaarden og sendte Hertugen af Rovigo til Præfecten for at underrette ham om, at han ønskede at tale med ham Kl. 4 næste Morgen. Allerede ved Solopgang den 2den Juli var Keiseren oppe. Han stod ude paa Gaden og saae paa nogle Husarer, som vare ifærd med at strigle deres Heste; Een af dem kjendte ham. «Keiseren leve!» raabte Husaren, og hans Kammerater ilede til. Endeel af Indvaanerne og hele Garnisonen vare snart paa Benene. Ogsaa Præfecten ilede til. Han bad Napoleon om at flytte ind i hans Embedsbolig i de Værelser, som han om Natten havde ladet sætte i Stand til ham. Men næppe var han ankommet der, før en Skare Borgere og Soldater omringede Huset; de forlangte med høie Raab at ville see Keiseren; han afslog at vise sig. Forgjæves trængte Præ-

15*

fecten og nogle andre Embedsmænd ind iblandt Hoben, forkyndte, at de ikke kunde faae Keiseren at see, og at de skulde gaae hver til Sit; de spredte sig nok lidt, men hele Dagen gjenlød Præfectens Bolig af deres begeistrede Jubelraab.

Keiseren indvilgede dog i at modtage Byens Notabiliteter. Officererne af Garnisonen tilstodes der ligeledes den Gunst at blive forestillede for ham. Alle Værelser i Præfectens Bolig vare snart fulde. Keiseren talte med Enhver og var venlig imod Alle. Man discuterede i hans Nærværelse Dagens Begivenheder: de Forbundnes Overskridelse af Grændsen og deres Fremrykning mod Paris. Selv besvarede han ethvert Spørgsmaal, som man angaaende disse Begivenheder rettede til ham. Alle Stemmer erklærede sig for Kamp til sidste Mand, men paa samme Tid kunde Ingen tænke sig et Forsvar uden under Napoleons Ledelse. Man besvoer ham ikke at reise videre, men øieblikkelig at vende om igjen, at ile til Tours, til Orleans, at samle alle Nationens Kræfter bag Loire. Officererne af 2det Hussarregiment blandt Andre kastede sig saa at sige for Keiserens Fødder og bønfaldt ham om ikke at give Frankrig til Priis for de fremtrængende Fjender, men endnu engang stille sig i Spidsen for Hæren.

«Jeg er Intet mere, jeg formaaer Intet mere,» svarede Napoleon dem. Han gik ind i et Værelse ved Siden af for at unddrage sig disse indtrængende Bønner, som det kostede ham Mere at afslaae, end han turde lade sig mærke med. Men paa samme Tid bad han General Becker om at gjøre Indberetning til den provisoriske Regjering i Paris om, hvad her var forefaldet, hvorledes Folkestemningen var, og ved samme Leilighed ikke glemme at lade Fouché og hans Embedsbrødre vide, hvilke Hindringer hans Indskibning rimeligviis vilde møde. Thi paa en tidligere Forespørgsel fra Napoleon til Søpræfecten i Rochefort indløb der under hans Ophold her i Niort det Svar, at engelske Krydsere spærrede Udløbene fra denne Byes Rhed. Generalen afsendte en saadan Skrivelse, som sluttede med det Tilbud, at Regjeringen,

saafremt engelske Krydsere gjorde det umuligt at løbe ud, kunde raade frit over Napoleon som en General, der kun besjæledes af det Ønske at tjene sit Fædreland.

Næste Dag, den 2den Juli, Kl. 4 om Morgenen takkede Napoleon hjertelig til Afsked Præfecten for hans Gjæstfrihed og skred frem mod sin Vogn. Men allerede længe før Daggry havde en talrig Mængde Borgere, Officerer og Soldater samlet sig foran Husets Døre. Ved Synet af Napoleon omringede de den landflygtige Hersker og vilde ikke tillade ham at reise bort. «Keiseren leve! Bliv hos os!» lød det fra alle Munde. Han gav Tegn til Kudsken, at han skulde kjøre, og, efter at denne længe med Møie havde søgt at trænge igjennem de tætte Klynger, fjernede Vognen sig omsider rask for Mængdens bedrøvede Blikke. Fire Timer efter, Kl. 8 om Morgenen, rullede Keiseren igjennem Rocheforts Porte. General Gourgaud var kjørt iforveien dertil og havde sat sig i Forbindelse med Søpræfecten for forud at tage de nødvendige Forholdsregler til at skuffe de engelske Krydsere.

Saaledes havde da Keiseren efter tre Dages Reise naaet sit første Maal, uden at noget Uheld var indtruffet. Men, skal man fæste Lid til Hertugen af Rovigos Memoirer, synes det, at alvorlige Farer have luret paa Veien. Han paastaaer, i Rochefort at have faaet Underretning fra Politiet om, at en Person, som havde Ondt i Sinde, havde fulgt deres Spor lige fra det Øieblik, de forlode Malmaison; men Snigmorderen blev ledet paa Vildspor ved, at Napoleon kjørte i en saa simpel Vogn; han antog, at Keiseren maatte søges i de prægtigst udstyrede Vogne, hvorfor han udelukkende rettede sin Opmærksomhed paa disse. En anden Usling af samme Slags lod sig derimod ikke narre; tilligemed nogle haandfaste Karle fulgte han Keiserens simple Kjøretøi, men lurede forgjæves paa en Leilighed til at kunne overfalde sine Offre; Bourbonnerne lønnede ham senere rigelig med Æresbeviisninger for hans æreløse Færd.

Paa hele Veien havde Napoleon været meget taus og indesluttet i sig selv; de afbrudte Yttringer, han vexlede med sit Reiseselskab, viste tydelig, at hele hans Tanke dvælede ved Fremtiden, og at han ingenlunde havde opgivet Haabet om endnu engang at kunne gjøre sig til Herre over Begivenhederne.

Han tog ind til Søpræfecten i Rochefort, Baron Bonnefoux. Rygtet om hans Ankomst havde snart naaet Alle, og hele Byen kom i stærkt Røre. Den hele Befolkning ilede strax i Masse til hans Bolig, Nogle trængte ind i Præfectens Have, Andre fyldte den Deel af Havnen, som denne Have behersker. Med høie Raab forlangte Mængden at see Keiseren; længe forblev han døv for disse Jubelraab, men, da Intet kunde svække denne Begeistring, da Mængden trofast holdt ud den hele Dag, lod han sig omsider beseire. Henimod Aften viste Keiseren sig paa Terrassen, ledsaget af Baron Bonnefoux. En næsten hellig Taushed modtog ham, men snart brød Massen ud i en ubeskrivelig Jubel, som vedblev at lyde, længe efter at Keiseren havde trukket sig tilbage. I samme Øieblik, da Rocheforts Befolkning under en saadan Jubel hilste Napoleon som det levende Symbol paa Fædrelandets Uafhængighed og Frankrigs Storhed, overgav den provisoriske Regjering ved en skammelig Capitulation Paris til Englænderne og Preusserne!

Den provisoriske Regjering havde stillet to Fregatter til Keiserens Raadighed, hvilke begge laae paa Rocheforts Rhed under Batterierne paa Øen Aix. Fregatten Saale commanderedes af Flaadecapitain Philibert, Fregatten Medusa af Fregatcapitain Poné. Begge disse Skibe vare ypperlige Seilere, og den engelske Blokade var for Tiden ikke synderlig stærk; men til at løbe ud hørte der fremfor Alt gunstig Vind. Paa denne ventede man bestandig forgjæves. Napoleon raadslog daglig med de vigtigste militaire Notabiliteter paa Stedet saavel af Land- som af Sø-Etaten. Forskjellige Planer bleve drøftede, men Napoleon bestemte sig ikke for nogen af dem.

Han lod den ene Dag gaae efter den anden uden at tage nogen Beslutning — det var en sand Nølerpolitik her ligesom tidligere i Malmaison. Hvad der sikkert bidrog væsentlig til denne Adfærd, vare de Forhaabninger om en for ham heldig Vending i Begivenhederne, som fremkaldtes og forøgedes hos ham ved de utvetydige Vidnesbyrd, han daglig modtog med Hensyn til Befolkningens Hengivenhed for ham, saavel som den Begeistring fra Militairets Side, for hvilken han stadig var Gjenstand. I Byen befandt sig nemlig et ikke ringe Antal Tropper af alle Vaabenarter saavel som en Deel sømilitaire Corpser, der udgjorde en Stamme, hvoraf en Armee kunde udvikles. Disse sendte flere Deputationer til Keiseren for at bevidne ham deres Deeltagelse og tolke den dybe Sorg, de følte ved Tanken om, at han vilde forlade Frankrig. Napoleon ventede kun paa en Opfordring fra den provisoriske Regjering — som han ikke antog, vilde give Fædrelandet til Priis for Fjenden — for atter at stille sig i Spidsen for Hæren. Da indløb en Depeche fra Paris til General Becker, der gav et bestemt Afslag paa Napoleons Tilbud i Skrivelsen fra Niort og befalede at paaskynde hans Afreise af al Magt. «Jeg vilde offre mit Liv for at sikkre Deres Majestæts Afreise,» sagde Becker i en Samtale herom med Napoleon, «men det Øieblik kunde komme, da Fregatternes Chefer vilde modtage deres Befalinger fra Ludvig den Attendes Ministre og underkjende mine, og da vilde et saadant Offer ikke engang kunne frelse Deres Majestæt.» — «Nu vel da,» svarede Keiseren, «lad os saa strax indskibe os til Øen Aix.»

Opholdet i Rochefort havde varet fem Dage.

De fornødne Forberedelser vare hurtig gjorte, og Kl. Fem om Eftermiddagen den 8de Juli forlod Keiseren Præfectens Bolig, ledsaget af en Afdeling ridende Jægere. Paa høire Side af Charente ved et af Kystbatterierne ventede Storbaaden fra Fregatten Saale ham. Keiseren steg ned i Fartøiet.

Hele Rocheforts Befolkning havde samlet sig ved Havnen; dens Holdning udtrykte Sorg og Ærbødighed. Mængdens

tilbagetrængte Følelse viste, at den fattede, hvilket uhyre Offer der bragtes i dette Øieblik; Taarerne trillede ned ad Kinderne paa mange blandt Tilskuerne. Den høitidsfulde Taushed afbrødes først i det Øieblik, da Baaden stødte fra Land. Et tungt, veemodsfuldt «Keiseren leve!» lød fra alle Munde som det sidste Farvel og fulgte i nogle Minutter det skrøbelige Fartøi henad Bølgerne. I samme Øieblik rungede Jubelraab i Keiserdømmets Hovedstad: de hilste en anden Hersker. Napoleon forlod for stedse Frankrigs Fastland paa den samme Dag og i den samme Time, som Ludvig den Attende holdt sit Indtog i Tuilerierne.

Man havde et temmelig betydeligt Stykke Vei at tilbagelægge paa Floden, inden man naaede Rheden; desuden var Vinden imod. Først Kl. 8 om Aftenen naaede Keiseren til Fregatterne. Han var meget træt, og istedetfor at gaae iland paa Øen Aix lagde han til ved Fregatten «Saale», hvor han overnattede med sit Følge.

Næste Morgen ved Dåggry, den 9de, gik Keiseren fra Borde for at lande paa Øen. Skildvagterne ved de Værker paa Øen, som vendte mod Fregatterne, havde iagttaget Indskibningen fra Havnen Dagen iforveien, de havde seet Keiseren gaae ombord, de vidste, han var der, og holdt Øie med ham, da han nu styrede mod Øen. I Løbet af nogle faa Øieblikke vrimlede Kysten af tætte Skarer, som udbrøde i begeistrede Raab ved Synet af Napoleon. Jubelen tiltog, da han steg i Land, og midt imellem den tætte Vrimmel, der var som ude af sig selv og uophørlig raabte «Keiseren leve! Reis ikke bort! Før os til Loire!», skred Keiseren gjennem de første Værker for at holde Revue over det Marineregiment, der laa i Garnison der. Af Soldaterne modtoges han med ligesaa stor Jubel og Begeistring. Napoleon syntes her at have gjenfundet sin tidligere Almagt i dens hele Udstrækning. Han førte selv Commandoen og gik derpaa frem foran de opstillede Rækker, idet han uddeelte Kors og Belønninger til Officerer og Soldater. Da Revuen var endt, inspicerede han

tilligemed Officererne af Artilleriet og Genicorpset, alle Forter, Batterier og Værker, som han her havde ladet opføre for at beskytte Rheden og Seiladsen mellem Rochefort, Rochelle og Bordeaux. Øens Befolkning veeg ikke fra ham, saalænge denne Inspection varede. Den trængte sig tæt om ham, selv da Marineregimentet, der stod opstillet i Slagorden paa Strandbredden, havde defileret forbi ham, og han atter vilde gaae ombord. Under Raabene «Til Loire! Forlad os ikke!» stødte han fra Land for at gaae ombord paa Fregatten «Saale». Keiseren var synlig oplivet af denne begeistrede Modtagelse, der afspeilede hans glimrende Bedrifter. Han kunde trænge dertil i disse tunge, bittre Dage.

Om Natten, som han atter tilbragte ombord paa «Saale», bleve forskjellige Planer igjen drøftede, men, da ingen af dem vandt Keiserens ubetingede Bifald, besluttede han at sende Hr. de Las Cases og Hertugen af Rovigo til de engelske Krydsere for at erfare, om ikke de Leidebreve, som der tidligere var ansøgt om hos den engelske Regjering, vare komne, saavel som for at faae Oplysning om, hvorledes han kunde vente at blive modtagen ombord i et engelsk Skib og i England. Thi den Tanke at betroe sig til det engelske Folks Høimod havde beskjæftiget ham meget siden Thronfrasigelsen. Ved en Samtale med Dronning Hortense i Malmaison sagde han saaledes: «Overgive mig til Østerrig? Aldrig. Det har jo min Kone og min Søn. Overgive mig til Rusland! Det vilde være at betroe mig til et Menneske. Overgive mig til England! Det er det Samme som at overgive mig til et Folk.»

Om Natten den 10de Juli gik Hr. de Las Cases og Hertugen af Rovigo ombord paa det engelske Blokadeskib «Bellerophon», der commanderedes af Capitain Maitland og tilligemed Briggen «Myrmidonen» udgjorde hele Blokade-Escadren. Han blev meget forbauset ved at erfare, at Napoleon vilde begive sig til de forenede Stater i Nordamerika under engelsk Leide. Thi hans Kundskab til, hvad der var skeet, gik ikke længer end til Slaget ved Waterloo. Alt, hvad der var fore-

faldet senere, Napoleons Thronfrasigelse, hans Reise fra Paris og Ankomst til Rochefort, var for ham fuldkomment nyt. Begge Afsendinge spurgte Capitainen, hvad han vilde gjøre, dersom Napoleon forsøgte paa at løbe ud ombord enten paa Fregatterne, et fransk Koffardiskib eller paa et neutralt, maaskee et amerikansk Skib.

«Jeg vil angribe Fregatterne og tage dem, hvis jeg kan; i saa Fald er han min Fange. — Gaaer han ombord i en fransk Coffardimand, tager jeg den som god Prise, og Napoleon er da ogsaa min Fange. Men et neutralt Skib vil jeg visitere, og træffer jeg ham, tør jeg ikke lade ham slippe, men maa holde Skibet tilbage og overlade Afgjørelsen til min Admiral.» Han betvivlede meget, at den engelske Regjering vilde tillade Napoleon at seile til Amerika.

«Men hvor vil man da tillade ham at reise hen? spurgte Hertugen af Rovigo.

«Det veed jeg ikke,» svarede Maitland; «men jeg er næsten vis paa, at man ikke vil tillade ham at tage til Amerika. Hvad har Keiseren forøvrigt imod at begive sig til England? Paa den Maade vilde alle Vanskeligheder falde bort.»

Hr. de Las Cases yttrede, at, uagtet hverken han eller Hertugen af Rovigo havde nogen Beføielse til at udtale sig i denne Henseende, saa troede han dog at kunne sige, at Keiseren af to Grunde næppe vilde bestemme sig for at reise til England: «Deels maa Keiseren frygte for, at den langvarige Krig har vakt altfor bittre Følelser imod ham hos de engelske Ministre, og deels trænger Keiseren til at leve under et langt mildere Klima, end han kan finde i det kolde England.

«Der er Egne i England, f. Ex. i Grevskabet Kent,» svarede Capitain Maitland, «hvor Klimaet er lige saa mildt som i Frankrig; og hvad Ministrene angaaer, da har Napoleon Intet at frygte fra deres Side; Regjeringen er jo ikke uindskrænket, Alle staae under Loven, og Nationen vilde aldrig finde sig i, at man satte sig ud over den overfor ham.

Napoleons Ophold i England vilde være det bedste Middel til at udslukke alt politisk Had imod ham.»

Videre Tilsagn kunde han ikke indlade sig paa, da han var uden alle Instructioner.

Med denne Beskeed kom begge Afsendinger tilbage til Napoleon. Hans Sag syntes ikke at staae saa godt, som han havde ventet. Hvem indestod ham for, at han ikke vilde blive behandlet som Fange, om han ogsaa overgav sig frivillig? Og hvis det var saa, handlede han da ikke langt klogere i at forsøge paa at løbe ud? Lykkedes Forsøget, var han fri, mislykkedes det, var han kun det Samme, han vilde blive ved at overgive sig, nemlig Englands Krigsfange.

Rigtignok blev det nu vanskeligere at komme igjennem, thi Capitain Maitland antog, som han senere erklærede, at det aldrig kunde falde Napoleon ind at overgive sig frivillig, men at hans Sendelse kun var beregnet paa at skuffe Englændernes Aarvaagenhed. Han nærmede sig derfor Rheden endnu mere og indtog en saadan Stilling, at han beherskede ethvert Udløb. Dog var dette ingen uoverstigelig Hindring i den heltemodige Capitain Ponés Øine. Han foreslog nemlig at lette Anker ved Solnedgang, til hvilken Tid der fra Land pleiede at reise sig en Brise, som var tilstrækkelig stærk til at føre Fregatterne ud; om Natten vilde han da lægge sig Side om Side med «Bellerophon», rette et voldsomt Angreb imod den og kæmpe, saalænge han havde en Mand. Efter al Sandsynlighed maatte paa denne Maade «Medusa» offres, men, dækket af Natten, kunde Napoleon imidlertid løbe ud ombord paa «Saale» og naae rum Sø uden Fare for at blive angreben; thi hvad Udfald end Kampen maatte faae, saa vilde Bellerophon have lidt saa meget, at den umulig kunde tænke paa at forfølge Napoleon, og med Briggen «Myrmidonen» vilde «Saale» let blive færdig.

Denne Plan vandt Alles udeelte Bifald. Men Capitain Philibert, som førte Overbefalingen over begge Fregatter, afslog at gaae ind paa den, fordi han, som ansvarlig for Skibene,

ikke meente at kunne give sit Minde til, at det ene tilintetgjordes. Heller ikke Napoleon vilde tillade, at en heel Besætning offredes for hans Frelse, men han takkede, dybt rørt over det Heltemod og den Hengivenhed, den tappre Capitain havde lagt for Dagen.

En af Herrerne i Napoleons Følge kom da til at tænke paa en anden Plan, som nogle Dage før var bleven foreslaaet hos Søpræfecten i Rochefort af den gamle Admiral Martin. Denne uforfærdede Sømand havde nemlig raadet Napoleon til at indskibe sig i Royan ved Udløbet af Gironde paa den godt udrustede og vel armerede Corvet «Bajadere», der førtes af en af Frankrigs dristigste Sømænd, Capitain Baudin. Der, hvor man ikke ventede ham, vilde Napoleon lettere kunne undgaae Englænderne end ved Rochefort. Da denne Plan forekom Alle mindre vovelig og at give Udsigt til et heldigt Udfald, sendtes General Lallemand derhen for selv paa Stedet at tage Alt i Øiesyn. Veien dertil kunde tilbagelægges i Løbet af nogle faa Timer. Ved sin Tilbagekomst erklærede Lallemand, at Alt stod gunstigt, at Baudin havde modtaget Forslaget med Begeistring og lovet at føre Keiseren sikkert, «om det saa var til Verdens Ende.» Men Keiseren stolede ikke paa Lallemand, som han mistænkte for at have orleanistiske Sympathier, og slog det Hele hen uden at ville indlade sig derpaa. Der er næppe nogen Tvivl om, at Baudin vilde have kunnet udføre den kjække Plan, som Keiseren sikkert ikke vilde have afslaaet, hvis han havde kunnet komme til at tale med Baudin selv.

Derimod syntes Napoleon mere tiltalt af et andet Forslag. Nogle unge Søofficerer af det Marineregiment, som garnisonerede paa Øen Aix, tilbøde at ville bemande to store Fiskerbaade med 40 à 50 af de flinkeste Søfolk, tage Napoleon og hans Følge ombord og, dækkede af Nattens Mørke, føre dem forbi de engelske Krydsere ud i rum Sø, hvor man haabede at træffe paa en eller anden Coffardimand, som enten med gode Ord eller med Magt skulde tvinges til at tage Keiseren

ombord og føre ham til de forenede Stater. Det Vovelige i Planen formindskedes betydelig ved, at man satte sig i Forbindelse med en dansk Brig, som skulde deeltage i dette Foretagende.

Der laa nemlig i Havnen ved Rochefort en Skibscapitain, fransk af Fødsel, ved Navn Bessan. Hans Kone var dansk, og selv gjorde han Tjeneste i den danske Flaade som Lieutenant. Han førte for Øieblikket den danske Brig «Magdalene» og havde truffet de fornødne Anstalter for at kunne frelse Keiseren paa sit Skib. Denne tilligemed Generalerne Bertrand og Gourgaud samt Hertugen af Rovigo og Kammertjeneren Marchand skulde indskibe sig i den danske Brig. De Øvrige af hans Følge skulde derimod indskibes i begge Fiskerbaadene, og i disse og Briggen skulde hans Effecter fordeles. Briggen laa for Anker i Rochefort for at indtage en Ladning Brændeviin til Amerika. Blev nu Skibet, naar det løb ud, ikke undersøgt af Englænderne, saa kunde Keiseren og hans Ledsagere forblive rolig i Kahytten. Men for det Tilfælde, at det skulde blive anholdt og undersøgt, havde Capitainen under en engelsk Kamin i Kahytten ladet anbrige en Falddør, igjennem hvilken man kunde komme ned i Lasten. Her stod der imellem to Rækker Brændeviinstønder fem tomme Fade, der indvendig vare belagte med Madratser. I disse kunde man skjule fem Personer. Der var sørget for Proviant til dem for flere Dage, og frisk Luft tilførtes Fadene igjennem skjulte Rør, som udmundene under Sengestederne i Kahytten.

Baadene skulde afseile først om Aftenen den 13de Juli for at henlede de engelske Krydseres Opmærksomhed paa sig, hvis de ikke ubemærket kunde slippe forbi. Om Natten skulde da den danske Brig følge efter dem.

Den 12te Juli erfarede General Becker af Aviserne, hvad der var skeet i Paris: de forbundne Hæres Indtog i Hovedstaden, den provisoriske Regjerings og begge Kamrenes Opløsning og Ludvig den Attendes Indtog i Tuilerierne. Der

var ikke længere nogen Tid at give bort; hvert Øiebliks Tøven kunde medføre de alvorligste Farer for Keiserens personlige Sikkerhed. Keiseren maatte tage en afgjørende Beslutning.

Han lod Capitain Bessan kalde til sig og hørte opmærksomt paa, hvorledes denne udviklede den ovennævnte Plan til Flugt i alle dens Enkeltheder.

Derpaa sagde han til ham: «Jeg har taget min Beslutning, Capitain, og vil reise med Dem Natten mellem den 13de og 14de.»

Paa den fastsatte Dag var Alt færdigt. Bessan begav sig endnu engang til Keiseren.

Denne modtog ham med de Ord: «Naa, det er Dem; Baadene ere klare? Altsaa iaften! Terningen er kastet!»

Kl. 11 om Aftenen den 13de vare alle Dispositioner trufne. Den danske Brig ventede kun paa Befaling til at løbe ud; Capitain Bessan speidede i Mørket efter Keiserens Skikkelse.

General Becker begav sig til Keiseren og sagde: «Sire! Alt er færdigt; Capitainen venter kun paa Deres Majestæt.»

Napoleon svarede, at han strax skulde komme. Men, da han skred igjennem Stuen for at gaae bort, hørte han, at Damerne i Værelset ved Siden af græd og jamrede over, at Følget skulde skilles ad, indskibes paa tre Fartøier og underkaste sig en saa farefuld Seilads. Hustruerne vilde ikke skilles fra deres Mænd, og flere af dem, der frivillig havde tilbudt sig, beklagede sig bittert over at skulle gaae ombord i Baadene og ikke kunne følge Keiseren paa Briggen. Ja paa Grund af denne indbyrdes Skinsyge vare flere af dem endnu ikke færdige med deres Forberedelser til Afreisen. «Hvorfor skulle vi desuden reise til de forenede Stater? Og om nu et af Skibene bliver taget? Hvorledes vil det da gaae de Fangne? Var det dog ikke langt bedre og naturligere at gaae til England end at udsætte sig for alle disse Farer og en to Maaneders Seilads? Ved frivillig at overgive sig var der Intet at frygte for. Den største Fare var i alt Fald at blive

tagen til Fange;» saaledes lød det i Chor fra alle Munde. Alle raabte paa England. Selv Hertugen af Rovigo sagde til General Becker: «Raad dog Keiseren til at opgive dette farlige Forsøg og overgive sig til Storbritanniens Ædelmodighed.»

Napoleon, der siden Slaget ved Waterloo havde givet altfor meget efter for sine Omgivelsers Raad, kunde heller ikke nu modstaae deres indstændige Bønner og de Illusioner, de vakte hos ham.

«Nu velan,» sagde han, «saa lad os tage til England.»

«Han befalede Bertrand at takke de Officerer, der havde villet vove deres Liv for ham, og lade Sagerne udskibe.

Næste Morgen sendte han de Las Cases og General Lallemand til Capitain Maitland paa «Bellerophon» for at erfare, hvad Admiral Hotham, der krydsede i Nærheden, havde sagt angaaende den Modtagelse, han kunde vente hos Englænderne. Men heller ikke nu fik han noget bestemt Svar. Maitland erklærede sig villig til at tage ham ombord og føre ham til England. Han havde ingen specielle Instructioner, men han troede at turde udtale som sin personlige Anskuelse, at England vilde skjænke Keiseren den samme gjæstfrie Modtagelse, som det havde skjænket saa mange berømte Flygtninge. Garantier kunde han ikke give, men han ventede Alt af sine Landsmænds Høimodighed.

Med dette Svar vendte de tilbage til Øen Aix, hvor Napoleon havde opholdt sig i de to sidste Dage. Svaret behagede ikke Keiseren. For sidste Gang samlede han sine Trofaste omkring sig for med dem at drøfte alle Muligheder af den uigjenkaldelige Beslutning, han havde fattet. Alle udtalte sig for at reise til England og udmalede det vidunderlige Indtryk, Keiserens Ankomst dertil vilde fremkalde. Kun Lallemand erklærede sig herimod og raadede ham til at modtage Bessans' Tilbud. Napoleon kastede et prøvende Blik paa Forsamlingen og endte al Strid med de Ord:

«Min Beslutning er fattet, jeg skriver til Prindsregenten, og imorgen gaae vi ombord paa den engelske Krydser.»

Hans Følge skiltes ad for at gjøre deres Forberedelser til Afreisen, og Napoleon, der var blevet alene tilbage, skrev følgende Brev til Prindsregenten:

«Deres Kongelige Høihed! Priisgiven de Partier, hvori mit Land er deelt, og de europæiske Stormagters Fjendskab, har jeg endt min politiske Bane, og jeg kommer som Themistokles for at sætte mig ved det britiske Folks Arne. Jeg stiller mig under dets Loves Beskyttelse, hvilken jeg udbeder mig hos Deres Kongelige Høihed som den mægtigste, den meest udholdende og den høimodigste blandt mine Fjender.

Napoleon.»

Dette saa værdige og kortfattede Brev skulde Gourgaud bringe til London, og de Instructioner, han fik med, lød paa, at han paa det Bestemteste skulde erklære, at Napoleon, hvis man ikke tillod ham at reise til de forenede Stater, bestandig vilde forblive i England. Der vilde han tage Bolig paa en Villa 10 à 12 Miil fra London under Navn af «Oberst Duroc.» Gourgaud blev tilligemed Hr. de Las Cases strax afsendt til «Bellerophon» for at meddele, at Napoleon vilde gaae ombord der næste Dag og for at anmode om et Skib til at overføre General Gourgaud til England. Capitain Maitland var ude af sig selv af Henrykkelse ved Forestillingen om, at han skulde nyde den Ære at bringe Aarhundredets Helt til England; i sin Glæde lovede han at ville modtage ham paa den meest ærefulde Maade og lod ufortøvet General Gourgaud seile til England paa Corvetten «Slany», som var kommet Natten iforveien.

Endnu havde Keiseren Valget imellem to Udveie til Frelse:

Han kunde modtage Capitain Bessans Tilbud.

Han kunde lade største Delen af sit Følge blive tilbage paa Øen Aix og kun med een eller to Officerer tage til Kysten ved Bordeaux, hvor deels Corvetten «Bajadere» under Baudins Commando endnu ventede paa ham, og i hvis Nærhed deels

en Mængde amerikanske Coffardimænd laa. Paa een af dem gik hans Broder Joseph Bonaparte faa Dage efter ombord og naaede lykkelig de forenede Stater.

Han kunde endelig begive sig til det Indre af Landet, støde til Hæren ved Loire, der samle alle de over den østlige og vestlige Deel af Frankrig spredte Hærafdelinger og med disse betydelige Kræfter gjøre en Modstand, som kunde blive ødelæggende for de Forbundne.

Sikkert tænkte han over disse forskjellige Hjælpekilder i Natten mellem den 14de og 15de Juli. Men at nære Tvivl om Englands Høimodighed og Ærlighed var efter hans Forestilling at fornærme et tappert og mægtigt Folk.

Anderledes dømte flere af hans hengivne Beundrere. Capitain Poné sagde til General Gourgaud, før han skulde gaae ombord paa Bellerophon i den ovennævnte Sendelse: «Siig dog for Guds Skyld til Keiseren, at han tager feil af Englænderne og deres Regjering. Jeg kjender dem! Han vil komme til at fortryde sit Valg; noget Værre kunde han ikke gjøre. Gjør endelig Alt for at faae ham til at opgive sin Beslutning!»

Capitain Bessan kom om Aftenen den 14de for at tage Afsked med Keiseren. Denne forærede ham en kostbar, dobbeltløbet Jagtbøsse, som han selv havde brugt, og sagde: «Jeg kan i dette Øieblik ikke tilbyde Dem Andet end dette Vaaben. Vil de modtage det til Erindring om mig?» Overvældet af sine Følelser kastede Bessan sig for Keiserens Fødder og bønfaldt ham om ikke at overgive sig til Englænderne. «Endnu er Intet tabt, inden to Timer ere Deres Majestæts Sager ombord paa Briggen, og jeg letter strax Anker.» Keiseren var urokkelig, og Marechal Bertrand, der netop traadte ind i Stuen i dette Øieblik, sagde: «Deres Bønner ere til ingen Nytte, Capitain! Deres Hengivenhed er priisværdig, Deres Adfærd ædel, men Keiseren kan ikke længere træde tilbage.» — «Saa har jeg intet Andet at gjøre end at tage Afsked med Deres Majestæt og reise bort med den Brig,

der var bestemt for Deres Majestæt. Jeg skal nøiagtig følge den Vei, De har billiget, og Tiden vil, frygter jeg, kun altfor snart vise Deres Majestæt, hvilket Valg der vilde have været det sikkreste.»

Han gik ombord paa «Magdalene», lettede Anker Kl. 10 samme Aften og løb ud i rum Sø uden i fjerneste Maade at blive foruroliget af de engelske Krydsere; derpaa styrede han mod Kiel og naaede lykkelig dertil.

Medens Keiseren den 15de Juli Kl. 3 om Morgenen var ved at klæde sig paa for at gaae ombord paa «Bellerophon», leverede General Becker ham et Brev, hvori Baron Bonnefoux, Søpræfecten i Rochefort, underrettede ham om, at man med det Allerførste kunde vente Fregatcapitain de Rigny, som var paa Veien fra Paris med Befaling til at anholde Napoleon.

Da Keiseren havde endt sin Paaklædning, gik han ombord paa den franske Brig «Spurven», som for fulde Seil ventede ham ved Øen Aix. Her tog han Afsked med General Becker, hvem han takkede for den Opmærksomhed, han havde viist ham, og som paa sin Side var aldeles overvældet af sine Følelser. Han vilde ikke tillade Generalen at følge med til de fjendtlige Skibe. «Vi maae tænke paa Frankrig,» sagde han; «det er af egen frie Villie, jeg gaaer ombord paa Krydseren. Fulgte De med mig, vilde man ganske sikkert sige, at De havde udleveret mig til Englænderne. Jeg vil ikke have, at endog blot en Mistanke om en saadan Skjændsel skulde kunne hvile paa Frankrig.»

Briggen styrede lige mod «Bellerophon». Her herskede den dybeste Taushed, den meest spændte Forventning. Alt var pudset og blankt, hver Matros paa sin Plads, og Capitain Maitland ventede Keiseren i Spidsen for sin Stab. Ærbødig traadte han hen til Faldrebet og rakte Keiseren Haanden. «Hr. Capitain,» sagde denne, «jeg gaaer ombord paa Deres Skib for at stille mig under de engelske Loves Beskyttelse.» —

«Ingen har nogensinde fortrudt,» svarede Maitland, «at have betroet sig til Englands Høimod.»

Med funklende Øine fulgte den franske Besætning paa «Spurven» deres Keiser, saalænge de kunde see ham. I samme Øieblik, han forsvandt for deres Øine, tordnede et langt, rullende «Keiseren leve!» fra Skibet. Det var det sidste Farvel, den sidste jublende franske Hyldest, der nogensinde skulde lyde for Napoleons Øren. Paa dette Tegn strøg de franske Fregatter «Saale» og «Medusa» inde paa Rheden det trefarvede Flag, og Keiseren saae fra «Bellerophons» Dæk Bourbonnernes hvide Flag indtage dets Plads. Det første Keiserdømme var forsvundet for stedse!

Knap en Time efter ankom den engelske Admiral Hotham. Han udbad sig Tilladelse til at blive forestillet for Napoleon og indbød ham næste Dag ombord i sit Skib, hvor han modtoges paa fyrstelig Viis, men han foretrak at gjøre Reisen til England ombord i det mindre beqvemme «Bellerophon» nærmest af Velvillie for Capitain Maitland, for hvis Avancement han antog, at denne Omstændighed kunde være fordeelagtig.

Næste Morgen Kl. 8, den 17de Juli, lettede «Bellerophon» tilligemed «Myrmidonen» og styrede mod Englands Kyst. «Bellerophon» var et af de ældste Skibe i den engelske Flaade; det havde deeltaget i Slaget ved Abukir og der lidt meget. Dets Armering skrev sig fra samme Tid og var følgelig meget slet. Det var en yderst slet Seiler, og det ankom først paa Plymouths Rhed den 26de Juli efter 9 Dages Seilads. Dette viser noksom, at de franske Fregatter, der vare nye og meget hurtigseilende Skibe, havde havt alle Fordele paa deres Side, hvis Napoleon havde bestemt sig for at undflye.

Efterretningen om, at Napoleon var gaaet frivillig ombord paa Engelskmanden, vakte den største Overraskelse baade i Paris og London. Selv de Forbundnes Generaler kunde næsten ikke troe det muligt.

Saasnart det rygtedes, at Napoleon var ankommet til Plymouth, kom hele Landet i Bevægelse. Langveis fra reiste Folk til denne Stad for at faae Keiseren at see. Utallige Anmodninger rettedes til Capitain Maitland om at faae Tilladelse til at gaae ombord, men de bleve alle afslaaede. Enhver Forbindelse imellem Skibet og Land blev paa det Strengeste forbudt. Ikke alene Baadene fra «Bellerophon» men ogsaa en heel Deel Baade fra andre Krigsskibe i Havnen bleve lagte tæt sammen rundt omkring Fregatten for at holde det Mylder af Fartøier borte, som, fulde af Passagerer, søgte ud til Fregatten. Søen var i stor Afstand rundt om denne bogstavelig oversaaet med Fartøier af alle Slags, som puffedes og trængtes, for at de Nysgjerrige kunde faae et Glimt af den Mand at see, hvis Navn saalænge havde fyldt Europa med Beundring, og alene ved Trykket af denne umaadelige Masse klemtes ofte Afspærringsbaadene heelt ind mod Fregattens Sider.

Napoleons Skrivelse til Prindsregenten kom ikke til denne. Troløs brød Capitainen paa Corvetten Slany det givne Løfte og vilde ikke tillade General Gourgaud at gaae iland. Den 21te Juli modtog Keiseren en paa Fransk affattet Skrivelse, der meddeelte ham, at «Napoleon Bonaparte skulde føres til Sanct Helena og kun turde medtage fire Ledsagere under Forudsætning af, at disse først erklærede sig for den engelske Regjerings Krigsfanger.» Samme Dag lettede «Bellerophon» og gik til Torbay, hvor Admiral Kockburn befandt sig ombord paa «Northumberland». Om Aftenen den 7de August underrettede denne Officeer Napoleon om, at den engelske Regjering betragtede ham som Krigsfange, og at han havde Befaling til at fratage ham hans Penge og Vaaben, ja selv hans Kaarde. Den sidste Bestemmelse gav Anledning til en hidsig Indsigelse fra General Bertrands Side, idet han gjorde den Bemærkning, at, naar man gav Kaarden tilbage selv til Officerer, der vare tagne til Fange paa Valpladsen, saa kunde vel Keiseren idetmindste gjøre Fordring paa den samme Ret. Admiralen tillod da paa sit eget Ansvar, at Keiseren beholdt det

Vaaben, han saa længe havde ført med en saa stor Hæder. Man undsaae sig ikke ved at gjennemsøge Alt, hvad Keiseren førte med sig, paa det Smaaligste, Stykke for Stykke, og fratog ham endogsaa flere Værdigjenstande, som han havde havt Lov til at beholde. Først da denne skammelige Ransagning var forbi, tillodes det ham, den 8de August, at forlade «Bellerophon» og gaae ombord paa «Northumberland».

Napoleons Holdning ligeoverfor al den skammelige Adfærd, man viste imod ham, var værdig og rolig; ingen Klage, ingen Fortrydelse lød fra hans Læber. Det var den samme Resignation, som havde hvilet over al hans Færd paa hans hele Reise, men aldrig saa snart havde han sat Foden paa «Northumberland»s Dæk, før han atter gjenvandt den Røst og de Kræfter, der syntes at have forladt ham siden hans Nederlag og Fald, og, idet han atter reiste sig i sin hele Stolthed, udslyngede han imod England den Fordømmelsesdom, der altid vil hvile tungt paa det:

«Jeg protesterer herved høitidelig for Himlens og Menneskers Aasyn imod den Krænkelse, man har tilføiet mine helligste Rettigheder ved med Magt at raade over min Person og min Frihed. Jeg er frivillig gaaet ombord paa «Bellerophon»: jeg er ikke Fange; jeg er Englands Gjæst.

«Saasnart jeg satte min Fod paa «Bellerophon»s Dæk, sad jeg ved det britiske Folks Arne. Hvis Regjeringen ved at befale «Bellerophons» Capitain at modtage mig saavel som mit Følge kun har villet lægge en Snare, da har det forraadt sin Ære, plettet sit Flag.

«Naar denne Daad fuldbyrdes, ville Englænderne forgjæves tale om deres Ærlighed, deres Love, deres Frihed. Britisk Troskab vil være udslukt i «Bellerophon»s Gjæstfrihed.

«Jeg appellerer til Historien; den vil sige: en Fjende, som i tyve Aar førte Krig mod det engelske Folk, kom frivillig for i sin Ulykke at søge et Asyl under dets Love; hvilket mere slaaende Vidnesbyrd kunde han vel give paa

sin Agtelse og sin Tillid? Men hvorledes gjengjældte man i England hans Høisind? Man afslog at række denne Fjende en gjæstfri Haand, og, da han havde overgivet sig i god Tro, tilintetgjorde man ham!

Napoleon.»

«Northumberland» gik under Seil om Eftermiddagen den 8de August. En eneste Gang før Udløbet af Canalen kunde Napoleon skimte den franske Kyst. Det var paa Høiden af Cap de la Hogue. Man fortæller, at han, da han gjenkjendte den, strakte Hænderne mod Strandbredden og raabte med dybt rørt Stemme: «Farvel, du Tappres Land! Farvel, kjære Frankrig! Blot nogle Forrædere mindre, saa vilde Du endnu være den store Nation, Verdens Herskerinde!»

Da han den 17de Obtober efter tresindtyve Dages Seilads saae ud over Havet, skimtede han heelt ude i Horisonten en mørk Plet, som Øiet næppe kunde skjelne midt i det uhyre, eensomme Hav. Dette Punkt voxede, efterhaanden som Skibet skred fremad. Han spurgte, hvad dette mærkelige Skjær hed: han hørte Navnet uden at blegne og betragtede det længe i Taushed: det var den golde Klippe, som England havde udseet til at være hans Fængsel og hans Grav!

C. R.

To berømte Naturforskere.*)

I.

Den 10de Januar 1638 fødtes en af Danmarks genialeste Mænd, der i Daaben fik Navnet Niels Stensen og var Søn af en hos Christian den Fjerde vel anseet Guldsmed. I den lærde Verden blev han siden berømt under Navnet Nicolaus Steno, Stenonis eller Stenonius. Han var som Dreng sygelig; derfor holdt han sig inde, afsondret fra Kammeraternes vilde Lege, og blev herved tidlig ledet hen til Grublen og en vis Tungsindighed. I Aaret 1656 blev han Student, og to Aar senere kæmpede han paa Kjøbenhavns Volde mod Svenskerne.

Der var paa den Tid næppe nogen Videnskab, i hvilken der yttrede sig et saa stærkt bevæget Liv som i Physiologien. Omtrent 40 Aar iforveien havde Englænderen William Harvey opdaget Blodets Kredsløb, hvilket gav Stødet til en Række hurtigt efter hinanden følgende Opdagelser, som i en utrolig kort Tid gave nyt Syn paa de dyriske Livsfunctioner. Aselli fandt Mælkekarrene 1622**), og Aarene 1648—52 ere minde-

*) Foruden andre Kilder er der til denne Afhandling væsentlig benyttet: N. M. Petersens Literaturhist. 3. B. Hist. Tidsskrift 3. R. 4. B. Swammerdam: Biblia naturæ. Den franske Udgave af A. Bourignons Værker, og la vie de Dmslle Antoinette Bourignon, écrite par elle même.

**) I N. M. Petersens Literaturhist. bliver denne Opdagelse sat sex Aar førend Kredsløbets. Feilen hidrører fra, at det Aar, Harvey udgav sin Bog derom, nemlig 1628, er blevet anseet for Opdagelsesaaret, hvilket i Virkeligheden ligger 9 Aar længere tilbage, altsaa 1619.

værdige ved Pequet's, Rudbeck's og Thomas Bartholin's Iagttagelser af de lymphatiske Kar og derhen hørende Redskaber, hvorom Fortiden ingen Anelse havde havt.

Herhjemme var der en halv Snees Aar, før Stensen blev Student, oprettet et Anatomikammer, ved hvilket den som practisk Anatom hæderligt bekjendte Simon Paulli underviste. Denne Mand har skrevet den første danske Botanik. I Aaret 1648 afstod Paulli Professoratet til den berømte, lærde Thomas Bartholin. Denne havde havt den Lykke at tilbringe en Deel af sin Ungdom i Huset hos Oluf Worm, hvor han blev bekjendt med Videnskabens mægtige Fremskridt; fra 1641—43 opholdt han sig i Padua, Vuggen for Tidens store Opdagelser, og saasnart denne unge, høitbegavede og allerede berømte Mand havde begyndt sine Forelæsninger, samlede han hurtigt en Skare af begeistrede, lærelystne Elever omkring sig. Iblandt disse bleve Ole Borch og Niels Stensen de navnkundigste.

Da Stensen i en Alder af 22 Aar drog til Holland, anbefalede Bartholin ham paa det Bedste, og han blev derfor vel modtaget af Blasius i Amsterdam. Han havde ikke blot gjort grundige Studier i Anatomi, Medicin og de derhenhørende Videnskaber, men han var tillige dygtig i levende og døde Sprog, Philosophi og Mathematik, hvilke to Fag i saa høi Grad interesserede ham, at han endog i sin Ungdom tænkte paa at vælge dem til Livsstudium og da navnlig Geometrien. Han beskrives som en blid ung Mand med et tungsindigt, beskedent og vindende Væsen. Af Naturen var han nærsynet og havde særdeles skarpt Blik for smaae Gjenstande, hvilket i Forening med en usædvanlig Behændighed i at bruge Dissectionskniven satte ham i Stand til uden ringeste Vanskelighed at udføre Præparater, der bleve beundrede af de største Anatomer.

Blasius optog ham i sit Huus, og rastløs fortsatte Stensen her sine Studier. En Dag, fortæller han i et Brev til Bartholin, havde han kjøbt Hovedet af et Faar og var i deres lille Museum i Færd med at borttage Hjernehinderne for

at undersøge Hjernen —, da falder det ham ind at eftersee et Kar i Mundhulen, — og han opdager Ørespytkjertlernes Udførselscanal. Blasius vilde først ikke ret troe paa Opdagelsen, men Stensen fandt ligeledes Canalen paa Hovederne af andre Dyr; de berømte Lærde, Sylvius og van Horne, godkjendte den, og den Sidste gav i en Forsamling af udmærkede Lærde Canalen Navnet: ductus Stenonianus (Stensens Canal). Herved var vor Landsmands Ry grundlagt, men Blasius forfulgte ham med bittert Had og tilegnede sig Æren. Der var ogsaa Andre, som forledte af Misundelse angrebe ham, ofte paa en usømmelig Maade, og disse Stridigheder bevægede Stensen til at drage til Leyden. I Aaret 1662 fulgte hans anden større Opdagelse, nemlig af Svedkjertlerne, hvorved Læren om Uddunstningerne fik et forandret Udseende. I denne By studerede han Anatomi, Medicin og Chemi under Sylvius og van Horne; hans Medstuderende var den siden verdensberømte Swammerdam, med hvem han senere traf sammen i Paris. Omtrent ved denne Tid, eller maaskee lidt senere, fuldendte han sine Undersøgelser over Kjertlerne og de gjennem disse afsondrede Vædsker, hvilket maaskee er hans fortrinligste anatomiske Værk.

Derpaa tog han fat paa Musklerne, og som det fødte Geni bragte han atter her Klarhed i Mørket, hvorved han fik Plads mellem de store Naturforskere, som Blodkredsløbets Opdagelseshistorie har skjænket udødelig Ære.

Ligefra Hippokrates' Tid havde Hjertet været en gaadefuld Ting, ubegribelig, ja, næsten overnaturlig. Man antog det for Sjælens Sæde, Arnestedet for indre Varme, et Værksted ikke blot for Blodet, men tillige for et Fluidum og for Livsaanderne. Dette Væv af Phantasterier, som overleveredes fra Slægt til Slægt i lange Tider, og som nu var voxet fast i Opfattelsen og havde faaet Hævd, tilintetgjorde Niels Stensen. Hjertet er en simpel Muskel og ikkun et Bevægelsesredskab, forklarer han.

Dette synes i vor Tid at være en selvforstaaelig Sag; enhver Skoledreng veed det. Vistnok, men det er Geniets Gave i den mørke Tid selvstændig og uhildet at skue Sandheden og med Overbeviisningens Mod og stærke Magt at forkynde den.

Medens Stensen arbeidede saa ivrigt og med saa stort Held i Videnskabens Tjeneste, var hans Fader død, og 1664 modtog han Budskab om sin Moders og flere Slægtninges Bortgang, hvilket bevægede ham til at reise hjem.

Han blev særdeles vel modtagen i Kjøbenhavn, men reiste dog snart atter udenlands. Aaret efter opholdt han sig i Paris, kummerfuld og nedbøiet. Thevenot*) viste ham her megen Venlighed. Denne Mand var i Besiddelse af en alsidig Dannelse og omfattende Kundskaber i Sprog, og da navnlig orientalske, Mathematik, Geographi og Historie. Opmuntret af denne indflydelsesrige Mand hengav Stensen sig paany til sine anatomiske Undersøgelser, og studerede desuden Chemien.

I Thevenot's Huus samledes adskillige af de dygtigste Lærde og dannede et saakaldet «Akademi,» af hvilket Stensen blev et anseet Medlem. For dette Akademies Medlemmer foredrog han de Resultater, hvortil han var kommen ved Undersøgelsen af Hjernen, og disse bleve senere nedlagte i et Skrift, i Anledning af hvilket Flourens, en af Nutidens betydeligste Physiologer, kalder Stensen «den første sande Anatom af Hjernen,» fordi det er ham, der først har seet Hjernefibrene, det Væsentligste i dette Organs Bygning. Altsaa ogsaa paa dette Punkt vandt han sig uvisnelig Hæder.

Disse store Opdagelser vare fulgte Slag i Slag — næsten uden Anstrengelse, som han selv beretter; men de forskaffede ham en høi Rang iblandt de Lærde. Overalt blev han hædret og vel modtagen. Den Gang var han endnu næppe 27 Aar; hvad Under, at man saae op til ham som til den, af hvem man kunde

*) Naar Stensens udmærkede Biograph, N. M. Petersen, lader ham studere Anatomi under Thevenot, da beroer dette paa en Feiltagelse.

haabe det Største — da indtraf der et mærkeligt Omslag i hans Sind, som drog hans Tanker over i en heel ny Retning og standsede ham paa den saa ærefuldt begyndte Bane.

Den berømte Bossuet, der var indtagen af Stensens Begavelse, Kundskabsrigdom og beskedne Fremtræden, samtalte ofte med ham om religieuse Emner. Men det synes ikke, som om disse Samtaler have gjort noget betydeligt Indtryk paa Stensen, «thi,» siger han, «Studiet af Naturen, hvortil jeg udelukkende havde hengivet mig, tillod mig endnu ikke alvorligt at tænke over Religionen.» Imidlertid foretog han en Reise til Italien, og i Foraaret 1666 steg han i Land ved Livorno. Storhertugen af Toscana saavelsom dennes Broder, Cardinal Leopold, yndede særligt Naturvidenskaberne og havde samlet en Skare af dens værdigste Dyrkere omkring deres Hof. Iblandt disse blev Stensen vel optagen; Storhertugen anviste ham Qvarteer, Underholdning, Stipendier og udnævnte ham endog til sin Læge. En saadan Venlighed og Beundring, som han her mødte, havde han endnu ikke kjendt Mage til paa sin straalende Bane. Som tidligere granskede han endnu saare ivrigt i Naturen, og her, i det yndige Etrurien, begyndte han paa sine geologiske Studier, der engang skulde bringe ham en ny Hæderskrands, uden dog at forsømme Philosophien og Anatomien. I Aaret 1667 udkom saaledes i Florents et betydeligt Værk om Musklerne, hvori han fremsætter den Anskuelse, at disses Sammensætning og Bevægelse bør opfattes efter Mathematikens Love. Den stærke Tænker er atter her forud for sin Tid; thi hvad han allerede den Gang udtalte, er først i vore Dage bleven gjennemført i Physiologien. Til Forsvar for sin nye Methode siger han blandt Andet: Astronomen og Optikeren have behandlet Naturens Frembringelser mathematisk, efterhaanden som deres Indsigt i disse Ting tiltog, og selve Musklernes Sammensætning fordrer med en vis Nødvendighed, at de forklares mathematisk. Men hvi skulde jeg forbeholde Musklerne, hvad der jo tilkommer hele Legemet? Vort Legeme er et Organ, sammensat af tusinde Organer, og den, der

antager, at det tilfulde kan gjennemgranskes uden Mathematikens Hjælp, han maa nødvendigviis antage, at Materien er uden Udstrækning, Legemet uden Form.»

I disse Linier har han kort og klart angivet Mathematikens Anvendelse i Physiologien og tillige Grændsen derfor; thi hvad der ligger udover Udstrækning og Form, magter den ikke.

Storhertugen sendte Stensen adskillige Gjenstande til Undersøgelse, deriblandt ogsaa et stort Haifiskehoved. Ved omhyggeligt Studium af dette kom han til den Slutning, at de saakaldte «glossopetræ», tandlignende Forsteninger, ere Tænder hidrørende fra Forverdenens Haier. (Enhver som har besøgt Stevns eller Møens Klint, vil ofte have fundet dem i Kridtet). Det var det første Skridt paa Geologiens Bane og med det Samme det første Anløb til Fjernelsen af en gammel Vildfarelse. Derpaa fulgte nogle Arbeider om Ægget og endelig 1669 hans geologiske Værk. Heri viser han sig paany som det mægtige Geni, hvis Tanke Samtiden ikke kan magte. Hans Skrift blev derfor upaaagtet i omtrent 100 Aar; Svenskeren Tylas var den Første, som drog det frem, og derpaa den berømte Geolog Werner, der grundede sit System paa den deri indeholdte Betragtning.

Herodot, Ovid og Plinius have Bemærkninger og Iagttagelser vedrørende Jordbundslæren. Forsteninger af Dyr og Planter blive kaldte «Naturspil», og Lagdeling have de intet Begreb om. Omtrent paa samme Trin stod man endnu, da Stensen traadte frem. Deluc giver ham Hædersnavnet: le premier vrai géologue (den første sande Geolog). I Hoffmanns «Geognosiens Historie» kaldes han «den moderne Geologies Skaber,» og Videnskabsmænd som Beaumont, A. Humboldt og Carl Voigt omtale hans Værk med Beundring.

Hvorved udmærker dette vidunderlige Skrift sig da? Derved, at heri er Grunden lagt til en Forsteningslære og de Gamles «Naturspil» bortviist af Videnskaben. Stensen nøies ikke med at erklære dem for Levninger af Forverdenens Dyr

og Planter, men hans grundige, udstrakte Kundskaber sætter ham i Stand til ofte at bestemme dem og derved at drage Forskjel imellem Fersk- og Saltvandsdannelser. Dernæst har han i denne mærkelige Bog første Gang fremsat Læren om Lagdelinger. Han er, hvad Nutidens Lærde kalde Neptunist. De primitive Bjerge, som vare til førend organiske Skabninger, adskiller han fra de secundaire, i hvilke der findes en Mængde Dyre- og Plantelevninger, og som ere leirede ovenpaa de førstnævnte. Denne Afleiring i Lag forklarer han som foregaaet ved en Afsætning af Vandet, og han fremstiller et System for Dannelsen af Dalene og Lag-Formationerne, hvilke sidste udtrykke Perioder.

Det er interessant at see, hvorledes den lærde, skarpsindige Tænker paa enkelte Steder anvender sit Snille for at bringe sin Naturbetragtning i Samklang med Biblen. Men dette Særsyn er let forklarligt, thi under Udarbeidelsen tærede religieus Tvivl paa hans Livskraft, og to Aar, førend det geologiske Værk udkom, der egentligt kun er Forløber for et større, som dog ingensinde blev fuldendt, hvad der heller ikke var Forfatterens Tanke, afsvoer han sin protestantiske Tro og gik over til Katholicismen. Hermed gik det til paa følgende Maade:

Storhertugen og de toscanske Videnskabsmænd havde allerede længe ønsket den udmærkede Naturforskers Overgang til deres Kirke, idet de tilfulde indsaae den glimrende Seir, som denne derved vilde vinde. Deres Opførsel mod Stensen var derfor ikke uden Beregning. Selv fortæller han i et Brev, hvorledes Gud gav ham den første Anledning til alvorligt at søge Sandheden: «Jeg befandt mig i Livorno, netop da man feirede Christi Legemsfest, og da jeg saae, at man med saa stor Pomp bar Hostien i Procession gjennem Gaderne, følte jeg mit Sind bevæget af følgende Argument: Enten er denne Hostie et simpelt Stykke Brød, og da ere de, der bevise den saa stor Ære, kun nogle Daarer, eller ogsaa indeholder den Christi sande Legeme, og hvorfor ærer jeg den da ikke? Ved denne Tanke, som fyldte mit Sind, kunde jeg paa den ene Side ikke

overtale mig til at troe, at Bedrag beherskede en saa stor Deel af Christenheden som alle de Romersk-Katholske, blandt hvilke der findes saa mangfoldige lærde og opvakte Mænd; paa den anden Side vilde jeg ikke fordømme den Tro, i hvilken jeg var født og opdragen. Og dog maatte jeg nødvendigviis antage een af Delene; thi disse to Punkter kunne ikke forliges, og den Religion, der feiler i et saa væsentligt Stykke, kan ikke ansees for sand». Derpaa beretter han, hvorledes han stræbte at finde Sandheden, deels ved Samtaler og deels ved at studere religieuse Skrifter, som han læste i Originalsprogene.

I et andet Brev siger han, at Studiet af den cartesianske Philosophi, den Splid og Uovereensstemmelse, der herskede iblandt de hollandske Theologer, og deres verdslige Levemaade havde rokket Barnetroen hos ham. Han fortsætter saaledes: «En stor Betydning for mig havde nogle af mine katholske Venners Levnet, hvis Mage ikke findes blandt de Verdsligvise, og som jeg heller ikke har bemærket hos nogen anden Religions Bekjendere.»

En Dag førte hans Ven, Naturforskeren Redi, der var Læge ved Annalena-Klosteret, ham ud i dettes Apothek, hvor han kom i Tale med Nonnen Maria Flavia del Nero. Hun var henimod 50 Aar gammel, følgelig uden stor legemlig Ynde, hvilket bemærkes, eftersom man med Urette har tildeelt sandseligt Indtryk en Rolle i den store Mands Omvendelse. Endvidere skildres hun som en jevn, godmodig, inderlig troende Qvinde, men kun i ringe Grad begavet. I den Beretning, som hun efter sine geistlige Foresattes Befaling indgav, meddeler hun denne og senere Sammenkomster med Stensen. «Da jeg følte mig beaandet,» fortæller denne snaksomme, hjertelige Qvinde, «saa sagde jeg uden at tænke noget Videre derved, at han ikke bekjendte sig til den gode katholske Tro og derfor maatte fare til Helvede.» Selv beretter hun naivt, at det ikke gjorde stort Indtryk paa ham; dog lovede han hende at ville bede Gud om Sandheden, hvilket han ogsaa efterkom,

og derom bragte hans af de katholske Venner fæstede Tjener hende Besked. Saaledes var Omvendelsesmaskineriet sat godt i Gang. Niels Stensen søgte hende oftere, og hun «sagde ham da i Eenfoldighed og Fortrolighed Et og Andet, thi hun forstod hans Attraa.»

En Morgen, som det ringede til Ave Marie i Klosteret, stod en bleg, sørgmodig Skikkelse ved Talegitteret og ventede paa hende; det var Niels Stensen. En af Europas største Lærde, den skarpsindige, geniale Tænker søgte Oplysning og Trøst hos en eenfoldig Qvinde! Hun bad ham at læse Ave Marie med hende, og han adlød, men da han kom til Slutningen: «Hellige Jomfru, bed for os!» standsede han. Efterhaanden fik hun ham til at gjøre Alt, hvad hun ønskede: at forrette sin Andagt foran et Madonnabillede, at læse Bønner til den hellige Jomfru og til at faste Fredag og Løverdag. Han var i stor Nød og Sjæleangst, og da Nonnen, utaalmodig over, at han tøvede med Omvendelsen, gjorde Mine til at trække sig tilbage, bønfaldt han hende om ikke at slippe ham, men altid tale med ham om hellige Ting.

Paa denne Tid fik den ulykkelige Lærde Adgang til Signora Lavinia Felice Cenami Arnolfini, en fornem Dame, hvis Mand var Ambassadeur ved det toscanske Hof, og som vel uden Overdrivelse kan siges at have været en af de skjønneste, ædleste og meest begavede Qvinder paa den Tid. Sin Kirke inderlig hengiven attraaede hun med hele sin Sjæl at frelse den elskelige, berømte Mand.

Efter mange Omvendelsesforsøg udbrød hun engang: «O, hvor gjerne hengav jeg indtil min sidste Blodsdraabe, naar I, min ædle Herre, derved kunde bringes til at indsee den katholske Troes fulde Vigtighed!» Stensen blev dybt rørt herover og lovede daglig at anvende flere Timer paa at studere Uovereensstemmelserne og Kirkefædrene.

Imidlertid blev han kaldt hjem af Frederik den Tredie, og han besluttede at reise med et Skib, der laa seilklart i Livornos Havn, men da han kom for at tage Afsked hos Cardinal

Leopold, meddeelte denne ham, at Skibet var borte, og saaledes blev der Intet af Reisen, hvilket Søster Maria foreholdt Stensen som et øiensynligt Tegn paa det indgribende Forsyns Førelse. Atter blev han bestormet, medens Tvivl og dræbende Uro kæmpede i hans Bryst.

Om Aftenen paa de Afdødes Fest, den 2den Novbr. 1667, havde han en lang, alvorlig Samtale med Ambassadricen, og fortørnet over hans haardnakkede Kjætteri bød hun ham forlade Huset og ikke oftere betræde det.

«Opgiv mig ikke,» bad han i sit Hjertes Vaande.

I hellig Harme udbrød hun: «Herre, de Besøg og Samtaler, som jeg mod Sædvane har forundt Eder, have ikke havt anden Grund end Iver for Eders Sjæls Frelse; de ere udsprungne af christen Kjærlighed for at vinde Eder for Troen. Da I nu ikke vil hengive Eder til Sandhedens Erkjendelse, saa vil jeg ikke længere bortkaste min Tid til Unytte. Kom da ikke mere i mit Huus, hvis I ikke beslutter Eder til at blive Katholik!»

Sønderknust gik Niels Stensen fra hende og opsøgte strax den pavelige Nuntius, for hvem han afsvoer sin lutherske Barnetro.

Saaledes var den betydningsfulde Seir vunden, og alle hans katholske Venner glædede sig, dog meest Fru Lavinia, hvem han fra den Stund af kaldte sin aandelige Moder og bestandig siden omfattede med Ærefrygt og Hengivenhed.

II.

Det er allerede tidligere omtalt, at Stensen i Leyden sluttede et inderligt Venskab med Hollænderen Swammerdam. Denne var født i Aaret 1637 i Amsterdam, hvor Faderen eiede et Apothek og en fortrinlig Samling af Naturalier og Curiositeter. Der fandtes Dyr og Planter fra alle Jordens Egne, Mineralier, Sjeldenheder fra Ost- og Vestindien tilligemed snurrige Porcellainsfigurer. Samlingen var saa vel ord-

net og mærkværdig, at mange Fyrster besøgte den. I dette vidunderlige Hjem voxede den lille Dreng op og indsugede saaledes fra Barndommen af dyb Kjærlighed til Naturen og Lyst til at gruble derover. Da han blev ældre og havde begyndt at studere Medicin, dannede han sig selv en naturhistorisk Samling. Fra Ungdommen af var Swammerdam en indesluttet Drømmer, der tidlig og silde grublede over det Skjulte i Naturen og meget tidlig fattede mægtige Planer. Alle de Dyr, som i Geldern, Utrecht og Holland færdedes ved Dag eller Nat, fangede han og undersøgte. Orme, Insecter, Larver, Æg, kort sagt Alt blev indsamlet, undersøgt, præpareret og gjennemtænkt. 1663 blev han i Leyden indskreven som medicinsk Candidat. I denne By var det, at han mødte vor berømte Landsmand.

Under de to Lærdes Ophold i Paris bestyrkedes Venskabet mellem dem, og, ligesaavel som Steno, tildrog Swammerdam sig almindelig Opmærksomhed. «Naar Akademiet her var samlet», fortæller den berømte Hollænder Boerhaave, «hørte Swammerdam altid til i Taushed, og ingensinde lod han sig bevæge til at sige et Ord. Endelig efter megen Overtalelse og ikke uden Uvillie dissekerede han et Insect for det videbegjærlige, lærde Selskab, et Kunststykke, hvorover Enhver forundrede sig og høilig priste ham.»

Dog var det ikke alene i Naturforskerberømmelsen, at Stenos og Swammerdams Liv kom til at ligne hinanden: I December Maaned samme Aar, som Stensen blev Katholik, kom nemlig en mærkværdig Qvinde flygtende til Amsterdam, ledsaget af en Mand fra den danske Ø Nordstrand. De leiede sig et lille Huus nedad mod Havet paa et eensomt Sted, hvor de tænkte at tilbringe Vinteren i Stilhed, indtil Søen atter blev aaben, og de med Skib kunde drage til Slesvig. Denne Qvindes Navn var Antoinette Bourignon, og da hun fik afgjørende Indflydelse paa Swammerdams Liv, maa hun nærmere omtales.

Hun fortæller selv, at da hun 1616 kom til Verden i Lille, var hun saa styg, at hendes Moder frygtede at have født et Uvæsen; hele hendes Pande var bedækket med sort Haar ligened til Øinene, Overlæben var fastvoxen til Næsen, og Munden gabede følgelig bestandig. I sex Uger holdt man hende skjult; derefter vare Pandehaarene forsvundne, og en Saarlæge havde rettet paa hendes Mund. Desuagtet kunde Forældrene ikke glemme det første uhyggelige Indtryk, og Antoinette gik om som et Utyske. Dette gav hende Anledning til sørgmodig Grublen; hun søgte Trøst i den hellige Skrift og i Læsning af mystiske Bøger; den begavede Qvindes klare Tanke forvirredes, saa at hun troede at see Syner. Endskjøndt hun aldrig fik legemlig Skjønhed, ja vel endog snarere var hæslig, søgte Alle desuagtet hellere hendes Selskab end Søsterens, da hun fra sin Eensomhed igjen vendte sig til Verden; «thi,» siger hun, «jeg var aandrig og fornøielig. Mange unge Mænd ønskede at ægte mig, men jeg elskede Ingen.»

Folk, som kjendte hende nøie, f. Ex. Poiret, den berømte mystiske Theolog og Tilhænger af Cartesius, bevidne, at hun aldrig hengav sig til nogen Mand, men, bestandig opfyldt af sin Gjerning under alle Farer og Forfølgelser, levede kydsk til Døden.

Faderen ønskede, at hun skulde gifte sig, hvilket hun dog ikke turde indlade sig paa. Ræd flygtede hun bort, forklædt i Mandsklæder, netop som Vielsen skulde holdes, og søgte Tilflugt i et Kloster.

Bestandig stærkere troede hun at føle Kaldelsen fraoven til at gjenoprette den sande christne Kirke, som Tidernes Vankundighed havde tilintetgjort. Til nogle af Nonnerne meddeelte hun sine Tanker og Aabenbaringer, hvilket bevirkede, at hun atter maatte flygte.

Efter at have ført et eventyrligt, omflakkende Liv i Flandern og Brabant kom hun, som fortalt, i Aaret 1667 til Amsterdam.

Hendes første Forsæt, at leve i Ro, opgav hun snart; saaledes lod hun ved Nytaarstid et Brev trykke, som hun havde skrevet til en Mand i Lille, omhandlende Verdens Tilstand og Guds Dom. Derpaa aabnede hun sin Dør for Alle, som vilde komme til hende, og hendes Huus blev snart Samlingsstedet for en broget, stormende Hob. Der var Reformeerte, Anabaptister, Rabbinere, Propheter og Aandeseere.

Stort Ry gik der i Amsterdam af hendes aandelige Gaver, hendes Skriftlærdom og hendes ildfulde, henrivende Tale. Da glemte Tilhørerne den ydre Hæslighed: hendes rige Sjæl omgav den med Skjønhedsglands.

Swammerdam laa imidlertid paa Sygeleiet.

Da han kom op, hengav han sig i de følgende Aar aldeles til Studiet af Insecterne og forglemte derover Medicinen, hvortil han aldrig havde haft rigtig Lyst. Dog berigede han forinden Lægevidenskaben med nogle vigtige Opdagelser. I Aaret 1667 fandt han paa at gjøre Arterier og Vener mere synlige og lettere at dissekere ved at indsprøite dem med flydende, forskjelligfarvet Vox, en Injectionsmethode, som senere har faaet stor Betydning for Anatomien. Samme Aar fik han Doctorgraden, og kort efter udkom hans første betydeligere Arbeide, hvori han omhandler Aandedrættets Mechanisme, Thermoskopet, der tjener til Udmaaling af den dyriske Varme f. Ex. under Febersygdomme, og Opdagelsen af Klapperne i de lymphatiske Kar, samt Læren om Lymphens*) Bevægelse. For de to sidstnævnte Iagttagelser giver han med ædelmodig Beskedenhed sin Ven F. Ruysch Æren. I Aaret 1668 kom Storhertugen af Toscana til Holland og besøgte da vor Naturforskers mærkværdige Samling. I Fyrstens Nærværelse foreviste Swammerdam nogle Smaadyrs Anatomi og navnlig en Sommerfugls Udvikling, «saa at det Skjulte blev øiensynligt,» og Storhertugen tilligemed Thevenot og de andre til-

*) Ved Lymphe forstaaes de Vædsker i Legemet, som endnu ikke ere tilførte Kredsløbet, men befinde sig paa Veien dertil.

stedeværende fornemme Herrer bleve i høi Grad henrykte over, hvad de saae. Fyrsten tilbød den Lærde 12,000 Gylden for Kunstkammeret, dog med den Betingelse, at han selv skulde bringe det til Florents og blive der, men Swammerdam afslog det gode Tilbud, thi han holdt ikke af Hoflivet. Et Aarstid derefter udkom hans Værk, hvori han beskriver Insecterne og inddeler dem efter deres Forvandlinger.

Disse Studier havde hidtil kun foraarsaget Udgift og Intet indbragt. Dette foreholdt hans Fader ham; thi skjøndt denne selv interesserede sig for Naturalier, begreb han dog ikke Betydningen af Sønnens Gjerning og betragtede hans Færd som Noget, der kunde være godt nok til at udfylde ledige Timer, men ingenlunde værdigt til at blive en alvorlig Mands Livsopgave.

Sønnen forstod sig kun Lidt paa den praktiske Verden og vel slet Intet paa Penge uden for saa vidt, som han for dem kunde kjøbe Naturalier. Han var en underlig, grublende, barnlig Aand, Naturstudiet inderlig hengiven; det var hans Liv, hans Alt, og i Modsætning til sin Ven, Niels Stensen, der jo færdedes i den fornemme Verden og var hjemme i næsten alle Videnskabens Gebeter, levede han eensomt i sit zoologiske Museum eller i Naturen, og hans rige Begavelse var ligesom samlet i eet Brændpunkt: Studiet af de lavere Dyreformers Udvikling og indre Bygning.

Han lovede Faderen at blive et nyttigt Menneske i Samfundet og atter tage fat paa Lægekunsten, men først maatte han fuldende sit begyndte Værk om Insecterne; thi det lod ham ikke Ro.

Med en rastløs Flid og en Hengivenhed, som maaskee er enestaaende, arbeidede han; men hans Legeme kunde ikke udholde den uhyre Anstrengelse; Sygdom nedbrød hans Kraft, og det blev derfor bestemt, at han skulde søge at gjenvinde Kræfterne paa Landet, inden han begyndte sin Bane som Læge. Men i den frie Natur traadte Fristelsen ham atter saa nær i Form af de omkringflagrende Sommerfugle, Bier

og Fluer, Snegle og Biller tilligemed alt det øvrige Kryb, hvoraf der vrimler i Sommertiden, at han ikke kunde modstaae sin gamle Tilbøielighed.

Faderen blev vred, men vedblev dog endnu at understøtte ham. 1671 fuldendte han et Arbeide om de qvindelige Kjønsorganer. Samme Aar i Juni Maaned forlod Antoinette Bourignon Holland for at reise til Tønning paa Slesvigs Vestkyst. Ved Afseilingen udtrykte hun sin Glæde over at skulle boe paa Nordstrand, hvor hun havde kjøbt en Eiendom, «men», tilføier hun i sin Selvbiographi, «jeg fik ingensinde denne Ø at see». Desuagtet berette senere Biographer, at hun der dannede en Menighed. I Amsterdam havde hun afsvoret den katholske Tro og udgivet flere af sine Bøger.

De ere skrevne i et flydende Sprog og vidne trods mystisk Dunkelhed om megen Begavelse. Hun lærte, at Biblen ikke er tilstrækkelig Kilde for Troen og Religionen; derfor skjænker Gud sine Udvalgte Inspirationen. De bestaaende Forhold og navnlig Tidens Ugudelighed angriber hun, og ofte med stor Virkning. Anmassende, indbildske Lærde hudfletter hun paa det Blodigste, f. Ex. i «le renouvellement de l'esprit evangélique.» Den hule Disputeerkunst, hvilken vor guddommelige Holberg siden hos os bekæmpede med Vid og Lune, drager hun allerede den Gang tilfelts imod. Og igjennem hver Linie gaaer en brændende, villiestærk Troes Begeistring.

Disse Bøger læste Swammerdam; de fremkaldte religieuse Tvivlsmaal og Længsler hos ham. Da han bad Antoinette Bourignon om Tilladelse til at skrive til hende om sin Sjæls Nød, og hun indvilgede, kom der en Brevvexling i Stand mellem dem, hvoraf han øste Trøst.

I Slutningen af September 1673 tilendebragte Swammerdam sine Undersøgelser om Bierne. Om Dagen havde han uophørlig gjort Iagttagelser deels i Naturen deels under Tag med stærke Forstørrelsesglas, og en Deel af eller hele Natten anvendte han til at nedskrive disse og gjengive dem ved Tegninger, hvoraf hvert er et Mesterværk for sin Tid. Boer-

haave siger herom: «Fra Naturforskningens Begyndelse til vor Tid er Intet kommet til Syne, som kan sammenlignes dermed.»

Redskaberne til disse mikroskopiske Undersøgelser opfandt han selv; han benyttede Knive og Lancetter saa fine, at de maatte slibes under Forstørrelsesglas, og i at præparere Dyr og Dele deraf var han en uopnaaelig Mester. Hans Værk er endnu et Kildeskrift. Om hans store Undersøgelseskunst siger en af Nutidens betydeligste Entomologer, den danske Professor J. Schiødte: «Gjennemgaaer man Swammerdams Afhandling (Lusenes Mundbygning) med nogen Opmærksomhed, saa vil man overbevises om, at hans Undersøgelse, saavidt den strækker sig, ikke mindre her end ellers overalt i hans uforlignelige Værk, er ligesaa sindrig og reen for Feil, som hans Fremstilling er fyldig, klar og levende, rig paa træffende Udtryk og heldige Sammenligninger.»

De, som før Swammerdam beskreve Insecterne, gave kun Navneregistre og Afrids af den ydre Skikkelse; men denne geniale Naturforsker har skabt en heel ny Videnskab deraf og ved egen Kraft. Derfor siger Franskmanden Cuvier med Rette: «Ethvert Arbeide af Swammerdam har et almindeligt Resultat, nemlig Sammenligningen af Dyrenes Udvikling med Planternes. Han viser navnlig, at, idet Insectet gjennemløber Trinene fra Ægget til den fuldtudviklede Tilstand, udvikles kun Redskaber, som før vare tilstede hos det. Denne eiendommelige Kjendsgjerning, at Forvandlingen kun er en Udvikling, og at Forskjellen imellem Insecterne og de høiere Dyr her kun bestaaer i, at de sidstes Udvikling foregaaer langsommere — uden de hos Insecterne almindelig kjendte Spring: Æg, Larve, Puppe — er en saare betydningsfuld Sandhed, som Swammerdam først har fremsat.»

Den samme ubegribelige, aandelige Svimmelhed, som tidligere havde ramt Vennen i Italien, greb nu ogsaa Swammerdam. I sit Mesterværk, Døgnfluernes Naturhistorie, bekjender han aabenhjertet for Bourignon, at han har fuldendt det

under megen Angst og Samvittighedsnag. Først, da hun gav sit Minde dertil, lod han Bogen trykke, men fra nu af udrettede han Intet mere i Videnskaben. Overanstrengende Studier havde udtømt hans Kraft. Ene, forstødt af Faderen og tildeels miskjendt i sin Gjerning, som kun nogle Faa begreb — og endog disse, f. Ex. Thevenot, vare tilbøielige til at betragte hans Arbeider som artigt Snurrepiberi —, kom Mørket over hans Sjæl, samtidigt med, at Sygdom knugede ham.

Sin Bog om Bierne, skreven paa Hollandsk, hvilket var det eneste Sprog, som han ret magtede, overgav han til en Anden uden at bekymre sig om, hvad der skeete med dette kostelige Værk, som havde krævet en saa uhyre Anstrengelse og et saa dybt Studium for at blive fuldendt. Væmmelse ved Verden rugede over ham, og han betragtede sit Liv som syndigt og forspildt. I et Anfald af mørk Fortvivlelse kastede han en Deel af sine Arbeider paa Ilden, thi han frygtede for at have vanhelliget Guds Hemmeligheder ved at drage Sløret bort fra det Skjulte i Naturen.

Det var hans høieste Ønske at ende sine Dage i dyb Eensomhed. Sin rige Samling og Alt, hvad han eiede, besluttede han at sælge for derved at faae de fornødne Penge; desuden ønskede han at unddrage sig Synet af disse i hans Øine syndefulde Ting. Forgjæves stræbte Thevenot at sælge hans Kunstkammer, og Niels Stensen havde i Italien ligesaa lidt Held med sig i den Henseende; dog tilskrev den Sidste Swammerdam et religieust Brev, hvori han inderligt formanede ham til at gaae over til den ene saliggjørende katholske Kirke: kun da vilde Storhertugen kjøbe Samlingen.

Hertil svarede Swammerdam skarpt, at han foragtede slige Kunster, og at hans Sjæl ei var tilfals.

Som Niels Stensen fordum bad den eenfoldige Qvinde i Annalena-Klosteret om ikke at opgive ham, saaledes sendte nu Swammerdam Brev til Antoinette Bourignon med Bøn om Tilladelse til at besøge hende. Han reiste derpaa til Byen

Slesvig, hvor hun opholdt sig. Den Gang var hun 60 Aar gammel, men der var endnu Ild paa hendes Tunge, og hendes Aand var lige levende. Saa satte den store Videnskabsmand sig ved hendes Fødder som ydmyg Discipel, lyttende til hendes Tale!

Dette skeete i Slutningen af Aaret 1675.

Da han havde opholdt sig en Tid hos hende, drog han og en anden af hendes Venner til Kjøbenhavn for at bede Kongen om Beskyttelse for hende imod de lutherske Geistliges Forfølgelser, men de fik ikke engang Audiens. Boerhaave fortæller, at han ved denne Leilighed besøgte sin gode Ven Niels Stensens Moder, hvilket dog ikke er rigtigt; thi hun var, som fortalt, allerede død 1664, og det har vel været Søsteren eller en anden nær Slægtning, der har modtaget Besøget.

I Juni 1676 kom Swammerdam tilbage til Amsterdam, hvor Faderen var mere forbittret end forhen, og en kort Tid var Sønnen endog huusvild. Aandelig og legemlig nedbrudt stod han nu ogsaa bortviist af sin Slægt, ene og fattig. Siden synes Faderen at være bleven mildere stemt, thi han tilstod ham 200 Gylden aarlig, hvilket dog ikke var tilstrækkeligt til at leve for. Kort efter døde imidlertid den Gamle, og Sønnens Fattigdom var dermed forbi — eet Onde mindre, men der blev nok tilbage. De legemlige og aandelige Lidelser tiltog. Under Pinslerne plagede Synet af Samlingen den overspændte Syge, og han lod den derfor sætte paa Auction. Den 15de Februar 1685 gjorde Døden Ende paa hans Qvaler. Andre sige, at han døde 1680, samme Aar som Antoinette Bourignon. I sit Testamente havde han overdraget sine Afhandlinger over Bierne og Sommerfuglene til Thevenot og befalet, at de skulde oversættes i det tydske Sprog, hvilket dog ikke blev efterkommet. Et halvt Hundrede Aar senere kjøbte Boerhaave dem, og af ham bleve de udgivne i det latinske og hollandske Sprog i den skjønne Bog: Biblia naturæ, der er et af Zoologiens ypperste Værker.

III.

Det er berettet, hvorledes Stensen 1667 gik over til den katholske Kirke. Fra den Stund af beskjæftigede han sig næsten udelukkende med theologiske Studier. 1669 aflagde han et kort Besøg i Kjøbenhavn, hvorfra han atter vendte tilbage til Italien, og han levede her i Stilhed indtil Aar 1672, da Christian V paa Griffenfeldts Opfordring udnævnte ham til Professor ved Theatrum anatomicum i Kjøbenhavn. Han modtog Posten, men kunde i sin daværende Sindstilstand ikke omfatte den med stor Varme, og da han paa Grund af sit Frafald blev angreben og udsat for Stiklerier, forlod han efter 1½ Aars Forløb Fødelandet for aldrig mere at see det.

Det solvarme Italien og de katholske Venner ved Toscanas Hof droge ham med mægtig Længsel. Fuld Hengivelse er et betegnende Træk for alle stærke Aander; de gjøre Intet halvt. Saaledes frembyder ogsaa Stensens Overgang til den katholske Lære Skuet af Alvor og villiestærk Selvopoffrelse.

I Aaret 1675 bød hans Skriftefader ham at lade sig indvie til Præst, hvilket ogsaa skeete med stor Høitidelighed. Ved denne Leilighed aflagde han Løfte om evig Kydskhed og Armod; desuden ønskede han at aflægge et tredie, nemlig altid at ville udføre det Fuldkomneste og saaledes arbeide fremad til Guds Ære. Dette blev ham afslaaet, og han lod sig nøie med at love aldrig at gjøre Andet, end hvad der paa een Gang kunde være til Herrens Tjeneste og Næstens Gavn.

I Danmark var han tidligere truffet sammen med Johan Friedrich, Hertug til Hannover og Brunsvig. Denne Fyrste var gaaet over til Katholicismen og bad nu Paven om at faae Niels Stensen som Biskop. Dette Ønske blev beredvilligt opfyldt, idet Stensen udnævntes til Biskop af Titopolis eller Titiopolis og apostolisk Vicar i Norden. Der berettes, hvorledes han under inderlig Bøn og strenge Bodsøvelser forberedte sig til sin ansvarsfulde Post.

Barfodet gik han fra Florents til Loretto. Da han kom til denne By, var han syg, hvorfor den øverste Geistlige bød ham at bære Skotøi. Efterat være bleven indviet i Rom vandrede han tilfods i det barske Efteraarsveir nordpaa til Hannover. De udsendte Carosser bortviste han, men gik ind i Byen til Kirken, hvor han forrettede sin Andagt og derpaa opsøgte Hertugen.

Her udgav han flere Stridsskrifter imod Lutheranerne, og hans Forhold ved Hoffet skildres som et Exempel paa sand apostolisk Frimodighed.

Efter Hertugens Død maatte Katholicismens Sag opgives der i Landet, og han blev nu udnævnt til Suffragan hos Biskoppen af Münster. Paa dette Sted forøgede han sit Levnets Strenghed, idet han i Stedet for een Dag om Ugen fastede fire. Til de Fattige gav han hele sin Eiendom og solgte endog sin Embedsring og Vogn for at understøtte dem.

Dette Levnet paadrog ham mange Fjender, hvis Antal forøgedes derved, at han negtede at indvie uværdige Personer. Da Biskoppen af Münster døde, maatte han trække sig tilbage til sit Vicariat, Hamborg.

Trængslerne toge dog til, og han blev paa een Gang forfulgt af Lutheranere og Katholiker; men han bar Alt med stor Taalmodighed.

Hans Discipel Rose, som vi skylde Efterretning om Stensens sidste Dage, fortæller, at han fandt ham uden Hjem, blottet for alle Livets Beqvemmeligheder, mager, bleg, kjødløs; hans Klædning bestod i en gammel Kappe, som han bar Vinter og Sommer. Under denne Elendighed følte han Længsel efter Toscana, hvor han havde levet sine lykkeligste Timer. Som han tænkte paa at drage dertil, opstod imidlertid Haab hos ham om at faae nogle Missioner oprettede i Schwerin.

Om hans Spægelse paa dette Sted bemærker Rose, at den endog gik til Yderlighed; ved Siden deraf var hans geistlige Virksomhed meget anstrengende, især da han udførte den med mageløs Nidkjærhed. Han sov kun nogle Timer om

Natten, siddende paa en Stol; plagedes han af sit sædvanlige Onde, meget heftigt Bugvrid, lagde han sig paa en Smule Straa uden at klæde sig af, kun bedækket med en ussel Kappe og et gammelt Tæppe. Hans Samtale var høist behagelig, skjøndt altid af gudelig Natur, og han vidste paa en beundringsværdig Maade at dreie ethvert Emne hen til Guds Ære og Sjælenes Gavn.

Disse forfærdelige Pinsler, denne bestandigt stigende Bod og krampagtige Gudsdyrkelse skjulte sikkert en dyb Fortvivlelse, som den ulykkelige Mand søgte at holde borte ved Selvmarter.

Selvpinselen kan utvivlsomt benyttes som en Maalestok for den lurende Fortvivlelse; de voxe begge i samme Forhold. Og at Stensen ikke, som en enkelt Biograph vil antyde, var i Fred med sig selv, sees af hans Breve til Fru Lavinia. Der lyder igjennem dem en sønderslidt Sjæls Tvivl og Længsel efter Forløsning.

I Slutningen af Aaret 1686 tiltoge Stensens legemlige Lidelser i en foruroligende Grad, men desuagtet pleiede han uafbrudt i otte Dage og Nætter Hertugens døende Almisseuddeler. Under de voldsomste Smerter læste han om Søndagen Messen og prædikede to Gange, holdt om Mandagen Messe og Tale, lagde sig om Tirsdagen paa en Bænk eller paa Gulvet, og først om Onsdagen lod han sig rede en Seng, paa hvilken han hvilede, kun dækket af sin usle Kappe.

Ved hans Dødsleie stode nogle faa Venner, deriblandt Rose og dennes Brodersøn, en tolvaars Dreng, som de i fanatisk Iver for at omvende til Katholicismen med Magt havde holdt borte fra Moderen.

Der gik Iilbud til Lübeck efter en Jesuiterpater; men han kunde ikke komme tidsnok.

Saa fremsagde den Døende med høi Røst sit Skriftemaal, og under gruelig Qval, medens hans Legeme næsten var bristefærdigt, søgte han Trøst i brændende Bøn.

I sin store Jammer klyngede han sig til Frelseren, og med dennes Navn paa Læberne drog han Dødssukket.

Dette skeete den 25de November 1686.

Den ovenomtalte Dreng følte sig saa dybt rørt herover, at han strax lod sig omvende, og han saavel som Rose bleve vel modtagne af Storhertugen i Florents. Denne lod Liget bringe did, og med Hæder blev det bisat i St. Laurentsii Kirke. Over Graven reistes en prægtig Mindesteen.

Saaledes endte disse to Videnskabsmænd, begge i stor Nød og i mørk Forsagelse af det, som engang havde været Gjenstand for deres Begeistring, og hvorved de erhvervede sig udødelig Ære, samtidigt med, at de bragte Videnskaben et godt Stød fremad.

Emil Chr. Hansen.

Katastrophen i Senlis i Aaret 1789.*)

Henimod Slutningen af Aaret 1789 vare den store Revolutions Principer allerede kjendte og tildeels modtagne med Begeistring i de fleste franske Byer. Naturligviis følte de Stæder, som laae nærmest ved Hovedstaden, Bevægelsen hurtigst, men saagodt som overalt blandede der sig dog endnu i Glæden over det Nye en vis Følelse af Loyalitet og Hengivenhed for det Gamle, som først qvaltes i Septemberdagenes rædsomme Myrderier. Saaledes var det ogsaa Tilfældet i den lille By Senlis, som ligger en halv Snees Mile Nord for Paris. Man holdt Taler og patriotiske Møder, man hørte, at Kongen fra sit Residensslot i Versailles var bleven ført til Hovedstaden under en Escorte af hylende Fiskerkjællinger, at Folk vare blevne hængte paa Lygtepælene o. s. v., men man havde ikke og kunde heller ikke godt have nogen Anelse om, hvor vidt den voldsomme Bevægelse vilde gaae, eller hvilke Følger den vilde drage efter sig. Borgerne vare blevne indrullerede i Nationalgarden, ligesom i Paris, og den lille By ventede med stor Spænding paa den høitidelige Ceremoni, ved hvilken denne Borgergardes Faner skulde indvies i Kathedralkirken; thi enhver Mand i Staden af Betydning var bleven indbudt til at være tilstede, og forøvrigt stod Adgangen til Høitideligheden aaben for Enhver, som ønskede at overvære den. Alle Stadens Embedsmænd og Laugene skulde deeltage i Processionen, og Søndagen den trettende December var fastsat til

*) Efter Cassell's Magazine.

Festiviteten. Man skulde gaae ud fra Raadhuset, en Afdeling af Nationalgardens Cavalleri skulde aabne Toget, derpaa Musketererne og Bueskytterne i deres smukke Uniformer, med Trommer og Piber foran, saa et Compagni Fusilierer tilligemed Embedsmændene, efter dem Fanerne med en Æresvagt, og Toget skulde sluttes af Riffelskytter og Jægere. Klokken Ni skulde det Hele gaae for sig, og Tegnet dertil skulde være et Kanonskud, der besvaredes af Domkirkens Klokker.

Ventelig fandt saadanne Optog Sted i alle Frankrigs Byer paa den Tid, men i Senlis knyttede der sig til denne Folkefest en Katastrophe, som vil erindres, saalænge Revolutionen mindes, og om hvilken den venlige lille By endnu bærer et talende Vidnesbyrd.

Veiret var ubehageligt, koldt og mørkt, saa at der indtraadte en lille Standsning, inden Afmarschen fandt Sted, skjøndt Alt var i Orden. Man debatterede nemlig, hvilken Vei man helst skulde gaae. Nogle vilde gaae ad Smaagaderne, Andre ad de større og bredere Hovedgader. Ved denne Tid kom en lille Mand — Billon hed han — til, og skjøndt det syntes, som om han vilde være Tilskuer, var det dog tydeligt, at han med stor Spænding fulgte Debatten om, hvilken Vei der skulde vælges.

«Hvad gaaer der af Dem», Billon, spurgte en Hr. Hamelin, en af Byens første Mænd, «De burde jo være i Deres Uniform og ved Deres Compagni.»

«De veed, hvorledes jeg er bleven behandlet af Musketererne,» svarede Billon. «Efter den Fornærmelse, som man dengang tilføiede mig, kan jeg ikke godt tage Deel i Noget af Alt dette. Men, hvor har De deres Plads?»

«Aa, jeg veed det ikke bestemt. Jeg kan ligesaagodt være det ene Sted som det andet — foran eller bagved.»

«Vil De lyde mig,» svarede Billon, «saa hold Dem bagved; det vil være bedst for Dem. Veed De, hvilken Vei man vil tage? Det vilde være en Skam, forekommer det mig, ikke at gaae gjennem de store Gader, hvor Alle vente Toget.»

«Det er ogsaa min Mening, Billon, men jeg er ikke Herre derover. Kom nu, løb hjem og klæd Dem om; vær ikke gnaven paa saadan en Dag.»

Billon skiltes fra Hr. Hamelin og gik hen til nogle andre formaaende Mænd, hvem han ligeledes anbefalede de store Gader. Netop i dette Øieblik, paa Slaget Ni, kom der Befaling om at gaae ad Rue du Châtel, som netop var den Gade, Billon havde anbefalet. Ordren fløi fra Mund til Mund, og da Billon havde hørt den, gik han bort efter først at have kastet et langt Blik paa Musketererne.

Rieul Michel Billon var Uhrmager og boede paa Hjørnet af de to Gader du Châtel og de la Tonnellerie. Han var en stille, indesluttet Mand, og derfor maatte hans varme Anbefaling af den Vei, man efter hans Mening burde vælge, have en dybere Grund end blot og bar Nysgjerrighed. Vi maae gaae nogle Maaneder tilbage i Tiden for at finde denne. Billon havde meget faa Fjender. Han var lille og koparret med Haar af en ubestemmelig Farve; hans Blik var fast, stundom lynende, hans Klædedragt elegant, hans Sprog, naar han tog sig for at tale, heftigt, overbevisende, ofte vittigt. Han var altid høflig mod Fremmede, men blev anseet for at være en Tyran i sit Huus, og han søgte meget paa Byens første Caféer. Hans af Naturen noget tunge Sind var stadig Gjenstand for hans Venners, navnlig Maleren Desroques's Opmuntringer, og det var tildeels paa dennes Opfordring, at han i Slutningen af 1788 havde indgivet Ansøgning om at blive Medlem af Musketerernes udvalgte Corps. Billon skjød fortrinligt, og dette i Forbindelse med hans Venners Anbefaling syntes at maatte være tilstrækkeligt til at sikkre ham den Plads i Corpset, som han ogsaa fik.

Imidlertid tiltog Billon's Melancholi i Løbet af Aaret 1789 og voxede navnlig stærkt ved Efterretningen om Revolutionsbegivenhederne i Paris. Han havde omtrent ved denne Tid udlaant en Sum Penge til ti Procent, og hans indiscrete Skyldner tog derfor ikke i Betænkning overalt at stemple

ham som en Aagerkarl. At miste sine Renter og Æren paa een Gang var formeget for Billon; han sagde flere Gange til Desroques, at det var det haardeste Slag, som endnu havde truffet ham, og at han ikke kunde overleve denne Skjændsel. Rimeligviis vilde dog Tiden og roligere Betragtninger have seiret over hans Tungsind, da hans Venner ikke paa nogen Maade tabte deres Velvillie for ham; da indtraf der en Begivenhed, som baade blev skjæbnesvanger for ham og mange Andre. Chefen for Musketererne, en stolt, haard Mand, sammenkaldte et Møde af Corpsets Medlemmer, og Billon blev paa Grund af Aager udslettet af disses Tal. Rigtignok gik denne Afstemning hemmeligt for sig, men dens Udfald blev dog snart bekjendt i Byen, og dette kunde Uhrmageren ikke udholde. Han blev menneskefjendsk og rugede paa Hævn. I nogle Dage viste han sig ikke udenfor sit Hjem; men han vedblev dog at arbeide, og man meente, at hans Forbittrelse lidt efter lidt skulde lægge sig. Han optog virkelig ogsaa sine gamle Sædvaner, gik paa Caféerne og lod, som om han havde glemt Alt, men hemmeligt pønsede han paa at myrde Chefen for Musketererne og opgav kun denne Plan, fordi denne dog kun var een Mand, og han vilde ramme dem Alle. Dertil søgte han fra nu af bestandig Leilighed.

Den fremadskridende Revolution syntes at give ham denne. Militaire Corpser bleve, som alt tidligere omtalt, oprettede overalt, og Enhver, som tidligere havde holdt sig tilbage, flokkedes om Fanerne. Selv Billon var med; han blev indrulleret i Nationalgarden og bemærkede med Glæde, at hans tidligere Kammerater ikke mere oversaae ham. Men dette afvæbnede ham ikke. I Juli Maaned 1789 foretog han en hemmelig Reise til Paris og medbragte derfra nogle temmelig store Kasser — med Handelsvarer sagde han —, som han omhyggelig gjemte i sit eget Sovekammer og i egen Person vilde pakke ud. Hans Kone, en stakkels godlidende Skabning, saae med Forbauselse disse store Kasser, hvis Bestemmelse var hende ubekjendt, komme ind i Huset. Paa hendes Spørgs-

maal svarede Billon i Reglen kort og undvigende, stundom med et ondskabsfuldt Smiil; men en Dag, da hun saae ham lade og ordne en Deel Geværer og gjentog sit Spørgsmaal, bemærkede han: «Der vil snart skee fjendtlige Indfald i Frankrig; det er enhver god Borgers Pligt at gjøre, hvad han kan. Forresten er det bedst, at Du passer Dine Huusholdningssager og lader mig i Fred.» Derpaa skjød han hende ud af Døren og begyndte atter paa sit Arbeide. Han tog Dørene af og indrettede Skydere paa dem, gjennem hvilke Geværløb kunde stikke frem. Gulvet tog han op, og paa Bjælkerne stillede han en uhyre Krudtkasse, ovenpaa hvilken han anbragte en svær Vægt. En Tømmermand havde allerede tidligere anbragt Tvær- og Krydsbjælker i Værelset, og efter sex Maaneders Forløb havde Billon lavet sig en stærk Fæstning, hvis Tilværelse var skjult for Alle, endogsaa for hans Kone, der ikke ansaae det Hele for Andet end et Paafund af hans Særhed.

Om Aftenen førend den trettende December — den Dag, da Processionen skulde gaae for sig — anvendte Billon al sin Veltalenhed for at bevæge sin Ven Desroques til at lade være at deeltage i den følgende Dags Ceremonier. Vennen vaklede lidt, men endelig lykkedes det Billons Overtalelse at aflokke ham et halvt uvilligt Løfte om at blive hjemme. Selve den trettende, om Morgenen, fik Billon paany det Løfte af Desroques, at han den Dag ikke vilde forlade sit Hjem. Andre Venner bleve ligeledes advarede af ham.

Imidlertid var Processionen begyndt. Kanonskuddene, Klokkeringningen og Børnenes glade Raab naaede Billons Øre, medens han ilede hjemad. Han havde sendt sin Hustru og Tjenestepige bort, og Huset var tomt. Efter omhyggeligt at have lukket Døren af og kastet Nøglen hen i en mørk Krog, steg han op ad Trapperne til sit Soveværelse, skjød Lemmene fra Vindusskodderne og ladede forskjellige Skydevaaben, som han lagde ved Siden af sig for at have dem paa rede Haand. Han var færdig med sine Forberedelser, da han

hørte Larmen af Skaren udenfor. Billon saae sig om for at see, om han havde glemt Noget. Paa Bordet tæt ved ham laa der forskjellige Papiirstrimler, paa hvilke han den foregaaende Nat havde skrevet Breve, Vers og en heel Deel usammenhængende Sentenser. Paa et af Papirerne stod saaledes: «Jeg vil blive stor som den Evige; ligesom han vil jeg blive skrækkelig i min Hævn!» Paa et andet: «I ville storme ind som Løver og blive bortblæste som Myg!» Ved Siden af disse Udbrud laa en humoristisk Gravskrift over ham selv.

Processionen havde nu naaet Uhrmagerens Huus. Nationalgardens Cavalleri var alt kommet forbi, og Musketeercompagniet nærmede sig. Man hørte et Skud. Et Øieblik antog man, at et Gevær var gaaet af ved Uforsigtighed; men det kunde dog næppe være Tilfældet; thi en af Trommeslagerne ved Musketererne var styrtet død om med en Kugle gjennem Hovedet. Nok et Skud lyder, medens en af Kammeraterne bøier sig over den døde Trommeslager, og nok en af Musketererne falder. Det er øiensynligt, at der foreligger Mord: Nogle vende om og flygte, Andre løbe raadvilde omkring, og i Tummelen falder det ene Skud efter det andet.

Imidlertid har en Bødker ved Navn Henry Spère bemærket, at Røgen kommer fra Billons Huus, og da han er Uhrmagerens Gjenbo, iler han øieblikkelig ind i sin Stue, griber et Gevær og fyrer paa det Vindue, hvorfra Røgen kommer. En Fylding flyver i Splinter, men Billon har seet Spère og sætter ham en Kugle i Hatten. Bødkeren lader paany, og medens Billons Opmærksomhed for et Øieblik synes afledet fra det store Mordværk, bliver der givet Ordre til at storme hans Huus. Nogle løbe til Døren, Vinduerne slaaes ind, men Uhrmageren vedbliver uforstyrret sin Gjerning, og for hvert Skud falder en Mand. Anføreren for Musketererne, Hr. de Lorme, Billons gamle Fjende, faaer tre Kugler i Brystet og styrter om uden en Lyd, en anden Officeer bemærker, at en Bøssepibe er rettet mod hans Bryst — han bøier sig for-

over, og i samme Øieblik knuser en Kugle hans Hjerneskal. Uhrmageren er en forfærdelig sikker Skytte!

Endelig giver Døren efter, og Skaren styrter ind. Nok en Dør slaaes ind, og et Par Mand ile op ad Trappen til første Etage. Det første Værelse er tomt, det næste ligeledes; men en stærkt barrikaderet Dør synes at føre ind til Morderens Kammer. En Tømrer bliver hentet, men Døren modstaaer Øxen, indtil en Murer, ved Navn Chevalier, der er bekjendt for sin uhyre Styrke, griber den og med et eneste Slag slaaer en Fylding ind. Hurtigt fjerner man de Hindringer, som ere i Veien for en hurtig Indtrængen i Værelset, men næppe er Chevalier kommen derind, førend han opdager, at der er Ild i Værelset ved Siden af, og sender iilsomt Bud efter Sprøitefolk. Billon er imidlertid flygtet, og medens Nogle stræbe at slukke Ilden, iler han op ad en Loftstrappe, da han vel veed, at Døren, der er imellem ham og hans Forfølgere, vil holde nogen Tid endnu. Men hans Tilbagetogslinie er afskaaren — der er allerede Folk paa Loftet. Hurtig smælder han Døren, der fører til dette, i og sætter en Geværpibe ud gjennem et af de Huller i den, som han har været saa forsigtig at anbringe. Skuddet gaaer af, og en Mand falder. Billon aabner atter Døren og iler fremad, da han pludselig føler sig greben i Struben. Men med et Slag af et Pistolskjæfte slaaer han Angriberen til Jorden og trækker sig tilbage til en smal Trappe, der fører op til det øverste Loft. Her er Forfølgelse umulig; rolig og med Overlæg fyrer Billon paa sine Forfølgere, og ved hvert Skud falder et Offer! Kun een Mand, de la Bruyère, har endnu Mod til at sætte efter Flygtningen, der efter at have affyret sit sidste Skud skjuler sig bag Bjælkeværket, men idet han griber Billon, raaber denne: «Slip mig og frels Dig selv, Huset vil springe i Luften!» — «Har jeg fanget Dig, slipper jeg Dig ikke,» var de la Bruyères Svar; men næppe vare Ordene udtalte, førend Gulvet vaklede under ham — der hørtes et forfærdeligt Brag, Alt indhylledes

i Krudtrøg; Bjælker, Brædder, Steen og Støv slyngedes rundt til alle Sider, og Morderens Værk var fuldbragt!

I et Øieblik herskede der en gyselig Taushed, men det varede ikke længe, førend de, som ikke vare ramte af de nedfaldende Gjenstande, nærmede sig det forbandede Huus. Villige Arme gave sig til at udgrave de Begravne, og snart fandt man dem — Nogle uskadte, Andre forfærdeligt lemlæstede. De la Bruyère, som i det sidste Øieblik havde grebet Billon, var frelst som ved et Vidunder, idet det faldende Tømmer ligesom havde dannet en Bue over hans Overkrop, men hans Been vare bedækkede af svære Bjælker, som vare farvede med hans Blod. «Alt i Orden, mine Venner!» raabte han, da man naaede ham, «saug blot denne Bjælke over, saa svarer jeg for Resten!» Tæt ved ham, forfærdeligt lemlæstet, laa Billon, endnu levende og søgende at befrie sig selv fra de Ruiner, som bedækkede ham; men han blev kjendt af et Par af Arbeiderne, der med Øxeslag knuste hans Hjerneskal.

Den korte Decemberdag var forbi, førend man endnu havde faaet Listen over de Døde og Saarede færdig. Sex og Tyve vare døde og Fyrretyve saarede ved Billons djævelske Foranstaltninger. De la Bruyère levede mange Aar efter denne Dag, men han maatte underkaste sig de smerteligste Operationer og mistede Brugen af et Øie. Hans Kone døde af Sorg og Selvbebreidelse over at have formaaet en Ven af Manden til at blive i Senlis paa Festdagen, der havde kostet ham Livet. Byen saae om Middagen den trettende December ud, som om den var bleven bombarderet; Billons Huus var fuldstændigt i Ruiner, Nabohusene tildeels ogsaa, og over tresindstyve Bygninger havde lidt meer eller mindre Skade. I Kathedralkirken, der laa flere Hundrede Alen derfra, vare store Stykker af Hvælvingerne faldne ned; men lykkeligviis var Ingen kommen til Skade, skjøndt der befandt sig adskillige Mennesker derinde. Næppe en Rude var heel i Byen, og Kugler paa tolv, tyve og sex og tredive Punds Vægt bleve fundne i de nærmeste Huses Vægge. Halvtredsindstyve

Familier vare ved denne hensynsløse Ødelæggelse blevne bragte til Tiggerstaven, og Staten maatte støtte den private Godgjørenhed for at skaffe disse Stakler Underhold. Billons Enke, der Intet havde vidst om sin Mands skjændige Planer, blev kastet i Fængsel, men løsladt fjorten Dage efter. Saasnart hun var kommen ud, bad hun om Tilladelse til at maatte begrave Mandens Liig, der, efter at være udgravet, var blevet slæbt gjennem Gaderne og endelig henkastet under Galgen til Føde for Ravnene.

Men Staden Senlis bestemte, at Uhrmagerens Minde skulde være forbandet og hans Skjændselsgjerning mindes, saalænge Byen stod. Hans Huus blev jævnet med Jorden, der blev strøet Salt paa Tomten, det blev forbudt nogensinde at reise nogen Bygning paa dette Sted, og endnu den Dag i Dag vidner en tom Plads mellem to Gader i Senlis om Billons Udaad.

D. M.

Slaget paa Abrahamssletten ved Quebek 1759.*)

I Aaret 1748 blev der i Aachen sluttet Fred efter den østerrigske Arvefølgekrig. Denne Fred endte de da herskende, almindelige europæiske Stridigheder, og herved forligtes ogsaa England og Frankrig, der længe havde bekæmpet hinanden baade i Europa og i deres Colonier hiinsides Oceanet. Men Diplomaterne havde forsømt at drage en bestemt Grændselinie mellem de britiske og de franske Besiddelser. Denne mærkværdige Forsømmelse førte nogle Aar efter atter til en Krig, som skulde afgjøre, hvem af disse to mægtige Nationer der skulde herske i Nordamerika. Det er af denne Krig, at vi ville fremdrage en enkelt, men afgjørende Episode.

Englænderne eiede, som bekjendt, dengang Østkysten af de nuværende forenede Fristater; men Nord herfor besade Frankrig de vigtige Strækninger omkring den store St. Lorenzflod lige til de canadiske Søer. Herfra havde Franskmændene aabnet sig en Handelsvei mod Syd til Ohiofloden og Mississippi, og ved denne sidste Flods Løb havde de sat sig fast og grundlagt en vigtig Coloni, det nuværende Louisiana. Hvis det lykkedes dem at bemægtige sig de vidtløftige og frugtbare Strækninger om hine to store Floder, vare de engelske Colonier hindrede i al yderligere Udvidelse mod Vest og vilde med Tiden blive et let Bytte for Frankrig.

England blev dengang styret af den dygtige og kraftige Minister William Pitt den Ældre, som besluttede at slaae et afgjørende

*) W. E. v. Janko.

Slag mod Frankrigs amerikanske Besiddelser, medens det fordærvede franske Hof lod sine Colonier skjøtte sig selv og i Østerrigs Interesse spildte sine Kræfter i den preussiske Syvaarskrig.

I Aaret 1758 blev en betydelig Flaade, under Admiral Boscawen, sendt til Amerika. Med Flaaden fulgte et engelsk Troppecorps, som blev stillet under den unge General James Wolfe's Commando.

Denne Mand var Søn af en udmærket Militair og født 1726 i Westerham i Kent. Han blev fra Ungdommen af opdraget til Soldat og vandt sine første Sporer i Nederlandene under den østerrigske Arvefølgekrig; han udmærkede sig navnlig i Slaget ved Lawfeld 1747 og vandt sig herved Rang som Brigadecommandeur. Da man i Aaret 1758 betroede James Wolfe den nysnævnte vigtige Commando, blev han, som kun var 32 Aar gammel, udnævnt til Generalmajor, og han viste sig snart denne Tillid værdig. Han bidrog saaledes væsentlig til Erobringen af Fæstningen Louisborg og Besættelsen af Øen Cap Bretton. Det næste Aar vilde han erobre Canadas Hovedstad, Quebek, og derved føre det dræbende Slag mod Franskmændenes Herredømme i disse Egne.

Denne Stad var paa en Maade Nøglen til Canada. Naturen selv havde gjort den til en befæstet Plads; den var bygget paa Spidsen af et steilt Bjerg og paa Siderne beskyttet af Afgrunde. Paa høire Side flyder St. Lorenz's klare Strøm forbi den, og paa venstre Side beskylles den af St. Charlesfloden, før denne forener sig med hiin mægtige Strøm. Den var temmelig godt befæstet, men endnu ikke, som nuomstunder, gjort uindtagelig.

Commandanten var den franske General Montcalm, som maaskee er mange af vore Læsere bekjendt af Coopers Roman: «Den sidste Mohikaner». Hans Tropper vare talrigere end Englændernes, men den største Deel var Canadiere og deriblandt mange af Quebeks Indbyggere. Han havde ogsaa en stor Deel Vilde hos sig. Montcalms Strids-

kræfter vare opstillede paa den nordlige Strandbred nedenfor Staden, fra St. Charlesfloden til Vandfaldet ved Montmorency, og deres Stilling var sikkret ved stærke Forskandsninger og dybe Grave.

Til Angrebet paa Quebek havde den commanderende engelske General James Wolfe samlet 8,000 Mand; under ham befalede Brigadecommandeurerne Monckton, Townshend og Murray. Det var unge og tappre Mænd som deres Anfører, og de vare ligesom han vel bekjendte med Vaabenhaandværket. Grenadererne blandt Wolfes Tropper bleve anførte af Oberst Guy Carleton, det lette Infanteri af Oberstlieutenant William Howe. De samlede Stridskræfter bleve i Slutningen af Juni Maaned indskibede paa den Flaade, som bevogtede St. Lorenzstrømmen, og landsatte paa den store, folkerige og velbebyggede Ø Orleans, noget nedenfor Quebek, hvor de opsloge deres Leir paa de frugtbare Marker.

Natten efter Troppernes Udskibning rasede en heftig Storm, som anrettede stor Skade paa Transportskibene og ødelagde nogle smaae Fartøier. Endnu medens den rasede, kom en Mængde Brandere, som vare udsendte for at ødelægge Flaaden, drivende med Strømmen. Men de engelske Søfolk bestege dem uforfærdet og bugserede dem til Siden, saa at de ingen Skade gjorde. Efter lang Modstand opkastede Wolfe paa den vestlige Spids af Øen Orleans og ved Pont Levi paa St. Lorenzflodens sydlige Bred Batterier indenfor Stadens Kanonskudvidde. Oberst Guy Carleton commanderede det første Batteri, Brigadecommandeur Monckton det sidste. Fra Pont Levi blev der udkastet Bomber og gloende Kugler; mange Huse i den øvre Stad bleve antændte og Staden forvandlet til Ruiner, men Fortet blev uskadt.

Wolfe, som længtes efter en afgjørende Kamp, satte den niende Juli paa Baade over fra Øen Orleans til St. Lorenzflodens nordlige Bred og leirede sig nedenfor Montmorencyfaldet. Dette var en mindre heldig Stilling, thi den rivende Strøm laa endnu med sine klippefulde Bredder imellem hans

og Montcalms Leire. Men det Terrain, som han havde valgt, laa høiere end det, som Franskmændene holdt besat, og nedenfor Faldet var der et Vadested over Montmorency, og dette kunde passeres i Ebbetiden. Tre Mile længere inde i Landet opdagede man endnu et Vadested, men Bredderne vare steile og bedækkede med Skov. Paa begge Bredder havde den aarvaagne Montcalm opkastet Brystværn og posteret Tropper.

Den 18de Juli foretog Wolfe med to bevæbnede Slupper og to med Tropper besatte Transportskibe en Recognoscering opad Floden. Han kom uskadt forbi Quebek og undersøgte omhyggeligt Bredderne ovenfor Staden. Næsten lige fra Flodbredden hævede sig overalt steile, takkede Klipper. Man sagde ham, at der ovenover disse laa en Flade, som kaldtes Abrahamssletten, og paa denne kunde man nærme sig Staden fra dens svageste Side. Men hvorledes skulde man naae denne Slette? Klipperne vare jo for største Delen utilgængelige, og ethvert Punkt, hvor det var tænkeligt, at en Landstigning kunde finde Sted, var befæstet.

Skuffet i sine Forventninger vendte Wolfe tilbage til Montmorency og besluttede at angribe Montcalm i hans faste Leir, hvor vanskeligt det end vilde blive at nærme sig denne. Townshend og Murray skulde under Ebbetiden med deres Brigader gaae over Montmorency nedenfor Faldet for at storme den Redoute, som var opkastet ligeoverfor Fortet. Paa samme Tid skulde Monckton med en Deel af sin Brigade sættes over fra Pont Levi i Baade. Skibet «Centurion», som var posteret i Farvandet, fik det Hverv at bringe Ilden fra et Batteri, der beherskede Vadestedet, til Taushed, medens et Artilleritrain blev posteret paa en Høi og beskjød Fjendens Forskandsning paalangs, og to armerede Flodbaade bleve satte paa Stranden i Nærheden af Redouten for at beskytte Troppernes Overgang.

Men det gik, som det sædvanligt gaaer ved indviklede Befalinger og vanskelige Maneuvrer: en Deel blev misfor-

staaet eller forsømt, og Følgen heraf blev Forvirring. Mange af de Baade, som kom fra Pont Levi, løb paa Grund paa et Sted, hvor de vare meget udsatte for Ilden fra Fjendens Batterier. Wolfe, som var tilstede paa Strandbredden og ledede det Hele, anstrengte sig for at holde sine utaalmodige Tropper tilbage, indtil Baadene atter vare komne af Grunden og Folkene landsatte. Tretten Compagnier Grenaderer og 200 Mand Provindstropper kom først i Land. Grenadererne afventede ikke Ankomsten af Brigadecommandeur Monckton og hans Regimenter eller af de Tropper, som under Townshends Anførsel vare bestemte til at angribe samtidig med dem. Uden engang at give sig Tid til at blive opstillede i Slagorden stormede de heftigt løs paa Fjendens Forskandsninger. En Regn af Kugler modtog dem og drev dem tilbage til Vadestedet, hvor de maatte søge Beskyttelse bag den af Fjenden forladte Redoute. Her bleve de staaende uden atter at kunne ordne deres Rækker, thi saasnart de vovede sig frem fra deres Skjul, vare de udsatte for den ødelæggende Ild. Endelig kom Moncktons Brigade i Land, ordnede sig, kom Grenadererne til Hjælp og drev Fjenden tilbage. Imidlertid trak Grenadererne sig nu ligesaa overilet tilbage, som de før vare trængte frem, og lode mange af deres saarede Kammerater tilbage paa Kamppladsen, bvor de bleve dræbte og scalperede af de Vilde. Det herved foraarsagede Ophold blev fordærveligt for hele Foretagendet. Det var allerede ud paa Dagen, en Storm reiste sig, Floden begyndte at komme, og om kort Tid vilde Tilbagetoget være spærret for Englænderne, ifald de bleve slaaede. Wolfe maatte derfor afstaae fra Angrebet og trække sig tilbage over Floden, efter at han ved Genadverernes dumdristige Hidsighed havde mistet over 400 Mand. De to Skibe, som vare satte paa Grund, bleve stukne i Brand, for at de ikke skulde falde i Fjendens Hænder.

Nu blev Brigadecommandeur Murray afsendt paa Transportskibe med 1,200 Mand; han skulde seile op forbi Staden og i Forening med Contre-Admiral Holmes ødelægge de

fjendtlige Skibe og landsætte Tropper paa den nordlige Flodbred. Skibene vare sikkrede mod ethvert Angreb; nogle Forraad og nogen Munition blev ødelagt; der blev taget nogle Fanger, og derpaa vendte Murray tilbage med Efterretningen om, at Englænderne havde taget Forterne Niagara, Ticonderogha og Pont Crowen, og at General Amherst rustede sig til Angreb paa Isle aux Noix.

Wolfe havde en svag Helbred og et pirreligt Sind; Nederlaget ved Montmorencyfaldet havde gjort et dybt Indtryk paa ham, og han troede sig bedækket med Skam. De Bebreidelser, han gjorde sig selv, forøgedes endmere ved det Held, som havde fulgt de øvrige Befalingsmænd i andre Egne. Alle de Vanskeligheder, som optaarnede sig om ham, nagede uafladeligt paa hans Sind, og hertil kom endnu, at General Amherst tøvede med at komme ham til Hjælp. Han tabte næsten Modet og erklærede, at han ikke vilde vende tilbage med uforrettet Sag for som andre uheldige Befalingsmænd at udsætte sig for Pøbelens Haan og Bebreidelser. Som en Følge af disse Sindsbevægelser blev han angrebet af en Feber, der i nogen Tid gjorde ham udygtig til at foretage sig Noget.

Midt under sin Sygdom sammenkaldte han et Krigsraad, som besluttede at forandre hele Operationsplanen. Man bestemte sig til at sende Tropper opad Floden forbi Staden for om muligt at foretage en Diversion i hiin Retning eller lokke Montcalm til et Slag i aaben Mark. Før Wolfe bragte denne Plan til Udførelse, recognoscerede han endnu engang Staden sammen med Admiral Saunders, men der frembød sig ingen bedre Udvei.

Den korte canadiske Sommer var forbi, man var i September Maaned; Leiren ved Montmorency blev opløst, og Tropperne bragtes over til Pont Levi; man lod kun saa mange blive tilbage, som der behøvedes til at holde Batterierne paa Øen Orleans besatte.

Den 5te og 6te September fandt Inskibningen Sted ovenfor Pont Levi paa Transportskibe, som i dette Øiemed vare

sendte derop. Montcalm afsendte de Bougainville med 1,500 Mand langs ad den nordlige Flodbred ovenfor Staden for at iagttage Escadrens Bevægelser og forhindre en Landgang. For at skuffe Franskmændene med Hensyn til det Sted, som var bestemt til Landingen, seilede Admiral Holmes tre Mile længere opad Floden forbi det Punkt, hvor Landstigningen virkelig skulde finde Sted. Ved Nattens Frembrud skulde han imidlertid vende tilbage og beskytte Landgangen. I denne Expedition deeltog ogsaa den senere som Opdager saa bekjendte James Cook. Han skulde tilligemed nogle andre Somænd peile Floden og udlægge Bøier ligeoverfor Montcalms Leir, som om man havde et Angreb isinde fra hiin Side.

Wolfe var endnu ikke kommen til Kræfter efter sin Sygdom. «Min Helbred er ødelagt,» skrev han til en Ven, «jeg har ikke engang den Trøst at have ydet Staten nogen betydelig Tjeneste, og jeg har heller ingen Udsigt dertil.» Hans meest brændende Ønske, der gav ham Kraft til at udholde de største Anstrengelser, var at faae Leilighed til at udviske den Skamplet, som Nederlaget ved Montmorency efter hans Mening havde sat paa hans Krigerære. I denne Stemning skal han engang ved sit Aftensmaaltid have digtet og sunget en lille Soldatersang, som endnu gaaer under hans Navn.

Da han indskibede sig til sit natlige Foretagende, synes en Anelse om hans nærforestaaende Død at have foresvævet ham. En Midshipmand John Robinson, der var tilstede ved denne Leilighed og senere blev Professor i Edinbourgh, pleiede at fortælle, at Wolfe, medens han sad blandt sine Officerer, og Baaden stille gled ned ad Strømmen, dæmpet og med Inderlighed reciterede Grays «Elegie paa en Landsbykirkegaard,» som dengang nylig var udkommen. Især syntes et Vers, som handler om den jordiske Magts og Æres Forgængelighed at harmonere med hans mørke Sindstemning. «Mine Herrer,» udbrød han efter at have fremsagt Digtet, «jeg vilde hellere være dette Digts Forfatter end indtage Quebek!»

Indskibningen foregik paa Flodbaade den 13de September ved Midnat; man lod Baadene saa sagte som muligt drive ned ad Strømmen. «Hvem der?» raabte en Skildvagt fra Bredden. «Frankrig!» svarede en Captain, som forstod Fransk, fra den forreste Baad. «Fra hvilket Regiment?» spurgte Skildvagten igjen. «Dronningens Regiment!» svarede Captainen, som vidste, at dette Regiment var blandt Bougainvilles Corps. Man ventede netop en Proviantconvoi fra Bougainvilles Stilling, og Skildvagten, som troede, at det var denne, raabte, «Passeer!», og Baadene glede uhindret videre.

Landingen fandt Sted ved Cap Diamond i en Bugt, som endnu bærer Wolfes Navn. Han havde opdaget den ved Recognoscering og lagt Mærke til, at der herfra førte en steil Fodsti op til Abrahamshøiden; man kunde kun med megen Besvær klattre op ad den, og den syntes at være svagt besat foroven. Wolfe var en af de Første, som landede og begyndte at stige op; Stien var saa smal, at der kun kunde gaae to Mand ved Siden af hinanden, og den var desuden gjennemskaaret af Tværgrave. Oberst Howe med det lette Infanteri og Høilænderne klattrede op ad de steile Klipper, idet de holdt sig fast ved Rødder og Qviste, og forjog en fransk Troppeafdeling under en Sergent, der havde Post paa Toppen. Efterhaanden, som Folkene kom op, ordnede Wolfe dem i Rækker og Geledder, og ved Dagens Frembrud var han i Besiddelse af den vigtige Abrahamsslette.

Montcalm blev som lynslagen, da han fik Efterretningen om, at Englænderne befandt sig paa Sletten og truede Staden fra dens svageste Side. Han forlod sine Forskandsninger, ilede over St. Charlesfloden og besteg Høiderne, som overalt hæve sig fra dens Bredder. Hans Stridskræfter vare lige saa talrige som Wolfes, men en stor Deel af dem vare kun Colonialtropper og Vilde. Da han saae den velordnede Hær af regulaire Tropper, som han skulde kæmpe imod, sendte han øieblikkelig Ilbud afsted til de Bougainville, for at kalde ham til Hjælp med sit Detachement, og til de Vaudreuils Leir for

at forlange 1,500 Mand Forstærkning. Imidlertid forsøgte han at overfløie Englændernes venstre Flanke og trænge dem henimod de ligeoverfor liggende Afgrunde. Men Wolfe mærkede hans Hensigt og sendte Brigadecommandeur Townshend imod ham med et Regiment, der desuden blev understøttet af to Batailloner, saa at den engelske venstre Flanke havde en dobbelt Front.

Franskmændene, som tænkte, at de blot skulde drive et Streifparti tilbage, havde i deres Hastværk kun medtaget tre lette Feltkanoner. Englænderne besad kun en eneste Kanon, som Matroserne med megen Besvær havde bragt op paa Høiden. Med dette Skyts beskjøde de en Tidlang hinanden, medens Montcalm bestandig ventede paa den tilkaldte Hjælp. Men da han længe havde ventet forgjæves, forgik Taalmodigheden ham endelig, og han førte sine disciplinerede Tropper frem til en Kamp paa nærmere Hold med Geværild, medens Indianerne fra Tykningerne og Kornmarkerne skulde understøtte dem med en vedholdende Ild. Franskmændene stormede modigt, men uordnet fremad og fyrede hurtigt; men deres Ild gjorde kun ringe Virkning; Englænderne gave derimod først Ild, da deres Angribere vare komne dem paa fyrretyve Skridt nær, og deres Salver vare derfor langt mere ødelæggende; men de Vilde gjorde dem dog stor Skade ved fra deres Skjul at bortskyde deres Officerer. Wolfe, som stedse var i Spidsen for sine Tropper, blev saaret af en Kugle i Haandleddet, men han bandt et Lommetørklæde om Saaret og førte sine Grenaderer fremad til et Bajonetangreb, og Fjenden begyndte at vige; men nu blev han truffet af en Kugle i Brystet. Han følte, at Saaret var dødeligt, og frygtede, at Modet skulde svigte Tropperne, naar de saae ham falde. Han støttede sig til en Lieutenant for at holde sig oppe og sagde svagt: «Mine brave Folk skulle ikke see mig falde.» Han blev baaret længere tilbage; man bragte ham Vand for at læske hans Tørst og spurgte ham, om han ønskede en Saarlæge. «Det er til ingen Nytte,» svarede han,

med mig er Alt forbi.» Nu forlangte han, at man skulde lægge ham ned, og Lieutenanten satte sig paa Jorden og holdt ham i sine Arme.

«De løbe! De løbe! See, hvor de løbe!» raabte pludselig En af de Omstaaende. «Hvem løber?» spurgte Wolfe ivrigt, som om han vaagnede op af en dyb Søvn. «Fjenden, Sir, de vige overalt.» Den døende Helt kom endnu engang til sig selv. «En af Eder, mine Venner, skal gaae til Oberst Burton og befale ham saa hurtigt som muligt at lade Webbs Regiment marchere over St. Charlesfloden og afskære Fjenden Tilbagetoget over Broen.» Derpaa vendte han sig om paa Siden og sagde: «Gud være lovet, nu kan jeg dø i Fred!» Han udaandede sin Heltesjæl med den Trøst i sine sidste Øieblikke, at Seiren vilde udslette Mindet om Nederlaget ved Montmorency. England gav sin tappre og begavede unge Søns Liig Plads blandt sine berømte Mænd i Westminster-Abbediet.

Brigadecommandeur Murray havde virkelig gjennembrudt Fjendens Centrum, og Høilænderne anrettede et stærkt Blodbad med deres Claymorer, idet de dreve Franskmændene ind i Staden eller tilbage til deres Forskandsninger ved St. Charlesfloden. Den første Brigadecommandeur Monckton var haardt saaret i Lungen, og Befalingen gik over til Townshend, der skyndte sig igjen at ordne Tropperne i Centrum, som vare komne i Uorden under Forfølgelsen. Nu rykkede de Bougainville frem i nogen Afstand. Han kom med to Tusinde Mand friske Tropper; men han kom for sent til at forandre Kampens Udfald. Den tappre Montcalm var bleven dødelig saaret, medens han ved Johannesporten anstrengte sig for igjen at samle sine flygtende Tropper, og han var bleven bragt ind i Staden.

Townshend rykkede frem med en Troppeafdeling for at møde de Bougainville; men denne undgik en Kamp og trak sig tilbage til Skovene og Sumpene, hvorhen man ikke holdt det for raadeligt at forfølge ham. Englænderne havde vundet

en fuldstændig Seir; omtrent 500 Fjender vare faldne; der var taget over 1,000 Fanger, hvoriblandt flere Officerer, og de Engelske vare i Besiddelse af en stærk Stilling paa Abrahamssletten, som de skyndte sig at befæste og armere med deres Artilleri, der blev bragt derop over Høiderne.

Den tappre Montcalm skrev til General Townshend for at anbefale Fangerne til Briternes Menneskelighed. Da Lægen sagde ham, at han kun havde nogle faa Timer tilbage at leve i, svarede han: «Saa meget desto bedre; jeg er glad ved, at jeg ikke vil komme til at opleve Quebeks Overgivelse.» Han betroede Stadens Forsvar til de Ramsay, som havde commanderet Garnisonen. «I Deres Varetægt overgiver jeg Frankrigs Ære. Jeg blander mig nu ikke mere i Noget og giver ingen Befalinger mere; jeg har vigtigere Ting at tage vare end denne ødelagte Stad og dette ulykkelige Land. Min Tid er kort, i Nat vil jeg vende mine Tanker til Gud og forberede mig til Døden. Vær ved godt Mod, og gid det maae lykkes Dem at komme ud af den nuværende uheldige Stilling.» Derpaa lod han sin Capellan hente, som tilligemed Coloniens Biskop tilbragte Natten hos ham. Montcalm døde henad Morgenstunden som en tapper Soldat og from Katholik.

Sjelden have vel to værdigere Fjender end Wolfe og Montcalm udgydt deres Blod paa den samme Valplads. Fire Dage efter Begges ærefulde Død overgav Quebek sig.

Tre Portugiserinder.*)

Infanten Don Pedro var eneste Søn af Kong Alphons IV af Portugal og var født i Aaret 1320. Han var en ung Mand med et indtagende Ydre, med en Blanding af Alvor og Munterhed i sit Væsen, behændig og ypperlig i alle ridderlige Øvelser, en Ven af Jagten og ikke mindre af Digtekunsten, begavet med stor Villiestyrke og en fast Charakteer og besjælet af en Retsfølelse, som senere drev ham til en velmeent, men vilkaarlig Strenghed.

Hans Fader, Kong Alphons, ansaae det for rigtigst i Tide at lade Infanten som Thronarving gifte sig, for at Slægten ikke skulde uddøe, og for at hans Liv herved kunde udvikle sig roligt og ordentligt ved Familielivets Indflydelse. Efter at en Plan, at gifte ham med en castiliansk Prindsesse Blanca, var gaaet overstyr paa Grund af dennes Legemssvaghed, blev Pedro, sandsynligviis uden at man tog meget Hensyn til hans Ønsker eller Tilbøielighed, i sit tyvende Aar formælet med Constanze, af en af de fornemste castilianske Familier. Hun fødte ham to Sønner, af hvilke den første, Luis, døde tidlig, og den anden, Ferdinand, fulgte sin Fader paa Thronen. Alligevel synes den ægteskabelige Forbindelse kun i kort Tid at have tilfredsstillet Infanten og hans Gemalinde.

Ved Constanzes Hof befandt der sig en Hofdame, Ines eller Agnes de Castro, af adelig Herkomst og beslægtet med Infantinden og det castilianske Kongehuus, skjøndt hun,

*) Efter Friedrich v. Raumer.

som Nogle paastaae, var født i en Forbindelse, der ikke havde Kirkens Velsignelse. Hvorledes dette nu end forholder sig, viser Historien, at der paa den Tid fandt mange saadanne Forbindelser Sted i Spaniens og Portugals høieste Kredse, uden at dette Forhold vakte Forargelse.

Ines stod dengang midt i sin fagreste Ungdom og Skjønhed, og disse Gavers Værd forhøiedes endnu ved hendes Sædelighed, Beskedenhed, blide Sind og ædle Hjerte, der var istand til at nære den meest trofaste og sværmeriske Kjærlighed. Alle disse Egenskaber gjorde et saa dybt Indtryk paa Infanten, at hans Gemaalinde tog sig det smerteligt nær og efter Samraad med Kong Alphons foranledigede, at hendes førstefødte Søn, Luis, blev holdt over Daaben af Ines for saaledes at tilveiebringe et Slags aandeligt Slægtskab, som kunde hindre enhver nærmere Forbindelse mellem Infanten og Ines. Et Digt af hiin, som sandsynligviis er henvendt til Ines og netop skriver sig fra denne Tid, antyder ogsaa disse Forhold.

Efter Constanzes Død (hun døde 1345) kunde Intet længere tilbageholde Infantens uendelige Kjærlighed til Ines; ogsaa hun fandt i ham sit Livs eneste og høieste Lykke, og en hemmelig fuldbyrdet Vielse tilintetgjorde enhver Tvivl, som de endnu kunde nære om det Tilladelige i deres Forbindelse. Ines skjænkede efterhaanden Infanten tre Sønner, Alphons, som døde ung, Joanno og Diniz, samt en Datter, Beatrix.

Da Don Pedro kun havde een levende Søn med Constanze, var det Faderens, Kong Alphons's inderlige Ønske, at Sønnen atter vilde gifte sig. Hans Undskyldning, at Mindet om hans afdøde Gemalinde holdt ham tilbage fra enhver ny Forbindelse, vandt ikke megen Tiltro, og Faderens bestemte Spørgsmaal, om han var viet til Ines, vovede han af mange Grunde ikke at besvare bekræftende. Da det ikke var forblevet nogen Hemmelighed, at Ines ved ham var bleven Moder til flere Børn, og da hendes Families Indflydelse bestandig syntes at voxe, trivedes Misundelsen og Mistanken hos mange Stormænd mere og mere frodig, og man bibragte behændig Kongen den

Mistanke, at Pedro med Tilsidesættelse af sin i Ægteskabet med Constanze fødte Søn vilde hæve en Søn af Ines paa Thronen. Denne Forbindelse, sagde man, vakte, hvad enten den var stadfæstet af Kirken eller ikke, almindelig Forargelse og kunde kun bringe Portugal Undergang. Der var et let og simpelt Middel, som for bestandig kunde hæve alle Bekymringer og redde Landet fra Borgerkrig og uundgaaelig Undergang: at dræbe Ines de Castro. — Pedros Moder, som havde faaet Nys om disse blodige Planer, lod ham advare gjennem Ærkebiskoppen af Braga og opfordrede ham til at bekjende sit Ægteskab eller sende Ines bort — men Pedro troede ikke paa Muligheden af, at en saadan Skjændselsdaad kunde skee med hans Faders Minde.

I de første Dage af Januar Maaned 1355 reiste Kong Alphons i al Stilhed til Coimbra, ledsaget af Ines's hævngjerrige Fjender, og paa en Tid, da man vidste, at Infanten var fraværende paa en Jagt, trængte han ind i den hellige Claras Kloster, hvor Ines levede i største Stilhed og Eensomhed med sine Børn. Da hun mærkede Larmen af de Kommende, blev hun høilig forskrækket og anede sin forestaaende Skjæbne, — men Flugt eller Modstand var lige umulig. Saasnart Kongen traadte ind i hendes Værelse, faldt hun ham tilfode med sine Børn og udbrød: «Herre, hvorfor vil I dræbe mig Uskyldige! Kunde jeg, turde jeg modsætte mig Eders Søn, min Beskytter og trofaste Ven? Hav Medlidenhed med mig, en Qvinde, med mine Børn, Eders Sønnebørn. Plet ikke Eders Berømmelse ved en saadan Grusomhed og tilgiv mig, hvis jeg har krænket Eder!»

Synet af hende, hendes Ord, Skjønhed og Uskyldighed gjorde et saadant Indtryk paa Kongen, at han med Taarer i Øinene forlod Værelset. Men udenfor stod Pedro Coello, Alvar Gonzalez og Lopez Pacheco, tørstende efter Hævn og Blod. De bleve ængstelige over, at deres Plan ikke skulde blive fuldført; thi sikkert kunde den ikke forblive skjult, og Infantens Hævn vilde da ikke lade vente paa sig — kun

Kongens Meddeelagtighed kunde beskytte dem herimod. «Ere vi komne herhen,» raabte de Kongen imøde, «for at blive til Nar? Skal Portugal gaae tilgrunde for denne Qvindes Skyld?» Beseiret af sin Lidenskabelighed gjorde Alphons sig, uden at tage Hensyn til Retfærdighedens Fordringer, til deres Medskyldige og sagde: «Gjører, hvad I ville!» Dermed gik de ind og dræbte Ines med djævelsk Grusomhed.

Da Infanten fik Underretning herom, blev hans Vrede og Smerte ligesaa heftig, som hans Kjærlighed tilforn havde været det. Det kom til aabenlys Krig mellem Fader og Søn, og hiin led allerede i dette Liv den retfærdige Straf for sin blodige Gjerning og for det Oprør, han uden Grund i sin Ungdom havde reist mod sin milde Fader. Først efter at han havde indrømmet Infanten mange Rettigheder, og de meest anseete Mænd havde gjort indtrængende Skridt for at mægle Fred, kom det til en ydre Forsoning; i deres Hjerter bleve Fader og Søn fremmede for hinanden.

Efter sin Thronbestigelse (1357) beedigede Pedro og beviste ved Vidner, at han havde været kirkelig viet til Ines. Han lod Coello og Gonzalez, som Kongen af Castilien udleverede ham, henrette under frygtelige Pinsler; men for sin elskede Ines feirede han et Triumphtog, som i sit Slags er enestaaende i Historien. Ines blev fem Aar efter Mordet optaget af sin Grav i den hellige Claras Kloster og paa en rigt smykket Baare ført til det 17 Legoas fjernt liggende Kloster Alcobaça. Paa begge Sider af hele Veien stod der Fakkelbærere, og Biskopper, alle Slags Geistlige, Munke, Adelsmænd og Borgere, Koner og Piger deeltoge i det høitidelige, uoverskuelige Tog. I Alcobaça blev Ines's Liig smykket som en Dronnings og sat paa en Throne, hendes Hoved prydedes med Kronen, og knælende kyssede Utallige hendes Haand! Da først lagde man hende i hendes nye, pragtfulde Grav, over hvilken en Marmorstatue af hende hævede sig, smykket med Kronen.

Efter Kong Pedros Død i Aaret 1367 besteg hans og Constanzes Søn, Ferdinand, Thronen uden Indsigelse og levede

i god Forstaaelse med sine Halvsødskende, Ines de Castros Børn. Ferdinand var en smuk og i Modsætning til sin strenge Fader en mild Mand; men han var tillige ødsel, ustadig, middelmaadig begavet og især blottet for Regjeringsdygtighed. Kun altfor meget forsømte han sine Regjeringspligter, og engang, da han forlod Raadet, sagde en af dette i sine Embedsbrødres Navn til ham: «Herre, vi anmode Eder indstændigt om for Fremtiden at opføre Eder anderledes end hidtil, ellers» — «Hvad ellers?» spurgte Kongen. «Ellers ville vi søge os en anden Hersker.» —

En saadan Mand, der af Naturen var en Ven af Qvindekjønnet, maatte let blive afhængig af det. Først forlovede han sig med Leonore af Aragonien, hvilken Giftermaalsplan dog gik tilbage, da Brudens Skjønhed ikke stod i Forhold til Brudgommens. Derefter blev det i den 1371 mellem Portugal og Castilien afsluttede Fred bl. A. aftalt, at Kong Ferdinand inden 5 Maaneders Forløb skulde ægte Prindsesse Leonore, en Datter af Kong Henrik af Castilien. Der var almindelig Glæde over denne Aftale, som syntes at give et Løfte om Fred mellem disse saa ofte uenige Folk, og man ventede Formælingen til den bestemte Tid.

Om Ferdinand virkelig, som adskillige Forfattere mene, har tænkt paa at ægte sin Halvsøster Beatrix, maa henstaae uafgjort; men visselig tog han ligesaa lidt i Betænkning at gjøre sig fri for Forbindelsen med Leonore af Castilien som med Leonore af Aragonien; derimod sluttede han sig lidenskabeligt til en tredie Leonore.

Ved Infantinden Beatrix's Hof levede Maria Tellez, Enke efter Don Alvaro de Sousa, en Qvinde med et ædelt Ydre, stor Forstand og en Alvor i Charakteren, som beroede paa hendes Herredømme over alle Lidenskaber og uplettede Dyd. Ganske anderledes var hendes Søster, som var i Besøg hos hende, Leonore Tellez, Lorenzo da Cunhas Gemalinde, en Dame, der var begavet med en blændende Skjønhed, stor Skarpsindighed, usædvanlig Behændighed og Klogskab, og som

desuden var saa vittig, indtagende og fortryllende, at næppe Nogen, som hun vilde vinde, kunde modstaae hende. Desuden kunde hun beherske sit ydre Væsen, som kun faa Qvinder, og forstille sig, som det svagere Kjøn oftere er istand til. Ligesaa hovmodig, listig, lidenskabelig baade i Kjærlighed og Had og bestemt, hun var, ligesaa ærgjerrig, begjærlig efter og skabt til Magt var hun ogsaa.

Næppe havde den svage Ferdinand seet Leonore hos hendes Søster, før han blev saaledes hildet og fanget af hendes i enhver Henseende fremtrædende Overlegenhed, at han besluttede at hæve Trolovelsen med Infantinden Leonore af Castilien, med det Gode eller Onde skille Leonore Tellez fra hendes Ægtefælle og ægte hende. Han betroede denne Plan til Marie, Leonores Søster, og gjorde Regning paa hendes Mægling og Medhjælp. Denne ædle og dydige Dame blev meget forskrækket ved denne Meddelelse og sagde frimodigt til Kongen: «Min Søster er for god til at være Frille og uduelig til at være Dronning af Portugal. Hendes Ægtefælle, en ædel, med Eder selv beslægtet Mand, bør I ikke behandle paa en saa forsmædelig Maade, og I er forpligtet til at ægte Infantinden af Castilien, til Eders eget og Eders Lands Bedste og ifølge Eders høitidelige Løfte. Et Ordbrud vilde hidføre en Krig og kun drage Skjændsel og Foragt over min Søster istedetfor den forventede Lykke. Lad hende derfor rolig og uforstyrret vende tilbage til sin Gemal.»

Disse Forestillinger gjorde intet Indtryk paa Kongen, ja da Lorenzo da Cunha, for hvem disse Forhold ikke kunde blive skjulte, kaldte sin Ægtefælle hjem, erklærede Ferdinand hendes Ægteskab for ugyldigt, fordi det uden Tilladelse var indgaaet mellem for nært Beslægtede, og svoer i stedse voxende Lidenskabelighed, at han foretrak Leonore for alle Verdens Kongedøttre. Ligesaa ivrigt sluttede denne sig til Kongens Plan og var meget fortørnet over, at hendes Søster af underordnede Bevæggrunde, som det forekom hende, vilde spærre hende Veien til Kronen og Magten, og hun indrømmede gjerne,

at man letsindig begyndte og iilsomt fremskyndede en Skilsmisseproces under det ovennævnte Paaskud. Under saadanne Omstændigheder maatte Lorenzo da Cunha opgive al Modstand, og han flygtede til Castilien af Frygt for større Farer. Da Kong Ferdinand derpaa hævede sin Forlovelse med Kongen af Castiliens Datter, frygtede man, at denne af den Grund skulde begynde en Krig; men istedetfor erklærede han, at hans Datter aldrig kunde komme til at mangle en hæderlig Gemal, og mod Indrømmelsen af nogle ydre Fordele lod han sin Nabo skride uforstyrret frem paa den begyndte Bane. Saaledes syntes alle Hindringer ryddede af Veien for den ægteskabelige Forbindelse.

Skjøndt Camoens i sin Lusiade, og vel Mange med ham indrømmede, at Ingen kunde modstaae Leonores Skjønhed, og meente, at Enhver, der selv havde prøvet Amors Magt, vilde undskylde Fernando, og kun de fordømme ham, der vare blevne uberørte af den, viste det sig dog, hvad der kom uventet, at den største Deel af det portugisiske Folk misbilligede Kongens Forhold. I hele Landet reiste der sig en almindelig Misbilligelse og Uvillie over den anstødelige Maade, hvorpaa Kongen vilde tilegne sig en Andens Hustru og bryde sit Ord til Kongen af Castilien.

Efter at Sagen paa mange Maader var bleven drøftet i Samtaler, paa Gader og Torve, men altid med Dadel, og navnlig i Lissabon, voxede Utilfredsheden og Hidsigheden saaledes, at man besluttede ved Bønner og Trusler at bringe Kongen fra hans upassende og skadelige Bestemmelse. Man valgte Fernando Velasquez, en modig og veltalende Mand, til Ordfører, og henved 3,000 Bevæbnede droge med ham i Spidsen under høie Raab til Paladset. Da Kongen blev underrettet herom, fik han endnu Tid til at lade Slottets Porte lukke og sende Skaren en Adelsmand imøde, som høflig spurgte dem, hvad de tilsigtede, og lovede, at Kongen beredvillig vilde rette sig efter deres Bønner og Ønsker, hvis de angik noget Tilladeligt og Muligt. Herpaa svarede Velasquez: «Vi

komme som gode Portugisere af Iver for vor Konges Tarv, Ære og gode Navn, fordi man siger, at han vil ægte Donna Leonore Tellez, som dog i Forveien er gift med Lorenzo da Cunha. Dette vilde være en stor Synd mod Gud, Adelen og Folket, en Skjændsel og Nedværdigelse for hans egen Person og gode Navn. Derfor komme vi som gode Portugisere for at bede ham om, at han vil opgive dette Forsæt, og naar han ikke finder Behag i Ægteskabet med en Infantinde af Castilien, dog i Overensstemmelse med sin kongelige Stilling vil vælge sig en anden Hustru for med hende at avle arveberettigede Sønner, som engang kunne herske efter ham, ikke Bastarder, avlede med en Andens Hustru.»

Adelsmanden aflagde Beretning herom for Kongen og kom snart tilbage med det Svar, at de kun skulde forholde sig rolige; thi hvad de formodede angaaende en Formæling med Donna Leonore, var falsk; han havde ikke ægtet hende, og Gud forbyde, at det skulde skee. Da Sagen imidlertid var af den Beskaffenhed, at Kongen ikke tilfredsstillende kunde oplyse den ved Mellemmænd, skulde de den følgende Dag Alle indfinde sig i den hellige Dominicus's Kloster, hvor Kongen da selv vilde fremstille Sagen for dem i god Ro og Mag og tage en saadan Beslutning, som bedst stemmede med Alles Ønsker og Forventning.

Dette i Kongens Navn givne Svar beroligede Alle, saa at de gik hjem. Men næste Dag mødte ikke blot en utallig Mængde af Folket, men ogsaa den største Deel af de kongelige Raader tillidsfuldt og godtroende ved den hellige Dominicus's Kloster. Her hørte de, at Kong Ferdinand, som frygtede at høre bittre Ord eller endog at møde Tvang, i Løbet af Natten var flygtet i største Hemmelighedsfuldhed til Santarem, ledsaget af Leonore. Den skuffede Mængde gav sin Vrede Luft i heftige Yttringer mod Ægteskabet og Leonore, men maatte senere bøde haardt herfor. Kongen lod alle deres Formue, som man holdt for skyldige, inddrage, Velasquez blev henrettet, og Hænder og Fødder afhuggedes paa Andre.

Snart efter fuldbyrdedes Ferdinands og Leonores Formæling, og der udstedtes nu en kongelig Erklæring, som i en forunderlig Blanding handlede om Ægteskabets Vigtighed og Hellighed, det billige Ønske at faae jævnbyrdige Efterkommere samt Leonores høie Byrd og store Fortrin. Denne søgte ogsaa i Erkjendelse af sin vanskelige Stilling at vinde Alles Sind ved sin Skjønheds Trylleri, sin Aands Ynde, sin Elskværdighed og Kong Pedros til hendes Raadighed staaende, efterladte Skatte. Hendes Ønsker vare Befalinger for Kong Ferdinand, og snart bleve hendes gamle og nye Venner samt hendes Slægtninge hævede til en saadan Magt og Glands, at hun mere end af Navn alene blev virkelig regjerende Dronning af Portugal.

Dog en saadan Bane kunde ikke blive uden Torne. De Tilsidesatte bleve forbittrede, og de mere Ængstelige, som frygtede Leonores Snuhed og Hævngjerrighed, tyede i Stilhed til Castilien. Dette var rimeligviis ikke ukjært for Dronningen, men Forholdet til hendes Svogre, Joanno og Diniz, Ines de Castros Sønner og de nærmeste Thronarvinger, skaffede hende alvorlige Bekymringer. Da Kong Ferdinand forlangte af sine Halvbrødre, at de skulde kysse Dronningens Haand, gjorde Joanno det uden Indsigelse, medens Diniz høit i Hoffets Paahør sagde, at hun snarere var forpligtet til at kysse hans Haand. Herover blev Kongen saa heftig vred, at han trak sit Sværd og vilde have dræbt sin Broder, hvis ikke Andre havde hindret ham deri. Diniz flygtede derpaa til Castilien, og samtidig hermed bleve Lorenzo da Cunhas Godser inddragne, under Paaskud af, at han havde taget Deel i en Sammensværgelse mod Kongen.

Efter disse sidste Seire for Leonore var der kun een Infant, nemlig Joanno, tilbage i Portugal, med hvem hun ovenikjøbet levede paa en næsten venskabelig Fod paa Grund af hans ovennævnte høflige Optræden og andre særlige Egenskaber. Joanno var meget indtagende, en Mester i alle ridderlige Øvelser, gavmild, elskværdig og Kong Ferdinand oprigtig

hengiven. Saaledes syntes der at herske Enighed, idetmindste indenfor den kongelige Familie, da der paa en heel uventet Maade reiste sig en ny, frygtelig Storm.

Dronning Leonore hadede sin Søster Marie, siden denne, strengt sædelig som hun var, havde raadet Kongen fra at indlade sig i Ægteskab med hende og opfordret ham til at holde sit Infantinden af Castilien givne Ord. Hun viste saaledes sit Had derved, at hun lod Maries Godser sælge for at indfrie et Laan, denne havde gjort hos Kongen. Maries Skjønhed, ædle Sind og rene Dyd havde allerede for lang Tid siden gjort et stærkt Indtryk paa Infanten Joanno, og hendes uforskyldte Misforhold til Dronningen kunde vel snarere forøge end formindske hans Tilbøielighed. Men i ethvert Tilfælde var der fuldtgyldige Grunde tilstede for at holde denne Kjærlighed og det derpaa følgende Ægteskab yderst hemmeligt. Da den klartseende Dronning desuagtet opdagede dette Forhold, blev hun betaget baade af Frygt og Vrede, og med hele sin Aands Kraft søgte hun efter en Udvei, en Plan til at gjøre dette Ægteskab uskadeligt for sig og, om muligt, hævne sig paa Marie og Joanno for deres Dristighed og fjendtlige Hensigter. Paa Grund af Kong Ferdinands svage Helbred frygtede Leonore nemlig hans snarlige Død, og at man maaskee skulde reise den Indvending mod hendes Datter Beatrix, at hun var født i et uretmæssigt Ægteskab og saaledes uberettiget til Thronen. Derimod kunde Joanno og hans lovligfødte Børn træde frem med de meest gyldige Fordringer, Marie sætte Kronen paa sit Hoved, og hun, Leonore, magtesløs synke ned i underordnede Kredse. Saadanne ærgjerrige Hensigter havde nu vistnok ikke hidført Joannos og Maries Ægteskab, men i sin blinde Hævngjerrighed haabede Leonore dog at kunne friste ham ved Ærgjerrighedens Tillokkelser og derpaa styrte ham saavel som Marie i Fordærvelse.

Først og fremmest lod hun, som om hun Intet anede om hendes Søsters Forhold til Infanten, men behandlede denne med den største Venlighed og antydede, at Aftalen om et

Ægteskab mellem hendes Datter Beatrix og en uægte Søn af Kongen af Castilien forekom hende upassende, medens overveiende Grunde talte for at formæle hende med Joanno. Alphons, Dronningens Broder, stillede denne Plan i det meest glimrende Lys, al Tvivl om Arvefølgen vilde herved fjernes og Kongemagten falde i Joannos Hænder. Disse Forestillinger fik Magt over Infantens Sind; den nære, sikkre Udsigt til Thronen syntes ham at være at foretrække for en tvivlsom Lykke med Donna Marie. Han fortrød, at han ved sit Giftermaal havde spærret sig hiin glimrende Bane.

Under denne Stemning indgav man ham den Mistanke, at hun var ham utro, og at han derfor havde Ret til at dræbe hende og ægte Beatrix. Lange Samtaler med Dronningen og hendes Broder bestyrkede ham i Overbeviisningen om Maries Brøde og om Oprigtigheden af den antydede Plan at skjænke ham Infantinden Beatrix's Haand.

En mørk Nat red Joanno med flere Ledsagere ad Veien til Coimbra; underveis standsede han i Tomar, hvor en meget ung Søn af Maries første Ægteskab opholdt sig. Han forlangte en Dolk af ham og viste saa megen Hast, Ophidselse og Uro, at hiin anede Uraad og lod sin Moder advare. Men den ædle Qvinde vilde ikke holde det Usandsynlige for rimeligt og i Tillid til sin Uskyldighed derfor heller ikke flygte.

Ved Daggry naaede Joanno med sine Ledsagere Olivenhaverne omkring Coimbra og aabenbarede dem nu sin Beslutning at dræbe sin Gemalinde. Der var Ingen, der modsagde ham, Ingen, som forsvarede den Uskyldige og dadlede den forbryderske Plan; og forgjæves traadte Billedet af Ines, hans myrdede Moder, frem for hans Øie. Alle snege sig til Maries Huus og benyttede sig af det Tidspunkt, da et Tjenestetyende traadte udenfor, til uden Larm at trænge ind til Infantindens Soveværelse. De sprængte den lukkede Dør, saa at Marie vaagnede ved Larmen og næppe fik Tid til at skjule sin Nøgenhed med et Klædningsstykke. Derpaa kastede hun sig for sin Gemals Fødder og raabte: «Hvad betyder

dette usædvanlige Besøg, kjære Herre?» «Det skal I snart faae at vide, smukke Dame,» svarede Joanno. «I har sagt, at jeg er Eders Gemal og I min Ægtefælle. I har udbredt det Rygte over hele Riget, saa at ogsaa Kongen, Dronningen og Hoffet have erfaret det og derved faaet en Leilighed til at lade mig kaste i Fængsel eller dræbe. Derfor og endnu mere, fordi I er skyldig med en Anden, fortjener I Døden.» Hertil svarede Marie: «Hvor slet har man ikke raadet Eder, min Herre og Huusbond! Gud tilgive dem, som have givet Eder et saadant Raad. Naar I vilde lade Eders Folk fjerne sig og kun tale et Øieblik med mig, vilde jeg let kunne retfærdiggjøre mig. Hør mig for Guds Skyld! Bagefter har I Tid nok til at fuldbyrde Eders Villie.» «Jeg er ikke kommen for at forhandle med Eder,» svarede Joanno, og med disse Ord kastede han hende nøgen til Jorden og ramte hende med hendes Søns Dolk mellem Brystet og den venstre Skulder. Hun raabte kun: «Guds Moder, Du kjender Sandheden, hjælp mig og forbarm Dig over min Sjæl!» Et andet Stød ramte hende i Underlivet. Hun raabte endnu en Gang: «Jesus, Maries Søn, hjælp mig!» og — døde.

Selv efter Mordet holdt Joanno sin Gemalinde for skyldig; men da Leonore høit og lydelig klagede herover, og da hele Landet tog Parti for Maries Uskyldighed, saae Infanten sig nødsaget til at bede Kongen og Dronningen om Tilgivelse. Den blev ogsaa tilstaaet ham, i al Oprigtighed af Kongen, men af Dronningen kun for at skuffe ham og føre ham lige i Undergangen. Thi i samme Grad, som han søgte at faae sin Forlovelse med Beatrix fuldbyrdet, vidste Dronningen at reise Vanskeligheder og Hindringer, indtil Infanten for seent fik den Overbeviisning, at man aldrig havde meent det alvorlig med denne Plan, og at hans myrdede Hustru aldrig havde været ham utro. Angrebet af dennes Slægtninge, skyet af Dronningen, piint af Samvittighedsnag og tilbagevendende Kjærlighed til Marie, berøvet sine Godser lidt efter lidt, saa at han maatte pantsætte sine Klæder og Vaaben — flygtede

Joanno endelig til Castilien og mistede al Udsigt til den portugisiske Krone, som han havde haabet at naae ved en Forbrydelse.

Efter Fjernelsen af Kongens Halvbrødre herskede Dronningen uindskrænket, og Midtpunktet for alle hendes Planer og Overveielser var, med hvem hun nu skulde formæle sin eneste Datter, Beatrix. Beatrix, siger en Forfatter, blev efterhaanden forlovet med alle Prindser i den hele Christenhed, saa stor var hendes Forældres Ubestemthed og de indtrædende Hensyns Indflydelse: først med Hertugen af Benevent, en uægte Søn af Kong Henrik af Castilien; derpaa med Infanten Henrik, Kong Johan af Castiliens ældste Søn; saa med den engelske Prinds Edvard; derpaa med Ferdinand, Kong Johans næstældste Søn, og endelig med denne selv. Grundene til denne idelige Ombytning kunne ikke fremstilles her i det Enkelte; i Hovedsagen var det Leonore, som havde den afgjørende Stemme, idet hun sluttede, at, naar hendes Datter var gift, vilde Herredømmet tilfalde hende selv alene.

I alle disse Planer og Forandringer greb snart ogsaa andre Personer ind. Nærmest Infanten Johan, Stormester af Ordenen Avis, en uægte Søn af Kong Pedro og en adelig Dame, Therece Lorenzo de Andrade. Han udmærkede sig allerede i sin Ungdom ved Klogskab, Mod, Virksomhed og Forsigtighed; og efter Ines de Castros Børns, Diniz's og Joannos Flugt fik han uventet en ny og større Betydning.

Foruden ham var der Johan Fernandez Andeiro, senere Greve af Ourem, en smuk, dristig, ærgjerrig og livsglad Mand, som Kong Ferdinand brugte i mange hemmelige Forretninger, og som ogsaa snart forstod at sætte sig fast i Dronningens Yndest. Thi hendes Gemal blev stedse mere sygelig og ubehagelig, og hans i alle Henseender store Middelmaadighed kunde, skjøndt Dronningens Magt og Indflydelse væsentlig beroede herpaa, ikke være hende egentlig behagelig. Baade Leonore og Andeiro, lige levelystne begge, levede som saa ofte i det bedrageriske Haab, at Ingen kjendte

det nærmere Forhold, der var opstaaet imellem dem. For endnu bedre at kunne tæmme alle onde Tunger lod Dronningen Andeiros Gemalinde, en ædel og klog Galizierinde, komme til Hoffet. Venlige Ord og rige Gaver bevirkede, at hun offentlig roste Dronningen, men i snevrere Kredse daddede hun hende stærkt, fordi hun drog hendes Ægtefælle fra hende.

En tilsyneladende ubetydelig Hændelse satte Sagernes Stilling i et klarere Lys. En Dag, da Kongen og Dronningen tilligemed Hoffet opholdt sig i Evora, traadte Andeiro og Gonzalo Tellez, Eleonores Broder, ind i hendes Værelse. Begge vare meget varme paa Grund af den stærke Hede, og Dronningen spurgte, om de ikke havde Klæder til at aftørre Sveden med. Paa Svaret Nei deelte hun sit Lommetørklæde og gav hver Halvdelen. Andeiro nærmede sig derpaa Dronningen og sagde hemmelig og, som han troede, uden at blive hørt af Nogen: «Señora! et mere benyttet Stykke Tøi, og som havde været Eder nærmere, vilde have været mig kjærere, og et saadant burde I have givet mig.» Over denne tvetydige Vittighed lo Dronningen, medens Ines, en af hendes Hofdamer, som hørte disse Ord, høilig forargedes derover og fortalte dem til sin Mand, Gonzalo Velasquez de Azevedo, en Slægtning af Dronningen. Begge sluttede, som rimeligt var, at Andeiro ikke vilde have vovet at benytte saadanne Ord, dersom der ikke bestod et utilbørligt og usømmeligt Forhold mellem ham og Dronningen. Velasquez og hans Gemalinde besluttede at fortie Sagen, men snart brød hiin sit Forsæt af Letsind, Vrede og Overmod. Da Dronningen nemlig engang roste de engelske Ridderes Sæder, sagde Gonzalo Velasquez: «Jeg paastaaer det Modsatte, og særlig er der en Skik hos dem, jeg ikke kan billige. Naar en Dame giver dem et Smykke, Lommetørklæde eller en lignende Gave, nærme de sig hende og sige sagte, at et brugt Kjærlighedspant, som havde været hende nærmere, vilde være dem mere kjærkomment.

Dronningen følte godt den bittre Hentydning, men hun lod for Øieblikket, da flere Personer vare tilstede, som om hun ikke forstod den, og gav intet dadlende Svar. Kort efter kaldte hun imidlertid Velasquez ind i sit Værelse og sagde i største Vrede til ham: «Jeg veed meget godt, at Eders Hustru har aabenbaret Eder, hvad I yttrede igaar; men vær overbeviist om, at I begge skulle komme til at betale mig herfor.»

Dronningen var saa meget mere forbittret, som hun hidtil havde i høi Grad udmærket Velasquez som sin Slægtning; hun frygtede aabenlys Anklage, sit eget Fald og Andeiros Død. Efter en alvorlig Overveielse kom hun til det Resultat, at Nødværge var hende tilladt og intet Sikkringsmiddel saa hensigtsmæssigt som at lade Gonzalo Velasquez dræbe. Men langt farligere end denne forekom hende imidlertid Infanten Johan, Kong Pedros uægte Søn med Therese Lorenzo. Han vilde sikkert hævne sin Halvbroders, Kongens, krænkede Ære, om ikke paa Dronningen, saa dog paa Andeiro; han vilde gjøre Fordring paa Formynderskabet for Infantinden Beatrix, ja maaskee paa Thronen, og for at hæve sig styrte Leonore og bedække hende med Skjændsel og Foragt. I hans Død laa den eneste Mulighed for hende til at hævde sin Stilling. Derfor blev der fremlagt opsnappede Breve, som man sagde fra Kongens Halvbroder Johan og Gonzalo Velasquez, for Ferdinand, og disse indeholdt alle Slags Rænker og Anslag mod Kongen og Riget. Istedetfor at prøve disse høist sandsynlig understukne og falske Breve og høre de Anklagede lod Kongen dem begge pludselig fængsle. Herover opstod der hos Mange saa stor Forbittrelse, at de tilbøde med List eller aaben Magt at befrie de Fangne; men i Tillid til deres Ret og Uskyld forsmaaede disse en saadan Udvei og haabede paa en lovlig, retslig Anklage, Forsvar og Frikjendelse.

Men endnu samme Aften sendte Dronningen, som i enhver Opsættelse saae den største Fare for sig, en af sine Riddere med en af Kongen underskrevet Befaling til Vasco

Martins de Mello, den øverste Befalingsmand i Slottet Evora, at han skulde lade halshugge Stormesteren Johan og Gonzalo Velasquez. Ridderen tilføiede mundtlig i Dronningens Navn, at det var Kongen meget magtpaaliggende, at denne Befaling fuldbyrdedes strax og uden nogen Opsættelse.

Vasco Martins, som var en klog og redelig Mand, fandt det meget paafaldende, at man umiddelbart efter Fængslingen, uden noget retsligt Forhør og midt om Natten bragte ham en saadan Befaling til hurtigst mulig Udførelse, og at Ridderen talte saa indtrængende derom. Han faldt paa den Tanke, at denne Befaling var falsk og understukket af den dristige og lidenskabelige Dronning, som saa fuldstændig havde Herredømmet over sin svage Gemal. Dog sagde han til hendes Sendebud, at Befalingen skulde blive udført. Efter en meget kort Frist vendte Ridderen tilbage og spurgte, om Fangerne allerede vare henrettede. Paa det benegtende Svar bragte han skyndsomst en anden kongelig Befaling med det Indhold, at begge Fanger uden mindste Tøven skulde halshugges; tillige var Kongen meget fortørnet over, at hans første Befaling ikke strax var adlydt, men at der var indtraadt en lovstridig Opsættelse. Paa samme Tid skyndede Overbringeren af Brevet paa Fuldbyrdelsen af Dødsdommen med endnu større Iver og synlig Ængstelse.

Ved Alt dette blev Vasco Martins endnu mere bestyrket i sin Mistanke og erklærede med ligesaa megen Ro som Bestemthed, at Befalingen ikke blev udført, fordi det allerede var over Midnat, og dette ikke var den rette Tid til at fuldbyrde Bloddomme. Det syntes ogsaa at være muligt, at Kongen var ophidset af Vrede og Lidenskab og senere vilde angre sin Beslutning. Fangerne vare i sikker Forvaring, ja endog lænkede; dette var tilstrækkeligt. Naar det gjaldt Henrettelsen af en af Rigets Stormænd og en Mand, som var Søn af og Broder til en Konge, vilde et saadant Hastværk være usømmeligt. Derfor vilde han vente med Executionen

til den følgende Dag og da see, om Kongen endnu fastholdt sin Befaling.

Leonores Udsending vendte efter dette afslaaende Svar ikke mere tilbage; men Vasco gik næste Morgen til Kongen, som blev meget forundret over de to Befalinger, som han ikke kjendte og ikke havde undertegnet. Han gjættede Sammenhængen, takkede Vasco for hans Forsigtighed og Klogskab, men befalede ham at fortie Sagen for at undgaae større Forargelse. Den skarptseende Dronning, som anede eller erfarede, hvad der var skeet, forudsaae, at hun nu ikke mere kunde gjøre Regning paa en Anklage mod eller Straf over Fangerne, og at deres Frigivelse forestod om kortere eller længere Tid. Hun vilde derfor ogsaa have Fortjenesten af deres Befrielse eller idetmindste have Udseende af ikke at have givet Anledning til deres Fængsling.

Medens endnu begge Fanger vare bekymrede for deres Liv, opfordrede Leonore dem i sin Mands Fraværelse til at overvære Messen med sig. Efter endt Gudstjeneste talte hun meget venlig med dem og lod dem ledsage sig lige til Palladset. Her vilde Infanten og Gonzalo tage Afsked med hende, men hun indbød dem, som et nyt Tegn paa hendes Naade, til sit Taffel. Den Tanke gjennemfoer dem, om man skulde have i Sinde at lade dem forgive; men dette var ingenlunde Tilfældet, og efter Bordet spurgte Infanten, som paany havde fattet Mod, om Grunden til sin Fængsling. Hun svarede: «Det mangler aldrig paa onde Tunger. Nogle Riddere af Eders Orden, men fremfor Alle den første Comthūr, Vasco Porcalho, fortalte Kongen, at I havde til Hensigt at drage til Castilien for med Eders Brødre og andre Infanter at angribe Portugal ved Castiliens Hjælp. Nu er Kongen imidlertid overbeviist om Eders Troskab. En Fyrstes Tvivl krænker ikke en Vasals Ære;. snarere bliver denne efter hans Retfærdiggjørelse dobbelt straalende og klar».

Efter denne Samtale med Infanten vendte Dronningen sig til Andeiro, trak en kostbar Ring af Fingeren og sagde,

som et Beviis paa hendes Uskyld eller Dristighed; «Juan Fernandez Andeiro, modtag denne Ring!» — «Jeg vover ikke at tage den.» — «Hvorfor?» — «Fordi jeg frygter, hvad man vil sige om os.» — «Tag, hvad jeg giver Dig, og lad Folk sige, hvad de ville.» Og han tog Ringen og satte den paa Fingeren til alle Tilstedeværendes Forbauselse.

Paa Infantens til Kongen rettede Spørgsmaal, hvorfor han havde ladet ham fængsle, gav denne det taabelige Svar, at det var skeet for at vise, hvormegen Magt han havde over ham. — Infanten erklærede derpaa alle de mod ham reiste Beskyldninger for Løgn, og Velasquez da Cunha, en af hans Riddere, tilbød at ville forsvare hans Brødefrihed mod Enhver. Næsten alle anseete Adelsmænd gjorde nu deres deeltagende Opvartning hos Prindsen; kun Andeiro, Hovedophavsmanden til Forfølgelsen, blev borte. Comthuren Porcalho negtede senere, at han paa nogen Maade havde anklaget Infanten, hans Stormester, og Dronningens Fjender paastode, at hun havde villet formaae ham til at rydde hiin af Veien, for at han siden, ligesom Infanten Joanno efter Mordet paa sin Gemalinde, kunde blive nødt til at flygte og heelt forlade Landet.

Gonzalo Velasquez blev efter sin Befrielse overvældet med Naadesbeviisninger af Dronningen, for at han skulde tie; ja hun bragte endogsaa et Ægteskab istand mellem hans Søn og en Datter af Andeiro, hvorved hendes Parti paany syntes befæstet og styrket.

Hun var imidlertid altfor klog til ikke at indsee, at hendes Gemals tre Halvbrødre fremdeles vilde blive hende fjendtligsindede; thi de to, Ines de Castros Sønner, havde hun allerede tvunget til at flygte til Castilien og nylig truet den tredie, Johan, paa Livet. De kunde, idet de benegtede Gyldigheden af hendes Ægteskab med Ferdinand, engang i Tiden gjøre Fordring paa Thronen eller paa Formynderskabet over hendes Datter Beatrix. Det kom derfor an paa at sikkre sig en mægtig Bistand mod dem, hvorfor Leonore hemmelig

lod gjøre Kong Johan af Castilien, som netop var bleven Enkemand, det Forslag, at han selv, og ikke Sønnen, skulde ægte Beatrix. Efter at et foreløbigt bekræftende Svar var indløbet, blev Andeiro, Greve af Ourem, sendt til Castilien som befuldmægtiget Afsending; og i saa høi Grad ønskede selv anseete Mænd at vinde den høitbetroede Yndlings Yndest, at de sluttede sig til hans Følge som Marechaller, Mundskjænke etc. Ægteskabspagten (som fylder 41 Sider i stort Qvart) indeholdt en Uendelighed af Betingelser, blev udkastet og afsluttet med den størst mulige Forsigtighed og besvoret af de fornemste Portugisere og Castilianere. Os vedkommer kun følgende Hovedartikel: Beatrix er eneberettiget Arving til Riget. Efter hendes Faders Død bliver hendes Moder uindskrænket Herskerinde over Portugal, indtil en Søn af Beatrix er fjorten Aar gammel. Skulde Kongen af Castilien krænke dette Forligs Bestemmelser, anvende Magt eller ikke holde Castiliens og Portugals Kroner adskilte, gaaer hans og hans Gemalindes Ret tabt. Kong Johan reiste ingen Indvending mod alle disse Betingelser og Indskrænkninger, alle Leonores kunstige Planer og Beregninger laae ham fjernt, og han holdt kun fast ved den Tanke, at Portugals Arving engang skulde bringe ham eller hans Arvinger dette Rige.

I Mai Maaned 1383 traf Kong Johan og Dronning Leonore, hvem hendes Gemal ikke kunde ledsage paa Grund af tiltagende Legemssvaghed, sammen i Elvas med et meget talrigt og glimrende Følge. Men fremfor Alle glimrede Leonore ved sin uforlignelige Skjønhed, ved sin Pragt med Guld, Perler og Ædelstene, sin Klogskab og sit høist indtagende Væsen. Da Staden Elvas ikke kunde yde tilstrækkelig Plads for de forsamlede Adelsmænd, Prælater, Geistlige og Damer og ligesaa lidt havde Localiteter, der egnede sig til Fester, Lege og Turneringer, blev der reist utallige Telte i en nærliggende, skjøn Dal, af hvilke et var større end alle de andre og afgav Plads for de Kongeliges og Hoffets Tafler.

Blandt alle de tilstedeværende Portugisere var Ingen saa anseet og fremragende enten ved sin Families Anseelse eller ædle Charakteer og i Krigene viste Heltemod som Nuño Alvarez Pereira, Infanten og Stormesteren Johans trofaste Ven. Da man gik tilbords, blandede han sig ikke ivrig i Trængslen, men maatte ogsaa opleve, at der ikke blev nogen Plads for ham og hans Broder, men Begge maatte staaende see til. Hvad enten dette nu slet og ret var Uhøflighed eller en forsætlig Fornærmelse mod Pereira som en Ven af Infanten Johan, blev han, hvem desuden Begivenhedernes hele Gang mishagede, saa heftig opbragt, at han, da han gik forbi et Bord, stødte saa haardt til det med Foden, at Knive, Gafler, Skeer, Tallerkener, Fade, Bægre, Alt imellem hinanden, faldt paa Gulvet. Derpaa gik han rolig ud af Døren, som om han Intet havde gjort, og Intet var skeet. — Kong Johan af Castilien, som hørte og saae dette, spurgte forbauset, hvem det Menneske var, og da han var bleven underrettet herom og om Grunden til det Skeete, føiede han forudsigende til: «Hvem der i min Nærværelse har Mod til at gjøre Sligt og føler en Krænkelse saaledes, har Mod til at vove langt større Ting.» Festlighederne fortsattes imidlertid uforstyrret, og den 17de Mai blev Kong Johan af Castilien i Badajoz formælet med Beatrix, efter at hun først høitidelig havde opgivet de af hende tidligere indgaaede Forlovelser. De Fleste nærede nu Haab om vedvarende Fred og en lykkelig Forening af begge Riger. Den kloge, livlige, i Ord og Handling lige dristige Leonore fandt imidlertid kun lidet Behag i det afmaalte, stive, kolde og ordknappe Væsen hos sin Svigersøn og yttrede endogsaa til En af sine Omgivelser, hvem hun ellers ikke gjorde til sine Tankers Fortrolige: «Jeg vilde ønske, at den Mand var mere Mand.» Under denne gjensidige Misstemning beroede det paa Forholdene, om de nødtvungne skulde arbeide for et fælles Maal eller fuldstændig fjernes fra hinanden.

Kong Ferdinand overlevede kun faa Maaneder sin Datters Giftermaal; han døde den 22de October 1383. Ifølge

hans Testamente og den med Castilien sluttede Overeenskomst tiltraadte Leonore Regjeringen uden Modsigelse og søgte at vinde Stemningen for sig ved Klogskab, Nedladenhed og Opfyldelsen af forskjellige ønskede Foranstaltninger. Trods denne tilsyneladende Sikkerhed og Rolighed bleve dog de vigtigste Spørgsmaal og Forhold tvivlsomme. De forskjellige Anskuelser, der gjorde sig gjældende, kunne nærmest sammenfattes under følgende fire Hovedpunkter:

a. Beatrix er den eneste lovlige Thronarving og hendes Moder den naturlige Regentinde baade ifølge Testamentet og Overeenskomsten med Castilien.

b. Beatrix stammer fra et lovstridigt Ægteskab og maatte, selv om hun var avlet i et jævnbyrdigt Ægteskab, staae tilbage for de mandlige Medlemmer af den kongelige Familie, og da nærmest for sin Onkel, Infanten Joanno, Ines de Castros Søn.

c. Kong Pedros ægteskabelige Forbindelse er ikke fuldstændig beviist. Men selv om dette ogsaa var Tilfældet, har Infanten Joanno dog forbrudt alle sine Fordringer ved Mordet paa sin uskyldige Gemalinde, sin Flugt til Castilien og fordømmelige Deeltagelse i Krigen mod Portugal. Beatrix's Rettigheder ere derfor mere grundede.

d. Beatrix har mistet sin Ret derved, at hun har ægtet Kongen af Castilien. Thi det hedder i de i Lamego vedtagne, endnu gyldige Rigslove: Kongen af Portugals førstefødte Datter skal ægte en Portugiser, for at Riget ikke skal falde i Hænderne paa Fremmede, og naar hun ægter en fremmed Fyrste, skal hun ikke være Dronning.

Saaledes vare Anskuelserne, de retslige Bestemmelser og Fordringerne; man kunde dog forudsee, at Afgjørelsen i sidste Instans vilde beroe paa de mere eller mindre Berettigedes Personlighed og Optræden. Saasnart Kong Johan fik Underretning om sin Svigerfaders, Kong Ferdinands Død, lod han Infanterne Joanno og Diniz, Ines de Castros Sønner, fængsle; herved bleve deres Fordringer i Realiteten tilintetgjorte, og

kun Muligheden af en Strid mellem Kong Johan af Castilien og Dronning Leonore af Portugal syntes at være tilbage. Leonore kaldte sig, glad ved Herredømmet og Besiddelsen, for Dronning, Statholderinde og Regentinde over Rigerne Portugal og Algarbien, uden at betegne sin Datter som Arving eller at nævne Kongen af Castilien. Denne gav hende derimod tydeligt at forstaae, at han forlangte Hylding, og at Regjeringen skulde udgaae fra ham. Under disse Omstændigheder besluttede Leonore paa den ene Side ikke at opgive en Smule af de hende i Ægteskabspagten tillagte Rettigheder, men paa den anden Side heller ikke ganske at bryde med sin Svigersøn og saaledes at miste en under visse Omstændigheder væsentlig Støtte for sin Stilling. Hun befalede derfor at heise den castilianske Fane ved Siden af den portugisiske.

Det viste sig snart, at det foreliggende store Spørgsmaal om Portugals Frihed og Uafhængighed skulde afgjøres ikke blot i Samfundets høieste Kredse. Da Greven af Cea i Lissabon vilde plante begge Faner og raabte: «Plads for Beatrix, Portugals Dronnning, vor Herskerinde», udeblev ikke alene ethvertsomhelst Tegn paa Bifald, men Utilfredsheden gav sig lydelig tilkjende, og Infanten Joannos Onkel, Alvaro de Castro, tillod sig endogsaa spottende Yttringer. Grev Cea trak sig klogelig tilbage, og der var ikke mere Tale om noget offentligt Bifald.

Da Alkaden Rodriguez, den øverste Embedsmand i Santarem, udbragte et Leve for Dronning Beatrix foran Hovedkirken sammesteds, tav Alle, og da han atter opfordrede til at følge hans Exempel, raabte en gammel Kone: «Gud forbyde det! Leve Infanten Joanno, som har Arveret til Riget. Ned med Kongen af Castilien!» Alle stemte i med og raabte: «Vi ville aldrig underkaste os Castilien; derfor have vore Forfædre ikke udgydt deres Blod. Gud vil aldrig tillade det.» Kun med Besvær lykkedes det Rodriguez at flygte fra det voxende Oprør ind i Slottet, og en lignende Modstand traadte frem næsten i alle Portugals Stæder.

Imidlertid havde Kong Johan sendt Lope de Texeda, en duelig Mand, til Lissabon, og han lovede, at hans Herre vilde holde de indgaaede Forpligtelser, belønne de Troe, straffe de Gjenstridige etc. Mange Adelsmænd ansaae Lydighed for Pligt eller for fordeelagtig, Dronning Leonore viste Venlighed og en god Villie, kun Folket blev ved sin Modstand. — Kong Johan, for hvem alle disse Forhold og Begivenheder ikke kunde blive ukjendte, raadførte sig med sine Raadgivere, om han strax skulde begive sig til Portugal, og i saa Fald, om da med en Hær eller uden en saadan. De ældre, mere betænksomme Raader svarede, at Kongen maatte strengt overholde den af ham og Cortes besvorne Ægteskabspagt. En fredelig Reise til Portugal uden væbnet Følge vilde under den nu herskende Stemning udsætte ham for store Farer; et krigerisk Indfald vilde gjøre ham dobbelt forhadt. Meget hellere skulde han ved Gesandten lade forkynde i Portugal, at han ikke alene vilde holde hiin Overeenskomst, men ogsaa forandre og lempe de Betingelser, som havde vakt Uvillie og Forargelse. Kun paa denne Maade, ved Mildhed, Forsigtighed, Maadehold, Ordholdenhed, ved Spørgsmaal og Henstillinger kunde Kongen haabe at vinde Folkets Kjærlighed og engang blive Herre over Landet.

Smigrerne og de yngre Raader svarede derimod Johan, at han bevæbnet skulde drage til Lissabon; hiin ægteskabelige Overeenskomst kunde ikke binde ham, da den stred mod hans og Dronningens Ære; fremdeles var hans Majestæt, da han aflagde Ed paa den, ikke tilstrækkelig underrettet om dens Indhold. Vilde Hans Majestæt imidlertid gjøre nogle Indrømmelser, da skeete saadanne bedre og mere overeensstemmende med Ærens Fordringer i Lissabon end i Castilien. Saasnart Portugiserne saae Soldater, vilde de Alle underkaste sig.

Herimod indvendte de Ældre, at Kongen ikke kunde paastaae, at han var bleven bedraget eller narret ved Afslutningen af hiin Overeenskomst; ethvert Punkt blev oplæst,

overveiet, omhyggelig prøvet og antaget; Intet blev uklart eller uundersøgt: Kongen havde godkjendt, billiget og beediget Alt. Enhver Krænkelse af Tractaten medførte en fordømmelig Meeneed. — Omendskjøndt Kong Johan ifølge sin Tilbøielighed gjerne strax var faldet ind i Portugal, besluttede han dog ifølge de nævnte vægtige Grunde nærmest kun at træffe Forberedelser og rydde Hindringer af Veien.

I Toledo feirede imidlertid Kong Johan og Beatrix en Sørgefest for Kong Ferdinand, aflagde derpaa Sørgedragten og satte sig som Herskere over Castilien og Portugal pragtfuldt smykkede under en Thronhimmel. Derefter blev Hovedbanneret, med det castilianske Vaaben foroven og det portugisiske forneden, foldet ud og velsignet af Ærkebiskoppen. Ved Slutningen af Høitideligheden kaldte Kongen paa den allerede tidligere nævnte Vasco Martins de Mello, som nu hørte til Dronning Beatrix's Hof, og sagde til ham: «Jeg overdrager Eder herved den høieste Værdighed, jeg kan uddele, nemlig Stillingen som øverste Bannerfører for alle mine Riger. Tag da, til en Indvielse af Eders nye Stilling og Værdighed, denne Fane og udraab Os som Konge af Portugal i Staden. Vasco Martins svarede: «Herre, jeg kan ikke modtage Eders Naade, da jeg er Kongen af Portugals Lehnsmand. Der kunde udbryde en Krig mellem Portugal og Castilien, og i saa Fald vilde jeg ikke kæmpe mod mit Fædreland, bringe mig selv i en skjæv Stilling og plette min Ære.»

Kongen blev meget forbauset over Vascos modige Erklæring, men skjulte dog sin Uvillie og overdrog hiin Værdighed til en fornem Castilianer, Johan Fustada de Mendoza. Stolt og glad over dette Hverv, besteg Mendoza sin Hest og udfoldede Dobbeltfanen foran Hovedkirken og i Overværelse af en talrig Menneskemængde. Men i samme Øieblik rev et vældigt Vindstød det portugisiske Vaaben saaledes løs fra Fanen, at det kun hang fast ved en Traad; Hesten blev sky, løb løbsk og styrtede endelig med sin Rytter. Et tydeligt Tegn fra Himlen viste herved, sagde de Fleste, at Castilien ikke skulde

herske over Portugal; de mere smidige Hofmænd fortolkede det saaledes, at man skulde opstille Portugals Vaaben ved iden af Castiliens.

Alonso Correa, Biskop i den befæstede portugisiske By Guarda, bemærkede, hvor ubehagelig enhver Forhaling var for Kongen. For at vinde hans Yndest tilbød han at overgive hiin By, som aabner Adgangen til Portugal, til ham. Glad herover og uden synderlig Overveielse drog Kongen med sin Gemalinde til Guarda, kun ledsaget af et ringe Følge, og først paa Veien meddeelte han sine Raadgivere sin Plan. De Forsigtigste fraraadede den, fordi Biskoppen ikke var sikker paa Borgernes Stemning, og fordi Befalingsmanden paa Borgen rimeligviis vilde gjøre Modstand. De mere Dristige indvendte, at Kongen fik sikkert Fodfæste i Portugal ved Besættelsen af en saa vigtig By; videre Fremskridt vilde heller næppe udeblive, da Alle hellere vilde lade sig regjere af en Konge end af en Qvinde, der kaldte sig Dronning.

Johan og Beatrix sluttede sig begge til denne sidstnævnte Anskuelse. Med omtrent 30 Ledsagere rede de ved Daggry ind i Guarda og bleve af Biskoppen optagne i hans Pallads. Da nu Cabral, Befalingsmanden paa Borgen, forholdt sig rolig, og ikke faa portugisiske Adelsmænd mødte for at stedes til Haandkys, troede Kongen allerede Maalet naaet, og han blev derfor meget ubehagelig overrasket ved den opstillede Betingelse, at de kun kunde hylde ham, naar han opfyldte alle de i Ægteskabscontracten stillede Betingelser. Da Johan aldeles ikke havde dette i Sinde, burde han idetmindse ikke have sparet paa venlige Ord, Gaver og Løfter; men istedetfor viste han sig saa karrig baade paa Ord og Gaver, saa uelskværdig, at han afskrækkede selv Venligsindede og efter ligefremme Brud paa de indgaaede Betingelser drev dem over i sine Modstanderes Leir.

Leonore, som aldrig havde havt den fjerneste Tanke om at hjælpe til at grunde Castiliens Herredømme i Portugal, vilde sikkert have optraadt langt bestemtere mod sin Sviger-

søn, hvis ikke netop paa samme Tid nærmere og større Farer havde truet hende. Hele hendes Aandskraft, al Elskværdighed i hendes Opførsel, hele hendes Skjønheds Trylleri havde ikke været tilstrækkelige til at udslette Erindringen om det Forbigangne og qvæle Bekymringen for Fremtiden. Navnlig gav hendes Forhold til Andeiro, Greve af Ourem, Anledning til Forargelser ikke alene for dem, som holdt paa den strenge Sædelighed, men ogsaa, og det i endnu høiere Grad for dem, som misundte ham hans store Indflydelse. Selv Greven af Barcellos, Leonores Broder, havde allerede, medens Kong Ferdinand levede, besluttet at dræbe Andeiro for at redde sin Families Ære og med Magt lede Dronningen ind paa den rette Vei. Men denne anede hans Hensigt og forstod, ligesom Andeiro, at berolige ham ved alle Slags Kunstgreb. En anden Plan, som gik ud paa at dræbe Yndlingen ved hans Tilbagereise fra Castilien, mislykkedes ligeledes, fordi han uventet drog en anden Vei og saaledes undslap dem, som lurede paa ham. Selv Kong Ferdinand havde, saa rolig og taalmodig han end var, opdaget sin Gemalindes Forhold til Andeiro, da hun stedse blev mere og mere dristig og hensynsløs. Han besluttede derfor at overdrage sin Halvbroder, Stormesteren Johan, der ligeledes var bekymret for det kongelige Huses Ære, at dræbe Andeiro og overlade ham Fæstningen Coimbra for at sikkre ham mod Leonores Hævn. De kongelige Befalinger og Documenter desangaaende vare allerede udfærdigede i Foraaret 1383, da Johan Fernandes, Kongens Haandskriver, forestillede ham, at, naar Andeiro fortjente en saadan Straf, burde den udføres paa en mindre voldsom Maade. Fra Coimbra kunde Johan ogsaa engang optræde som Hersker og udelukke Kongens Datter fra Thronfølgen. Derfor blev denne Plan opgivet, og førend en ny Beslutning var fattet, døde Kong Ferdinand samme Aars Høst. Dog fortalte man, at han i sin Skinsyge havde qvalt Leonores yngste Barn i Svøbet.

I Kongens Dødsstund flygtede Andeiro til sin Borg Ourem i den Tro, at den ham hidtil truende Fare vilde forhøies,

og de største Uroligheder indtræde. Men Leonore, som trængte til hans Hjælp og personlige Nærværelse, indbød ham ligesom de andre Adelsmænd til Kongens Begravelseshøitid. Andeiros Kone advarede ham mod at begive sig midt ind blandt saa mange Fjender, men hans Utaalmodighed efter at see Dronningen og tage Deel i Regjeringen, hans Tillid til sine talrige Ledsagere, Haabet om, at alt Skeet var glemt og hans Magt voxet, saavel som det for alle Yndlinge eiendommelige Overmod lod ham overhøre denne velmente Advarsel og drev ham til Lissabon. Her vakte det strax nyt Anstød, at alle vigtige Forretninger gik gjennem hans Hænder, samt at han ved Kong Ferdinands høitidelige Jordefærd ikke var klædt i den daværende Sørgefarve, Hvidt, hvad man i Almindelighed fortolkede som et Tegn paa Glæde over, at hans Forhold til Dronningen var blevet friere. Værst var det dog for Begge, at man antog dem for castiliansksindede og ansaae Portugals Uafhængighed for truet herved. Saaledes kom Flere, og deriblandt Nuno Alvarez Pereira og hans Onkel, Ruy Pereira, ganske naturlig til den Slutning, at man burde dræbe Andeiro og tvinge Dronningen til at træde frem for Portugals Frihed.

Da man opfordrede Infanten Johan til at yde sin Bistand hertil, særlig af den Grund, at hans Halvbroder, Kong Ferdinands Ære var beskæmmet ved Leonores Liv, og at Hævn var en Pligt, svarede han: «Jeg hører ikke noget til, at Folket tager Forargelse af Dronningens Forhold til Andeiro eller taler meget derom.» «Ja Herre,» svarede Ruy Pereira, «I veed heller ikke, hvorledes det gaaer til med Sligt. Da jeg vilde ægte min Hustru, Violante Lopez, talte Alverden derom; da jeg havde ægtet hende, talte Ingen mere derom.» Stormesteren samtykkede da i, at Pereiraerne næste Morgen maatte indfinde sig med bevæbnede Ledsagere, men endnu samme Nat skrev han til dem, at han ikke kunde laane Haand til dette Foretagende. Saaledes blev det næsten op-

giyet, skjøndt det samtidig fra en heel anden Side blev endnu kraftigere støttet.

I Lissabon levede paa denne Tid Alvaro Paes, en gammel, høit anseet Mand, som tidligere havde været Kantsler hos Kongerne Pedro og Ferdinand, og hvem endnu alle Øvrighedspersoner søgte og raadførte sig med i tvivlsomme Tilfælde. Denne forestillede Greven af Barcellos, at det var hans Pligt at dræbe Andeiro, Greve af Ourem, og saaledes redde sin Velgjører, Kong Ferdinands, sin Søster Leonores, sin egen og hele Familiens Ære, samt befrie Portugal fra de største Farer. — Barcellos indrømmede, at han allerede tidligere havde næret samme Beslutning, men ikke indsaae, hvorledes man kunde gjennemføre den. Da Paes atter trængte ind paa ham, tilføiede Greven: «Tal med Infanten Johan! Han er som Kong Ferdinands Broder i samme Stilling som jeg i Egenskab af Broder til Dronningen.»

Paes forestillede nu Infanten med levende Eftertryk, at Dronningen og Andeiro alt tidligere havde bragt ham Døden nær, og at han nu, da der var dobbelt Grund til Fjendskab og Had, sikkert vilde bukke under for deres Efterstræbelser, hvis han ikke af reent Nødværge kom dem i Forkjøbet og til hele Folkets Bedste udførte en gavnlig Gjerning.

Stormesteren erindrede Paes om den Hævn, som Dronningen bestemt vilde kræve, naar man dræbte hendes lidenskabeligt elskede Yndling; han mindede om Andeiros Magt og Forsigtighed og endelig om, at man slet ikke vidste, hvorvidt Folket vilde tage Deel heri, eller hvilke Følelser det vilde nære i saa Henseende. «Stol trøstig derpaa, det hele Folk skal og vil staae paa Eders Side.» Endelig gik Infanten i Tillid til disse Forsikkringer ind paa Planen, og Paes sagde da: «Dette er en Kongesøns Ære, som indseer Vigtigheden af denne Beslutning. Jeg er derfor nu ved godt Mod.» Men da Johan aabenbarede denne Plan for Flere og overalt kun mødte Betænkeligheder og ingen Stemning derfor, forlod han skyndsomst Lissabon; dog kom han efter gjentagen Over-

veielse til det Resultat, at hans Hemmelighed mindst vilde blive skjult under disse Omstændigheder, og Straffen ramme ham desto sikkrere. Derfor vendte han tilbage til Hovedstaden Natten til den 6te December 1383 med den faste Bestemmelse at bringe Sagen til Afgjørelse.

Allerede Kl. 9 om Morgenen var der en talrig Forsamling hos Dronningen af Riddere og Adelige, Fruer og Frøkener; ogsaa Greven af Barcellos, som var enig med Infanten, og Andeiro, Greve af Ourem, var tilstede. Denne Sidste havde trods Sørgetiden klædt sig i en straalende Dragt og talte, i en knælende Stilling foran Dronningen, saa sagte med hende, at de Andre ikke kunde forstaae Indholdet af Samtalen. I samme Øieblik traadte Johan i Pantserskjorte og ledsaget af 25 bevæbnede Svende ind i Dronningens Forværelse. Da Dørvogteren vilde standse dem og først anmelde dem, skjød Stormesteren ham tilside med de Ord: «Hvad har Du her at sige?» Han gik lige hen til Dronningen og knælede for hende; hun reiste ham op og spurgte efter nogle høflige Ord: «Hvorfor er I vendt tilbage fra Alentejo, hvis Forsvar jeg har overdraget Eder?» «Fordi man,» svarede han, «ikke har givet mig tilstrækkelige Midler til at forsvare Landegrændsen mod Castilianerne». Dronningen befalede, at alle hans Ønsker i denne Henseende skulde opfyldes. Længere hen i Samtalen sagde hun betydningsfuldt: «Englænderne have den roesværdige Skik, at de ikke bære Vaaben i Fredstid,» hvortil Infanten svarede: «De leve næsten altid i Krig og ere da bevæbnede; i den lange Fred maae vi lære, hvorledes de skulle bruges.» Med endnu større Skræk bemærkede Greven af Ourem, hvor mange af hans Fjender der var tilstede bevæbnede. Han gav sine Venner et Vink om hurtigt at ile hjem og strax vende bevæbnede tilbage. Han glemte, at just denne Forsigtighed vilde lade ham blive hjælpeløs tilbage mellem hans mange Modstandere.

I denne Mellemtid nærmede Infanten sig Greven af Barcellos og sagde hemmelig til ham: «Gaa bort, thi jeg vil

dræbe Greven af Ourem.» — «Jeg vil blive og hjælpe Eder.» — «Jeg beder Eder, gaa at ordne det Nødvendige i Byen, siden ville vi spise sammen.» Andeiro nærmede sig og afbrød denne Samtale, tilsyneladende munter og frimodig og indbød Infanten til at spise hos sig, hvad denne dog afslog. Efter at Alle havde taget Afsked med Dronningen, gjentog Andeiro i Forværelset hiin Indbydelse og vilde derpaa skynde sig bort under Paaskud af at ordne Middagsmaaltidet. Da tog Stormesteren ham ved Haanden, trak ham tilside som for at tale med ham og hug ham med sit Sværd lige i Hovedet. Da Andeiro nu vilde tye tilbage til Dronningens Værelse, traadte Ruy Pereira i Veien for ham og gjorde med et Dolkestød Ende paa hans Liv. Infanten forhindrede mere Blodsudgydelse og sagde: «Hvad Retfærdigheden bød os gjøre, skal ikke udarte til Grusomhed.»

Da Dronningen i sit Værelse hørte Skriget og mærkede sin Yndlings Mord, blev hun yderst forskrækket og tabte næsten sin Fatning. Snart samlede hun sig dog og sagde med høi Røst: «De have uden Grund dræbt en tro Tjener, dog, jeg veed meget godt Grunden, og i Morgen vil jeg bevise vor Uskyldighed ved Ildprøven i den hellige Franciscos Kirke.» Imidlertid vare Leonores Tjenere og Ledsagere efter Slotsportenes Tillukning blevne betagne af en saadan Angst, at de flygtede gjennem Vinduerne og over Tagene; Dronningen lod derfor, da hun saae sig saaledes forladt, spørge Infanten, om hun ogsaa var bestemt til Døden. Infanten svarede, at han ikke havde villet krænke hende, men kun tjene hende og straffe en Skyldig.

Samtidig hermed havde efter Aftale Alvaro Paes og Stormesterens Venner ladet forkynde i Lissabons Gader, at man vilde dræbe ham, og at man derfor skulde ile ham til Hjælp; derpaa var Kjærligheden til ham og Hadet til Dronningen traadt tydelig frem, og de værste Trusler bleve udstødte mod denne Sidste. Først da Infanten viste sig, opgav man et paatænkt Angreb paa Slottet, men kun for at skride

til andre Voldsomheder. Biskop Martin, hvem man desuden hadede som Castilianer, havde, hvad enten det var med Forsæt eller tilfældigt, ikke ladet ringe med Hovedkirkens Klokker enten til Storm eller for at tilkjendegive sin Glæde. Oprørerne brøde i deres Raseri Kirkedørene op, forfulgte Biskoppen op i Taarnet og styrtede ham med to uskyldige Ledsagere ned herfra.

Ved Middagsmaaltidet hos Grev Barcellos, hvortil Infanten havde begivet sig under høilydt Bifald, blev det imidlertid besluttet af flere Tilstedeværende, at de vilde begive sig til Dronningen og undskylde sig for Mordet paa Andeiro. De besatte Dørene og trængte bevæbnede og uden at være meldte ind i Leonores Værelse, hvor hun sad taus og i dyb Sorg. Ogsaa de, som traadte ind, kunde ikke finde Ord til at udtale sig. Da sagde endelig Dronningen med bevæget Stemme: «Hvilken Dristighed! Træder man saaledes, bevæbnet og uanmeldt, ind i en Dronnings Værelse?» Hine hørte til og tav. Da vedblev Leonore: «Gaaer bort, rolig og uanfægtet, siden Gud vil det saa.»

Greven af Arrayolos, en Onkel til Ines de Castro, som ikke havde nogen directe Deel i Mordet paa Andeiro, sagde nu til Infanten, at han skulde fremføre sin Bøn. Denne faldt da ogsaa paa Knæ og sagde: «Jeg vilde ikke fornærme Eder, men kun befrie Landet fra ham, som førte det sin Undergang imøde og arbeidede i Castiliens Interesse. Tilgiv mig, ikke Mordet paa Andeiro, men at det blev begaaet saa usømmeligt i Eders fredlyste Pallads. Jeg haaber at kunne betale Eders Tilgivelse med større Tjenester.» Da Dronningen ikke svarede og ikke løftede Øinene fra Jorden, føiede Greven af Arrayolos til: «Da Infanten beder Eder om Tilgivelse, som en Synder sin Gud, og han ikke er forpligtet til Mere, saa bønhør ham og betænk, at hans Gjerning ikke er saa slet, at den jo kan udsones ved større Tjenester.» — Endnu tav Leonore bestandig, og først da ogsaa hendes Broder Barcellos paa samme Maade trængte ind paa hende, sagde hun

med et bittert Smiil: «Hvortil nytter denne overflødige og kunstlede Sorg? Hvorfor beder Infanten om den Tilgivelse, som han allerede har skjænket sig selv? Hvorledes kan man give En, hvad han allerede selv har taget sig? Lad os tale om andre Ting. Det hedder sig, at Kongen af Castilien vil falde ind i Portugal med en Hær. Hvad skulle vi gjøre, naar det skeer?» »I maa henvise ham,» svarede Infanten, «til Cortes» — «Men naar han nu ikke fulgte min Opfordring?» — «Det vil han, naar han seer, at det er Eders Alvor; men hvis ikke, maae vi sammenkalde Cortes, prøve Ægteskabscontracten og gjøre Modstand med Vaaben i Haand». — «Visselig er det intet ilde Raad. I min Gemals Levetid kunde vi med hele Rigets Magt ikke modstaae Castilianerne, og nu, uden Hær og Penge, splittede i Partier, imod Ret og Forlig —?» «Dronningen,» sagde Grev Alvaro Pirez, «synes ikke om vor Tale, lad os derfor gaae!» Og det skeete. Da Dronningen ved deres Bortgang gjennem Døren saae Andeiros blodige Liig, hvilket Ingen under disse Forhold havde bekymret sig om, raabte hun i den dybeste Smerte: «Hvilken uhørt Grusomhed! Den naaer endnu udover Døden, siden den ikke engang under en Ridder, der var ligesaa god som I, en Grav!» Hun sørgede i Stilhed for en rolig Begravelse, og i Løbet af næste Nat forlod hun det hende forhadte Slot og sluttede sig inde i Borgen.

Da Lissabons Indbyggere stedse bleve hende mere og mere fjendske, ansaae hun sig heller ikke for sikker her, men flygtede den 2den Januar 1384 til Alanquer og herfra til Santarem. Fra denne By udsendte hun en Rundskrivelse til alle Byer og Landskaber, hvori hun vel førte Klage over det Skeete, men tilføiede, at hun vilde skrive til Kongen af Castilien, at han ikke skulde komme til Portugal, da Kronerne maatte blive fuldstændig adskilte. Overfor Kongen gav hun sin lidenskabelige Stemning friere Løb og skrev klagende: «I mit Pallads, i mit Værelse, lige for mine Øine har man myrdet Greven af Ourem; iil herhid og hævn mig og ham!»

Efter denne Hævn og denne Revselse af det oprørske Lissabon vilde Kongen, haabede Leonore, vende tilbage til Castilien og hun beholde Herredømmet. Ogsaa sluttede mange Adelige sig til hende, som hadede Folkemagten, ansaae Infanten Johans fremspirende Fordringer for utilstrækkelige, frygtede Castiliens Magt og vilde søge at undgaae en Borgerkrig; Leonore forstod ogsaa ved sine ofte omtalte glimrende Egenskaber paany at vinde Manges Hengivenhed.

Alt dette undgik ikke Infantens Opmærksomhed, saa at han i Erkjendelse af sin Afmagt og af Betænkelighed ved at indvikle sit Fædreland i Krig besluttede at tye til England paa et engelsk Skib. Men da Dronningen allerede havde taget Forholdsregler for at opbringe dette Skib, og hans Venner indstændig forestillede ham, at han ikke burde søge Æren udenlands, men vie sit Fædreland alle sine Kræfter, opgav han hiin Beslutning. Under disse Omstændigheder kom velmenende Folk til det Resultat, at for at tilintetgjøre enhver Anledning til Strid burde Infanten ægte Dronningen, regjere i Fællesskab med hende og skaffe Landet en gyldig og anerkjendt Thronarving. Omendskjøndt Johan hverken kunde ønske eller haabe, at denne Plan blev til Virkelighed, rakte han dog Haanden dertil for at vise sin Kjærlighed til Freden. Leonore modtog de i denne Anledning udsendte Gesandter med Venlighed, og deriblandt endog Alvaro Paes, der var een af Ophavsmændene til Opstanden, ja, hun tilsagde selv Hovedstadens Beboere høitidelig sin Tilgivelse; Ægteskabsplanen skal hun ikke bestemt have forkastet, men vel tiet med Hensyn til den. Men sikkert er det, at hun med Alt dette kun havde til Hensigt at skjule sine hemmelige, fjendtlige Hensigter. Udsendingene fattede ogsaa Mistanke om Efterstræbelser og skyndte sig tilbage til Lissabon.

Her havde imidlertid Meget forandret sig. Folket, som frygtede Dronningens, Adelens og Castiliens Hævn, behøvede en Anfører, som kunde samle og lede de adspredte Kræfter. «Vi have,» sagde det, «for din Skyld udsat os for saa mange

Farer; nu bør ogsaa Du tage Mod til Dig og forsvare Riget og Fædrelandet. Du maa antage og haandhæve en Regents Værdighed og Stilling.»

Da Byraadet, der for den største Deel bestod af Adelsmænd, ikke vilde stadfæste en saa vigtig, følgerig Beslutning uden grundig Overveielse, trængte en dristig Bødker, understøttet af en Skare af Folket, ind i Raadets Forsamlingssal og tiltvang sig ved de heftigste Trusler Raadets Indvilligelse og Stadfæstelse.

Imidlertid havde Johan i Stilhed underrettet sin Halvbroder Joanno, en Søn af Ines de Castro, om, at han arbeidede for ham, og erholdt hans Samtykke. Han lod afbilde paa en Fane, hvorledes han smægtede i Castiliens Fængsler. Men da man slet ikke kunde gjøre Regning paa Joannos Befrielse, maatte Infanten komme til den Overbeviisning, at efter det hidtil Skeete var ethvert halvt Skridt mere skadeligt end nyttigt; derfor sønderrev han det Svar, som hans Udsendinge bragte ham fra Dronningen, uden at læse det, skilte sig derved atter fra hende og tvang hende næsten til at slutte sig endnu inderligere til hendes Svigersøn, Kongen af Castilien. Infantens Stilling blev derfor i høi Grad betænkelig. Han havde hverken Penge eller Soldater, hverken Byer eller Fæstninger. Alt var imod ham, Sædvaneretten, Ægteskabspagten, Ferdinands Testamente, Kongen af Castiliens Magt, samt den største Deel af Adelen og de Fornemme. Kun det menige Folk stod paa hans Side, vistnok begeistret for Portugals Uafhængighed, men tillige, hvad Erfaringen tilstrækkelig viste, ustadigt, vankelmodigt og tøilesløst.

Den 12te Januar 1384 viste Kongen af Castilien sig med sin Gemalinde Beatrix for Santarems Porte, og i Leonores Raad blev der nu udtalt modsatte Anskuelser, ikke alene om det ydre Ceremoniels meest smaalige Formaliteter (hvorledes man skulde gaae, staae, sidde, modtage ham osv.), men ogsaa om, hvorvidt man skulde give ham Adgang til Byen og Borgen, eller om han skulde blive i Forstaden. Leonore,

som led under Trykket af sine store Sorger, var meest tilbøielig til Imødekommen, fordi hun var for svag uden castiliansk Hjælp, fordi en Forsoning med Infanten nu var umulig, og fordi hun var ude af Stand til at danne et tredie, seirende Parti. Først og fremmest skulde Infanten og Hovedstaden revses; da vilde Kongen af Castilien vel snart blive nødt til at vende tilbage til sit Rige.

Dog, der var under alle Omstændigheder ingen Tid at spilde; Leonore skyndte sig ud af Byen, og ved Modtagelsen af hendes Datter og Svigersøn manglede der fra begge Sider hverken Taarer og Ømhed eller Klager over Forholdene og Begivenhederne. Da Leonore om Aftenen vilde vende tilbage til sit Slot, gav Kongen af Castilien hende den ene Arm og sin Gemalinde den anden og førte hende til et i Nærheden liggende Kloster. Denne Vending i Sagernes Stilling var sikkert uventet og overraskende for Leonore; men Kongen viste sig saa overordentlig forekommende og venskabelig, Beatrix saa øm og kjærlig, at Leonore skammede sig over den opstaaede Mistanke og med fuld Tillid kastede sig i sin Svigersøns Arme. Han forestillede hende, at hun, vistnok med Urette, var hadet af Mange og derfor kun kunde optræde med ringere Udsigt til Held. Det var derfor bedst for Alle, om Beatrix optraadte som den rette Arving og Dronning, om de Skyldiges Afstraffelse udgik fra hende med Tilsidesættelse af ethvert Skin af Partiskhed og Lidenskab, og om Kongen alene tog Overledelsen for at bringe Eenhed og Sikkerhed i alle Bevægelser og Forholdsregler.

Forgjæves advarede troe Venner Leonore for castiliansk Underfundighed; hun var paa sin livlige Maade begeistret for en Plan, som hurtigt vilde føre til Maalet og Sikkringen af hendes Magt. Tillidsfuld lagde hun al den Magt, Ægteskabspagten og Kong Ferdinands Testamente overdrog hende, i sin Svigersøns Haand.

Men næppe havde denne fralistet Leonore en saa overordentlig vigtig Beslutning, før han besatte Byen og Slottet

Santarem, kaldte sig Konge af Castilien og Portugal og uden Skjul viste, at han betragtede hiin Frasigelse ikke som et kortvarigt Proforma-Værk, men som en sidste, uforanderlig Beslutning. Til Leonores Raad og Indvendinger tog han ikke det mindste Hensyn, og den allerede ovenfor antydede Modsætning mellem deres Charakterer traadte bestandig tydeligere frem. Leonore var munter, spøgefuld, ubetænksom i sin Tale, en Fjende af al Form, dristig og bydende i sit Væsen og i sine Handlinger; Kong Johan var derimod alvorlig, ordknap, yderlig melancholsk, ubehagelig i sit Væsen og forargedes i den Grad over Dronningens Opførsel, at han skaanselløst irettesatte hende. Herover blev denne overordentlig forbittret, saa at hun høit og lydeligt klagede og sagde til sine Fortrolige: «Hvad har jeg ikke gjort for Kongen? Jeg har skaffet ham et Kongerige og opoffret Alt for ham, og nu skjuler han ikke engang i Begyndelsen, saaledes som Tyranner pleie at gjøre, sin Uretfærdighed og Utaknemmelighed. Hvad kan jeg haabe eller frygte efter en saadan Begyndelse? Hvorfor har jeg ogsaa med Urette foretrukket som Svigersøn en Fremmed fremfor indfødte Portugisere, en Fjende fremfor Slægtninge! Sikkerlig er Infanten med langt større Ret Herre over Portugal end Kongen af Castilien. Kunde jeg fjerne mig herfra, tillod min Ære det, blev jeg ikke een Dag længere her og gik hellere til ham, Portugals Ven, end jeg vilde leve her i Afhængighed af min Svigersøn. Forkynd Infanten, at jeg fortryder min Frasigelse og haaber, at han vil hævne den mig og ham tilføiede Uret.»

Disse Yttringer bleve ikke ubekjendte for Kong Johan, og han tilskrev det Leonores hemmelige Opmuntringer, at flere Stæder, saaledes blandt andre Coimbra, hvor hendes Broder førte Befalingen, ikke overgav sig. Derfor lod han hende bevogte strengt og svarede med bitter, skjærende Spot paa hendes naturlige Klager, at det skeete til Forøgelse af hendes Anseelse og Sikkerhed. Hvem kan da undre sig over,

at en Qvinde som Dronning Leonore ønskede til enhver Priis at bryde disse Utaknemmelighedens Lænker?

Da Infantinden Beatrix drog til Castilien, havde Dronning Leonore medgivet hende som Æresdame Donna Beatrix de Castro, en Niece af den myrdede Ines de Castro. Leonores Skjæbne gik hende meget nær, og hun ønskede længselsfuldt og inderligt at befrie baade hende og sit Fædreland fra Castiliens Aag, som Dag for Dag blev mere forhadt i Portugal ved den meest himmelraabende Stolthed og Vilkaarlighed. Ved Hjælp af to af Kong Johans Slægtninge, Greverne Alphonso og Pedro af Trastamare, haabede Beatrix at kunne sætte sin Plan igjennem. Alphonso var trods sin varme Tilbøielighed hendes endnu ikke bønhørte Ven, og Leonores uimodstaaelige Skjønhed og Elskværdighed havde gjort et meget dybt Indtryk paa Grev Pedro, hvad der ikke var blevet ubemærket. Derfor sagde Beatrix til Grev Alphonso: «Jeg lover Dig min Haand, naar Du aflægger et Beviis paa den store Kjærlighed til mig, som Du saa ofte har roest Dig af, derved, at Du befrier min saa skjændigt og utaknemmeligt behandlede Dronning. Jeg veed, hvor høit din Broder Pedro ærer og elsker Leonore; Du kan let formaae ham til modig at vie hende sin Tjeneste. Med hans Magt og Stilling beroer det kun paa ham, om hun skal gjenvinde Frihed og Herredømme; skeer dette, vil hun taknemmelig og begeistret opfylde hans meest inderlige Ønske: at skjænke ham sin Haand og bringe ham Kjærlighedens Lykke, en Ridders Berømmelse og en Konges Magt.»

Begge Riddere gik med Begeistring og største Iver ind paa dette Forslag, og Leonore gav sit Samtykke; thi hun saae heri kun Nødværge mod Utaknemmelighed og Uretfærdighed: Kongen af Castilien, hvem hun havde hævet og ført til Portugal, havde ikke alene berøvet hende den kongelige Magt, men ogsaa, i sin Feighed og Uretfærdighed, hendes personlige Frihed. Hvilken Konge, ja hvilket Menneske var forpligtet til at taale Sligt!

Den sidste Aftale gik ud paa, at Leonores Broder, der havde Overbefalingen i Coimbra, skulde gjøre et Udfald, og Grev Pedro ved denne Leilighed føre Leonore til ham. Under Paaskud af en hemmelig Underhandling angaaende Coimbras Overgivelse blev der vexlet Breve mellem disse to Mænd. Den Franciscaner, som bragte Brevene frem og tilbage mellem dem, anede eller kjendte Noget til Indholdet og raadede derfor en Ven, Jøden David, til at begive sig med sin Familie til det mere sikkre Coimbra. Et saa uforstandigt Raad førte til mere bestemte og bekymrede Spørgsmaal og endelig til Opdagelser, som David snarest mulig meddeelte Kongen af Castilien. Denne ansaae det i Begyndelsen for umuligt, at en nær Slægtning kunde deeltage i en Sammensværgelse mod ham, men efter en Samtale med sin Gemalinde fandt han det dog raadeligst at sætte Lid til Jøden, forekomme Faren og gjøre den for ham meest gavnlige Brug af Forholdene og Begivenhederne.

Grev Pedro blev underrettet om, at hans Plan var forraadt. Han flygtede om Natten til Coimbra, men blev, da han ikke medførte Leonore, og man frygtede for Forræderi, ikke modtaget i Byen, saa at han kun med Besvær undkom over Porto til Lissabon, hvor han sluttede sig til Infanten.

Den følgende Morgen samlede Kong Johan i sit Værelse sin Gemalinde, Infanten Carlos af Navarra, en Skriver, Jøden David, Maria Peres, en af Leonores Fortrolige og endnu en Jøde, Judas, som hun havde taget under sin Beskyttelse. Maria Peres og Judas, hvem man truede med eller endog underkastede Torturen, tilstode Alt, hvad de vidste, eller hvad man vilde vide, navnlig ogsaa, at de Sammensvornes Plan havde gaaet ud paa at bevirke Kongens Død. Hertil havde det vistnok kunnet komme i Tilfælde af aaben Kamp, men det laa egentlig ikke i den oprindelige Plan, saalidt som man havde gjort det til Hovedformaalet.

Efter at Alt var blevet nedskrevet, lod Kongen Leonore kalde. Omendskjøndt hun kjendte Faren, viste hun dog den

største Fatning og traadte frem med kongelig Værdighed. Da hun saae sin Modstander, Jøden David, sagde hun: «Er I her, har I ladet mig kalde?» Kongen afbrød hende og sagde: «Han, som har reddet mit Liv, er her med mere Ret end I, som har villet berøve mig det.» Da hendes Protegé, Jøden Judas's Vidnesbyrd var blevet hende forelæst, sagde hun i den heftigste Vrede: «Judas, Du Hund og Forræder, som har solgt mig! Du lyver; hvis der nogensinde har været noget Saadant igjære, har Du tilraadet mig det.» Da Dronning Beatrix hørte det, udbrød hun grædende: «O Moder, inden et Aars Forløb har Du altsaa kunnet ønske at see mig som Forældreløs, som Enke og ganske forladt!» Men vendende sig til Kongen vedblev Leonore: «Hvad betyde Tilstaaelser, som man ved Pinsler har aftvunget en Jøde og en svag Qvinde, i Sammenligning med alt det Gode, som jeg har viist Dig, Utaknemmelige?» Har jeg nogen Brøde, da er det, fordi jeg har overvældet Dig med Velgjerninger, hvad der ofte pleier at lønne sig slet.» Herpaa svarede Kong Johan: «Af Agtelse for Eders Datter Beatrix, Svigermoder, vil jeg ikke lade Eder dræbe, men jeg vil sætte Eder i det castilianske Kloster Tordesillas, hvor der alt lever flere kongelige Enker.

Som alle ubetydelige Mennesker vilde Kongen kun fjerne den nærmeste Fare; han var ikke i Stand til at see ind i Fremtiden. Paa hans Dom svarede Leonore: «Saaledes kan Du behandle dem, som ere Dig undergivne; Du har ingen Ret til at raade over mig. Det er en smuk Løn: frivillig nedlægger jeg Kronen og skjænker Dig et Kongerige og betroer Dig Mere, end jeg har Ret til! — og nu paa en Jødes Vidnesbyrd, som endog kunde være i Stand til at fornegte Gud af Frygt, anklager og bagvasker Du mig for blot at kunne berøve mig mine Rettigheder og min Frihed og undlade at holde, hvad Du har lovet mig. Med Rette kan jeg gjentage Ordsproget: «Naar man vil slaae en Hund ihjel,

kalder man den gal»; Nødværge mod en uretfærdig Angriber er en Forbrydelse.»

Leonore, som havde haabet, at hendes mægtige Slægtninge vilde kunne befrie hende paa Veien til Castilien, saae sig skuffet heri.

Den rolige Betragtning af hele hendes Liv og det uheldige Resultat af hendes høieste og vigtigste Planer maatte vistnok forbittre hende Opholdet i Klostret Tordesillas. Men hendes stolte Charakteer fornegtede sig ikke; hverken i Blik eller Mine, i Ord eller Gjerninger viste hun nogensinde den mindste Nedslaaethed, men holdt sig opreist lige til sin Død, ved sit ubetvingelige Mod og sin forbausende Charakteerstyrke.

Alle den fangne og mishandlede Dronnings Venner sluttede sig strax til Kongen af Castiliens Modstandere. Han kunde ikke erobre Lissabon, blev fuldstændig beseiret i Slaget ved Aljubarrota af de begeistrede Portugisere, og med Infanten Johans Regjering, hvilken Portugiserne valgte til Konge, begynder et Afsnit af Portugals Historie, i hvilket Portugals Berømmelse naaede de fjerneste Verdensdele, og som bliver et Glandspunkt i Historien og i Verdens fortsatte Udvikling.

l.

Holmgangen i Nordens Oldtid.

For tilfulde at forstaae de gamle nordiske Retsforhold, saaledes som vi navnlig kjende dem fra Island, er der een Side, der bestandig maa fremhæves, nemlig den, at de i en heel anden Grad end Nutidens bære Præg af at hvile paa en fri Overeenskomst mellem de enkelte Mænd, som derfor ogsaa kunne bevæge sig i hine med en meget udstrakt Frihed. Retskredsen var «en på fördrag grundad samhällighet» (Geijer); derfor maatte ikke alene enhver Paatale af et Retsbrud udgaae fra den Forurettede eller fra den, der havde lovlig Adkomst til at handle paa hiins Vegne, men det var ogsaa Klagerens Sag selv at bringe Foruretteren en lovlig Stævning, at fremkomme med Klagen paa Thinget og endelig at sørge for at faae den afsagte Dom fuldbyrdet. Var der saaledes endog ved den egentlige Rettergang overladt saa Meget til den Enkeltes Virksomhed, kan det ikke undre, om der var ladt et vidt Rum aabent for ligefrem Selvtægt; derfor vare jo ogsaa egentlige Kampe med væbnet Haand mellem enkelt Mænd i det Mindste taalte, og derfor skiltes der saa bestemt mellem Drab og Mord. Hiint fandt Sted ved et aabent Anfald paa en, helst væbnet, Fjende, saaledes at Drabsmanden tillige tilkjendegav sig umiddelbart eller middelbart (ved at efterlade sit Vaaben eller Lignende). Overtraadtes disse Vedtægter, indtraadte den da lige saa vel som nu forhadte Forbrydelse Mord. Endnu i en meget senere Tid betragtede jo

allevegne Ridderne og Adelen det som een af deres Forrettigheder at maatte feide paa hverandre indbyrdes uden derved at kunne betragtes som skyldige i Brud paa Landefreden.

Da der imidlertid ved Siden af den store Ængstelse for at gjøre Indgreb i de Enkeltes Frihed, selv ved dennes vildeste Yttringer, gik en ikke mindre kraftig Omhu for at opholde en bestemt Samfundsorden, der baade, som omtalt, søgte at beherske Selvtægtens ubundne Tøilesløshed og navnlig lagde sig for Dagen ved de mange i det Enkelte gaaende, ja ofte smaalige Bestemmelser for Rettergangens Form — var det naturligt, at der maatte føles Trang til en Form for Afgjørelsen af Stridigheder mellem Mand og Mand, der i lige Grad gav hver af de Stridende frit Spillerum til at bruge sine Evner og mulige Overvægt og paa den anden Side fast opretholdt Vedtægtens Lov. Det var denne Trang, der fandt sin Tilfredsstillelse ved «Holmgangen», d. v. s. Kampen mellem Mand og Mand under visse vedtagne Former. Holmgangen var derfor ligefrem optagen i Lovene som Led i retslig Afgjørelse; saaledes hedder det fra Norge ved det tiende Hundredaars Midte: «Det var Lov og gammel Sædvane, at det var Ret for hver Mand at byde en Anden til Holmgang, enten han skulde forsvare sin Sag eller paatale den.» Ved næste Hundredaars Begyndelse hedder det om Island: «Det var Lov i den Tid, at den, der tyktes forurettet af en Anden, bød til Holmgang». Det er altsaa fuldkommen i Oldtidens Aand, at Saxo fortæller om Frode Fredegod: «Han fastsatte, at enhver Strid skulde afgjøres ved Sværdet, da han meente, at det var smukkere at kæmpe med Styrke end med Ord.» Selve Kampmaaden var derfor ogsaa bestemt ved Lovene, saa der kunde være Tale om «at kæmpe, som de gamle Love foreskrive.» Holmgangen var som Følge af dens fuldkomne Lovlighed ogsaa en gyldig Afbrydelse af en Retssags videre Behandling ved Thinget; ved at byde hertil forlangte den Ene af de Stridende at afgjøre sit Mellemværende med den Anden alene, saa at al anden Behandling af Sagen bortfaldt. Navnlig

var den derfor en almindelig Udvei, hvor Sagen ellers vilde være tabt ved en Mangel i Iagttagelsen af de omtalte utallige Former ved Rettergangen. Holmgangene forefaldt ogsaa saa jævnligt ved Thingene, at det kunde siges om en Holm i Øxaa*) ved Islands Althingssted: «Der have Mænd før pleiet at gaae paa Holm». For at Alt kunde skee saa meget mere nøiagtigt efter den bestemte Orden, besluttedes og udførtes desuden Holmgangene ofte ved Thingene, selv om de ikke knyttede sig til nogen der forhandlet Retssag.

Til de nødvendige Former hørte en tydelig og bestemt Udfordring, enten ved Thinget eller forkyndt i den Udfordrendes Hjem, oftest med tre Dages Varsel, en Tidsfrist, der allerede omtales i Edda; imidlertid kunde Kampen ogsaa forlanges afholdt samme Dag, ja øieblikkelig. Da saaledes engang den Udfordrede var falden, bød den, der havde holdt Skjold (see nedenfor) for den Seirende, den Dræbtes Skjoldholder Holmgang. «Vi have nu først havt Morskab af deres Kamp, nu skulle vi more andre Mænd en Stund»; Kampen modtoges, da hiin «paa ingen Maade vilde vægre sig, naar der saaledes blev budt ham Holmgang»; men Seiren blev paa samme Side som før. Dog gaves undertiden af særlige Grunde længere Frist; en Holmgang, der bestemtes Dagen før Juul, fastsattes til tre Nætter efter Juul, og der tales ogsaa om en halv Maaneds Frist. Umiddelbart før Kampen fastsattes en udtrykkelig Overeenskomst om Kampmaaden, Betingelserne for at standse Kampen o. s. v., de saakaldte Holmgangslove, der fastsattes af Udfordreren, som derfor ligefrem siger: «Jeg vil fremsige Holmgangslovene, thi jeg har udfordret Dig». Selve Kampen holdtes oprindelig vistnok hyppigst, som selve Navnet udviser, paa en Holm, vel fordi paa en saadan deels Kampen ikke kunde forhales ved, at den ene Kæmpende veeg, deels ingen Udenforstaaende saa

*) Øxaa er en Aa, der Vest for Althingsstedet, fra Nord løber i Thingvallavatn.

let kunde blande sig i den. Det er saaledes nylig omtalt, at der ved Islands Althingssted var en Holm, som jævnlig benyttedes paa denne Maade, og fra dens almindelige Brug udgik ikke alene Benævnelsen «Holm» for Amppladsen, selv om denne ikke var nogen saadan i egentlig Forstand, men kun en afmærket Plads —, men ogsaa en Mængde andre Udtryk, som «Holmgang», «Holmstævne», «Holmgangsmand», «byde Holm», «æske til Holm», «gaae paa Holm», «løse sig af Holm» o. s. v. Til det første af disse Udtryk var der saa meget større Anledning, som Holmgangen langtfra altid, hvad der nærmere skal omtales, var en Kamp ene mellem To, hvilket udtrykkelig forudsættes i det andet islandske Ord for Tvekamp, da det egentlig betyder «Enekamp».

Havde man ingen virkelig Holm, indhegnede man en Plads ved Hesselstokke, hvis Ender bleve stukne i Jorden, en Sædvane saa gammel, at allerede Edda kjender Udtrykket «hesle Plads for En» om at udfordre, og som ligeledes fandt Sted ved Kampe mellem hele Hære, der holdtes efter foregaaende Aftale. Eller ogsaa afmærkede man Kampstedet med Stene: «Der var afmærket et Holmsted, idet Stene vare lagte i Kreds udenom; Den skal altid siden bære Niddingsnavn, der viger ud over de Mærkestene, som ere satte i Kreds om Holmgangsstedet». Ogsaa her passe Saxo's Ord fuldstændig: «Dersom een af de Kæmpende ved at flytte Foden tilbage traadte udover den afmærkede Kredslinie, havde han som Overvunden tabt Sagen». Ofte lagde ogsaa hver af de Stridende sin Kappe under sine Fødder og stod paa den; «hver af os skal kaste sin Kappe under sine Fødder og ei vige en Fingersbred, men den, der viger, skal bære Niddingsnavn, medens den, der gaaer frem, skal hedde en kjæk Mand». Undertiden anvendtes endnu mere Omhu paa nøie at afgrændse Kamppladsen ved en Forening af de anførte Maader. «Det var Holmgangslov, at Kappen skulde være fem Alen mellem Fligene, der skulde være Løkker i Hjørnerne, hvori der skulde sættes Pæle med Hoveder paa. Den, der be-

sørgede det Hele, skulde gaae hen til Pælene saaledes, at han kunde see Himlen mellem sine Been og holde i Øreflipperne med sine Hænder, idet han fremsagde den Formular, som siden brugtes ved det Offer, der kaldes Pæleoffer (som offredes ved Holmgangen); der skulde være tre Jordstrimler rundt om Kappen, en Fod brede; uden om Jordstrimlerne skulde der være fire Stænger, der kaldtes Heslerne — det er en heslet Plads. Dersom en Mand gaaer med een Fod udenfor Heslerne, viger han, men flygter, hvis han gaaer med begge». Denne Maade, ved en Kappe at betegne Kampstedet, synes at have været meget brugt i den senere Tid, idetmindste forekommer den hyppigt i de senere fabelblandede Sagaer, hvis Beskrivelse af Holmgangen ellers aldeles stemmer med de Ældres. Den Udfordrede havde første Hug, og almindeligviis grebe de Kæmpende strax til Sværdene, hvis Længde synes at have været vedtagen een Gang for alle, da det leilighedsviis hedder: «Det Sværd, som Du har, er længere, end Lovene tilstede». Dog fortælles der ogsaa, at de Stridende engang først kastede Spydene mod hverandre, og da disse ei ramte, grebe Sværdene; ja, da den Ene ikke kunde faae sit Sværd til at bide paa Modstanderen, skjøndt dennes Skjold var saa forhugget, at han kastede det fra sig som ubrugeligt, smed hiin sit Sværd og Skjold, løb ind paa ham, kastede ham om og bed hans Strube over. Men denne Maade at afgjøre Kampen paa ansaaes ikke for sømmelig, hvor Modstanderne ikke havde brugt Andet end ærlige Midler. «Det vil synes ilde gjort, hvis jeg bider Dig i Struben, som Trolde gjøre» lægges der en Kæmpe i Munden. Men det var en i Oldtiden dybt rodfæstet Tro, at Mange besade Evner til at døve Sværd: Edda kjender den godt; Odin nævner selv blandt sine andre Evner: «Jeg døver mine Modstanderes Egge»; det var blandt de Kunster, Rigs (Heimdals) Runer satte Kongen istand til, og Sigdrifa advarer sin Elsker mod de onde Qvinder, der formaae Sligt. Horledes Middelalderen bevarede denne Tro, sees af, at baade Chr. Pedersen og Poul Eliesen tale om «Sværdbreve», d. v. s. Tryllesedler, der kunde

sikkre mod Anfald med Sværd. I Oldtiden meentes nemlig, at Sværdene kunde døves ved Synet; derfor var det en almindelig List overfor en Fjende, der antoges for at have denne Evne, at medbringe to Sværd, et, der virkelig skulde bruges og et, der kun vistes frem for at skuffe hiin; det første bares da gjerne i Skeden, det andet hængende i en Løkke ved Haandleddet. Saaledes raader Kong Adelsteen Gunløg Ormetunge: «Nu er Sagen kommen i en slem Stilling, thi denne Mand døver ethvert Jern; men der er et Sværd, som jeg vil give Dig, med dette skal Du hugge, men viis ham det, som Du havde forud». Til at anvende denne List var der saameget større Leilighed, som det var Holmgangsmændenes Skik «ei at have nødig at drage deres Sværd paa selve Holmen, men forud at lade Sværdet hænge ved Haanden, saa at det var strax tilrede, naar man vilde»; Det udførtes derfor ogsaa saaledes, at det ene Sværd droges ud med den ene Haand, medens samtidigt Vedkommende huggede med det andet i den anden Hand. Selvfølgelig vare Holmgangsmændene forsynede med Skjold, og almindeligviis gaves der hver af dem Ret til skifte Skjold tre Gange; «hver Mand skal have tre Skjolde, men naar de ere ødelagte, da skal han gaae tilbage paa Kappen, om han ogsaa før er gaaet derfra, og skal derefter dække sig med Vaabnene.» Ofte fulgte en god Ven med den Kæmpende og holdt Skjoldet for ham; undertiden vilde imidlertid Kæmpen ikke modtage denne Tjeneste, enten fordi «Ingen skulde vove sig i Fare for hans Skyld», eller fordi «egen Haand er huldest». Det hændte ogsaa, at den Ene af de Kæmpende forlangte en Hviletid under Kampen, der ogsaa almindeligviis tilstodes, og Freden bevaredes ubrødelig under denne, ja der forekommer endog det Tilfælde, at Udfordreren ikke alene først efter Begjæring fik Frihed til at gaae ned til en Bæk og drikke, men da han anden Gang forlangte et Ophold i Kampen for at binde sine Skobaand, benyttede hans Modstander Tiden til at hente et Skjold til hver af dem og et bedre Sværd til hiin. Det kan vel ikke undre, at en saadan Kamp tilsidst

kunde standse, for at der kunde begynde et varigt Venskab mellem de fordums Fjender. Dog kunde ogsaa Vreden eller Lidenskaben være saa stor, at den forledte til at bryde den vedtagne Fred. I Kampen mellem Skjaldene Gunløg Ormetunge og Ravn havde hiin hugget Foden af denne, der dog ikke vilde opgive Kampen, men støttede Beenstumpen mod en Træstub og kun bad Gunløg om at give ham Noget at drikke. Denne svarede: «Svig mig da ikke, naar jeg bringer Dig Vand i min Hjelm». Ravn lovede det, men da hiin kom med Vandet, greb han Hjelmen med den venstre Haand og huggede ham i Hovedet med den høire, og paa Gunløgs Bebreidelse svarede han, at det havde bevæget ham til denne Udaad, at han ei undede ham at hvile i Helga den Skjønnes Favn; hun var nemlig Stridens Gjenstand. For at Kampen kunde betragtes som afgjort, maatte den Ene være saaret; «dersom den Ene bliver saaret, saa at der kommer Blod paa Kappen, behøves der ei at kæmpes længere». Men var Saaret meget lille, kunde der dog opstaae Tvivl om Afgjørelsen; ved en tidligere Tvekamp mellem de Nysnævnte, Gunløg og Ravn, var den Første bleven let saaret, medens den Sidstes Sværd var sprunget, hvorfor Begge tilskreve sig Seiren. Noget Lignende hændte Skjalden Kormak, der til en Holmgang havde laant Rolv Krages gjenopgravede Sværd Skofnung (af «skafa» afhugge, bevaret i Skavjern); med dette huggede han sin Modstanders Sværd over, men dettes Spids sprang hen og saarede hans Haand, saa der kom Blod paa Kappen, og han altsaa maatte ansees for overvunden. Forud for Kampen fastsattes der en vis Sum, ved hvilken den Saarede kunde «løse sig af Holm», d. e. standse Kampen. Det var Holmgangslov i den Tid, at dersom han (Udfordreren), blev beseiret, skulde han løse sig med saa mange Penge, som der var bestemt, eller i Almindelighed: «Med tre Mark Sølv skal den løse sig af Holmen, der bliver saaret eller ukampdygtig», og netop denne Sum forekommer ofte som den fastsatte. Dog nævnes ogsaa høiere Summer, som sex Mark, og endda spot-

tedes ved et saadant Tilfælde Modstanderen, fordi han ikke agtede sig mere værd end en Træl», ligesom det var et Udtryk for Selvtillid, naar den Udfordrede ønskede Løsepengene forhøiede: «Om der ogsaa fastsættes sex Mark for tre, synes det saa meget bedre, som jeg saa faaer Mere.» Undertiden negtede imidlertid Udfordreren, der, som omtalt, fastsatte Holmgangslovene, at lade denne Udvei være aaben for nogen af dem: «Jeg vil ikke løse mig med Penge af Holmen, men heller ikke tager jeg Penge af Andre».

En heel egen Art Holmgang er den vistnok kun en eneste Gang nævnte «Kargang», d. v. s. en Kamp i et Kar, der lukkedes foroven, og ved hvilken hver af de Stridende vexelviis havde en Knippel til Værge, saaledes at den Udfordrede synes først at have havt et Sværd og dermed gjort første Hug, hvorefter Vaabnene ombyttedes. En saadan Ulighed i Væbningen omtales vistnok ellers kun af Saxo, hvor Sammenhængen imidlertid er en heel anden, idet han beretter, at Frode bestemte, at, hvis en Menigmand udfordrede en af Kæmperne, skulde hiin møde bevæbnet, medens denne kun maatte kæmpe med en alenlang Knippel. — Efter Kampen bragte den Seirende et Offer. Dersom Udfordreren vandt, fik han den Priis, Kampen gjaldt; ellers maatte han enten løse sig af Holmen paa den omtalte Viis, eller, hvis han faldt, tilfaldt alt hans Eie Seirherren; «det var Holmgangslov, hvis han faldt, da havde han forbrudt al sin Eiendom, og den skulde arve, som fældede ham paa Holmen». Naar Kampen ikke blev ført til denne afgjørende Ende enten ved, at den Ene ved Saar nødtes til at standse, eller ved Andres Mellemkomst, var det ikke sjeldent, at den senere gjenoptoges, selv om dertil krævedes saa megen Umage som en Reise fra Island til Norge, hvilket saaledes var Tilfældet med de ofte nævnte Skjalde, Gunløg og Ravn. Den hele Holmgangssædvane synes vistnok alt for meget at fremme den Stærkeres Ret, men det maa huskes, at Vedtægten tillod at lade en Anden møde i sit Sted, og hiin Tid var rig paa Kæmper, der satte

en Ære i at benytte denne Leilighed til at værne om den Svagere. Derfor svarer ogsaa den Udfordrede: «Visselig skal jeg selv komme imod Dig eller en Anden i mit Sted»; ja selve Udfordreren gav dette Vilkaar: «han bød Kongen at faae en Mand i sit Sted til Enekamp». Endog paa selve Kamppladsen kunde hiin opfordre een af de Ledsagende til at gaae i Stedet for den Udfordrede, naar en Saadan tyktes ham en værdigere Modstander. «Kom, Du store Mand, hid paa Holmen og kæmp med mig, hvis Du har megen Lyst; det er meget rimeligere; thi jeg vil ei synes en større Mand, fordi jeg lægger ham (den Udfordrede) til Jorden.» Derfor forekommer en saadan Overtagelse af Kampen overmaade hyppigt, skjøndt undertiden en overmodig Udfordrer spottede derover: «Den Hund tør ei kæmpe med mig» hedder det leilighedsviis. Desuden tilhørte jo den faldne Udfordrers Gods Seirherren, ligesom der ofte gjordes store Løfter til den, der vilde paatage sig Kampen; var det en Qvinde, denne gjaldt, tilbødes hun forud som Kampløn, eller i alt Fald vilde den, der var reddet, lønne sin Redningsmand, hvilket denne imidlertid ikke altid vilde modtage: thi «han havde hverken gjort det for Penges eller Qvindens Skyld, men af Venskab.»

Denne Hjælp for de Svagere var ogsaa saa meget mere nødvendig, som det ikke kan negtes, at Holmgangsvedtægten, om den end satte Grændser for den Stærkeres Ret ved at indordne denne under en vis Orden, dog lod et altfor vidt Spillerum aabent for ligefrem Vold, idet Mange aldeles vilkaarlig benyttede Udfordringen til at aftvinge den Svagere Et eller Andet, de havde Lyst til, uden mindste lovlige Adkomst. Saaledes forekommer der Prøver paa, at en Mand tvang en Anden til at sælge ham sin Gaard ved Trusel om Udfordring; men navnlig var det de saakaldte «Holmgangsmænd», der gjorde en formelig Levevei af denne Styrkens Overmagt; en Saadan afmales i følgende Udtryk: «Han havde erhvervet sig Rigdom i Holmgange, idet han havde budt gode Bønder til Holmgang om deres Jorder og Eiendom, fældet

dem og var bleven meget riig paa Land og Løsøre»; — og af Saadanne nævnes Mangfoldige. Fremfor Alt var det almindeligt, at disse vilde tiltvinge sig en Qvindes Kjærlighed, idet de, hvis hun negtedes dem, udbøde hendes nærmeste Værge til Holmgang. «En Mand ved Navn Ljot er en Bersærk og Holmgangsmand; han kom her og beilede til min Datter, men vi negtede ham Ægteskabet, derefter bød han min Søn Holmgang», klager saaledes en Moder; og overmaade talrige ere Sagaernes Fortællinger om denne Vold; ja ofte vilde hine paa denne Maade endog berøve en Mand hans Hustru. I Norge søgte derfor Erik Jarl at hæmme dette Uvæsen: «Det tyktes da Folk en stor Uskik i Landet, at Voldsmænd eller Bersærker bøde gjæve Mænd til Holmgang om Gods eller Penge; Mange fik af dette Skam og Pengetab, og Nogle mistede reent ud Livet; derfor afskaffede Erik Jarl alle Holmgange i Norge og gjorde alle Ransmænd og Bersærker fredløse»; ogsaa søgte han derfor at afholde Gunløg og Ravn fra den omtalte Holmgang, for hvis Skyld de netop vare komne til Norge. Som her er fremstillet, var Holmgangen sædvanligviis Tvekamp; men meget ofte aftaltes der, at hver af de egentlige Stridende skulde medbringe et lige stort Antal Mænd, der ogsaa skulde deeltage i Kampen: «Jeg vil byde Holmgang, enten han vil med fire Mand, eller vi To skulle afgjøre det» erklærer saaledes en Islænder. Olaf Trygvesen var i England Hovedmanden ved en Kamp, hvor der paa hver af Siderne skulde være Tolv, ja, der tales endog om Fyrretyve paa hver Side foruden de egentlige Hovedmænd. Ogsaa kunde Flere komme til at deeltage i Kampen ved, at Ledsagerne erklærede ikke at ville sidde ledige under denne. Omvendt forandredes ogsaa paa selve Kampstedet efter Aftale en Holmgang mellem Flere til Tvekamp mellem Hovedmændene. Det falder af sig selv, at, hvor Flere deeltoge i Kampen, kunde den ovenfor fremstillede Ordning ikke fuldkommen bevares, om det end skeete for Hovedkæmpernes Vedkommende.

Det var saa langt fra, at Christendommen strax afskaffede Holmgangene, at endog ivrige Christne deeltoge i saadanne; nylig er nævnet Olaf Trygvesen i England; Tangbrand, en af Christendommens første Forkyndere paa Island, forsvarede derved ikke alene en Qvinde, men modtog Udfordring fra en af den nye Troes Modstandere og dræbte ham i en Kamp, i hvilken han bar et korsmærket Skjold; paa Island vedbleve de i det Hele i længere Tid mellem Christne, da det udtrykkelig hedder, at de i en saadan Kamp Saarede berettedes. Her afskaffedes de imidlertid ved Lov 1011; vel forekomme Udfordringer senere, men disse omtales da ogsaa misbilligende som «hedenske Mænds Skikke.» Afskaffelsen i Norge, der allerede er omtalt, faldt ved 1015; her i Danmark søgte som bekjendt Harald Hein at skaffe en Modvægt ved en anden Afgjørelsesmaade, men selve Saxo's Beretning herom giver det tydeligste Beviis paa, hvor lidt Holmgangen stred mod de nordiske Christnes Bevidsthed. Han omtaler udtrykkelig Loven om Benegtelseed, som gives ved Udfordring, men efter at have fremhævet dens skadelige Følger for Gudsfrygten siger han, at «denne Beviisførelse ei støttede sig til Vaabenbrug eller Vidner, men kun til Edens Sikkerhed», og efter at have omtalt, hvorledes den fremkaldte megen Meeneed tilføier han: «Men den udslettede ogsaa aldeles Brugen af Tvekamp»; thi det syntes mindre farligt at afgjøre Stridigheder ved Eed end ved Staalet; «hiin bragte nemlig Fare for Gudsfrygten, dette for Liv og Lemmer», og hele hans misbilligende Opfattelse af den nye Beviismaade belyses endmere ved den haarde Dom, han fælder over Harald Heins Retspleie. I Sverige optager endnu Uplandsloven (1295) idetmindste i eet Tilfælde Brugen af Tvekamp «efter ældre hedenske Love»; naar En havde yttret Tvivl om en Andens Mandighed, skulde han møde den Fornærmede til Tvekamp eller tabe al Ære og deraf afhængig Ret. Det maa ogsaa huskes, hvor snart hos de christne Folk Tvekampen opfattedes som Gudsdom, hvorved den maatte blive saa meget mindre stødende.

Ligesom det vel af det Fremstillede vil være tydeligt, hvor Meget af de senere Duelvedtægter der har sin Rod i den nordiske Oldtids Brug, hvilket ogsaa let lader sig forklare ved at huske paa den store Deel, Normannerne have i Ridderskabets Udvikling — maa det til Sammenligning være tilladt at minde om, hvor længe Tvekampen som retsligt Afgjørelsesmiddel holdt sig i Frankrig og England, altsaa netop i de Lande, hvor hiin Indflydelse var stærkest. I det førstnævnte Land var det egentlig Ludvig den Hellige, der søgte at afskaffe den; i England omtales endnu med 14de Aarhundredes Slutning under Richard II mindst tre Tilfælde, og blandt Andet forlangtes der udtrykkelig Eed af den Kæmpende paa, at han ikke brugte Tryllemidler, og navnlig paa, at han ikke bar en «Tryllesteen» hos sig, hvilket Sidste stærkt minder om Sagaernes «Lægesteen», der strax kunde hele ethvert Saar. Saadanne Stene fulgte ofte med berømte Sværd, saaledes med det omtalte Skofnung, og kun ved disse kunde, efter den almindelige Tro, Saarene af hine heles.

O. Kalkar.

Sir Peter Carew.

(Et Tidsbillede fra det sextende Aarhundrede.)

Familien Carew nedstammede fra en gammel, ædel Baronslægt, der tidligere havde været Eier af Grevskabet Pembroke i Wales og senere af Mohuns Ottery i Devonshire i England. Familiens egentlige Navn var Montgomery, men da en af dens Stamfædre havde giftet sig med Eugarthe, Søster til en Prinds af Wales, og derved var bleven Herre til Slottet Carew i Pembroke, blev dette Slot i Tidens Løb Familiens egentlige Herresæde, og Navnet Montgomery tabte sig efterhaanden.

Sir Peter Carew, om hvem her skal fortælles, var en yngre Søn af Ridder, Sir William Carew til Mohuns Ottery, og Sønnesøn af Sir Edmund Carew, Ridder og sidste Baron til Carew. Han kom til Verden i Aaret 1514, og da han allerede tidligt viste godt Nemme og var en kjæk Dreng, tænkte Faderen, at der kunde blive noget Stort af ham, men da Peter var en yngre Søn, kunde han ifølge Arveretten i England ikke faae Familiens Eiendomme, og Faderen meente derfor, at han maaskee kunde blive en dygtig Lærd. Til den Ende sendte han den tolvaars Dreng til Exeter og satte ham i Kost hos Tøihandler og Alderman Thomas Hunt, der skulde sørge for hans legemlige Bespiisning, medens Rectoren ved Byens Latinskole skulde sørge for den aandelige. Enten Peter nu var bange for Rectoren, der var en haard og streng Mand, eller han i det Hele ikke havde Lyst til at lære No-

get — nok er det, han vilde ikke gaae i Skole, men drev omkring paa Gader og Stræder og var som oftest at finde ved Stadsmuren. Naar da den skikkelige Alderman paa Rectorens Opfordring vilde fange Drengen, klattrede den lille Slyngel gjerne op til Spidsen af et af Muurtaarnene, og gik man ham paa Livet med Løfter om Prygl, truede han med at kaste sig hovedkulds ned fra Taarnspidsen: «Saa brækker jeg Halsen», raabte han, «men I blive hængte, fordi I have tvunget mig dertil!» Alderman'en gik da bort og overdrog Andre at fange Drengen, naar han kom ned, men han sendte Bud til Sir William og underrettede ham om disse og lignende Streger, som hans Søn daglig spillede. Da Sir William næste Gang kom til Exeter, kaldte han Sønnen til sig, bandt ham med Remme og overgav ham til Tjenerne, der skulde føre ham som en Hund gjennem Byens Gader hjem til Mohuns Ottery. Her blev han virkelig i nogen Tid koblet sammen med Hundene, indtil Faderen endelig for at gjøre endnu et Forsøg bragte ham til London, hvor Lærerne i St. Pauls Skole gjorde sig al optænkelig Umage for at lære Drengen Noget. Men lige meget hjalp det: Peter holdt mere af Frihed end af Lærdom, og det var umuligt at bringe ham til at holde af Bogen.

Da Sir William næste Gang kom til London og forhørte sig om sin Søn, maatte Lærerne tilstaae, at de aldrig havde havt en saa gjenstridig og umedgjørlig Discipel, hvorfor de raadede Faderen til at sætte ham til en anden Beskjæftigelse, da han slet ikke vilde lære Noget. Nu traf det sig saa heldigt, at Sir William, da han vandrede om i St. Pauls Have, traf en gammel Bekjendt, som tjente ved det franske Hof. Efter de første Hilsener lagde Herren Mærke til Peter, som var fulgt med Faderen, og spurgte, hvem han var. Da Sir William havde fortalt, at Drengen var hans Søn, og den fremmede Herre havde bemærket Peters Kjækhed og livlige Udseende, bad han, om han maatte tage ham med til Frankrig; han skulde da lade ham opdrage ved Hoffet og sørge

som en Fader for ham. Sir William, der dog ikke kunde vente at faae nogen Professor ud af Drengen, tog imod Tilbudet, udstyrede sin Søn, som Datidens adelige Pager bleve udstyrede, og overgav ham til Vennen, der ogsaa en Tid syntes at holde meget af sin Myndling. Men da dennes Klædedragt begyndte at blive noget luvslidt, og hans Penge slap op, kjølnedes Kjærligheden, og af Pagen blev der gjort en Tjener. Han blev viist fra sit Kammer ned i Stalden, hvor han maatte røgte sin Herres Mulæsel, og skjøndt Stillingen ikke var synderlig hæderlig for en ung Adelsmand, var Peter dog ganske vel fornøiet med Byttet; thi han havde nu Frihed nok og kunde søge sin Omgang, hvor han vilde.

Hvorlænge den unge Gentleman kunde være vedbleven at være Æselsvogter, er ikke godt at vide, da han efter al Rimelighed næppe selv havde foretaget noget Skridt for at komme ud af sin lave Stilling — da sendte Forsynet ham Hjælp i Skikkelse af en af hans Faders Slægtninge, hvis Navn ligeledes var Carew. Denne ædle Ridder, som var bekjendt for sin store Tapperhed, var nemlig kommen til den franske Konges Hof for at tilbyde sin Tjeneste; han var bleven vel modtaget og havde faaet Commandoen over en Ryttertrop. Da denne Herre en Dag red ind i Slotsgaarden, hørte han, at en af Tjenerne, der stod ved Porten, raabte: «Carew Anglais, Carew Anglais!» Forundret over at høre sit Navn nævne paa denne Maade vendte Ridderen sig om og spurgte Tjeneren, hvem han havde kaldt paa. Da han erfarede, at een af Mulæseldrengene hed saaledes, kaldte han den Paagjældende hen til sig og saae nu til sin Forfærdelse, at den lasede og snavsede Gaardsdreng var Sir William Carews Søn fra Devonshire, Ætling af et af Englands berømteste Huse! Paa sine Spørgsmaal fik han videre til Svar, hvad vi alt vide, at Peter Carew var begyndt som Page ved Hoffet og senere af sin Herre var bleven sat til den nedværdigende Bestilling, han nu havde.

Ridderen, der fandt Behag i Drengens aabne Ansigt og raske Svar, befalede en af sine egne Folk at passe Muldyret og tog Peter med sig for at finde hans Herre ved Hoffet. Efter at have taget denne Cavaleer alvorligt i Skole paa Grund af hans skammelige Opførsel mod en ung Adelsmand, som han havde lovet at tage sig af, fik han hans Samtykke til at afskedige Drengen af sin Tjeneste, og Peter blev nu af sin venlige Slægtning ordentlig udstyret og oplært i Ridning, Fægtning og andre saadanne Øvelser, som passede sig for en ung Adelsmand. Ikke længe efter udbrød der en Krig mellem Keiser Carl den Femte og Frants den Første, der vilde have Hævn for Tydskernes Erobring af Pavia i Italien. Peters Slægtning var med i den store franske Hær, som blev sendt didhen, men døde paa Marschen, og den unge Carew vilde atter have staaet alene i Verden, dersom ikke en Ven af hans afdøde Velynder, en fransk Marquis, havde taget sig af ham. Under Pavias Beleiring gik Peter Marquien tilhaande, men da denne blev dræbt af en Kanonkugle, Kong Frants selv fangen og Hæren adsplittet (1525), indsaae Peter Carew, der imidlertid var naaet til Ynglingsalderen, at der ikke var Mere at gjøre paa fransk Side, og begav sig derfor til den keiserlige Hær, hvor han blev saa naadigt modtaget af Prindsen af Oranien, at han endogsaa fik en Post i Armeen. Peter blev hos sin Velgjører i halvandet Aar, og da Prindsen efter den Tids Forløb døde, sikkrede hans Gemalinde ham et godt og anstændigt Udkomme.

Da nogen Tid var hengaaet, længtes den unge Carew efter at see sine Slægtninge i Hjemmet og bad Prindsessen om Tilladelse dertil. I Begyndelsen vilde hun ikke give sit Minde; «thi den unge Mands Holdning var saa høvisk, hans Opførsel saa ædel og hans Tjenester saa værdifulde, at han havde stjaalet alle Hjerter og vundet Alles Kjærlighed, fornemmelig Prindsessens». Dog samtykkede hun tilsidst og udrustede ham da med Alt, hvad der sømmede sig en ung Mand af fornem Slægt, som forlader en ædel Prindsesses

Tjeneste. Hun anbefalede ham skriftligt til Kong Henrik VIII af England og skrev ligeledes til Sir William Carew. Dernæst befalede hun to af sine Hoffolk, at de skulde ledsage ham med deres Tjenere, gav ham en gylden Kjæde om Halsen og en Sum Penge med de Ord, at, naar han atter vilde vende tilbage til hende, skulde han faae en Adelsmands Stilling, med hvilken han skulde blive tilfreds. Efter at Peter havde sagt sin ærbødige Tak for saa megen Naade, tog han Afsked og drog bort.

Saasnart han var ankommen til England, begav han sig tilligemed sine Ledsagere til Hoffet, som dengang blev holdt i Greenwich, fremstillede sig for Kongen og overrakte sine Breve. Da Kongen havde læst Skrivelserne og takket for dem, prøvede han strax den unge Mand, og da han fandt, at Prindsessen af Oranien havde talt Sandhed, viste han ham megen Naade og antog ham i sin Tjeneste som Livpage. Prindsessens Folk lod han godt forpleie og gav dem til Afsked fem Hundrede Kroner tilligemed en Takkeskrivelse til deres Fyrstinde.

Efter at Ynglingen saaledes havde vundet Kongens Naade, ønskede han Orlov for at besøge sin Fader, som han nu ikke havde seet i sex Aar, og til hvem han ligeledes havde Breve fra Prindsessen af Oranien. Det blev ham tilladt, og han red nu tilligemed sine Ledsagere til Mohuns Ottery, hvor hans Fader boede. Da han kom dertil og erfoer, at baade hans Fader og Moder vare hjemme, gik han uden Tøven ind til dem, og da han fandt dem begge i Stuen, knælede han ydmygt ned og bad om deres Velsignelse, idet han overrakte Faderen Prindsessens Breve. Sir William og hans Gemalinde forbausedes høilig over denne Optræden og vidste ikke, hvad det skulde betyde, at en saa velklædt og vel ledsaget ung Mand knælede for dem; thi de tænkte aldeles ikke paa deres Søn, Peter, der i sex Aar ikke havde ladet høre fra sig, og som de antoge for død for længe siden. Men da Sir William havde læst Brevene og overbeviist sig om, at den unge Mand

ogsaa virkelig var hans Søn, modtog han ham med stor Glæde, bød de Herrer, som ledsagede ham, velkomne, og beværtede dem efter bedste Evne. Da nogle Dage vare gaaede, bad Peter sin Fader om Tilladelse til at maatte vende tilbage til Hoffet; desuden skulde hans Ledsagere nu reise tilbage til Fastlandet. Sir William ikke alene ledsagede de Bortdragende et godt Stykke paa Vei, men belønnede dem gavmildt og medgav dem Takkeskrivelser til Prindsessen.

Alt som Kong Henrik lærte Carew at kjende, steg ogsaa den unge Mand i Fyrstens Gunst, thi ikke alene talte han ligesaa flydende Fransk som Engelsk, men han var ogsaa opvakt, livlig og en stor Mester i alle ridderlige Idrætter, navnlig Ridning, for hvilken han havde stor Forkjærlighed, og da han efter to Aars Forløb var bleven for gammel til at være Page, udnævnte Kongen ham til Kammerjunker. Da Henrik VIII i Aaret 1533 vilde reise til Calais for at have et Møde med Kong Frants den Første, talte han ofte med Carew om Forholdene ved det franske Hof. Og der var da Ingen, som kunde give ham saa nøiagtige og fuldstændige Oplysninger om Kong Frants og hans Mænd, som den fordums Page og senere Muldyrvogter ved det franske Hof, hvorfor Kong Henrik var Carew meget bevaagen. Af denne Grund tog han ham ogsaa med sig til Calais, og han var da een af de Herrer, som bleve tilsagte til Tjeneste, da Storadmiralen af Frankrig blev beklædt med Hosebaandsordenens Insignier. «Hans Holdning,» siger den gamle Biograph, «var ved denne Leilighed saaledes, at Franskmændene høilig priste ham.» To Aar efter Kong Henriks Tilbagekomst blev Lord William Howard sendt til Skotland for at overbringe Kong Jacob V Hosebaandsordenen (1535). Peter Carew var med ved denne Leilighed og opvakte atter her Beundring ved sit fine Væsen og sit ypperlige Fransk. Da Kongen i Aaret 1539 formælede sig med Lady Anna af Cleve og afsendte Jarlen af Southampton til hendes Modtagelse i Calais, var Peter Carew een af de

«muntre» Herrer, som ved denne Leilighed var med, og han høstede paany Roes for sin Optræden.

Ved denne Tid (1540) udbrød en Krig mellem Tyrkerne og Kongen af Ungarn. Ved det engelske Hof var der da som vel alle Steder i Europa megen Tale om Stortyrken, hvad for en mægtig Mand han var, hvilket prægtigt Hof han holdt, og hvor tapper han var. Saadan Tale kunde ikke Andet end opflamme de unge Mænd ved Hoffet, og Mange af dem længtes saare meget efter at faae denne Fyrste at see, men Ingen meer end Peter Carew, der nærede et inderligt Ønske om at reise og lære fremmede Landes Skikke at kjende. Han talte derom med een af sine Slægtninge, John Champernowne, der ligeledes tjente ved Kong Henriks Hof, og begge de unge Mænd bleve da enige om at bede om Orlov for at give sig ud paa denne Færd. Kongen modtog deres Begjæring meget naadig; dog behagede det ham ikke, at de vilde begive sig ud paa et saa farligt Foretagende, hvor det var rimeligere, at de vilde tilsætte Livet, end at de vilde høste Fordeel og Berømmelse; dog gav han omsider efter og hjalp dem med at skaffe Alt tilveie, som var nødvendigt til deres Udrustning, ligesom han medgav dem Anbefalingsskrivelser til forskjellige Adelsmænd i Frankrig og Italien. Næste Foraar toge de Afsked med Kongen og deres Venner og begave sig paa Veien tilligemed en tredie ung Mand, Henry Knolles, som havde sluttet sig til dem. Efter at have gjennemreist Frankrig og Italien tilbragte de Vinteren i Venedig. Her blev Henry Knolles tilbage, medens de to Andre, forsynede med Passer fra den tyrkiske Gesandt, gik tilsøes til Ragusa for derfra at tage over Land gjennem Tyrkiet til Constantinopel. Skjøndt de havde Passer fra den tyrkiske Gesandt, bleve de dog anholdte her og spurgte om Formaalet for deres Reise. Da de ikke ønskede at offentliggjøre dette, udgave de sig for Kjøbmænd, der handlede med Allun, og under denne Maske fik de da ogsaa Lov til at opholde sig i Constantinopel i fem à sex Uger. I Løbet af denne Tid kom de til Sultanens Hof

og vare saa heldige et Par Gange at faae Storherren at see i «al hans Pragt og Herlighed.» Af større Nytte for dem var det dog, at de gjorde Bekjendtskab med den franske Gesandt, der senere hjalp dem ud af den Knibe, deres mistænkeligt lange Ophold bragte dem i, ved at foregive, at de vare hans gode Venner. Men han advarede dem dog nu mod at blive længere i Byen og hjalp baade dem og en Spanier, der havde siddet sex Aar i Fangenskab, men som de havde seet Leilighed til at befrie, paa Vei ud af Riget. I Venedig udrustede de denne Spanier med Alt, hvad han behøvede, men skjøndt han havde lovet ved given Leilighed at gjøre Gjengjæld, absenterede denne Herre sig dog uden saa meget som at sige Farvel eller takke. Da de her hørte, at Kongen af Ungarn beleirede Buda, besluttede de at reise derhen for at tilbyde ham deres Tjeneste, men da de kom til Wien, erfarede de, at Beleiringen alt var hævet, da den tyrkiske Sultan var kommen Staden til Undsætning med stor Styrke. Der var altsaa Intet at gjøre i Henseende til Vaabenbedrifter, og Staldbrødrene besluttede da at blive nogen Tid i Wien. Her blev imidlertid Champernowne angreben af Pesten og døde; Carew følte sig meget syg, men han havde dog Kræfter nok til at stige til Hest, og i fuld Galop flygtede han fra den befængte By og standsede ikke, førend han kom til Mailand, hvorfra han reiste hjem.

Da han var kommen til England, fremstillede han sig strax for Kong Henrik, der blev meget bedrøvet ved at erfare, at Champernowne var død, men paa den anden Side med stor Fornøielse hørte den unge Mands Beretninger om Alt, hvad han havde oplevet. Det Samme var Tilfældet med Hoffolkene, der atter og atter opfordrede Carew til at fortælle; som Følge heraf tilbragte han en meget behagelig Tid ved Hoffet, hvor han var afholdt af Alle. Det Meste af sin Tid anvendte han til ridderlige Øvelser, hvori han, som alt fortalt, var en stor Mester.

Et Aar efter Carews Tilbagekomst erklærede Kong Henrik i Forbindelse med den tydske Keiser Kong Frants Krig (1543) og afsendte Sir John Wallop med 6,000 Mand til Frankrig. Mellem disse Stridsmænd var ogsaa Peter Carew og hans ældre Broder, Sir George Carew, der var Rytterilieutenant, medens Peter førte «den sorte Skare,» hundrede Fodfolk, som han selv havde udrustet og beklædt med den mørke Dragt, der gav dem deres Navn. Da Hæren paa Marschen fra Calais og ind i Landet drog forbi Byen Therouanne, kom en Herold ud af Staden og overbragte Generalen en Udfordring fra nogle Herrer i Byen til ligesaa mange Herrer i den engelske Hær om den følgende Morgen at maale Landser med dem i tvende Løb. Generalen tyktes vel om Budskabet og samlede strax sine Høvdinge og Riddere for at raadslaae med dem om Sagen. Nogle meente da, som sandt var, at det vilde være unyttigt at vove Liv og Blod blot for Ærens Skyld, naar der var alvorligere Ting i Vente, men Peter Carew, hans Broder og fire Andre dreve stærkt paa, at man skulde modtage Udfordringen, og saaledes blev det. Den følgende Morgen mødtes man, og Peter Carew viste her, hvad han duede til; thi ved det første Løb manglede der kun Lidt i, at han havde kastet baade Hest og Rytter overende, og i andet Løb brød han sin Landse itu paa Modstanderens Bryst. Derpaa drog Hæren videre ad Landrecis til, som blev beleiret i fire Maaneder af de franske Hære. Da denne Beleiring imidlertid ikke førte til Noget, opsøgte man Kong Frants ved Cambrecis for der at tilbyde Franskmændene et Slag. Et saadant har formodentlig ikke ligget i Kongens Plan; thi han trak sig hurtigt tilbage uden at modtage Angrebet, og Englænderne forfulgte ham. Under denne Forfølgelse vovede Peter Carews Broder, Sir George, sig temmelig langt frem og blev taget til Fange. For at udvexle ham tog Peter Carew da en fangen fransk Ridder med sig til Calais, hvor han udstyrede ham paa det Bedste og gav ham fri imod det Løfte, at Ridderen enten skulde skaffe Sir George Carew paa fri

Fod eller sende nogle Hundrede Kroner i Erstatning for de udlagte Penge. Ridderen holdt ikke sit Ord, fortæller Krønikeskriveren; men Sir George maa dog være kommen temmelig snart ud af Fangenskabet, da han kort Tid efter nævnes som Deeltager i nye Krigsforetagender.

Om disse er der forøvrigt i den nærmest paafølgende Tid ikke Stort at melde. Peter Carew var med som Capitain for en Deling Ryttere og viste sig meget ivrig i Tjenesten, saa at han endog var een af de Første, som trængte ind i Nedre-Boulogne. Endvidere erobrede han Slottet Hardelowe og holdt her saa prægtigt et Huus som hverken før eller senere i sit Liv; men det var nær kommet til et Brud mellem ham og Kong Henrik. Peter Carew havde nemlig — hvad der ogsaa kunde være uforsigtigt nok — da han var skikket til Hertugen af Suffolk, hans Overfeltherre, betroet Slottet og hele Besætningen til sin Lieutenant, Richard Reynolds, maaskee i den Formening, at han vilde komme hurtigt tilbage. Men Suffolk sendte ham i et Ærinde til Kongen, der, da han havde hørt ham fremføre sit Hverv, i en temmelig barsk Tone spurgte ham, efter hvis Tilladelse han havde forladt sin Commando. Carew beraabte sig paa Hertugen af Suffolk som General, men dermed var Kongen ingenlunde fornøiet. «Husk vel paa», sagde han, «at, saalænge Vi selv er tilstede, er der ingen anden General end Os, ei heller kan Nogen forlade sin Commando uden Vort Samtykke eller særegne Tilladelse. Af den Grund vilde I heller ikke være i Stand til at kunne forsvare Eder, dersom Vi vilde gaae frem imod Eder, som det lovmæssig er os tilladt.» Peter knælede da ned og bad om Tilgivelse, hvilken han fik, og der synes ikke at være indtraadt nogen Forandring i det tidligere gode Forhold til den lunefulde Monark.

Efter Indtagelsen af Boulogne var Landkrigen mod Frankrig foreløbig tilende, og Kong Henrik vendte tilbage til England, men han fik ikke længe Lov til at være i Ro; thi snart efter hed det sig, at den franske Konge med en mægtig Flaade havde i Sinde at anfalde England (1544), og da et saadant

Foretagende kunde blive meget farligt, dersom man ikke strax traf de fornødne Forholdsregler, lod Kong Henrik hurtigt en heel Deel Skibe udruste. Peter Carew fik Befaling over eet af dem, der var meget stort. Som Følge af disse Udrustninger forholdt de Franske sig hele Vinteren (1544-45) roligt i Havnen; men de engelske Søfolk havde en besværlig Tjeneste at udføre, da de i det kolde og stormfulde Veirlig bestandig maatte holde Vagt i Canalen.

Da Veiret blev mildere, løb Franskmændene paany ud med deres Galeier, hvorfor Kong Henrik lod en Flaade paa fem og fyrretyve Skibe stikke i Søen, og man fandt snart de franske Galeier, der vare ankrede op ved Havre. Deres Antal var 22. Peter Carew, der commanderede et stort venetiansk Skib, var som sædvanlig den, der først fik Øie paa Fjenden, og han ønskede strax at angribe, hvortil Admiralen, Viscount Lisle, gav sit Samtykke. Kampen var heftig og langvarig, og Seiren vaklede fra den ene Side til den anden; thi naar det blæste, havde Englændernes søgaaende Skibe Overmagten, medens Galeierne, der bleve drevne frem ved Aarer, havde Fordelen, naar Vinden faldt af. I to Dage sloges man med Raseri; da blev Veiret stormfuldt, og Galeierne maatte søge Havn, men den engelske Eskadre turde ikke vove sig ind paa de ubekjendte Kystfarvande og vendte tilbage til Portsmouth, hvorfra Admiralen strax reiste til Kong Henrik for at give ham Underretning om de forefaldne Begivenheder.

Den Skade, Englænderne tilføiede de Franske, kan dog nok ikke have været meget stor; thi saasnart som Veiret atter blev godt, vilde disse forsøge at føre Krigen over i Fjendens Land, og deres Forehavende lykkedes saa godt, at de kom i Land paa mange Steder af Englands Kyst langs Canalen og gjorde en Deel Fortræd (Juli 1545). Henrik den Ottende ilede til Portsmouth, rasende over, at Fjenden havde vovet at angribe ham i hans eget Land, uden at han var i Stand til at gjøre Modstand. Alle Bauner langs Kysten bleve

tændte, alt Mandskab kaldtes under Vaaben, og hele Flaaden fik Befaling til at løbe til Portsmouth, hvad der ogsaa skeete.

Saasnart Franskmændene mærkede, at det ikke var sikkert at blive længere i England, trak de sig atter tilbage, og Kong Henrik gav Ordre til, at hele Flaaden skulde gjøres seilklar. Førend den skulde stikke i Søen, indtog Kongen en Frokost ombord i Admiralskibet, og her fik Peter Carew paany Leilighed til at udmærke sig. Da Kongen nemlig under Maaltidet ønskede at vide, om nogen Fjende var i Sigte, løb Peter strax op i en af Masterne og kom tilbage med den Besked, at der var en tre, fire Skibe, som saae ud til at være Kjøbmandsskuder, under Opseiling. Kort efter saae han endnu flere, og da det nu maatte formodes, at Skibene vare franske Krigsfartøier, hævede Kongen Taflet og befalede, at man skulde sætte ham i Land. Forinden talte han i længere Tid med Admiralen og Sir George Carew, der var udnævnt til Viceadmiral, og hængte en kostbar Signalpibe i en svær Guldkjæde om Halsen paa denne Sidste, forinden han tog bort.

Da Kongen var steget i Land, gik enhver Chef ombord i sit Skib, men næppe var Sir George kommen op paa Dækket, og Seilene vare tilsatte, førend det store og skjønne Skib, han commanderede, «Mary Rose», begyndte at lægge sig paa Siden. En af de andre Skibschefer, som laa i Nærheden, spurgte om, hvad dette skulde betyde, og fik til Svar, at der ombord i «Mary Rose» var en Bande Skurke, som ikke vilde lade sig commandere. Det smukke Skib gik tilbunds med en Besætning af 700 Mand, hvoraf kun meget faa bleve reddede. Hvorledes det egentlig er gaaet til med denne Ulykke, er ikke let at see efter den gamle Biographs noget forvirrede Beretning, men rimeligst er det at antage, at den Øverstcommanderendes Mangel paa Sømandskundskab har været Skyld deri. Sir George var Landkriger og maatte altsaa, naar han skulde føre et Skib, have Marinecapitainer under sig, der besørgede alt det Nautiske ved Expeditionen. Biographen siger, at der ombord paa «Mary Rose» var «ikke mindre end hundrede

Mænd, som kunde føre et Skib», og det er da til at antage, at disses Uenighed om, hvor mange Seil Skibet kunde føre i den stærke Storm — en Uenighed, som Chefen paa Grund af sin Uvidenhed ikke kunde bilægge ved et Magtsprog — har været Skyld i, at Skibet kuldseilede. Forøvrigt er dette et Tilfælde, som ikke saa sjeldent indtræffer i hiin Tids Søkrigshistorie, og vi skulde ikke have dvælet videre derved, dersom det ikke havde medført Sir George Carews Død, hvorved Peter Carew blev Hoved for Slægten og kom i Besiddelse af Familiens store Eiendomme.

Til Trods for det skeete Uheld, der i en betydelig Grad ærgrede Kongen, som fra Land var Øienvidne dertil, løb dog hele Flaaden strax ud, 105 Seilere stærk. Franskmændene, der nok saae, at her hverken var Ære eller Fordeel at vinde, flygtede over Hals og Hoved; men da den engelske Admiral ikke ønskede at vende tilbage uden at give de Franske en lille Lection, løb han til Bugten ved Tréport, hvor han besluttede at gjøre Landgang (Septbr. 1545). Peter Carew klattrede selvanden op ad en steil Klippe; det engelske Flag blev plantet, Franskmændene flygtede, Tréport tilligemed sine Omgivelser blev udenvidere plyndret, og alle de franske Skibe, som laae i Havnen, bleve brændte. Efter disse Bedrifter vendte hver Mand tilbage til sit Skib, og Flaaden stak atter tilsøes; men Admiralen, der havde lagt Mærke til den ypperlige Tjeneste, som Peter Carew baade denne Gang og tidligere havde ydet, kaldte ham til sig for at give ham Ridderslaget. Den unge Mand bemærkede hertil, at hans Onkel ogsaa var ombord paa Flaaden, at hans Herlighed vel vidste, at denne havde tjent Kongen med Troskab og Tapperhed ved alle Leiligheder, og at han derfor bedre fortjente den tiltænkte Ære end han selv. Admiralen glædede sig over Peters Beskedenhed, lod Onklen hente og gav saa begge Carew'er Ridderslaget, idet han priste dem for deres Tapperhed og gode Tjeneste og lagde dem paa Hjerte bestandig at vedblive dermed.

Nu var Peter Carew altsaa ikke alene Sir Peter, men han var ogsaa Ridder og Eier af store Besiddelser. Han kunde derfor, tilfreds med den Ære, han havde nydt, have trukket sig tilbage til sine Godser og henlevet et behageligt Privatliv, men dette laa ikke i hans kraftige og virksomme Charakteer. Han var et fuldkomment Barn af sin Tid: en Handlingens Mand, ærlig og oprigtig, trofast mod sin Konge og sit Land, naar det trængte til ham, en Foragter af al Tvetydighed og Tvetungethed, i det Hele en Mand, hvis Exempel enhver Tidsalders Sønner kunde have godt af at følge. Den ægte ridderlige Aand, som gjennemtrængte denne Herre, har Gyldighed for alle Tider — selv om Romantikken har forskjønnet Billedet en Deel — og ikke mindst for vor Tid, der i sin materialistiske, egenkjærlige Stræben altfor meget synes at glemme den Ridderlighed og Redebonhed til at offre, som var et betegnende Træk for Middelalderen, der i saa meget Andet stod langt tilbage for Nutiden.

Sir Peter gik altsaa igjen til Hoffet, hvor Kongen modtog ham vel og med Glæde hørte hans Fortælling om, hvad skeet var, og da han havde endt, forlangte Kong Henrik sit Sværd for at slaae ham til Ridder. Men da han imidlertid af de Breve, Sir Peter overrakte, erfarede, at dette allerede var skeet, vendte han sig til Helten, takkede ham for hans Tjeneste og lovede ham, at han ikke skulde blive glemt. Det gode Forhold til Monarken blev end yderligere befæstet derved, at Sir Peter havde en meget smuk Sangstemme, som Henrik gjerne hørte, og da denne selv ikke var ukyndig i Musikken, sang de ofte sammen. Deres Yndlingssange vare især to: «Da jeg laa ved Kysten,» og «Da jeg drog gjennem den vilde Skov.» Paa saadan Viis forløb Tiden let og behageligt for Sir Peter, indtil han paany fik Leilighed til at vise sit velvillige og hjælpsomme Sindelag.

Aaret efter hans Tilbagekomst fra Tréport blev der nemlig sluttet Fred mellem England og Frankrig (1546), og Sir Peter ledsagede Gesandten, der skulde modtage Kong Frants's

Eed, til Frankrig. Ved Hoffet her blev en ung Mand i det engelske Følge, Jarlen af Worcester, grovt behandlet af en Franskmand. Han selv var for ung til at vove en Dyst med Fornærmeren, men da Gesandten fik Nys om Sagen, blev han rasende opbragt, sammenkaldte sit Følge og udtalte sig for de engelske Herrer paa en saadan Maade, at disse nok mærkede, hvorledes han meente, at Fornærmelsen burde hævnes. Da derfor Gesandten kort Tid efter blev stedet til høitidelig Audiens hos Kongen og Dauphinen og mødte med hele sit Følge, gik Sir Peter hen til den Herre, som havde fornærmet den unge Englænder, og gav ham en dygtig Ørefigen. Baade Kongen og Dauphinen bleve meget fortrydelige over en saadan Opførsel i deres Audiensgemak og under deres Øine; dog lode de, som om de Intet havde seet; men da de senere fik Sandheden at vide, vendte deres Vrede sig mod den uforskammede Franskmand, og de meente, at Sir Peter havde været i sin gode Ret, da han straffede ham. Senere fik Carew forøvrigt Leilighed til at vise Kong Frants en Artighed, idet han paa Jagten, da Kongen var træt og varm og vilde tørre sig med sit Lommetørklæde, men ikke kunde finde det, tilbød ham sit. Kongen var meget taknemmelig derfor, indlod sig i en fortrolig Samtale med Sir Peter og ønskede senere bestandig at have ham med sig paa Jagten.

Under dette samme Ophold ved Kong Frants's Hof traf Sir Peter den Ridder, som han havde frigivet i Calais, imod at han enten skulde betale nogle Penge eller faae Sir George Carew sat i Frihed. Begge Dele havde Ridderen, som alt fortalt, undladt; men da Historien blev bekjendt ved Hoffet, reiste der sig en almindelig Uvillie mod den uordholdne Mand, og han blev nødsaget til at bede Sir Peter om Tilgivelse, hvilken han da ogsaa fik. De Gaver, denne fra Tid til anden modtog af den gavmilde Konge, gav han bort med «baade Hænder», saa at han selv kun eiede Lidt, der var Noget værd, men til Gjengjæld skaffede denne Rundhaandethed ham stor Anseelse ved det franske Hof, og han skaffede

sig derved ikke alene et godt Navn, men ogsaa mange taknemmelige Venner.

Da Sir Peter vendte hjem fra Udlandet, blev han ramt af Cupidos Piil og fængslet i Kjærlighedens Lænker. En Hofdame, Enke efter en afdød Baron, vandt hans Hjerte, men han maatte længe sukke forgjæves, ja fik endog en Kurv, da han aabenbarede sin Dame sit Hjertes Tilstand. Han gik da til Kongen og bad om hans Mellemkomst. Henrik VIII var i Begyndelsen ikke meget villig dertil, da han formodentlig ved Frieriet til sine egne sex Gemalinder havde faaet mere end Nok af den Slags Forretninger, men i Betragtning af Sir Peters store Fortjenester gav han dog tilsidst efter og skrev et indtrængende Brev til Baronessen, i hvilket han lovede at skjænke hende og hendes Arvinger et Stykke Land i Udstyr, dersom hun gik ind paa Ridderens Ønske. Kongens Villie var i dette Tilfælde en Lov, og Damen gav efter; dog synes hun at have været ganske vel tilfreds dermed; thi skjøndt Henrik VIII døde (Jan. 1547), førend Brylluppet fandt Sted, gjorde hun dog ingen nye Indvendinger, men Festen blev feiret samtidig med den nye Konges, Edvard VI's, Kroning. Den nyformælede Ridder foranstaltede i Anledning af Høitiden tilligemed flere Andre en Tournering, til hvilken de indbøde, hvem der havde Lyst. Sir Peter bar ved denne Leilighed sin Dames Handske paa Hjelmen og indlagde sig megen Ære ved Dystridtet. Da ogsaa nogle Fremmede meldte sig, modtog han Udfordringen; men da han gjorde sig rede til at tage imod En af dem, opdagede han, at den saakaldte Fremmede ingen Saadan var, men derimod en Englænder. Han holdt da sin Hest an og lod Ridderen anmode om at give Plads for en Fremmed, men da denne vægrede sig, svarede Sir Peter koldblodigt: «Godt, vil han ikke, er det mig det Samme!», og han kastede i første Løb Hest og Rytter overende.

Da hans Ven, Kong Henrik, nu var død, ønskede Sir Peter at trække sig tilbage til sine Godser, og han og hans

Lady rede derfor til Lincolnshire, hvor de forbleve i Ro i tre Aar. Da udbrød der i Devonshire et Oprør, som var foranlediget af religieuse Aarsager, og det blev overdraget Sir Peter og hans Slægtning, Sir Gawen Carew, at bilægge dette. De fik de fornødne Fuldmagter, og efter at have været hos Kongen og faaet frie Hænder til at gjøre, hvad de maatte finde nødvendigt, gik de til Exeter, hvor de i Forening med Sir Piers Courtenay og Fredsdommeren for hele Grevskabet overlagde, hvad der kunde være at gjøre. Det var imidlertid langtfra nogen let Sag. Almuen var yderst forbittret over at skulle miste den papistiske Tro, som den af Hjertet var hengiven; adskillige anseete Mænd pustede hemmeligt til Ilden, og da Folket fik Nys om Fredsdommerens og Riddernes Raadslagning i Exeter, strømmede en heel Deel Mennesker fra Samford-Courtenay, hvor Urolighederne først havde begyndt, og tillige fra andre Steder sammen i Crediton, et Pra Miil fra Exeter. Det blev da bestemt, at Sir Peter og Sir Gawen Carew skulde ride derhen med en tilstrækkelig Styrke for at berolige eller adsplitte Hoben. Da Soldaterne imidlertid kom til Crediton, var Gaden barrikaderet og Husene paa begge Sider saa fulde af Bevæbnede, at der hverken kunde tænkes paa mindelig Overeenskomst eller paa at komme igjennem med Vaaben i Haand. Da stak een af Rytterne, uden at Anførerne bemærkede det, en Hytte i Brand, og nu løb Enhver, som kunde, sin Vei, efterladende Qvinder og Oldinge, og da Rytterne kom ind i Byen, fandt de ingen Urostiftere, hvorfor de, da Alt syntes roligt, vendte tilbage til Exeter.

Men Rygtet om Brandstiftelsen var hurtigt kommet ud i Landet, og Folket reiste sig som en Hvepsesværm. En Hob bemægtigede sig et Punkt i Nærheden af Exeter, Clyst St. Mary, og forskandsede sig der paa en Bro saa stærkt, at det ikke var muligt for Nogen at komme fra Exeter igjennem deres Stilling. Endnu troede dog Fredsdommerne og de kongelige Befuldmægtigede, at der kunde udrettes Noget med det Gode, og Sir Peter og Sir Gawen droge derfor til Clyst St.

Mary for at tale Oprørerne tilrette. Da man kom til Stedet, var imidlertid Broen spærret, og Sir Peter steg derfor af Hesten og begyndte modigt at klavre over Forskandsningerne for at komme til at tale med Urostifterne. Han var paa et hængende Haar nær bleven skudt, da en af Kanonererne, som formodentlig ikke kjendte ham, netop i det Samme vilde trække af; dog blev han itide standset af en af sine Kammerater. Samtalen kom virkelig i Stand, men førte ikke til Noget, da Menighederne ikke vilde give efter i Nogetsomhelst. Den følgende Morgen red derfor Sir Peter til Hoffet for at faae nærmere Ordre og mødte paa Veien en Lord Russell, som havde faaet en heel Deel af det inddragne Klostergods i Devonshire og nu var paa Veien til Grevskabet for at stille Oprøret. Da han af Sir Peter havde faaet Underretning om Sagernes Stilling, indsaae han nok, at man med fredelige Midler ingen Vei kunde komme, og han skrev derfor strax til Regjeringen efter Penge og Folk. Sir Peter var imidlertid nær kommen i Ulempe for Brandstiftelsen, som dog var skeet mod hans Ønske; thi da Kongen og Raadet af ham fik at vide, hvorledes Sagerne stode i Exeter, beskyldte de ham for at være Ophavsmand til Urolighederne, deels fordi han var Reformeert, og deels fordi hans Folk havde ophidset Almuen ved at stikke Ild paa deres Hytter; dog lykkedes det ham at retfærdiggjøre sig, og han fik den Hjælp af Penge og Folk til Lord Russell, hvortil der var høilig Trang. Ved at følge Sir Peters kloge Raad lykkedes det ogsaa Lorden i kort Tid at undertrykke Opstanden, og Alle vendte tilbage til deres Hjem.

Da Kong Edvard VI efter faa Aars Regjering døde (1553) blev Jane Grey*), «Nidages-Dronningen», udraabt til Thronfølgerske og Proclamationen derom af Statsraadet sendt til Lincolnshire, hvor Sir Peter boede. Skjøndt denne vidste, at der vilde følge store Religionsforandringer med, dersom Prindsesse Mary, Henrik den Ottendes ældste Datter, blev Dronning,

*) See «Histor. Archiv» 5te Bind (1871 I) Pag. 208.

og at hun afskyede hans reformeerte Tro, var han dog for fast i sin Hengivenhed for det legitime Kongehuus, til at han af personlige Grunde skulde have valgt Jane Grey. Han brød sig derfor heller ikke om Dudley's Proclamation, men udraabte Mary som Dronning paa Omegnens Markedspladser. Som bekjendt blev denne Dronning faa Dage efter anerkjendt i hele Riget. Men skjøndt det skulde synes, at Sir Peter i denne Sag, der gik imod hans Sympathier, havde handlet med al ønskelig Hurtighed, var der dog Nogle, som bebreidede ham, at han havde været lunken i sin Iver, og da disse Ildesindede vare meget indflydelsesrige Mænd, fik Sir Peter Følgerne af deres Uvillie at føle paa en meget ubehagelig Maade. Dog kom hertil ogsaa en anden Omstændighed, som nu skal fortælles.

Dronning Maria var næppe kommen paa Thronen, førend hun sendte et Gesandtskab til Keiser Karl V for at underhandle om et Ægteskab mellem hende og Carl's Søn Philip af Spanien (den Anden). Denne Konge var imidlertid saa forhadt, at en Deel engelske Adelsmænd sammensvore sig imod denne Forbindelse, mere i en ængstelig Forudfølelse, end fordi de havde nogen bestemt Grund dertil. Blandt Andre bleve Sir Peter og Sir Gawen Carew mistænkte, og der udgik Ordre til at fængsle dem tilligemed flere af de Sammensvorne. Sir Gawen blev tilligemed to Andre virkelig fanget og ført til Tower i London, men de Anklagede klarede ved Forhøret saa godt for sig, at de atter bleve løsladte med den Erklæring, at man ansaae dem for trofaste Undersaatter. Sir Peter slap ikke saa let, hvoraf det kan skjønnes, at han dog maaskee har havt mere Andeel i Misfornøielsen med Dronningen, end hans Biograph vil indrømme. Da han nemlig af en høitstaaende Herre, der selv vilde komme i Forlegenhed, hvis Sir Peter blev fængslet, var bleven advaret om, at der var Fare paafærde, forlod han om Natten sin Borg tilhest under Foregivende af, at han vilde ride til Hoffet for at retfærdiggjøre sig. Ikke langt fra sit Hjem mødte han en Tjener, som han

havde sendt ud for om mulig at bevæge en af sine Venner i Omegnen til at modtage ham og skjule ham for Dronningens Udsendinge; men da han af Tjeneren erfoer, at de Paagjældende ikke vare tilbøielige til at udsætte sig for en saadan Fare, red han længere bort og holdt sig skjult saalænge, til han havde faaet bestilt en Baad i Weymouth og skaffet de nødvendige Penge tilveie. Da dette var bragt i Orden, indskibede han sig, men var saa uheldig at falde overbord, netop som han steg i Baaden, og han vilde næppe været sluppen derfra med Livet, dersom Baadføreren ikke hurtigt havde faaet fat i ham. Samme Nat, siger Biographen, drømte Lady Carew, at hendes Husbond var druknet, hvorfor hun blev saare glad, da hun ved at forhøre sig i Weymouth erfoer, at hendes Mand var i god Behold og udenfor sine Fjenders Efterstræbelser.

Det kunde dog let være gaaet galt med Flugten; thi da Fartøiet var kommet omtrent midt i Canalen, reiste der sig en saa forfærdelig Storm, at man blev nødsaget til atter at løbe tilbage til Weymouth. Var Sir Peter gaaet i Land, vilde han upaatvivlelig være bleven grebet, thi hele Landet var paa Jagt efter ham, men han holdt sig under Dækket i et Par Dage og slap med gunstig Vind bort til Rouen. Herfra red han strax til det franske Hof, hvor han blev meget godt modtaget, og hvor man gjorde ham adskillige glimrende Tilbud, dersom han vilde blive og tjene Frankrig. Den gjæve Ridder erklærede imidlertid, at han aldrig vilde tjene mod sit Land og dets Herskerinde, og da hans Stilling som Følge af dette Afslag herefter ikke kunde være behagelig ved det franske Hof, begav han sig til Venedig. Men næppe var han ankommen der, førend Dronning Marias Gesandt, Peter Avanne, forsøgte Alt for at faae ham i sin Magt og forelagde Signoria'et (Raadet) en Skrivelse, i hvilket han underrettede det om, at en Mand, der var Forræder mod sin Herskerinde, var ankommen til den ædle Stad, som vel gav Fristed for alle Saadanne, som for Nøds og Elendigheds Skyld flygtede til den,

men ikke til Personer, der havde begaaet Utroskab og Forræderi mod deres Landsherre.

Da Sir Peter fik Underretning om det Uveir, som trak op imod ham, henvendte han sig til Francesco Foscarini, en af de høieste Statsembedsmænd, hvis Bekjendtskab han under Edvard VI's Regjering havde gjort ved det engelske Hof, og forestillede ham, hvor slet hans Sager stode. Men efter at have hørt hans Fremstilling bad Francesco ham om at være ved godt Mod, «thi jeg vil selv», sagde han, «gaae til Raadet og erkyndige mig om, hvorvidt I bliver forfulgt, og er dette Tilfældet, saa gaaer jeg i Borgen for Eder. Dog maa I være forsigtig og ikke gaae ud, naar I ikke er ledsaget eller godt bevæbnet.» Francesco holdt sit Løfte. Han fandt Peter Avanne's Skrivelse til Raadet, men talte saa kraftigt mod den, at Gesandtens Andragende blev afviist.

Da denne Plan var slaaet feil, prøvede Peter Avanne sin Lykke paa en anden Maade og leiede nogle Banditter, som skulde opspore og myrde Sir Peter. En Aften, da denne vilde gaae hjem til sin Bolig, ledsaget af et lille Følge, havde Snigmorderne posteret sig paa et Hjørne med ladte Bøsser og dragne Kaarder. Saasnart Sir Peter, hvem Mistanken gjorde opmærksom, saae disse Mennesker, anede han strax Uraad og lod sine Folk gaae forbi To og To. Selv gik han i Midten med en af dem for ikke at gjøre sig kjendelig ved at gaae alene. Morderne, som ikke kjendte Sir Peter — det var tilmed mørkt — spurgte hinanden: Lequelle (équello)? Hvem er det af dem? Sir Peters Folk havde imidlertid faaet ladet deres Pistoler og vendte om med Spørgsmaalet, hvad man ønskede? Da Stimændene saae de Bevæbnede og forstode, at den Mand, de søgte, allerede var kommen forbi, trak de sig bort. Sir Peter slap saaledes vel derfra, men besluttede dog at forlade Venedig. Ved sin Ven Francescos's Hjælp kom han til Strasbourg, hvor dengang en Dr. Poynet, tidligere Biskop af Winchester, tilligemed Andre for Religionens Skyld fordrevne Englændere befandt sig. Hos denne Mand fandt Sir Peter en venlig

Modtagelse og gjengjældte denne ved at frelse sin Værts Penge og Sølvtøi under en stærk Ildebrand, der ødelagde hans Huus. Det var med Nød og næppe, at Sir Peter slap derfra med Livet.

Imidlertid havde hans Gemalinde forsøgt, hvad hun formaaede for at udvirke Tilgivelse for sin Mand; men da hun ikke havde Held med sig i England hos Dronning Maria, reiste hun til Bryssel, hvor Dronningens Gemal, Kong Philip dengang befandt sig. Der opnaaede hun endelig, hvad hun ønskede, og da Sir Peter hørte dette, reiste han strax fra Strasbourg til Antwerpen. Her hørte han, at der var kommen et Sendebud, Lord Paget, i en Mission fra Dronningen til Kongen, og da Sir Peter vel troede, at Lord Paget kunde være ham til Nytte, reiste han tilligemed en af sine Ulykkesfæller, Sir John Cheeke, til Bryssel, hvor de gjorde Gesandten deres skyldige Opvartning, hvad denne syntes at modtage meget gunstigt. Begge Herrerne besøgte ham derfor hyppigere og fandt den samme venlige Modtagelse, saa at de ikke godt kunde formode nogen Svig under Lordens slebne Ydre. Og dog havde denne truffet Anstalter til, at de to Flygtninge, naar de reiste tilbage til Antwerpen, kunde blive opsnappede for som Forrædere at slæbes til England i Lænker. Da nu de to Herrer havde taget Afsked og rede hjem, laa den af Gesandten bestukne Dommer eller Retsbetjent i Baghold, styrtede med sine Folk løs paa dem, bandt dem for Øinene og førte dem, som et Par Faar føres til Slagterbænken, ned til Bredden, hvor en stor Fiskerbaad laa rede til at seile med dem til England. Landets Adelsmænd bleve yderlig opbragte over denne uværdige Fremgangsmaade og krævede Dommeren til Regnskab; men denne forsikkrede — for at Bestikkelsen ikke skulde blive opdaget —, at han havde faaet Ordren til at fange de to Herrer af Kongen selv, da de vare to farlige Forbrydere, som paany havde øvet Forræderi mod Konge og Dronning, og som man derfor maatte sikkre sig snarest mulig. Da denne Historie var Løgn fra Ende til

anden, blev Kong Philip meget fortrydelig derover, da han hørte den, og han havde gjerne sat de to Herrer i Frihed, dersom de ikke allerede tidligere vare blevne bortslæbte.

Bundne og lænkede bleve nu Sir Peter og hans Ulykkesfælle kastede ned i Baaden, hver i sin Ende. Uden at vide, hvor de vare, eller hvorhen de bleve førte, saalidt som hvad der vilde blive af dem, havde de kun den Trøst at kunne tale med hinanden. Sir John Cheeke var en lærd Mand, som ikke var synderlig forsøgt i Ulykken, og hans Angst og Fortvivlelse var derfor meget stor; Sir Peter derimod, som var vel forsøgt i Farer og vanskelige Omstændigheder, indgjød ham Mod og bad ham være rolig og tilfreds.

Da de vare seilede ind i Themsen og havde lagt til ved Tower, hørte Sir Peter dette Fængsels Klokker ringe og vidste nu, hvor han var. Skjøndt Tanken om at skulle leve indenfor Towers skumle, dødssvangre Mure ikke var meget opmuntrende, glædede Sir Peter sig dog; thi han havde troet, at man vilde have kastet ham i Søen. Ufortøvet bleve de to Fanger førte ind i Fængslet, hvor man efter allerede modtaget Befaling skilte dem ad og gav dem hver sin Celle. Sir Peter blev kastet i et Hul, hvor der hverken var Bord eller Seng, og hvor han Ingen maatte modtage; men det lykkedes dog hans Hustru ved energiske Forestillinger og ydmyge Bønner at bringe det saa vidt, at hendes Gemal fik en bedre Leilighed og endog fik Tilladelse til at forsvare sig for Statsraadet. Et Par Gange mødte han for denne Forsamling og klarede sine Sager saa godt, at der slutteligt intet Andet var at bebreide ham, end at hans Bedstefader, Sir Edmund, sidste Baron til Carew, skyldte Kronen en Pengesum, for hvilken hans Gods endnu heftede; men da denne Sag ikke var meget vanskelig at faae bragt i Orden, blev Sir Peter snart sat i Frihed. Dronning Maria modtog ham senere meget venligt og gjorde ham flere gode Tilbud; men Sir Peter var altfor glad ved at kunne trække sig tilbage i Rolighed efter Alt, hvad han havde udstaaet, til at han paany

vilde udsætte sig for Hofgunstens Luner, og saalænge Marie levede, holdt han sig borte fra enhver Deeltagelse i Begivenhederne.

Da Dronning Marie døde (1558), og hendes Søster Elisabeth var bleven udraabt til Thronfølgerske, begav Sir Peter sig igjen til Hoffet og blev modtaget meget naadigt af Dronningen, hvilket ikke er saa besynderligt, da han jo tildeels for hendes Skyld havde maattet udstaae alle de nysomtalte Gjenvordigheder. Han kunde have faaet høie Æresposter, dersom han havde attraaet det, men som det hedder i Ordsproget: «Den som ikke aabner Sækken, naar man tilbyder ham en Griis, drager tomhændet bort» — Sir Peter var ikke saa beredvillig til at modtage, som Dronningen til at give, men hvad han fik, gik ligesaa hurtigt, som det kom. I Begyndelsen af Elisabeths Regjering boede han i London, men da Skotterne i Aaret 1560 henvendte sig til den engelske Dronning med Bøn om Hjælp mod Franskmændene*), der spillede Herrer i Edinburgh, sendtes Hertugen af Norfolk og Lord Grey derop, og da disse to Herrer ikke udrettede Synderligt paa Grund af indbyrdes Uvenskab, befalede Elisabeth Sir Peter at drage efter dem for om muligt at stifte Forlig imellem dem. Carew udførte sit Hverv vel, men da han ikke turde meddele nogen Skriver de hemmelige Efterretninger, han i den Anledning havde at sende Elisabeth, skrev han selv til hende. Det var et svært Stykke Aarbeide, der tog den gjæve Herre en heel Nat, men endda maae hans Bogstaver have været vanskelige at tyde, thi Dronningen, der forøvrigt var meget tilfreds med Udfaldet af hans Sendelse, forsikkrede ham siden smilende, at hun havde været i det Mindste ligesaa længe om at læse Brevet som Sir Peter om at skrive det, og et Spørgsmaal vilde det være, hvem Arbeidet havde været surest. Trækket er ret betegnende baade for Tiden og Sir Peter.

*) Maria af Guise, Maria Stuarts Moder, var dengang Regentinde i Skotland og gjorde ved Frankrigs Hjælp Alt for at udrydde Reformationen, i Spidsen for hvilken den strenge Johan Knox stod.

Efter endnu et Par Gange at have ydet Dronning Elisabeth nogle Tjenester trak Sir Peter sig tilbage fra det offentlige Liv og tog Bolig paa Mohuns Ottery. I sine mange ledige Timer gjennemsaae han Archiverne for at finde Beviisligheder for sin formeentlige Eiendomsret til en Deel Godser i Irland, men skjøndt han fandt flere Papirer, der kunde see ud som saadanne Documenter, kunde han dog ingen Brug gjøre af dem, eftersom han ikke kunde læse dem. Han talte nu om Sagen til sine Venner og Bekjendte, og disse raadede ham til at henvende sig til en vis Skriver (Jurist), der forstod at læse og tyde gamle Documenter. Sir Peter fulgte Raadet og forelagde Manden et Par Stykker, hvis Indhold blev dechiffreret til hans fuldkomne Tilfredshed, saaledes, at han endog gav den omtalte Jurist det Hverv at gjennemsee hele Archivet paa Mohuns Ottery for at finde de Documenter, der godtgjorde hans Adkomstret til de irske Godser. Et Stamtræ skulde ligeledes opstilles af den samme Mand og ved Hjælp af de samme Papirer. Da Sir Peter havde faaet de Documenter, han antog at behøve, begav han sig til Hoffet, hvor han forelagde Dronningen og Statsraadet sine Beviser for Adkomstretten til visse Landstrækninger i Irland og anmodede om Tilladelse til at maatte begive sig derover for at gjøre sine Fordringer gjældende. Raadet indrømmede ham, hvad han forlangte, og skrev endogsaa til den irske Lord-Statholder og hans Embedsmænd, at de skulde gjøre, hvad der stod i deres Magt for at skaffe Sir Peter Carew hans Ret.

Da Alt dette var gaaet efter Ønske, drog Sir Peter hjem og raadslog med den ovenomtalte Jurist om, hvad der nu var at gjøre. Man blev enig om, at det var bedst at sende en Mand til Dublin for at undersøge, hvorledes det forholdt sig med de nuværende Besidderes Adkomstret og andre derhen hørende Spørgsmaal, og efter længere Vægring paatog Juristen sig endelig dette Arbeide. Da han var kommen til Dublin, forelagde han Autoriteterne sine Papirer og fik strax Adgang til Statsarchiverne; han fandt ved at gjen-

nemstøve disse, at Sir Peter havde Ret til adskillige Godser saavel i Leinster og Munster som i Provindsen Meath, medens han forgjæves søgte Oplysninger om, hvorledes de vare komne i de nuværende Besidderes Eie. Han skrev da til Sir Peter og berettede ham, at han utvivlsomt med Held vilde kunne gjøre sine Arvefordringer gjældende, eftersom den eneste lovlige Ret for Eierne til at beholde Godserne, nemlig Hævdretten, ikke gjaldt der i Landet. Fuld af Glæde ilede Sir Peter derover og opvakte selvfølgelig ligesaa megen Forundring som Fortrydelse ved sine Fordringer. Man vidste nok i Irland, at Carew'erne eller Caron'erne, som man kaldte dem, havde eiet store Besiddelser i Landet, og at der endnu fandtes mange Folk af dette Navn paa Øen, men det faldt Ingen ind, at der endnu, efter at Familiens Anseelse i Løbet af et Par Aarhundreder var dalet stærkt, fandtes En, paa hvem Arvefordringen kunde gaae over. Dog tvivlede Ingen om hans gode Ret; tvertimod syntes Folket i Almindelighed at glæde sig derover. Biographen anfører et Exempel herpaa:

Da Sir Peter en Dag red gjennem Dublins Gader, sad en gammel Kone foran sin Husdør i Samtale med en Slægtning. «I kjender jo nok det gamle Ordsprog,» sagde hun til denne, «at de Døde komme ikke igjen; men see paa ham der — hun pegede paa Ridderen —, hans Stamfædre vare store Lorder og havde vidtløftige Besiddelser her i Riget, men da man i to eller tre Hundrede Aar Intet har hørt til dem, saa troede man, at de Allesammen vare døde og Ingen mere i Live, som kunde gjøre Fordring paa Godserne. Men nu er denne Mand ligesom opstaaet fra de Døde og mener at kunne jage de Andre ud af Rederne, hvori de troede at ligge saa varmt!»

Dette gik dog ikke saa ganske let for sig. Et Par af de største Godser fik Sir Peter rigtignok ad juridisk Vei og opførte sig overmaade høimodigt overfor de stakkels Besiddere, ligesom han ogsaa ved at oprette Domstole paa sine Eiendomme gjorde Meget for at hæmme den Usikkerhed, som

dengang — ikke mindre end nu desværre — fandtes i det ulykkelige Ørige; men flere bleve ham haarde Nødder at knække, navnlig Sir Edmund Butler, en Broder til den mægtige Greve af Ormond. Hvad denne Herre tillod sig ikke alene overfor Sir Peter, men overfor Regjeringsmagten, er altfor charakteristisk for de irske Forhold dengang, til at det ikke bør fortælles noget vidtløftigere. Skjøndt Sir Peter ogsaa mod ham havde været meget høflig og imødekommende, og hele deres Mellemværende kun dreiede sig om et ubetydeligt Stykke Land, som Sir Peter ikke brød sig videre om, hadede Sir Edmund ham dog af ganske Hjerte og stræbte ham ligefrem efter Livet, hvor han kunde komme til det. Et Baghold ved Waterford undgik Carew dog ved at ride en anden Vei; men en ny Mordplan ved Dublin blev kun tilintetgjort ved den tilfældige Omstændighed, at Sir Peter blev et Par Dage længere i Byen, end han oprindelig havde bestemt, hvorover de Sammensvorne bleve bange for, at deres Plan skulde være opdaget, og droge bort.

Snart efter udbrød imidlertid den Revolution eller Rebellion, som man kalder Butler-Oprøret (1572). Dens Hovedmand var den nævnte Sir Edmund Butler, som trods sin ædle Herkomst var en ægte Irlænder i Dragt, Opførsel og vilde Sæder. Som Paaskud brugte han, at Sir Peter havde gjort Fordring paa en Deel af hans Gods, hvad der jo næppe var nogen Grund til at gjøre store Ophævelser over; men Sagen var, at der alt længe havde existeret en temmelig vidtforgrenet Sammensværgelse med det Formaal at modarbeide Sir Peters Foranstaltninger til Rettens og Ordenens Haandhævelse paa Øen; thi det var ganske naturligt, at saadanne Folk som Sir Edmund Butler og hans Ligemænd ikke kunde finde Behag i en ordnet og lovbunden Tilstand. Oprøret havde god Fremgang, da Sir Edmund ikke paa nogen Maade vilde afstaae fra sit Forehavende ved Lord-Statholderens Raad og Formaninger; men da hverken Breve, Høflighed eller venlig Tiltale frugtede Noget, bleve Butler og hans Fæller erklærede for

Forrædere, dersom de ikke til en bestemt Tid udleverede deres Vaaben. Da de selvfølgelig endnu mindre vilde dette, blev der sendt nogle Compagnier Soldater til Leighlin, hvor Sir Peter opholdt sig, og hvor Oprørets Hovedarnested var. Sir Peter blev General for disse Tropper og sendte en Afdeling Folk mod det nærliggende Cloghgrennan Castle, hvor Sir Edmund havde opkastet stærke Forskandsninger, og hvis Besætning han havde givet Befaling til hverken at vige eller overgive sig. Da Speideren kom tilbage med denne Underretning, blev det besluttet at drage mod Castellet med hele Styrken; Carew førte selv Commandoen.

Cloghgrennan Castle var en firkantet, temmelig lille Borg efter den Tids Skik, men Sir Edmund havde forskandset den godt. Alle Vinduer vare tilstoppede, og der var kun ladet smaae Huller aabne i hver Etage, ad hvilke Skydevaabnene kunde stikkes ud. Sir Peter lod nu sine Feltstykker betjene af meget Mandskab og fyre meget hurtigt paa Skydehullerne, hvoraf Følgen blev, at flere af disse snart vare skudte sammen, Stykkerne ødelagte og Mandskabet bortskudt. Nu lod Sir Peter en Deel Folk rykke nærmere ind imod Muren for at undergrave denne, men da de Beleirede bemærkede dette, forlangte de at komme til at tale med Generalen. Det blev tilstaaet; en Parlementair kom ud, men man kunde ikke komme til Enighed. Da Sendebudet imidlertid atter vilde begive sig ind i Castellet, fulgte en af Sir Peters Soldater saa nær efter ham, at han kunde kaste et stort Stykke Træ mellem Portene, inden disse bleve lukkede efter Manden; Flere fulgte efter, og Castellet blev saaledes taget med Storm i meget kort Tid. Byttet blev givet Soldaterne, Castellet og det omliggende Land tog Sir Peter i Besiddelse for Dronningen.

Da dette var besørget, fik man Underretning om, at Sir Edmund personlig opholdt sig i Grevskabet Kennedy, og at de fleste af hans Fodsoldater (gallowglass) stode nogle faa Mile fra Staden Kennedy. Det blev derfor besluttet at gaae

mod denne for at tilintetgjøre Oprøret med eet Slag, og Planen blev holdt saa hemmelig som muligt. Følgen var, at af 200 Mand undkom kun meget faa. Sir Peter udmærkede sig ved sin personlige Tapperhed i Kampen og nedlagde med egen Haand flere Oprørere. Efter at Fægtningen var forbi, tog enhver af Sir Peters Soldater en Øxe fra de faldne Gallowglasser og bar den som Seierstegn ind i Kilkenny. Her var Sir Peter ellers nær bleven myrdet af en af Ormonds Tjenere, der lagde an paa ham fra et Vindue, medens han spadserede i Haven. Skuddet gik imidlertid ikke af hverken den første eller den anden Dag; men den tredie Dag bemærkede Grevens Huuscapellan Tjenerens Plan og slog Bøssen tilside netop, som Skuddet gik af. «Dog,» siger Biographen, «tilgav Sir Peter desuagtet sin Fjende, istedetfor at tage Hævn over ham.»

Efter Nederlaget ved Kilkenny, der var saameget føleligere for Sir Edmund, som han havde sat sin meste Liid til den der staaende Styrke, kunde Oprøret ikke længere trives, men dog vilde den haardnakkede Mand ikke give sig. Da Statholderen imidlertid gjorde formelig Jagt paa ham over hele Provindsen Leinster, maatte han tilsidst bede om Naade, og hermed endte dette Oprør, der kunde være blevet meget farligt, dersom det ikke var bleven energisk qvalt i sin Fødsel.

Rygtet om Sir Peters Ædelmodighed, Tapperhed og gode Hjerte var imidlertid bleven saaledes udbredt i Landet, at en heel Deel af de Godsbesiddere, hvis Eiendomme Ridderen gjorde Fordring paa, af sig selv kom til ham og tilbøde at tage de Landstrækninger, med hvilke de sade inde, til Lehn af ham imod at yde ham de samme Afgifter og Tjenester, som der var bleven ydet hans Forfædre. Sir Peter blev meget glad herover, men da han ikke kunde gjøre Saadant uden Dronning Elisabeths Tilladelse, svarede han foreløbig Herrerne venligt og reiste selv til London for at fremlægge Sagen for Hendes Majestæt. Her fandt han imidlertid en Modstand, som han

ikke havde ventet, thi Dronningen, som troede, at Sir Peter var Ophavsmanden til Butler-Krigen — hvad han jo paa en vis Maade ogsaa, skjøndt meget umiddelbart, var — befandtes at være unaadig stemt. Dog lykkedes det Ridderen idetmindste at vinde Stemningen saameget for sig, at man lovede ham at undersøge Sagen i Statsraadet, hvorhos det blev antydet som hensigtsmæssigt, at alle hans Arvefordringer bleve ordnede ved Forlig og ikke ved Proces. Dette skeete det følgende Aar (1574) paa den Maade, at Størstedelen af Godsernes Indehavere toge dem til Lehn af Sir Peter og gave ham tre Tusinde Køer eller tre Tusinde Mark i Erstatning for den forløbne Tid. Hermed endte denne indviklede Sag, som vi kun ganske kortelig have fremstillet, men som formeentlig giver et klart Billede af idetmindste een Side af Irlands ulykkelige agrariske (Jordeiendoms-)Forhold. Hvor Principet om «Hævd», der ellers med Lethed klarer saadanne Spørgsmaal, ikke har retslig Gyldighed, maa der med Nødvendighed blive en viid Mark aaben for Ulovligheder og Processer. Saaledes har det været, og saaledes er det endnu: Arve- og Eiendomsforholdene ere usikkre og give bestandig Anledning til Kiv og Trætte, en naturlig Følge af Irlændernes Uvidenhed, Heftighed og keltiske Lighedsprinciper, og skjøndt der er gjort Mangt og Meget for at ophjælpe Landet, er Irland dog bestandig en ulykkelig Ø, der tynger paa det engelske Samfund som en Mare. —

Netop som Sir Peter vilde reise fra England til sine irske Godser og allerede havde truffet en Mængde Forholdsregler, bortkaldte Døden ham. Han fik en Absces i Blæren som Følge af en undladt eller forhalet Udtømmelse, og Sygdommen tog saa hurtig til, at han maatte underkaste sig en Operation. Der var desuagtet intet Haab, og han følte sig Døden nær. Som en ægte Riddersmand hengav han sig taalmodig, skjøndt han led forfærdeligt, i den Almægtiges Haand og udaandede sit sidste Suk i Bøn til Gud (27. Novbr. 1575). Liget blev balsameret og bragt til Waterford, hvor

det blev bisat med stor Høitidelighed. Da det maaskee kan være oplysende for En og Anden at erfare, hvorledes det gik til ved en stor Begravelse i hine Tider, skulle vi her meddele Biographens omstændelige Beretning:

Først kom Soldaterne, Bøsseskytterne og Pikenererne, to og to med Spidsen af Vaabnene nedefter; Trompetere, klædte i Sort, blæste en Liigmarsch; efter dem kom en Mand med Sir Peters Banner og derpaa hans Folk to og to, klædte i Sort. Efter dem fulgte to Mænd med hans Hjelmbusk og Standard og derpaa kom fire Herrer med hele hans Rustning. Den Ene bar hans Hjelm, den Anden hans Skjold, den Tredie hans Sværd, den Fjerde Vaabenkjolen. Derefter kom Kisten med Vaabenskjoldet, baaren af fire sortklædte Svende, saa de Sørgende og endelig Lord-Statholderen med Sværdet, der blev baaren foran ham, Statsraadsmedlemmerne, Lord-Mayoren og hans Embedsbrødre tilligemed det øvrige Følge.

I Midten af Kirken blev Kisten sat ned foran Prædikestolen og under Prædikenen*) omgivet med alle Emblemerne. Da Talen var endt, blev Kisten baaret til Graven ind i Chorets Sydside tæt ved Alteret, den Afdødes Vaabenskjold blev overrakt Decanen og af denne stillet til Side. Medens Jorden blev kastet paa Kisten, blæste de sex Trompetere, og da disse taug, hvirvlede Trommerne, og Soldaterne affyrede deres Geværer fem eller sex Gange, hvorved Kirken blev saa fuld af Krudtrøg, at man næppe kunde kjende hinanden. Tilsidst affyredes der Kanonskud paa Kirkegaarden, i Staden og af Skibene i Havnen og ved Kysten, og da dette var forbi, vendte Alle i den samme Orden tilbage til Sørgehuset.

Dagen efter blev hans Kenotaph opstillet i Skikkelse af en med Sort overtrukket Feltseng, omgivet af et Gitter, der var prydet med hans Vaabenskjold og gule Stjerter fulde af

*) Datidens Liigprædikener vare hele Biographier. Den Afdødes Familie, Fortjenester, Eiendomme osv. osv. bleve opregnede, og adskillige af disse Prædikener afgive ikke faa Momenter til Datidens Historie.

sorte Løver. Ovenover samme blev hans Rustning tilligemed Standard, Skjold og Banner ophængt for, som den gamle Biograph siger, «at tjene til varigt Minde om en ædel og værdig Herre, der havde givet saa mange Beviser paa sin oprigtige Trofasthed, Ærlighed og Retfærdighed i sin hele Vandel og Opførsel, som ere værd at indføre i Ærens Bog». Og Lord-Statholderen udtalte ved hans Grav følgende Ord: «Her hviler nu i den evige Fred en saare hæderlig og ædel Ridder, hvis Troskab mod hans Fyrste, hvis Kjærlighed til Fædrelandet og hvis Tapperhed i Felten aldrig have havt nogen Plet. En bedre Undersaat end ham har Dronningen aldrig eiet!»

X...y

Vestervig-Klosterkirke i Thy.

Omtrent midtveis mellem den Vig, der afslutter Nissum-Bredning mod Nord-Vest, og den store Ørum-Sø ligger Vestervig-Klosterkirke. Beliggenheden er høi, saa man har en viid Udsigt over Egnen, der ret frembyder alt det Eiendommelige ved den vesterjydske Natur. Mægtige Høidedrag og Banker møde Øiet i Nord og Øst, snart dækkede med frodigt Korn eller kraftigt Kløver, snart kun med den brune Lyng. Træer findes her ikke i aaben Mark, ja ikke engang den nøisomste Busk; Vestenvinden er en streng Herre, den taaler ikke saadanne Hindringer paa sin Vei. Vester paa bliver Landet fladere og tillige mere og mere øde. Det hvide Sand kigger stedse hyppigere frem gjennem det tynde Lag Muld, sumpige Engstrøg vexle med store Strækninger, tæt oversaaede med Rullesteen, og snart seer man intet Andet end Sandbjerge, Klitterne, hvis stadig vexlende Former tegne sig skarpt mod Vesterhavets dybe Blaae.

Den Reisende, der nærmer sig Vestervig-Kirke, vil ikke see noget Eiendommeligt ved den fremfor saa mange andre af vore større Landsbykirker; thi et høit, temmelig smalt Taarn og et stort teglhængt Tag er det meest iøinefaldende.

Og sikkert nok, Bygningens nuværende Ydre taler kun meget utydeligt om, at vi have et af vore interessanteste Fortidsminder for os, den sidste, mishandlede Levning af det fordum saa rige og anseete Vestervig-Kloster.

Det var i det første Tiaar af det 12te Aarhundrede, at Klosteret blev stiftet som Bolig for regelbundne Chorherrer af Augustiner-Ordenen og indviet til St. Thøger. Denne, en Geistlig fra Thüringen, drog som Missionair til Norge og blev her Capellan hos Olaf den Hellige. Da Kongen var falden

1030 i Slaget ved Stiklestad, gik Thøger til Danmark og opførte sig i den afsidesliggende Egn, hvor senere Vestervig-Kloster blev bygget, et lille Bedehuus af Rør og Grene. Snart fik han Ord for sin store Hellighed, og da der efter hans Død saaes Lys brænde over Graven, blev hans Kanonisation udvirket i Rom 1067 af Præsten Ulfrik. Dette vakte imidlertid nogen Modstand hos Svend Estridsen og Børglums Bisp, ja Kongen forlangte endog, at Ildprøven skulde foretages med den Afdødes Been. Dette skeete — Benene sprang af sig selv tilbage fra Ilden, og Ingen vovede længere at betvivle hans Værdighed til at optages blandt Kirkens Helgene. Den høitidelige Skriinlæggelse i Klosterkirken skal dog først have fundet Sted 1197. Paa Høichorets Alter blev Helgenskrinet henstillet, og rige Gaver strømmede ind for at vinde St. Thøgers Forbøn. Hvor rigt dette Helgenskriin har været udsmykket, see vi deraf, at Knud Gyldenstjerne og Ove Lunge i Aaret 1535 gave Qvittering for 1084½ Lod Sølv tagne af: «St. Thøgers Skriin, to Arme (Reliquiegjemmer) og en Monstrans.»

Kannikkerne paa Vestervig vare just ikke bekjendte for Lydighed mod deres Foresatte eller for et christeligt Liv. Saaledes vide vi, at de i Aaret 1188 udjoge Provsten af Klosteret, fordi han foreholdt dem det Forargelige i deres ryggesløse Levnet, og et Hundrede Aar senere vedtoge de at spise Kjød til Trods for et af Erkebisp Absalon givet Forbud. Klosterets gode Dage varede ikke længe; thi allerede i Midten af det 14de Aarhundrede høre vi Tale om Indgreb i dets Rettigheder, og henimod Reformationen mistede det efterhaanden sin Selvstændighed. Christian II forlehnede saaledes Bisp Andreas Muus af Oslo med det i Aaret 1522. Den sidste Provst paa Vestervig, Svend Mogensen, forestod Klosteret til 1536, da det blev inddraget under Kronen; men han opholdt sig dog paa Stedet som Forstander for Jordegodset, indtil Erik Rud 1547 blev den første kongelige Lehnsmand her. Hvad Kannikkerne angaaer, da havde de Tilladelse til at blive boende, saafremt de vilde indordne sig under de

nye kirkelige Forhold. Da Lehnet under Frederik III blev inddraget og omdannet til Amt, kjøbtes Klosteret med tilhørende Gods i Marts 1661 af Hollænderen Jochum Irgens, der faa Aar efter Kongens Død blev optaget i Adelsstanden og siden skrev sig «Jochum Irgens von Westervig». Denne Irgens lod de gamle Klosterbygninger nedbryde og opførte et pragtfuldt Herresæde paa deres Fundamenter. I Vinteren 1703 brændte Bygningen, hvorved tillige Kirken led betydeligt, og en Mængde Documenter, Klosterets Historie vedrørende, gik tabt. Af Gaarden oprettedes der i 1731 et Stamhuus for den Moldrupske Familie, og Aaret efter opførte Oberst Jens Moldrup en ny Hovedbygning paa den gamles Plads, men heller ikke af denne er der længer noget Spor tilbage. I Aarene 1839-40 blev den nedrevet, og Jorderne udskiftedes mellem tvende Parcelgaarde, Vestervig Over- og Nedergaard.

Hvormeget end Klosterets Kirke har lidt i Tidernes Løb ved Nedbrydning af det Oprindelige, Ildsvaade og Tilbygninger, saa kunne vi dog endnu af det Tiloversblevne danne os et ret fyldigt Billede af denne Bygnings oprindelige Udseende. Kirken, der dannede den nordre Fløi i det samlede Bygningsanlæg, var opført i den latinske Korsform som en treskibet Basilika, hvis Hovedskib omtrent var dobbelt saa høit og bredt som Sideskibene. Den romanske Stiil — Rundbuestilen — blev gjennemført i klare, alvorsfulde Træk, der stode godt i Samklang med Bygningsemnet, den omhyggeligt tilhugne Qvadersteen af Granit. Hver af Hovedskibets Sidemure hvilede paa fire kraftige, ved Rundbuer forbundne Piller, der afvexlende vare runde og fiirkantede, og idet den vestligste af Buerne støttede sig til Hovedskibets Gavlmuur og den østligste til Hjørnepillen mod Tværskibet, fremkom saaledes fem Arcader ind til hver af Sideskibene. Langhuset adskiltes mod Øst fra Choret ved et kraftigt fremtrædende Tværskib af samme Høide og Brede som Hovedskibet, hvorved Korsformen udtalte sig tydeligt saavel i Kirkens Plan, som i dens Ydre. Korsskjæringen var begrændset af fire kraftige Piller, forbundne

Grundplan af Vestervig-Klosterkirke.

A. Apsis.
B. Høichoret.
C. Korsskjæringen.
D. Korsfløiene.

E. Hovedskibet.
F. Sideskibene.
G. Taarnet.

Den mørke Skravering betegner det Ældste, den lysere det senere Tilbyggede, de punkterede Linier betegne hvad der er forsvundet.

A
B
C
D
D
E
F
F
G

Nord ←

Opmaalt og tegnet af I. B. LØFFLER.

ved Gjordbuer, mod Hovedskibet, Korsfløiene og Høichoret. Dette havde samme Længde som Brede og afsluttedes sandsynligviis med en halvrund Apsis (Chorslutning) i Øst. Da Tværskibet og Choret vare bestemte for Klosterets Geistlige, hvis daglige Gudstjeneste holdtes i Korsskjæringen, maa det antages, at denne ved en Træ- eller Steenskranke har været aflukket mod Hovedskibet. I Nord og Syd var den vel paa lignende Maade afsondret fra Korsfløiene, men aaben mod Høichoret, hvis Gulv vel var hævet nogle faa Trin over den øvrige Deel af Bygningen. Hvorvidt Kirken oprindelig har havt Taarn i Vest, lader sig næppe med Sikkerhed afgjøre; dog turde det være en sandsynlig Antagelse, at dette ikke har været Tilfældet, men at Kirken mod Vest har havt en lignende simpel Gavlafslutning som f. Ex. Klosterkirkerne i Sorø og Ringsted og som disse over Korsskjæringen et Spiir til Anbringelse af Klokkerne. Et fladt Bjælkeloft, maaskee med enkelte Prydelser i Farve, strakte sig over Hovedskibet, og paa samme Maade har vel ogsaa den øvrige Bygning været dækket med Undtagelse af Apsis, over hvilken det maa formodes, at et Hvælv i Form af en fjerdedeels Kugle har været spændt. Af Indgange har Kirken næppe havt flere end tre, to mod Syd til de Geistliges Behov og een mod Nord, gjennem hvilken Lægmænd havde Adgang. Den Alvor og Djærvhed, der maa have udtalt sig gjennem Bygningens Forhold og Former, er bleven forhøiet ved det rolige Lys, der faldt ind gjennem Hovedskibets og Tværskibets høitsiddende, temmelig smalle Vinduer.

Af Sideskibene kan det søndre næppe have havt Vinduer, da det formeentlig maa have stødt op til en langs med det liggende aaben Buegang, den saakaldte Korsgang, der vendte ind mod Klostergaarden.

Noget rigt Formspil i de architektoniske Enkeltheder fandtes ikke i Vestervig-Kirke, men disse vare eiendommelige og Udførelsen omhyggelig. Capitælerne paa de runde Piller vare smykkede med kraftige Bladformer eller Planteslyngninger, og den Afvexling i den plastiske Decoration, vi saa ofte finde

i Bygninger fra den romanske Periode, har ogsaa været tilstræbt her. Fodstykkerne havde, ligesom ogsaa Kirkens udvendige Sokkel, i Grundtrækkene den attiske Profil, et Huulled mellem tvende Rundstave. De fiirkantede Piller vare tarveligere udstyrede, idet de foroven kun bleve dækkede med en leddeelt Plade og mod Gulvet havde en skraat afskaaren Fod.

Udvendig, i de halvrunde Buer over Dørene var der indsat Kampesteensfyldinger, prydede med kirkelige Billeder i lavt Relief. I Overeensstemmelse med dens indre Betydning var Chorslutningen sikkert den Deel af Bygningen, der i sit Ydre har været særlig udmærket. Ofte finde vi paa samtidige Mindesmærker Apsis afdeelt i eet eller tvende Stokværk, ved Lisener eller Halvsøiler, foroven samlede ved runde Buer, og Sandsynligheden taler for, at en lignende Anordning har fundet Sted her. Bygningens Dimensioner vare ret anseelige. Den samlede indvendige Længde udgjorde omtrent 67 Alen, Tværskibets 37 Alen. Hovedskibet havde en Høide af circa 18 Alen til en Brede af 10½ Alen. Af det Billede, vi her have søgt at give af Vestervig-Kirke, som den stod ved Midten af det 12te Aarhundrede, fremgaaer, at vi i den havde en klart udpræget, romansk Basilika, saaledes som denne udviklede sig i Landene Norden for Alperne. Grundtanken i Anlæget finde vi vel i alle vore større middelalderlige Kirkebygninger, men i ingen af disse see vi som her den runde, fritstaaende Pille umiddelbart optræde som Støtte for Hovedskibets Sidemure, hvad der udelukkende var Tilfældet i de første oldchristelige Basiliker, hvor Søiler fra Ruiner af Templer og Haller maatte gjøre Tjeneste.

Betragte vi nu Kirken, som den staaer i vore Dage, føle vi ret levende, hvor tung en Skjæbne den har fristet. Dens Ydre røber ikke, at vi have en treskibet Bygning for os; thi saavel Hovedskibet som Sideskibene ere samlede under eet fælles Tag. Korsfløiene ere nedbrudte og Sideskibenes Ydermure fortsatte hen over den derved opstaaede Aabning. Ogsaa Høichoret er forsvundet. Da dette blev tilintetgjort — man

antager kort efter Reformationen —, søgte man blot at faae Aabningen tillukket, og saaledes opstod den hæslige Muursteensgavl, der nu afslutter Kirken i Øst, til hvilken et lavt, charakteerløst Sacristi blev knyttet i Aarene 1839-40, strax efter at en Magazinbygning, der stødte umiddelbart op til Gavlen, var bleven nedbrudt. Oppe paa Gavlen seer man i Omrids Gjordbuen, som oprindelig dannede Skjellet mellem Korsskjæring og Høichor, og ved Udgravninger, som Meddeleren foretog i Sommeren 1868, fandtes Fundamenterne for Chorets Sidemure fuldstændigt bevarede. Apsis lod sig kun deelviis paavise, og det var øiensynligt, at Opførelsen af den omtalte Magazinbygning havde bevirket Forstyrrelse i Grunden. Som ovenanført har Kirken et høit Taarn i Vest, men hvormeget det end drager Opmærksomheden til sig ved sin Størrelse, har det dog saare ringe Betydning i architektonisk Henseende. Spidsbuen afslutter saavel det store vestre Vindue som Lydhullerne i Gavlen, og Muurstenen er atter her Bygningsemnet undtagen i de nederste otte Alen af Muurværket, der er opført af Granit; men næppe engang dette Stykke, som endogsaa nogle Steder har Sokkelen med den attiske Profil, hører til den oprindelige Bygning, hvad der senere skal vises. Ogsaa i Sideskibenes Kampesteensmure tyder det mindre omhyggelige Muurværk paa en langt senere Tid, ligesom vi hverken mod Nord eller Syd finde den pofilerede Sokkel.

I Aaret 1547, medens Svend Mogensen endnu opholdt sig paa Vestervig, blev St. Thøgers Sognekirke, der laa 2-300 Skridt Nordvest for Klosteret, nedbrudt og en Deel af Qvaderstenene efter gamle Beretninger benyttede til tvende Udbygninger ved Kirken, «saa at den nu er afdeelt i tvende Hovedgange». At Klosterkirken fra dens første Tid har havt Sideskibe, viser noksom hele Anlæget, og vi kunne derfor kun i Efterretningen see et Vidnesbyrd om, at Sideskibene ved denne Tid ere blevne ombyggede og udvidede.

Trods de Misgreb, der ogsaa i Kirkens Indre have fundet Sted, staae dog endnu Hovedskibets Sidemure med de kraftfulde

Piller og rundbuede Arcader som ærværdige Minder fra Kirkens tidligste Dage, men de føle sig som Fremmede trods den Tvang, man har udøvet mod dem. At Langhuset er blevet afkortet i Vest — omtrent 2 Alen —, see vi strax derved, at Taarnets indvendige Muur afskjærer den sidste Arcade paa Sydsiden saaledes, at det tiloversblevne Buestykke ikke er stort mere end en fjerdedeels Cirkel. Mod Nord er Beviset ikke mindre klart, idet man her ganske har borttaget den afskaarne Bue og istedetfor denne opført en Halvbue af Muursteen, der altsaa er bleven betydeligt lavere end de øvrige Arcader. Man kan derfor næppe med nogen Sandsynlighed antage, at det udvendige nederste Parti af et oprindeligt Taarn skulde være blevet staaende, medens det Indvendige fuldstændigt blev tilintetgjort, og hele Taarnet maa derfor ifølge sin Charakteer ansees som en Tilbygning fra den seneste gothiske Tid*). At enkelte gamle Sokkelsteen findes her, beviser i og for sig Intet, thi overalt i den nærmeste Egn omkring Kirken finde vi saadanne, som f. Ex. ved Præstegaarden, hvor store Strækninger af den søndre Stuehuuslænge hvile paa ganske lignende Fodstykker. Med Langhuset staaer det overhvælvede Taarnrum i umiddelbar Forbindelse, da dets østre Væg til en Høide af 16 Alen er gjennembrudt og Aabningen afsluttet ved en leddeelt Spidsbue. Hovedskibets Bjælkeloft har maattet vige Pladsen for tvende Fag qvadratiske Krydshvælvinger, der paa den meest uorganiske Maade ere forbundne med Sidemurene. Naar denne Forandring er skeet, veed man ikke, men da den vestligste Hvælving umiddelbart og ubeskaaren slutter sig til Taarnmuren, synes det givet, at den maa være foregaaet senere end eller samtidig med dennes Opførelse. Den qvadratiske Hvælvingsform, der sjeldent træffes ud over Midten af det 13de Aarhundrede, kunde synes at staae i Strid med denne Slutning, men Fagene vilde blive uforholdsmæssig

*) Paa Taarnets største Klokke staaer Aaret 1513. Af Lehnsregnskaberne for V. Kloster sees, at Taarnets Tag er bleven udbedret og et Fløi opsat i Aaret 1654—55.

smalle, dersom man havde fulgt Sidemurens Arcadeinddeling, og desuden var der særlig Grund til at foretrække den samme Hvælvingsform, som maaskee alt tidligere var kommen til Anvendelse over Korsskjæringen.

Hovedskibets Hvælvinger bleve Aarsagen til, at Høikirkens Vinduer tilmuredes, idet Fligene skare sig ned over en Deel af dem. Udvendig fra saae man altsaa nu kun de blindede Vinduer, og da dette syntes stødende, fortsattes Hovedskibets Tag udover Sideskibene, saaledes som vi nu see det ved Betragtningen af Kirkens Ydre. Over Sideskibenes Hvælvinger — og da især over det nordres — finde vi Vinduerne saa godt bevarede, som vare de murede i den nyeste Tid, og atter her møder os den Simpelhed i Formerne, vi overalt træffe i Bygningens oprindelige Partier, idet Indfatningen kun bestaaer i en Smig, hvis rundbuede Afslutning paa det Omhyggeligste er udført i Kilesteen. Da Sideskibene bleve ombyggede, indsattes Krydshvælvinger, hvis Former i Gjord- og Skjoldbuer tydeligt bære Præg af deres sildiggothiske Oprindelse. Her følger vel Fagene Arcadeinddelingen, men Maaden, hvorpaa de ere forbundne med de runde og fiirkantede Piller, er saa ubehjælpsom, at man faaer Indtrykket af, at Hvælvingen aldrig har hørt med til det oprindelige Anlæg. Indfatningen om de spidsbuede Vinduer er udført i Muursteen, sikkert blot for derved lettere at bringe den tilsigtede Form tilveie.

Korsskjæringens oprindelige Charakteer er fuldstændig forvansket, og kun de fire kraftfulde Korspiller med deres halvrunde Gjordbuer i Øst og Vest ere bevarede fra Kirkens ældste Tid. Da Korsfløiene vare nedrevne, og de store Aabninger mellem disse og Korsskjæringen paa en eller anden Maade maatte udfyldes, opførte man til begge Sider Mure, forneden gjennembrudte af tvende spidsbuede Arcader, der adskiltes ved en fiirkantet Granitpille. Da man ved denne Inddeling øiensynligt forsøgte at tilveiebringe en lignende Charakteer som i Hovedskibet, ligger det nær at antage, at den

Hvælvingsform, der maaskee alt tidligere var valgt til at overdække Korsskjæringen, tillige blev Rettesnor for Hovedskibets Hvælv, der saaledes fik den qvadrate Form. — Samtidig hermed forlængede man Sideskibsmurene — som ovenanført — hen over de ydre Aabninger, og de herved indvundne langstrakte Rum, der overdækkedes med tvende Krydshvælv til hver Side, bleve altsaa umiddelbare Fortsættelser af Sideskibene. Ikke alene Korspillerne angive os Stedet, hvorfra Fløiene udgik, men selve deres Fortandinger i Hovedskibets Mure sees endnu tydeligt oppe under Taget.

Da Jordsmonnet uden for Kirken i Tidernes Løb er voxet, har dette foraarsaget, at man ved Omlægning af Gulvet efterhanden er kommen omtrent 13 Tommer over dets oprindelige Plan, hvorved Halvdelen af Pillernes smukke Fodstykker er bleven skjult. I en Bygning med slankere Former vilde dette næppe forstyrre Totalintrykket, men her, hvor Forholdene ikke taale at miste det Ringeste i Høide, virker det i høi Grad knugende.

Vi have nu seet, hvorledes ingen Deel af dette interessante Mindesmærke er bleven skaanet for Mishandling, men vi maae dog glæde os ved, at næsten alle Forandringer ere foretagne paa en saa raa og hensynsløs Maade, at Grundtrækkene i det oprindelige Physiognomi skinne klart igjennem, naar man ret søger at lære den gamle Klosterkirke at kjende.

Af lukkede Begravelser i Kirken fandtes indtil 1869 tvende, tilhørende den Moldrupske Familie. Den ene indtog det søndre Sideskibs østligste Hvælvingsfag og den anden Taarnrummets nederste Deel, der ved en Gitterdør var adskilt fra Hovedskibet. Med Familiens Tilladelse bleve de i det ovennævnte Aar nedbrudte og Kisterne hensatte under Taarngulvet. Blandt Gravstenene skulle vi blot nævne de ældste: Niels Strangesens og hans Hustru Ingeborg's fra 1424 og Peter Friis's fra 1483, denne i det nordre Sideskib og hiin i det søndre, begge i Kirkens østligste Deel.

Saavel udvendig paa Kirken, som i dens nærmeste Om-

egn, finde vi ikke faa Brudstykker og Enkeltheder fra Bygningens ældste Tid. I den søndre Sideskibsmuur, kun to Alen fra Jorden, er der indsat et halvrundt Kampesteens-Relief, som oprindelig har havt Plads over en af Kirkens Døre. Det fremstiller Christus thronende i Midten af en mandelformet Glorie, der bæres af tvende svævende Engle med udspredte Vinger og i folderige Klædebon. Det saakaldte «Vestervig-Kirkes Vartegn» er en fiirkantet Kampesteen — omtrent een Alen i Qvadrat — indmuret forneden i Taarnets Vestside. Relieffet herpaa bestaaer af fire Hoveder, to foroven og to forneden, mellem hvilke phantastiske Dyreformer og Ornamenter slynge sig. Almuen sætter denne Steen i Forbindelse med Sagnet om en Munk og en Nonne, der bleve indmurede for utugtigt Forhold. At Kunstneren i disse Fremstillinger har søgt at bringe en skarp Modsætning tilveie, er klart, idet de tvende øverste Relieffer fremstille Menneskehoveder med maskeagtige Træk, hvorimod de nederste ere phantastiske og hæslige Udtryk for det Afskrækkende hos det syndige og faldne Menneske. De øverste synes derefter at betegne det Gode, Uskylden, som Modsætning til de nederste, Synden, og ikke uden Betydning er det maaskee, at de slangeagtige Dyreskikkelser — Fristelserne? — udgaae fra de nederste Hoveder og slynge sig opefter. Hvor denne Steen oprindelig har siddet, lader sig næppe længer bestemme, men sandsynligt turde det være, at den har havt sin Plads ved een af Kirkens Døre for ved sit Billedsprog at stemme den Indtrædende til Alvor. — I Kirkegaardsmurens nordøstre Side er der indsat en halvrund Dørsteen, noget større end den ovenomtalte, paa hvilken Billedarbeidet forestiller et Kors i mandelformet Glorie mellem Alpha og Omega, og ved Siden af sidder en Qvader, der i lavt Relief har Lammet med Korset, omsluttet af en halvrund Bue. Vi finde desuden en sindbilledlig Fremstilling i en liggende Galt, udhugget paa en langagtig Kampesteen, der tidligere stod opstillet i en Have i Vestervig, men nu er ført til Museet for nordiske Oldsager i Kjøben-

havn. Ved en Kilde i Randrup By stod endnu 1732 et Trækors, helliget St. Thøger, og først i Begyndelsen af dette Aarhundrede skal det være ganske tilintetgjort.

Sagnet vil, at Liden Kirsten og Prinds Buris hvile paa Vestervig-Kirkegaard, hvor en Gravsteen, faa Alen fra Kirkens nordvestre Hjørne, knyttes til deres Navne. Stenen, der allerede er eiendommelig ved sin Form, idet den er over fem Alen lang, men kun atten Tommer bred, viser paa Overfladen i lavt Relief tvende Stave stillede over hinanden, som foroven afsluttes med et Kors og forneden have halvrunde Fodstykker. Langs alle Siderne seer man endnu Spor af Indskrift, men saa svage, at en Udtydning er umulig. Indhold og Form tyde saaledes hen paa en Mindesteen over Tvende, og da Graven blev undersøgt i 1610, medens Jørgen Urne var Lehnsmand paa Vestervig, fandtes den ogsaa deelt i tvende Rum og et Skelet i hvert af disse. Kæmpeviserne fortælle os, hvorledes Liden Kirsten lod sig forlokke af Prinds Buris, der til Straf herfor af hendes Broder, Kong Valdemar, blev berøvet sit Syn og paa anden Maade grusomt mishandlet. Ikke mindre haardt maatte Liden Kirsten bøde for sit Feiltrin, da hun af Broderen blev tvunget til at synge og dandse ved Gjæstebudet, indtil hun opgav Aanden. Hendes Liig førtes til Vestervig, hvorhen Buris fik Tilladelse til at drage fra sit Fængsel paa Sjøborg, og elleve lange Aar tilbragte han i Lænker ved sin Elskedes Grav, førend han døde og efter sin indtrængende Bøn stedtes til Hvile hos hende.

Henved halvottende Hundredaar ere nu forløbne siden Vestervig Kloster reistes. Ulykker af enhver Art have i Tidernes Løb ramt det og vel stærkest saadanne, som havde deres Rod i Mangel paa Kjærlighed til vore Fortidsminder. Først i vort Aarhundrede er Øiet blevet opladt for den rige Skat, vi i dem have faaet som Arv, og mangt et Vidnesbyrd have vi allerede om, at det danske Folk ikke alene værner om Arven, men stadigt søger at forøge den.

J. B. Løffler.

Militairoprøret i St. Petersborg 1825*).

I.

De hemmelige Selskaber.

Da Napoleon fuldstændig var bukket under ved Waterloo, og Frankrig anden Gang var overvældet af de Allieredes Hærmasser, vilde de seirende Fyrster for en lang Tid sikkre sig Ro og Fred. De vilde nedmane Revolutionens Spøgelse og sluttede derfor i September 1815 den hellige Alliance til gjensidig Hjælp og Beskyttelse, medens de samtidigt «anbefalede deres Folk med den ømmeste Omsorg daglig at bestyrke sig i de Grundsætninger og i Udøvelsen af de Pligter, som den guddommelige Forløser havde lært Menneskene». Det er bekjendt nok, at den østerrigske Minister, Fyrst Metternich, var Sjælen i dette Forbund; men han fandt en villig Støtte hos den russiske Keiser Alexander, som mere og mere hildedes i en religieus Mysticisme, der svækkede hans Aand og overalt lod ham see Sammensværgelser og Forræderi. Det var jo intet Under, at denne Mand, som havde besteget Thronen som en Medskyldig i sin Faders Mord, nu mod sit Livs Slutning overalt, i Statsraadet, i sine Leire og i sit Sovekammer, saae

*) Aus den Memoiren eines russischen Dekabristen. Lpz. 1869. K. Mendelssohn-Bartholdy: Geschichte Griechenlands von der Eroberung Konstantinopels durch die Türken im Jahre 1453 bis auf unsere Tage. I. Lpz. 1870.
G. G. Gervinus: Geschichte des neunzehnten Jahrhunderts seit den Wiener Verträgen. Sechster Band. Lpz. 1862.

dragne Dolke beredte til at gjennembore ham selv. Han støttede derfor med al Magt Østerrigs og Frankrigs Optræden imod de italienske og spanske Revolutioner, der viste, at Revolutionens Smitte endog havde grebet Fyrsternes Støtte, de staaende Hære. Han havde vel ogsaa en Anelse om, at revolutionaire Foreninger ikke vare ganske ukjendte i hans eget Land, blandt hans troe Russere; men han kjendte dog ikke Ondets Omfang.

Hemmelige politiske Selskaber havde alt været kjendte i Rusland før hans Thronbestigelse. De skjulte sig imidlertid i Reglen bag foregivne religieuse Øiemed; navnlig vare Frimurernes Selskaber stærkt udbredte. Mange intelligente og begavede Mænd, der under den raadende Enevælde ikke kunde finde nogen passende Virksomhed for deres Evner, lode sig optage i Frimurerlogerne, hvis ydre Former og Hemmelighedsfuldhed desuden maatte udøve en særlig Tillokkelse paa mangen phantastisk Aand, som bag disse Former troede at kunne finde Løsningen paa Livets Gaader. Lidt efter lidt kom Frimurerne i Miscredit som Revolutionaire og Jakobinere, og de vare i Keiserinde Catharina II's sidste Dage Gjenstand for en Deel Forfølgelser, som dog snart tabte sig; hendes Efterfølger, Paul I, begunstigede og fremmede endogsaa Frimureriet; i dette som i ethvert andet Punkt fulgte han Anskuelser, der vare hans Moders stik modsatte. Ogsaa Keiser Alexander var dem ikke ugunstig stemt førend mod Slutningen af sin Regjering. I April 1822 lod han udgaae en Ukas, som lukkede deres Loger og befalede, at enhver militair og civil Embedsmand skriftligt skulde forpligte sig til ikke at lade sig optage i nogen Loge eller hemmelig Forening.

Den russiske Nationalaand havde faaet et mægtigt Opsving ved Napoleons Angreb, og selv den russiske Hær, som nærmest repræsenterer den russiske Stat, var bleven greben af Vestens Ideer. For at forstaae dette maa man erindre, at preussiske og russiske Tropper lige til Congressen i Aachen (1818) holdt Dele af Frankrig besatte. Medens det

preussiske Officeerscorps imidlertid var opfyldt af Had til alt Fransk, følte den inderligste Afsky for enhver revolutionair Bevægelse og længtes efter Hjemmet, var Forholdet aldeles omvendt med Russerne. Kun Faa af dem vare bekjendte med de vestlige Landes mildere Sæder, mere humane Livsforhold og større Cultur; de fleste af de yngre Officerer havde hidtil kun levet et eensformigt Garnisonsliv i smaae russiske Garnisonsstæder eller hengivet sig til vilde bacchantiske Udskeielser i St. Petersborg. Under Frankrigs milde Himmel, blandt alle de nye, uvante Forhold frembød der sig stadigt Leilighed til Sammenligning med Forholdene i Hjemmet, og disse Sammenligninger faldt ingenlunde ud til Gunst for dette. Den russiske Hær var draget ud fra det fjerne Østen for at bekæmpe det franske Folk; men netop de dygtigste og bedste Elementer i den, navnlig Gardeofficererne, følte sig grebne af den nye Tids Aand. Lighedens og Frihedens Ideer grebe dem med Begeistring; de fordybede sig med Beundring i det franske Folks Historie, og det Spørgsmaal dukkede op, om ikke ogsaa den frie Forfatning med alle dens Goder kunde erhverves af deres Folk. Selv Keiser Alexander havde jo engang næret lignende Tanker og havde endog skjænket Polen en fri Forfatning; men den liberale Bevægelse i Tydskland havde snart skræmmet ham tilbage, og han saae da kun Samfundets Frelse i Bevarelsen af den fuldstændigste Absolutisme. Nu vendte den unge Militairadel tilbage fra sit langvarige Ophold i Frankrig; men i deres Hjem mødte de den gamle, dem nu forhadte Aand. Man knurrede over den grændseløse Bestikkelighed i Forvaltningen, over det haarde og vilkaarlige Politi, og man savnede enhver Garanti for personlig og politisk Frihed. Det Omslag, som var skeet hos Keiseren, lod ikke haabe nogen Afhjælpning af disse Onder eller noget liberalt Fremskridt. Der dannede sig derfor en Række hemmelige Selskaber, hvis Formaal nærmest var Omdannelsen af Rusland til et constitutionelt Monarki.

Det første politiske Selskab blev allerede stiftet 1816 af Alexander Murawjew, som var Oberst i Gardens Generalstab, af Nikita Murawjew, Capitain ved samme Stab, og Fyrst Sergius Trubetzkoy, Oberst for det Preobraschenskiske Livgarderegiment. Det næste Aar forenede Oberst Paul Pestel sig med disse og flere andre høie Militaire; de stiftede det første hemmelige politiske Selskab, som antog Navnet «Foreningen for det almindelige Vel» eller «Fædrelandets værdige Sønner». Statuterne for dette Selskab vare forfattede af Pestel og deelte Medlemmerne i tre Klasser: Brødre, Mænd og Bojarer. Selskabets Stiftere kaldtes Bojarer; blandt dem bleve Lederne og Secretairerne valgte. Ved Indtrædelsen i Selskabet var der foreskrevet særlige Formaliteter og Edsaflæggelser, som forpligtede de underordnede Medlemmer til blind Lydighed under Trusel med Tvang, Dolk og Gift. Foreninger af denne Art laae ligesom i Luften. Saaledes var samtidigt et andet Selskab «de russiske Riddere» i Begreb med at stiftes. Deeltagerne sluttede sig dog til den første Forening, som stadig optog nye Medlemmer, deriblandt endog en General, Michail von Wisin. Selskabet undergik nogen Forandring; man strøg de phantastiske Paragrapher om Edsaflæggelse, blind Lydighed, Tvang, Gift og Dolk; det blev kaldet: «Forening for det offentlige Vel», og Medlemmerne deeltes i fire Klasser. Den første Klasse skulde hemmeligt have Opsyn med Rigets samtlige Velgjørenhedsanstalter, den anden skulde sørge for den aandelige og sædelige Opdragelse, ved sit Exempel medvirke til Ungdommens Underviisning og virke paa den ved Foredrag og Skrifter. Den tredie Klasse skulde have Opsyn med Retspleien, medens den fjerde Klasse særligt skulde beskjæftige sig med den politiske Økonomi, søge Midler til at forøge Nationalrigdommen, hæve Folkeindustrien og Crediten, agitere mod Monopoler o. s. v.

Selskabets Stiftere og første Medlemmer dannede Centralforeningen. En Præsident, som førte Titlen «Forbundets Overhoved», og fire Medlemmer bleve valgte blandt Centralfor-

eningen. De dannede Centralraadet og havde den udøvende Magt. Centralraadet og Centralforeningen udgjorde tilsammen Centraldirectionen og havde den øverste lovgivende og dømmende Magt. Selskabets Anliggender bleve afgjorte ved Stemmefleerhed; ved Indtrædelsen maatte de nye Medlemmer afgive en skriftlig Forpligtelse, som dog dem uafvidende blev brændt. Enhver kunde frit udtræde mod den Forpligtelse at holde Alt hemmeligt. Den første Deel af Selskabets Love blev efter Bindets Farve kaldet den grønne Bog. Den anden Deel var forfattet af Fyrst Trubetzkoy, men blev forkastet af Centraldirectionen og 1822 brændt mellem andre af Oberst Alexander Murawjews Papirer. Selskabet bestod af flere Directioner, saaledes to i Moskau og to i St. Petersborg; af Directionerne i Syden maa især mærkes den i Tultschin; den blev nemlig ledet af Oberst Paul Pestel, den Mand, der kan betragtes som Lederen af den hele senere Bevægelse.

Pestel var en Søn af den sibiriske Generalgouverneur Pestel, som 1822 blev anklaget for Underslæb, afsat fra sit Embede og senere levede i trange Kaar. Han var først Officeer i Keisergarden og Adjutant hos Grev Wittgenstein-Berleburg, den commanderende General for den anden Armee i Syden; senere blev han Oberst for Infanteriregimentet Wjätka. Den store Undersøgelsescommission søgte naturligviis senere at fremstille ham i det sorteste Lys. Han pønsede paa at tilintetgjøre den hele keiserlige Familie, hed det; han var en Socialist, der tænkte paa ved en Agerlov at give Bønderne Jordeiendomme. Efter sine egne Bekjendelser ønskede han at blive Ruslands Washington, og han bøiede sig kun nødigt for sine Venners constitutionelle Planer. Efter alle sine nærmere Omgangsfællers eenstemmige Mening var han en Mand af stor Aand og Begavelse, med en Jerncharakteer og en urokkelig Overbeviisning om sine Hensigters Reenhed og Nytte for Fædrelandet. Det var ved disse Egenskaber, at han beherskede alle sine Omgivelser og senere holdt Liv i den hensygnende Bevægelse.

I den ældre Forenings Forsamlinger forhandlede man kun om constitutionelle Regjeringsformer og monarkiske Indretninger, skjøndt den republikansksindede Pestel, som ovenfor angivet, hørte til dets Stiftere. Det var et andet, noget senere tiltraadt Medlem, Nowikow, som i den udvidede Forening for «det offentlige Vel» først fremsatte Forslaget om at grundlægge en Republik og samtidigt meddeelte et Udkast til en saadan Forfatning. Paa en Forsamling af Centraldirectionen udtalte Pestel dernæst, at han blandt alle Regjeringsformer gav Republikken Fortrinet. I den derpaa følgende Discusion skal der efter de fleste Tilstedeværendes Paastand ikke være bleven taget nogen endelig Beslutning; men senere blev dog den republikanske Regjeringsform antaget. I Beretningen om Undersøgelsescommissionens Virksomhed*) vil man ogsaa finde fremsat den Paastand, at der i denne Forsamling blev discuteret om Keisermord, og Beretningen vil heraf forklare de strenge Straffedomme, som senere fældedes over Deeltagerne; men disse Beskyldninger ere aldeles ugrundede.

Der blev stadigt optaget nye Medlemmer i Selskabet; men flere af Stifterne begyndte efterhaanden at tvivle om Udførligheden af deres Planer og afbrøde deres Forbindelse med det hemmelige Selskab; iblandt disse var endog en af de første Stiftere, Oberst Alexander Murawjew. Uagtet han ikke senere deeltog i de hemmelige Selskaber eller i Oprørsforsøget, og hans Forbrydelse altsaa kun kunde siges at have været Deeltagelse i det hemmelige Selskab, blev han dog i 1825 dømt til sex Aars Tvangsarbeide og derpaa forviist til Sibirien, en Dom, som Keiser Nicolaus formildede til Forviisning uden Fortabelse af Rang eller Adel. Der indtraadte efterhaanden ogsaa flere Meningsforskjelligheder, og Pestel foreslog derfor at sammenkalde et Udvalg fra alle Foreningens forskjellige Directioner; disse Udvalgte skulde træffe en Afgjørelse om Selskabets Fremtid. Denne Forsamling kom da ogsaa

---

*) Rapport du comité d'enquête. Paris. 1827.

virkelig sammen i Moskau i Begyndelsen af 1821. Forhandlingerne opklarede imidlertid saa tydeligt den store Meningsforskjel, at flere Medlemmer skriftlig udmeldte sig, og da Møderne desuden ikke godt længere kunde fortsættes uden at tildrage sig Politiets Opmærksomhed, udtalte Udvalgets Formand, Nicolay Turgenjew i dets Navn, at «Foreningen for det offentlige Vel» var opløst. I St. Petersborg blev Selskabet i Virkeligheden ogsaa opløst; men Oberst Pestel og hans tro Ven og Beundrer, General-Intendant Juschnewsky*), erklærede strax ikke at ville anerkjende Foreningens Opløsning. Deres Plan var at fjerne alle Vankelmodige og Frygtsomme ved at henvise til det Farefulde ved Foretagendet, medens de vilde gaae bestemt og hensynsløst frem med de Modige. I en Forsamling af Directoriet i Tultschin holdt Juschnewsky ogsaa en Tale, der tilsigtede at bortskræmme de Frygtsomme, men Talen havde en ganske uventet Virkning. Der udtraadte ikke blot intet Medlem, men Medlemmernes Virksomhed voxede netop fra den Tid. De ældre af Pestel forfattede Statuter med deres strenge og hemmelighedsfulde Forskrifter traadte atter i Kraft. Medlemmerne deeltes atter i tre Klasser: Brødre, Mænd og Bojarer. Til Selskabets Ledere valgtes Pestel, Juschnewsky og senere tillige Oberst Murawjew-Apostol.

Det hemmelige Selskab i Tultschin antog nu Navnet «Sydens Selskab» og udfoldede en usædvanlig Virksomhed og stor Kraft. I Aaret 1823 kom Medlemmerne af dets Afdelinger sammen i Kiew, hvor man vedtog den af Pestel for-

---

*) Han blev senere dømt til Døden, men benaadet med livsvarigt Tvangsarbeide. Han levede i otte Aar i meget tarvelige Kaar i Sibirien, da hans Formue blev beslaglagt, til Revisionen af hans Intendanturregnskaber blev fuldendt. Til stor Glæde for den gamle, grundhæderlige Mand kom Revisionen dog sluttelig til det Resultat, at hans Bestyrelse ikke blot ikke havde paaført Staten noget Tab men endog ved forstandige og hensigtsmæssige Forholdsregler skaffet den betydelige Fordele. Han døde 1839 i Nærheden af Irkutsk.

fattede Lovbog. Med Hensyn til Keisermord var der deelte Meninger. Iøvrigt var det allerede i Efteraaret 1823 Meningen at prøve et Oprør under den store Maneuvre ved Leiren i Egnen om Minsk. Planen maatte imidlertid opgives, da Maneuvren blev udsat. I April 1824 vilde man under en keiserlig Revue paany slaae løs. Man vilde fra Leiren rykke frem mod Kiew og Moskau; fra denne By skulde derpaa Murawjew-Apostol rykke frem mod St. Petersborg. Heller ikke ved denne Revue gik det imidlertid efter Ønske, og ogsaa denne Plan blev altsaa til Intet. Naar man vil spørge, om de Sammensvorne havde nogen rimelig Udsigt til et heldigt Udfald, kan dette næppe ganske benegtes, naar man erindrer de russiske Soldaters blinde Lydighed mod deres Officerer og erfarer, at der blandt de 37 Personer fra «Sydens Selskab» som senere bleve dømte, fandtes en General, fem Oberster, der hver commanderede sit Infanteri-Regiment, flere Oberstlieutnanter, Majorer og Capitainer, to commanderende Kavallerioberster og en Batterichef foruden flere Oberster i Generalstaben. Ogsaa alle de øvrige Domfældte vare paa en enkelt Undtagelse nær Officerer, de fleste i activ Tjeneste; kun tre afskedigede Oberster findes opførte paa Listen over de Domfældte.

I St. Petersborg blev det hemmelige Selskab først reorganiseret mod Slutningen af Aaret 1822, da Gardecorpset vendte tilbage fra Litthauen. Det kaldte sig nu «Nordens Forbund» og deeltes i to Afdelinger, de «Overbeviste» og «Tilhængerne». Kun de Overbeviste valgte Medlemmerne af Directoriet, og kun dette alene kjendte Midlerne til at opnaae de tilsigtede Øiemed og Tidspunktet, da man vilde forsøge paa Udførelsen. Selskabets Overhoveder vare Capitain i Generalstaben Nikita Murawjew, Lieutenant i det finske Livgarde-Regiment Fyrst Obolensky, og Conrad Ryléjew, som tidligere havde været Underlieutenant ved det ridende Garde-Artilleri, men nu var Secretair i det russisk-amerikanske Handelscompagni. Af disse tre Mænd bleve de to første 1826 dømte til at halshugges, hvilken Dom for Murawjews Ved-

kommende blev formildet til tyveaarigt og for Obolensky til livsvarigt Tvangsarbeide. Ryléjew var en ædel, begeistret og poetisk Natur. I sine Fritimer fungerede han som Advocat og Klager for Fattige og Undertrykte, der hyppigt overfyldte hans Forværelser. Han var Sjælen i det senere ulykkelige Oprør, skjøndt han forudsaae det uheldige Udfald. Han vilde imidlertid frivilligt opoffre sig, da han var overbeviist om, at hans Exempel vilde finde Efterfølgere, naar Begyndelsen blot blev gjort. Han tog ogsaa, saa vidt muligt, al Skylden paa sig, bad personlig Keiseren og Commissionen om ikke at skaane ham, men blot lindre hans mindre skyldige Kammeraters Skjæbne. Den første Deel af hans Ønske blev villig opfyldt; han blev dømt til Partering, en Straf, som ved Keiserens Naade formildedes til Hængning.

Der opstod efterhaanden en vis Spænding mellem Foreningen i Syden og Norden. Baade Førerne i St. Petersborg og Moskau synes at have næret en vis Frygt for Pestels Alt overveiende Indflydelse og Kraft; men «Nordens Forbund» vedblev dog at bestaae, og i Aaret 1824 kom Pestel til St. Petersborg. Han beklagede sig bittert over den nordlige Forenings Uvirksomhed, over Mangel paa Enighed og Uovereensstemmelsen i de to Foreningers Love. Han fremsatte det Forslag at sammensmelte de to Foreninger, at vælge fælles Ledere og Formænd og at afgjøre alle Foreningsanliggender efter Stemmefleerhed. Disse Forslag bleve antagne, skjøndt der dog vedblev at herske nogen Meningsforskjel mellem de to Foreningers Førere*).

*) Gervinus søger i sit ovenfor anførte Værk p. 154—60 at godtgjøre, at der ingen hemmelige Foreninger mere bestod, i det Mindste ikke i St. Petersborg. Han støtter sig især paa Statsraad Turgenjews Vidnesbyrd; men denne taler nærmest om den ældre Forening, som jo ogsaa blev opløst 1821. Forøvrigt hævder St. Petersborger-Commissionen bestemt Foreningens Existens og stemmer paa dette Punkt overeens med de Sammensvornes egne Angivelser. Ovenstaaende Fremstilling støtter sig i det Væsentlige paa de Meddelelser, som findes

Et meget vigtigt Spørgsmaal, som maatte beskjæftige Pestel, var det polske og panslaviske. Russerne og Polakkerne ere forskjellige i Sprog, Tro og Historie, og den Tid ligger endnu fjern, da de to Nationer ville kunne sammensmeltes. Pestels Plan, som findes fremstillet i hans Lovbog, gik ud paa, at Polen skulde constitueres som særlig Stat, men skilles fra Litthauen og Ukraine; disse Provindser skulde derimod tilligemed Østersøprovindserne, Finland og Rusland samles til en Forbundsstat efter de nordamerikanske Fristaters Mønster. De skulde beholde deres indre Selvstændighed, men de militaire og udenrigske Anliggender skulde staae under en Centralregjering. I Aaret 1825 satte Sydens Forbund sig i Forbindelse med et andet Selskab, «de forenede Slaver», og indledede Underhandlinger med det «polske patriotiske Selskab» i Warschau. Det førstnævnte Selskab var stiftet i 1823 af to Artilleriofficerer, Brødrene Borissow, og tilsigtede alle slaviske Stammers Forening i en republikansk Forbundsstat. Da man gjorde dette Selskab bekjendt med Pestels Forfatningsplaner, aflagde Medlemmerne høitideligt Eed paa samme. Den keiserlige Undersøgelsescommission søger at fremstille disse forenede Slaver som grusomme, blodtørstige Cannibaler, der kun tænkte paa en radical Omvæltning og paa Keisermord. Der er intet Sandt heri; da man

---

i det citerede Skrift: Memoiren eines russischen Dekabristen. Forfatteren til samme var baade Medlem af det hemmelige Selskab og activ Deeltager i Oprøret, og der er ingensomhelst Grund til ikke at fæste Lid til hans Fremstilling, som er nedskreven paa et Tidspunkt, da Ingen mere vilde gjøre noget Ansvar gjældende, da de fleste Dommere alt vare afdøde, og kun fjorten Domfældte endnu vare i Live. Naar Gervinus paa det anførte Sted ogsaa vil gjøre gjældende, at Sydens Selskab ikke existerede, og beraaber sig paa Pestels Udsagn til Turgenjew om, at det kun bestod af en fem, sex Personer, er denne Paastand aldeles uholdbar. Om dette Selskabs uafbrudte Existens kan der aldeles ikke reises nogen Tvivl; Turgenjew tilsigtede ganske naturligt at gjøre Sammensværgelsens Omfang saa ringe som muligt og vilde ikke ved sine Udsagn forøge nogen Anklagets Straffeskyld.

saaledes gjorde denne Forening bekjendt med Planerne om at myrde Keiser Alexander, udbrød Medlemmerne eenstemmigt: «Det er mod Gud og Religionen». Omtrent hele dette Selskab blev senere domfældt. Det talte sex og tredive Medlemmer; af dem bleve otte og tyve domfældte, og et Medlem dræbte sig selv. En saa stor Strenghed synes ligesom Beretningens Ord at vise, at man har havt falske og overdrevne Beretninger om det.

Baade de polske og de russiske hemmelige Selskaber havde anstillet Efterforskninger for at komme paa Spor efter hverandre. Forbindelserne bleve indledede i 1825 ved en Sammenkomst i Kiew mellem Pestel og den unge polske Fyrst Anton Jablonowsky, som var forsynet med en Instruction fra den patriotiske Forening i Warschau. Pestel forklarede nøie sin Forenings Øiemed; han maatte nødvendigviis kjende Polakkernes Hensigter og Stilling til hans Planer. Der gaves ingen Mellemvei; enten maatte Polen erklære sig for eller mod den russiske Revolution. «Vi kunne tilkæmpe os vor Frihed uden Eders Bistand, men naar I nu forsømme at gribe den Haand, som række Eder til en Overeenskomst, miste I ethvert Haab om nogensinde igjen at kunne constituere Eder som selvstændig Nation», saaledes løde Pestels egne, næsten prophetiske Ord. Den kloge, vidtskuende Russers praktiske Planer mødte imidlertid kun Vanskeligheder, Mistro og halv Imødekommen hos den aristokratiske, i national og politisk Henseende indskrænkede Polak. Med Hensyn til den republikanske Forfatning, som Pestel ivrigt forsvarede, erklærede Fyrst Jablonowsky at det polske Selskab endnu ikke havde truffet nogen Afgjørelse i saa Henseende, men selv var han personligt stemt for den constitutionel-monarkiske Regjeringsform; Spørgsmaalet vedkom iøvrigt kun hans polske Landsmænd, og han maatte principielt modsætte sig enhver Indblanding af de russiske Sammensvorne i denne Sag. Med Hensyn til de nationale Grændser erklærede Fyrsten, at det patriotiske Selskabs Hovedøiemed var Polens Gjenoprettelse med de Grændser,

som Landet havde havt før Delingen 1793. Pestels Optræden ligeover for Fyrsten var i begge Henseender ganske den kloge Politikers, der overseer de mindre Uovereensstemmelser, men holder sig til Hovedsagen. Det nationale Spørgsmaal burde efter hans Opfattelse ikke volde nogen Vanskelighed; det burde i sidste Instans overlades til den litthauiske Befolknings egen frie Afgjørelse, om den vilde slutte sig til Polen eller til Rusland. Ogsaa Forfatningsspørgsmaalet lod han staae aabent, og spurgte endnu kun, hvad Polakkerne vilde foretage sig med den i Warschau residerende Storfyrste Constantin. Jablonowsky lovede kun, at intetsomhelst Løfte fra Storfyrstens Side skulde standse Sammensværgelsen. Sammenkomsten endte uden positivt Resultat; Pestel erklærede, at han følte sig skuffet i sine Forventninger. Det blev dog bestemt, at Forhandlingerne skulde fortsættes, og en ny Sammenkomst skulde finde Sted i Kiew det næste Aar (1826).

I Aaret 1826 vilde man endelig foretage det afgjørende Skridt. Denne Beslutning havde man taget ved Overeenskomsten med de forenede Slaver; men den nærmere Drøftelse hvilede endnu aldeles uafgjort hen, da Keiser Alexander i September 1825 fulgte sin syge Gemalinde til hendes Vinterophold i Taganrog. Opfyldt med dunkle, uhyggelige Anelser tiltraadte han denne Reise; sørgelige Tildragelser og onde Varsler nedtrykte ham; legemlige Lidelser plagede ham; men meest pinte det ham dog, at Revolutionens Spøgelse, som han overalt havde søgt at nedmane, nu atter truende skulde reise sig paa hans Vei. Allerede før sin Afreise fik han Angivelser om, at der i hans egen Hær fandtes Sammensværgelser, som truede hans Regjering og Liv. Ved sin Ankomst til Taganrog fik han endnu mere foruroligende detaillerede Oplysninger, som maatte tvinge ham til kraftige Forholdsregler. I en lidende Sindstilstand kom han tilbage fra en Udflugt til Krim, og blev angreben af Galdefeber, som ved Vintertid pleier at hjemsøge Egnen om det asowske Hav. I sin overtroiske

Stemning afviste han al Lægebistand og døde pludselig den første December.

De Sammensvorne havde under hans Reise begyndt at fatte Mistanke om, at deres Planer maatte være blevne forraadte for Regjeringen. En Oberst, som hørte til deres Forbund, blev saaledes pludselig afskediget. Man maatte beslutte sig til at lade Oprøret bryde løs før den berammede Tid og uden nogen nøie Aftale eller fast Plan. Keiserens pludselige Død forandrede nu Sagernes Tilstand, og den Mellemregjering paa over tre Uger, som indtraadte, gav dem atter Udsigt til et heldigt Udfald.

II.
Mellemregjeringen.

Ingen af den i Aaret 1801 myrdede Keiser Pauls fire Sønner synes at have næret nogen stærk Tilbøielighed til at bestige hans Throne. Alexander havde allerede i sin Ungdom af og til i sine mørke Øieblikke dvælet ved Tanken om at frasige sig Thronen, og i hans sidste Levetid vare disse Tanker paany dukkede op hos ham. Hans ældste Broder, den retmæssige Thronfølger, Storfyrst Constantin, havde en endnu større og mere afgjort Utilbøielighed til at bestige Thronen. Denne Fyrste lignede i mange Henseender sin ulykkelige Fader. Han besad den samme rasende Hidsighed, samme Sjælshaardhed og samme Særheder, men ikke Faderens Aand eller Kundskaber; han var en Blanding af de meest modsigende Egenskaber. Han kunde drive Gjæk med sine Soldater og Recruter, medens han paa samme Tid plagede dem med sin paa een Gang barnagtige og barbariske Støvlettjeneste. Snart kunde han vække Beundring ved sine Vittigheder, som vidnede om høi Grad af Forstand og Menneskekundskab, snart Forundring ved sin Aandsfraværelse og sine indskrænkede Evner. Man kan derfor vel forstaae, at hans Familie med Uro imødesaae den Tid, da han skulde bestige

Thronen; den frygtede, at samme Skjæbne skulde ramme Sønnen som Faderen. Heller ikke Constantin var fri for lignende mørke Tanker. Mere end een Gang yttrede han Frygt for at komme til at miste sit Liv ved Strikken; han havde, som han ret vittigt udtrykte sig, en altfor kilden Hals til at due til russisk Keiser. Hans egen Utilbøielighed mødtes saaledes i Enighed med hans Families Planer. Han havde i Aaret 1820 ladet sig skille fra sin første Hustru, en coburgsk Prindsesse, og som Paaskud til at fjerne ham fra Thronen greb man hans morganatiske Ægteskab med den polske Grevinde Johanna Grudzinska, der af sin Svoger Alexander blev ophøiet til Fyrstinde Lowitz. En keiserlig Ukas udelukkede udtrykkelig Børn af et ujevnbyrdigt Ægteskab fra Thronfølgen, og i et Brev af 26de Januar 1822 til sin Broder, Keiseren, gav Constantin et bestemt og uigjenkaldeligt Afkald paa Thronen til Fordeel for sin Broder Nicolaus. Dette mærkelige Skridt var imidlertid hverken bekjendt i den keiserlige Familie eller blandt Folket. Keiser Alexander tøvede paa sin sædvanlige ubestemte Maade mere end eet Aar, før han meddeelte sin Broders private Brev i et officielt Document. Først i Sommeren 1823 lod han et saadant affatte af Erkebiskop Philaret og gjemme i Domkirken i Moskau. Da Erkebispen gjorde ham opmærksom paa Sagens Vigtighed og det Betænkelige ved at holde den saa fuldstændig hemmelig, tillod Czaren, at der paa tre Steder blev nedlagt Copier af det vigtige Actstykke, nemlig i Senatet, i Rigsraadet og i Synoden; men Alt skeete med en saa dyb Hemmelighedsfuldhed, at hverken Moskaus Gouverneur eller Constantin selv, ja ikke engang den udvalgte Storfyrst-Thronfølger fik Noget at vide derom; Nicolaus blev kun leilighedsviis af sin Moder underrettet om sin Broder Constantins, i sig selv retslig ugyldige, Familiebrev. Engang tidligere, i 1819, slog Alexander i en Samtales Løb paa, at hans yngre Broder vilde følge ham i Regjeringen; men Nicolaus, som var opdraget til Militair og hidtil slet ikke havde tænkt paa Regjeringen,

blev snarere bestyrtet end glad over denne Underretning; thi han troede ikke at være denne store Opgave voxen. Ved disse Antydninger var det senere blevet. Denne Uklarhed tiltalte ret Alexanders Sind. Da Fyrst Galitzin frimodigt gjorde ham Forestillinger mod at raade saaledes over et Verdensriges Skjæbne, svarede Czaren: «Lad os overlade det til Guds Forsyn; han vil bedre vide at styre Begivenhedernes Gang end vi svage Dødelige».

Da Alexander døde i Taganrog, havde Ingen i hans hele Følge nogen Anelse om Constantins Thronfrasigelse, og det viste sig snart, hvilken Forvirring den afdøde Keisers slet anbragte Tillid til Guds Førelse vilde fremkalde. Næppe var Sørgebudskabet kommet til Warschau, før Constantin skyndte sig med at hylde Keiser Nicolaus, og afsendte sin Broder Michael til St. Petersborg med Breve baade til Moderen og til Nicolaus; i disse Breve bekræftede han paany sin Thronfrasigelse. I Vinterpaladset i St. Petersborg holdt man den niende December netop en Takkegudstjeneste for Alexanders formentlige Helbredelse, da Budskabet om hans Død ankom. Efterretningen var naaet to Dage senere til St. Petersborg end til Warschau, men i Hovedstaden var man naturligviis endnu aldeles ukjendt med Constantins fornyede Afkald. Storfyrst Nicolaus besluttede sig strax til at aflægge Eed til Storfyrst Constantin i Warschau, og han modtog selv Eedsaflæggelsen af de indre Slotsvagter for sin fraværende Broder. Fyrst Galitzin og General Grev Miloradowitsch, der Begge kjendte Alexanders Testamente, søgte forgjeves at afholde Nicolaus fra denne Handling. Han betragtede sin Broders Thronfrasigelse som en reen Privatsag. Fyrst Galitzin begav sig nu til Rigsraadet. Dettes Medlemmer vidste allerede fra 1823, at Alexanders Testamente blev opbevaret i Raadets Archiv. Testamentet havde Keiserens egenhændige Paaskrift: «At forvare til det bliver fordret udleveret, men i Tilfælde af min Død at bryde før enhver anden Handling». Raadets Medlemmer, der, som det hed sig, «ikke vare andet

end Keiserens Raad», vilde ikke saaledes paa egen Haand offentliggjøre det og paatage sig Ansvaret for en saa stor Statshandling. Den i Senatet liggende Afskrift lod Justitsministeren ligeledes ligge uaabnet, og det blev forbudt Erkebiskopen at aabne den i Synoden opbevarede Copi. Selv da Nicolaus af Rigsraadets Medlemmer blev underrettet om den høitidelige og lovformelige Thronfrasigelse og Alexanders Testamente, blev han ved sit Forsæt: «Den, som ikke lyder mig og hylder min ældre Broder, er min og Fædrelandets Fjende», erklærede han bestemt, og selve Rigsraadets Medlemmer lode sig bevæge til at aflægge Constantin Eden. Heller ikke i Moskau vovede Erkebiskoppen at gjøre sin Pligt, men ventede ængstelig paa Efterretningerne fra St. Petersborg. Den ellevte fik han blot en mundtlig Ordre om at aflægge Eden til Keiser Constantin uden at aabne Originaldocumentet, og han lystrede uden Indvending.

Eden blev saaledes overalt i hele Riget uden nogen Modstand aflagt til Keiser Constantin; men Efterretningen om Alexanders Testamente udbredte sig efterhaanden; allehaande falske Rygter, Formodninger og Forventninger dukkede lidt efter lidt op; en usikker Ængstelse greb Alle. I St. Petersborg ledede Nicolaus stadigt kun midlertidigt Regjeringen. Han var nødt til at aabne alle «til Keiseren» indløbende Papirer; fra Warschau hørte man slet Intet. Snart derpaa ankom imidlertid Storfyrst Michael med sine Breve, der bekræftede den tidligere Thronfrasigelse. Men disse Breve vare kun private, ikke offentlige Documenter; de vare desuden skrevne, før Hyldningen i St. Petersborg var bleven bekjendt for Constantin. Nicolaus holdt derfor fast ved sin tidligere Beslutning. Hans Handlemaade lader sig vanskelig forklare af anden Grund, end at han vilde forebygge enhver Anledning til Uroligheder og Utilfredshed; han var nemlig, allerede før Efterretningen om Alexanders Død ankom, bekjendt med de hemmelige Selskabers Bestaaen og Formaal, ja kjendte endogsaa Navnene paa en stor Deel af

deres Medlemmer. Nicolaus skrev altsaa tilbage til Constantin, at han vilde underkaste sig sin Broders Villie, naar han endnu engang udtrykkelig vilde erklære sig. En Coureer blev sendt afsted med denne Skrivelse, og Storfyrst Michael maatte atter paa Reise. Han skulde i den liflandske Stad Nennal vente paa den nye Keisers Ankomst eller paa en nøie Efterretning om hans Thronfrasigelse.

Paa Veien forfeilede Michael et Bud fra Constantin, som paa Efterretningen om den skeete Hyldning overbragte et Svar af fjortende December, der bekræftede Thronfrasigelsen. Storfyrst Constantin, den i hele Rusland hyldede Keiser, blev rolig i Warschau, han modtog ingen Lykønskning, han brød ikke Seglet for nogen Pakke fra Ministrene, naar den keiserlige Titel var føiet til hans Navn. I St. Petersborg besluttede man endnu at afvente Courerens Tilbagekomst. De Papirer, som han endelig bragte med sig den fireogtyvende December, afgjorde al Tvivl. Det blev overdraget Geheimeraad Speransky at gjøre Udkast til et Manifest, som skulde offentliggjøres den sexogtyvende December, hvorpaa Eedsaflæggelsen til den nye Keiser skulde gaae for sig.

Samme Dag, som den omtalte Coureer ankom fra Warschau, var der ogsaa indtruffet en Pakke fra Alexanders Generaladjutant, Baron Diebitsch, til Keiseren. Den havde til Paaskrift: «Til Keiseren egenhændig! høist vigtig!» og indeholdt de Angivelser, som havde forbittret Alexanders sidste Dage. I disse Meddelelser var Tultschin angivet som Hovedsædet for Sammensværgelsen; i Hovedstaden var Chevaliergarden betegnet som mistænkelig, og nogle Sammensvorne i St. Petersborg vare navngivne; de skulde være fraværende for at holde en Sammenkomst med Ligesindede. Angivelsen blev befundet nøiagtig i dette Punkt, hvilket syntes at vise, at den i det Hele var paalidelig.

Samme Dag, den fireogtyvende December, optraadte ogsaa Jakob Rostofsoff, en ung Adjutant hos General Bystrøm, som Angiver. Man fik vel ingen nærmere Enkeltheder, men

erfarede dog saameget, at der ogsaa var andre Oprørsksindede end de af Diebitsch nævnte, og at Thronforandringen skulde give Anledning til Oprøret. Nicolaus blev dybt rystet over de gjentagne Angivelser. I et Brev, der er dateret den fireogtyvende December, skriver han saaledes: «Endnu holder jeg mig vel opreist; hvad det senere skal blive til, veed jeg ikke. Jeg føler mig fuldstændig sønderknust. Gid Gud vilde staae mig bi baade aandeligt og legemligt.»

I Mellemtiden havde de Sammensvorne anstrengt sig for at benytte det gunstige Øieblik til deres Planers Udførelse. Allerede fra den niende December havde de begyndt at holde forskjellige Sammenkomster og følte sig aldeles ikke hæmmede af Regjeringen. Alt, hvad denne foretog sig, var at lade Byens Gouverneur, Grev Miloradowitsch, anstille Efterforskninger. Man havde røbet disse Sammenkomster for ham; men den gamle, tappre General var en godmodig, umistænksom Herre. Han svarede kun: «Det er Narrestreger; lad de unge Mennesker bare i Ro læse deres slette Vers for hverandre».

Den fireogtyvende December kom det til en endelig Aftale hos Fyrst Eugène Obolensky, Lieutenant ved det finske Livgarderegiment. De i St. Petersborg tilstedeværende Hovedmænd for Sammensværgelsen toge Deel i Raadslagningen. De Fleste vege rigtignok tilbage for den meest yderligtgaaende Beslutning: at myrde Keiseren, og een af de Vildeste i Sammensværgelsen, en afskediget Gardelieutenant, Michael Kachowsky, udbrød harmfuld: «Med disse Philanthroper er der intet Udkomme; man skal simpelthen myrde, og kun det.» Man blev dog til Slutningen enig om at betroe Overcommandoen over den bevæbnede Magt til Fyrst Trubetzkoy, Obersten for det Preobraschenskiske Livgarderegiment, saafremt ingen mere erfaren Anfører i rette Tid skulde indtræffe fra Moskau. Det var Sammensværgelsens Ulykke, at dens Sjæl, den mægtige Pestel, netop skulde være fraværende i Syden. Trubetzkoy kunde hverken i Kraft eller Genialitet paa nogen Maade maale sig med ham.

De Sammensvornes Plan gik ud paa at samle saa mange af de oprørske Tropper som muligt paa Senatspladsen og, under Paaskud af at forsvare Constantins Rettigheder, nægte Nicolaus Lydighed og Eedsaflæggelse. Hvis Udfaldet blev heldigt, skulde Thronen erklæres for ledig, og der skulde indsættes en provisorisk Regjering paa fem Medlemmer; i samme skulde ogsaa Geheimeraad Speransky optages. Denne Mand havde i Alexanders første Regjeringsaar været en af hans meest indflydelsesrige Raadgivere, men var senere bleven styrtet og forviist fra Hovedstaden. Han gjaldt for Liberal. Den provisoriske Regjering skulde ved Hjælp af Rigsraadet og Senatet styre Landet, til udvalgte Mænd fra hele Riget havde gjort Udkastet til den nye Forfatning. Man vidste vel ikke sikkert, hvor mange Batailloner eller Compagnier man kunde gjøre Regning paa, men den Forvirring, som den nye Edsaflæggelse maatte fremkalde hos den simple Mand, turde man ikke lade ubenyttet. Hvis man kunde raade over et tilstrækkeligt Antal Tropper, skulde Vinterpaladset, de vigtigste Regjeringslocaler, Banken og Posthuset besættes for at forebygge al Uorden. Hvis Foretagendet slog feil, tilsigtede man at trække sig tilbage til Militaircolonierne ved Nowgorod for at støtte sig til dem. Forholdsreglerne vare ikke trufne nøie og bestemte; men paa alle Indvendinger og Bemærkninger svarede man kun: «Man kan dog ikke holde Prøve paa et saadant Foretagende som til en Vagtparade». «Man maa dog gjøre Noget; Begyndelsen og Exemplet vil nok bære Frugter», vare Conrad Ryléjews sidste begeistrede Ord, og alle Tilstedeværende skiltes med det Forsæt at tage Deel i de nu endelig trufne Beslutninger.

III.

Oprøret.

Den sexogtyvende December tidlig om Morgenen havde den nye Keiser samlet Divisions- og Brigadegeneralerne samt

Obersterne for Garderegimenterne i Vinterpaladset. Han oplæste sit Manifest for dem, gjorde dem ansvarlige for Hovedstadens Sikkerhed og befalede dem at aflægge deres Troskabseed i Generalstaben. Derpaa skulde de begive sig til deres Tropper og for dem oplæse Alexanders Testamente, Constantins Thronfrasigelse og den nye Keisers Manifest. Naar Tropperne vare tagne i Eed, skulde Regimentscheferne aflægge Beretninger om det Passerede. I Begyndelsen tegnede Alt godt; lidt efter lidt indløb der Beretninger fra de forskjellige Regimenter om, at Tropperne uden nogen Indvending havde aflagt den befalede Eed. Ved det ridende Gardeartilleri havde der dog ladet sig høre Stemmer, som negtede at aflægge Eden. Storfyrst Michael var netop samme Dags Morgen ankommen fra Stationen Nennal, hvor han saa længe forgjæves havde ventet paa Constantins Ankomst; han maatte nu ufortøvet begive sig hen til Gardeartilleriets Kaserne for at bringe Orden tilveie. Umiddelbart paa hiint første Ulykkesbudskab fulgte imidlertid det langt forfærdeligere, at Regimentet Moskau i fuldt Oprør marscherede lige løs paa Senatspladsen.

Capitainerne Tschepin-Rostowsky og Michael Bestushew havde negtet at aflægge Eden og derved fuldstændig ophidset Mandskabet. Nicolaus var paa Grund af sin militaire Strenghed ikke afholdt af den menige Mand. Man havde uden Vanskelighed faaet den lettroende Mængde indbildt, at Nicolaus var en Usurpator, som havde ladet sine to Brødre, Constantin og Michael, kaste i Fængsel. Man havde heller ikke ladet det mangle paa Penge og Brændeviin. Da nu Capitain Alexander Bestushew ved Gardedragonerne fremstillede sig for Regimentet som en Udsending fra Warschau, der havde Befaling til at forhindre Eedsaflæggelsen, og da dets egne Officerer tildeels foregik dem med Exemplet, var Udfaldet ikke vanskeligt at forudsee. Fyrst Tschepin-Rostowsky saarede med egen Haand haardt sin Brigadegeneral, sin Regiments- og sin Bataillonscommandeur, greb Fanen og førte sit Compagni ud af Kasernen; Michael Bestushew fulgte ham med

sit og nogle Hobe af de øvrige Compagnier, i Alt henved et Tusinde Mand.

De oprørske Tropper marscherede, som alt er sagt, hen til Senatspladsen, hvor de opstillede sig omkring Peter den Stores Mindesmærke og ventede paa yderligere Hjælp; men al Eenhed i Befalingen manglede; thi den udvalgte Dictator, Fyrst Trubetzkoy kom ikke tilsyne. Hvorfor han ikke til den bestemte Tid var paa sin Plads, har Ingen erfaret; han vidste det vel næppe selv, men han havde i det afgjørende Øieblik fuldstændig tabt Hovedet. Til enhver anden Tid havde han viist sig som en dygtig og energisk Mand, paa hvem man kunde forlade sig, og de Sammensvorne havde derfor havt al Grund til at betragte Valget som heldigt.

Paa Grund af denne Forvirring fik Keiser Nicolaus Tid til at samle sine troe Tropper omkring Vinterpaladset og Generalstabsbygningerne. Det Preobraschenskiske Regiments Kaserne var nærmest Vinterpaladset; Keiseren befalede derfor at hente en Bataillon af dette Regiment og begav sig selv udenfor Paladset. En nysgjerrig Mængde pressede sig sammen foran dette, og Nicolaus gav sig til at oplæse sit Manifest for denne Mængde for at fængsle dens Opmærksomhed til Bataillonens Ankomst. Opfyldte af Hengivenhed kastede alle de Forsamlede sig for hans Fødder; han kyssede de Nærmeste med de Ord: «Dette gjælder Eder Alle, Børn!» Efter den officielle Beretnings Fremstilling blev den dybe Stilhed en Tidlang kun afbrudt ved Lyden af Kyssene. At Mængdens Hengivenhed dog ikke var saa aldeles ublandet og begeistret, som man efter denne Fremstilling skulde formode, vil fremgaae af det Følgende.

Endelig rykkede den Preobraschenskiske Bataillon frem foran Paladset. Bataillonens Holdning var saa fast og rolig, at den, for at bruge Keiserens egen Lignelse, «stod som et i Granit udhugget Billede paa Pligtfølelse». Man har imidlertid atter her Leilighed til at bemærke, i hvor høi Grad Dagens Skjæbne var afhængig af en Mængde tilsyneladende

Ubetydeligheder. Regimentets Oberst var netop Fyrst Trubetzkoy; hvorledes vilde vel Regimentet have handlet, hvis Obersten ikke havde tabt Modet og gjemt sig? Bataillonen blev af Keiseren opstillet paa Hjørnet af den under Opførelse værende Generalstabsbygning. Sex Compagnier fra to andre Regimenter kom ligeledes til og fik af Keiseren deres Stillinger anvist. General Alexis Orlow blev sendt afsted for at hente Hestgarden; da Garden ankom, fik to Escadroner Befaling til at indtage en Stilling paa Senatspladsen, hvor de kun vare i halvhundrede Skridts Afstand fra Peter den Stores Statue. Det Moskauske Regiment stod opstillet i Quarré paa den anden Siden af Statuen, og da nu de to Escadroner sprængte frem for at indtage deres Stillinger, lagde den ene Side af Quarréen an for at sende dem en Salve. Capitain Bestushew stillede sig imidlertid op foran Fronten og commanderede: «Gevær ved Fod!» Nogle Kugler peb ham dog om Ørene, og et Par Mand af Garden styrtede ned af deres Heste, hvorpaa Rytterne gjorde omkring uden at føre deres Angreb til Ende.

Netop som disse første Geværskud lød fra Senatspladsen, indfandt Marinecapitain Nicolai Bestushew sig i Marinesoldaternes Kaserne. Hele deres Bataillon var netop samlet i Gaarden for at aflægge Eden; nogle Officerer havde vægret sig derved og vare blevne arresterede af deres Brigadechef, da Bestushew viste sig i Kaserneporten og høit raabte: «Børn! Vore blive angrebne; følger mig!» Hele Bataillonen fulgte ham; i sit Hastværk glemte Bestushew at medtage nogle Kanoner, som vare opstillede i Kasernens Arsenal; men iøvrigt haabede Oprørerne paa Understøttelse af det ridende Gardeartilleri, som skulde medbringe sit Skyts. Marinebataillonen naaede uhindret hen til Isakspladsen og opstillede sig i en Angrebscolonne bag det moskauske Regiment.

Kort derpaa fik Oprørerne yderligere Hjælp. Tre Compagnier af Livgrenadererne bleve af nogle yngre Officerer førte fra deres Kaserne til Senatspladsen. Disse Compagnier

rykkede i Stormskridt frem over Newaen og ind i selve Vinterpaladsets indre Gaard, hvor de haabede at træffe deres Kammerater. Her fandt de imidlertid en Gardesapeurbataillon opstillet. Man gjorde flere frugtesløse Forsøg paa at bringe Grenadererne til Lydighed mod den nye Keiser; men Soldaterne raabte høit: «Disse høre ikke til Vore»!, gjorde omkring og ilede til Senatspladsen for at slutte sig til de øvrige Oprørere. Underveis mødte Soldaterne udenfor Generalstabsbygningen selve Keiseren, som spurgte dem: «Hvorhen? Ere I for mig, saa sving til Høire; i modsat Fald, saa sving til Venstre!» En Stemme svarede: «Til Venstre»!, og den forvirrede Keiser befalede sine Tropper at vige til Side og lade Grenadererne komme forbi. I fuldstændig Uorden ilede nu alle disse Tropper hen til Pladsen foran Isakskirken, hvor de bleve optagne i det moskauske Regiments Quarré for at opstilles compagniviis.

Det afgjørende Øieblik nærmede sig mere og mere. Over to Tusinde oprørske Soldater vare nu forsamlede paa Senatspladsen. Bag dem pressede tætte, skrigende og larmende Skarer af den lavere Befolkning sig sammen. Mange iblandt disse vare bevæbnede med Øxer og Hakker. Det havde været en let Sag at vinde dem for Oprørerne, især hvis man havde ladet Soldaterne fordrive Politiet, som søgte at holde Mængden tilbage. Soldaternes Virksomhed indskrænkede sig imidlertid kun til med Kolbestød og Bajonetten at jage nogle svage Angreb af Hestgarden tilbage, og til at raabe Hurra for Keiser Constantin; da nogle Officerer havde udbragt et Leve for Constitutionen, spurgte Soldaterne, om det var Constantins Hustru; Officererne bekræftede dette, og nu raabte Soldaterne til en Afvexling: «Leve Constitutionen». De oprørske Officerer vare imidlertid aldeles raadvilde. Dictatoren var stadig fraværende; de, som vare udnævnte til hans Medhjælpere, vare heller ikke paa de anviste Poster, skjøndt de dog vare tilstede paa Pladsen. Man tilbød Oberst Bulatow Befalingen; han afslog den. Man tilbød Nicolai Bestushew den;

men han vægrede sig af den Grund, at han var Marinecapitain og ikke forstod sig paa Infanteritjenesten. Endelig paanødte man Fyrst Obolensky Overbefalingen. Han var ingen Tactiker, men kjendt og elsket af Soldaterne. Der herskede den fuldstændigste Uorden; Alle commanderede og skrege i Munden paa hverandre; Alle ventede paa Hjælp, og idet man oppebiede denne, indskrænkede man sig til at afslaae de fjendtlige Angreb uden selv at gaae angrebsviis frem, hvad der vistnok i de første Timer vilde have medført et heldigt Resultat; man vægrede sig haardnakket ved at overgive sig og tilbageviste alle Løfter om Benaadning.

Lidt efter lidt vare de forskjellige Troppemasser, som støttede Keiseren, ankomne og omringede de oprørske Tropper fra alle Kanter. I det Preobraschenskiske Regiments Quarré saae man den syvaarige Thronfølger (Ruslands nuværende Keiser) med sin Opdrager. Der var desuden opstillet to andre Regimenter, hvoriblandt Gardejægerne og nogle enkelte andre Batailloner. Hestgarden viste sig Keiseren i høi Grad hengiven; den gjorde fem Angreb mod det moskauske Regiment, men kunde ikke udrette Noget, da Angrebet ikke kunde skee med den behørige Kraft paa Grund af det glatte Føre. De øvrige Troppers Hengivenhed for Thronen var paa denne Dag ingenlunde fuldstændig eller ubetinget; de vaklede i den afgjørende Time. Da saaledes den anden Bataillon af Gardejægerne fik Befaling til at rykke frem og alt havde sat sig i Bevægelse, commanderede en af de Sammensvorne: «Venstre om!», og to hele Compagnier lystrede denne Ordre og vare ikke at bevæge til at rykke frem. Et andet Regiment vilde Oprørerne vistnok med Lethed have kunnet vinde for deres Sag, da de hemmelige Selskaber talte talrige Medlemmer i dets Rækker.

Keiser Nicolaus viste sig paa denne skjæbnesvangre Dag ingenlunde som en af Oldtidens mægtige Heroer, saaledes som den officielle Beretning gjerne vil fremstille ham. Han havde hemmelig givet Befaling til at holde Vognene beredte

til den keiserlige Families Flugt, og han var snarere blødhjertet og resigneret end heroisk; kort før han forlod Vinterpaladset, betegnede han saaledes sig selv som «et Offer». «Bed til Gud for mig, kjære Maria!» sagde han ved Afskeden til sin Søster. «Hav Medlidenhed med din ulykkelige Broder, hvem Guds og hans to Brødres Villie have udseet til Offer. Saalænge jeg har kunnet holde den Kalk borte fra mig, har jeg bønfaldet Forsynet derom, og jeg har gjort, hvad mit Hjerte og min Pligt fordrede af mig. Constantin, min Keiser, har tilbagevist den Eed, som jeg og hele Rusland skyldte ham. Jeg var hans Undersaat og maatte adlyde ham. Vor afdøde Engel maa nu være tilfreds; hans Villie er opfyldt, saa bittert og skrækkeligt det ogsaa er for mig. Endnu engang, hav Medynk med din ulykkelige Broder og bed til Gud for ham, thi han trænger til denne Trøst.» En saadan Stemning kan vel være meget smuk i og for sig, men den var ikke skikket til at imponere en raa Soldaterhob. Keiseren var afgjort stemt mod enhver Blodsudgydelse og havde kun nødigt givet sit Samtykke til Hestgardens Angreb. Da disse sloge feil, raadede flere af de høitstaaende Officerer ham til at bruge Kardætsker. Det ridende Artilleri, som var nær forhaanden, turde man imidlertid ikke stole paa, og der blev sendt Bud efter Fodartilleriet. I dette Mellemrum søgte flere Officerer forgjæves at bringe de oprørske Tropper tilbage til deres Pligt. General Suchasonet sprængte midt ind i deres Quarré og bad Soldaterne gaae fra hverandre, før Kanonerne bleve affyrede; man svarede ham, at han skulde pakke sig bort og lade Kanonerne fyre af. Storfyrst Michael red ogsaa modigt hen til Oprørernes Quarré og søgte at overtale Soldaterne til Lydighed; men han var selv nær bleven et Offer for dem; man frygtede for, at Storfyrsten maaskee kunde have Held med sig i sine Bestræbelser; en Pistol blev affyret mod ham, men den klikkede. Byens Gouverneur, den af Soldaterne høit elskede General Miloradowitsch søgte forgjæves at føre Soldaterne bort. Fyrst Obolensky greb hans Hest i Tøilerne for

at føre den ud af Quarréen, og stødte en Bajonet i Lysken paa Hesten for at redde Rytterens Liv; men i samme Øieblik traf Lieutnant Kachowskys og to Soldaters Kugler dødelig den tappre General, som havde kæmpet paa saa mangen en Valplads uden nogensinde at blive saaret. Den samme Skjæbne havde ogsaa Oberst Stürler, der var Chef for Livgrenadeerregimentet og søgte at kalde de frafaldne Compagnier tilbage til til deres Pligt. Ogsaa han faldt for en af Kachowskys Kugler.

Stemningen iblandt Nicolaus's Tilhængere blev mere og mere trykket. Enkelte Soldater gik endogsaa over fra de Keiserliges Rækker til Oprørerne, og Folkesværmene foran Vinterpaladset, som om Morgenen havde været saa fulde af Begeistring, begyndte endogsaa at kaste med Steen paa Tropperne; men Politiet, som nu følte sig sikkrere i sin Optræden ved saa mange Troppers Tilstedeværelse, drev efterhaanden Skarerne bort, medens Keiseren selv i rask Trav red frem og tilbage foran Vinterpaladset og snart strengt befalede, snart venlig bad Folket om at gaae fra hinanden og ikke længere hindre Troppernes Bevægelse. Ogsaa Keiserens Liv svævede, ham selv uafvidende, i Fare. Paa Admiralitetsboulevarden, kun tyve Skridt fra Keiseren, stod den tidligere nævnte Oberst Bulatow, hvem Oprørerne først vilde gjøre til Dictator i Fyrst Trubetzkoys Sted. Han havde tidligere vist Mod og Bestemthed nok. I det store Felttog 1812 havde han med sine Folk gjentagne Gange taget fjendtlige Batterier, og under den fjendtlige Kugleregn stedse været flere Skridt foran sit Compagni. Denne Mand stod nu, som sagt, kun tyve Skridt fra Keiseren med to ladte Pistoler. Han havde det faste Forsæt at berøve Nicolaus Livet; men det var, som om en usynlig Haand holdt ham tilbage. Da Keiseren den næste Dag personlig forhørte ham, og udtrykte sin Forundring over at finde ham blandt Oprørernes Tal, svarede Bulatow, at han tvertimod var forundret over at see Keiseren levende foran sig. «Hvad skal det sige?» spurgte

Keiseren. «Igaar stod jeg i to Timer, kun tyve Skridt fra deres Majestæt, med ladte Pistoler og med det faste Forsæt at berøve Dem Livet; men hvergang jeg lagde Haanden paa Pistolen, svigtede Modet mig.» Nogle Uger senere ombragte Bulatow sig i sit Fængsel ved Hunger. Han udholdt den skrækkeligste Kamp med sig selv, idet han tilbageviste alle Spiser, medens han sønderbed sine Fingerspidser under Hungerens Qvaler. Af en saadan Mand skulde man da i det Mindste have kunnet vente, at han vilde have udført sit Forsæt.

Endelig ankom der fire Stykker Skyts; men nu manglede Munitionen; medens man sendte Bud efter den, bleve Kanonerne stillede under Dækning af en Afdeling af Chevaliergarden under Commando af Lieutenant Annenkow. Endnu var ikke enhver Chance for Oprørerne forbi; Artilleriet fraterniserede tildeels med dem; Chevaliergarden, den keiserlige Families nærmeste Livgarde, var i høi Grad upaalidelig. De fleste Medlemmer af det hemmelige Selskab havde netop tjent i dette Regiment, og Lieutenant Annenkow hørte selv til Selskabet. Et kraftigt Angreb fra Oprørernes Side vilde, trods Overmagten, vistnok endnu være lykkedes; men det udeblev nu som tidligere. St. Petersborgs Erkebisp, Seraphim, viste sig imidlertid i fuldt Ornat, ledsaget af Erkebiskop Eugenius fra Kiew og flere Geistlige. Med Korset i Haanden besvoer han i den christelige Kjærligheds Navn Soldaterne om at vende tilbage til deres Caserner. Han lovede i Keiserens Navn alle Sammensvorne ubetinget Tilgivelse med Undtagelse af Ophavsmændene til Oprøret. Hans Bønner bleve imidlertid fuldstændig virkningsløse; man svarede ham kun: «Gaa hjem, Fader, og bed for os; her har Du Intet at bestille».

En Vinterdag i det kolde Norden varer ikke længe. Henimod Klokken tre begyndte det at blive mørkt, og endnu vare de oprørske Soldater samlede omkring Peter den Stores Statue; i en bidende Østenvind og under en ti Gaders Kulde stode de frysende i deres tynde Uniformer. Ved Mørkets Frembrud kunde man vente, at Folket, som kun med Magt

var jaget fra hinanden, i forøget Mængde vilde vende tilbage og understøtte Oprørerne. Endnu kunde Sagerne altsaa vende sig mod Nicolaus; men nu trængte energiske Mænd ind paa ham med de indstændigste Bønner om at gjøre Ende paa dette farlige Skuespil og ikke give Folket Tid til Overlæg. «Sire», raabte General Toll, «giv Befaling til at rense Torvet med Kardætsker eller frasiig Dem Thronen». Endnu engang lod Keiseren Mængden opfordre til at gaae fra hinanden. Da General Suchosanet meldte: «De Vanvittige forlange en Constitution», trak Keiseren paa Skulderen, gav Befalingen, men tog den strax tilbage. Endelig lod han lade med løst Krudt; det første Kanonskud lød; men Oprørerne lode sig ikke skuffe, og da den anden og tredie Kanon udslyngede Kugler, som fløi bort over deres Hoveder imod Senatsbygningens Mure og hen over Newaen, udbrøde de i skingrende Hurraer. Da ladede man med Kardætsker og sigtede midt ind i Regimentet Moskaus Quarré. En Kanoneer vægrede sig ved at lyde og korsede sig. Da commanderede Keiseren selv: «Fyr!», Capitain Bakunin greb Lunten fra Kanonerens Haand, og Kardætskerne haglede ned over de tætte Masser. Virkningen var forfærdelig, og Oprørerne flygtede til alle Kanter. De tre Sider af det moskauske Regiments Quarré under Capitain Bestushew kastede sig ned til Newaen og bleve forfulgte af Kardætskerne. Paa Newaen søgte Bestuschew at samle de flygtende Soldater; da drønede Kanonskud fra Isaksbroen; Kuglerne knuste Isen, og mange Soldater fandt deres Grav i Bølgerne. Uden denne Omstændighed kunde Bestushew endnu have bemægtiget sig Peter-Paulsfæstningen. Marinesoldaterne, Livgrenadererne og Resten af Regimentet Moskau styrtede ind i Galeigaden, der naaer ud til Isakspladsen gjennem en stor Port, som deler Senatsbygningen i to Halvdele. Ogsaa disse Flygtninge bleve forfulgte af Kanonskuddene, som i den snevre Gade ramte Skyldige og Uskyldige, Soldater og tilfældige Tilskuere. Vidunderlig nok blev ikke en eneste af Officererne dræbt, skjøndt mange fik

deres Kapper og Uniformer gjennemborede af Kugler, og hele Rækker af Soldater faldt omkring dem.

Mørket faldt paa; Stjernerne tindrede paa den klare Frosthimmel, paa alle Pladser lyste Bivouakilden, og Patrouiller til Hest og til Fods gjennemstreifede alle Gader. Men Øde og Taushed herskede over den store By. Nicolaus var anerkjendt Czar over alle Russere. Han kunde nu, for at bruge den officielle Beretnings Ord, med Rette kalde sig Hersker af Guds Naade; thi Guds Haand havde synlig vaaget over ham. Et Verdensriges Skjæbne havde i Virkeligheden vippet paa en Knivsod; havde Pestel været i Trubetzkoys Sted, vilde Czarens mørkeste Anelser være blevne legemliggjorte, og den officielle Beretning vilde ikke have fundet nogen Leilighed til at strømme over af loyale, historisk-philosophiske Betragtninger.

Vi maae i et Par Ord ogsaa meddele, hvorledes det gik med Sydens Forbund. Da det nordiske Forbund besluttede at slaae løs, søgte Fyrst Trubetzkoy at sætte sig i Forbinbelse med de Sammensvorne i Generalerne Wittgensteins og Sackens Armeecorps. Han sendte Hippolyte Murawjew-Apostol til Broderen Sergius og et andet Bud til Michael Orlow i Moskau; det sidste Bud skal ikke have naaet sit Bestemmelsessted. Den sex og tyvende December var ogsaa afgjørende for det sydlige Forbunds Skjæbne. Paa den Dag blev nemlig Oberst Paul Pestel, den hele Sammensværgelses Sjæl og Præsident for Directoriet i Tultschin, arresteret. Han fik Ordre til at mødè i Stabens Hovedqvarteer for at give Oplysninger om nogle Tjenesteanliggender. Han havde en Anelse om den truende Fare, men begav sig dog paa Veien; ved Byen Tultschins Bom blev han arresteret af Gensdarm og ført i Fængsel. To Uger senere (tiende Januar 1826) bleve Brødrene Sergius og Matthæus Murawjew-Apostol arresterede,

men den følgende Nat befriede af Officererne ved det Tschernigowske Regiment, som commanderedes af Sergius. I Spidsen for nogle Compagnier, som sluttede sig til ham, søgte Sergius nu at slaae sig igjennem til Kiew og Shitomir for der ved sine Venner at faae de øvrige Regimenter revne med til et Oprør; men paa Veien blev han angrebet af General Geismar som førte en overlegen Styrke med Kanoner imod Murawjew, og efter en tapper Modstand overvældede ham og hans Folk. Den yngste Broder, Hippolyte, faldt i Kampen; Sergius blev saaret og fanget tilligemed sin anden Broder, Matthæus, der forlænge siden havde forudseet hele Foretagendets slette Udfald. Deres gamle Fader saae sig med eet Slag berøvet sine tre udmærkede Sønner og klagede i et Digt over, at for ham stod der kun tilbage at dække sit graae Hoved med sine Sønners Aske.

IV.

De Sammensvornes endelige Skjæbne.

Sammensværgelsen var aldeles tilintetgjort, og Rusland var for mange Tider bestemt til at bøie sig for en enevældig Herskers absolute Magtbud. Hans Straffedomme maatte, som man vel kunde vente, falde haardt og grusomt paa de Skyldige; thi Høimodighed laa ikke i Nicolaus's Charakteer, og han kunde aldrig glemme, at han et Øieblik havde rystet for dem. «Det er kun en Familiestrid, i hvilken Europa ikke har Noget at blande sig»; saaledes udtalte Nicolaus sig om Oprøret til det diplomatiske Corps. Ved Keiserens Kroning i Moskau henvendte Frankrigs og Englands overordentlige Gesandter, Marschal Mortier og Hertugen af Wellington, sig til ham og bade ham at vise Skaansel mod de Sammensvorne; Keiseren svarede Hertugen af Wellington: «Jeg vil sætte Europa i Forbauselse ved min Mildhed». Hvad Nicolaus forstod ved Mildhed, og hvorledes han i fuld Overeensstemmelse med den hellige Alliances Grundsætninger opfattede

Begrebet «faderlig Skaansel» mod vildfarende Undersaatter og Børn, ville vi endnu til Slutning fortælle i al Korthed.

Efterhaanden som Deeltagerne i Sammensværgelsen bleve arresterede, bleve de førte til Vinterpaladset, hvor det første Forhør fandt Sted. De Sammensvornes Udsagn bleve nedskrevne af Keiserens Generaladjutanter, og Keiseren saae og talte med enhver iblandt dem. Disse første Forhør i Keiserens Cabinet kunde naturligviis ikke trænge ind i alle Sammensværgelsens Enkeltheder; men de skulde skaffe Keiseren Leilighed til at tale med de Anklagede og erfare Navnene paa endnu ukjendte Deeltagere. Saasnart en saadan Ulykkelig var nævnt, bleve strax Feltjægere, Gensdarmer eller Adjutanter sendte afsted for at fængsle den Anklagede. Ved disse eiendommelige Forhør fik Keiseren mangen drøi Sandhed at høre. Da saaledes Marinecapitain Bestushew blev fremstillet for Keiseren, modtog Nicolaus ham meget mildt og sagde: «Du veed, at jeg kan tilgive Dig, og hvis jeg kunde være sikker paa for Fremtiden at faae en tro Tjener i Dig, vilde jeg være tilbøielig til at tilgive Dig». Bestushew svarede ham imidlertid djærvt: «Ja, deres Majestæt! det er netop Ulykken, at De staaer over Loven; vi vilde ikke udvirke Andet, end at Deres Undersaatters Skjæbne for Fremtiden blot skulde være afhængig af Loven, ikke af Deres Luner».

St. Petersborgs Fængsler fyldtes lidt efter lidt med de Anklagede. Forfatteren*) af det anførte Værk: «Memoiren eines russischen Dekabristen», var i deres Tal. Da han

*) Han navngiver sig ikke, men det fremgaaer af Fortællingens Gang, at det er en tydsk Estlænder, Baron Rosen, som var Lieutenant i det finske Garderegiment. Haa spillede en ikke uvæsentlig Rolle under Oprøret. Da hans Bataillon blev tagen i Eed, havde han protesteret herimod, og da senere Bataillonen blev ført frem mod Oprørerne, fik han det til at gjøre Holdt paa Isaksbroen, uden at de øvrige Officerers Befalinger kunde drive Soldaterne frem. Han var i deres Tal, som vare saa uheldige at støde

med flere Ulykkesfæller skulde indespærres i Peter-Pauls-fæstningens Cassematter, tildrog der sig en lille Hændelse, som kaster et betegnende Lys over de russiske Samfundstilstande. I samme Værelse som Forfatteren var ogsaa en ældre Mand i Civilklædning tilstede; han bar St. Annaordenen i Brillanter om Halsen. Fæstningscommandanten vendte sig mod ham og udbrød i en harmfuld og bedrøvet Tone: «Hvordan? Er Du ogsaa her med disse Herrer og for denne Sag?» «Nei, Deres Excellence! jeg er under Krigsretstiltale for at have solgt Statens Bygningstømmer og Skibsmaterialier». «Naa, Gud skee Lov! min kjære Neveu», udbrød Commandanten og rystede venskabeligt den Lykkeliges Haand.

Efter at Keiseren, som anført, havde forhørt de Anklagede, blev der nedsat en Commission. Den bestod, paa en enkelt Undtagelse nær, af lutter høie Officerer; den skulde dog ikke fungere som Krigsret; men denne Art af Retspleie, i hvilken kun Officerer toge Deel, og hvor de samme Personer paa een Gang vare Anklagere og Dommere, var dengang brugelig i Rusland, saasnart det dreiede sig om vigtigere Tilfælde. Dommerne vare vel i mange Henseender agtværdige Mænd, men ingen iblandt dem kunde gjøre Fordring paa at ansees for en dannet og upartisk Dommer. At de ikke vare deres Plads voxne, fremgik idelig under Sagens Gang. Krigsministeren, Tatischtschew, var Commissionens Præsident; han blandede sig dog kun høist sjeldent i selve Undersøgelserne*);

Keiseren for Hovedet ved de foreløbige Forhør. Følgen heraf blev, at han var en af de yderst faa Sammensvorne, som ikke fik nogen Formildelse i deres Dom. Han blev dømt til ti Aars Tvangsarbeide i Sibirien og derpaa til at nedsætte sig der som Colonist. Dog indtraadte senere nogen Formildelse i hans Straf; han blev 1837 forsat som Menig til den kaukasiske Armee, og et Par Aar senere, da hans Sundhed var aldeles ødelagt, fik han Tilladelse til under Politiets Opsyn at vende tilbage til sin Hjemstavn.

*) Han gjorde kun een Gang følgende Bemærkning til de Anklagede: «Mine Herrer! De har stadigt kun læst Tracy, Benjamin Constant

men desto ivrigere vare andre Medlemmer; en af dem, som da ogsaa senere drev det til at blive Fyrste og Krigsminister, stillede endogsaa det Spørgsmaal til en Anklaget, som havde været i Moskau med Orlov fra Tjenesten, hvad han vel vilde have gjort, hvis han den sex og tyvende December havde været i St. Petersborg.

Commissionen holdt daglige Møder, og navnlig bleve Sammensværgelsens Førere og de hemmelige Selskabers Stiftere meget ofte forhørte. Oberst Pestel maatte give saa tidt Møde og blev saa plaget med Spørgsmaal, at han, som tilmed var syg, flere Gange mistede Taalmodigheden og bebreidede Commissionen dens Uduelighed. Han forlangte et Stykke Papiir og nedtegnede selv de Spørgsmaal, som burde rettes til ham. «Saadan, mine Herrer! skulle De føre Sagen logisk. Paa disse Spørgsmaal vil De faae de Svar, hvorpaa det kommer an».

Efter russisk Viis tog Commissionen sig det naturligviis ogsaa temmelig let med den bestaaende Lovgivning. Allerede ved det første Forhør for Keiseren havde en af de Anklagede seet sig nødt til at svare, at man levede dog i det nittende Aarhundrede, og at Keiser Alexander havde afskaffet Torturen. Flere af Fangerne, som ikke vilde give tilstrækkelig aabenhjertige Svar, fik svære Lænker om Hænder og Fødder, maatte sidde i mørkt Fængsel eller kom paa formindsket Kost. En ganske ung Mand, en Søcadet Diwow, sad ogsaa i Fængslet med Lænker; hans Sind blev ophidset, og han fortalte Commissionen de meest vidunderlige Ting, der kun vare til i hans egen Indbildning, men dog bleve Gjenstand for Commissionens nøie Drøftelse. De spille ogsaa en betydelig Rolle i den trykte Beretning og bidrog til at formilde den stakkels Mands Dom. De Anklagedes Udsagn bleve

---

og Bentham; nu kunne De see, hvortil det har ført Dem. Jeg har i min hele Levetid kun læst den hellige Skrift, og her kunne De see, hvad jeg har fortjent». Med disse Ord pegede han paa sit Bryst, som funklede med to Rækker Ordensstjerner.

senere af Grev Bludow sammenføiede til et Hele. Han udelukkede ofte det Vigtigste, og hvad der talte for den Anklagede, indskjød Angivelser, ja endog private Samtaler, saaledes som det da ogsaa tilstrækkelig tydeligt fremgaaer af den officielle Beretning.

I Midten af Mai var Commissionen færdig med sine Arbeider. Ved det sidste Forhør benyttede Pestel, Ryléjew, Murawjew-Apostol og Bestushew Leiligheden til for sidste Gang skaanselsløst at blotte det herskende Systems Uretfærdigheder og Misbrug. Fleertallet af de Anklagede tilbagekaldte eller forandrede imidlertid deres Forklaringer, dog ikke af Frygt eller Anger, men fordi det var dem klart, at Commissionen dog vilde vide at holde Alt, hvad der ikke passede til dens Planer, hemmeligt, og at deres Bekjendelser følgelig kun kunde forhøie deres egen Straf og maaskee skade andre Medskyldige.

I Begyndelsen af Juli blev Dommen afsagt. Dommerne havde i høi Grad ruttet med Livsstraffe, evigt og langvarigt Tvangsarbeide o.s.v. En af de Skyldige kunde ved Dommens Oplæsning ikke undertrykke den bidende Bemærkning: «Det er en net Evighed; jeg er allerede over halvtredssindstyve Aar gammel». Han døde dog først 1847 i Qviksølvgruberne i Nertschinsk; denne Evighed havde altsaa dog varet over tyve Aar for den Ulykkelige. Dommene indeholdt adskillige, næsten ubegribelige, grove Feil. I nogle Domme blev det saaledes fremhævet, at de Skyldige fuldstændig havde skiftet Sindelag, og dog bleve de straffede ligesaa haardt som de, der havde viist sig forhærdede i deres Anskuelser. I nogle Domme hedder det, at den Anklagede havde opgivet sine Planer om Keisermord, og dog bliver han netop fældet paa denne Beskyldning. En bliver forviist til Sibirien, fordi han har taget Deel i Opstanden, og hans Brøde er, at han har optaget en Kammerat i det hemmelige Selskab. Der forekommer endogsaa Domfældelser for «forvovne Udtalelser» i private Samtaler.

De strenge Domme bleve noget formildede af Nicolaus, og kun fem af Hovedmændene maatte bøde med Livet. Dog gik man ved disse Naadeshandlinger fuldkommen vilkaarlig frem og greb ligesom paa Maa og Faa iblandt de Skyldige; Nogle bleve benaadede paa Grund af deres aabne Tilstaaelse eller Anger, Andre paa Grund af indflydelsesrige Forbønner. Nicolaus begik imidlertid ved denne Leilighed en Handling, der fuldstændig retfærdiggjorde Bestushews ovenfor anførte Ord til ham: «Vi ville blot være afhængige af Loven og ikke af Deres Luner». En Lieutenant Zebrikow, som i sit Regiments Paasyn var gaaet over til Oprørerne, var bleven dømt til at miste sin Rang og til at degraderes til Soldat, dog med Udsigt til Avancement. Denne Straf skærpede Keiseren egenmægtig; Zebrikow mistede tillige sin Adel og al Udsigt til Avancement, og denne tyranniske Handling paraderer blandt Benaadningerne.

De fem Dødsdømte vare: Obersterne Pestel og Sergius Murawjew-Apostol, Lieutenanterne Kachowsky, Ryléjew og Bestushew-Rjumin. Den fem og tyvende Juli 1825 bleve de førte til Galgen. De bare deres Skjæbne med mandigt Mod. Pestel bevarede sin usædvanlige Aandskraft til det sidste Øieblik, ikke et Træk i hans Jernaasyn viste den mindste Uro. Bestushew-Rjumin, hvis Forbrydelse hovedsagelig bestod i, at han havde været Mellemmanden for de politiske Forbindelser med Polakkerne, var kun to og tyve Aar gammel. I en saa ung Alder maatte han føle det haardt at skilles fra Livet, som han næppe havde begyndt at leve; men hans ædle Ven, Murawjew-Apostol, satte ved sin rene, faste Tro Mod i ham og trøstede ham paa den tunge Gang lige til det Sidste. Da Strikkerne vare lagte om de Dødsdømtes Hals, og Bænken, hvorpaa de stode, blev kastet omkuld, bleve kun Pestel og Kachowsky hængende; de tre Andre faldt ned igjen og stødte sig paa den omkastede Bænk. «Ikke engang det Arbeide forstaaer man sig paa hos os», bemærkede Murawjew sukkende. Under andre Omstændigheder vilde man vel have benaadet

de Skyldige; men her kunde Sligt ikke ventes. Under navnløs Qval gik et Par lange Minutter hen, før Rebene vare bragte i Orden igjen og Bænken reist paany. De Dødsdømte velsignede i Mellemtiden endnu engang Fædrelandet og bade om en bedre Fremtid for deres Landsmænd og Brødre.

Alene Dommerne i St. Petersborg domfældte hundrede og en og tyve Personer. Af disse bleve de Fleste, som anført, dømte til Tvangsarbeide i Sibirien. Deres Uniformer bleve afrevne af Bøddelen, deres Kaarder brækkede itu over deres Hoveder og derpaa brændte tilligemed Uniformerne. Nogen Tid efter Dommens Afsigelse maatte de, med tunge Lænker om Benene, tiltræde den uhyggelige Reise til det kolde, øde, næsten Tusinde Mile fjerne Forvisningssted. Snart glemte den travle Verden de Mennesker, som havde sat deres hele Tilværelse paa Spil for deres Lands Lykke og Frihed.

Vi kunne ikke følge de enkelte Deeltageres videre Skjæbne i de mange, lange Aar, som hengik, medens de møisommeligt henslæbte Livet i Bjergværkerne eller under Tvangsarbeidet. Lieutenant Rosens oftere anførte Værk indeholder en heel Deel interessante Enkeltheder om de fleste Sammensvornes yderligere Liv og Skjæbne. Et enkelt Beviis paa russisk Centralisation ville vi dog anføre. En stor Deel af de til Tvangsarbeide Dømte bleve 1830 forflyttede til et nyt Fængsel, der særlig var opført for deres Skyld. Bygningen var imidlertid opført saa taabeligt, at Fangernes Celler næsten vare bælgmørke; thi de fik kun Lys fra et lille tilgittret Vindue, som var anbragt over Fængselsdøren, der gik ud til en Corridor. At gjøre nogen Forandring heri, at anbringe Vinduer paa fornuftige Pladser, derom kunde der længe ikke være nogen Tale; thi Keiseren havde jo selv egenhændig approberet Tegningen til Fængslet.

Ved at læse Rosens Bog kan man vel ikke undlade at skjænke de stakkels Fanger sin hele Medfølelse for den Sindsro og Fatning, hvormed de bare deres tunge Lidelser, især naar man betænker, at de Fleste af dem vare fornemme Herrer,

som tidligere havde tilbragt et Liv fuldt af Nydelse og Velvære; men man kan paa den anden Side dog ikke tilbageholde den Tanke, at det havde været bedre for dem, om de havde havt mindre af den russiske Nations passive Dyder og mere af de vestlige Folkeslags Energi og Kraft. Vor fuldstændigste Beundring maae vi derimod skjænke deres ædle og opoffrende Hustruer og Forlovede, som modig fulgte dem paa den lange, besværlige Reise til det kolde, øde Sibirien, trodsede Besværligheder af enhver Art og modstode alle Regjeringens Forsøg paa at skræmme dem tilbage fra deres Forsæt. De maatte give Afkald paa deres Adelskab, paa al rørlig og urørlig Eiendom, som de eiede eller maatte komme til at arve. Man havde i Begyndelsen truet flere af dem med, at de kun maatte boe i den samme Caserne som Forbryderne ved Bjergværkerne, ja endog med, at de kun kunde foretage en Reise paa hundrede Miil tilfods bundne og sammen med den almindelige Fangetransport. De modstode alle disse en haardhjertet Regjerings Plagerier, og den qvindelige Udholdenhed seirede over Tyranniets Smaalighed. Disse Qvinder, som fra deres Barndom kun havde spiist paa Guld og Sølv, maatte længe tage tiltakke med en Kost, som den usleste Daglønner i deres Hjem knap vilde have fundet sig i, og de maatte selv forrette al deres Arbeide i Hjemmet. Og Lønnen for al deres Nød var, at de to Gange om Ugen maatte faae en Times Samtale med deres Kjære i en Officeers Overværelse og iøvrigt om muligt sende dem et trøstende Smil, naar Fangerne om Morgenen og Aftenen i Lænker bleve førte afsted for at arbeide i underjordiske Bjergværker under raae Embedsmænds Opsyn. Al Ære værd ere disse russiske Damer, som under saa lange og tunge Prøvelser kunde give det høieste Beviis paa qvindelig Kjærlighed og Troskab, men hvad skal man dømme om den Keisers Hjerte, som i ti Aar lige til sin Død kunde lade en af disse ædle Qvinder trygle om Tilladelse til at forlade det Land, hvor hun i tyve

Aar havde deelt sin Mands tunge Kaar, og hvor hun havde lukket hans trætte Øine?

Efter at have seet saa mange ædle Mennesker gaae saa aldeles haabløst tilgrunde kunde mulig en og anden Læser spørge sig selv, om alle disse Lidelser da ikke vare til nogensomhelst Nytte, og hvorfor de Sammensvornes Planer maatte slaae saa aldeles feil. Men var der virkelig udenfor disses snevre Kreds en alvorlig Misfornøielse tilstede? Det maa bestemt benegtes. Det russiske Folk forholdt sig aldeles roligt istedetfor som een Mand at reise sig mod den despotiske Handling, der nedværdigede det til en Gjenstand, hvorover en sygelig, lunefuld Hersker vilkaarlig kunde raade, og som dernæst de to ophøiede Brødre kunde handle med efter deres Godtbefindende. Oprørerne forstode aldeles ikke deres Tid og Folk, siden de kunde troe, at det Folk var modnet til Frihed, som slavisk kunde krybe for Keiseren og føle sig lykkeligt ved at kysse hans Uniform eller Skoe. De Sammensvorne havde ligesaa lidt et klart Begreb om deres Planers Udførlighed, som de Soldater, der raabte Leve for Constitutionen, vidste, hvad de raabte for. Selv om det derfor var lykkedes dem hiin Decembermorgen at forjage Nicolaus, hvad de vistnok ved at optræde med Kraft vilde have kunnet opnaae, vare de dog ikke komne deres Maal eet Skridt nærmere; de manglede et Fodfæste i Folket, og de vilde kun have opnaaet at omstyrte det Bestaaende uden at kunne sætte noget Bedre i Stedet.

Der var dengang kun eet Maal, som kunde fængsle det russiske Folks militaire og religieuse Følelser. Men iblandt alle de Sammensvorne var der kun een Mand, som havde et aabent Øie herfor; det var Pestel. Da man udspurgte ham om den fremtidige provisoriske Regjering, svarede han, at denne skulde have havt den Opgave at fængsle de «ubesindige Hoveder» ved udenlandske Krige. Grækenlands gamle Repu-

blikker skulde oprettes paany. En saadan Erklæring maa have gjort et dybt Indtryk paa Keiseren. Den viste ham, hvor feilagtig hans Broders Politik havde været ligeoverfor Tyrkiet, og i hvor høi Grad Rusland her var gaaet i Østerrigs Ledebaand. Fra nu af frigjorde Rusland sig for Østerrigs Indflydelse. Knap to Aar efter stod Slaget ved Navarino, og det græske Folk befriedes fra Tyrkernes Aag. De Sammensvorne havde ikke lidt og stridt ganske forgjæves.

F. C. GRANZOW.

Giovanni Pierluigi Palestrina.*)

For at afværge det store Frafald fra Moderkirken, som den tydske Reformationsbevægelse i det sextende Aarhundrede truede med at fremkalde, sammentraadte i Aaret 1547 det store Concilium i Trident, som skulde drøfte Spørgsmaalet om, hvorvidt Kirken trængte til en Reformation, og hvorledes i saa Fald en saadan lod sig udføre ovenfra nedad. Dette Concil, af hvis Raadslagninger man havde ventet sig saa Meget, lod sig dog i det Hele nøie med at lade Alt i Lære, Liv og Cultus bestaae ved det Gamle, og kun paa eet Omraade, Kirkesangens, syntes man i Begyndelsen at ville gaae endnu mere radicalt tilværks end selve Reformatorerne. Medens nemlig disse ifølge deres Princip om den Enkeltes Ret til umiddelbart, uden Mellemkomst, at træde i Forhold til det Guddommelige ved Gudstjenesten, efter apostolisk Mønster, atter lode Psalmesangen lyde fra Menighedens Læber og saaledes altsaa beholdt Musikken som Led i Gudstjenesten, saa forlangte derimod paa Conciliet en stor Deel af de hellige Fædre, at Tonekunsten skulde banlyses fra Gudstjenesten, dersom den ikke var istand til at undergaae en grundig Forbedring og skabe sig en Form, hvorunder den kunde agtes værdig til Navnet af hellig Tonekunst. Herved tænkte man naturligviis ikke paa Menighedssangen, men paa den Sang, der udførtes af Kirkens Chorpersonale i Forening med Præsterne.

*) Efter Winterfelds Udtog af Baini's: Memorie storiche della vita e delle opere di Giovanni Pierluigi da Palestrina. Breslau 1832.

For at man skal kunne forstaae den daherskende almindelige Misfornøielse med Kirkesangen, som ved denne Leilighed gav sig Udtryk igjennem de hellige Fædres Mund, maae vi her hidsætte Følgende.

Den kirkelige Tonekunst havde efterhaanden antaget en fra dens oprindelige ædle Simpelhed meget afvigende Form. Man udarbeidede fleerstemmige, indviklede Canoner med hyppige og kunstige Imitationer og søgte mere at tiltale ved Stemmeføringens sindrige Constructioner end at bibringe Tilhøreren den rette Forstaaelse af det hellige Ord. Tonerne og deres kunstige Sammenføining var Hovedsagen; den sindrige Bygning opførtes ofte uafhængig af Ordene; disse bleve senere lagte under, eller ogsaa blev Texten kun antydet ved Begyndelsen og dens fuldstændige Underlæggelse overladt til Sangerne. Hvormeget man har arbeidet alene for Øiet, vise de latterlige Midler, som man opfandt for at afhjælpe Mangelen paa Udtryk i Musikken. Man farvede Noderne sorte, hvor Talen var om Mørke, Smerte og Sorg, røde, hvor Texten fordrede Lys, Sol og Purpur, blaae, hvor Himlen, grønne, hvor Enge, Marker og Træer omtaltes. Man lagde paa en sindrig Maade forskjellige Texter under de enkelte, i hinanden sammenslyngede Stemmer, saa at kun Øiet, ikke Øret, var istand til at opfatte deres indbyrdes Sammenhæng.

Til dette Uvæsen kom endnu en anstødelig Blanding af det Profane og det Hellige i Kirkesangen og Orgelspillet. Siden det fjortende Aarhundrede havde man begyndt at behandle de gamle Kirkeviser harmonisk, lagde derpaa Messesangenes Ord under som Text og benævnede de saaledes opstaaede Compositioner efter deres Themaer. Men man blev ikke staaende derved. Folkesangenes mere bevægelige og livlige Melodier — især nederlandske, tydske, franske og spanske — bleve ligeledes valgte til Themaer, og man undsaae sig ikke ved at benævne disse Messer efter hine: «om den røde Næse» (des rouges nez), «kys mig» (baisez moi)

o. s. v. Den underlige Contrast, som derved opstod mellem Navnet og Musikstykkets Bestemmelse, gav Anledning til alle Slags Indfald; saaledes turde Josquin vove ved selve Themaets Toner i sin Messe: «la sol fa re mi», paa en drillende Maade at erindre en Hofmand hos Ludvig XII af Frankrig om, hvorledes han bestandig undveg de indtrængende Opkrævninger af en Tiende med et: «laissez faire moi».

Hvad her er sagt om Kirkesangen, gjaldt ogsaa om Orgelspillet, og her var Fristelsen til at vælge profane Compositioner saameget større, som man her ikke mærkede nogen Contrast mellem Text og Musik. Men hvormeget Gudstjenestens Værdighed nedbrødes ved, at Kirkerne gjenløde af Melodier, laante fra Drikkeviser eller Viser, til hvilke man paa anden Tid og Sted pleiede at dandse, vil Enhver let kunne fatte.

Allerede siden det trettende Aarhundrede havde der i Kirken reist sig dadlende Røster imod denne Misbrug, denne Blanding af det Hellige med det Vanhellige. Conciliet i Trier (1227), Vilhelm Durandus — samtidig med Conciliet i Vienne —, Pave Johan XXII i Avignon (1322) og Conciliet i Basel vare skredne ind derimod, men næsten uden mærkelig Virkning. Det blev forbeholdt den tridentinske Kirkeforsamling at gaae frem med større Kraft imod hiint Uvæsen.

I sit 22de og 24de Møde besluttede Kirkeforsamlingen en grundig Renselse af den kirkelige Tonekunst. Man var enig om, at den skulde banlyses af Kirken, saafremt der, det være sig i Sangen eller i Orgelspillet, viste sig nogen Indblanding af det Profane og Urene, for at Herrens Huus i Sandhed kunde være og kaldes et Bedehuus. Ungdommens Underviisning i den høitidelige gregorianske Kirkesang (Gregor den Store 590—604) blev udtrykkelig befalet, medens den altfor blødagtige og yppige Musik blev forbudt. Keiser Ferdinand I, der var en stor Ven af Tonekunsten, lod imidlertid ved sine Gesandter gjøre den Modforestilling, at man ikke fuldstændig turde forkaste Figuralmusikken, fordi den, anvendt paa rette Maade, kunde være et virksomt Middel til

at stemme Sindet til Andagt; Conciliets Fædre gave deres Bifald hertil og besluttede tillige at overlade alle Forbedringer i det Enkelte til Biskoppernes og Provindsialsynodernes Afgjørelse. Hermed endte Forhandlingerne om Kirkemusikken den 24de September 1562.

Udførelsen af den tridentinske Beslutning blev skudt ud til ind i Aaret 1565, fordi Pave Pius IV hidtil havde været optaget af andre, mere paatrængende Sager. Den 2den August i dette Aar udnævnte han da en Commission af otte Cardinaler, som med hans Samtykke atter overdroge to af deres Midte Renselsen af den kirkelige Tonekunst. Disse to Tillidsmænd vare den hellige Carl Borromeo og Vitelozzo Vitelozzi; disse forenede sig atter med otte, til den Ende udvalgte Medlemmer af det pavelige Capel til fælles Raadslagning. Man kom til følgende Afgjørelse: 1) Messer og Motetter*) med blandede Texter maatte for Fremtiden ikke synges; 2) Messer med profane Themaer skulde for bestandig negtes Udførelse; 3) Sange med phantastisk sammensatte, hverken af den hellige Skrift eller fra ældre kirkelige Digtere laante Texter skulde lægges tilside.

De to Cardinalers Fordring, at de hellige Ord heelt igjennem tydelig maatte kunne opfattes under Sangen, vakte større Vanskelighed. Sangerne bemærkede, at denne Textens Forstaaelse var ikke altid til at opnaae, og da Cardinalerne svarede dem: «Naar den dog undertiden var opnaaelig, hvorfor da ikke altid?» fik de til Svar: «Den harmoniske Tonekunst's Væsen bestod i Efterligninger (Imitationer) og Fuger; at berøve den disse var det Samme som at tilintetgjøre den. Naar nu Harmonien, som var Gudstjenestens skjønneste Prydelse, ikke kunde bestaae uden Fuger, og disse undertiden maatte utydeliggjøre Ordet, saa turde man ikke staae for strengt paa dettes Forstaaelse».

---

*) Fleerstemmige aandelige Sange, der ere noget friere end den strenge Choral.

Da først erindrede Cardinalerne om det Exempel, som Palestrina, Capelmester ved Kirken St. Maria Maggiore, havde givet i en af ham componeret Messe og nogle Motetter, som faa Aar tidligere vare blevne udførte i det sixtinske Capel i Pavens og Cardinalernes Nærværelse og havde vundet disses udeelte Bifald. Om disse først nylig udgivne Værker mindede Cardinalerne og lode Sangerne vide, at her fremtraadte de hellige Ord lige ufordunklede saavel i den kunstige Sammenslyngning af Stemmerne, som i den simple, harmoniske Sang. Hertil svarede man, at korte Stykker af den Art kunde ikke være afgjørende; ved længere Sange — som Messer, hvori Gloria og Credo i Forening forekom — var den opstillede Fordring uopnaaelig, naar man ikke gav den nogen Indskrænkning. Endelig blev man enig om at lade det komme an paa en Prøve og at overdrage Palestrina Compositionen af en Messe.

Hvorledes Palestrina, langtfra at beskæmme den Tillid, man saaledes viste hans Dygtighed, tvertimod løste den ham stillede Opgave paa en saa fyldestgjørende Maade, at han med eet Slag blev Kirkemusikkens Reformator og frelste Tonekunsten fra at banlyses fra Gudstjenesten, skulle vi vise i det Følgende, efter at vi først have forudskikket de faa Oplysninger, som vi have kunnet indhente om denne mærkelige Mands tidligere Liv, indtil han som et lysende Meteor viser sig paa Musikkens Himmel.

Giovanni Pierluigi efter sit Fødested, en lille By ved Foden af Apenninerne, paa Grændsen af det gamle Latium — det gamle Præneste — sædvanlig kaldet Palestrina, er født i Aaret 1524. Hans Forældre kjende vi ikke, og om hans Broder Bernhardino have vi kun en kort Beretning, som ikke giver nogen videre Oplysning om hans Livsforhold. Allerede tidlig viste Giovanni Anlæg for Tonekunsten, og i Aaret 1540, da han var sexten Aar gammel, begav han sig til Rom for der at søge sin videre Uddannelse. Udøvelse af Tonekunsten og Underviisning deri var paa hiin Tid i Rom, som overalt i Italien,

i Hænderne paa Spaniere, Franskmænd og Nederlændere. Blandt disse Sidste udmærkede sig Claudius Goudimel, som dengang holdt offentlig Skole i Rom. Til ham sluttede Giovanni sig og lagde her den første Grund til den senere herlige Udvikling af sit Talent.

Allerede i Aaret 1551 finde vi ham i Virksomhed som Capelmester (magister capellæ) i St. Peterskirken ved det af Pave Julius II stiftede Capel, som efter sin Stifter kaldtes det juliske. Medens han beklædte dette Embede, indgik han Ægteskab med en vis Lucretia, som fødte ham fire Sønner, Angelo, Rudolph, Sylla og Higyn, af hvilke kun den Sidste overlevede ham; de Ældre bleve derimod bortrevne i deres blomstrende Ungdom, efter at de allerede havde vakt gode Forhaabninger som Tonekunstnere.

Palestrinas første offentliggjorte Værk, indeholdende fire Messer for fire og een for fem Stemmer, udgivet i Rom 1554 hos Brødrene Dorici, vandt ham Agtelse og Gunst hos Pave Julius III, hvem det var tilegnet, og tillige en dengang glimrende, men for ham siden uheldsvanger Udmærkelse. Paven tilbød ham nemlig Plads imellem sine Sangere; Palestrina fulgte det ærefulde Kald, nedlagde sit Capelmesterembede ved det juliske Capel og blev den 13de Januar 1555 indsat i sin nye Stilling. To Maaneder efter døde Julius III; hans Efterfølger, Marcello Ceroino, var Palestrinas høie Velynder, og saaledes syntes der at aabne sig Udsigt for ham til fremtidig ærefuld Befording; allerede var en Bog af firstemmige Madrigaler, som han just dengang havde fuldendt, bestemt til at skulle overrækkes den nye Pave, da denne efter kun 21 Dages Regjering ligeledes blev bortreven ved Døden, og den ham tiltænkte Gave maatte udgives uden Tilegnelse.

Men et endnu haardere Slag forestod Palestrina. Paul IV, Marcels Efterfølger, fandt Anstød i, at der mellem hans Sangere var Folk, som ikke vare af geistlig Stand, ja endog gifte. Et Breve af 30te Juli 1555 fjernede derfor Palestrina og to andre gifte Sangere fra Capellet og bevilgede dem kun

en tarvelig Indtægt af sex romerske Dalere om Maaneden. Vor Mester vilde, ubemidlet som han var, med Kone og Barn have seet sig overgiven til den meest trykkende Trang, hvis han ikke allerede den følgende Maaned havde faaet et Tilbud om at overtage det netop da ledigblevne Capelmesterembede ved Laterankirken. Han modtog med Taknemmelighed denne Kaldelse og beklædte denne iøvrigt slet lønnede Stilling i næsten sex Aar (1555-1561). I dette sidste Aar traadte han i Tjeneste ved Kirken Sta. Maria Maggiore; derved bleve hans Indtægter forhøiede, og han blev istand til med mindre trykkende Sorger at underholde sin imidlertid forøgede Familie.

I disse sex Aar havde Palestrina, om end bestandig virksom, dog ikke udgivet Noget offentlig i Trykken. Et af hans Værker, ved hvilket Grunden blev lagt til hans senere store Berømmelse, falder dog i dette Tidsrum. Det er hans Improperia ɔ: Herrens Straffetaler; det blev opført første Gang paa Langfredag i Aaret 1560 og vakte almindelig Opsigt; den daregjerende Pave, Pius IV, forlangte en Afskrift deraf for det pavelige Capel, og dette har siden den Tid stadig udført det paa den samme Dag, saalænge dets Virksomhed varede. Med dette Værks Tilblivelse forholder det sig paa følgende Maade: Til den romerske Kirkes Gudstjeneste paa Langfredag hører ogsaa en Tilbedelse af Korset. Dagen forud ere alle Altere blevne berøvede deres Prydelser og alle Billeder tilhyllede; førend nu Præsten paa Langfredag opløfter og nyder den Dagen forud indviede og i den hellige Grav nedlagte Hostie, bliver kun Korset afsløret som Gjenstand for Tilbedelse. Parviis nærme de Troende sig og kaste sig ned for det, medens Improperia tone: Herren minder det syndefulde Folk om, hvad han i den hellige Histories Løb har gjort for det, og om, hvorledes det har lønnet ham derfor. Enkelte Stemmer begynde:

«Hvad har jeg gjort Dig, mit Folk, eller hvormed har jeg bedrøvet Dig? Svar mig! Fra Ægyptens Land har jeg ført Dig, og Du har givet din Frelser et Kors!»

Vexlende Chor svare i det latinske og græske Sprog:

«Hellige Gud! Hellige stærke Gud! Hellige, evige Gud! forbarm dig over os!»

De enkelte Stemmer træde atter frem:

«Hvad skulde jeg gjøre Dig mere og har ikke gjort det? Som mit udvalgte Viinbjerg har jeg plantet Dig, men bittert har Du gjengjældt mig; med Eddike og Galde har Du stillet min Tørst, med Spydet har Du gjennemboret din Frelsers Side!»

Atter svare de vexlende Chor som før, og saaledes vedbliver man, indtil ingen Tilbedende mere nærmer sig; da slutter endelig en Vexelsang Høitideligheden:

O Du Kors, kjært fremfor alle,
O Du ædleste blandt Træer.
Ingen Skov har seet din Lige
Saadan Væxt og Blomst og Løv!
Skjønne Træ, Du Nagelbærer!
Du, som bar den Byrde kjær!

Til disse simple Ord havde Palestrina knyttet de simpleste og meest ukunstlede Toneforbindelser. Ligesom alle Omgivelser under Høitiden vare berøvede ethvert Smykke, for ved deres Sørgedragt end mere at stemme Sindet til Andagt, saaledes forstod Mesteren ved Bortfjernelse af alle hidtil brugte musikalske Prydelser, alene ved Harmoniernes rene Simpelhed og Skjønhed at vække dyb Bevægelse, ikke alene hos de Kunstforstandige, men hos alle de Tilstedeværende. Fra nu af begynder hans eiendommelige Virksomhed paa den hellige Tonekunst's Omraade, og fra den Opmærksomhed, som dette Værk vakte, skrev sig den ovenfor omtalte Kaldelse, som nogle Aar senere udgik til Palestrina, og ved hvilken han blev den kirkelige Musiks Frelser og Reformator.

To Aar efter, at Palestrina havde vakt Pius IV's Opmærksomhed ved sine Improperia, af hvilke Paven havde udbedt sig en Afskrift for sit Capel, overrakte han atter denne Pave til Brug for samme Capel to Motetter og en sexstemmig

Messe, og det følgende Aar tilegnede han Cardinal Rudolph Pio af Carpi den første Deel af sine firstemmige Motetter. Et firstemmigt «Crucifixus» i hiin Messe skal navnlig have henrykt Paven og Cardinalerne. «Da disse Toner for første Gang klang i det Sixtinske Capel», siger Palestrinas Biograph, Baini, — «i hiin Helligdom, som Bygningskunsten og Maleriet kort forud havde forherliget, da hævede disse Kunster sig fra deres Sæder og de, som overfor Improperia ikke havde aflagt deres gamle Stolthed, omfavnede Tonekunsten som deres Søster, og den Henrykkelse, som greb de Tilstedeværende, var større end den, som man engang i det gamle Grækenlands Dage følte ved at høre de berømteste Tonekunstnere og Sangerdigtere». Et ligesaa eenstemmigt og fortjent Bifald vakte hans firstemmige Motetter. «De ligne i Skjønhed Crucifixus», siger Baini, «kun ere her de ueensartede Stemmer sammenslyngede med en ubeskrivelig Ynde, blandet med Eenfold og Høihed».

Som ovenfor omtalt, var det om disse Palestrinas Værker, at de tvende Cardinaler i hiint Udvalg mindede de pavelige Sangere, og dette bevirkede, at Compositionen af en Messe som en Prøve blev overdraget til Palestrina. At denne blev den Udkaarne, lader sig endnu lettere forklare af Følgende. Vitelozzo: den ene af Cardinalerne i Udvalget, var hans ivrige Beundrer og Ven, og den anden, Carl Borromeo, var Hovedpræst ved Kirken Sta. Maria Maggiore, hvor Palestrina var Capelmester; de pavelige Sangere betragtede ham som deres Collega og haabede i Tilfælde af et lykkeligt Udfald at faae Deel i den forventede Ære; paa den anden Side turde de haabe, hvis hans Forsøg slog feil, ikke derved at lide noget Skaar i deres Ære, da jo Palestrina for Øieblikket var udelukket af deres Samfund.

Opgaven lød nu saaledes: ved Siden af fuldttonende Harmonier, en kunstnerisk Sammenbygning af Stemmerne og Udeladelse af allerede forkastede Udskeielser skulde en værdig og andægtig Stemning og fuldkommen Forstaaelighed

af Texten udmærke den forlangte Messe. Lykkedes det at tilfredsstille disse Fordringer, skulde der ikke indtræde nogen Forandring med Hensyn til Tonekunstens Stilling ved Gudstjenesten.

Palestrina blev underrettet om det ham tiltænkte Hverv ved Carl Borromeo i egen Person. Han udførte ogsaa Hvervet, idet han skrev tre Messer, hver for sex Stemmer.

Den første Messe, for to Basstemmer, to Tenorstemmer, Alt og Sopran, er componeret i den phrygiske Toneart og bærer Præg af Alvor og Andagt. Paa Haandskriftet fandt man efter Mesterens Død vedføiet ved Titlen: «Illumina oculos meos» (Herre, vær Du mine Øines Lys), et sikkert Tegn paa, at han har paakaldt den Høiestes Bistand til sit Værks Fuldførelse.

Den anden Messe er mere bevægelig og udtrykker en barnlig Tro og Tillid. Foruden Bassen er her Alten fordoblet, hvorved den vandt i Livlighed. Begge Messer havde dog endnu en Bismag af den nederlandske Stiil. Men et Værk af den reneste Begeistring var den tredie Messe. Sangen i de enkelte Stemmer er fuld af Liv og Andagt, Harmonierne ere gribende, og en mangfoldig Afvexling findes i Anordningen af Stemmerne, som, snart forenede i tre-, fire-, ja femstemmige Chor, staae vexlende overfor hinanden, snart alle i Forening med Eftertryk indpræge de betydningsfulde Ord i Texten.

Disse tre Messer bleve udførte den 28de April 1565 af de pavelige Sangere i Overværelse af alle otte befuldmægtigede Cardinaler i Paladset Vitellozi. Den tredie vandt Prisen fremfor de to andre og tilkæmpede Tonekunsten en blivende Plads i den romerske Kirkes Gudstjeneste. De pavelige Sangere modtoge den trøstefulde Besked, at den kirkelige Musik skulde beholdes som før, men desuden en indtrængende Formaning om for Fremtiden kun at udføre Sange, der vare Helligdommen ligesaa værdige som Palestrinas tre Messer.

Tirsdagen den 19de Juni 1565 blev den tredie af Palestrinas Messer for første Gang udført i Nærværelse af Paven, Cardinalerne og mange anseete Tilhørere. Den vandt almindeligt Bifald. Pius IV skal have udraabt: «Her giver en Johannes i det jordiske Jerusalem os en Forsmag paa hiin nye Sang, som den hellige Apostel Johannes engang fornam i det himmelske Jerusalem under prophetisk Henrykkelse». Hans store Glæde over dette Værk yttrede sig ogsaa i virksomme Skridt til Mesterens Belønning og Fornyelse af hans Sangerchor, for at det kunde blive dygtigere til i Fremtiden at lade lignende Sange vederfares Ret. Fjorten allerede aldrende Sangere bleve afskedigede med Naadespenge, og det pavelige Capels Collegium fik Befaling til at antage yngre og dygtigere Kræfter i deres Sted efter vel bestaaet Prøve. Palestrina blev udnævnt til Componist ved det pavelige Capel; Capelmester kunde han ikke blive, da dette Embede kun kunde beklædes af en Prælat af Rang — hans tidligere Indtægt fik derved en aarlig Tilvæxt af 36 romerske Dalere, og, da dette Æresembede alene var oprettet for ham, maatte han derved endmere tildrage sig Samtidens Opmærksomhed. Cardinal Pacheco lod ham vide, at Kong Philip II af Spanien gjerne saae, at hiin Messe, som saa seierrig havde hævdet Tonekunstens Plads i Kirken, blev tilegnet ham. Palestrina raadførte sig i den Anledning med sin Velynder, Cardinal Vitellozzi, og blev enig med ham om, at det vilde være det meest Passende at tilegne Kongen et heelt Bind Messer og deriblandt den berømte. Men Æren for samme maatte tilkomme Rom, og den maatte udkomme med en Titel, som viste, at den tidligere var tilegnet en af de derværende Store, helst en Pave. Saaledes skeete det, at Messen blev tilegnet Pave Marcellus, Palestrinas store Velynder, hvem han jo allerede vilde have viet sit andet Værk, hvis ikke hans tidlige Død havde forhindret det. Herfra skriver sig Navnet: «missa papæ Marcelli», der har givet Anledning til den vildfarende Mening, at denne Pave allerede ti Aar tidligere, efter

at have lært Palestrinas Virksomhed at kjende, enten som Fuldbyrder af Tridentinerconciliets Beslutning eller af egen Drift skulde have foretaget den ovenfor omtalte Reform i Kirkemusikken; men denne Antagelse vilde deels komme i Strid med de ovenfor angivne Tidsbestemmelser — Marcellus levede syv Aar før det Møde, paa hvilket Kirkemusikkens Reform kom paa Bane i Conciliet — deels være urimelig, naar man betænker, at Marcellus's Pontificat kun varede 21 Dage, der vare optagne af Festlighederne ved hans Kroning, af de netop da indtræffende Embedsfunctioner i den stille Uge og Paaskefesten og af hans sidste dødelige Sygdom.

I Aaret 1565 udkom den omtalte Messe i Rom tilligemed fire andre fiirstemmige og to femstemmige Messer, alle under Eet tilegnede Philip II. Palestrina componerede endnu flere Messer i de følgende Aar og tilegnede dem deels denne Monark, deels sine andre Velyndere blandt Cardinalerne i Rom.

I Aaret 1572 skeete der en gunstig Forandring i Palestrinas ydre Forhold, idet han atter blev kaldet til Capelmester ved St. Peterskirken efter den tidligere Capelmesters Død. Det var dette Embede, som han engang havde opgivet for at indtræde i det pavelige Capel, og i denne Stilling forblev han til sin Død.

Fra nu af udfolder Palestrina en storartet Virksomhed; i Løbet af nogle faa Aar udgiver han hele tre Bøger af fem-, sex- og ottestemmige Motetter, deriblandt Sange for to Chor, som høre til hans største Mesterværker. I Aaret 1575, paa Tiaarsdagen efter Kirkemusikkens Reform ved Palestrina, droge de geistlige Broderskaber fra hans Fødeby, med tre Musikchor til Rom for at bringe ham deres Hyldest.

Omtrent paa samme Tid aabnede Nannino, en bekjendt Componist og Palestrinas tidligere Meddiscipel hos Goudimel, en offentlig Skole for Sang og Musik i Rom. Palestrina ydede ham sin Bistand ved dette Foretagende ved at lægge

den sidste Haand paa de Elevers Uddannelse, der havde modtaget den forberedende Underviisning hos Nannino.

I Tidsrummet fra 1575 til 1580 finde vi intet Værk af Palestrina offentliggjort. I dette sidste Aar ramte der ham et haardt Slag. Hans Hustru, Lucrezia, blev syg efter at have bivaanet den festlige Procession, hvormed man ledsagede den hellige Gregor af Nazianz' Been til deres Hvilested i den nye Peterskirke, og trods alle anvendte Lægemidler og en forbigaaende tilsyneladende Bedring blev hun ham berøvet ved Døden. Hvor dybt dette Slag har bøiet ham, og hvorledes hans Kunst i Forening med den hellige Skrifts Ord atter har hævet ham, lærer os den det følgende Aar udkomne Bog af fiirstemmige Motetter, som er tilegnet Prinds Jacob Buoncompagni, en Neveu af den daregjerende Pave Gergor XIII. Ved hans elskede Hustrues Grav, saaledes var det i Begyndelsen hans Forsæt, skulde hans Sang lyde for sidste Gang; med den Tanke har han sunget de to første Vers af den 137te Psalme: «Ved Babylons Floder, der sad vi og græd, mens Tanken var i Zion. Vore Harper hang paa Piletræerne, som stode derved». Det smertefulde Udtryk, som han har laant disse Ord, og den pludselige, uventede Afbrydelse ved Slutningen af det andet Vers tyde umiskjendelig derpaa. Da fremstaaer med Længselen efter Døden, som atter skulde forene ham med den salige Hensovede, tillige Frygten for evig Skilsmisse fra hende paa Grund af hans Synder; levende udtaler en saadan Stemning sig i de fire følgende Sange: «Herre, naar Du vil komme at dømme Verden, hvor vil jeg kunne bestaae for Din Vredes Aasyn! Jeg skjælver for mine Synder! Vee mig, o Herre! Min Sjæl er bedrøvet o. s. v.». Da vaagner Længsel efter hellig Trøst i hans Sjæl, den udtaler sig i de første Vers af den 42de Psalme: «Som en Hjort, der sukker efter Bækkene, saa sukker min Sjæl til Dig, o Gud!», og at han endelig har fundet denne Trøst, bevidner han i Ordene af den 120de, 123de og 134te Psalme: «Til Herren har jeg raabt i min Trængsel, og han svarede mig;

til Dig har jeg opløftet mine Øine, Du, som boer i Himmelen. See, lover Herren, I Herrens Tjenere tilsammen!»

I det samme Aar (1581) udkom ogsaa hans første Bog kirkelige Madrigaler (opr. Kjærlighedssange), og i det følgende Aar (1582) tilegnede han Pave Gregor XIII den fjerde Bog af sine fir- og femstemmige Motetter.

Ved disse Værker, hvorved Tonekunsten tildeels umiddelbart beviste sin lægende Kraft paa ham og ved det venlige Besøg af en dengang udmærket nederlandsk Mester, Rinaldo del Mell, styrkedes atter hans Aand og hans Skaberevne. Saaledes tilegnede han i Aaret 1584 Pave Gregor XIII et Værk, som ved den nye Behandlingsmaade og den dybe Opfattelse af Opgaven vandt et Bifald, som intet tidligere af hans Værker. Det er 29 Motetter tagne af Høisangen; dog omfatte de ikke alle otte Capitler af samme, heller ikke følge de Ordenen i Høisangen, idet for det Meste saadanne Vers ere udeladte, som, tagne ud af Sammenhængen, kunde misforstaaes eller vække Anstød. I Tilegnelsen aflægger Palestrina Regnskab for sit tidligere Liv og Færd. «Han har», siger han, «i sine tidligere Aar forødt sine Toner paa en vanhellig og ureen Kjærligheds Sang, men har følt Anger og Skam derover. Derfor har han siden viet sig til den hellige Tonekunst, sunget Christi og hans jomfruelige Moders Lov og endelig udvalgt sig Salomons Høisang, som priser Christi Kjærlighed til sin Brud, Sjælen, hvoraf han da har taget Anledning til at stræbe efter mere Liv i Udtrykket for at naae sit Forbillede». Og han har naaet, hvad han søgte; det er, som om hans Smerte over Tabet af hans elskede Hustru her har opløst sig i en reen og hellig Længsel, som om Gjensynets glade Haab klang gjennem Tonerne.

Den 24de April 1585 døde Pave Gregor, og Sixtus V besteg den pavelige Stol. Uagtet den nye Pave skattede Palestrina høit, vandt dog det første Værk, Palestrina tilegnede ham, ikke hans Bifald. Det var en femstemmig Messe med Titlen: «Tu es pastor ovium — Du er Faarenes

Hyrde». — Da den blev udført for Paven, skal han have yttret: »Palestrina har glemt Pave Marcellus' Messe og hans Sange af Høisangen». Dommen var virkelig begrundet. Palestrina havde i dette Værk benyttet Themaer fra de gamle Kirkesange og forsøgte at forene disses høitidelige Alvor med det i hans sidste Værker fremherskende Liv i Udtrykket. Men Modsætningen var for stor, og Forsøget mislykkedes.

Han gjenoptog det dog atter kort efter, og med et heldigere Resultat. Til den forestaaende Mariæ Himmelfartsfest skrev han en Messe og en Motet over en Melodi til den Kirkesang, som brugtes ved denne Leilighed: «Assumpta est Maria etc.: Maria er opfaren til Himmelen, Englene glæde sig o. s. v.» Denne Melodi bærer allerede i sig selv et festligt Præg, der er Sving i den og Liv i Rhytmerne, og derved lod den sig lettere bringe ind under den mere bevægelige Stiil, som Palestrina med saa stort Bifald havde benyttet i Høisangen. I fem Dage blev Værket trykt uden Angivelse af Sted og Aarstal og opført den 15de August 1585 i Kirken St. Maria Maggiore, hvor den omtalte Fest pleiede at holdes. Virkningen svarede fuldstændig til Mesterens Ønske. Sixtus V yttrede efter Festens Slutning: «Denne Morgens Messe er visselig ny, den kan kun skrive sig fra Palestrina. Paa den hellige Treenigheds Fest have vi beklaget os over hans Musik; idag har han fuldstændig tilfredsstillet os; vi haabe, at han oftere paa en saa behagelig Maade vil oplive vor Andagt».

Sixtus fattede nu endog den Tanke at overdrage Palestrina Capelmesterembedet ved det pavelige Capel, som hidtil kun havde kunnet beklædes af en Prælat; men hans Plan strandede paa den Fasthed, hvormed Capellets Medlemmer gjorde deres Rettigheder gjældende som en geistlig Corporation. Forgjæves var Pavens Vrede, forgjæves afskedigede han fire Sangere paa Grund af uforsigtige Yttringer; men da han var bleven nøiere underrettet om Capellets Rettigheder, opgav han sit Forsæt med Hensyn til Palestrinas Ophøielse.

Det følgende Aar gav en Yttring af den kunstforstandige Pave Palestrina Anledning til Skabelsen af et nyt Mesterværk. Siden Leo IX's Dage vare hvert Aar i den stille Uge Carpentras «Lamentationes» blevne udførte af det pavelige Capel. Saaledes skeete det ogsaa i Aaret 1586, da Sixtus V første Gang som Pave overværede denne Festlighed. Hine hidtil saa berømte Sange syntes ham dog kun at svare lidet til den Deel af Gudstjenesten, i hvilken de indtoge en saa væsentlig Plads, og han havde Ret. Disse Sanges Indhold var hentet fra Jeremias' Klagesange, i hvilke Jerusalems Elendighed, som dets Synder har nedkaldt over det, bliver skildret med levende Farver: Staden ligger øde, som før var fuld af Folk; Fyrstinden blandt Hedningerne maa nu tjene disse, uden Trøst fra sine Venner, foragtet af sine Nærmeste. Jerusalem, Jerusalem! Omvend Dig til Herren, Din Gud! Disse Prophetens Klager og Formaninger afbrydes enkelte Gange af Christi Ord: «Fader, er det muligt, da gaa denne Kalk fra mig! — min Sjæl er bedrøvet indtil Døden». Til denne Text var sat en kunstlet og med falske Prydelser og Effectmidler overlæsset Musik. Sixtus V yttrede derfor Ønsket om næste Aar at see den afløst af en Composition, som bedre svarede til den høitidelige Text. Næste Aar foredrog det pavelige Capel paa Skjærtorsdag den første Lamentation til Musik af Palestrina, og da Paven gav den sit Bifald og udtalte sit Haab om næste Aar at kunne glæde sig over de to Lamentationer, som endnu manglede, ansaae Palestrina det for sin Pligt at imødekomme en saa indtrængende Opfordring, og det næste Aar (1588) kunde han overrække Paven et heelt Bind firstemmige Lamentationer, som bleve meget gunstig modtagne. Carpentras hidtil høit vurderede Composition maatte nu vige Pladsen for Palestrinas simple, følelsesfulde og ophøiede Musik. Vel led denne senere for nogen Tid en lignende Skjæbne, men nu ere dog de to af hans Lamentationer atter indsatte i deres gamle Ret; kun

paa Langfredag bliver en Lamentation af Allegri udført af det pavelige Capel.

Det smukke Forhold mellem den aandrige Velynder og den geniale Tonekunstner blev desværre opløst allerede i det følgende Aar ved den store Paves Død. Sixtus V hensov den 27de August 1590; hans Efterfølger, Urban V, regjerede kun tretten Dage, og den 5te December besteg Gregor XIV den pavelige Throne. Ham tilegnede Palestrina en haandskreven Samling af 7 sex- og 8 ottestemmige Motetter, hvoriblandt foruden et fortræffeligt, gjennemcomponeret «Magnificat» ogsaa findes hans berømte ottestemmige «Stabat Mater», der ved tydske Udgaver har faaet en saa uhyre Udbredelse og har vakt en almindelig Beundring hos de forskjelligste Tilhørere lige til vore Dage. Pave Gregor, som allerede tidligere havde hørt til Palestrinas Velyndere, forhøiede hans maanedlige Indtægter med 24 romerske Dalere. Af Taknemmelighed tilegnede denne ham (1591) en ny Samling af sexten «Magnificat», hvis Udgivelse Paven dog kun overlevede nogle faa Dage; han døde allerede den 15de October samme Aar. Ogsaa i dette Værk finde vi Palestrina i den fulde Besiddelse af sin skabende Kraft: en inderlig Forstaaelse og Gjengivelse af det hellige Ord, en mangfoldig, men aldrig overflødig Anvendelse af alle Kunstens Midler, en alvorlig Stræben henimod hans høieste Maal: at vække Andagt hos sine Tilhørere.

Endnu i hans sidste Leveaar (1593) komme fire betydelige Værker for Lyset; hans femstemmige Offertorier, to Dele firstemmige Litanier, den sjette Bog fir- og femstemmige Messer, og endelig den anden Bog kirkelige Madrigaler. Som Gjenstand for disse Madrigaler, der vare tilegnede Christina af Lothringen, gift med Ferdinand I af Medicis, Storhertug af Toscana, havde Palestrina valgt en Lovsang i 30 Stanzer til den hellige Jomfru. Dette Værk, som var en Lovsang til hans himmelske Talsmandinde, som hun stod for hans troende Tanke, var hans Svanesang, og paa Mariæ Ren-

selses Festdag endte han sit virksomme Liv. Den 26de Jan. 1594 blev han syg af heftige Sting i Siden, den 28de i samme Maaned modtog han Absolutionens Sacrament, den følgende Dag nød han den hellige Nadvere og døde ved Daggry den 2den Februar i sin Ven og Skriftefader, Philip Neris Arme. Endnu den 31te Januar havde han indskjærpet sin Søn Higyn at udgive hans efterladte haandskrevne Værker, hvortil han gav ham Anviisning paa den nødvendige Pengesum.

Allerede om Aftenen paa hans Dødsdag blev hans afsjælede Legeme bragt til sit Hvilested i Peterskirken. Ikke alene Medlemmerne af det pavelige Capel, men ogsaa alle Roms Musikere, ja selv mange andre Kunstnere og en stor Mængde af Folket fulgte hans Liig. Ved hans Grav blev sunget Responsoriet: Libera me, Domine (Befri mig Herre). Den høitidelige Sjælemesse fandt først Sted tolv Dage senere, den 14de Februar, i Capellet Sancta Maria del soccorso; hans Liig hviler i den hellige Simons Capel i en simpel Kiste, der paa en Blyplade bærer Indskriften: Johannes Petroalysius Prænestinus, musicæ princeps.

Syv Dage efter Palestrinas Død feirede Clemens VIII just sin Kroningsdag, og da efter gammel Skik Sangerne af hans Capel vare tilstede ved hans Taffel, spurgte Paven efter Palestrinas efterladte Værker og erfarede, at de vare i hans Søns og Arvings, Higyns, Besiddelse. Paven yttrede da velvillig, at han selv tænkte paa at besørge en fuldstændig Udgave af samme. Higyn fik denne Pavens Yttring at høre og benyttede strax Leiligheden til at skaffe sig en Indtægt. Han paaskyndede den allerede begyndte Trykning af den syvende Bog af Faderens Messer, føiede dertil den ovenomtalte Messe: «Tu es pastor ovium» og overrakte Paven det fuldendte Værk. I Tilegnelsen mindede han, uovereensstemmende med Sandheden, om sine Midlers Utilstrækkelighed til at opfylde sin Faders sidste Villie angaaende Udgivelsen af hans efterladte Værker og udtalte sin Fortrøstning til Pavens Gavmildhed,

som vilde afhjælpe denne Mangel. Clemens erfarede det Usande i Higyns Foregivende; han faldt i Unaade og saavel fra hans, som fra Pavens Side udeblev Udgivelsen.

Den havesyge Søn søgte nu, istedetfor at anvende den efterladte Sum til en værdig Udgivelse af Faderens Værker, at drage den meest mulige Fordeel af dem. Resten af Haandskrifterne solgte han til to Venetianere, som derpaa udgave fem Bøger Messer i Venedig. Haandskrevne Værker af Betydning findes i det pavelige Capels Archiv, i Vaticanets, Lateran Kirkens, St. Maria Kirkens Archiver og i det vaticanske Bibliothek; kun maa man beklage, at Ligegyldighed eller ond Villie har ladet en Deel af dette kostbare Efterladenskab gaae tabt. Omfanget af de af Higyn solgte Haandskrifter og deres senere Skjæbne er forbleven fuldkommen ukjendt.

Sophus Smith.

Mamelukkerne som Napoleon I's Garde.

Det arabiske Ord Mameluk, i Fleertallet Memalik, betegner en Andens Eiendom, en Slave; i Aaret 1230 lod nemlig Sultanen af Ægypten kjøbe 12,000 unge Slaver i Kaukasus for at danne en Milits af dem. I Tidens Løb opstod deraf et privilegeret Corps, som ofte foreskrev sine Herskere Love. Selim I udrev 1517 Ægypten af Mamelukkernes Hænder og bragte Landet i den tyrkiske Sultans Magt. Mamelukkernes Navn, Magt og Despotisme var næsten glemt, da de efter to hundrede Aars Forløb atter gjenvandt deres Anseelse. Deres Anførere eller Beyer, fire og tyve i Tallet, spillede Herrer i Landet og brøde sig kun lidt om Sultanen. Tilsyneladende vare Beyerne ligestillede, men den iblandt dem, som udmærkede sig ved Talent og Tapperhed, gjaldt i Almindelighed for Ægyptens Behersker.

Da Franskmændene 1798 kom til Ægypten, havde to Beyer, Ibrahim og Murad, deelt Overherredømmet imellem sig. Det var dem, som førte hine vilde Rytterskarer imod Bonapartes Armee; men hverken deres fortrinlige Udrustning eller deres prægtige Heste kunde hjælpe dem til Seir over deres Modstandere. Ved ethvert Sammenstød bleve de overvundne af disses overlegne Taktik og Disciplin. Murat, Leclerc og Lasalle opstillede sig med deres Ryttere i to Linier. Saasnart nu Mamelukkerne vare lige ved at overfløie den første Linie, brød den anden frem tilhøire og tilvenstre til

Hjælp. Mamelukkerne holdt hurtigt an og samlede sig for at omslutte denne forlængede Linies Flanke. Nu var det gunstige Øieblik kommet til at angribe dem, og Mamelukkerne bleve stedse slaaede. I Træfningen ved Chebreis den 13. Juli 1798 fandt mange Mamelukker Døden foran de franske Quarréer, og efter Slaget ved Sedyman havde den frygtede Murad Bey kun 400 tilbage, med hvilke han flygtede til Ørkenen.

Fuldstændig undertrykkede bleve Mamelukkerne først 1811 af Mehemed Ali, senere Vicekonge af Ægypten. Han indbød dem nemlig til en Fest i Citadellet ved Cairo, lod derpaa Portene lukke og alle Beyerne dræbe. En Eneste, ved Navn Selim, undkom fra Blodbadet. Da Selim saae sine Kammerater falde for Soldaternes Skud, styrtede han sig paa sin Hest ned fra Fæstningsvolden, Dyret fandt sin Død, men dets Herre blev i Live, dog laa han længe uden Bevidsthed. Forundret over saa megen Bestemthed og Lykke befalede Mehemed Ali at skaane hans Liv. Selim Pascha, fra den Tid kaldet «den sidste Mameluk», faldt den 17de Februar 1855 i Fægtningen ved Eupatoria. Et Skud igjennem Munden gjorde Ende paa hans Liv.

Slagmaleren Charles Vernet, som døde i Strasbourg i Aaret 1836, holdt meget af at fremstille paa Lærredet disse østerlandske Ryttere med deres prægtige Heste. Man fandt iblandt Mamelukkerne endnu mange, som bare Hjelme med bevægelige Næseskjærme og Pantsere. De holdt meget af og anvendte mange Penge paa pragtfuldt Ridetøi og rigt udstyrede Vaaben. En Carabin eller Trombon, Yatagan og Sabel samt to Pistoler dannede deres Bevæbning. Enhver Mameluk eiede flere Heste og havde to eller tre Fellaher til sin Opvartning.

Et stort Antal Indfødte, som havde ydet Franskmændene Hjælp under Beleiringen af Saint Jean d'Acre, fulgte efter Toget til Syrien med Armeen og haabede i Ægypten at finde et Tilflugtsted mod Djezzon Paschas Hævn. Mange af

disse saavelsom Deserteurer fra Ibrahims og Murads Rytteri ønskede at træde i fransk Tjeneste. Af disse Folk dannede Bonaparte en Escadron og kaldte dem Mamelukker.

Efter Ægyptens Rømning kom disse phantastisk klædte Krigsfolk med Armeen fra Orienten til Frankrig og bleve indlemmede i Consulargarden. Krige og Sygdomme formindskede betydeligt Mamelukkernes Antal; da dette Corps imidlertid erindrede Napoleon om hans meest glimrende Aar, og da disse Rytteres østerlandske Udrustning gav den keiserlige Garde en eiendommelig Anseelse, søgte man saavidt mulig at vedligeholde dem i deres fulde Styrke. Der fandtes endnu i Keiserdømmets sidste Aar iblandt Mamelukkerne Ryttere, som stammede fra Ægypten, Syrien, Georgien og Armenien. Mamelukkernes Escadron hørte stedse til Gardejægerregimentet til Hest og holdt sig indtil Napoleons Afsættelse i Aaret 1814.

Den første Commandant over Escadronen hed Delaitre; fra 1808 var det Kirman. Hestenes Antal beløb sig til 120.

I Slutningen af November 1859 døde i Paris Abdallah d'Asbonne, som var den Sidste, der havde deeltaget i alle Napoleons Krige. Denne Veteran var født i Bethlehem i Aaret 1776 og naaede altsaa en Alder af 83 Aar.

Mamelukkerne bare sædvanlig en hvid Turban med en rød Knap; over Turbanen ragede en Halvmaane af Messing frem. Ærmevesten eller Spenceren var grøn, Vesten over den var blaa med røde Snorer, Skjærfet, hvori der stak en Dolk, var af rød og grøn Uld, Beenklæderne vare røde og meget vide, Halvstøvlerne gule; om Sommeren havde de hvide Lærreds Beenklæder. En krum tyrkisk Sabel med Messingskjæde, en Carabin og to Pistoler dannede deres Bevæbning. En Ørn af Messing prydede en lille Patrontaske, som hang i en Rem af sort Glandslæder. I Tidens Løb forandredes Farven paa deres Mundering flere Gange; det her givne Billede kan saaledes kun gjælde i Almindelighed.

Sadelen var betrukken med grønt Tøi, fortil var der en høi Knap, bagtil et Rygstød; Stigbøilerne vare af Messing efter tyrkisk Mode.

Mamelukkernes Standart var en sort Hestehale med en forgyldt Kugle over; til Spillemænd havde de en Paukeslager og tre Trompetere, som vare endnu mere phantastisk klædte end de andre.

Synet af disse Ryttere maatte uvilkaarlig minde om Saladins Krigere og om de spanske Maurere. Keiser Napoleon I havde i sit Følge ogsaa en Mameluk ved Navn Rustan. Han sov bestandig udenfor sin Herskers Værelse og udførte i det Hele en Kammertjeners Arbeide. Han var født i Erivan i Armenien, havde gjort alle Napoleons Felttog med og havde flere Gange havt Leilighed til at udmærke sig ved Mod og Aandsnærværelse. Napoleon overøste ham med Gaver og Velgjerninger; men vi maae destoværre fortælle om Rustan, at han var en af de Første, som 1814 vendte Keiseren Ryggen i Fontainebleau, og han lod sig heller ikke see under de hundrede Dage i Paris.

Efter Napoleons Afreise til St. Helena tog Rustan til London for at lade sig beundre; men Englænderne behandlede ham temmelig koldt. Efter sin Tilbagekomst aabnede han et Caffehuus i Paris; men dermed vilde det ikke rigtig gaae. Han sank siden aldeles i Forglemmelse, og hans sidste Levetid saavelsom hans Dødsaar er ubekjendt.

F. G.

Simon Bolivar*).

Hele den romanske Folkestamme, der beboer Landene ligefra Mexico til Patagonien, betragter Simon Bolivar, det spanske Sydamerikas Befrier, med en Ærbødighed, der nærmer sig Tilbedelse; i hans Ord seer man den reneste Viisdom, hans Handlinger forstørres, saa de næsten faae et heroisk Udseende, og Generationernes Taknemmelighed vil stedse følge denne udholdende Fører, der satte dem istand til at afkaste Spaniens barbariske Aag og som frie Mænd at tage Plads i Folkenes Række. Selv med alle sine Ufuldkommenheder — som hans Fjender uden Tvivl høilig have overdrevet — maa derfor Bolivar indtage en høi Rang blandt hans Folks Velgjørere. Mod og militairt Talent, som man undertiden har villet frakjende ham, lagde han for Dagen i de store Slag ved Boyaca og Carabobo, og sin udholdende Fædrelandskjærlighed viste han ved det Taalmod, hvormed han bar en lang Række Uheld og blev ved at arbeide for sit Land, hvor vaklende dets Sag end stod. Tilsidst fik han Held med sig. Ethvert Spor af det spanske Herredømme blev tilintetgjort i Republikken Columbia, og denne Seir i det Nordlige blev efterfulgt af det hele spanske Amerikas fuldstændige Frigjørelse.

Der hersker en meget almindelig Vildfarelse angaaende Følgerne af denne mærkelige Revolution. Det antages nemlig

*) Efter Harpers Magazine. Marts 1870.

hyppigt, at det latinske Amerika siden dets Befrielse alene har kjendt en Række Borgerkrige, at Friheden ikke her har medført sine almindelige Goder, at Anarchi og Forstyrrelse have hæmmet de sydamerikanske Staters Fremskridt og gjort dem mindre lykkelige, end da de stode under det spanske Herredømme. Dette er imidlertid en feilagtig Betragtning. Siden de bleve frie, have de gjort Fremskridt baade i Rigdom og Intelligens med en Hurtighed, der gjør de latinske Stater i Europa tilskamme. Deres Handel, der først blev skabt ved Revolutionen, er dobbelt saa stor som Spaniens og Italiens tilsammen. Deres Statsgjæld er ubetydelig i Sammenligning f. Ex. med Englands eller Frankrigs. I intet Land i Verden ere Skatterne saa lave og Handelen saa fri for hæmmende Baand, ligesom Industrien er fri for de tunge Byrder, der hvile paa den i Europa. Deres staaende Armeer ere smaae, og Statsudgifterne derfor ogsaa. Een Feil begik imidlertid det latinske Amerikas Befriere, idet de gjorde den romersk-katholske Kirke til Statskirke og tillode den at forfølge Kjættere med samme Strenghed som i det spanske Herredømmes Dage; men denne Indskrænkning i Troesfriheden forsvinder dog efterhaanden. I den blomstrende By Buenos Ayres hersker der fuldstændig Tolerance, og de saakaldte Kjættere have netop bidraget mægtigt til dens Opkomst. Overalt i Sydamerika forøges Skolers og Collegiers Antal, ligesom Pressen efterhaanden gjør Sit til at fremme Ro og Orden.

Under de af Bolivar grundede Institutioner lever der en Mangfoldighed af Racer og Nationer. Af en Befolkning paa 16 Millioner, der er tyndt spredt over den forhenværende spanske Deel af Sydamerika, er næppe en Femtedeel af europæisk Oprindelse. Langs Vestkysten og paa Andesbjergenes Høisletter leve Inkaernes kobberfarvede Efterkommere i større Antal end deres Overvindere og bevare fremdeles deres Jævnhed og Lærvillighed. I det Indre af Venezuela bygge de vilde Indfødte endnu deres Løvhytter langs Flodbredderne, og de frodige Sletter ved Buenos Ayres beboes endnu af store

Stammer af Indianere, der i Intelligens næppe staae over de Indfødte i Nyholland, medens de patagoniske Kæmper fremdeles true de Reisende langs deres Kyster med Køller og Pile ganske som i Drakes og Magelhans Tider. At skabe oplyste Republikanere af denne ueensartede Befolkning vil blive et langt og møisommeligt Arbeide; Regjeringerne maae først see at indprente den nogle af Civilisationens første Elementer. De fleste sydamerikanske Staters raske Udvikling bliver endnu mere forunderlig, naar man betænker, at en stor Deel af deres Borgere næppe staaer over de Vilde.

Bolivar blev født i Aaret 1783. Hans Fader døde kort derefter, og den vordende Befrier blev opdraget hos sin Moder, Señora Palacio. Hans Familie hørte til de Rigeste og meest Anseete blandt de Indfødte i Caraccas. Han var Arving til store Plantager, der vare anlagte paa nogle af Provindsens rigeste Landstrækninger, til Villaer paa Landet og Huse i Byen og til Tusinder af Slaver, som han senere var saa human at skjænke Friheden. Der blev antaget de meest udmærkede Lærere til at undervise den unge Creol, og da han var femten Aar, blev han sendt til Spanien for videre at uddanne sig, navnlig ved Reiser. Paa Veien dertil standsede han en Tid i Vera Cruz, besøgte Mexico og Cuba og naaede endelig Madrid. Ved sin Rigdom og anseete Livsstilling fik han her Adgang til det spanske Hof, i hvis Kredse han fik Leilighed til at tilegne sig den fine Selskabstone. Han gjennemreiste derefter Europa og tilbragte en Tid i Paris, der netop dengang var ved at hæve sig ud af Revolutionens Malstrøm. Her hørte han Forelæsninger, overværede Debatter og blev imponeret af den unge Seirherre Napoleon, hvis Berømmelse han senere var overmaade ivrig efter at gjøre større. Han besøgte Rom, de latinske Folkestammers Centrum, og der, paastaaer man, opstod første Gang Tanken om at blive sit Fædrelands Befrier hos ham. Han beskjæftigede sig meest med Studeringer og Iagttagelser og kunde

her sammenligne det latinske Europas Intelligens med den aandelige Trældom, der hvilede over hans eget Fødeland.

Men blidere Følelser lode ham for en Tid glemme de patriotiske Forsætter. I Bernardo del Toro's Huus i Madrid, som han stadig gjæstede, forelskede han sig i Terese del Toro, Værtens Datter, en smuk Pige paa sexten Aar. Hun elskede ham igjen, Forældrene gave deres Samtykke, det unge Par (Bolivar var kun 18 Aar) giftede sig, og fuld af Glæde drog han med sin unge Brud til Caraccas for selv at overtage Bestyrelsen af sine store Eiendomme og blive en af de Indflydelsesrige blandt den creolske Befolkning i Venezuela. Hans aandelige og physiske Kræfter vare nu i deres fulde Blomstring. Han var smuk, havde et klart og gjennemtrængende Blik, en høi Pande og i det Hele taget et indtagende Ydre, om end hans Ansigtsfarve var noget bleg. Han havde en virksom Aand og havde læst Meget, han var en udtryksfuld Taler og skrev med Elegance og Lethed. Blandt de unge Venezuelanere var der næppe Nogen, der i disse forskjellige Fuldkommenheder kunde kappes med ham. Fuld af Ungdommens Glæder og Forhaabninger vendte Bolivar altsaa hjem til sit Fødeland; men snart ramtes han af en stor Sorg: hans unge Hustru døde og lod ham tilbage barnløs. En dyb Melancholi bemægtigede sig ham nu, og først ved den kraftige Beslutning at anvende sine Evner til at hævne den Uret, der øvedes mod hans Fædreland, lykkedes det ham tildeels at beseire den.

Uagtet alle sine store Indkomster og sin anseelige Livsstilling hørte Bolivar dog til en ringeagtet Kaste. Han var Creol*), og hvor dygtig eller rig en Creol end var, kunde han dog være sikker paa at blive behandlet med Ringeagt af de raae og forarmede Embedsmænd, der bleve sendte fra Spanien for at regjere Sydamerika, hvor de berigede sig selv

*) Creoler kaldes Efterkommerne af den indvandrede spanske Befolkning.

paa de undertrykte Provindsers Bekostning. I den i høi Grad ødelæggende Trældom, hvori Spanierne nu i to Aarhundreder havde holdt deres amerikanske Besiddelser, var det eneste gjennemgaaende Princip det at udsuge al Coloniens Rigdom til Bedste for Moderlandet. Spanien berøvede Sydamerika Producterne fra dets Miner, Høsten paa dets rige Jordbund. Det var ikke tilladt en Coloni at handle med en anden; ingen udenlandsk Handel maatte drives undtagen i de spanske Havne. Den hele Handel var i Hænderne paa et stort monopoliseret Selskab, det philippinske Compagni, hvis Medlemmer kjøbte Landenes Producter til en af dem selv fastsat Priis og solgte dem europæiske Varer til en Betaling, der var tre Gange deres Værdi. En bevæbnet Krigsmagt holdt Vagt rundtom Kysterne af de spanske Territorier og straffede grusomt ethvert Forsøg paa at omgaae det fatale Monopol. For at sikkre de spanske Varer en rask Afsætning blev det forbudt Colonierne at drive nogensomhelst Fabrikvirksomhed. Værksteder bleve brudte op, og de, der havde anlagt dem, straffede. Det var ikke Planteren tilladt at grave en Canal for ad den at føre sine Producter til Havet; det var forbudt Minearbeiderne at grave en Schakt, Sømanden at føre et Skib, Mechanikeren at anlægge et Støberi, Linnedhandlerne at væve deres Hør, Hattemageren at forfærdige «Sombreros». Det blev forbudt Merida at grundlægge et Universitet, og Spanierne sagde endogsaa foragteligt, at Creolerne ikke behøvede Underviisning. Den romerske Kirke med dens store Slæng af Præster og Munke qvalte ethvert aandeligt Fremskridt. «Den hellige Inqvisition» herskede uindskrænket. Der var fastsat Dødsstraf for at lære Robertsons «Amerikas Historie» eller for at tale om kjætterske Bøger; Creolen levede i tyk Uvidenhed og havde næppe nogen Anelse om, at der var en oplyst Verden omkring ham. Endnu mere saarende var den politiske Nedværdigelse, i hvilken han holdtes. Ethvert Embede af Betydning blev besat med raae og uforskammede Spaniere, der brugte alle mulige Midler til at

presse en Formue ud af det underkuede Folk. De spanske Embedsmænd indtoge den høieste Rang i Samfundet, og den rige creolske Ungdom var daglig udsat for at blive insulteret af simple Eventyrere fra Spanien, der vare blevne deres Herrer paa Grund af deres Intriguer ved Hoffet i Madrid. Kort sagt, saaledes som Cubas Stilling har været i den senere Tid, saaledes var det hele spanske Amerika stillet i Begyndelsen af dette Aarhundrede.

Som naturligt var, havde Creolerne længe betragtet de Regjerende med Had og Forbittrelse. De gjorde forskjellige Forsøg paa at hævne den Uret, de led, men enhver Opstand var bleven undertrykt med grusom Strenghed. Tilsidst syntes en lykkeligere Tid at skulle oprinde for dem. Krigen mellem England og Napoleon, der for en Deel førtes i Spanien, skilte Colonierne fra Moderlandet. De indfødte Beboere i det spanske Amerika, hvem Herrerne i Europa næppe havde Tid at tænke paa, dannede da forskjellige Juntaer eller Congresser og forsøgte at regjere sig selv. De spanske Embedsmænd bleve skubbede tilside, og Creolerne vandt midlertidig Frihed. Derefter fulgte Josephs eller Napoleons Regjering i Spanien, den spanske Nations Reisning mod Franskmændene og Halvøens næsten fuldstændige Erobring af de napoleonske Marschaller. Midt under de nationale Ulykker holdt den spanske Regjering imidlertid med næsten vanvittig Halsstarrighed fast ved sin coloniale Regjeringsmaade og truede enhver Provinds, der vovede at negte sine fremmede Herskere Lydighed, med Krig og Ødelæggelse. Caraccas og Venezuela bleve fremdeles holdte i Ave; den spanske Gouverneur, Emparan, udøvede endnu sit Herredømme over den indfødte Befolkning. Han erklærede, at i Caraccas*) skulde kun de Love gjælde, som han gav.

*) De nuværende tre Republikker, Columbias forenede Stater, Ecuador og Venezuela, udgjorde dengang et Vicekongedømme Ny-Granada, hvis østlige Deel, det nuværende Venezuela, udgjorde Generalcapitanatet Caraccas. R. A.

Men den creolske Ungdom havde nu besluttet at gjøre Opstand, og et hemmeligt Samfund blev dannet med det Formaal at tiltvinge sig Frihed. De Sammensvorne vare næsten Alle unge, begavede, rige og tappre. De vare Blomsten af den Kaste, der saalænge havde følt den Skam og Fornærmelse, det var at regjeres af Fremmede. Disse unge Mænd holdt ofte hemmelige Møder; blandt dem var Montillas, Ribas, hans Fættere John og Simon Bolivar, Toro og en heel Mængde yngre Kammerater. Den 19de April 1810 fandt den Reisning Sted, der til Slutning afgjorde Sydamerikas Skjæbne. Det var Festdag, og en stor Menneskemasse fyldte Caraccas's Gader og Torve. Soldaterne vare vundne af de Sammensvorne, Folket var gunstigt stemt for dem, og en Skare af dem omringede Generalcapitain Emparan, da han kom ud fra Raadet. Don Francisco Salias nærmede sig ham og sagde, at han havde Noget af Vigtighed at betroe ham; Spanieren blev forfærdet over de unge Mænds truende Blikke og over den Menneskemasse, der trængte paa; han blev ført tilbage til Raadssalen, undertegnede der sin Embedsnedlæggelse, hvorefter han blev ført ud af Landet. Caraccas var fri, og de Sammensvorne jublede over deres hurtige Seir. De forudsaae ikke den sørgelige Fremtid, der ventede dem, endnu mindre, at der forestod Mange af dem en tidlig Død.

Intet Blod var udgydt, ingen Hævndaad var udført, og dog var Caraccas's Frihed vundet. Der blev dannet en Junta, som aabnede et Handelssamqvem mellem Venezuela og den øvrige Verden. Kopskatten og andre Skatter bleve ophævede, Inqvisitionen afskaffet; der blev proclameret Lighed mellem Alle, og en ny Republik syntes saaledes født uden Kamp og Strid. Hele Sydamerika med Undtagelse af det portugisiske Brasilien fulgte Caraccas's Exempel; Granada, Chili og Buenos Ayres afkastede det spanske Aag, og det jublende og lykkelige Folk høitideligholdt Seiren den 19de April med Baller og Festligheder. Bolivar var imidlertid reist til England for at skaffe sit Fødeland Understøttelse, men fandt England i

Forbund med den spanske Junta, saa at Sydamerikas Folk alene maatte optage Kampen imod Spaniens Magt. Frankrigs Flaade og Penge havde hjulpet til at sikkre de forenede Stater Friheden, men ingen europæisk Magt gjorde Mine til at blande sig i Striden mellem Spanierne og Creolerne, hvorfor Spanien ogsaa truede hele Sydamerikas lange Kyststrækning med fuldstændig Ødelæggelse. Alle deres Provindser paa Fastlandet vare i Oprør, og dog forsøgte Spanierne med ægte donquixotisk Fyrighed at sammenflikke den sønderrevne Stat, at kaste sig midt ind i Fremskridtets Kæmpebølger for at standse dem. Men Spaniens Fremfærd mod sine Colonier har stedse vidnet om en Blindhed, der stærkt minder om dets berømte Ridder. Medens det mægtige England, belært af Erfaring, fremfor Alt søger at undgaae Krig med sine Colonier, har Spanien, skjøndt svagt næsten til Døden, aldrig kunnet lade være med vedblivende at rette afmægtige Slag mod sine fjerne Undersaatter. Midt under de ved den franske Invasion foraarsagede skrækkelige Lidelser fandt det baade Folk og Penge at øde, hvorved det kun opnaaede at gjøre de romanske Amerikanere til sine uforsonlige Fjender.

Den spanske Junta erklærede Venezuelas Patrioter for Oprørere og beordrede dets Kyster blokerede. Soldaterne holdt endnu de to Havne Maracaibo og Coro (Venezuela) besatte og agtede herfra at gjøre et Indfald i de oprørske Districter med europæiske Tropper. Creolerne vare ikke desto mindre fulde af Glæde og Selvtillid. Bolivar vendte tilbage fra Europa og medbragte den gamle, i Caraccas fødte Veteran, Miranda, der havde kæmpet ved Vashingtons Side for Nordamerikas Frihed og med Dumouriez for Frankrigs, og som nogle Aar tidligere havde staaet i Spidsen for en Bevægelse, der skulde have befriet hans Fødeland, hvilket dog mislykkedes. Han blev udnævnt til Overgeneral over den nye Republiks Armeer. Den 15de Juli 1811 blev Venezuela erklæret for frit og uafhængigt. Med stor Pomp høitideligholdt Creolerne en ny Nations Fødsel, og deres Exempel blev efter-

lignet af Staterne paa Vestkysten og ved la Platas Munding, saa at det hele spanske Amerika nu var frit. Bolivars og hans unge Kammeraters Begeistring vækkede hele den creolske Befolkning til Daad, saa at den med Glæde afkastede Spaniernes grusomme Aag; selv de skumle Indianere og de sløve og ligegyldige Llaneros fra Sletterne forenede sig med Bybefolkningen for at kæmpe mod de spanske Vaaben.

Byen Caraccas, hvorfra Sydamerikas Befrielse udgik, ligger i en Høide af nogle Tusinde Fod over Havet og har et Klima, der ligner et bestandigt Foraar. Den tropiske Varme mildnes af Høilandsvindene, medens de tropiske Blomster og Frugter i Mængde omgive den. Nedenfor Byen strækker der sig en uhyre Slette langs Floden Guayra, besat med Plantager og med de rige Creolers Villaer. 1810 havde Byen 50,000 Indbyggere. Dens Gader vare brede og lige, dens Huse ofte pragtfulde; dens store Kathedralkirke og de andre Kirker, som mange Generationer af fromme Katholiker havde udstyret rigt, besade Skatte i Ædelstene, Guld og Kunstværker. I denne smukke By var det, at de unge Creoler, støttede af hele Befolkningens Sympathi, grundlagde Republikken. Qvinderne offrede deres Juveler; de farvede Racer i alle Afskygninger glædede sig over Friheden, og hele Sydamerika saae op til Caraccas, hvorfra det ventede Hjælp og Raad. Imidlertid vare Patrioterne omringede af mange Farer. De havde gjennemført Revolutionen til Trods for den romersk-katholske Geistligheds ivrige Modstand. Biskopper og Præster, Munke og Nonner forbandede dem og erklærede dem for Ugudelige, fordi de havde løsrevet sig fra Ferdinand VII, læste kjætterske Bøger og vare fyldte med kjætterske Ideer. De uvidende Præster bleve forfærdede over Forandringerne og anvendte deres næsten grændseløse Indflydelse til Fordeel for Spanien. Men Hadet til Spanierne viste sig at være større end den meest blinde Overtro, hvorfor Creolerne trodsede Præsterne, skjøndt disse uafladelig prædikede, at Himlens Straf nok vilde ramme Reformatorerne. Da Folket i 8 Maaneder havde nydt

Friheden, syntes disse Spaadomme virkelig at skulle gaae i Opfyldelse, idet det forfærdeligste Jordskjælv, man endnu havde oplevet, hjemsøgte Caraccas. Jorden bevægede sig i store Bølger, der hørtes en dundrende Lyd, og i faa Minutter blev den prægtige By næsten jævnet med Jorden. Der høitideligholdtes netop en Fest i Kirkerne, hvorfor en stor Deel af Folket her omkom mellem Ruinerne. Paladser og Pakhuse styrtede om og ødelagde Alt, hvad der var i dem. Et nyt Regiment paa 800 Mand dræbtes. 12,000 Døde laae under Ruinerne. Næppe havde den første Forfærdelse over Jordskjælvet sat sig, førend Dominicanernes Prior og andre høie Geistlige med høi Røst udtalte over de rygende Tomter i den faldne By, at dens skrækkelige Skjæbne var Himlens retfærdige Straf for Revolutionens utilgivelige Brøde. Præsternes Denunciationer qvalte Fædrelandskjærligheden. Overtroen kom atter paa Høisædet, og de creolske Patrioter bleve af deres Medborgere betragtede som Aarsag til alle Ulykkerne. Caraccas, der saa nylig havde været hele det latinske Amerikas Stolthed og dets Friheds Vugge, blev nu udpeget til Skræk og Advarsel for Alle, der trodsede Kirkens Lærdomme og Kongens guddommelige Autoritet.

Med Hovedstadens Ødelæggelse faldt Republikken. Ny-Granadas Vicekonge, Monteverde, en raa og grusom spansk Soldat, førte sin Armee fra Coro ind i Hjertet af Venezuela og hærjede Landet med skrækkelig Haardhed. Bolivar, der havde Commando i Porto Cabello, mistede sin vigtige Post ved Mangel paa Erfaring eller Forræderi, og Miranda, der marscherede mod Spanierne, blev fuldstændig slaaet. Monteverde drog mod Caraccas, og Creolerne maatte endnu engang underkaste sig det forhadte spanske Herredømme. Der blev indgaaet et Forlig, ved hvilket de lovede Lydighed mod Ferdinand VII paa den Betingelse, at deres Frihed og Rettigheder skulde respecteres, og da Monteverde i August 1812 derefter førte sine Tropper ind i det ødelagde Caraccas, forsvandt det sidste Spor af Frihed i Venezuela. Miranda blev

greben og udleveret til Spanierne og døde nogle Aar senere som Fange i Cadix. Bolivar var behjælpelig med at faae ham arresteret, og dersom denne forunderlige Handling ikke engang vil faae en fyldestgjørende Forklaring, maa den efterlade en uudslettelig Plet paa Befrierens Ære. Det spanske Herredømme udøvedes med stor Strenghed; hele Venezuela sukkede under nye Skatter; Creolerne bleve igjen Gjenstand for Ringeagt, og hele det beseirede Land gjenlød overalt af Spaniernes Mord og Vold.

I dette Øieblik fik de heroiske Bestanddele af Bolivars Natur Overhaand, og gjennem Sorger, Arbeide og uendeligt Besvær naaede han at blive Venezuelas og derigjennem Sydamerikas Befrier. Han kunde have levet som den Rigeste og Mægtigste blandt Creolerne, hvis han havde underkastet sig Spanierne. Han kunde i Luxus og Vellevnet have tilbragt de lange Aar, han under store Savn offrede sit Fædreland, ja han kunde have vundet Kongens og Hoffets høieste Yndest, hvis han havde samtykket i at blive Slave. I Stedet derfor foretrak han sine Landsmænds Kjærlighed, der førte ham til Landsforviisning og Fattigdom, og offrede nu Resten af sit Liv for Frihedens Sag. Han forlod sine rige Plantager ved Guayra, sine smukke Villaer og store Besiddelser og reiste som fattig Flygtning til fremmede Lande, hvor hans rastløse Sjæl stadig udklækkede Planer til Fædrelandets Befrielse. Hvor ofte det end mislykkedes for ham, tabte han aldrig Modet, men med en Udholdenhed, der næppe er overgaaet af Washington, begyndte han forfra efter hvert feilslaaet Forsøg. Han gjorde fortvivlede Streiftog midt ind mellem Fjenderne, naar enhver anden Plan syntes haabløs; han fremkaldte den creolske Befolknings Iver for Sagen ved sine uophørlige Opraab og ved sit eget heltemodige Exempel, og selv i de allermørkeste Timer undlod han aldrig at forsikkre, at Maalet tilsidst vilde naaes. Paa ham hvilede i mange Aar et halvt Continents Skjæbne, og det er muligt, at hvis Bolivar var falden i Kampen, vilde Spaniens Flag

endnu have vaiet over Bredderne af det caraibiske Hav, og Creolerne have deelt deres cubanske Brødres Lod.

Vi kunne ikke tillægge Bolivar en aldeles pletløs Charakteer. Han var ikke En af dem, hvis Fornuft aldeles behersker Lidenskaberne. Han var næppe en Titus i Mildhed, en Marcus Aurelius i stoiske Dyder eller en Cæsar i Veltalenhed og militair Dygtighed. Hans Landsmænd ville gjerne sammenligne ham med den latinske Folkestammes tidligere Helte, og det er dem en Tilfredsstillelse at kunne hos deres kjære Befrier opdage ethvert Træk af den Helteaand, der gjorde deres Forfædres Annaler berømte paa den Tid, da latinske Folk regjerede Europa, og da deres velklingende Sprog var Literaturens og Civilisationens Fællessprog. Men det maa tilstaaes, at Bolivar ofte var Slave af lavere Indskydelser, at han var forfængelig, herskesyg, pralende, selvraadig og undertiden grusom; hans virkelige Storhed ligger i den Kjendsgjerning, at han med en aldrig trættet Iver og Udholdenhed kæmpede for at befrie, ikke for at underkue. Hans Geni viste sig især under de vanskeligste Forhold, og hans Evner modnedes under Prøvelser. Med gavmild Haand skjænkede han Millioner Frihedens Velsignelser, og med alle deres store Bedrifter kunne hverken Cæsar eller Napoleon berømmes for Sligt.

I 1813 undslap Bolivar fra Caraccas og reiste med sin Fætter Ribas til Carthagena i Ny-Granada, der endnu var fri. Her lagde han Planen til den første af de mærkelige Expeditioner, ved hvilke han, om end med forskjellige Resultater, holdt Spor af Liv tilbage i den næsten hendøende Revolution. Han samlede om sig nogle Hundrede af Flygtninge eller Rekrutter, og skjøndt Ny-Granadas Tropper under Castillo ikke vilde have med ham at gjøre, besluttede han at kaste sig midt ind blandt sine Fjender. Dette romantiske Forehavende fulgtes af Held. Hans lille Armee drog seirrig gjennem Landet fra Carthagena til San Christobal; ved fyrige Proclamationer opfordrede han sine Landsmænd til at reise

sig, og efterhaanden som han hurtigt avancerede fra By til By, flokkedes Befolkningen om ham og sluttede sig til ham, saa han snart saae sig i Spidsen for næsten tre Tusinde Mand. Den spanske Anfører, Monteverde, rykkede frem for at møde ham, men blev slaaet af den tappre Ribas i et afgjørende Slag, og den 6te August 1813 drog Bolivar ind i Caraccas som Seirherre. En grændseløs Jubel opfyldte den ødelagte By, da Befrieren drog igjennem dens Gader. Jordskjælvets Rædsler glemtes over Frihedens Seir. Med deres sædvanlige Lyst til Processioner og pragtfulde Optog gave Borgerne deres Helt en rørende Ovation. Han blev under Klokkeringning, Kanontorden og ti Tusinde Stemmers Jubelraab ført gjennem Hovedgaderne, der vare bestrøede med de sjeldneste tropiske Blomster. Foran ham gik en udvalgt Flok af Caraccas's skjønneste unge Damer, klædte i Hvidt, Døttre af Byens meest anseete Patrioter, og paa deres eensfarvede Klædning saaes kun den nye Nations straalende Farver. Rundt om ham saae man en Flok blege og udtærede Fanger, der netop vare slupne ud af Spaniernes mørke Fangehuller.

Bolivar antog nu Titlerne Dictator og Befrier og regjerede med despotisk Magt. Dog viste han sig i sin Regjering mild, idet hverken Præster eller Spaniere bleve straffede for politiske Forbrydelser. I det østre Venezuela havde imidlertid en ung Student, Mariño, faaet Folket til at reise sig og havde opkastet sig til Dictator over Cumana; de to Dictatorer regjerede i fuldkommen Harmoni. Anden Gang syntes Friheden altsaa sikkret, men den skulde atter pludselig falde. Spanien sendte friske Tropper ind i den ulykkelige Provinds, og en ernergisk Castilianer, Boves, førte dem med stor Dygtighed og Kraft. Denne berømte royalistiske Anfører havde været Smugler, straffet Forbryder og Bissekræmmer. Han stillede sig i Spidsen for Armeen og samlede snart blandt den indfødte Befolkning en vild og rovlysten Bande, bekjendt under Navnet «den djævelske Legion». Med sorte Flag vaiende fra Landsespidserne huserede dette vilde Cavalleri i

Venezuelas skjønneste Egne, plyndrede og afbrændte de rige Planteres Hjem, massacrerede Mænd, Qvinder og Børn og nedskjød Fangerne paa selve Valpladsen. Krigen mellem Spanierne og de Indfødte antog nu en forfærdelig Charakteer. Bolivar truede med at øve Gjengjæld, og da Boves vedblev med sit Myrderi, lod han ombringe otte Hundrede uskyldige Spaniere, Kjøbmænd, Borgere eller Soldater, der vare faldne i hans Magt. Men hans Tropper bleve overalt slaaede af hans Fjenders djævelske Legioner, og de to Dictatorer, Bolivar og Mariño, flyede slagne fra de tabte Byer. Caraccas underkastede sig igjen Spanierne, og de Gader, der nylig havde gjenlydt af de Befriedes Jubelraab, bleve nu farvede af Creolernes Blod.

Det var den mørkeste Periode i Sydamerikas Historie. Krigen i Europa ophørte med Waterlooslaget, og Ferdinand VII sad igjen fast paa Spaniens Throne. Alle det gamle Hofs Udskeielser og Taabeligheder bleve igjen fornyede. Inqvisitionen blev gjenoplivet, Jesuiterne vendte tilbage, og Læren om passiv Lydighed mod Kirke og Konge blev igjen indpodet i det knurrende Folk; Ferdinand havde besluttet aldrig at tilstaae Sydamerika Frihed, og nu, da han blev ledet af en Sværm Munke og Præster, der omgave hans Throne, forberedte han sig til at begynde en Udryddelseskrig, der ikke skulde lade en eneste Patriot tilbage fra Cuba til Patagoniens Klipper. I Spanien, der var svækket ved en Række usle Konger og fanatiske Præster, blev der udrustet en Armee paa ti Tusinde Mand, og paa dette Korstog mod Amerika ødslede den ulykkelige Halvø næsten sit sidste Blod og sine sidste Penge. Armeen blev stillet under Commando af Morillo, en kjæk og haard Soldat. Spanierne — Inqvisitionens Børn — udførte deres babariske Mission med Held. Den store og kraftige Provinds Ny-Granada blev undertvungen, og enhver Fædrelandsven af nogen Betydning blev henrettet uden Forhør. Generalen sendte derefter det Budskab til Kongen, at han havde udslettet ethvert Spor af Oprøret.

Morillo marscherede derefter gjennem Venezuela og lagde Garnison i alle dets Byer. Caraccas, der engang var Frihedens Hjem, blev nu den spanske Regjerings Sæde. Peru, Chili, Buenos Ayres og de sydligste Stater bleve enten truede eller heelt undertvungne, og i Aaret 1816 vaandede hele Sydamerika sig under et Tyranni, et af de frygteligste, Historien kjender. Hele Familer bleve massacrerede paa een Gang; Qvinder og Børn vare i særegen Grad Gjenstand for Hævnen; ingen Fange skaanedes, og da Bolivar siden brød ind i Venezuela, fandt han sin Vei besaaet med døde Legemer af de ulykkelige Fanger, hvem den spanske General havde ladet nedskyde og med Forsæt ladet ligge paa Veien.

Historien fremviser næppe større Afskyeligheder end Spaniernes vilde Grusomhed mod deres amerikanske Undersaatter; de spanske Kongers og Præsters Skjændselsgjerninger have gjort Spaniens Navn til en sort Plet paa den europæiske Civilisation. Medens andre Folkeslag, hvis Sæder Tidens fremadskridende Humanitet har mildnet, stræbe efter at berøve Krigen al unødvendig Rædsel, have Spanierne i Mexico, Sydamerika og Cuba gjenoplivet det gamle Barbari: at føre Udryddelseskrige. Kongerne og Præsterne have fordærvet et af Naturen ridderligt Folks Charakteer, og Inqvisitionens Skjændselsgjerninger have gjort Folket fortroligt med Grusomheder. Det var mod Spaniernes Udaad, at Raleigh stred med Pen og Sværd, og Albas Barbari tvang Nederlænderne til Oprør. Selv den spanske Literatur er i sin classiske Blomstring gjennemtrængt af Inqvisitionens Aand. Mord, Snigmord, Opbrænden af Kjættere og anden slig Tøilesløshed ere Yndlingsemner til Intriguer i Lopez de Vegas Comedier. Hans interessanteste Helte ere Snigmordere, Røvere eller Forførere. Calderon er Inqvisitionens Digter og prædiker den værste Intolerance; ja selv Cervantes skaaner ikke Kjætterne. For Oprørerne og Republikanerne i Sydamerika havde det spanske Hof bestemt ubetinget Dødsstraf, saa at de meest udmærkede patriotiske Handlinger ikke fik en bedre Behandling end den

stakkels Indianer eller den vilde Llanero. Spanierne begyndte en uforsonlig Krig. Bolivar forsøgte forgjæves at formilde Angribernes vilde Natur, tilbagegav Fanger og tilbød Udvexling; de svarede ved uden Naade at skyde mange af hans bedste Officerer, som vare faldne i deres Hænder, saa han var nødt til at gjøre Gjengjæld.

Ingen af Europas Stormagter vovede at intervenere til Bedste for Sydamerikas Republikanere. For de despotiske og reactionaire Regjeringer var selve Navnet Revolution en Vederstyggelighed, og de Forenede Stater, der tjente Sydamerikanerne til Model, lode sig nøie med en kold Neutralitet. De latinske Racer besade dog stedse een Ven; eet ædelmodigt Hjerte sørgede dog endnu over sit Fædrelands Ulykker. Bolivar var nu en forarmet og tilsyneladende afmægtig Landflygtig. Han havde mistet sine store Eiendomme og sin anseete Stilling, og dog var hans Navn berømt lige fra Carthagena til Buenos Ayres. Han var bleven slaaet i en Række af modige men frugtesløse Forsøg paa at afryste det spanske Herredømme; han havde altid været uheldig, men hans Landsmænd saae ikke destomindre med Haab op til denne ubøielige Aand, der selv under den dybeste Ydmygelse aldrig mistvivlede om den endelige Seir. Understøttet af Brion, en hollandsk Kjøbmand fra Curaçao, forberedte Bolivar en sidste Expedition, og forsynet med en lille Flaade trængte han ind til den store Flod Orinocco og angreb Byen Angostura. Han kastede sig altsaa anden Gang med Fortvivlelsens Tapperhed ind i Hjertet af den spanske Provinds.

Scenen for Bolivars sidste Indfald var et vildt og skrækkeligt Øde. Rundt om den store Flods Munding strække Urskovene deres Grene ud over de muddrede Vande; de mosgroede Træers mørkegrønne Farve oplives af en utallig Mængde Papegøiers glimrende Fjer, af Kakaduer og en uendelig Masse af røde Aber, hvis Skrig fylde Luften. Fra Træernes Grene langs Bredden hænge Giftslanger ned over de Reisendes Hoveder, og Floden er fuld af Alligatorer, der,

naar de een Gang have smagt Menneskeblod, stedse lure paa nyt Bytte. Efterhaanden som de avancerede, saae de overalt øde Byer, hvis Befolkning var bleven ihjelslaaet af Spanierne, samt ødelagte Plantager. En uhyggelig Stilhed omgav dem, som om de marscherede ind i Dødens Rige.

Bolivar opslog nu sit Hovedqvarteer i Angostura. Her forenede sig med ham en stor Skare Llaneros, Beboere af de uendelige Sletter, der strække sig langs Orinocco, og nogle Batailloner udenlandske Soldater, især Englændere, der vare øvede fra de napoleonske Krige. Den spanske General Morillo trak sig tilbage for Bolivar, der var uforsigtig nok til at forfølge ham. Da han naaede Høilandet, vendte Spanierne derfor om og adsplittede fuldstændigt hans Armee. Bolivar flyede tilbage over Orinocco; hans Sag syntes tabt, og man kunde ikke undre sig, hvis han nu i Fortvivlelse havde opgivet den. Men midt under Ulykkerne undfangede hans frugtbare Aand en ny og vovelig Plan. Han besluttede at føre sin nedslaaede Armee over Andesbjergene ind i Ny-Granada og her angribe Spanierne i Centrum af deres Magt.

Det var Vinter i Sydamerika, og at overskride Andesbjergene i denne umilde Aarstid var et Foretagende, der var en Hannibal værdigt. Den store Slette, der strækker sig fra Orinocco til Bjergene, var fuld af Vand; Bjergpasserne vare dækkede af Iis og Snee, og selv den meest øvede Bjergbestiger gyste tilbage ved Tanken om at klattre op ad de glatte Skraaninger paa en Tid, da enhver Afgrund og enhver Huulvei var dobbelt farlig. Men Bolivar, der var modig, førte den patriotiske Armee. Mange Dage vadede de gjennem en stor Sump, undertiden synkende i Huller og ofte standsede af uveisomme Strømme. Vandet var fuldt af Myriader af de under Troperne hjemmehørende Krybdyr, og en af deres største Fortrædeligheder var en stor Masse smaae Fiske, der med Kjæber som Haiens hæftede sig fast paa Soldaternes ubeskyttede Been. Efter Dagens Marsch vare de heldige, hvis de kunde finde en tør Plet at hvile sig paa, fri for gif-

tige Snoge og andet Kryb. Den engelske Legion smeltede sammen paa Grund af den tropiske Feber; de indfødte Soldater knurrede, men Bolivar, der selv var ved godt Mod, forstod ogsaa at indgyde de Andre det. Tilsidst naaede de de første Høider og følte her den skarpe Vinterblæst fra Bjergene. Foran dem stode Andesbjergenes iisbeklædte Toppe, der hævede sig høit over Grændsen for den evige Snee. Stride Strømme afbrøde deres Vei, og ofte blev Bolivar seet svømmende med sin Hest over en saadan, medens der bagved ham sad en Qvinde eller Børn, der med Armeen vendte tilbage til deres Hjem i Ny-Granada. De passerede over dybe Afgrunde paa skrøbelige, flettede Broer, der næsten vare slidte istykker, og klattrede op ad steile og glatte Bjergsider med Fare for at styrte ned og knuses i umaadelige Dybder. En Nat naaede endelig den fortyndede Armee Passets øverste Top og sank om, ude af Stand til at gaae videre. Uden Ild eller Telte krøb Officerer og Menige tæt sammen paa den frosne Jord og sov eller frøs paa Bjergtoppen. Mange døde denne Nat. Af den engelske Bataillon var allerede over Halvdelen omkommen, og man maa næsten forbauses over, at overhovedet Nogen af dem overlevede denne berømte Overgang over Andesbjergene.

Bolivar marscherede hurtigt nedad i Haab om at overraske Fjenden, men den spanske Befalingsmand i Ny-Granada havde opdaget ham og rykkede frem for at ødelægge ham, inden hans Tropper endnu havde faaet den fornødne Hvile. Spanierne vare vel bevæbnede og tillidsfulde, Patrioterne svage og medtagne af Hunger og Kulde; men Længselen efter Frihed i Forbindelse med Hævntørst drev dem fremad. De styrtede med Sabel og Bajonet løs paa deres Fjender og beseirede dem under et forfærdeligt Myrderi. Landet befandt sig snart i fuldt Oprør; hele Ny-Granada bød sin Befrier Velkommen og skyndte sig med at afkaste det spanske Aag. Bolivars svage Armee fik snart rigelige Forstærkninger; han forfulgte med sin sædvanlige Hurtighed Spanierne og tvang

dem til et afgjørende Slag. Deres Anfører Barreira, der var sikker paa Seiren, afventede de udasede Patrioters Angreb med sit udmærkede Infanteri opstillet i Slagorden foran Broen ved Boyaca (7de Aug. 1819). Et eneste Indhug afgjorde Slaget og tillige Sydamerikas Skjæbne. Bolivars vilde og udtærede Skare gik løs med Bajonetten og hævnede Fædrelandets Lidelser med en barbarisk Grusomhed. Barreira og hans Officerer bleve skudte, og Ny-Granada, der nylig havde seet sine ædleste og meest begavede Sønners Blod flyde for Bøddelens Haand, nød nu den skrækkelige Gjengjældelses Sødme.

En rørende Historie fortælles om to Elskende i Ny-Granadas Hovedstad Santa Fé de Bogota. Donna Apollinaria, en ung, smuk og talentfuld Dame af en af Byens rigeste Familier, var forlovet og skulde snart have Bryllup. Hendes Sjæl rummede imidlertid ogsaa Følelser af en anden Art, og i den Tanke, at ogsaa hun kunde bidrage Sit til Fædrelandets Befrielse, indledte hun en Correspondance med Bolivar, der nærmede sig Byen, og sendte ham ved hemmelige Bud en nøiagtig Beretning om den spanske Garnisons Størrelse o. s. v. Hendes musikalske og øvrige selskabelige Talenter samlede hver Aften en stor Mængde spanske Officerer om hende, og af dem fik hun de Oplysninger, hun ønskede, ved sine forstilte ligegyldige Spørgsmaal om Garnisonens Bestemmelse og Andet. De anede kun lidt, at deres smukke Værtinde var det virksomste Drivhjul i en Sammensværgelse, der banede Veien for den forhadte Bolivars Triumph.

Byens spanske Gouverneur, Zamano, var en af de meest Skinhellige af hele Embedspersonalet. Han blev fuldstændig ledet af Præster og bar Capucinernes Dragt. Hans Grusomhed fyldte Bogota med Skræk, og Enhver, der blot mistænktes for at sympathisere med den nationale Sag, straffedes med Døden. Paa den smukke Byes Hovedtorv havde han opreist en Galge, der sjelden var tom, og i den smukkeste Spadseregang, Alamedaen eller den offentlige Have, mellem hvis Lunde

og Blomsterbede Bogotas Borgere havde været vante til at tilbringe deres Sommeraftener, lyttende til Guitaren eller i livlige Samtaler, havde Tyrannen anbragt en Række Sæder, paa hvilke de Dødsdømte bleve fastgjorte og skudte. En Tidlang lykkedes det Donna Apollinaria at undgaae Opdagelse, men ulykkeligviis blev engang et Sendebud, der skulde bringe et Brev fra hende til Bolivar, grebet, og da det blev bragt for Gouverneuren, røbede det sin Herskerindes Navn. Brevet blev læst, den unge Pige og hendes Kjæreste arresterede, og Begge vare strax blevne henrettede, hvis ikke Zamano havde haabet i deres Skræk at aftvinge dem en fuldstændig Aabenbarelse af alle de Sammensvornes Navne. De bleve i Fængsel tolv Timer, og ethvert Middel blev benyttet for at formaae Donnaen til at forraade sine Deeltagere. Der blev sendt til hende en Munk, der truede hende med evig Straf i den anden Verden, hvis hun ikke tilstod Alt for ham. Der blev budt hende store Belønninger; baade hendes og hendes Kjærestes Liv skulde skaanes, men hun negtede standhaftigt at røbe sine Venner.

De Elskende bleve næste Dag førte ud, bundne tæt sammen, og tvungne til at sætte sig paa de føromtalte Sæder. En Række Soldater stode opstillede foran dem, parate til at fyre, da der ved en Munk blev gjort den sidste Anstrengelse for at faae hende til at tilstaae. Der blev atter lovet hende fuld Tilgivelse, men hverken Frygt for Døden eller Haab om fremtidig Løn kunde rokke hende. Hun erklærede, at hun kun med Afsky kunde tænke paa at redde sit eget Liv paa Bekostning af sine Venners, men at Bolivar nu nærmede sig rask, saa at de Alle snart vilde blive kjendte. Da hun saae sin Forlovede ifærd med at tale, maaskee for at frelse deres Liv, bønfaldt hun ham om, hvis han nogensinde havde elsket hende, da at opfylde hendes sidste Bøn og ved sit Mod til at gaae Døden imøde vise sig hende værdig. Munken vendte sig bort; Soldaterne belavede sig paa at give Ild, da hun, maaskee greben af en pludselig Skræk, udbrød: «Have I

Hjerte, Slagtere, til at dræbe en Qvinde?» Hun dækkede sit Ansigt med Mantillen, og da hun trak den tilside, saae man paa hendes indre Dragt, broderet i Guld: «Viva la Patria». Zamano gav Signalet fra Balconen paa sit Palads, Soldaterne fyrede, og de Elskende styrtede døde om.

Intet kunde være mindre ridderligt end Spaniernes Opførsel mod Amerikas Qvinder. Samtidig med, at de erklærede sig selv for besjælede af Ridderskabets Aand, overgik de Middelalderens Helte i Raahed og Forbrydelse.

Den berømte Overgang over Andesbjergene og Seiren ved Boyaca hævede paa een Gang Bolivars Ry til Skyerne, medens han nogle Maaneder tidligere var bleven betragtet som en haabløs Eventyrer. Hidtil havde han blot kjendt en Række Uheld. Han havde bortbyttet en lykkelig Ungdom for en Manddom fuld af uophørlig Modgang. Hans Skikkelse var bleven bøiet af en for tidlig Alderdom; hans Haar var graat, og hans Øine havde mistet deres Glands; hans mandige Kraft var svækket, og engelske Officerer, som havde seet ham arbeide sig frem gjennem Orinoccos Sumpe eller flygte slagen foran Morillos prægtige Regimenter, havde erklæret hans Planer for Galskab og ham selv for en forfængelig og svag Thronprætendent. I et Øieblik ophørte Bagvadskelsen, og han kom ned fra Andesbjergene som Sydamerikas Hannibal. Seiren fulgte ham nu overalt; den store By Bogota, der var forladt af Spanierne, modtog ham med aabne Arme, og hans modige Soldater førte snart Frihedens Banner ligefra Bjergene til det stille Havs Kyster. Men Bolivar havde stedse havt Blikket rettet mod sit Fødeland, og mellem Andernes Toppe havde han kæmpet for Caraccas's Befrielse. Med en stor og begeistret Armee steg han nu ned paa Venezuelas Sletter og opfordrede sine Landsmænd til at reise sig. Creolerne og Indianerne adløde endnu engang hans Opraab. Spanierne fandt sig paa alle Sider omsluttede af uforsonlige Fjender; vi forbigaae de mindre betydelige Sammenstød; men den 24de Juni 1821 stod endelig Slaget ved Carabobo, i hvilket Repu-

blikanerne angrebe deres vel rustede Undertrykkere. Bolivar anførte selv, og, støttet af sin Fremmedlegions Mod og Disciplin, vandt han en fuldstændig Seir. Spanierne flygtede i fuld Forvirring. Caraccas modtog igjen sin Befrier med Jubel, men Krigen vedblev dog til November 1823, da Porto Cabellos Fald medførte det spanske Herredømmes Tilintetgjørelse. Fra Caraccas tværs over Andesbjergene til det stille Hav regjerede nu Bolivar som Befrier og Præsident.

Han styrede Landene med fast Haand, og hans Landsmænd havde ubegrændset Tillid til ham som deres Velgjører, hvorfor de ogsaa betragtede ham med en inderlig Hengivenhed. De Blomster, der bleve strøede paa hans Vei, og de meest høirøstede Jubelraab vare Yttringer af et taknemmeligt Folks oprigtige Kjærlighed. Han grundlagde Stater og var en frugtbar og heldig Lovgiver. Han dannede Republikken Columbia ved at forene Granada med Venezuela. Han var Bolivias og Perus Solon; hans Love vare altid liberale, hans Foranstaltninger kloge, og midt i hans uophørlige Arbeide som Kriger beskjæftigede han sig med den store Plan at forene hele det spanske Amerika til een eneste Republik, der skulde strække sig fra Mexico til Magelhansstrædet.

Fordrevne fra det Nordlige klyngede Spanierne sig nu med Haardnakkethed fast til deres Besiddelser i Peru. Her var deres store Armee stadig seirrig, og de ulykkelige Peruanere, der sukkede under en skrækkelig Undertrykkelse, sendte en Deputation til Bolivar og bade ham om Hjælp. Han samtykkede beredvilligt og førte sine tappre Columbianere ned for at befrie deres Brødre mod Syd. Her holdt Spaniernes overlegne Antal ham mange Maaneder indespærret i en Havn ved Kysten, medens baade Mænd, Qvinder og Børn overalt i det indre Peru bleve mishandlede af deres blodige Tyranner. Bolivars Sag syntes haabløs, og i sin Uvirksomhed blev han endogsaa Gjenstand for sine Fjenders Spot. Endnu engang blev hans Tapperhed og Dygtighed betvivlet, og Misundelsen, der var vakt ved hans tidligere Triumpher, søgte

nu at saare ham paa den Maade, der maatte smerte ham meest. Hans Landsmænd i Caraccas berøvede ham hans militaire Overcommando, og denne Ringeagt blev viist ham, netop som han var kommen op fra et haardt Anfald af Feber. Han følte Saaret dybt; han tilbød at nedlægge sine forskjellige Embeder, men med en sjelden Udholdenhed vedblev han ligefuldt at forberede sin Armee til Kampen i Peru.

I den hede Tid i December og Januar befandt Bolivar sig endnu i den usunde Havneby, omgivet af Fjender, og Peru syntes fortabt. Spanierne regjerede det rige Land med Strenghed og udskreve store Contributioner i Lima og Callao. De vigtigste Embedsmænd i den af Patrioterne indsatte provisoriske Regjering sluttede Fred med Spanien og svore Ferdinand VII Troskab. Landet kom i Ro igjen, efterat det spanske Cavalleri havde splittet Levningerne af Revolutionisternes Armeer ad. Men da Vinteren kom, og de kolde Julivinde blæste ned fra Anderne, foer Bolivar ud fra sit Skjul og styrtede løs paa Spanierne. Med syv Tusinde Soldater mødte han den spanske Armee paa ni Tusinde paa den store Pampa ved Junin, Nordost for Lima (den 6te Aug. 1824). Scenen for Kampen mellem Undertrykkerne og de Undertrykte var en stor Slette, oversaaet med Laguner og fuld af smaae, adspredte Krat; over den hævede sig Andernes majestætiske Toppe, hvorfra Condoren speidede efter Bytte, der blev den rigelig tildeel paa den blodige Valplads. Spanierne kæmpede med Tapperhed, Patrioterne med Fortvivlelse, da de vidste, at et Nederlag nu vilde knuse deres Forhaabninger for stedse. Bolivar, der som sædvanlig var tilstede paa Valpladsen selv, var fuld af Haab og støttedes af Sucre, hans bedste og tappreste Officeer. Begge Armeers Cavalleri gjorde uophørlige Indhug paa den skraanende Slette eller fægtede fra Krat til Krat; Republikanernes Infanteri modstod Spaniernes, disse trak sig i Forvirring tilbage med stort Tab, og Bolivar var igjen bleven en stor Provindses Befrier. Han

havde altsaa ikke forgjæves overskredet Bjergene og foretaget den lange Marsch langt bort fra sit Hjem.

En følgende Seir endte Krigen. Bolivar havde forladt Armeen for med de peruanske Patrioter at ordne den nye Nations Regjering, hvorfor hans Ven Sucre kom til at commandere i Slaget ved Ayacucho, hvor Republikanerne vandt deres berømteste Seir, og Spanierne led det sidste Nederlag. En smuk Sommermorgen den 9de December 1824 beskinnede Solen begge Armeers Leire paa en stor Slette, da Musikken kaldte dem til den afgjørende Kamp. Spanierne vare de Andre overlegne baade i Antal, Disciplin og Artilleri, og dog dreve de tappre Columbianere og Peruanere dem i vild Uorden over Sletten. Nederlaget var fuldstændigt. Ved Ayacucho endte det Tyranni, som Spanien i tre Aarhundreder havde øvet mod Sydamerika, og Chili og Buenos Ayres, Peru og Columbia havde Intet mere at frygte af deres forrige Herskeres afmægtige Harme. Et begeistret Udbrud af de befriede Nationers Taknemmelighed hilsede Befrieren. Han blev ført i Triumph fra By til By; han blev raadspurgt som et Orakel og nød de høieste Æresbeviisninger. Baade Europa og Nordamerika beundrede ham; Lafayette skrev en Lykønskning til ham, og hans Navn blev overalt sat i lige Rang med Washingtons.

Paa den Høislette, hvor Potosis Sølvminer findes, grundlagde den altid virksomme Bolivar dernæst den Stat, der foreviger hans Navn, og med et ømt Farvel til Perus taknemmelige Folk reiste han derefter hjem til sit Fødeland. Hvor mange Aar var der ikke hengaaet, rige paa Afvexlinger, siden han første Gang lagde Planen til sit Fædrelands Befrielse! Med hvilken sjelden Kraft og Selvfornegtelse havde han ikke gjennemført sit Livs Maal! Han kom tilbage til Caraccas, bedækket med Hæder, og med et Navn, der endnu ikke var plettet af en Seirherres almindelige Feil. Han kunde med Rette rose sig af, at han ikke havde beholdt for sig selv en eneste Fodsbred Land af de store Strækninger, han

havde frarevet Spanien, og at han havde ladet Perus Skatkammer, Potosis Sølvminer, urørt. Cæsar og Napoleon havde begyndt som fattige og vare blevne rige ved deres Seirstog, hvorimod Bolivar havde opoffret sine store Besiddelser for Frihedens Sag og vendte tilbage fra sine Tog, afhængig af sine Landsmænds Godgjørenhed. Nu kunde han med Stolthed underrette Verden om, at Sydamerika var frit. Paa den latinske Races Vaabenskjold var der endnu kun een Plet tilbage, og derfor var det Bolivars sidste Ønske ogsaa at befrie Cuba. Dette mislykkedes for ham, og hans Uheld heri synes at have forvoldt ham stedsevarende Sorg. England, Frankrig og Nordamerika negtede at tillade Columbianerne at udfrie deres creolske Brødre paa Cuba fra Spaniens Tyranni, og den ulykkelige Ø har siden den Tid været Slaveriets stærkeste Fæstning i den nye Verden, et Midtpunkt for Slavehandelen.

Saasnart Columbianerne vare frie, sørgede de strax for Slaveriets fuldstændige Ophør. Heldigt vilde det have været, om det havde været ligesaa let for dem at dethronisere den almægtige Kirke. — I 1827 vendte Bolivar tilbage til Venezuela. Hans virksomme Aand avlede stedse nye Planer til et forenet Sydamerika, et frit Cuba og et almindeligt Forbund mellem alle den latinske Folkestammes Nationer. Men han blev snart hæmmet i sin Virksomhed og nedslaaet over at see sig omgivet af de bittreste Partistridigheder, at møde Modstand mod sine Yndlingsideer, at blive tvungen til en Krig med Peru, at see Venezuela skille sig fra sine Sødskendestater og at finde sine egne store Tjenester forglemte af sine Landsmænd. Maaskee har han for ofte selv mindet om dem; maaskee var han undertiden for bydende og trak for store Vexler paa sin fordums Berømmelse. Han har maaskee manglet Ydmyghed, men hans Øiemeed vare altid rene og hæderlige.

I de sidste Aar af hans Liv fik et mod ham fjendtligt Parti Overhaand i Venezuela, og med en skjændig og ufor-

tjent Haardhed blev Befrieren forviist fra det Land, som hans Bedrifter havde gjort berømt. Hans Landsmænd behandlede ham aldeles uværdigt. Han undlod at holde sig ved Militairmagt og gik i Landflygtighed. Deres Utaknemmelighed knuste hans Sjæl; han var i Carthagena for at indskibe sig til Europa, da hans svage Legeme, der var medtaget af Arbeide og Besvær, af Skuffelser og Sorg, blev angrebet af en smertelig Sygdom. Fra Sottesengen sendte han de sidste Ord til sine Landsmænd, i hvilke han paalagde dem at forene sig, stræbe fremad og holde Fred. «For mine Fjender», sagde han, «har jeg kun Tilgivelse, og hvis min Død kan bidrage til Partivæsenets Ophør og til Unionens Befæstelse, gaaer jeg rolig i min Grav». Han tog Pennen fra sin Secretair, og med svag Haand underskrev han sit Navn. Det var hans virksomme Livs sidste Handling. Snart efter døde han, den 17de December 1830. Han havde været nødt til at sælge sit Sølvtøi for at afholde sine Omkostninger under Forviisningen og efterlod Intet til sine Arvinger. Han havde opoffret Ungdom, Rigdom og politisk Magt, ja selv Livet for det latinske Amerikas Befrielse.

S. B—n.

Arabernes Erobring af Spanien.*)

Skjøndt Spanien stedse har været beboet af tappre, kraftige og frihedselskende Folk, er der dog intet Land, der i gamle Dage mere har været Gjenstand for fremmede Folks Erobringer. Dette bliver saa meget mærkeligere, naar man tager Hensyn til Spaniens Beliggenhed, da det ligesom er skudt frem i det yderste Vesten, paa de tre Sider er omgivet af Have og paa den fjerde synes beskyttet mod fjendtlige Indfald ved høie Bjerge, hvortil kommer, at det Indre af Landet er opfyldt af mange vilde og uveisomme Bjergegne, der synes at maatte lægge Erobrerne mange Hindringer i Veien.

Ikke destomindre have fra de ældste Tider mange fjerntboende Folk kæmpet om Besiddelsen af Spanien. Phønicierne og Grækerne afløstes af Carthaginienserne, der igjen maatte vige for Romerne, hvis Herredømme vel først blev befæstet efter lange, blodige og haardnakkede Kampe med de stridbare Indbyggere, men ogsaa til Gjengjæld blev saa fast begrundet, at Spanien og Italien i det andet og tredie Aarhundrede efter Christi Fødsel syntes at være beboede af et og samme Folk. I den Grad havde Spanien antaget romerske Sæder og Skikke, og overalt herskede det romerske Sprog, hvis ægte Datter det nuværende spanske viser sig at være ved

*) Efter Dozy: Histoire des Musulmans en Espagne, Leyde 1861. Aschbach: Geschichte der Ommaïjaden. Conde: Hist. de la dominacion de los Arabos en España o. fl.

første Øiekast. Men saa fast som Roms Magt end var, maatte den dog i den store Omvæltning af Folkene, som vi kalde Folkevandringen, bukke under for Barbarerne. Alaner, Vandaler og Svever bemægtigede sig Landet under skrækkelige Ødelæggelser for kort efter at vige for de mægtige Vestgother, der nu bleve det herskende Folk i Spanien, og fra hvem de fornemme Adelsslægter i Landet endnu den Dag idag nedstamme.

Men det vestgothiske Rige, saa mægtigt det end syntes at være, led dog af mange Svagheder, der i sig bare Spirerne til dets Opløsning. Der vedblev at bestaae en Spaltning mellem den gothiske og romerske Befolkning, som trods alle Kongernes Bestræbelser ikke lod sig udjævne. De rige, privilegerede Stænder, de Fornemme og Geistligheden, levede i Overdaad og overgave sig til en tøilesløs Luxus, medens de lavere Stænder vare nedsunkne i den dybeste Elendighed, og Slaveriet endnu fandtes i stort Omfang. Antallet af Slaver var meget betydeligt i Sammenligning med de frie Mænd.

Et Samfund, der led af saa dybe Saar, gjorde Ondet værre ved at forøge Mangelen paa Sammenhold, da det bortstødte en Stamme, som dengang var meget talrig i Spanien, nemlig Jøderne. Kirken var i Middelalderen meget tilbøielig til at skyde Skylden for alt Ondt paa dem; thi Gud var fortørnet over, at Frelserens Fjender ikke bleve straffede.

Forfølgelserne begyndte 616 under Kong Sesebuts Regjering. En Forordning bød, at alle Jøder skulde have omvendt sig inden eet Aar; de, der ikke vilde, skulde have hundrede Pidskeslag og jages ud af Landet, og deres Eiendom skulde inddrages. Af Frygt skulle flere end 90,000 Jøder have modtaget Daaben, og det var endda langt den mindste Deel af dem. De fleste af disse saakaldte Omvendte vare det naturligviis kun paa Skrømt, og Biskopperne synes ogsaa at have indseet, at det ikke kunde være anderledes; thi de tillode dem at blive i deres Fædres Tro, men befalede paa samme Tid, at deres Børn skulde opdrages i Christendommen.

Enhver Konge blev tillige ved sin Regjeringstiltrædelse forpligtet til at overholde de Love, der vare givne mod denne forhadte Stamme.

I 80 Aar lede Jøderne i Stilhed; da besluttede de at hævne sig paa deres Undertrykkere. Omtrent 694 forberedte de en almindelig Reisning i Forening med deres Troesfæller paa den anden Side af Strædet, hvor flere berbiske Stammer bekjendte sig til Jødedommen, og hvor de fra Spanien udjagne Jøder havde fundet et Tilflugtssted. Sandsynligviis skulde Oprøret bryde ud paa flere Steder paa een Gang, saasnart Jøderne fra Afrika vare landede paa Spaniens Kyster. Men Regjeringen blev itide underrettet om Sammensværgelsen, og Kong Egica tog strax de nødvendige Forholdsregler for at hindre dens Udbrud; derpaa sammenkaldte han en Kirkeforsamling i Toledo, meddeelte den Jødernes Planer og bad den strengt at straffe denne forbandede Stamme. Da nogle Israeliters Forklaringer havde bragt det udenfor al Tvivl, at Sammensværgelsen ikke havde havt nogen ringere Hensigt end at gjøre Spanien til en jødisk Stat, kjendte Biskoppernes Harme ingen Grændser; de dømte alle Jøder til at miste deres Eiendom og Frihed. Kongen skulde give dem som Slaver til de Christne, endog til dem, der hidtil selv havde været Jødernes Slaver, og hvem Kongen nu skulde give Friheden. Herrerne skulde forpligte sig til ikke at taale, at deres nye Slaver holdt Moselovens Ceremonier; de skulde tage deres Børn fra dem, naar de havde naaet deres syvende Aar, lade dem opdrage i Christendommen og ikke tillade Ægteskab mellem Jøder indbyrdes, da en jødisk Slave kun maatte ægte en christen Slavinde og en Jødinde kun ægte en christen Slave.

Dog kan man ikke antage, at disse haarde Bestemmelser ere blevne udførte og overholdte i hele deres Strenghed. Imidlertid sukkede de spanske Jøder under et utaaleligt Aag og længtes efter Befrielsen, efter Erobrere, der vilde gjengive dem deres Frihed og den frie Udøvelse af deres Tro.

Saaledes vare Jøderne, Slaverne og de fattige Borgere uforsonlige Fjender af dette faldefærdige Samfund. Og dog var det netop dem, man i Krig var nødt til at bruge som Landets Forsvarere, altsaa Folk, som gjerne vilde gjøre fælles Sag med Fjenden. Thi der var ingen fri Borgerstand, og de Fornemme vare fordærvede ved Overdaad og Blødagtighed. Tilstanden i det vestgothiske Spanien var følgelig meget slet, og Staten havde længe baaret Spiren til Opløsning i sig. Dens Svaghed var saa stor, at en Hær paa 12,000 Mand var tilstrækkelig til at omstyrte den i et Øieblik, rigtignok ved Hjælp af Forræderi.

Den daværende Konge, Roderik, en Søn af Hertug Theodofred, nedstammede fra en tidligere vestgothisk Konge Reccesvinth. Han havde bemægtiget sig Thronen ved at gjøre Oprør mod den forrige Konge Witiga, hvem han efter Nogles Mening skulde have ladet rydde af Veien; vist er det, at han ved Witigas Død blev Enekonge omtrent 710. Næppe et Aar skulde han glæde sig over sin dyrekjøbte Magt, der med Uret var vunden gjennem en blodig Borgerkrig.

Witiga havde efterladt sig to Sønner, Eva og Sisebut, der i Forening med deres Onkel, Erkebiskop Oppas af Sevilla, tænkte paa at hævne sig og styrte Roderik. Men da han havde Overmagten, indsaae de, at de ikke vilde naae Maalet uden fremmed Hjælp. Blandt de mægtigste Mænd i Riget var Grev Julian, Statholder i Ceuta og den omliggende Egn i Nordafrika, der dengang hørte til det vestgothiske Rige. Han sluttede sig gjerne til dem, da han ogsaa ansaae Roderiks Thronbestigelse for en Anmasselse og desuden efter Sagnet havde en stor personlig Krænkelse af hævne.

Et meget omtvistet Sagn, der først findes omtalt hos Forfattere fra en langt senere Tid, fortæller nemlig, at den udsvævende Roderik skal have vanæret Grev Julians skjønne Datter, der opholdt sig ved Hoffet i Toledo og i Sagnet kaldes Florinda eller med det mystiske Navn la Cava (et arabisk Ord for meritrix). Den hævntørstende Fader skal da have

sluttet en Overeenskomst med den arabiske Statholder i Nordafrika, Musa, Søn af Nosair, have aabnet Ceutas Porte for ham og opmuntret ham til at erobre Spanien. Der er Grunde nok til at forklare denne Erobring uden at man skulde behøve dette Sagn, der synes at være en arabisk Opdigtelse fra en langt senere Tid. Saadanne Fabler faldt ret i Middelalderens Smag. Der fortælles ligeledes, at Roderik dumdristig trængte ind i et fortryllet Slot i Toledo for at see nogle hemmelighedsfulde Malerier og saae, at de fremstillede Maurer; ved Siden af dem laa en Rulle, hvorpaa der var skrevet: «Ved dette Folk skal Spanien om kort Tid blive ødelagt».

Musa, der havde undertvunget hele Nordafrika lige indtil det vestlige Ocean, tørstede efter nye Erobringer og lyttede gjerne til Grev Julians og de andre Misfornøiedes Forestillinger om Spaniens Skjønhed, Rigdom og Frugtbarhed. Han gik dog tilværks med den største Forsigtighed. Da han ikke troede Grev Julian, uagtet denne selv var gaaet over til Spanien for at knytte Forbindelser med flere misfornøiede Stormænd, vilde han selv lade Forholdene undersøge. Men først maatte han have Chalifen Walids Tilladelse, inden han turde indlade sig paa noget videre Foretagende. Chalifen fandt dog Sagen for vanskelig og svarede ham paa hans Skrivelse: «Lad Spanien udspeide og undersøge ved lette Tropper, men vogt Dig, i det Mindste for Øieblikket, for at udsætte en stor Hær for de Farer, der ere forbundne med et Tog paa hiin Side af Havet».

Da Julian imidlertid var vendt tilbage med gode Efterretninger, sendte Musa en af sine Undergivne, Abu Zora Tarif, med 400 Mand tilfods og 100 arabiske Ryttere fra Tanger over til Andalusien paa fire store Fartøier, som Julian havde laant ham. Overfarten var heldig; de landede paa Halvøen Tarifa, plyndrede uden Modstand Egnen omkring Algeciras, streifede vidt omkring for at undersøge Landet og vendte efter flere Dages Ophold tilbage til Afrika med stort Bytte og mange Fanger. Dette skeete i Juli Maaned 710.

Imidlertid var det ikke før næste Aar, at Musa kunde samle en større Hær, hvormed der kunde tænkes paa Spaniens Erobring. Det var dog kun 7,000 Mand, næsten alle Berber, som i Foraaret 711 efterhaanden førtes over Strædet i de fire Skibe, hvoraf Tarif havde betjent sig; thi Muselmændene havde ingen andre. Anføreren var den tappre Tarik Ben-Ziyad, og Julian fulgte med ham. Nogle landede ved den saakaldte grønne Ø eller Gezirat Alhadra, nu Algeciras, Andre paa det Sted, der efter Anføreren Tarif, Meleks Søn, skal have faaet Navnet Tarifa; men Hovedstyrken under Tarik landede ved det Forbjerg, ved hvis Fod dengang Byen Carteya laa. Forgjæves søgte 1,700 Gother at forhindre Tariks Landgang; de bleve fordrevne, og Tarik sendte strax en Afdeling under en af sine faa arabiske Høvedsmænd, der fandtes ved Hæren, nemlig Abdalmelik, af Stammen Moafir — fra hvem den berømte Almanzor (jvf. Hist. Archiv 3 Bind S. 31) nedstammede i syvende Led — for at bemægtige sig Carteya. Det lykkedes, og Tarif samlede nu sine lidet talrige Skarer ved Foden af det Forbjerg, hvor han selv var landet og først havde slaaet sin Leir. Det minder endnu den Dag idag derom ved sit berømte Navn Gibraltar (Gebel al Tarik, Tariks Bjerg).

Øieblikket var gunstigt. Kong Roderik var netop langt borte i det nordlige Spanien for at dæmpe en Opstand af Baskerne. Da modtog han pludselig fra Tadmir eller Theodomir, Statholder i Andalusien, Efterretning om Indfaldet: «Herre», skrev denne, «her er kommet fjendtlige Folk, jeg veed ikke, om fra Himlen eller fra Jorden; jeg er bleven pludselig angreben af dem og har gjort Modstand med al min Magt for at forhindre deres Landgang, men jeg er bleven nødt til at vige for Mængden og det voldsomme Anfald. Trods mine Anstrengelser ere de nu leirede i vort Land. Jeg beder Eder, Herre, at komme os til Hjælp i vor Nød saa hurtigt som muligt og med saa meget Folk, som der kan samles; kom i egen Person, Herre, hvilket vil være det Bedste».

Strax brød Roderik op og samlede alle de Tropper, han kunde drage til sig, deriblandt ogsaa Witigas Sønner og deres Parti. De fulgte vel Opfordringen til at møde, men kun for at forraade ham, naar det kom til Slag, og Leiligheden var gunstig. Hensigten var dog ikke at overlevere deres Fædreland i Berbernes Hænder; de meente, at Berberne vilde vende tilbage til Afrika, naar de havde faaet Bytte nok, og de vilde kun benytte deres Hjælp til at styrte Roderik og selv bemægtige sig Thronen. Saa ringe var deres Fremsynethed og saa stor deres Selviskhed.

Snart havde Roderik samlet en betydelig Hær og forenede sig med Levningerne af Theodomirs, der var bleven formindsket ved uheldige Træfninger med Maurerne; han skal da have staaet i Spidsen for 90,000 Mand, rigtignok for største Delen sammenløbne, uøvede og sletbevæbnede Folk. Tarik havde imidlertid ladet sit lette afrikanske Rytteri streife omkring og udbrede Skræk overalt; selv var han rykket frem til den Sø, som kaldes Lago de la Janda, da han erfarede Roderiks Nærmelse, og trak skyndsomt sine Tropper sammen. Han havde modtaget nogle Forstærkninger, som han havde forlangt af Musa, der nu endelig havde ladet nogle Skibe bygge, og saaledes var hans Styrke stegen til 12,000 Mand. Den var vel ringe ligeoverfor Roderiks, der, som en arabisk Forfatter udtrykker sig, «lignede et Hav, der er sat i heftig Bevægelse»; men den var langt mere krigerisk og bedre væbnet og forøgedes desuden ved Skarer af undertrykte Jøder og misfornøiede Gother under Julians Befaling, saa at den ved Slagets Begyndelse skal være stegen til 25,000 Mand. Hertil kom Forriderne i Roderiks Hær, paa hvem Tarik kun altfor godt kunde stole.

Det er intet Under, at de senere arabiske Forfattere, hos hvem vi især maae søge Efterretning om Slaget, have søgt at forherlige disse for deres Folk saa hæderlige Begivenheder. Den østerlandske Phantasi har blandet meget Romantisk og Sagnagtigt ind i Virkeligheden, t. Ex. Fortællingen om, at

Tarik skulde have ladet alle sine Skibe opbrænde for ikke at give sine Mænd andet Haab eller andet Valg end Seir eller Død! Det minder ganske om det nordiske Sagn om den svenske Prinds Styrbjørn, der i samme Hensigt lod sine Skibe opbrænde før Slaget ved Fyrisaa! Saaledes mødes endog nordiske og arabiske Sagn. Saa glimrende end Tariks fanatiske Tro og sikkre Haab om Seiren derved fremtræder, saa forvoven og daarlig vilde dog en saadan Fremgangsmaade af en Feltherre være, der vilde redde sin Hær. I Tilfælde af Uheld vilde han jo ellers have kunnet trække sig tilbage til Gibraltar, hvor han havde et fast Punkt, hvorfra han atter havde kunnet udskibe sig med sin Hær.

Det Sted, hvor det blodige Slag holdtes, der skulde afgjøre det gothiske Riges og Folks Skjæbne for Aarhundreder, er sædvanlig blevet angivet at være Jerry de la Frontera eller Bredderne af Floden Guadalete. Den lærde Gransker i Arabernes Historie i Spanien, Dozy, har i sine Undersøgelser viist, at Slaget har været holdt paa Bredderne af Wadi-Becca, den nuværende lille Flod Salado, der falder ud i Atlanterhavet ikke langt fra Cap Trafalgar imellem Vejer de la Frontera og Conil. I saa Fald er det ikke underligt, at de spanske Oldforskere bleve skuffede, da de ventede at finde Levninger af Vaaben o. s. v. paa Sletterne ved Guadalete ved de Udgravninger, her foretoges, da Jernveien fra Sevilla til Puerto de Santa Maria for 15 Aar siden blev anlagt.

Med Hensyn til Tiden, Slaget varede, hersker der ogsaa stor Uovereensstemmelse. De arabiske Forfattere udstrække den med sædvanlig Overdrivelse til hele otte Dage og have sandsynligviis regnet de foregaaende Smaatræfninger mellem Rytteriafdelinger med til Slaget; Dozy er gaaet til den modsatte Yderlighed og lader hele Slaget blive afgjort paa den ene Dag, den 19de Juli 711. Vi ville imidlertid følge Spaniens nyeste Historieskriver, Modesto Lafuente.

Araberne — fortæller han — hvem Propheten havde lovet hele Jorden til Arvelod, gik til Kampen med den Begeistring,

som deres Religion vakte hos dem og som de skyldte alle deres hidtil vundne Seire; Spanierne gik til Kampen for at forsvare deres Frihed og Liv, deres Fædreland og Tro. Sarracenerne vare langt færre i Tal; thi der var fire Christne for hver Muselman, sige deres egne Krøniker. Men de spanske Gother havde tabt deres gamle Kraft og Tapperhed i det blødagtige Liv, som en lang Fredstid havde havt til Følge; Sarracenerne vare krigsvante og kom fra hundrede friske Felttog. Det ene var et gammelt og svækket Folk, det andet et ungt og kraftigt. De Christne vare iførte Pantsere, og nogle vare væbnede med Landser og Sværd, andre med Slynger, Øxer, Køller, Leer eller hvad der først var faldet dem i Hænderne. Muselmændene med deres Turbaner paa Hovedet, deres Bue i Haanden, deres korte Sabel bunden til Halsen, deres Landse ved Siden, deres hvide eller farvede Kapper over Skuldrene, fore frem paa Gangere, lette som Vinden. I Spidsen for de Christne var Kong Roderik i sin pragtfulde Krigsvogn, der var indlagt med Marmorplader; han bar sin Krone paa Hovedet og sin guldbroderede Purpurkappe over Skuldrene.

Slaget begyndte ved Daggry. De Christne og Sarracenerne anfaldt hverandre med lige Mod og Tapperhed; «Jorden skjælvede under deres Fødder», sige de arabiske Historieskrivere, «og Luften gjenlød af Trommernes og Trompeternes Larm, blandet med de frygtelige Krigsskrig fra begge Hære. Kampen fortsattes hele Dagen, indtil Natten brød frem for at sætte en Grændse for saa store Rædsler». Næste Dag begyndte den igjen ved Daggry, og «dens Ild vedblev at brænde fra Morgenrøde til Aftenmørke». Paa den tredie Dag begyndte den lille Maurerhær, der havde lidt store Tab, at vakle og formaaede næsten ikke at modstaae de overlegne Fjenders Angreb. Da ilede Tarik Rækkerne igjennem tilhest og opmuntrede sine Folk med følgende Ord, idet han løftede sig høit iveiret i Stigbøilerne: «O Moslem, Seirherrer over Almagreb*). Hvorhen ville I, hvor tænke I at søge Eder et

*) ɔ: Det vestlige Afrika, omtrent det nuværende Marokko.

Tilflugtssted? Havet er bagved Eder, Fjenden foran Eder; der er ingen Redning uden i Eders Tapperhed og Guds Bistand. Ved Allah! Jeg vil angribe deres Konge og enten tage hans Liv, eller ogsaa selv falde for hans Haand!» I det Samme gav han sin Hest af Sporerne og styrtede fremad for at søge Roderik; han blev fulgt af hele sin Hær, der nu havde faaet nyt Mod. Var det alene Tariks Tale, der opflammede Moslem, da de allerede vare ifærd med at vige, som de arabiske Historieskrivere fortælle, eller var det ikke snarere, efter de christne Skribenter, det Frafald, der nu skeete af Witizas Sønner, Erkebiskop Oppas og deres Tilhængere? Disse Forrædere fuldbyrdede deres Hævn, da de midt under Slaget forlode Roderik og gik over til Araberne, der nu som en Hvirvelvind kastede sig over de Christnes forreste Rækker. Ved det voldsomme Anfald kom disse i Uorden; ikke desmindre svigtede Roderik ikke; snarere voxede hans Mod, og han kæmpede med den største Tapperhed, men forgjæves. I dette Øieblik fuldbyrdedes Spaniens sørgelige Skjæbne. Den ulykkelige Monark faldt, efter Arabernes Beretninger saaret i Stridens Hede af Tariks Landse, og Seirherrerne sendte hans Hoved til Musa som Beviis paa Seiren. Hans Endeligt er imidlertid tvivlsomt, og ligeoverfor Arabernes Fortælling, der selvfølgelig søge at forherlige Tarik og hans Bedrifter saameget som muligt, staaer de christne Skribenters Beretning om, at han paa Flugten fra Valpladsen skal have fundet sin Død i Guadaletes Bølger. Man fandt imidlertid aldrig hans Liig, men derimod hans Hest, Kappe og Støvler paa Flodbredden.

Spanske Romancer fra en langt senere Tid fortælle om hans Endeligt endnu heelt andre, kun lidet troværdige Ting, der aabenbart vise sig at være opdigtede.

Saameget er vist, at Roderik forsvandt, og at de Christne, der pludselig savnede deres Konge og Anfører, tabte Modet, ja bleve grebne af Skræk og opløste sig i vild Flugt. Araberne og Berberne forfulgte dem og anrettede et frygteligt

Blodbad paa de spanske Gother. Der omkom saa mange, at «Gud alene, som skabte dem, kunde tælle dem», siger en arabisk Forfatter. Jorden var bedækket med Liig, og Flodens Bølger farvedes af ædelt Blod. Lang Tid efter saae man paa Markerne spredte Vaaben, sønderbrudte Rustninger, mangeslags Bytte og de faldne Gothers blegede Been.

Hvormange kløvede Hjelme,
Hvormange ædle Liig!

Saaledes endte det gothiske Rige; Ataulfs, Reccareds og Wambas Throne styrtede sammen, og Gotherne mistede deres Frihed og deres Love. Et Vindstød fra Afrika havde blæst et tre Aarhundreder gammelt Herredømme overende; Mahomets Banner skulde nu vaie over den christne Kirke, og det skulde koste otte hundrede Aars Kampe at faae det slaaet til Jorden. Rundt om i Spanien lød der et Smertens Klageraab. Endnu fem hundrede Aar efter Ulykken afmalede Kong Alphons den Vise «Spaniens Veeklage» (Llanto de España) med følgende veltalende Træk i sin Tids Sprog, som vi ville gjengive saa tro som muligt:

«Da Slaget var endt, laa der mange af begge Parter, der vare døde en ynkelig Død. Og hele Landet blev øde for sine Beboere, badet i Taarer, opfyldt af Skrig, Værtinde for de Fremmede, bedraget af sine Borgere, Enke uden sine Sønner, forstyrret af Barbarerne, svigtet af sin Kraft, nedsunket i Sorg og Smerte. Glemte ere dets Sange, dets Sprog er blevet vendt til et fremmed; det er mere dødt end levende og bærer Sorg, fordi der ikke engang er Nogen tilbage, som vil begræde det. Dets Røst lyder som fra et andet Aarhundrede, og Ordet kommer ligesom frem af Jorden; det siger med stor Kummer: I Mennesker, som gaae forbi paa Veien, bereder Eders Sind og seer, at der er ingen Sorg og Smerte, der kan lignes med min. Og Spanien græd Kummerens Taarer og hylede af Smerte. Dets Hæder og Stolthed var blevet vendt til Skam, dets Sønner og Tjenere vare døde for det skarpe Sværd. De, som før vare frie Mænd, ere

nu blevne Slaver; den Tappre og Modige faldt i Slaget. Hvo vil give mig Vand, at mit Hoved kan blive badet dermed, og mine Øine Kilder, at de stedse kunne udstrømme Taarer til at begræde Spaniens Undergang og Gothernes Elendighed? Da gik vor hellige Religion tilgrunde, og Kundskaben til vore hellige Love og vor hellige Tro; thi Fjenderne ødelagde det hele Land, myrdede Herrerne og de hellige Fædre, lagde Husene øde, toge og plyndrede Byerne». Den samme jammerfulde Tone gaaer igjennem den hele Skildring, som med de mørkeste Farver afmaler Spaniens Elendighed.

Tarik var den Mand, der forstod at bruge sin Seir. Af hans 25,000 Mand var der efter Slaget kun 9,000 tilbage, iblandt hvilke han uddeelte de fire Femtedele af det rige Bytte; men snart strømmede en Mængde Berber til, da Rygtet om den store Seir var naaet over til Afrika, og de satte over til Andalusien, saasnart de fandt et Fartøi. Gotherne kastede sig ind i Fæstningerne og Bjergene for at undgaae disse vilde Barbarers Plyndringer. Da Tarik saaledes havde faaet betydelige Forstærkninger, rykkede han dristig fremad, i Stedet for at vende tilbage til Afrika, som Musa havde befalet ham. Alle de Misfornøiede og Undertrykte lettede Erobrerens Fremgang. Slaverne vilde ikke reise sig for at frelse deres Herrer og Undertrykkere; Jøderne gjorde allevegne Opstand og sluttede sig til Erobrerne. Disse fulgte Guadalqvivir og indesluttede Ecija, der blev meget tappert forsvaret af Levningerne af den slagne gothiske Hær, som havde samlet sig her; men det Slag, som de leverede Tarik under Stadens Mure og som var deres sidste Anstrengelse, kunde ikke redde dem, skjøndt de tilføiede Fjenden store Tab. Byen maatte overgive sig, men beholdt sine Love og sit Gods mod at betale en aarlig Skat.

Musas Misundelse standsede altsaa ikke Tarik paa hans seirrige Tog, skjøndt denne atter modtog Befaling til ikke at rykke videre frem i det Indre af Landet, førend Musa var kommen over til Spanien med en Hær. Det gjaldt jo ogsaa at forfølge Seiren, inden Modet atter var vaagnet hos Folket,

der var nedslaaet over Nederlagene. Tarik gik over Guadalqvivir, og grebne af Skræk flygtede Egnens Indvaanere ind i de uveisomme Bjergstrøg i Sierra Morena. Der fortælles, at han skal have søgt at forøge Skrækken ved at koge de Faldnes Kjød i Nærværelse af nogle Fanger, hvem han saa gav Leilighed til at flygte bort, for at de skulde fortælle deres Landsmænd om Fjendernes skrækkelige Menneskeæderi og drive deres Rædsel til Fortvivlelse.

Efter Grev Julians Raad rykkede han med Hovedhæren lige op mod Hovedstaden Toledo, for at de uenige Stormænd ikke skulde faae Tid til at vælge en ny Konge og samle Folket. Dog undlod han ikke at sende Afdelinger mod flere betydelige Stæder, som Archidona, Cordova og Elvira. Archidona blev erobret uden Sværdslag, da Indbyggerne vare flygtede til Bjergene. Elvira, det senere Granada, blev taget med Storm, og der blev lagt en Besætning deri, som bestod deels af Jøder, deels af Sarracener. En anden Hærafdeling, der tildeels havde gjort sig bereden ved den Mængde Heste, den havde taget i Slaget ved Salado, trængte frem mod den gamle, stærkt befæstede Stad Cordova, der havde besluttet at forsvare sig til det Yderste og derfor tilbageviste enhver Opfordring til Overgivelse. Men en Slave, der var Hyrde, viste Afrikanerne et Sted, hvor man let kunde komme ind i Staden fra Flodsiden. I en mørk, regnfuld Nat svømmede 1,000 Ryttere, der havde taget ligesaamange Fodfolk op bagved sig paa Hestene, over Floden, bemægtigede sig Stadsmuren og trængte ind i Staden. Den gothiske Befalingsmand vilde ikke give sig, men kastede sig med 400 Mand ind i en Kirke og forsvarede sig der i hele tre Maaneder; da blev Kirken stukken i Brand, og de Tappre omkom ynkelig i Luerne. Paa Grund af Stadens haardnakkede Modstand maatte den betale en svær Pengesum og stille Gidsler til Pant paa sin Underdanighed, for at undgaae, at dens Indbyggere skulde blive nedhuggede.

I alle disse Stæder fandtes mange Jøder, som tidligere vare blevne tvungne til at antage Christendommen, for at

undgaae de heftige og blodige Forfølgelser under de gothiske Konger. Ved Muselmændenes Ankomst gik de atter over til deres tidligere Tro og viste dem saa store Tjenester, at de bleve betragtede som deres Forbundne. Der blev derfor kun lagt meget ringe Besætning i de Stæder, hvor der fandtes mange Jøder.

Imidlertid var Tarik ikke uden Besværlighed rykket over det raae, vilde Sierra Morena frem til Tajofloden og havde vist sig under Toledos Mure. Denne Hovedstad for hele Riget var vel stærkt befæstet, da den laa paa en steil Klippe, der var omslynget af Floden, og den kunde vel have gjort en langvarig Modstand; men Skrækken for Fjenderne, der med overordentlig Hurtighed viste sig allevegne, havde lammet al Kraft og berøvet Indbyggerne al Besindighed; desuden var der i de talrige Jøder mange Forrædere indenfor Murene. Da Tarik nærmede sig, flygtede de Fleste med deres Skatte og Helligdomme op til Bjergegnene i Norden, og der blev kun faa anseete eller krigsvante Mænd tilbage i Staden for at forsvare den. Modløsheden førte snart til Underhandlinger om Overgivelse, der kom istand paa følgende Vilkaar: Alle Vaaben og Heste, der fandtes i Staden, skulde udleveres; det skulde staae Enhver frit for at forlade Byen mod at efterlade sine Eiendomme, hvorimod de, som bleve, skulde forblive i fredelig og ukrænket Besiddelse af deres Huse og Eiendomme; de skulde mod en billig aarlig Skat have fri Udøvelse af deres Gudstjeneste og beholde deres Kirker, men maatte ikke bygge nye uden Regjeringens Tilladelse; de maatte ikke holde offentlige Processioner; de skulde beholde deres Dommere, men disse maatte ikke dømme i Sager mellem Christen og Moslem; de maatte endelig ikke hindre Nogen i at gaae over til Islam eller forfølge og straffe ham derfor.

Toledo aabnede nu sine Porte, men paa Grund af de mange Jøder blev der kun lagt faa Arabere i Staden. Tarik drog op i den prægtige gothiske Kongeborg og fandt der store Skatte og Kostbarheder. Blandt Andet skal han i en afsides

Sal have fundet 25 Guldkroner med indfattede Ædelstene. Det havde nemlig været Skik efter hver gothisk Konges Død at hensætte hans Krone i denne Sal, efter at der paa den var indgravet hans Navn, Alder og Regjeringsaar, og 25 var netop Tallet paa de Konger, der havde hersket over Spanien, siden det blev erobret af Gotherne.

En ubeskrivelig Forvirring herskede overalt i Landet. De fornemme Adelige og Geistlige syntes ganske at have tabt Besindigheden og svigtede fuldstændig deres Fædreland. «Gud havde opfyldt de Vantroes Hjerter med Frygt», siger en arabisk Krønikeskriver, og det gjaldt virkelig for de Fornemme kun om at redde sig selv. I Cordova havde man ingen Adelige fundet; de havde begivet sig til Toledo; i Toledo fandt man heller ingen; de vare flygtede til Galicien. Erkebispen selv havde forladt Spanien og begivet sig til Rom. De, der ikke flygtede bort, søgte hellere at slutte en Overeenskomst med Seirherren end at forsvare deres Fædreland. Saaledes søgte Witizas Familie at drage Fordeel af sit Forræderi. Den forlangte og erholdt virkelig Krongodserne, hvoraf Kongerne efter de gamle Love kun havde havt Brugen, og som ikke udgjorde mindre end 3,000 Avlsgaarde. Desuden blev Witizas Broder Oppas udnævnt til Befalingsmand i Toledo.

Efterretningerne om Tariks glimrende Fremgang forøgede stedse mere Musas Misundelse og Misfornøielse. Han havde aldrig ventet, at et simpelt Plyndretog skulde være blevet en Erobring af hele Landet. Musa vilde naturligviis nok, at Spanien skulde erobres, men han vilde ikke, at det skulde skee ved nogen Anden end ham selv; han misundte Tarik Æren og Fordelen. Heldigviis var der endnu Noget at gjøre paa Halvøen. Tarik havde endnu ikke indtaget alle Byer, han havde endnu ikke bemægtiget sig alle Landets Rigdomme. Musa besluttede da selv at begive sig til Spanien, og i Juni 712, et Aar efter Tariks Landing, satte han over Strædet med 18,000 Arabere, for største Delen Ryttere. Han tog Medina-Sidonia og Carmona, og mange Spaniere sluttede

sig til ham. De vare ikke alene villige til at vise ham Vei overalt, men de forraadte deres Landsmænd, hvor de kunde. Saaledes gik det med Carmona. De lode, som om de flygtede for Fjenden, styrtede frem mod Byens Porte og bade om Tilladelse til at komme ind; da de havde erholdt den, benyttede de sig deraf til i Nattens Mørke at aabne Portene for Araberne. Ved lignende skjændigt Forræderi faldt Sevilla i Musas Hænder. Det var den største og folkerigeste Stad i Landet, og dens Beleiring varede mere end en Maaned; da bragte Forræderen Oppas den til at overgive sig. Efter at have lagt en betydelig Besætning i den drog Musa videre frem i Andalusien, og, tildeels ved Oppas Tilskyndelse, overgave Stæderne sig uden Sværdslag og gave ham Gidsler.

Musa, der allevegne søgte en anden Vei end den, hvorpaa Tarik var draget frem, gik nu mod Vest ind i Lusitanien, det nuværende Portugal, hvilket Gotherne kaldte Provindsen Merida, men Araberne Algarbe. Da han kom til Merida, vakte dens Pragt og Herlighed hans Beundring. Stolende paa deres høie og stærke, med Taarne besatte Mure afsloge Indbyggerne haanlig alle Musas Opfordringer om at overgive sig og gjorde haardnakket Modstand. Ved hyppige Udfald gjorde de Fjenden saa stor Skade, at Musa maatte sende Bud til Afrika efter Forstærkninger. Da hans Søn Abdelaziz var ankommen med 7,000 Ryttere og nogle Tusinde Bueskytter, kunde han lægge Baghold for de Christne og tilføie dem saa store Tab, at de ikke længere vovede at gjøre Udfald. Tilsidst nødte Hungersnøden dem til at overgive sig den 1ste Juli 713. Betingelserne vare ikke ubillige, naar man betænker den haardnakkede Modstand: Heste og Vaaben bleve udleverede, men Indbyggerne beholdt deres Gods; dog undtoges deres, der vare flygtede bort til Galicien eller faldne ved Forsvaret, tilligemed Kirkeskattene og Klenodierne. Som Gidsler medtog Musa foruden flere Fornemme den skjønne Epilona, Kong Roderiks Enke, der opholdt sig i Staden.

Musa havde netop indtaget Merida, da han fik Efterretning om, at den lavere Befolkning i Sevilla havde gjort Opstand og deels dræbt, deels forjaget den mauriske Besætning. Strax sendte han sin Søn Abdelaziz med en stærk Hær af Ryttere mod den oprørske Stad, der blev tagen med Storm; Blodbadet var frygteligt; endog spæde Børn bleve gjennemborede ved deres Mødres Bryst, og ikke faa af Hovedmændene for Oprøret bleve naglede til Korset.

Fra Merida drog Musa op mod Toledo for at støde sammen med Tariks Hær. Denne var imidlertid rykket op mod Nord for at forfølge Gotherne og underkaste sig Landet. I en Stad, som Moslem kaldte Medina Almeida eller «Bordets Stad», gjorde han mange Kostbarheder til Bytte, deriblandt det saa kaldte Salomos Bord. Det var vistnok det samme Bord, som den gothiske Kong Thorismund engang havde faaet til Belønning for Seiren over Attila. Dette pragtfulde Stykke var indfattet med tre Rader Perler og havde 365 Fødder af Guld, vistnok en Antydning af Solaarets Dage. Paa Bordet selv var der anbragt en stor Smaragd af uskatteerlig Værdi. Iøvrigt er det ikke let at gjøre sig en rigtig Forestilling om dette Pragtstykke efter de arabiske Forfatteres temmelig uklare Beskrivelse. Mange af de andre spanske, kunstneriske Mindesmærker bleve Gjenstande for de udannede Arabers naive Beundring; saaledes flere Bygninger og de skjønne Broer over Tajo og Guadiana.

Tarik var vendt tilbage til Toledo for at drage Musa imøde og overrække ham hans Deel af det rige Bytte, hvorved han haabede at mildne hans Vrede. I Talavera ved Tajo mødtes de to Feltherrer. Saasnart Tarik kunde øine Musa, steg han af Hesten for at bringe ham sin Hyldest, men Musa skal have været saa forbittret, at han slog ham med Pidsken og udbrød: «Hvorfor er Du gaaet frem tvertimod mine Befalinger?» Forgjæves søgte Tarik at formilde ham; da de vare komne til Toledo, overgav han ham det kostbare Salomos Bord, men Musa svarede kun med at afsætte ham fra Befa-

lingen og kaste ham i Fængsel, hvorpaa han skrev til Chalifen og underrettede ham om Tariks Ulydighed og Straf.

Musa lod nu sin Søn Abdelaziz rykke frem fra Sevilla mod Øst i den Deel af Spanien, som nu hedder Murcia. Herhen havde den duelige Feltherre Theodemir reddet sig efter Slaget ved Salado med nogle Levninger af sin Hær, og da han ikke var stærk nok til at møde Maurerne i aaben Mark, førte han længe med Held den lille Krig, hvortil Landet ved sine mange Bjergkløfter og snevre Passer fortrinlig egner sig. Da han endelig tilsidst blev nødt til et Slag og tabte det, maatte han indeslutte sig i Fæstningen Auriola. For at lade som om han havde en større Styrke af Mandskab, maatte Qvinderne iføre sig Mandsdragt og vise sig blandt de faa Krigere paa Murene. Listen lykkedes, saa at Theodomir fik bedre Vilkaar end de andre spanske Stormænd. Han blev anerkjendt som Fyrste over syv Stæder i Murcia, deriblandt Auriola, som skulde beholde deres egne Love, Skattefrihed og fri Religionsøvelse, men heller ikke maatte beskytte Maurernes Fjender.

Hele Spanien var nu erobret paa den nordlige Deel nær. Musa vilde derfor drage op mod Nordvest i det nuværende Leon og Galicien, medens Tarik, som han igjen havde givet Befalingen over en Hærafdeling, skulde vende sig mod Nordost og underkaste sig Egnene ved Ebro. Efter Arabernes Fortælling skal Chalifens Befaling, efter Andre Hærens Misfornøielse med den elskede Hærførers Mishandling have tvunget ham til at gjenindsætte Tarik i hans Plads. Da Toget gjaldt bjergrige og uveibare Egne, bleve Tropperne udrustede saa let som muligt og befriede for al Oppakning, der kunde besvære. Det blev under Dødsstraf forbudt at røve, for at de Indfødte ikke skulde blive ophidsede til at gjøre fortvivlet Modstand.

Begge Hærførere forlode Toledo og droge hver i sin Retning, Tarik mod Nordost, Musa mod Nordvest. Den sidste erobrede det nuværende Leon og Galicien, hvorpaa han langs-

med Duero drog henimod Ebro og hjalp Tarik med at erobre Saragossa. Denne Stad, saa bekjendt i den nyere Tid ved sin haardnakkede Modstand, var ogsaa dengang den eneste, der forsvarede sig med Heltemod. Da den tilsidst blev nødt til at overgive sig, maatte den for at undgaae almindelig Plyndring og Myrden betale den saakaldte Blodtribut eller en særlig høi Skat. Tarik underkastede sig derpaa Asturien og Egnen langsmed Pyrenæerne indtil Middelhavet, hvor han ogsaa besatte Barcellona og fuldendte saaledes Spaniens Erobring.

Det havde været Musas Hensigt at erobre Frankrig, Tydskland og det græske Keiserdømme og gjøre Arabernes Rige til det største i Verden, ja endog større end det romerske havde været, og forene sig med Araberne i Asien nordenom Middelhavet, der saa var bleven en Indsø i det uhyre Rige; men just som han stod i Begreb med at gaae over Pyrenæerne og gjøre Indfald i Gallien, blev han kaldt bort fra sin glimrende Seirsbane af Chalifen selv.

Musas og Tariks Venner ved Hoffet havde nemlig ikke været ledige, men havde fremstillet begge Hærføreres Sag saa forskjelligt, at Walid selv ønskede at undersøge den og befalede begge at møde i Damaskus. Tarik adlød strax, men det varede næsten to Aar, inden Musa kom til Ende med sit pragtfulde og langsomme Triumphtog gjennem Nordafrika til Syrien. Ikke mindre end 30,000 fangne Gother, deriblandt 400 Grever og Hertuger af kongeligt Blod, ledsagede ham. Han haabede at overvinde ethvert ugunstigt Indtryk, som Tarik og hans Venner havde gjort paa Chalifen, ved sine uhyre Rigdomme og Skatte. I Spanien havde han efterladt sin Søn Abdelaziz som Statholder.

Da han endelig ved Nytaarstid 715 var kommen i Nærheden af Damaskus, sendte Chalifens Broder Soliman ham et Brev, hvori han bad ham om ikke at drage ind i Staden, da hans Broder Walid laa dødssyg, men vente indtil han var

død; thi Soliman vilde gjerne forherlige sin Thronbestigelse med en saa prægtig Triumph.

Den syge Walid, der døde kort efter i Februar 715, var imidlertid meget opbragt over Musas Tøven og Ulydighed og bød ham og Tarik strax at møde for sig; de kom snart i Ordvexling og anklagede hinanden for Utroskab og Underslæb. Da Musa blandt andre Kostbarheder lod frembære det prægtige Salomos Bord og paastod at have fundet det, paastod Tarik det Samme og beviste sin Paastand ved at fremvise det ene Been, som han i sin Tid havde afbrudt og som fuldkommen passede til Bordet og dets Arbeide, medens det, som Musa havde ladet sætte i Stedet for det manglende, tydelig kunde sees at være forskjelligt derfra. Musas Bedrageri laa saaledes klart for Dagen.

Walid døde kort efter, men Musa blev derved kun udsat for større Straf af hans Efterfølger, den grusomme Soliman, der tilmed var forbittret paa ham, fordi han ikke havde forsinket sit Tog efter hans Ønske. Han blev anklaget for store Underslæb og mishandlet; fra et mørkt Fængsel blev han pludselig ført ud i en brændende Solhede, pidsket under Fodsaalerne og dømt til at betale 200,000 Guldstykker eller sin hele Formue. Den mistænksomme Tyran lod alle hans Sønner dræbe, deriblandt den duelige og elskværdige Abdelaziz, hvis Hoved blev lagt i Kampher og fra Spanien sendt til Chalifen. Han havde den Grusomhed at vise det til den ulykkelige Fader, der vendte sit Ansigt bort og sagde: «Ja, jeg kjender det; Guds Forbandelse være over den, der lader den snigmyrde, som er bedre end han!» Derpaa gik han strax ud af Paladset uden at sige et Ord videre, drog til Waltichora og døde der i Kummer og Armod endnu samme Aar, som hans Børn vare blevne myrdede, nemlig 715.

Tarik døde ligesom Musa i Unaade og Forviisning. Det synes at være bestemt for Spaniens Erobrere at blive lønnede af deres Folk med Utaknemmelighed. Hannibal og Scipio,

Musa og Tarik fik alle en Løn, der kun lidet svarede til deres glimrende Bedrifter.

Men Spaniens Erobring var opnaaet, og det med forholdsviis ringe Anstrengelser. Tilsidst havde der næsten ingen Modstand været; der var ingen Anfører, ingen Ledelse, ingen Plan. Der var tvertimod al Opfordring til at opgive en haabløs Kamp for at erholde saa gunstige Betingelser af Seirherrerne som muligt.

Saaledes skeete den største Omvæltning, som den spanske Halvø nogensinde har været underkastet. I Øieblikket var Erobringen dog ikke nogen meget stor Ulykke, naar vi see Sagen fra et almindeligt Synspunkt. Vel led Landet ved Plyndring, Mord og Brand i Overgangstiden, men den dygtige arabiske Regjering undertrykte snart disse Uordener og Grusomheder, og da Roligheden først var tilveiebragt, blev den undertrykte Befolknings Kaar i det Mindste ligesaa taalelige som under Gotherne. Erobrerne lode de Overvundne beholde deres Love og Dommere, gave dem Embedsmænd og Skattekrævere af deres eget Folk, og om de end toge Kirkens og den bortflygtede Adels Godser i Besiddelse, lode de dog Slaverne boe derpaa mod at svare en vis Deel af Afgrøden til deres Herrer. Paa mange Steder, f. Ex. i Murcia under Theodemir og i Merida, havde de Christne erholdt meget gunstige Vilkaar; de betalte kun en Skat, halvt i Penge, halvt i Naturfrembringelser. I Almindelighed kan man sige, at de Christne beholdt de fleste af deres Eiendomme; de havde endog Ret til at sælge og afhænde dem, hvilket de ikke havde havt under Gotherne.

Hertil kom, at Araberne vare meget tolerante, skjøndt de selv holdt stærkt paa deres Tro. Derfor vare Opstande hos de Christne meget sjeldne, og selv kirkelige Forfattere, der som Geistlige havde meest Grund til at klage, yttre ikke Had mod Araberne som Folk af en anden Tro, men som et fremmed Folk. Da Mahomet havde befalet, at Slaver maatte løskjøbe sig, var det en god Gjerning at skjænke dem Fri-

heden, og Trældommen var derfor hverken lang eller haard. De bleve paa en Maade deres Herrers Forpagtere, da Herrerne ansaae det for ringe selv at dyrke Jorden, og fik saaledes en Slags uafhængig Stilling. En Christens Slave behøvede kun at flygte hen paa en Muselmans Eiendom og bekjende: «Der er een Gud og Mahomet er hans Prophet» for at blive fri. At Mange benyttede sig heraf, kan man ikke forundre sig over, især naar man betænker, at Christendommen i Spanien endnu paa Erobringens Tid ingenlunde fuldstændigt havde seiret over Hedenskabet, og at Biskopperne havde været nødsagede til at tage strenge Forholdsregler mod dem, der tilbade falske Guder. Af Slaverne vare endnu Mange Hedninger, og de Andre kjendte kun lidet til den Tro, hvis Navn de bare.

I visse Henseender kan man kalde Erobringen et Gode for Spanien. Den lod en Deel af de Onder forsvinde, hvorunder Landet havde sukket i Aarhundreder. Ved Omvæltningen tilintetgjordes Adelens og Geistlighedens trykkende Forrettigheder, og de inddragne Godser bleve deelte blandt et langt større Antal Personer, hvilket tillige blev en vigtig Grund til Agerdyrkningens blomstrende Tilstand i det arabiske Spanien.

Men det kan heller ikke negtes, at Erobringen paa den anden Side medførte store Onder. Religionsøvelsen var vel fri, men Kirken var det ikke; den var tvertimod underkastet en haard og skjændig Trældom. De arabiske Sultaner og Chalifer havde nu alene Ret til at sammenkalde Kirkeforsamlinger og besætte Bispestolene, og de misbrugte denne Ret paa det Skammeligste. De solgte Bispestolene til den Høistbydende og beklædte dem saaledes ofte med Vantroe og Kjættere, der negtede det evige Liv og solgte deres Hjord, med Udsvævende, der paa de høie Helligdage deeltoge i de arabiske Hoffolks udskeiende Fester. Heller ikke holdt Araberne de indgaaede Overeenskomster, da de først vare blevne sikkre paa deres Erobring; de toge saaledes undertiden de Christnes

Kirker for at forvandle dem til Moskeer; de paalagde dem større Skatter, end det var bestemt, og behandlede dem, der vare gaaede over til Islam, med stor Ringeagt og Tilsidesættelse, haanende dem med Slavenavnet. De mistænkte dem, — og det ofte med Grund — for at fortryde deres Overgang og at være hemmelige Christne. Deres Tilstand var utaalelig, da den mahomedanske Lov satte Dødsstraf for Frafald fra Islam. I deres Nød gjorde de ofte Opstande, hvori de Christne bleve indviklede. Efterhaanden da Arabernes Herredømme, der først havde været saa mildt og menneskeligt, udartede til fanatisk Despotisme, bleve Opstandene meget hyppige og hørte til Dagens Orden. Allerede i det niende Aarhundrede synes de arabiske Herskere i Spanien at have fulgt Chalifen Omars haarde Ord: «Vi skulle opæde de Christne, og vore Efterkommere skulle opæde d e r e s, saalænge Islam bestaaer!»

A. Fabricius.

Elisabeth Charlotte, Hertuginde af Orleans.

Et Livsbillede fra Ludvig XIV's Hof*).

Naar man gjennemvandrer Versailles's pragtfulde Gallerier, standser man uvilkaarligt foran et Maleri, som i Legemsstørrelse fremstiller en ældre Dame. Navnet «Palatinen» vækker den historisk dannede Tilskuers hele Opmærksomhed. Hun er ikke smuk; det er en svær og corpulent Skikkelse med fyldigt Ansigt og fyldige Kinder. I hendes Mine er der en vis Værdighed og i hendes Holdning en Stolthed, der ligesom lader Beskueren føle, at denne Dame ikke vilde give Noget bort af den Rang og den Høihed, der tilkom hende. Men dette Ansigt tyder ogsaa paa Klogskab og Viid; der er udbredt en livsglad Munterhed over det, og det taler om Godmodighed og et varmt Hjerte.

Denne Dame er den berømte Palatine eller Pfalzgrevinde Elisabeth Charlotte, som var gift med Hertugen af Orleans, Ludvig XIV's Broder. Hun har den Ære at være den Orleanske Families Stammemoder og har indpodet reent og kraftigt Blod i Bourbonnernes hensygnende Slægt. Denne Fyrstinde har levet ved Ludvig XIV's Hof i mere end 50 Aar og som Monsieurs Gemalinde i Thronens umiddelbare Nærhed.

---

*) Briefe der Herzogin Elisabeth Charlotte von Orleans. Herausg. von Dr. Holland, Stuttgart 1877. — Leben und Charakter der Elisabeth Charlotte, Herzogin von Orleans, von Schütz, Leipzig 1820. — St. Beuve: Causeries de lundi, IX. — Saint Simon: Memoires I—XIII, Paris 1856—63.

Den vidtløftige og forgrenede Correspondance, som hun har ført med sin Familie i Tydskland i de mange Aar, hun levede i Frankrig, afgiver vigtige historiske Kildeskrifter til at belyse Ludvigs Hof og Historie fra en anden Side end den sædvanlige. Hun viser os Reversen af Medaillen. Hertil kommer den sjeldne og enestaaende Stilling, som hun vedligeholdt ved Hoffet; thi den hele tydske Djærvhed, Frimodighed, Selvstændighed og Originalitet bevarede hun ubeskaaret, som kun faa udenlandske Fyrstedøttre, der acclimatiseres ved et fremmed Hof have gjort det. Hun er Incarnationen og en kraftig Fremtoning af den tydske Nationalaand i det syttende Aarhundrede i dens afgjørende Modsætning til den franske. Derfor er denne Qvindes Liv interessant og belærende.

Hun er født i Heidelberg i Aaret 1652. Hendes Fader var Karl Ludvig, Churfyrste af Pfalz, der indtager en anseet Plads mellem dette Lands Regenter, et Land, som siden dette Aarhundredes Begyndelse ikke existerer mere, men er udstykket mellem Baden, Baiern, Preussen og Frankrig. Hendes Bedstefader var den bekjendte, ulykkelige Bøhmerkonge, Frederik V af Pfalz. Sørgelige Familieforhold bevirkede, at Elisabeth Charlotte allerede som lille Barn blev sendt til Hannover for at opdrages hos sin Tante, Churfyrstinde Sophie, hendes Faders Søster. Sophie selv og en Frøken von Offeln, den senere Fru von Harling, opdroge det muntre, livlige Barn, der var kraftigt paa Legeme og Sjæl. Fyrstinden erindrede sig stedse sin Tante og sin Opdragerinde med den varmeste Hengivenhed. I sit niende Aar vendte hun igjen tilbage til sit Fædrenehjem. Churfyrsten, hendes Fader, havde imidlertid skilt sig ved sin Gemalinde, som aldrig havde elsket ham, og indgaaet et morganatisk Ægteskab med Louise von Degenfeld, med hvem han levede et lykkeligt Samliv og som skjænkede ham mange Børn. Denne hans anden Gemalinde, som førte Titel af Raugrevinde, blev nu en anden Moder for den lille Charlotte. Et kjærligt Forhold mellem hende og hendes Halvsødskende vedligeholdt sig hele hendes Liv igjennem, og

hendes mange efterladte og udgivne Breve til flere af disse, som hendes Halvbroder Carl og Halvsøstre Louise og Amalie Elisabeth, ere de klareste Vidnesbyrd om et inderligt og ædelt Venskab mellem hende og disse. I disse Omgivelser, i Heidelbergs romantisk skjønne Natur følte den opvoxende Pige sig glad og tilfreds, ja hun levede sig saaledes ind i denne Natur, i dette gammeldags borgerlige, sædelig alvorlige Hof, at hun senere i det yppige og luxurieuse Frankrig altid med Veemod tænkte tilbage paa denne sin Barndoms og første Ungdoms lykkelige Tid. Her var ingen stiv Etiquette, men overalt tvangløs Munterhed og Jovialitet; sammenlignet med denne Naturlighed og Ligefremhed forekom Versailleshoffet hende senere med al sin Pragt og Elegance som en tom og huul Maskerade.

Faderen elskede den muntre, skjelmske og aandrige Datter. Af mangt et Træk er det klart, at den opvoxende Liselotte besad hele hans Fortrolighed, medens hendes eneste virkelige Broder Carl med sit skye og indesluttede Væsen blev fremmed for Faderen. Denne Broder ægtede 1671 den danske Kong Frederik III's Datter Vilhelmine Ernestine, en mandhaftig pragtelskende Dame ligesom hendes Moder, og fulgte senere sin Fader i Regjeringen. Elisabeth Charlotte var nu nitten Aar gammel, og flere Friere havde alt meldt sig, men den unge Prindsesse, som nødigt vilde forlade det skjønne Heidelberg, havde paa en naiv Maade givet dem en Kurv. Tilsidst meldte sig en Frier, som man maatte tage Hensyn til, og den unge Pfalzgrevinde maatte offre sin Ungdoms Lykke for politiske Beregninger.

Kong Ludvig XIV forlangte hende til Gemalinde for sin Broder Philip, Hertug af Orleans. Ved dette Ægteskab vilde den ærgjerrige Ludvig bane sig Vei til en tvetydig Arveret til Pfalz, idet Dynastiets snart forventede Uddøen skulde tjene som Middel til at fortsætte hans begyndte Reunioner. Churfyrsten lod sig lokke ved den glimrende Udsigt til Slægtskab med Versailleshoffet, som dengang straalede i hele sin Pragt

og Glands, og gik i Fælden. Som en kjærlig Datter bragte Elisabeth Charlotte sin Faders Egennytte dette Offer og raabte med smertelig Resignation: «Saa skal jeg da være det politiske Lam, der skal offres for Stat og Land; Gud give, at det maa blive til Held»! Sjelden har en politisk Beregning slaaet mere feil end Carl Ludvigs. Den Forbindelse, som han troede, skulde bringe Erstatning for de i Trediveaarskrigen lidte Tab, eller skaffe ham en Krone af Austrasien eller noget Lignende, bragte kun den frygteligste Elendighed over det skjønne Pfalz og ødelagde for lang Tid dets paany opblomstrende Velstand.

I Aaret 1671 reiste hun til Frankrig og blev ledsaget af sin Fader til Strasbourg. Da hun bekjendte sig til den reformeerte Tro og den franske Konge ikke vilde taale nogen anderledes troende Prindsesse ved sit Hof, var det allerede i Ægteskabscontracten fastsat, at hun efter forudgaaet Prøvelse skulde optages høitideligt i den rettroende Katholicismes Skjød. Denne Handling skete i Metz i Nærværelse af tre Biskopper. I sit Hjerte blev hun dog sin gamle Bekjendelse tro og havde stadig en vis Afsmag for Katholicismen. Hun vedblev at læse Bibelen paa Tydsk, skjøndt det var forbudt i Frankrig at læse den i Oversættelser, et Forbud, som imidlertid ikke afskrækkede hende. Hun glemte heller ikke sine kjære lutherske Psalmer, hvormed hun opbyggede sig, naar hun var alene. I Versailles traf hun et Hof, som var hendes Natur og Væsen i høi Grad fremmed. Hendes djærve Jevnhed blev kun lidet tiltalt af den franske Forfinelse, og hendes Sæders rene Kydskhed stemmede kun lidet med den frivole og skamløse Omgivelse. Et Misforhold var allerede tilstede mellem hendes Gemals og hendes egen Charakteer. Hertugen af Orleans var en temmelig ubetydelig Natur, og hans Opdragelse havde ikke forbedret ham. Man havde dannet ham til en qvindagtig, forfængelig Gjæk, for at han ikke skulde blive den regjerende ældre Broder farlig. Han havde et slebent og fadt Væsen, var en Slave af sine Favoriter og sin blødagtige Natur,

født for Seraillets Intriguer, og han holdt hverken af Heste eller Jagt, men destomere af Spil og Selskab, af at spise godt, dandse og pynte sig. Saaledes var den Fyrstindes Ægtefælle, som ved sin kraftige og næsten mandige Charakteer, ved sin aandrige friske og ufordærvede Natur søgte sin Lige ved alle Europas daværende Hoffer. Midt i Hofluftens forgiftende Atmosphære, hvor Ægteskabets Baand ikke tyngede eller forpligtede, opfyldte hun sin Pligt som Hustru med Troskab og Hengivenhed, — et Særsyn og enestaaende Exempel ved Hoffet. Hun kom den ubetydelige Hertug af Orleans imøde med Aabenhed og hjertelig Kjærlighed, men hendes Tilbøielighed var den fine Herre for «importun»; han vilde kun betragte Ægteskabet som en conventionel Form, som ikke forstyrrede hans Passioner. Han kunde med Rette kaldes Versailleshoffets «Maitre de plaisirs» og Ceremonimester. Elisabeth Charlotte fortæller selv, at hendes Gemal i egen høie Person malede Sminke paa hendes Kinder, og, naar hun skulde fremtræde i fuld Stads, med egen Haand ordnede hendes Pynt. «Sædvanlig», siger hun, «var han smykket med alle mine Ringe og Juveler; thi han vilde gjerne glimre».

En saadan fransk Petitmaitre passede kun lidt til den kraftige pfalziske Amazone. Saaledes levede de i evig Uenighed med hinanden, og i deres Ægteskabs femte Aar, strax efter det tredie Barns Fødsel gjorde Hertugen «Lit à part». Hertuginden siger, at hun var ret glad derover. «Saasnart Hertugen», skriver hun, «havde gjort mig dette Forslag, svarede jeg: Oui, de bonne coeur Monsieur, et que Vous continuez à avoir un peu de bonté pour moi. Dette lovede han mig og vi vare begge meget fornøiede med hinanden». Naar Saint Simon fortæller, at hun ved Kulde og Overlegenhed fjernede Hertugen fra sig, stemmer dette kun lidet med hendes egne Udtalelser. Hendes Gemal kaldte hende sædvanlig «Madame Lucifer», og dette Tilnavn morede hende meget.

Hertugen blev ganske behersket af to Yndlinge, en Chevalier de Lorraine og Marquis d'Effiat, af hvilke den Sidste

blev mistænkt for at have forgivet Hertugens første Gemalinde, den yndige engelske Prindsesse Henriette. Disse optraadte ogsaa fjendtligt mod den anden Gemalinde, thi det gjaldt Kampen om Hertugens Gunst, og de frygtede at blive fortrængte. Disse intriguante Mennesker vare stadigt om Hertugen og opbøde hele deres Snuhed og List for at gjøre hans Gemalinde forhadt for ham og bragte det ogsaa dertil, at han indskrænkede hendes Naalepenge og fratog hende hendes Børns Opdragelse. Først langt senere, i sit Ægteskabs sidste Tid lykkedes det Hertuginden at erhverve sig sin Mands Velvillie. Han indsaae tilsidst, hvor dybt han havde miskjendt den vel mandhaftige, men brave og ædle Fyrstinde. «I Grunden», skriver hun, «var min Gemal en god Herre, naar han blot ikke havde ladet sig regjere af sine Favoriter. Jeg har lidt meget for hans Skyld, men jeg tilgiver ham; thi jeg veed, at det ikke kom fra Hjertet. I de sidste Aar have vi levet i den bedste Forstaaelse».

Hun blev Moder til tre Børn. Det første, født 1673, en Søn, døde som Barn, efter Hertugindens Mening et Offer for Pariserlægernes Uvidenhed. Det andet, født 1674, var ogsaa en Søn, som fik Titlen af Hertug af Chartres. Denne, den senere saa bekjendte Regent af Frankrig, havde faaet Moderens rigtbegavede Natur i Arv, men blev tidligt berøvet den moderlige Omsorg og overgivet i slette og fordærvede Menneskers Hænder, som af det begavede, af Naturens Hænder rigt udrustede Barn dannede en af de største Vellystninge, som har existeret. Alligevel finder man midt i Ødelæggelsen og Fordærvelsen den medfødte rige Natur. Endelig nedkom hun i Aaret 1676 med sit tredie og sidste Barn, som fik sin Moders Navn i Daaben. Dette Barn blev vel ogsaa forkjælet, som Alle ved Hoffet, dog ikke fordærvet; thi Moderen lod sig hende ikke frarive, men vaagede over hendes Reenhed. Begge Børn, baade Sønnen og Datteren, vare deres Moder hengivne med en Varme, som man ved Hoffet fandt ligesaa «ridicul» som Hertugindens rene Sæder, Alvor og Aabenhjertighed. Med

naiv, moderlig Bekymring omtaler hun for sin Halvsøster Louise, hvorledes den og den Fyrste har søgt sin Gemalinde, saa at der ingen er tilbage for hendes Datter. «Jeg er ganske persvaderet», tilføier hun, «at min Datter vil blive en gammel Jomfru». Dog fandt denne senere en Frier i Hertugen af Lothringen og blev Moder til Frants Stephan, Maria Theresias Gemal og Stifter af det lothringske Dynasti paa den østerrigske Throne.

I Aaret 1690 døde Hertugindens Fader og fem Aar efter hendes eneste barnløse Broder, med hvilken Huset Pfalz-Simmern uddøde. Saasnart Efterretningen om den Sidstes Død var kommen til Hoffet i Versailles, fremtraadte Ludvig XIV med sin for lang Tid siden udklækkede Plan og gjorde Fordring paa Pfalz for sin Broder, som var formælet med Churfyrstens eneste Søster. Elisabeth Charlottes Fader havde indsat hende til Universalarving til alle Allodialgodser; men Ludvig forlangte ikke alene disse, men ogsaa en stor Deel af Churlandene samt Sæde og Stemme paa den tydske Rigsdag. Imod denne sidste uberettigede Fordring, igjennem hvilken Ludvigs herskesyge Hensigter tydeligt skinnede, nedlagde den tydske Keiser Leopold 1 med det tydske Riges samtlige Churfyrster en afgjort Protest. I tre Aar varede Underhandlingerne herom. Endelig erklærede Loven Frankrigs Forlangende for fuldstændigt uberettiget, og den ærgjerrige Ludvig, der blev understøttet af den følesløse og voldsomme Louvois, tøvede nu ikke længere med at gjøre den Stærkeres Ret gjældende. En overlegen Hærstyrke brød i Aaret 1688 ind over det skjønne Rhinpfalz. De forfærdelige Grusomheder, som Franskmændene ligetil Ryswickerfreden 1697 udøvede, ere bekjendte nok. I Ludvig XIV's, den allerchristeligste Konges Navn bleve de churpfalziske Stæder Heildelberg med sit herlige Slot, Mannheim, Ingelheim, Bacharach o. s. v., plyndrede med den meest oprørende Raahed og derpaa afbrændte fra Grunden af. Endog frie Rigsstæder, Worms, Speyer, Offenbach og mange andre Byer blev samme skræk-

kelige Skjæbne tildeel. Frugtbare Marker bleve forvandlede til Ørkener, hele Skove af Frugttræer nedhuggede, ja Frugterne af Viingaardsmandens møisommelige Flid, Viinhaverne bleve udryddede paa Bjergene, og de ulykkelige Beboere af dette af Naturen velsignede Land givne Hungersdøden til Priis, hvis de ikke alt vare omkomne ved Ild eller Sværd. Men i Paris blev sungen «Te Deum» i alle Kirker efter Heidelbergs frygtelige Ødelæggelse, og en Skuemønt blev slaaet med den Indskrift: Rex dixit et factum est!

Elisabeth Charlotte, som med hele sin varme rhinske Naturs Inderlighed hængte ved sin Fødeegn, voldte denne barbariske Fremgangsmaade usigelig Kummer. Hun, som var Krigens uskyldige Aarsag, var gaaet i Forbøn hos Kongen for Heidelberg og Mannheim. Forgjæves! Hendes elskede Heidelberg, hendes Ungdomsglæders og Erindringers Hjem gik op i Flammer, hendes Frænder og Venner maatte forlade Landet i Fortvivlelse, og det herlige Fædreland med hendes gode, fredelige Landsmænd blev hjemsøgt af alle Krigens frygtelige Rædsler. «I hine Aar», siger hun, «var jeg i en Tilstand, som om jeg blev forfulgt af en ond Aand. Om Natten laa jeg som paa glødende Kul, og skrækkelige Drømme ængstede min Sjæl; jeg saae Heidelberg og Mannheim i lys Lue. Da foer jeg op i Søvne, og i flere Timer kom jeg ikke til Ro». Hun taler uden Ophør herom, hendes Hjerte bløder; ja mange Aar senere fælder hun endnu Taarer derover. Den Tanke, at hun er Aarsagen til al denne Ulykke, er især piinlig for hende. «At man har bedraget de stakkels Pfalzere i mit Navn, at man har bragt dem til en lettere Overgivelse ved at indbilde dem, at de vilde komme til at tilhøre mig og blive lykkeligere end under den nuværende Churfyrste, at de ere blevne bedragne i disse Forhaabninger, det smerter mig, den Tanke kan jeg ikke udholde». Ophavsmanden til disse blodige Ødelæggelser, ham, som havde udstedt den Befaling «de bruler le Palatinat», kan den gode, men kraftige Charlotte aldrig tilgive. Til Louvois nærer hun et uslukkeligt,

uforsonligt Had. Hun troer, at han brænder ynkeligt i den anden Verden, fordi han døde saa pludseligt, at han ikke fik Tid til at angre sin Ondskab. Men sit Pfalz forlader hun derfor ikke; nei! som et Sonoffer for sin uskyldige Brøde imod det helliger hun det den meest ubegrændsede, den meest rørende Kjærlighed, som nedenfor nærmere skal omtales ved Skildringen af hendes Charakteer.

Ludvig XIV var stadig sysselsat med at hæve sine uægte Børn i Verdens Øine ved at gifte dem ind i Fyrstefamilier, som stode i et nært, ved Slægtskab begrundet, Forhold til Thronen. Saaledes steg disse Børns Anseelse Dag for Dag. Kongens og La Vallières eneste Datter blev gift med Fyrsten af Conti. En anden uægte Datter af Kongen og Mad. Montespan havde ægtet Louis af Bourbon, Condé's ældste Søn. Nu tænkte Ludvig og især Mad. de Maintenon, som derved vilde borttage det Anstødelige ved sin Forbindelse med Kongen, paa at formæle Frøken de Blois, den anden Datter af Kongen og Montespan, med den unge Hertug af Chartres, Elisabeth Charlottes Søn, den senere Regent, som dengang havde fyldt sit syttende Aar. Han var Kongens eneste Brodersøn og ved sin Fødsel høiere i Rang end de andre Prindser af Blodet. De to foregaaende Formælinger eller Mesallianer havde sat hele Verden i Forbauselse og vakt almindelig Forargelse og Skandale. Kongen var ikke udvidende herom og kunde deraf slutte, at han vanskelig vilde kunne sætte det sidste Giftermaal igjennem. I fire Aar havde han baaret Planen hos sig og søgt i Stilhed og lidt efter lidt at forberede den. Han vidste, at Hertuginden, den unge Philip af Orleans Moder, med sin nedarvede og indgroede Afsky for Alt, hvad der hed Mesalliance, vilde være den stærkeste Hindring for Planens Gjennemførelse.

Den mægtige Ludvig havde derfor maattet beqvemme sig til at gaae Omveie; først havde han vundet sin Broders Stemme ved dennes Creaturer og Favoriter, derpaa den unge Hertugs ved hans slette Opdrager, Dubois. Nu kunde han

først tænke paa at beile til Hertugindens Bifald eller ogsaa i værste Tilfælde, da Faderen og Brudgommen indvilligede, at byde hendes Uvillie derimod Trods. Ægteskabsprojectet blev bragt offentlig frem i Aaret 1692.

En Eftermiddag blev den unge Hertug af Chartres stedet til Audiens hos Kongen. Han fandt denne ene med Monsieur (Kongens Broder) i hans Cabinet. Ludvig begyndte at forklare den unge Mand, at hans Vel laa ham paa Hjerte, og at den rundtomkring opblussende Krig (den pfalziske Krig) berøvede ham de Prindsesser, som passede sig for hans Rang; han kunde ikke stærkere bevidne ham sin Velvillie end ved at tilbyde ham sin Datter, hvis to Søstre havde ægtet Prindser af Blodet, idet Prindsen saaledes paa een Gang blev hans Neveu og Svigersøn; forresten vilde han ikke tvinge ham, men overlade ham fuld Valgfrihed. Denne Tale, fremført med hele den frygtindgydende Majestæt, som var Kongen egen, bragte den frygtsomme Prinds ud af Fatning. Han troede at trække sig ud fra den vanskelige Situation, idet han stammede, at Kongen var hans Herre, men at han nedlagde Afgjørelsen i sine Forældres Hænder. «Deri gjør De vel», svarede Kongen; «men naar De giver Deres Samtykke, vil Deres Fader og Moder heller ikke sætte sig derimod». Derpaa vendte han sig til Monsieur med de Ord: «Er det ikke sandt, min Broder»? Denne samtykkede, ligesom han før havde gjort under fire Øine med Kongen, hvorpaa Ludvig sendte Bud efter Elisabeth Charlotte og talte med sin Broder, uden at synes at bemærke Hertugen af Chartres' Nedslaaethed og Forvirring.

Hertuginden ankom. Ved hendes Indtrædelse erklærede Kongen med imponerende og stolt Mine, at han gjorde Regning paa, at hun ikke vilde modsætte sig sin Søns Ægteskab med Frøken de Blois, et Ægteskab, som han ønskede lidenskabeligt, og tilføiede kortelig det Samme, han før havde sagt til Hertugen af Chartres. Hertuginden, der havde ventet sin Søns Indsigelse, som han havde lovet hende, fandt sig over-

rumplet og mælede ikke et Ord. Hun sendte Monsieur og Sønnen to vrede Øiekast, erklærede, at naar disse ønskede det, havde hun Intet at sige, gjorde en kort Bøining og bortfjernede sig. Sønnen, som vilde følge hende, stødte hun fra sig under en Strøm af Taarer.

Saaledes blev denne Formæling dreven igjennem til Hertugindens dybeste Kummer og Harme; thi hendes Søns Gemalinde var ikke alene en Frilles Datter, men ogsaa en ond, intriguant, herskesyg Qvinde, som søgte paa enhver Maade at beherske sin Gemal og, da dette ikke vilde lykkes, arbeidede hun senere paa, i Forening med Mad. Maintenon, at hæve sin Broder, Hertugen af Maine, Maintenons Yndling, paa Thronen og til Regentskabet efter Ludvigs Død, istedenfor sin Gemal. Heraf udspandt sig et bittert Fjendskab mellem Hertugen af Orleans og Mad. Maintenon. Der udviklede sig endogsaa en Hofconspiration, hvis egentlige Sjæl var Mad. Maintenon, for at Planen ved listige Intriguer kunde føres igjennem. I disse deeltog ogsaa Hertugen af Maines Gemalinde, en født Prindsesse af Conti, en aandrig Dame, med stor Virksomhed. Da Hertugen af Orleans' Gemalinde engang blev overfaldet af heftige Coliksmerter, udspredte Mad. Maintenon det Rygte, at hendes Gemal havde villet forgive hende, og da senere i Aarene 1711 og 1712 Dauphinen, Hertugen af Bourgogne, hans Gemalinde og ældste Søn døde hurtigt efter hverandre, og efter Lægernes Udsagn af Gift, erklærede de Maintenon ligefrem Hertugen af Orleans for Morderen, endogsaa til Kongen selv. Den samme Beskyldning gjentog hun senere ved hans Svigersøns Hertugen af Berrys Død, og for at motivere disse Beskyldninger beraabte hun sig paa hans Beskjæftigelse med Chemien, som var hans Yndlingsstudium. Tilsidst bragte Mad. de Maintenon og Hertugen af Maine Sagen saavidt, at Kongen undertegnede det bekjendte Edict, hvorved Formynderskabet over Ludvigs umyndige Efterfølger blev overgivet i Hertugen af Maines Hænder.

Elisabeth Charlotte var naturlig, aabenhjertig, lod gjerne sine Følelser komme frem, endogsaa der, hvor Takt og Etiquette lod Andre skjule dem; disse Egenskaber vare allerede nok til at fjerne hende fra den kolde og hemmelighedsfulde Mad. Maintenon. Men denne Kulde udviklede sig hos Hertuginden til et Fjendskab, som i de mange Aar, hun levede i Mad. de Maintenons Nærhed, udviklede sig mere og mere og tilsidst gik over til det meest brændende og uforsonlige Had. Thi Elisabeth Charlotte kunde elske, men hun kunde ogsaa hade. Allerede den Rolle, som Mad. de Maintenon spillede i de ovenfor berørte Intriguer, kunde ikke vække blide Fløelelser hos Hertuginden mod hende. Hendes Søns bittreste Fjende maatte ogsaa blive hendes. Hun, som hadede Mesalliancer, maatte stødes ved den Stilling, som Mad. de Maintenon indtog hos Ludvig XIV, en Mand, som Hertuginden skattede og agtede, og til hvem hun stod i et nært Slægt- og Venskabsforhold. Maaskee indblandede sig her en lille Portion Skinsyge hos den varmtfølende Qvinde og hjalp til at skærpe det iforveien stærke Had. Elisabeth Charlotte kastede et Had paa Mad. Maintenon, saa voldsomt og saa bittert, at det undertiden faaer et næsten comisk Anstrøg. Hun seer i Mad. de Maintenon den personificerede Djævel og onde Aand og tillægger hende Planer, der ere sortere og dybere end selve Helvede.

Disse Følelser fremtræde i deres meest levende Colorit ved følgende Begivenhed.

I Aaret 1701 døde Monsieur, Hertugindens Gemal. Hertugen var kommet hende nærmere i de senere Aar, som ovenfor er omtalt, og Elisabeth Charlotte havde destomere Grund til at sørge ved hans Død, da hendes Stilling ved Hoffet nu blev vanskeligere, end den allerede før havde været. I dette vigtige Øieblik maatte Kongen blive hendes eneste Støtte; af ham havde hun Alt at vente baade for sig og sin Søn. Men Veien til Ludvig XIV gik gjennem Mad. de Maintenon, som i Aaret 1685 i en Alder af halvtredsinstyve Aar

havde ægtet Ludvig og nu udøvede en almægtig Indflydelse ved Hoffet. I den senere Tid havde hendes Forhold til denne Dame og som Følge heraf til Kongen været mere spændt end sædvanligt. Her var intet Andet at gjøre for Hertuginden, hvis hun vilde afvende det truende Uveir (man havde truet hende med Forviisning til et Kloster), end at gjøre Vold paa sig selv, sætte sin Stolthed og Værdighed tilside og henvende sig til Mad. de Maintenon. Denne modtog hende med Kulde, erklærede hende, at Kongen havde beklaget sig over hende, men gav hende dog at forstaae, at han vilde glemme Alt. Hertuginden beraabte sig paa sin Uskyldighed. Maintenon lod hende med stor Koldblodighed tale ud, trak derpaa et Brev op af sin Lomme, et af dem, som den pfalziske Fyrstinde daglig skrev, og som var adresseret til Churfyrstinden af Hannover, hendes Tante, og begyndte at forelæse Hertuginden det. I dette Brev havde denne i fornærmelige Udtryk omtalt Kongens og Mad. de Maintenons Forbindelse. Det var en piinlig Situation for hende, af sin Dødsfjende saaledes at blive greben paa fersk Gjerning. Men hvorledes var Mad. de Maintenon kommet i Besiddelse af dette Brev? Der herskede simpelthen den forargelige Skik, at Brevene bleve brækkede paa Posthuset og læste; ja man gjorde Uddrag deraf, som man viste Kongen og undertiden Mad. de Maintenon.

Omsider indtraadte der en Forsoning, som dog paa Grund af Charakterernes og Interessernes Forskjellighed ikke kunde være af lang Varighed. Antipathien vendte snart tilbage og fik Overhaand.

Da Hertuginden var bleven Enke, stod hun mere alene end tilforn. De forandrede Forhold ved det franske Hof vare hendes hele Væsen imod og førte hende efterhaanden bort fra de selskabelige Forhold til en stille Ensomhed. Bigotteri og Hykleri bleve nu de raadende Magter ved Hoffet; La Vallières og Montespans Pladser indtog nu den gamle Mad. Maintenon, der i sin Angst for at miste sin Gunst, var opfyldt af Had mod Alle, som forstode at gjennemskue

hende. Elisaheth Charlotte hørte til disse og blev derfor idelig forfulgt af Maintenon og hendes Creaturer. For at undgaae disse Intriguer trak Hertuginden sig tilbage til St. Cloud, som dengang tilhørte Hertugen af Orleans, og opholdt sig kun om Vinteren i Versailles. St. Cloud's yndige Omgivelser tiltalte hende; de maleriske Afvexlinger af Høie og Dale ved Seinens smilende Bredder, Naturens eget Værk, vare ganske anderledes efter hendes Sind, end alle de kunstige og stive Anlæg med alle deres Vandspring og Statuer, som le Notre havde fremtryllet paa Versailles's golde og vandløse Flader. Hun elskede den frie og uforstyrrede Natur, som lignede hendes eget aabne, friske, kraftige og djærve Væsen. Derfor behagede ogsaa Jagten hende, og hun var en lidenskabelig Jægerinde selv i de senere Aar. Hun havde sine egne Jagtheste og Hunde og red ligesaa hurtigt og sikkert som den kraftigste Jæger. Hendes Dristighed og Jagtiver bragte hende ofte i Fare, og hun fortæller selv, at hun hyppigt er faldet af Hesten, dog altid sluppet heldigt derfra paa een Gang nær, da hun forvred sin Arm. Men hun elskede ikke blot Naturen, naar hun paa sin rappe Ganger satte efter Hjorten, Vildsvinet eller Ulven; hun elskede den ogsaa, naar hun paa sine lange og eensomme Spadseretoure fordybede sig i Fontainebleaus Skove eller Versailles, skyggefulde Gange. Derfor sagde Kongen ofte til hende: «Il n'y a que vous, qui jouissez les beautés de Versailles».

I St. Cloud førte Hertuginden saaledes et stille og ensformigt Liv. Dog blev Tiden hende ikke lang; thi hun forstod at udfylde den, og hun manglede ikke Interesser. Her underholdt hun sig med sine fjerne Paarørende og havde inddeelt sin Correspondance saaledes, at hun hver Dag i Ugen skrev til bestemte Personer. Naar hun var træt af at skrive, og det skeete ikke let, thi hun har skrevet Breve i Tusindviis, hvoraf kun en lille Deel er offentliggjort, syslede hun med sine Kunstsamlinger, med qvindelige Arbeider og med tydsk og fransk Lecture. Hun læste flittigt i Bibelen

og i Fontenelles, Fenelons og Luthers Værker. Hun førte ogsaa en Dagbog, hvoraf desværre Intet er blevet bekjendt. Især beskjæftigede hun sig dog med sit Mønt- og Gemmecabinet, hvorover den lærde Baudelot førte Opsyn, og hun lagde sig i den Grad efter Møntkundskab, at hun endogsaa med Iver studerede videnskabelige Værker derover.

Medens den i Hjertet protestantisksindede Hertuginde saaledes vendte sig med Afsky fra et fordærvet og skinhelligt katholsk Hof, bevarede hun dog altid Kjærlighed og Agtelse for een Mand ved dette Hof, og denne Mand var Ludvig XIV. Ogsaa hun behagede Kongen ved sin Aabenhjertighed og Naturlighed; hendes kjække Svar og hendes Munterhed fik ham ofte til at lee af fuldt Hjerte, og ved det stive Taffel underholdt han sig gjerne med hende, medens de Tilstedeværende ikke talte et Ord. Den kydske pfalziske Fyrstinde imponerede ham; han havde en sky Agtelse for den Rene mellem alle de Urene; thi Ludvig var ikke utilgjængelig for bedre Følelser. I hans glimrende Tid havde hun sagt ham Sandheden aabent og kjækt, Noget, som undertiden fandt den stolte Herres Behag; i hans Alderdom, da hans store Navn havde mistet sin forrige Glands, blev hun ham trofast hengiven og søgte gjerne den af sin Lykke og sig selv forladte Monark. Denne trohjertede Hengivenhed for den synkende Majestæt rørte Ludvig, og endnu paa sin Dødsseng gav han tilkjende, at han forstod at skatte sin Svigerinde. Hvad var det da, der drog Hertuginden til Kongen? Var det hans fine og høflige Væsen og hans behagelige Conversation, hvorved han fængslede alle Qvinder ved sit Hof? Eller var det hans store Forstandsgaver og hans naturlige Retsindighed, der stillede ham et Trin høiere end hans Omgivelser? Maaskee var det dog meest hans medfødte Høisind og Kongelighed, som gjorde Ludvig til en heelstøbt Figur — en Skikkelse, som selv den meest dadelsyge Eftertid altid vil respectere — maaskee var det dog meest denne medfødte og naturlige Adel, som anslog beslægtede Strenge hos Elisabeth Charlotte.

Da han som en ensom Olding nærmede sig sit Endeligt, idet det ene kraftige Skud af hans Stamme brat hensygnede og døde efter det andet, var Hertuginden ham til Trøst og Adspredelse og tilbragte Aftenen hos ham i de Timer, Etiquetten tillod det. Hun fandt Fornøielse i hans Selskab og lagde ingen Skjul derpaa. Da Kongens Sundhed begyndte at aftage, og han frygtede sin Død, lader Hertuginden sin hele Smerte komme tilsyne. Hun klager over, at den blotte Tanke, at Kongen skranter, gjør hende halv syg, hende, hvis Søn ved Kongens Død vil komme nær ved Thronens Trin. Ved Kongens paafølgende Død, som indtraf den 10de September 1715, faa Dage før hans syv og halvfjerdsindstyvende Fødselsdag, fælder hun bittre og sande Sorgens Taarer. Hans Død var en skjæbnesvanger Begivenhed for hende; thi hun vidste forud og havde ogsaa forudsagt det, at nu vilde der blive vendt op og ned paa Alt.

Det er charakteristisk for hende, at hun efter Ludvigs Død aflagde sin gamle Fjende, som nu paa een Gang styrtede ned fra sin politiske Høide, Mad. de Maintenon, en Sørgevisit i St. Cyr. Men Maintenon modtog hende ogsaa dengang med al sin Stolthed og Overmod. «Madame», sagde hun, «que venez Vous faire ici?» — «Je viens», svarede Hertuginden, «mêler mes larmes avec celles de la personne, que le roi, que je regrette tant, a le plus aimée; c'est Vous Madame!» Derpaa svarede Maintenon, som endnu ikke havde glemt sig Nag, hende haanlig: «Oh! pour cela oui, il m'a beaucoup aimée, mais il Vous aimait bien aussi!» Da gav Hertuginden hende det vel fortjente Svar: «Il m'a fait l'honneur de me dire, qu'il conservait toûjours de l'amitié pour moi, quoiqu'on avait fait tout ce, qu'on avait pu, pour m'en faire haïr». Elisabeth Charlottes Følelser for Maintenon havde altsaa ingen Grund til at mildnes; hun har hende ogsaa stadig mistænkt for at have Deel i det Onde, som skeer. Snart seer hun en Kornpugerske i hende, snart en Giftblanderske, snart en Brandstifterske. Hun anvender et gammelt tydsk

Ordsprog paa hende: «Hvor Djævelen ikke selv kan gaae, sender han en gammel Kjælling». Med dette sidste Tilnavn betegner hun hende idelig i sine Breve. I Anledning af Mad. Maintenons Død, som indtraf i Aaret 1719, skriver hun, at den nu er hende aldeles ligegyldig; hvis den derimod havde indtruffen tyve Aar iforveien, vilde hun have glædet sig af Hjertet derover. Hun beskylder hende endogsaa for at have trukket fire Aar fra sin Alder. Mad. Maintenon angav sin Alder til 82 Aar, men Hertuginden paastaaer, at den var 86 Aar.

Dette stærke, fanatiske og uforsonlige Had, som var fremvoxet af de Saar, som hendes Modstanderske og Rivalinde havde bibragt hende der, hvor hun mindst kunde taale at saares, hører med til hendes Charakteertegning, som Skyggen hører til Maleriet, for at de lyse Partier kunne tage sig bedre ud. Hun er ikke ulig et Maleri af Rubens, et kraftigt Naturbillede; her er Intet kunstlet, snirklet, forskruet, kun den rene, usminkede Natur.

Ved Ludvig XIV's Død var hendes Søn bleven Regent af Frankrig, og hun kunde ligesaagodt have spillet en politisk Rolle som mange andre Damer, der have havt mindre Forstand end hun; men hun blev den Samme, som hun altid havde været. Hun levede det samme stille og tilbageholdne Liv som før. Hun meente, at det stakkels Land havde længe nok været regjeret af Qvinder, baade gamle og unge; derfor var det bedre, at Mændene engang kom til at herske. Een Ting trøstede hende i hendes tiltagende Alder: hendes Børns Pietet; det var det Eneste, som den kjærlige Moder havde lært dem. Hertuginden af Lothringen blev stedse sin Moder hengiven med datterlig Inderlighed, og Regenten, som manglede Charakteer og sædelig Holdning, men ikke Aand og Gemyt, glemte i sine ødelæggende Nydelser aldrig de Pligter, som han var sin Moder skyldig. Paa hjertelig og fortrolig Viis omgikkes han hende, især da hans udsvævende Datter, Hertuginden af Berry, var død; ja af sin

Moder tog han imod mangt et alvorligt Ord, som ingen Anden ustraffet vilde have sagt ham, og man kan sige, at det var det eneste Forhold i hans Liv, som fik ham til at rødme over sig selv og sine Omgivelser. Saaledes levede hun som en Eneboerske midt i et usædeligt Hofs vilde Tummel, mere betragtet som en Abnormitet end forstaaet, vurderet og skattet. I denne Ensomhed var hendes eneste Samqvem med den ydre Verden en hyppig Brevvexel med beslægtede Naturer. Derhen flygtede hendes inderste Selv, som blev bortskræmmet af hendes Omgivelse, i sin hele levende Friskhed. Saa skrev hun til sin fortræffelige Halvsøster, Raugrevinde Louise, til sin Tante og Opdragerinde, Sophie af Hannover, som hun tilbad med sværmerisk Kjærlighed, til sin gamle hannoveranske Gouvernante Fru von Harling og til mange andre høitstillede Personer paa hiin Tid. Der gives næppe en Brevvexel, hvori en jævn, ganske naiv Personlighed saa utvungen giver sig hen, som her; snart i muntert Lune, snart i Spøg over sin Forstemthed udsnakker hun i tvangløs Nonchalance Alt, hvad der falder hende ind af Historier, Betragtninger, Erindringer, og den kraftige, djærve, markerede Stiil lægger i ethvert af sine Træk hendes hele originale Væsens Eiendommelighed for Dagen. Her er intet Beregnet og Kunstlet; den rhinlandske Naturs hele utvungne Livsmod sprudler frem i sin oprindelige Fylde og Djærvhed.

I disse Breve skildrer hun os med stærke skaanselløse Penselstrøg den hele Afgrund af sædelig Fordærvelse i hine Tider; Laster, paa hvis Mulighed hun først har tvivlet, indtil man har overbeviist hende om deres Tilværelse, skizzerer hun i faa Træk og med en nederlandsk Mesters naturtro Colorit. Som en velgjørende Modsætning til dette afskrækkende Billede af fordærvede sociale Tilstande kommer hendes eget Jeg tilsyne, en ædel og charakteristisk Personlighed. Dette Indtryk faaer man af hende fra hendes Breve, men en anden fiin og skarp Iagttager ved Ludvigs Hof, Hertugen af Saint Simon giver hende det samme Vidnesbyrd. «Hertuginden af Orleans»,

siger han, «var en Fyrstinde fra den gamle Tid, som holdt paa sin Dyd, paa sin Rang og paa sin Høihed. Hun manglede ikke Aand, og hvad hun saae, det saae hun godt. Hun var en brav og trofast, sikker og paalidelig Veninde, djærv og aabenhjertig. Hun dannede en fuldstændig Contrast til Monsieurs første Gemalinde (Henriette, den engelske Kong Carl I's Datter) i sine Manerer, sine Egenskaber, Tanker, kort i Alt. I hele sit Liv var hun en Modsætning til Tingene og Personerne om hende, men hun var original og ganske sig selv».

Hertugen af Saint Simon og Hertuginden af Orleans ere, trods de fremtrædende Forskjelligheder, ikke hinanden ulige. Begge ere hæderlige Charakterer, blive let opflammede til Vrede og ere da lidenskabelige, forudindtagne, grumme og uden Medlidenhed med deres Modstandere. Dog er Hertugen Hertuginden overlegen, som Manden Qvinden, hvor det kommer an paa at prøve Hjerter og Nyrer. Han leverer Skildringer, tegnede med Flammetræk; Madame er ofte lettroende trods sit opmærksomme Øie. Hun er ikke altid kritisk nok i sine Meninger, skjøndt hun seer det, som hun seer, godt og gjengiver det med en Styrke, en Kraft, som, hvor ufransk Stilen end kan være, ikke destomindre borer sig dybt i Hukommelsen. Begge disse udmærkede Iagttagere belyse hinanden, ja corrigere hinanden, og den ligefremme og naturlige Elisabeth Charlotte har undertiden den historiske Paalidelighed og Sandhed paa sin Side fremfor Saint Simon, der holder af paa Tautus's Maneer at tegne Alt tragiskt og mørkt.

Begge kjendte hinanden godt og nærede gjensidig Agtelse for hinanden. De havde begge den samme Grille og mærkede sig det; den ene stred for sin Fyrstinderang, ængstelig for at man ikke skulde respectere den tilstrækkeligt, den Anden var som bekjendt ikke til at komme nær og ligesaa fanatisk i Hertug- og Paircapitlet. «I Frankrig og England», siger Madame, «have Hertugerne og Lorderne en

saadan overvættes Stolthed, at de troe at staae over Alle. Hvis man lod dem raade, vilde de sætte sig høiere end Prindserne af Blodet, og det uagtet de Fleste af dem ikke ere af ægte Adel. Jeg gav engang en af vore Hertuger en dygtig Næse. Da han ved Taflet satte sig over Fyrsten af Zweibrücken, sagte jeg ganske høit: «Hvoraf kommer det, at Hertugen af Saint Simon trænger saa nær paa Fyrsten af Zweibrücken? Har han Lyst til at bede ham om at tage en af hans Sønner til Page»? Hele Hoffet brød ud i en høi Latter, saa at Hertugen maatte trække sig tilbage.

I saadanne Yttringer erkjender man tydeligt Hertugindens Naturel, hvori hun lignede sin Fader, der ikke satte Priis paa tomme Ceremonier, men kom i Kog, naar man angreb hans Huus's Værdighed. Saint Simon nærede dog ingen Uforsonlighed mod Madame for denne lille Krænkelse. Han taler med Billighed og Sandhed om hende som en Qvinde med en mandhaftig Natur, der er noget beslægtet med hans egen. Alt det, man læser i hendes talrige Breve, hvor hun maler sig selv for Alles Øine, er paa en Maade kun en Commentar til Saint Simons Bedømmelse af hende.

Hos denne Qvinde indtager Kjærligheden til Fødelandet en stor Plads. Hun boede i Frankrig over et halvt Aarhundrede og betraadte i denne Tid ikke den tydske Jordbund, men sjeldent har Mindet om og Kjærligheden til Fædrelandet bevaret sig saa frisk hos nogen Fyrstinde, som er bleven omplantet i en fremmed Jordbund, saa levende i sine meest ubetydelige Enkeltheder som hos hende. Allerede ovenfor er berørt, hvor dyb en Smerte der betog hende ved hendes Fædrelands Hjemsøgelse af den ulykkelige pfalziske Krig. De hjemlige Tilstande svæve hende idelig for Sjælen, og Erindringen om hendes Barndoms og Ungdoms Hjem bliver mere og mere levende hos hende, jo ældre hun bliver. Hun husker sit gamle Heidelberg med alle dets Stræder og Gader, veed Besked i hver Krog, erindrer sig nøie alle Personer og spørger snart efter denne, snart efter hiin, som hendes Halvsøster,

Raugrevinden, allerede har glemt. Hun gjør i Tankerne den hele Vei fra Heidelberg til Schwezingen, som hun i sin Ungdom ofte har gjort den, og husker godt de slemme Rhinsnegle i Schwezingen; ofte ønsker hun at kunne spadsere sig en Tour i Schwezingens Omegn; «nu», siger hun, «vil man snart finde gode Jordbær der og gode Hindbær i Heidelberg». «Hvormange Gange», udraaber hun, «har jeg ikke spist Kirsebær i Heidelbergs Have med et Stykke Brød i Haanden. Da var jeg gladere, end jeg nu er». Hendes Forkjærlighed for Fædrelandet strækker sig til Alt, til Leveviis, endog til Spise og Drikke. Hun holder ikke af det franske Hofs Delicatesser og Lækkerier, ikke engang af Caffe, Thee og Chocolade. De tydske Retter smage hende langt bedre, og hun beklager ofte, at man ikke kan faae dem i Frankrig.

Alle Pfalzere, som kom til Paris, fandt i hende en god Beskytterinde. Hun glemmer aldrig at omtale, naar hun har havt mange tydske Besøg. Endnu i hendes sidste Tid skriver hun paa sin morsomme Maade: «Jeg holder meget af at høre, hvorledes det gaaer til i Tydskland; jeg ligner de gamle Kudske, som endnu gjerne høre Pidsken knalde, naar de ikke mere kunne kjøre». Hun glædede sig, naar «de gode, gamle Pfalzere» holdt af hende endnu; et pfalzisk Ordsprog, en pfalzisk Folkesang fik hendes Hjerte til at slaae hurtigere.

Skjøndt hun, som ovenfor er fortalt, havde maattet afsværge sin fædrene Tro, blev hun dog den Religion tro, som havde hersket ved hendes Faders Hof. Den katholske Religions sneverhjertede Aand var hende fremmed, og i frisindet religieus Retning staaer hun langt over sin Tid. De tre christelige Religioner, meente hun, skulde man holde for een og ikke spørge, hvad man troer i den og den, men om man lever efter Evangeliet. «For mig», siger hun, «gives der kun een god og rigtig Religion i Verden, og den kan findes i alle Religioner og Sprog, nemlig ærlige og retsindige Menneskers Religion». Den sande Anger fandt hun ligesaagodt i sit Kammer som i Rom. «Den ægte Religion», skriver

hun til sine Søstre, «er den, som en Christen har i sit Hjerte og som er grundet paa Guds Ord; det Øvrige har kun Præsterne lavet, og deri har Religionen den mindste Andeel, men Interesse og Politik desto mere». Hun er overbeviist om, at alle Religioner vilde ligne hinanden, naar Præsternes Interesse ikke stod paa Spil; deres Egennytte og Ambition, mener hun, overgaaer Alt. Det Kunstlede og Forskruede er hendes sunde Natur imod; derfor er Tartuffe hendes Yndlingsstykke, og de protestantiske Hængehoveder ere hende ligesaa forhadte som de bigotte Katholiker. Trindt omgivet af Hykleri og religieus Forfølgelsessyge bevarede hun sin Tolerance. Med Smerte saae hun sine Troesbrødres Lidelser i Frankrig, og Skylden for det huguenottiske Edicts Ophævelse tilskrev hun, vel ikke ganske med Urette, sin Dødsfjende Mad. de Maintenon. Under hendes Søns Regentskab har hun vidst at skaffe Mange, som bleve forfulgte formedelst religieuse Anskuelser, Sikkerhed, og de Reformeerte, som for deres Troes Skyld sade paa Galeierne, fik ved hende deres Frihed.

Hun besad af Naturen Medfølelse og Deeltagelse for Andre, Retsfølelse og Humanitet. De Breve, hun skrev i den strenge Vinter 1709, aande Medlidenhed med Fattigfolk, «som døde af Kulde som Fluer». Ingen Fyrstinde kunde mere end hun have Tanke for sine Omgivelser og sit Tjenerskab; «hun vilde hellere undvære den nødvendige Opvartning end forlange den, naar den vilde have voldt Andre Besvær». Hun var, hvad man kalder et godt Herskab. «Saint Cloud, skriver hun, er kun en Sommerbolig; mange af mine Folk have Værelser der uden Ovn; de kunne ikke tilbringe Vinteren der; thi jeg vilde være Aarsag til deres Død, og dertil er jeg ikke haard nok. De Lidende opvække altid min Medlidenhed».

Hendes Gjæld og Creditorer foruroligede hende ikke lidet, Noget, som de Store sjelden pleie at tage sig nær, og hun var ikke rolig, førend hun havde givet Enhver Sit.

Til hendes Adspredelser hørte, foruden Jagten, Comedien, for hvilken hun nærede en stor Passion. Denne Tilbøielighed blev hun tro lige til det Sidste. Hun deelte ikke Bossuets, Bourdaloues og andre dalevende religieuse Oraklers Mening om Comedien. «Lad Præsterne forbyde Comedien», skriver hun, «saameget de vil; jeg hylder ikke deres Mening. Hvis de saae lidt dybere, vilde de begribe, at de Penge, Folk give ud for at gaae paa Comedie, ikke ere daarligt anvendte. Comedien vækker Munterhed, Munterheden frembringer Sundhed, Sundheden giver Kraft, og Kraften frembringer gode Arbeider; derfor skal man snarere opmuntre end forbyde Comedien». Hun holdt af at lee, og Molières Stykker morede hende i den Grad, at man undertiden kunde troe, naar man læser hendes Breve, at hun har villet efterligne hans Skjemt, selv i dens plumpe og for en Qvindes Mund upassende Skikkelse. «Den indbildte Syge», «Tartuffe», «Misanthropen» kunde hun aldrig blive træt af at see. Ogsaa Tragedien tiltalte hende, dog vel mindre efter hendes medfødte Natur end Comedien, og hun beundrede Corneille. Hun fandt ogsaa Behag i Musiken, men den maatte være efter hendes Smag; den italienske Musik kunde hun ikke fordrage; «det forekommer mig», siger hun engang, «at den lyder, som naar Kattene mjaue paa Taget med hinanden». Hun følte Sympathi med sunde kraftige Naturer; Versailles' Løver og øvrige Hofverden vare hende modbydelige Personer, og en Mand som Hertugen af Richelieu, som alle Damer forgudede, afskyede hun. «Det er en lille Skruptudse, som jeg slet ikke finder artig», siger hun; «han har ingen Courage, er impertinent, utro, indiscret». Hun foragtede Ceremonier, Moder og Klæder. Kong Frederik I af Preussen, der var ceremonisyg og holdt af glimrende Repræsentation, var hende en latterlig Figur; derimod havde hun en charakteristisk Sympathi for Vilhelm III af England, en ægte Konge blandt Kongerne paa hiin Tid. Uden at være hovmodig, besad hun alligevel en høi Stolthed over sin tydske Adels rene Stamtræ; med Uvillie saae hun sin egen

Søn ægte Kongens uægte Datter. «Mesalliancerne choquere mig altid», sagde hun; «der opstaaer aldrig noget Godt deraf». Derfor harmedes hun, naar gamle Greveslægter lode sig udpynte med Fyrstetitler, og et Angreb paa Pfalsgrevernes ældgamle Værdighed kunde gjøre hende haard og uretfærdig. «Jeg bliver saa vred», skriver hun, «at jeg maa gaae ud af mit gode Skind, naar en Pfalzgreve kommer hertil og en lumpen Hertug vil disputere ham hans Rang». I saadanne Yttringer maae vi sande Saint Simons Dom om hende og finde den sund og træffende. Hendes Leveviis var saa simpel og regelmæssig som hendes hele Væsen; en Deel af Morgenen tilbragte hun med Bibellæsning; saa modtog hun Besøg eller gik i Kirke, derpaa spiste hun. Eftermiddagen anvendte hun paa forskjellig Maade, og Aftenen tilbragte hun i sine Damers Selskab. Hendes skjønneste Timer vare de, i hvilke kun skrev; hendes hele Munterhed og Viid dukkede da frem igjen og udtalte sig paa en original, levende Maade, som ganske charakteriserer hendes plastiske Breve. Denne Gave beholdt hun i sin Alderdom, thi selv, naar hun, nær ved de halvfjerds, fortæller sin Søster, hvorledes hun tager af, gjør hun det paa sin pudsige Maade: «Jeg vil tilsidst udtørres ganske som de Skildpadder, jeg havde i Heidelberg i mit Værelse».

Har hun bevaret sin Hengivenhed og Forkjærlighed for sit Fødeland usvækket i halvtredsindstyve Aars Forviisning derfra, saa har hun bevaret sin levende Familiefølelse og Deeltagelse for alle sine Slægtninge ligesaa trofast. Hun maatte næsten skjule sin Følelse; thi «man forstaaer ikke», sagde hun, «i dette Land at holde af sine Kjære». Hun kunde ikke forstaae, hvorledes Jacob II kunde være saa ligegyldig ved sin Datters Død; thi «det forekommer mig», siger hun, «at man ikke kan glemme sine Børn, skjøndt de have voldt En Sorg». Hun selv elskede sine Børn saa ømt, at endogsaa hendes Søns udsvævende Liv, der ikke var hende ubekjendt, ikke kunde fordunkle hans bedre Egenskaber hos

hende. Hun glæder sig over, at han har hende kjær og føier trøstende til: «Han er en god Dreng og har et godt Gemyt». Alle beslægtede Fyrstefamilier omfattede hun med den største Deeltagelse; Kong Carl XII af Sverige, en Sønnesøn af den zweibrückenske Pfalzgreve ønsker hun den romeske Kongekrone, fordi han er af hendes Huus, og hans Død smertede hende; «thi han», siger hun, «gjør Huset Ære». Hendes Tantes, Churfyrstinden af Hannovers Død, en Dame, som hun elskede som en Moder, kan hun næsten ikke udholde. Den «kjære Churfyrstinde» eller «ma tante», som hun kalder hende, var saaledes bleven hende til Livsledsagerinde, at «hun nu syntes at være ganske alene i Verden. Min Graad kan høre op, men min Sørgmodighed og Bedrøvelse vil aldrig ophøre».

Denne Familiefølelse udtaler sig smukkest i hendes Forhold til hendes Halvsøstre. Her glemte hun ganske, at hendes Moder var bleven fortrængt af Frøken Degenfeld. Hun underholdt en levende og regelmæssig Brevvexel med sine Sødskende og skriver endog med stive Fingre, fordi «hendes Hofdame orthographerer meget slet». Paa sin Fader tænkte hun stedse med Hengivenhed; det volder hende stadigt Smerte, at hun har maattet forlade ham. Hendes Halvbroder Carl Ludvig, der lignede hendes Fader i mange Henseender, stod i særegen Gunst hos hende.

I Misforholdet mellem hendes Broder, Churfyrsten, og hendes Halvsødskende søgte Elisabeth Charlotte at mægle. Det hjalp ikke. Moderen og Broderen toge det imidlertid ilde op, da hun antog sig dem og tilbød dem Understøttelse af sin egen Kasse. Senere, da den neuburgske Linie arvede Pfalz, var Prindsessen utrættelig i at forsvare de degenfeldske Børns Rettigheder.

Faa forstode og skattede denne Qvinde. Ved Hoffet hed hun i Almindelighed «la fière Palatine»; thi man udlagde hendes Tilbageholdenhed og Uvillie over Alt, hvad hun saae omkring sig, som Stolthed. Hvad Hoffet ikke gjorde,

synes Folket i Paris at have gjort. Vox populi vox Dei: Det anerkjendte i Hertuginden af Orleans en Fyrstinde, smykket med ædel Tænkemaade og Retsindighed, en Qvinde, der holdt sig langt fra sine slette Omgivelser, fra at give slette Raad og fra al egenkjærlig Indflydelse. Derfor stod hun i stor Gunst hos Pariserne og endog i høiere Grad, sagde hun, end hun fortjente det, fordi hun blandede sig saa lidt i deres Interesser. Da hun i det Folkeoprør, som var fremkaldt ved den Law'ske Katastrophe, kjørte gjennem Gaderne i Paris, hørte hun kun Velsignelser. Hendes Moderkjærlighed bemærkede, at man skreg høit mod Law, men endnu høiere mod Regenten, hendes Søn, og hun beklagede sig over Franskmændenes Utaknemmelighed mod ham.

I een Henseende offrede Hertuginden paa Regenttidens Alter og blev sine Rangsprinciper utro. Hun havde fattet stor Godhed for en uægte Søn af Regenten. Moderen var en Operasangerinde ved Navn Florence. I ham saae hun sin høisalige Gemal, hvem han lignede i høi Grad, og hun tog sig med Varme af hans Uddannelse, ja, hun var endog i hele sin fyrstelige Pomp og Pragt tilstede i Sorbonne, da han skulde disputere der. Han hed Abbé de Saint Albin og blev senere Erkebisp af Cambray. Hvis Hertuginden ved dette Skridt lod sig lede af sit Hjertes Indskydelser og ved sin Nærværelse hædrede det illegitime Barn med Anerkjendelse, var der dog kun faa mørke Sider hos hendes Søn, som hun kunde dække med sin Kjærlighedskaabe. Der var Laster hos ham, utilslørede, som de vare, der maatte bringe Rødme i Moderens Kinder. Regenten er aldrig bleven skildret bedre end af sin Moders vante aabenhjertige og djærve Pen. Hun viser os ham i hele sin Godmodighed sin Videbegjærlighed i alle Retninger, sine Talenter, sin Elskværdighed, sin Overbærelse mod Alle, selv sine Fjender, men hun fortier ikke den ene Hovedlast, som har ødelagt ham, disse Udsvævelser, hvortil han paa en bestemt Time hver Aften overgav sig, og i hvilke han tilbragte Natten ligetil Morgen-

stunden. «Ethvert Raad, enhver Forestilling i denne Henseende ere unyttige», skriver hun; «taler man til ham derom, faaer man det Svar: «Fra den tidlige Morgen til Aften er jeg beskjæftiget med besværligt og trættende Arbeide; hvis jeg ikke efter den Tid adspredte mig, vilde jeg ikke kunne holde det ud; jeg vilde døe af Melancholi.» — «Jeg beder til Gud af ganske Hjerte for hans Omvendelse», tilføier hun; «han har ikke andre Feil end disse, men de ere store». Hun tegner ham som frisindet i Kunst og Videnskab, det vil sige, begjærlig efter og indtaget i Alt, hvad han saae og kjed af det, saasnart han eiede det. «Skjøndt han taler om lærde Gjenstande», skriver hun, «faaer man dog en Fornemmelse af, at de istedetfor at interessere ham, kjede ham. Jeg har ofte skjændt paa ham derfor; han har svaret mig, at det var ikke hans Feil; han glædede sig ved at skaffe sig Oplysning om Alt, men saasnart han kjendte en Ting, interesserede den ham ikke mere».

Hun anfører et Beviis paa hans gode Natur, «som saaledes har rørt mig», siger hun, «at Taarerne kom mig i Øinene. Da Grev Horn, som var bragt til Fortvivlelse ved ulykkeligt Spil, havde myrdet en Pariserbanquier og hvis Benaadelse Regenten i sin Harme over hans Forbrydelse havde negtet, blev henrettet, hørte man en Stemme blandt Folket: «Naar man foretager sig Noget mod Regentens Person, tilgiver han Alt, men foretager man sig Noget mod os, forstaaer han ikke Spøg og giver os Retfærdighed». Regenten fortalte sin Moder dette Ord rørt og bevæget, og hun var lykkelig derover. Men det er kun enkelte Solskinsøieblikke. Paa Bunden af Hertugindens Sjæl laa Modløshed og dyb Uvillie over de Udsvævelser, hvortil hun var Vidne. «Gud omvende ham!» siger hun atter og atter; «det er den eneste Naade jeg beder ham om»; og hun lægger til: «Jeg troer ikke, at der er hundrede Personer i Paris, som have den sande christne Tro! Jeg gyser derover».

Elisabeth Charlotte var ikke nogen Skjønhed og i sine Breve spøger hun ofte over sit Ydre. Hun maler sig selv og dypper sin Pensel i stærke Farver. «Jeg maa vel være grim», siger hun, «jeg har smaae Øine, en kort, tyk Næse, store Læber, tykke Kinder, et stort Ansigt og er en lille, tyk og bred Person». Et andet Sted i en senere Tid: «Min Taille er monstreus i Tykkelse; jeg er ligesaa firkantet som en Tærning, min Hud er baade guul og graa; Munden er bleven større og mere rynket; see saaledes seer det ud med mit smukke Ydre!» Hun morede sig ved saadanne Skildringer, og vi maae ikke tage hende paa Ordet i disse parodierede Portraiteringer, thi hun var vel ikke nogen Skjønhed, men langtfra uskjøn i sin runde og corpulente Figur. Hun kjender ikke til Qvindens sædvanlige Skjødesynd, Lyst til at behage og Coquetteri, men spøger med Lune og Hjerteglæde over sine egne ydre Mangler. Hun besidder det, der kan erstatte Skjønhed. «Det er ikke af Vigtighed, at man er smuk», siger hun, «thi et kjønt Ansigt forandres snart, men en god Samvittighed bliver altid god». Hendes aandelige Egenskaber, som man ikke kan anslaae ringe, bedømmer hun med samme Beskedenhed som det Ydre. Hun tillægger sig kun «sens commun»; men i denne naive Yttring charakteriserer hun netop sig selv paa den meest træffende Maade.

I sin Ungdom havde Hertuginden med sin sunde og kraftige Constitution aldrig lidt af nogen Svagelighed; hun holdt sig karsk ved Bevægelse, som hun søgte ved Jagt og lange Spadseretoure. Med Alderen og den tiltagende Corpulence udviklede der sig en Vattersot, som blev Aarsagen til hendes Død; og dog havde maaskee hendes gode Constitution bevaret hende endnu længere, naar ikke Pariserlægerne havde behandlet hendes smaae Upasseligheder paa en forkeert Maade.

Skjøndt syg og lidende var hun dog tilstede ved Ludvig XV's Kongekroning i Rheims; «hun ønskede endnu at see det kjære Barn i sin jordiske Herlighed for da med Glæde

at gaae over til den uforgjængelige». Hun behøvede ikke mange Trøstegrunde med Hensyn til Døden; hun ønskede den ikke, men hun frygtede den heller ikke.

Den 8de October 1722 endte hun roligt, som hun havde levet, sit Liv i St. Cloud i sit 77de Aar, faa Dage efter sin trofaste Veninde, Mad. de Clerambaults og kun et Aar før sin Søns Død. Hendes Liig blev efter hendes sidste Villie uden Pomp og Høitidelighed ført til Saint Denis. Massillon, den berømte Orator, der havde kjendt og skattet hende, holdt en smuk Sørgetale, som vi have endnu.

Stillet midt i et fordærvet og lastefuldt Hof, hvor Dyd og Ærbarhed, Qvindelighed og Trofasthed havde taget Flugten, stod Elisabeth Charlotte alene, ganske alene, men hun var en stærk og kraftig Qvinde; hun var mere, hun var en trofast, ædel og dydig Qvinde. Der slog et Hjerte i hendes Bryst.

Christian Stremme.

Gjæsteri og Gjæstfrihed i Middelalderen.*)

I.

Indledende Bemærkninger.

Der var engang en Slotsherre. Da han kjedede sig og ikke vidste, hvad han skulde tage sig for, saae han ud af sin Borgs Vinduer og betragtede Vandet i Gravene og nogle skjønne Svaner, som seilede der. Han kastede Brød og Korn ud til dem, og da han morede sig ved at betragte Fuglenes Bevægelser, kaldte han sine Folk til, for at disse ogsaa kunde tage Deel i Fornøielsen og nyde det sjeldne Skuespil i Selskab med ham.

Dette lille Maleri giver os et ganske godt Billede af Eensformigheden og Kjedsomheden ved det daglige Liv i en middelalderlig Borg. Men det er ikke alene os, som leve i en bevæget Tid, i hvilken forskjellige Interesser og Midler til Underholdning næppe unde Tanke og Sind et Øiebliks Ro, der føle denne Luftning strømme os imøde fra Ridderborgen; Mangfoldige af dem, der vare nødte til at leve et saadant Liv, følte godt det Utaalelige deri, og netop denne Utilfredshed med Hjemmet blev en af de væsentligste Aarsager til Middelalderens Higen efter Eventyr. Vi have til Belysning heraf en fransk Fortælling fra en meget tidlig Tid. Den lyder saaledes:

«Begon de Belin havde deeltaget i alle Kong Pipin af Aqvitaniens Felttog; han havde kæmpet mod de Vantroe, mod

*) Efter Jakob Falke.

oprørske Vasaller og var paa Grund af sine Fortjenester bleven Hertug af Guienne og Markgreve. Han havde ført et daadrigt og hæderfuldt Liv, han var riig, havde en deilig Hustru og to unge Sønner. Men han kjeder sig, og Roligheden bliver ham utaalelig. Hans Hustru, den skjønne Beatrix, sidder ved hans Side; han smiler søgmodigt til hendes Kjærtegn; Drengene lege ved hans Fødder; han betragter dem taus og sukker. «Rige Hertug», spørger Beatrix, «hvorfor er I saa sørgmodig. I har Guld og Røgelse i Eders Kister, Falke paa Stængerne, ædle Heste og Muldyr, og Eders Fjender ere beseirede. Alle Eders Vasaller ere beredte til at rykke i Marken paa Eders Befaling». — «Dame», svarer Hertugen, «I taler Sandhed, dog ikke i eet Punkt». — «Og det er»? — I syv Aar har Hertugen ikke seet sin Broder og Vaabenfælle; han er sørgmodig og syg derover; han maa til ham. Men for at komme derhen, maa han gjennem en Skov, i hvilken der huserer et Vildsviin, hvis Størrelse og Vildhed endnu Ingen har seet Mage til, og som endnu Ingen har kunnet nedlægge. «Hvad siger I»? raaber Beatrix, «Skoven liger i Fromont den Mægtiges Land, han, af hvis Venner I har fældet saamange; gaae ikke paa denne Jagt; mit Hjerte siger mig, at I ikke vil vende tilbage». Men Hertugen lader sig ikke holde tilbage. Han giver Befaling til Afreisen; den næste Morgen omfavner han Hustru og Børn og drager bort, men seer aldrig sin Borg mere. Han fælder Vildsvinet, men Fromonts Folk overfalde ham i Nattens Mørke og dræbe ham». —

Riddersmanden kunde altsaa nok forskaffe sig nogen Afvexling i Borglivets Ensformighed ved at drage paa Eventyr nær eller fjernt; men Damerne maatte blive hjemme og havde ingen anden Omgang end deres Børn, Tjenerskabet og Borgens Besætning — raae og vilde Krigsfolk, der i Almindelighed vare fødte og opdragne bag Murenes Skydeskaar — og som oftest vare de da indskrænkede til, ligesom Fanger, at see ud af de lange, smalle Vinduesaabninger. Men dette var naturligviis kun at skjærpe Lysten hos dem til at komme

lidt ud i den skjønne Verden, som laa for deres Øine, og dog var dette deres eneste Adspredelse. Som Følge deraf toge de deres stadige Ophold ved Vinduerne, for fra dette Stade at betragte, hvad der gik for sig i Dalen eller paa Landeveiene, hvilket vel ikke var synderlig Meget, eller synderlig Mærkeligt. Paa gamle Borgruiner findes endnu Steenbænke i umiddelbar Nærhed af Vinduesaabningerne, der ere brudte gjennem de tykke Mure: her sad Riddertidens Damer i Puder og Tæpper og tittede ud i Verden; men selv denne sparsomme Glæde var i Grunden et Brud paa Anstanden, thi de gamle Vedtægter bød, at Qvinderne ikke uden Nødvendighed maatte vise sig for Offentligheden.

Sætte vi os nu ret ind i dette ensformige Borgliv, som gjorde alle dem, der levede under dets Tryk, tilbøielige til at see en Begivenhed i de mindste Smaating og at finde en eller anden Adspredelse i disse, saa kunne vi forstaae, hvor det speidende Øie straalede, naar det i det Fjerne opdagede En eller Anden, som nærmede sig — en Spillemand eller en Pilegrim, der bankede paa Borgporten for at bede om et Ly for Natten. Det var Gjæster, og Gjæster vare en Begivenhed, fordi de bragte Nyt fra Yderverdenen til Borgens stille Haller. Der var Noget at høre, at fortælle og at tale om, naar Porten atter havde lukket sig efter den Bortdragende; thi saadanne vandrende Folk vare jo de eneste Nyhedsbringere, der fra Sted til Sted og fra Mund til Mund førte Beretninger om Alt, hvad der tildrog sig i Landet, om Krige og Kroninger, om Fester og Seire; og i de store, gjæstfrie Huse, hvis Ry var vidt bekjendt og hvor en Mængde Gjæster samledes, optegnede Krønikeskriverne Datidens Begivenheder, som de paa denne Maade lærte at kjende.

Det er derfor let at forstaae, at en Gjæst, selv om han var af ringe Stand, maatte være velkommen paa en Borg, hvad der ogsaa i det gammelnordiske Ordsprog er udtalt ved de Ord: «Hundene glædede sig ved hans Ankomst, og Døren aabnede sig af sig selv». Dog maa man ikke troe, at Gjæst-

friheden udsprang af saa egenkjærlige Bevæggrunde, eller ligesom fordrede en Slags Gjengjæld af den Fremmede. Gjæstfriheden var i hine Tider ligesaameget en Dyd som en Nødvendighed. Værtshuse og Hoteller — de senere Tiders Affødninger — vare dengang saagodtsom ubekjendte. Viinhuse fandtes vel i Stæderne, men kun i ringe Tal; Skjænkestuer fandtes ogsaa i Landsbyerne, skjøndt det var almindeligere, at Enhver udskjænkede den Viin, som var voxet paa hans egne Bjerge; men Logishuse, hvori man kunde opholde sig Dag og Nat og for Betaling faae Herberge, vare saagodtsom ubekjendte og, hvor de fandtes, gjennemgaaende yderst slette. Kun den haardeste Nødvendighed kunde tvinge Folk af bedre Stand til at tage Ophold i saadanne Huller; men paa mange Steder afhjalp Klostrene tildeels Manglen, ja de større og mere velhavende af dem havde endogsaa et eget Hospitium, en stor Hal med Bænke rundt om, hvor enhver Reisende kunde finde et beskyttende Tag, en varmende Ild og de nødvendige Levnetsmidler.

Gjæstfriheden i Middelalderen blev saaledes en Side af Menneskekjærligheden, og den Maade, paa hvilken den øvedes, gjorde den til en Dyd. Den findes meget tidligt og hos saagodtsom alle Nationer, men tager af — desværre — med Civilisationens Stigen og synes næsten at staae i omvendt Forhold til denne. Germanerne i Oldtiden vare berømte for deres Gjæstfrihed, der endog vakte Romernes Beundring. Men naar Germanen beholder sin Gjæst hos sig, indtil alt hans Forraad er fortæret, og derpaa fører ham til sin Nabo, der da bærer sig ligesaadan ad, synes Gjæstfriheden at udarte til en Lidenskab paa samme Maade som Velgjørenheden kan blive det. Loven bød, at Gjæsten skulde beskyttes, og Ingen turde negte en Reisende Tag over Hovedet og Plads ved Arnen eller en Drik Vand; men, hvad man vilde give mere end dette, beroede paa Vedkommendes Menneskekjærlighed. «Er en Gjæst kommen til Dig», hedder det i «chri-

steligt Skriftespeil», «og Du har ikke optaget ham i dit Huus eller viist ham Barmhjertighed, saaledes som Gud befaler»?

Endnu strengere vare Fordringerne i det skandinaviske Norden, hvor Mennesketomheden, Landets Vildhed og Klimatets Strenghed i en endnu høiere Grad maatte lægge Beboerne Gjæstfrihedens Pligt paa Sinde. Man turde ikke vise nogen Fremmed bort fra Huset; selv om man holdt ham for Ens Broders Morder, taug Blodhævnen under Gjæstfrihedens beskyttende Tag, og det var en slem Anklage mod en Mand, at beskylde ham for Haardhed og Uvenlighed mod Gjæsterne, selv naar disses Tal blev meget stort. Om man var godt eller slet klædt, gjorde ingen Forskjel; for enhver Fremmed var der «aabent Huus», og derfor stod Gaard- eller Huusdøren altid aaben. Der fortælles om en islandsk Qvinde, at hun lod sit Huus bygge ved Landeveien for at kunne lade alle Forbigaaende komme til sit stedse dækkede Bord; man skulde forekomme Betlerens Bøn ved frivillig Indbydelse; thi «Hjertet bløder paa den, som hvergang maa bede om et Stykke Brød», og Gjæstfriheden var i det Hele Husets høieste Ære.

Fra denne elskværdige og kjærnefulde Simpelhed sank Gjæstfriheden i Tidernes Løb efterhaanden ned til at blive en Plage, et Besvær, og Etiquetten paalagde strengere og strengere Baand, der bleve utaalelige baade for Vært og Gjæst. Da Ridderskabet samlede sig i Ordener og den friske Livspoesi blev til Rimeri og Ordskvalder, var der ingen Plads for den oprindelige Gjæstfrihed i det Mindste i de høiere Kredse af Samfundet; men i Middelstandens, i Borgernes Huse dreves den endnu efter den gamle elskværdige Regel, og her blev Gjæstevenskabets Sandhed, Trofasthed og Hjertelighed bevaret langt ned i Tiden, ja tildeels indtil vore Dage, medens denne Dyd allerede ved Middelalderens Slutning i Slottet og paa Borgen var vanslægtet aldeles og næsten syntes at være gaaet til Grunde i Stivhed og Ceremoniel.

Angaaende alle Enkeltheder ved Gjæsteforholdet i Middelalderen indeholde Digtene fra hiin Tid mangfoldige Oplys-

ninger. Skjøndt man kunde yttre grundet Tvivl om Ægtheden af en Deel af de historiske Data, som Digterne omtale, er en saadan Tvivl unødvendig overfor de Billeder af Livet, som i saa stort Overflod gives i deres Sange, og det af den Grund, at det var Digteren umuligt at lade sine handlende Personer optræde under andre Samfundsforhold end dem, han kjendte og hver Dag havde for Øie. Den romantiske Straaleglands, som omgiver disse Digtninger, er næppe heller meget afvigende fra Sandheden, naar vi høre, at Provençaleren Peter Vidal til Ære for sin Elskede lod sig indsye i et Ulveskind og forfølge af Hunde, eller at Ulrich von Lichtenstein, en steirisk Ridder, drak sin Elskedes Vadskevand og sendte hende sin afhuggede Lillefinger i et rigt prydet Skriin med et Digt — for saadanne og lignende Nydelser synes den poetiske Kjærlighedsromantik at blegne som Rosen for Valmuen, og i den Retning er der altsaa ingen Grund til at tvivle om at Digterne tale Sandhed. Da nu tilmed de reent historiske Overleveringer i Henseende til Gjæsteforholdet udtale sig overeensstemmende med disse Sange, kunne de i det Hele forsaavidt betragtes som temmelig paalidelige Kilder.

Vi skulle nu gaae ind paa at omtale Enkelthederne af Middelalderens Gjæstfrihed, der frembyder saa mangfoldige skjønne og interessante Sider og kaste et klart Lys over hele Datidens Liv og Sæder; men først maa vi undersøge Skuepladsen for denne Gjæstfrihed, Middelalderens Borge og da navnlig Ridderborgen, i det Mindste forsaavidt dens Indretning vedkommer vor fredelige Gjenstand.

II.

Ridderborgens huslige Indretning.

Borgens Fremkomst og Udvikling falder sammen med Ridderskabets. Paa Merovingernes og Carolingernes Tid (c. Aar 400 — 1000) fandtes der endnu kun saa ubetydelige Spor af den, at vi ikke behøve at dvæle ved disse, saameget

mindre som de Smaafæstninger, der fandtes, ikke vare Boliger men kun Fæstningsværker. Ligesom Kongen havde sit Slot, havde Adelsmanden paa sine Godser Gaarde, der bestode af en Række lave enetages Huse, som ved et Pæleværk, der løb rundtom, samledes til et Hele, men aldeles ikke kunde betragtes som faste Pladser. De enkelte Bygninger tjente hver sit Øiemed: en af dem benyttede Herren, det var Hallen eller Salen, der ogsaa var Modtagelses- og Forsamlingsværelse for Gjæsterne; en anden havde Damerne, en tredie Tjenerskabet, en fjerde blev brugt til Kjøkken, Kjælder og Forraadshuus, og saa fremdeles. Ved de større Gaarde, hvor Lehnsmændene indfandt sig i betydeligt Antal, var der dog ligesom ved enkelte større Klostre et særegent Huus, hvor Gjæsterne kunde finde Nattely.

Saalænge Forholdene i Landet vare fredelige, var Trangen til et stærkere Værn ikke følelig; men under de mange Uroligheder, som sønderreve Frankrig under de sidste Carolingers Regjering, blev det en bydende Nødvendighed for Lehnsadelen at beskytte sig selv og Sine, og man byggede indenfor Pæleværket Trætaarne, der stode paa en opkastet Jordvold, omgivne af Grave og forsynede med en let Vindebro. En saadan Fæstning duede naturligviis ikke meget, og denne Bygningsmaade gik ogsaa snart af Brug, men dens Hovedform, Taarnet, blev dog Grundlaget for de senere Tiders Borge. Da Normannerne erobrede store Stykker af Frankrig og aabenbart optraadte med den Hensigt at fastholde, hvad de havde taget, blev det en ligefrem Nødvendighed for dem at beskytte sig selv mod den undertrykte og langt talrigere Befolkning. Fra Hjemmet kjendte de kun lidt til Fæstningsværker, og i Frankrig fandt de kun de omtalte Trætaarne og maaskee hist og her nogle romerske Forsvars- eller Vagttaarne, hvis Bygningsmaade og Indretning de kunde see. Men opfindsomme og lærnemme, som de vare, forbandt de snart begges Bygningsmaade med hinanden og opbyggede som Midt- og Hovedpunktet for den faste Plads det kolossale

firkantede Taarn (Donjon), der var en heel Borg for sig, beregnet ikke alene paa at kunne yde længere Modstand, men tillige paa at være Beboelsessted. Den sidste Egenskab adskilte Donjon'en fra den romerske Borg.

Da Donjon'en fyldestgjorde alle Fordringer til en befæstet Bolig, var det intet Under, at den blev Hovedtypen for Middelalderens Borge. Dens betydelige Høide, Murenes kolossale Tykkelse, den smalle, let afspærrelige Indgang, som sad høit oppe paa Muren osv., Alt dette gjorde denne Fæstning hensigtsmæssig og let at forsvare til det Yderste med en Haandfuld Folk. Men ogsaa som Bolig frembød den mange Fordele. Der var Plads til flere Stokværk indenfor de beskyttende Mure, og hvert af disse havde sin særegne Bestemmelse. Først og fremmest var der den store Sal eller Hal, hvor Lehnsmanden modtog sine Gjæster, og hvor Borgens tjenstgjørende Mandskab afgav Meldinger. Stundom gjorde Forholdene det dog nødvendigt, at dette Rum i det Mindste i Sommertiden anvendtes til almindeligt Opholds- og Spiseværelse, ja endog til Soveværelse, og, for at være rigtig luftigt og høit, indtog det derfor ogsaa to Stokværk, som dog igjen kunde adskilles ved Bjælkelag og Gulv i Beleiringstider, naar der skulde gives Plads til større Besætning end den almindelige. Med Undtagelse af den fjerde Etage, der var bestemt til Opholdssted for Borgherrens Familie, og i hvilken der fandtes forskjellige Rum — Værelser for Qvinderne til dagligt Ophold, Soveværelser, maaskee ogsaa et Gjæsteværelse — bestod hvert Stokværk kun af et eneste stort firkantet Rum. I Kjælderen fandtes Forraadene og Brønden, der i mere udviklede Donjon'er ved en muret Schakt stod i Forbindelse med Bygningens øverste Etage, saa at Vandpumpningen kunde gaae for sig, selv om Fjenden skulde trænge ind i underste Etage. Første Etage tjente Mandskabet til Opholdssted under sædvanlige Omstændigheder, og i denne vare ogsaa Sovestederne anbragte i Nischer umiddelbart i Nærheden af Skydeskaarene. Medens Lyset i underste Etage

kun kom meget sparsomt ind gjennem smaae Ridser i de tykke Mure, udvidedes Vindusaabningerne opefter, hvor Hensynet til Uigjennemtrængeligheden ikke var det overveiende, og bagved dem fandtes smuktprydede Nischer og Bænke, hvor Damerne havde deres Opholdssted. Tykke, murede Kaminrør løb fra nedenaf op langs Donjon'ens Sider gjennem alle Stokværk; i de mindre Rum fandtes kun eet Ildsted, i de store derimod ofte tvende.

Efterhaanden udvidedes Donjon'en imidlertid, og dens Bygningsmaade blev mere sammensat, alt eftersom det ene eller det andet af dens to Hovedformaal blev det overveiende. I Frankrig blev Hovedsagen den, at afgive en beqvem Bolig for Borgherren og hans Familie, og lidt efter lidt deelte man de store enkelte Rum i flere mindre, hvorved man ikke alene fik et større Antal Værelser, men hvorved det ogsaa blev muligt for de Beleirede at gjøre Erobringen vanskeligere, idet man saagodtsom Fod for Fod kunde forsvare Adgangen, saaledes at den indtrængende Fjende kun besad det Rum, i hvilket han netop befandt sig. Tillige bleve Murene udhulede til hemmelige Gange, ad hvilke man med Lethed fra den ene Etage kunde komme op eller ned til den anden og, naar det var hensigtsmæssigt, falde Fjenden i Ryggen og drive ham ud igjen. Der var intet bestemt System for Anbringelsen af disse Løngange; hver Borg havde gjerne sit, hvis væsentlige Betydning navnlig beroede paa Hemmeligholdelsen af det, da Kundskaben derom i Fjendens Leir naturligviis kunde blive ligesaa fordærvelig for de Beleirede, som den ellers var nyttig for dem. Derfor vidste i Reglen kun Borgherren og hans meest betroede og paalidelige Folk Besked med disse Gange, og ingen Gjæst fik Adgang til Donjon'en, hvorimod der indenfor den Ringmuur, som omsluttede hele Fæstningsanlæget, fandtes mindre Huse til forskjelligt Brug i fredelige Tider, og i hvilke altsaa ogsaa Fremmede kunde optages.

Skjøndt man i England, hvor Normannernes Indflydelse ligesom i Frankrig var oveiende stor, gav Donjon'en nogetnær

de samme Former, som i Frankrig, kun at Hensynet til Forsvarsevnen fyldestgjordes ved endnu tykkere Mure og ikke hvilede paa hiint hemmelige Løngangssystem, gik Udviklingen i Tydskland en heel anden Vei. Her havde intet fremmed Folk nedsat sig og indført nye architektoniske Principer, og ligesaalidt var det lykkedes den franske Donjon at udbrede sig paa den anden Side Rhinen. Hvor man derfor ikke — saaledes som i Sydtydskland — kunde benytte de romerske Fæstningsværker som Forbilleder, gik Udviklingen sin egen Gang, og Fæstningerne eller Fæstningsværkerne anlagdes derfor altid paa Steder, hvor Forholdene gjorde dem nødvendige, det vil sige ved fyrstelige eller lehnsherrelige Gaarde og Paladser. Man omgav saadanne med Mure og Grave, paa de svageste Steder anbragte man Taarne; men det er en Selvfølge, at man altid valgte Pladsen for saadanne Anlæg paa utilgjængelige Steder, hvor Naturen selv hjalp til at gjøre Stillingen stærk, og derfor træffer man intet Sted i Verden saamange «Klippereder» eller Ruiner af saadanne som paa de Steder i Tydskland, hvor Ridderlivet ret blomstrede. Navnlig findes de i Hobetal langs Rhinens Løb, og det er derfor intet Under, at denne Flod fremfor alle andre lige indtil vore Dage har beholdt det romantiske Skjær, som omgav den i Riddertidens skjønne Dage. Da Pladsen i de tydske Borge i det Hele vare større end i de franske Donjon'er, kunde der ogsaa her tænkes noget mere paa Rummelighed og Beqvemmelighed i Beboelsesleilighederne, men den store Hal eller Sal vedblev at hævde sin Plads som almindeligt Forsamlings- og Modtagelsesværelse, skjøndt dens Indretning og Beliggenhed kunde være meget forskjellig. Den fattige Riddersmand havde selvfølgelig ikke Raad til at bygge sig saadanne store, vidtløftige Borge, som dem, i hvilke Fyrster og mægtige Lehnsmænd holdt et glimrende og gjæstfrit Hof; Ridderborgen indeholdt i Almindelighed saa faa Værelser som muligt, ofte kun et eneste stort Rum, der var baade Daglig- og Spiseværelse; her sov Familien og stundom Gjæsterne med, og her fandtes

ofte tillige Kjøkkenet, saa at Maden tilberedtes ved den samme Ild, som varmede Rummet. Saaledes var det i det Mindste i den tidligere Middelalder. Senere udvidedes dog ogsaa Ridderborgen, Udstyrelsen blev noget rigere baade i det Udvendige og Indvendige, men det maa dog bemærkes, at de velhavende Borgeres Huse i denne Retning vare langt forud, navnlig henimod Middelalderens Slutning, da Riddervæsenet begyndte at komme i Forfald og den tiltagende Handel og Industri hævede Kjøbstæderne til en betydelig Plads i Samfundet.

Efter at vi nu saaledes i korte Træk have skizzeret den middelalderlige Gjæstfriheds Hjem, som vi senere under Fortællingens Gang ville komme til at betragte paa nærmere Hold i sine enkelte Dele, ville vi gaae over til at fremstille selve Gjæsteforholdet og da begynde med

III.

Forberedelserne.

Gjæsterne i Middelalderen kom budne og ubudne. Nogle bleve drevne af Trang og Nød og bade kun om Herberge for Natten og en beskeden Beværtning; Andre indfandt sig for at hilse paa deres Slægtninge, Venner eller Vaabenfæller, naar de ikke i lang Tid havde seet dem; en Deel kom efter Indbydelse til en eller anden Festlighed, og Nogle endelig, i Særdeleshed de vandrende Kunstnere, Sangere, Digtere, Taskenspillere, Linedandsere og Jongleurer — dengang vare de omtrent lige anseete — indfandt sig uindbudne og forlangte Gjæstfrihed.

Naar en fornem eller velhavende Herre vilde see fjerne Slægtninge og Venner hos sig, eller naar han vilde foranstalte en storartet Fest, bød Skik og Brug, at han sendte sine Bud rundt om i Landet. Budets Værdighed og Anseelse rettede sig efter Gjæstens; Borgherrerne brugte deres første Mænd, Fyrsterne endogsaa Grever som Budbringere, og disse vare derfor altid sikkre paa en god Modtagelse, ja behand-

ledes stundom selv som kjære Gjæster. Da Budskabet var givet dem mundtligt, overbragte de det ogsaa mundtligt, enten staaende eller siddende, alt efter Modtagerens forekommende Høflighed, vel ogsaa efter Standsforskjelligheden mellem Budet og den, som modtog Budskabet. En høflig Vært reiste sig fra sit Sæde og gik Budet imøde, og Damerne indbøde ofte den gode Budbringer til at tage Plads ved Siden af dem; men den, som vilde gaae for at have god Opdragelse, fremførte staaende sit Budskab og satte sig først derefter ned for at passiare om andre Ting. Rige Gaver lønnede Budets Iver og høviske Adfærd; de Fornemmere af dem fik Guldarmringe af betydelig Værdi og i forskjelligt Antal — fire og tyve blev een Gang givet — de Ringere andre Gaver, men selv den simple Herold eller Riddersvend blev aldrig sendt tomhændet bort.

Efter at Indbydelsen var udgaaet — lader os antage, at den gjaldt en stor Fest eller et længere Ophold — var det baade Gjæst og Vært magtpaaliggende at have Alt i den meest glimrende Stand til Høitidsdagen, navnlig maatte da Gjæsten sørge for, at han selv og hans Følge mødte i det prægtigst mulige Optog. Qvinderne maatte sye nye Klæder, lægge skjønne Border omkring og brodere dem med Perler og Ædelstene, Vaaben og Rustninger bleve pudsede, Skjoldfarverne opfriskede og Hestenes Skabrak og Seletøi sat i smuk Stand; men hermed var ogsaa Arbeidet fra Gjæstens Side saa temmelig besørget. Værten slap ikke slet saa nemt. For det Første maatte han ligesom Gjæsten have smukke Klæder til alle sine Folk fra Øverst til Nederst efter Rang og Dygtighed — for dette sørgede ligesom ovenfor Fruentimmerne — men dernæst maatte han skaffe Plads til alle Gjæsterne, hvilket ofte kunde være vanskeligt nok, eftersom de stundom kom i Hundrede- eller Tusindviis, og derpaa vare Localiteterne jo ikke indrettede. Men med lidt god Villie fra Gjæsternes Side gik det — man var vel heller ikke dengang saa nøieregnende med Natteleiet — og ovenpaa en fornøielig Dag

sov man ypperligt Side om Side i de store Sale med en Madrats under sig og et Tæppe over sig. Adskillige af vore Læsere have formodentlig leilighedsviis havt Anledning til at studere denne skjønne middelalderlige Skik i Praxis paa en eller anden gjæstfri Herre- eller Præstegaard. Dog var en saadan Opredning i Hovedbygningens Haller ikke altid tilstrækkelig, og man maatte da tage sin Tilflugt til improviserede Huse, som man byggede indenfor Borgens Enemærker, eller man opslog Telte i det Grønne. Saadanne Telte vare forøvrigt altid nødvendige ved de mange Fornøielser i det Frie, som Middelalderen havde forud for vor Tid, og de manglede aldrig ved større Sammenkomster.

Der er endnu bevaret os et historisk Vidnesbyrd om en saadan Festlighed. Den tydske Keiser Frederik I, Rødskjæg, foranstaltede i Pintsen 1184 en storartet Fest ved Mainz, til hvilken han havde indbudt Prælater og Fyrster, Grever og Adelsmænd fra hele Europa. Der ankom fyrretyve Tusinde Riddersmænd alene, og Antallet af Tilskuere, som strømmede til fra alle Kanter, var umaadeligt. Keiseren beværtede Alle. Men indenfor Mainz's Mure kunde denne talløse Mængde ikke rummes. Da blev der for Keiseren bygget et Lystslot paa Sletten ved Rhinen; ved Siden af reiste sig Boliger for Fyrster, Prælater og Grever — lette men rigt smykkede Bygninger — brogede Telte bleve reiste for Folket, og saaledes stod i faa Dage en ny, munter, levende By fremtryllet ved den skjønne Rhin. Ved alle større Fester brugte man en lignende Fremgangsmaade, kun i en mindre Maalestok, alt eftersom Forholdene udkrævede.

Var der nu sørget for Plads og Klæder til Personalet, maatte Borg og Gaard sættes i smuk Stand og pyntes paa det Bedste. Var en Konge eller Fyrste indbudt til at besøge en By, bleve Portene, gjennem hvilke han holdt sit Indtog, saavelsom Gader og Huse prægtigt smykkede. Borgerne opstillede sig i deres bedste Dragter for at tage mod Landsherren; i Vinduerne sade de skjønne Damer, og paa Tagene

havde den nysgjerrige Mængde taget Plads. Gaderne vare smukt feiede og bestrøede med Blomster og frisk Græs, eller, endnu bedre, belagte med fine Tæpper, paa hvilke den høie Gjæsts Fod skulde træde, og Husene iførte sig en lignende broget Dragt. Skjøndt dette nærmest vedkommer den politiske Gjæstfrihed, gjordes der dog i de fleste andre Tilfælde noget Lignende. Tæpperne spillede i det Hele en stor Rolle i Middelalderen, navnlig i Husenes Indre; uden saadanne vilde Borgen have været kold, øde og uhyggelig, og derfor sørgede man bestandig, saavel under almindelige Omstændigheder, som navnlig ved høitidelige Leiligheder for at have et saa stort Antal som muligt i Behold. Feiningen og Rensningen af baade indre og ydre Localiteter var dog den første Pligt, naar man ventede en kjær og anseet Gjæst, og derefter fulgte Udsmykningen. I det Indre af Boligen var der da navnlig Meget at tage Vare paa. Gulv- og Væggetæpper bleve omhyggeligt rensede eller fornyede. I Stueetagen og i de Rum, der hvilede paa Hvælvinger, altsaa navnlig Festsalen eller Hallen, bedækkede man Gulvene med glatte Stene, Fliser eller Leerplader, der vare lagte i geometriske Figurer. I de ældste Tider, da den eenetages Bygning endnu var fremherskende, var Stenen det sædvanlige Gulvmateriale, men da man begyndte at bygge i Veiret, skilte man den ene Etage fra den anden ved Bræddelag og Bjælker, saaledes i Donjon'en. Betænker man nu, at disse Bygninger vare meget høie og havde en høi Beliggenhed, der tillod Blæsten fra alle Verdenshjørner at falde an imod dem, fremdeles, at Vinduerne vare utætte og kun bestode af olieret Papiir, Hornplader eller gjennemsigtig Hud, men yderst sjelden af Glas — stundom vare de vel til at lukke med Skodder eller Klapper, men saa sad Alle i Mørke — saa kan man nok forstaae, at der om Vinteren ikke kunde være megen Varme i en saadan Bolig, tilmed da Kaminvarmen under stærk Kulde er høist utilstrækkelig, og man maatte derfor bedække Gulve og Vægge med Tæpper, Straa og tørret Siv. Af samme Grund vare

Skamler i megen Brug dengang, og man finder næppe en Stol, et Bord eller en Bænk fra den Tid, uden at Fodskamlen følger med. Den Skik, at anbringe Fodbrædter imellem Bordbenene, skriver sig ligeledes fra hiin Tid og har holdt sig lige til vore Dage, navnlig paa Landet, hvor man har Leergulve.

I det Hele var Anvendelsen af Græs og Blomster meget fremherskende i Middelalderens huslige Økonomi. Brugte man det om Vinteren i tørret Tilstand til Varme, saa anvendtes det om Sommeren i grøn Tilstand til Forfriskning og Kjøling. Baade i de lavtliggende Borge og i de sammenbyggede Byer, hvor den hede Luft ikke let kunde komme bort for de store langtfremspringende Tage, anvendtes Grønt, Siv, Græs, Blomster, fugtigt Løv osv. i stor Mængde; Kaminerne bleve tilstoppede med saadanne Sager, og paa Væggene hængte man friske grønne Grene. Det følger af sig selv, at denne Blomsterbeklædning maatte fornyes, naar en Gjæst ventedes; kom han uventet, skete dette i ethvert Tilfælde i Spise- og Soveværelset. Selv Værtshuusholderne anvendte Grønt for at gjøre Luften i Drikkestuerne behagelig. Et talende Beviis for Blomsternes udbredte Anvendelse i Middelalderen findes i Hans Sachs's Digt: «Evas ulige Børn», hvor vore første Forældre, efter at være udjagne af Paradiset, i deres Glæde over af en Engel at erfare, at Vorherre vil besøge dem, feie hele Huset og smykke det med Græs og Blomster. Hvormeget af denne Skik, der har holdt sig til vore Dage, vide vi Alle. Brugen af det Grønne udelukkede dog ingenlunde Tæpperne, men disse anbragtes enten ovenpaa eller underneden dette, hvorved en større Lunhed om Vinteren og Kjølighed om Sommeren kunde tilveiebringes.

Tæpper vare forøvrigt en kostbar Luxus, da de som oftest maatte kjøbes i fremmede Lande, navnlig Nederlandene, men de vare ligefrem nødvendige og bleve ogsaa benyttede efter en stor Maalestok. Om deres Godhed kan man endnu gjøre sig et Begreb ved at betragte de Levninger, som ere

bevarede til Nutiden. Med Undtagelse af selve Gulvet var et veludstyret Værelse saagodtsom overalt bedækket med dem. De hang som Tapeter paa Væggene, bedækkede Sæder, Bænke, Borde og tjente som Rygstød, hvor saadanne vare nødvendige. Stundom vare de ophængte paa Stænger og kunde bevæges ved Ringe; under denne Form brugtes de som Portièrer, Gardiner og Skillevægge mellem mindre Afdelinger i Værelserne, og de brogede og forskjelligartede Mønstre, der vare indvævede i dem, gave hele Værelset et livligt Udseende. Med jo flere Tæpper man kunde pryde Boligen ved Gjæstens Ankomst, desto bedre; ogsaa lagde man Puder og udstoppede Hynder paa Sæderne; thi at hvile blødt og godt forsmaaede de stærke Riddere ligesaalidt som de skjønne Damer. Var det i den kolde Aarstid, blev et stort Baal af tørt Træ, som ikke røg, antændt i Kaminen, nye Lys og Kjerter bleve satte i Lysekroner og Lampetter, og stundom brugte man tillige at parfumere Værelserne, Tæpperne og endogsaa Gjæstens Seng med Røgelse.

IV.

Ankomst og Modtagelse.

Var Gjæsten ikke meldt i Forveien, fandt han naturligviis Dør og Port tillukket; den krigerske Tilstand, i hvilken man som oftest levede, førte denne Forsigtighedsregel med sig i det Mindste paa mange Steder; dog var det ikke overalt Tilfældet. I det skandinaviske Norden holdt man i Ordets egentlige Forstand «aabent Huus», thi hele Dagen igjennem stod Gaard- og Huusdøren aaben. Den Fremmede skred over Gaarden hen til Huusdøren, men ikke længere, og her ventede han en nærmere Indbydelse. Værten skulde i egen Person bringe ham denne og gaae ham imøde, medens Tjeneren, der i Herrens Navn indbød den Fremmede, vistes tilbage. Derfor gik Fyrsten saavelsom Bonden Gjæsten imøde, dog, af Frygt for mulig Blodhævn, ikke ubevæbnet; derimod forlangte

man af den Fremmede, at han skulde stille sine Vaaben fra sig udenfor Døren. Denne Skik faldt imidlertid bort af sig selv, da dens Aarsag, Blodhævnen, ikke mere brugtes.

Fandt den Fremmede Døren lukket, gjorde han Larm. Huse, Paladser og Borge havde, naar de ikke vare omgivne af Grave, gjerne paa Døren en Ring eller en Hammer, med hvilken man bankede. Fandtes ingen saadan, bankede man som man bedst kunde, og var Bygningen omgiven med Grave, maatte den Fremmede raabe, indtil Dørvogteren hørte hans Stemme; Broen blev da nedladt, og Gjæsten red uden videre ind i Gaarden, naar ikke særegne Omstændigheder fordrede overordentlige Forholdsregler. I ethvert større Huus fandtes gjerne en Portner, der lukkede op, viste den Fremmede tilrette og sørgede for hans Hest, indtil han kunde faae bedre Betjening; dog gjaldt det som Tegn paa en særlig Gjæstfrihed, naar Portvagten var fjernet; saaledes navnlig i Wales.

Nogen egentlig Melding behøvedes i Reglen ikke. Den Fremmedes Raaben eller Banken, Broens Nedfiring og Portens Aabning vare som oftest tilstrækkelige til at gjøre Borgens Beboere opmærksomme paa, at der kom Nogen; Tjenerskabet ilede da til, og det er rimeligt, at Damerne, der fra deres ovenomtalte Udkig ved Vinduerne med Begjærlighed speidede efter noget Nyt, ogsaa have vidst Besked med Ankomsten — maaskee førend nogen Anden — det ensformige Liv førte Saadant med sig. Kong Artus's Dronning Ginevra holder det ikke for under sin Værdighed fra sit Vindue at speide efter Gjæster, medens derimod andre høitstaaende Damer, der i en fortrinlig Grad antoges at være i Besiddelse af den fineste Levemaade, ikke alene ikke selv gik til Vinduerne, men endog forbøde deres Terner det.

Naar den Fremmede var kommen ind i Gaarden, red han lige hen til Husets Trappe og steg af Hesten ved den dertil bestemte Steen. Var der Knapper eller Smaajunkere tilstede, toge disse Tøilen, holdt Stigbøilerne og førte Hesten bort; men fandtes der Ingen, bandt den Reisende selv Hesten ved

en Ringbolt i Muren. Stundom var Husets Bygning saaledes, at den Fremmede kunde ride lige ind i Hallen og frem for Husets Herre, selv naar denne sad ved Taffelet. For Husets Damer stededes den Reisende ikke strax, dersom de ikke vare nærværende i Hallen, naar han kom; havde han et særegent Hverv til en af dem, maatte han lade sig melde. Efterhaanden fordredes dette dog ikke saa strengt, men navnlig i den tidligste Tid turde denne Høflighed ikke undlades.

Var den Fremmede ubekjendt, maatte han, saasnart han var traadt hen for Husets Herre eller Herskerinde, fremsige sit Navn, sin Stand og sit Ærinde. I Norden spurgte Værten strax den Indtrædende om hans Navn, Familie og om, hvor han havde været sidste Nat; men i Tydskland og Frankrig kunde der gaae flere Dage hen inden et saadant Spørgsmaal blev gjort. At der paa denne Maade ofte kunde komme noget Gaadefuldt og Romantisk ind i Gjæsteforholdet, er en Selvfølge, men Nordboens ligefremme Spørgsmaal var dog det Sikkerste i en Tid, da Mangen En let kunde komme til at huse sin bittreste Fjende og derfor altid maatte være paa sin Post.

Var Gjæsten indbudt eller forud anmeldt, lod man ham ikke saaledes komme alene og uden videre Modtagelse til Borgen, navnlig naar han var af høiere Stand, men Værten, ja selv Værtinden red ham ofte imøde et langt Stykke Vei, og kom de ikke selv, sendte de gjerne Stedfortrædere. Undertiden stode Begge udenfor Borgporten og toge imod den Kommende, men havde de taget imod ham langt borte, blev der ofte paa Mødestedet reist Telte, hvor der indtoges Forfriskninger, og hvor man til en Indledning paa Festlighederne allerede opførte alleslags Ridderspil og Lege — dog var dette naturligviis kun Tilfældet, hvor Gjæsten var af høi Rang og var værdig til fortrinlig Ære. Derpaa førtes Gjæsten til Borgen, og ved Værtens eller Værtindens Haand steg han op ad Trappen og ind i Salen, hvorefter man gav ham Leilighed til at skille sig af med Reiseklæderne og gjøre lidt

Toilette for at vise sig for Damerne i en dadelfri Skikkelse. Var det Vinter, førte man strax den Reisende hen til Kaminilden og lod ham tage Plads paa Bænken foran denne, eller man lod ham lægge sig ovenpaa den uhyre Ovn, der paa saadanne Steder, hvor de finere Sæder endnu ikke vare trængte igjennem, erstattede Kaminen.

Det varme Bad var en saa almindelig Fornødenhed, at ikke blot rige Folk, men endogsaa de Ubemidlede forfriskede sig derved, og i ethvert nogenlunde anseeligt Huus fandtes der en Badstue. Havde man ingen saadan, besøgte man i det Mindste een Gang om Ugen de offentlige Badstuer og lod sig bade, gnide, barbere osv. Det er let at forstaae, at den trætte og tilstøvede Reisende i endnu høiere Grad maatte trænge til denne Behagelighed, og den blev ogsaa strax budt ham, idet man stillede et Badekar ind i det for ham bestemte Værelse og lod ham faae den nødvendige Opvartning, der deels udførtes af Mænd, deels ogsaa — ligesom paa de offentlige Badstuer — af Qvinder. Sangene fra hiin Tid indeholde mange Beskrivelser af slige Badescener, hvor den trætte Ridder bliver badet af skjønne rigt klædte Damer, og der findes endnu et Billede fra den Tid, paa hvilket man seer Minnesangeren Jacob von Warte i et blomsterbestrøet Badekar, betjent af fire Qvinder. Efter Badet iførtes Gjæsten en ny Dragt, der som oftest var en Gave fra Værten, en nødvendig Gavmildhed, efter som den Reisendes Klæder paa Reisen let bleve gnavede itu eller tilsmudsede med Rust eller Støv, og han sjelden havde Leilighed til at føre synderlig Bagage med sig. Havde Herren i Huset ingen Klæder at undvære, hjalp man sig endda, og den Fremmede fik midlertidig en af Damernes Kjortler at laane, hvilket nok kunde lade sig gjøre, da Snittet var saagodtsom eens med Mandsdragtens. I de nordlige Lande, hvor Klimatets Haardhed ofte medførte, at Klæderne bleve gjennemblødte af Regn og Snee eller stivnedes af Frosten, fik den Reisende i Almindelighed Værtens eller en anden af Familens Tøi at laane, medens

hans eget tørredes ved Ovnen — en Skik, som endnu har holdt sig mange Steder paa Landet og som St. St. Blicher omtaler i «Himmelbjerget» — men saadanne Klæder maatte altid leveres tilbage ved Afreisen, hvorimod de i Vesterlandene som oftest vare at betragte som Foræringer. Derfor vakte det heller intet Anstød, om de allerede i Forveien havde været brugte. Naar nu Alt dette var i Orden, førte Værten sin Gjæst til Damerne og Maaltidet, men forinden vi omtale dette, skulle vi med et Par Ord skildre Damernes Forhold ved Modtagelsen af høie og hædrede Gjæster.

I den ældste Tid red Husets Frue kun Gjæsterne imøde, naar der blandt disse fandtes Damer, og hun var da som oftest ledsaget af et stort Antal ædle Fruer og Jomfruer, alle iførte skjønne Klæder. Naar de to Tog nærmede sig hinanden, stege Damerne ved Herrernes Hjælp af Hestene og omfavnede og kyssede hinanden, hvorefter man i Forening red tilbage til Borgen, naar iøvrigt ingen Høitideligheder fandt Sted. Senere i Tiden red Damerne dog ogsaa Herrer imøde, naar disse skulde hædres paa en overordentlig Maade, og Kysset kunde ogsaa her anvendes, naar Damen meente at være den Fremmede særlig takskyldig. Saaledes fortælles der om Grevinden af Montfort (1342), at hun, efter i lang Tid at være bleven beleiret af Franskmændene og endelig befriet af den engelske Feltherre Gautier af Mauny, ude af sig selv af Glæde ilede ud af Fæstningen og kyssede Herr Gautier og hans Kampfæller den Ene efter den Anden to eller tre Gange «som en vakker Dame». Forøvrigt blev Kysset i Tidens Løb mere og mere anvendt som Løn for en eller anden tapper Gjerning, og Ridderen kunde ligefrem fordre det — naturligviis under saadanne Indskrænkninger, som Etiquetten bød, men det tabte derved for en stor Deel sin Betydning, og Anvendelsen af det blev tilsidst en reen Formsag. Saaledes fortælles der af Leo af Rosmital i hans «Reise i England», at Huusfruen strax ved Gjæstens Ankomst med alle sine Qvinder mødte frem til Kysning, men betragtede det Hele saa lige-

gyldigt, som om man kun havde rakt hende Haanden, og hendes Damer vare ikke mere begeistrede end hun ved at blive kyssede, den Ene efter den Anden. Da denne Fremgangsmaade imidlertid blev noget vidtløftig og generende, naar den Fremmede kom med stort Følge, bleve kun Enkelte af dette stedede til Kys; de Andre maatte nøies med Haandtryk. Istedetfor Kysset rakte Værtinden stundom Gjæsten et Velkomstbæger, som hun først havde kredentset. Var Gjæsten ventet, bragtes Bægeret ham i Døren; kom han uventet, blev det rakt ham, saasnart han var traadt ind i Huset. Modtog man Gjæsten i det Grønne, blev et Bæger Viin ogsaa rakt ham; men da var det Knapper eller Junkere, som udførte denne Ceremoni.

Som vi ovenfor omtalte, var det Reglen, at Gjæsten først efter at have endt sit Toilette blev fremstillet for Husets Damer, hos hvem han da maatte meldes; men herfra gaves der naturligviis en Undtagelse paa de smaae Ridderborge, hvor Damerne ikke havde særskilte Værelser, saaledes som paa den høiere Adels og Fyrsternes Gaarde, hvor i det Mindste Husfruen havde sit eget Gemak. Dette laa enten øverst oppe i Donjon'en eller dannede en særegen lille Bygning, som i det Mindste i Frankrig var forbunden med Donjon'en, Husherrens Bolig, ved en svævende Bro. Af Datidens poetiske Frembringelser fremgaae disse forskjellige Omstændigheder tilstrækkelig tydeligt. Dog gjorde det nogen Forskjel i Modtagelsen, naar enten Borgherren var fraværende, eller naar Borgfruen var Enke eller ugift Arving. I de to sidste Tilfælde var der naturligviis en viid Mark aaben for alleslags Elskovseventyr, og de lykkelige Troubadourers mere eller mindre aabenhjertige Fortællinger om saadanne lade ingen Tvivl tilbage om, at Forholdet mellem Huusfruen og den elskede Gjæst stundom endogsaa har været meget intimt.

Naar de officielle Høfligheder vare blevne udvexlede, fik den Fremmede, naar Huusfruen ønskede en fortroligere Samtale med ham, Adgang til hendes Boudoir. Dette var vistnok

det bedst udstyrede og hyggeligste Værelse i Huset. Deels vare Vinduerne, som i den øvrige Bygning tættedes med Skodder, her tættede med Glas — simpelt nok, men dog altid en kostbar Luxus — deels vare Vægge og Gulv bedækkede med kostelige Tæpper, som tillige dannede Portièrer og forhindrede Lufttræk. Hovedmeublet i Boudoiret bestod af en mægtig Himmelseng, hvis Omhæng kunde trækkes saaledes for, at det skjulte Leiet aldeles, men som i Almindelighed var optrukket, og af en med Hynder og Tæpper belagt Bænk, som havde Plads ved Sengens Fodende og paa hvilken den Fremmede blev indbudt til at tage Sæde. Sengen selv var temmelig lav, Sengklæderne bestode af Madratser, Tæpper og Hovedpuder; den benyttedes ligesaa meget til Sæde som til Leie og tilfredsstillede saaledes baade Fordringerne til en Sopha og til en Seng. Sædvanlig stod den i Midten af Værelset med Hovedenden op mod Væggen, men senere fandt man paa at stille den hen i et Hjørne, dog saaledes, at der blev en Gang mellem Væggen og Sengens indvendige Side. Denne Gang (ruelle) kunde afspærres med et Tæppe, og i dens ene Ende, ved Siden af Sengens Hovedgjærde stod en magelig Stol med Rygstød og Arme. Undertiden opstilledes tvende Senge i Sovekammeret; de vare da adskilte ved en smal Gang og Forhæng. Endvidere havde Boudoiret sin Kamin med tilhørende Bænk, der var en yndet Conversationsplads, et Bord, Skabe eller Kister og en høi Opsats eller Reol, paa hvilken Brugs- eller Luxusgjenstande vare opstillede. Som Belysningsmiddel brugte man Voxkjerter, der vare anbragte i store Candelabrer eller smagfulde Lampetter paa Væggene. En behagelig Blomsterduft mødte den Fremmede, naar han traadte ind i dette Allerhelligste, og Silke, Fløil, Brokade og Atlask med skjønne Mønstre straalede ham imøde fra Meubler og Vægge.

Naar Gjæsten var indladt i Bordoiret, fandt han sædvanligviis Damen siddende paa Sengen, fra hvilken hun enten reiste sig og hilste den Indtrædende med et Kys, eller ogsaa

bød hun ham til Sæde ved sin Side. Derpaa talte man, naar Gjæsten var en Bekjendt, lidt sammen i Fortrolighed, et lille Maaltid blev fremsat af en Pige, og, naar det var ved Aftenstid, tog man et Glas til at sove paa. Efter at den omtalte «ruelle» var bleven Mode, kunde Husfruen, uden at gjøre sig skyldig i Brud paa Anstanden, Morgen og Aften modtage intime Venner og Husets Personale, medens hun laa i Sengen — den Besøgende satte sig da paa den Stol, som stod ved Siden af Hovedgjærdet. Dog hører denne Skik egentlig ikke mere til den rette høviske Riddertid, men indførtes først i det fjortende og femtende Aarhundrede, da man ved yderlig stiv Etiquette søgte at dække Manglen paa sand Blufærdighed.

Paa de fattige Ridderes Borge gik det ikke slet saa fiint til. Der fandtes kun et eneste stort Værelse, som tjente baade til at spise, sove, conversere og opholde sig i. Selv om man kunde benytte en Vinduesfordybning som Toiletværelse, er det dog rimeligt, at baade Husherren og navnlig Damerne maatte vænne sig til at see Adskilligt uden at rødme. Snerperi kjendte man dengang ikke noget til; Forholdene medførte, at man opførte sig temmelig ugeneert, og de Scener som derved stundom kunne fremkomme, vare yderst comiske. Som Exempler skulle vi fortælle to, der formeentlig ville give et bedre Indblik i Datidens huslige Forhold end mange Sider Forklaringer.

«En fattig Ridder, der havde et godt Ry paa sig, kom som Gjæst til en anden, der havde hørt Tale om ham og modtog ham vel. Værtens Hustru og tre skjønne Døttre maatte kysse ham til Velkomst, et Maaltid blev sat frem, og Ridderen fik Plads mellem to af Døttrene. Imidlertid fyrede man stærkt i Kaminen. Der blev saa hedt i Værelset, at Sveden strømmede ned ad Alles Ansigter, og Værten lod sig af Tjeneren aftage sin lange, varme Kjortel. For at gjøre Gjæsten det rigtig godt, anmoder han denne om at gjøre det Samme og endelig ikke genere sig, men den Fremmede vægrer sig stand-

haftig. Da Værten troer, at kun Undseelighed for Damerne er Grunden til Gjæstens Vægring, befaler han en af sine Tjenere pludselig og uformodet at trække Kjolen af Ridderen. Det skeer — men ak! den fattige Ridder har ingen Underklædning og sidder der i paradisisk Nøgenhed mellem de to skjønne Jomfruer»!

Den anden Historie lyder saaledes: «En Herre, der var paa Reise, sendte henimod Aften sin Tjener som Bud til en Ridder for at bede om Gjæstfrihed. Budet fandt Gaarden aaben og spurgte et Barn om, hvor Herren var. Barnet viste ham til Badstuen. Tjeneren tænkte, at Herren netop badede sig, og saae deri en god Leilighed for sig selv. Nu lakkede det imidlertid netop dengang ad Vinteren, og Herren havde ikke villet lade Storstuen varme for ikke at trække Fluerne til, medens Fruen og Døttrene benyttede den varme Badstue som Arbeidsværelse saalænge; Værten selv var der ogsaa. I den Hensigt at ville bade sig, tog Tjeneren rask Tøiet af sig udenfor Døren, greb en Badekost og vilde gaae nøgen ind. Da kommer Gaardhunden løbende, angriber ham, og medens han værger sig med Kosten, gaaer han baglænds ind ad Døren uden først at have kunnet see sig for. Damerne skrige ved det uventede Syn og bedække Ansigtet med Hænderne, Hunden larmer, og den ulykkelige Tjener, der pludselig opdager sin Feiltagelse, iler bestyrtet ud, kaster sig nøgen paa Hesten og jager derfra, forfulgt af Husets Hund. I vild Galop iler han hen ad Veien, forbi sin egen Herre, indtil han endelig bliver indhentet og efter mange Undskyldninger faaer Tilgivelse for sin Uforsigtighed.

V.

Maaltider og Gjæstebud.

Det er allerede i det Foregaaende løselig omtalt, at Gjæsten efter Omklædningen blev hentet til sin Værts Bord, ligesom det i Historien om den ulykkelige Ridder, der

manglede Underklædning, er berørt, at han ved Bordet fik Plads mellem Husets smukke Døttre. Maaltidet var en meget væsentlig Deel af Gjæstfriheden, — i hvilken Tidsalder har man vel foragtet at leve godt? — og selv om Værten var fattig, blev der dog sørget fortrinsviis for at berede den Fremmede et godt Maaltid; det var da som nu Husets Ære det gjaldt. Var Besøget ganske kortvarigt, fik den Fremmede dog altid en Kage og et Bæger Viin, der blev ham rakt i et mere eller mindre kostbart Bæger, Alt efter Familiens Evne. Den Fattige eller lavere Staaende i Samfundet vovede i Reglen ikke at bede den Formuende til Gjæst hos sig, men naar denne paa sin Vei saae ind til ham og venlig tog imod et Bæger Viin og et Stykke Brød, følte han sig meget smigret. Derimod var den ringere Mand ofte indbudt til Standspersoners Taffel, naar han i en særegen Grad havde gjort sig værdig til denne Ære.

Den simplere Gjæst spiste med Tjenerskabet, den mere anseete med Herskabet, og Hæderspladsen tilfaldt da altid ham. Opvartning og Betjening blev ofte besørget af Husets Tjenestefolk, men skulde den Fremmede æres i fortrinlig Grad, besørgede Husfruen og hendes Døttre denne; var Talen om et fortroligt lille Maaltid i Fruerburet, forstod dette sig af sig selv. De romantiske Digtninger have Meget at fortælle om, hvorledes den gjæstfri Vært anmoder sin skjønne Datter om at være den Fremmede til Behag, at tale med ham, sørge for hans Beqvemmelighed osv., og andre Steder finder man, at Gjæsten selv beder Herren om den Gunst, at Datteren maa spise med ham. Det forstaaer sig af sig selv, at Riddertidens store Hovedmomenter: Kjærlighed og Taknemmelighed, ved saadanne Leiligheder vare meget betydningsfulde Motiver baade for den ene og den anden Part.

De mindre, snevrere Familiemaaltider adskilte sig i Anretning og Betjening ikke fra de store Gjæstebud, og begge kunne derfor godt omtales under Eet. Stedet for Afholdelsen af Gjæstemaaltidet var sædvanlig den store Sal eller,

naar det var Sommer, det skyggefulde Grønne, eller et Telt. Til de større Fester blev Salen festlig smykket med Grønt, Krandse, Tæpper, paa Gulvet strøedes Blomster, og Bordet var smykket med saadanne, navnlig Roser, der i deres symbolske Betydning som Taushedens Blomster i en særegen Grad maatte egne sig til Anvendelse ved en Leilighed, hvor Tungen blev løst og mangt et Ord sagt, som ikke turde komme videre. Deraf kommer Talemaaden «sub rosa». Rundt om Bordet stode hyndebeklædte Bænke, og for Belysning var der sørget ved store Lysekroner, ved Lampetter paa Væggene og høie Jerncandelabrer paa forskjellige Steder paa Gulvet. Fra gammel Tid af var det Skik, at Tjenerne maatte staae ved deres Herres Side med Voxkjerter i Hænderne, og der fortælles om en fransk Adelsmand, at han havde en ondskabsfuld Glæde af at lade det smeltede Vox løbe fra Lyset ned paa Kjerteholderens nøgne Been.

Opstillingen af Bordene var temmelig forskjellig. Tacitus fortæller, at Germanerne sade hver ved sit Bord; Gallerne indtoge deres Maaltider siddende paa Jorden ved lave Borde, men i de carolingiske Tider sad man ved Borde af almindelig Høide; disse kunde være firkantede eller halvrunde. I sidste Tilfælde sade Gjæsterne ved den runde Side, medens Maden blev serveret fra den lige; Drikkevarerne stode paa særegne Borde ved Siden af. Senere vare som oftest Bordene langagtig-firkantede, medens de kun undtagelsesviis vare runde eller ringformige; Gjæsterne sade som tidligere ved den ydre Ring, medens Tjenerne bevægede sig i den indre, og det er muligt, at Navnet «Ring» kun skyldes den Omstændighed, at Bordet lignede en saadan, fordi det stod langs med Salens fire Sider og kun paa eet Sted havde en Aabning, gjennem hvilken Tjenerne kunde gaae ud og ind. Bestod Opdækningen af smaae Borde, der vare stillede paa Rad, var der altid tilstrækkelig Plads baade inde ved Væggen og paa Siderne. Hæderspladsen var paa Midten af den smalleste Bordfløi og dannedes af et særegent lille Bord og en Lænestol

med Himmel over. Forøvrigt sade Gjæsterne paa Bænke (deraf Banquet) med eller uden Rygstød, og hvor Huset var rigt, vare Sæderne belagte med Hynder eller Bolstre.

Bordet var i Reglen belagt med en hvid Linneddug; dog kunde denne ogsaa være farvet og mønstret, ligesom det undertiden var Skik at lægge to Duge paa Bordet, af hvilke da den ene hang ned paa Siderne medens den anden (øverste) kun dækkede selve Pladen. Ved hver Gjæsts Plads laae et Brød, en Kniv og en Serviet, de to første stundom indeni denne; men udmærkede Personer fik desforuden et Klæde til Aftørring af Hænderne, medens Tjeneren ellers først efter Maaltidet rakte Andre et saadant tilligemed Vand. Rige Folk havde ofte Silkeservietter, der paa den Tid, da Bjælder vare i Mode, vare forsynede med saadanne i Snipperne.

Enhver Gjæst skulde foruden Kniv, Serviet og Brød have en Tallerken, en Skee og et Bæger; Gafler brugte man i Almindelighed ikke førend i det sextende Aarhundrede, ja der fortælles, at en Grækerinde, der i det ellevte Aarhundrede blev gift med en Venetianer, blev anseet for at være meget forvænt, fordi hun ikke spiste med Fingrene, men brugte «Tveforke» af Guld. Huusgeraadets Kostbarhed var naturligviis meget forskjellig, men i det Hele taget satte man i Middelalderen stor Priis paa at have pragtfulde Skaale, Bægre, Pokaler, Fade, Kander osv. Alle disse skjønne Sager stilledes dog ikke paa Bordet, men en Deel af dem havde deres Plads enten paa Buffeter ved Væggene eller midt i Værelset paa dertil indrettede Opsatser. Det er utroligt, hvormegen Flid og Kunstfærdighed der anvendtes paa saadanne Ting, en Kunstfærdighed, som vor Tid næppe vil kunne overgaae, men de vare ogsaa Husets og Spisesalens skjønneste Prydelser, og ved en Leilighed som et stort Gjæstebud er det let forstaaeligt, at Alt, hvad Huset i den Retning eiede, blev fremsat og opstillet paa den fordeelagtigste Maade. Tillige vare flere Retter tillavede saaledes, at de kunde afgive et smukt Skue; saaledes udfoldede Harer, Fasaner, Paafugle,

Svaner deres skjønneste Fjerpragt, naar de i kogt eller stegt Tilstand sattes paa Bordet; stundom forgyldte man Retterne og henstillede dem paa de meest iøinefaldende Steder, og de vidunderligste Figurer og Bygninger bleve dannede af Kagedeig, for at Gjæsternes Øine ogsaa under Maaltidet kunde fryde sig ved Synet af Borge, Slotte og Taarne.

Det var Skik i den Tid, vi her nærmest behandle, at Herrer og Damer sade ved Siden af hinanden under Maaltidet, men denne Skik var ikke gammel. I de ældste Tider vare Gjæstebudene kun for Herrerne alene; mulig deltog Husfruen som Værtinde, men aldrig Døttrene. Senere spiste Herrer og Damer i samme Sal, men de sade da ved hver sin Væg og havde hver sine Opvartere, Herrerne Ridderdrenge, Damerne Jomfruer; senere blev «Bunterad» det Almindelige, og der fortælles udtrykkelig, at da Keiser Rudolph I gjorde sin Datters Bryllup med Bøhmerkongen Venzel, indrettede han det saaledes, at hver Ridder kom til at sidde mellem to Damer. Efterhaanden bleve de qvindelige Medlemmer saa nødvendige ved Gjæstebudene, at den, der vilde vise en Fremmed Ære, maatte indbyde Nabolagets Skjønne til Festligheden.

Enhver fik sin Plads anviist, og det gik som oftest strengt til med Ranghensynet, hvad der naturligviis mangen Gang maatte fremkalde Uenighed og Misundelse. Pladsen anvistes af Huusherren eller Huushovmesteren og betegnedes ved at placere Gjæstens Banner paa det Sted, hvor han skulde sidde. For Damernes Vedkommende afgav selvfølgelig ogsaa Rangen en Rettesnor; dog fortæller Ridder Latour-Landry, der henimod Slutningen af det fjortende Aarhundrede skrev «Formaninger til min Datter», at det i hans Ungdom var Skik at give Damerne Plads efter deres Dyd. Det var unegtelig en meget delicat Ordningsmaade, og det traf efter Ridderens Sigende heller ikke saa sjeldent, at rige og adelige Damer, der havde sat sig ovenfor Qvinder af mindre Fornemhed, men med et bedre Rygte, af en eller anden Ridder

bleve opfordrede og tvungne til at vige Pladsen. Hvilke Scener saadanne Opfordringer kunde give Anledning til, behøver næppe at udmales videre; men det turde dog være, at den brave Ridders Iver for at vise sin unge Datter den qvindelige Dyds Nødvendighed og store Fordeel har faaet ham til at betragte den svundne Tid i et noget farvet Lys, hvortil saa er kommet den ufeilbarlige Gammelmandsglæde over Fortiden, som Horats saa træffende har betegnet med Ordene: «laudator temporis acti». I Almindelighed rettede Fruernes Rang sig efter Mændenes, og navnlig blev der taget Hensyn til, i hvor nær en Forbindelse disse stode med de regjerende Personer. Herved kunde det skee, at en Dame, der var meget nær beslægtet med Kongen, men hvis Mand ikke var det, kunde komme til at sidde nedenfor en Dame, der stod under hende i Fødsel, men hvis Mand havde Fordelen af denne — et vigtigt Moment til at gjøre Damerne betænkelige ved at gifte sig under deres Stand —, dog kunde Kongen eller Fyrsten ved personlig Indgriben forandre Damens Plads, men denne Udmærkelse synes kun at have gjældt for det enkelte Tilfælde uden at være bindende for følgende Gjæstebud. I det Hele synes Fyrstinderne især i den senere Middelalder, da Etiquetten voxede til en generende Uting, navnlig i Frankrig, ret at have nydt deres Storhed ved Gilderne. Saaledes berettes der, at Dronningen af Frankrig og Dauphin'ens Gemalinde fik deres Mad anrettet i tillukkede Skaale eller Fade, medens de andre Damer ikke fik det; at hine to ved Taffelet vadskede sig hver i to Vadskebækkener, medens de øvrige Damer kun fik hver eet, og saadanne andre Besynderligheder. I England spiste Kongen og Dronningen alene. Man veed, hvor langt ned i vor Tid Folk have betragtet det som en ganske særegen Ære at see «de Kongelige» spise; i Middelalderen blev denne Lykke næppe anseet for synderlig stor, eftersom der var den Uleilighed forbunden dermed, at selv Fruer og Jomfruer tilligemed de tjenende Cavelerer, Alle af

høieste Adel, maatte knæle, medens Dronningen spiste, hvad der ofte kunde vare tre Timer!

Opvartningen og Betjeningen ved Gjæstebudene var i Reglen mangfoldig og vel besørget, da den bidrog til at hæve Husets Glands. Ogsaa paa dette Omraade gjorde Samfundets Trappetrin sig gjældende, thi den simple Ridder havde til sin Opvartning kun Riddersvende, medens Churfyrster maatte opvarte Keisere og Konger. Forøvrigt var det Sædvane, at unge Adelsmænd lærte Skik og Høviskhed hos fremmede Herrer, og de maatte da ufravigelig deltage i Opvartningen. Saadanne halvvoxne Drenge vare i det Hele uadskillelige fra enhver Høitidelighed, ethvert Optog i Middelalderen, og de spillede stundom en vis Rolle i Hoffernes indre Historie. Det øvrige Tjenerpersonale, der ikke havde nogen Rang, bestod af Huushovmesteren, Marschallerne, Herolderne, Kammertjenerne, Kjøkkenmesteren, Kokkene og Skjænkerne — Alle klædte i samme Livree, hvis Farver vare tagne efter Herrens Vaabenskjold og ofte kunde være meget brogede. Tillige bar Tjenerne undertiden en Afbildning af selve Vaabenskjoldet paa Brystet.

Førend Maaltidet begyndte, maatte Alt være bestemt aftalt med Tjenerskabet; thi det var ikke overeensstemmende med god Tone, at Tjenerne henvendte sig til Værten eller Værtinden om Besked, saalænge Maaltidet varede, ligesaalidt som disse turde hviske Noget til Tjenerpersonalet. Der maatte ingen Uordener finde Sted, og for at der ikke skulde blive formegen Støi i Salen, var der ved mange Hoffer en særlig Embedsmand, hvis Hverv det var at paabyde Stilhed (silentiarius). Han sad ved en Pille og slog paa denne med sin Stav, naar Gjæsterne bleve for høirøstede.

I Almindelighed var det Skik at bede en kort Bøn, førend man satte sig til Maaltidet, men ved store Fester faldt denne Sædvane bort, og Taflet aabnedes med Musik, medens Gjæsterne under denne begav sig til deres af Huushovmestren anviste Pladser. Trompeteren gav Signal til at vadske Hæn-

derne: «corner l'eau» hed det. En Deel Pager gik rundt med Kander og Bækkener, og efter dem fulgte Junkere med linnede eller Silkehaandklæder, i hvilke man tørrede sig, liggende over Skulderen. I det Hele brugtes Haandvadskningen før og efter Maaltidet baade af Kongen og Borgermanden og var saameget mere nødvendig, som man dengang endnu ikke brugte Gafler, og alle faste Spiser førtes til Munden med Fingrene. Undertiden blev, navnlig i store Huse, Maden ført i et Slags Triumphtog gjennem Salen til Bordet, hvor den skulde staae. Ved Kjøkkendøren stode Tjenerne og modtoge Fadene, som de derefter rakte til det høiere rangerende Personale, der ventede i Salen. Hushovmesteren med sin Stab ledsagede Skaren, og Trompetere gik foran. Stegene, især Fjerkræ, bleve som oftest baarne paa Stegespiddene, der i rige Huse ikke sjeldent være af Sølv. Opstod der Klammeri i Salen, lode de Stridende Stegene ligge og søgte at bemægtige sig Spiddene for at betjene sig af dem som Vaaben.

Imidlertid hændte Saadant sjeldent, da Taffelet maaskee var det Sted, hvor man holdt strengest over Etiquettens Fordringer og tog ethvert Brud paa disse meget ilde op. Selv de ubetydeligste Smaating kunde være nok til at forspilde en Cavaleers gode Navn og Rygte, og der fortælles i den Anledning en Historie, som er ret charakteristisk. En tapper ung Ridder, der havde vundet Prisen ved Tourneringen og havde faaet Plads umiddelbart ved Siden af Kongens Datter, forskjertsede fuldstændig sin Berømmelse og blev alvorlig tilretteviist, ja endog spottet af sin høibaarne Naboerske, fordi han selv spiste en halv uskrællet Pære og rakte Damen den anden Halvdeel i lignende Tilstand! Der var selvfølgelig opstillet mange og strenge Regler for Gjæsternes eller i det Hele for de Spisendes Adfærd ved Taflet, mere maaskee til Brug for Borgere og simple Folk, der gjerne vilde efterligne de høviske Sæder blandt de Fornemme, end for disse selv, der praktisk vare oplærte i den fine Tone fra Ungdommen af. Saaledes maatte man holde sine Hænder yderst rene, førend man

spiste, Neglene skulde skjæres forinden, men naar man var alene, og det blev anseet for et stort Beviis for Mangel paa Opdragelse, naar man foretog denne Operation i Andres Nærværelse. Af andre Regler, som for den Sags Skyld meget godt kunne gjælde endnu den Dag i Dag skal nævnes: Man maatte ikke sætte sig, førend Pladsen var En anviist af Værten, og fik man den øverste og fornemste Plads, burde man kun modtage den efter nogen Vægring. Man skulde sidde lige op og ikke kaste sig tilbage paa Sædet eller til Siden, saalidt som spadsere bort fra sin Plads. Den, som sad øverst, begyndte først at spise, derpaa de Andre; men var der ærbare Damer tilstede, skulde disse begynde først. Man maatte ikke røre ved Brødet, førend den første Spise var bragt; ikke heller maatte man paa een Gang tygge med begge Kjæber eller stange Tænder med Kniven, saalidt som hjælpe Maden i Skeen med Fingrene. Man maatte ikke tage Salt med Fingrene, men med Kniven, og lægge det paa en lille Tallerken, som man selv havde dannet af Brød; man maatte ikke skjære Brødet i Stykker ved at lægge det op imod Brystet, ikke smadske med Munden, ikke pudse Næse i Dugen, ikke spænde Bæltet op under Maaltidet osv. — Altsammen Regler, som ingen velopdragen Person kunde eller turde sætte sig ud over.

VI.

Underholdning.

Naar det rygtedes, at en stor Fest skulde afholdes, strømmede de saakaldte «frie Kunstnere» til fra alle Kanter. Sædvanligviis vare de velkomne, thi man behøvede deres Talenter for at give Festen det rette Sving. I deres brogede, af Baand og udskaarne Spidser flagrende Dragter mødte da Sangerne med deres Harper, Fioler, Luther og Citharer, Digtere og Troubadourer med deres bedste og nyeste Sange, Jongleurer med deres tamme og vilde Dyr, Linedandsere

og Taskenspillere, Dandsere, Dandserinder og Skuespillere — Alle beredte til at opføre deres Skuespil og udøve deres Kunster. Desuden havde enkelte rige Herrer et heelt Huscapel af Musici med forskjellige Instrumenter; ofte holdt de Hussanger eller Husdigter (ministerialis), Ministrel, der hørte til Hofholdningen; i tidligere Tider, navnlig hos Frankerne, traadte Huscapellanen ofte i Stedet for saadanne Sangere og var da tillige Fortæller eller Forelæser.

Alle disse ovennævnte Folk mødte nu altsaa til Festligheden og fandt som oftest allerede ved Maaltidet Leilighed til at komme frem med, hvad de formaaede. Den Skik, at forlyste sig ved Maaltidet med slige Adspredelser, skrev sig fra den tidligste Middelalder og er rimeligviis en Arv fra Romerne. Carl den Store hørte gjerne Musikstykker foredrage, medens han spiste, ogsaa fornøiede det ham at høre sine Forfædres Bedrifter oplæse, ligesom han med Glæde hørte Stykker af den hellige Augustins Skrifter. Ved Ludvig den Frommes Hof indfandt sig en Mængde Skuespillere, Mimer og Musikanter og udøvede deres Kunster, men Kongen selv kunde de aldrig bevæge til at lee. Alvorligere Folk opbyggede sig i deres Familiekreds ved at høre Eventyr eller historiske Fortællinger; til sine Tider blev ogsaa en Sang sungen til Citharens eller Luthens Klang, men ved Festerne foretrak man, hvad der kunde gjøre brav Spektakel og fryde Mængdens Øine, og Dandsere og Dandserinder, ikke at tale om Narre og Skuespillere, vare ved saadanne Leiligheder meget søgte. Dandserne og Dandserinderne af Profession vare naturligviis Gjøglere mere end noget Andet, og den Maade, hvorpaa de drev deres «Kunst», er tilstrækkeligt Beviis herpaa, thi de gik omtrent lige saa meget paa Hænderne som paa Fødderne. Det er ret mærkeligt, at Middelalderen — hvad man kan see paa Billeder fra hiin Tid — tænkte sig den unge Herodias som en saadan Markedsgjøglerske, thi hun er ikke alene klædt som en saadan, men fremstilles ogsaa som dandsende paa Hænderne med Benene

i Veiret, medens de henrykte Forældre og Gjæster give deres Bifald tilkjende ved at hæve Hænderne i Veiret.

En egen Plads indtog i Middelalderen de allegoriske Skuespil, ved hvilke vi maaskee tør dvæle lidt længere. Pladsen, paa hvilken disse opførtes, var ved Gjæstebudet det aabne Rum mellem Ærespladsen og de Borde, paa hvilke Mad- og Drikkevarer hensattes, førend de benyttedes; Alle kunde see, eftersom Gjæsterne sade langs Væggene og vendte Ansigterne ind imod Midten af Salen. Man kaldte saadanne Skuespil, der ofte behøvede et betydeligt og temmelig compliceret Maskineri, «Entremets» (Mellemretter), fordi de opførtes, naar en Ret var spist, og førend en ny kom paa Bordet. Var Skuespillet langt; havde Gjæsterne den Fordeel, at de fik Tid til at blive sultne paa ny, og paa Tiden kom det i de Dage ikke saa nøie an — tvertimod, Opgaven var at trække den saalangt ud som muligt, naar man blot kunde krydre den med afvexlende, enten legemlig eller aandelig Underholdning. Da Salen oftest laa i Stueetagen i Linie med Gaardspladsen, var det let at føre Heste og andre Dyr ind for at deltage i saadanne Entremets; en af disse bestod saaledes i, at en Jongleur red paa en Hest over en udspændt Line, en anden deri, at et Par Mand red omkring paa Oxer og stødte i Trompeter, hvergang en ny Ret blev sat paa Bordet o. s. v.

Den største og prægtigste Entremet, som Middelalderen har at opvise, blev givet af Hertug Philip den Gode af Burgund i Lille i Aaret 1453. I en stor og pragtfuld Sal var der opreist tre Theatre, som spillede, naar Touren kom til dem, og alle tre havde en heel Deel Maskineri. Den første Skueplads havde fire Stykker: en Kirke med Klokke, Orgel og fire Sangere; Billedet af et nøgent Barn, der slog Rosenvand af en Klippe; et Skib med Matroser, som klattrede i Tougværket; en Fontaine i Midten af en Eng, der var omgivet af Klipper. Det andet Theater havde ni Stykker, hvoraf skal fremhæves: en Slags Postei, der indesluttede fire og tyve Musikanter, et Viinbjerg med en Mand, der udskjænkede sød

og bitter Liqueur, en Ørken, i hvilken en Tiger og en Slange kæmpede, en Vild paa en Kameel, en Sø med Byer ved og et Skib paa osv. Det tredie Theater havde kun tre mindre Stykker. Til Høire stod endnu to Søiler; paa den ene var Billedet af en Qvinde, af hvis Bryster Hypocras sprudlede frem, ved den anden var en levende Løve fastbunden. Desuden blev Maden bragt ind i Salen ved Hjælp af en azurblaa, guldsmykket Vogn, der sænkedes ned fra Loftet. Saasnart Gjæsterne havde taget Opstilligen i Øiesyn og sat sig ved Bordene, lød Klokken fra Theatret, og tre Chordrenge sang fra den ovenomtalte Postei en dæmpet Sang, et Slags «Benedictus»; derefter kom en Hest med to maskerede Trompetere, fulgt af femten Riddersmænd, klædte i Hertugens Farver; under Trompetskrald marscherede Toget gjennem Salen. Derpaa lod Orgelet i Kirken sig høre, og en Musikant fra Posteien blæste paa Valdhorn, hvorefter en stor Automatmaskine i Skikkelse af et kolossalt Vildsviin kom ind. Paa Vildsvinets Ryg sad et Uhyre, halvt Menneske, halvt Grif, og dette Uhyre bar selv en Mand paa Skuldren. Posteien leverede Musiken. Det var den første Entremet. Derpaa fulgte en Fremstilling af Historien om det gyldne Skind (med Hentydninger til Hertug Philip selv, der havde stiftet den gyldne Vlies's Orden*)); denne Entremet bestod af tre Acter, der indeholdt alleslags virkningsfulde Scener, som Kampe med Drager, rasende Tyre, der bleve tæmmede osv., Alt under Ledsagelse af Musik, og først herefter fulgte det egentlige Hovedstykke. Dette blev aabnet af en Kæmpe, iført en Kjortel af graa Silke, og af en Tyrk, der førte en Elephant, paa hvis Ryg der var et Taarn, som indesluttede en Qvinde, der skulde forestille Kirken. Da Toget var kommet hen foran Hertugen, sang de Tre en Sang, i hvilken de anraabte ham og alle Riddere af den gyldne Vlies's Orden om Beskyttelse**). Derefter kom

*) I Aaret 1430 i Anledning af sit Giftermaal med Isabella af Portugal, Johan I's Datter.

**) Hovedformaalet for Ordenen skulde netop være Kirkens Beskyttelse.

en Vaabendreng ind med en levende Fasan, paa hvilken Løftet om at gaae mod de Vantroe blev aflagt, thi Damen i Taarnet forestillede ikke alene Kirken, men ogsaa det netop dengang (1453) af Tyrkerne indesluttede Constantinopel. Hertugen aflagde selv Løftet, og næsten alle de tilstedeværende Herrer og Riddere gjorde det Samme. Efter at dette var forbi, trak endelig et stort Tog med Musik gjennem Salen: tolv Damer, der forestillede tolv Dyder, ledsagede hver af sin Ridder; de begyndte en Dands, og med denne sluttedes Festen.

Efter Bordet var det Skik baade i Privathuse og ved Hofferne, at man morede sig med en lille Dands, der gjerne varede en Timestid, og naar denne var forbi, fornøiede man sig, som man kunde bedst. Nogle satte sig til Skak- og Damspillene, Andre saae paa disse Spil, Nogle underholdt sig med Musik og Sang, Andre fortalte Dagens Nyheder, Reiseeventyr og saa fremdeles; Enkelte lyttede ogsaa til Forelæsningen af gamle Krøniker, og Ungdommen, baade Herrer og Damer, fornøiede sig ved almindelig Passiar eller søgte en uforstyrret tête à tête med den Elskede i de store Vinduesfordybninger. «Man synger, man leer, man omfavner, man kysser hinanden», siger en gammel Skribent om denne Underholdning efter Maaltidet; «de Forelskede vende sig til Damerne, fortælle deres Eventyr og sværge ved Gud og deres Sjæle, at deres Elskov piner og plager dem saaledes, at de ikke have en Times Ro om Natten, de sukke og klage paa det Ynkeligste — men», føier han til, «i Grunden troer jeg, at de ere nogle store Hyklere!» Var det blevet Aften eller Nat, fik man Aftensmad, dersom Middagsmaaltidet havde været tidligt; i modsat Fald nøiedes man med en Aftendrik og skiltes derpaa.

Det var imidlertid ganske naturligt, at det indskrænkede Rum i Huse og Slotte maatte lægge en Hemsko paa den almindelige Fornøielse og Frihed; derfor holdt man heller ikke meget af Vinteren, der forstyrrede Selskabeligheden, — modsat vor Tid, da Selskabeligheden netop florerer ved Vintertid —

og man længtes inderligt efter Foraaret. Naar derfor «den skjønne Mai» kom med Varme og blaa Himmel, brød baade Natur og Mennesker ud i Jubelsange og ilede til Haverne, der som et grønt og smilende Bælte laae rundt omkring de snevre Stadsmure. Her tilbragte man nu Dagen og ofte Natten med for at indsuge den søde, friske Luft, som var svanger med tusindartet Blomsterduft. Endnu minder paa mange Steder Navnet «Rosengaarden» om disse Haver; men Træer og Blomster ere borte, og Huse og Steenbro dække Grunden. Ogsaa Ridderborgene havde udenfor Ringmuren saadanne Haver, der frembøde Kjøling og Skygge, og Beretningerne fra den Tid ere fulde af romantiske Beskrivelser over slige Trægaardes Skjønhed.

I disse Haver havde de borgerlige Samfund og de enkelte Familier deres Sommerfester; her digtede og sang Minne- og Mestersangerne, og alle de Lege og Fornøielser, med hvilke man adspredte sig i Værelserne, førtes med ud i det Frie og afvexlede med andre, som kun kunde nydes her. Man spillede Skak og Tavlebord under Rosenhækken, man leirede sig i Græsset, som ved Kaminen, og lyttede til Sangere og Digtere; man passiarede og legede Blindebuk og Boldt, man dandsede og spadserede, plukkede Blomster og bandt Krandse, de unge Herrer søgte de skjønne Damer i Selskab eller i Ensomhed under det dunkle Bladhæng, man jublede og sang, spiste og drak — kort sagt, man morede sig og frydede sig over, at Vinterens Lænker vare brudte og det skjønne Foraar kommet i al sin Herlighed.

Paa Malerier og broderede Tæpper fra den Tid findes hyppigt Fremstillinger af forskjellige eiendommelige Lege, med hvilke Selskabet underholdt sig. Saaledes seer man t. Ex. en Dame, der sidder paa en Bænk eller en grønklædt Høi, medens en Herre ligger paa Knæ foran hende med Hovedet i hendes Skjød og Øinene tildækkede af hendes Hænder. Enhver Person af Selskabet nærmer sig den Knælende og giver ham et Slag; han skal gjætte, hvem det er, og gjætter han rigtigt,

træder Vedkommende i hans Sted. Et andet Selskab morer sig med at opføre en Slags spøgefuld Tournering. Paa en ophøiet Throne sidder Fru Venus i egen Person; ved hendes ene Side staaer en Ridder, og en anden bagved hende med Skjønhedsæblet. Til Skranken, som omgiver Thronen, ere Herrerne bundne; Damerne løse dem og parviis gaae Alle til Tourneringspladsen, hvor den selsomme Leg gaaer for sig under Kjærlighedsgudindens Øine. En Herre har lagt sig paa alle Fire, og paa hans Ryg sidder en Dame; tre Kampdommere stille sig ved Siden, og nu begynder Tourneringen. Den Dame, som sidder paa Herrens Ryg, strækker sit høire Been ret ud, en Herre, ligeledes med hævet Been, hopper imod hende og søger med sin Fod at ramme hendes for at kaste hende af Sadlen. Lykkes dette ham, har han seiret; men falder han selv ved Damens Stød, maa han erklære sig for overvunden, og Seirherren fører derefter den overvundne Modstander bort i sine Arme — enten det nu er en Herre eller en Dame; men de Sidste have ventelig som oftest været dem, der bleve baarne. Ofte havde man foranstaltet virkelige Tourneringer med Landsebrydning, Steenkastning osv., ved hvilke der blev uddeelt Belønninger; fremdeles afholdt man Jagtpartier især med Falke, Spurve og Høge, og endelig Hjortejagt. I alle disse Jagter kunde ogsaa Damerne deeltage, ja mangen Gang overgik de Mændene i Behændighed og Hurtighed saavelsom i Evne til at styre Hesten, naar det gjaldt om at holde sig i Nærheden af den flygtende Hjort.

Saaledes gaves der mange Slags Underholdning, med hvilke man fik Dagen til at gaae, naar man havde Gjæster; thi fremfor Alt kom det an paa at slaae Tiden ihjel paa en behagelig Maade. Vi have endnu opbevaret en original Beretning om det daglige Liv paa et fransk Slot i det fjortende Aarhundrede og skulle meddele det Væsentligste af den:

«I Nærheden af Rouen levede en gammel Helt, Arnaud de Trie, Admiral af Frankrig. Han var mæt og træt af Alder

og Saar og boede nu eensomt paa sit Slot midt i sine store Besiddelser; — da længtes han efter sin fordums Ven, Capitain Pero Niño, og sendte Bud efter ham. Pero Niño indfandt sig hos Admiralen og opholdt sig nogen Tid hos ham. Den skjønneste Dame i Frankrig, af høi Fødsel og med et ædelt Hjerte, var Arnaud de Trie's Hustru og ledede med en vidunderlig Dygtighed hans store og rige Huus. Hendes rigt udstyrede Bolig var afsondret fra Gemalens, men mellem begge fandtes en Vindebro; hun havde ti ædle Jomfruer omkring sig, og desuden et stort Antal Kammerfruer til sin Opvartning. Madame og hendes Damer gik hver Morgen, naar de vare staaede op, med deres Bønnebøger og Rosenkrandse til en nærliggende Lund, hvor de i Taushed bade deres Bønner; derefter plukkede de Violer og andre Blomster og vendte tilbage til Capellet for at høre Messen. Naar de vare komne derfra, bragte man dem stegte Høns, Lærker og andre Fugle, og Viin i Sølvskaale. Derefter red Madame og hendes Damer ud paa de skjønneste Pasgjængere, man kunde see, og tilligemed hende Pero Niño og de Riddere og Adelsmænd, som vare nærværende; da morede man sig i det Frie, bandt Krandse af det friske Grønne, og Sange af alle Slags forskjønnede Udflugten. Naar Middagstimen kom, vendte man tilbage og gik til Bordet, hvor den aldrende Borgherre ventede; thi han var selv for gammel til at ride. Han, Fruen og Pero Niño satte sig tilbords, og Hushovmesteren anviste hver Ridder sin Plads. Ved Taflet talte og passiarede man af Hjertenslyst — forudsat at man kunde gjøre det med Anstand og Beskedenhed — om sine Vaabenbedrifter eller om Kjærlighed, Musik forlystede Gjæsternes Øren, og naar «benedicite» var udtalt og Bordene borttagne, fik man sig en lille Svingom. Fruen dandsede med Pero Niño, og hendes Damer hver med en af hans Riddere. Efter Dandsen gav Madame sin Cavaleer et Kys, hvilket Exempel blev efterfulgt af Damerne, man spiste noget Sukkergodt, og Selskabet adskiltes for at tage en lille Middagsluur. Efter denne drog man paa Jagt,

spillede Fjerboldt, lod Hundene svømme, slog paa Tromme eller glædede sig ved lignende uskyldige Fornøielser, og naar man var træt, steg man af Hestene paa en skjøn Eng, hvor man nød koldt Kjøkken og Frugt. Under Jubel og Sang drog hele Selskabet tilbage til Borgen, hvor man efter at have spiist til Aften spillede Kegler til det blev mørkt; derpaa vendte man tilbage til Salen, hvor Musikken ventede, og Dandsen begyndte paany og varede til langt ud paa Natten». Efter at have nydt lidt Frugt og et Bæger Viin gik man til Ro for at samle Kræfter til den følgende Dags ligesaa anstrengende og ligesaa indholdsrige Beskjæftigelse!

VII.

Natteleiet.

Den indskrænkede Plads, som en middelalderlig Borg frembød, maatte naturligen nødvendiggjøre særegne Dispositioner for Natteleiet. Af enkelte Værelser fandtes jo kun meget faa, ofte næppe nok til Familiens eget Behov, og kun i rige Huse kunde der være Tale om, at Gjæsten fik et Værelse for sig, eller, hvis dette ikke kunde lade sig gjøre, en egen Seng. Ellers laae Gjæsterne paa Gulvet i Hallen, hvor man havde spiist og drukket, eller man kunde benytte Bænkene, som da bleve stillede i den nødvendige Orden, til Sovesteder, men hvor de Fremmedes Tal var saa stort, at ikke engang Hallen kunde rumme dem, maatte man enten tinge dem i Herberge hos Borgerne, naar en By fandtes i Nærheden, eller man maatte bygge særegne, lettere Smaahuse indenfor Ringmuren. Fruerhuset kunde dog stundom benyttes som Gjæstehuus, og om den i forrige Afsnit nævnte Pero Niño, der var Gjæst hos Admiral Arnaud de Trie, hedder det udtrykkelig, at han og hans Følge sov i Fruerhuset, der var forbunden med Hovedbygningen ved en Vindebro — en Ordning, som var en nødvendig Følge af den franske Donjon's hemmelige Løngangssystem.

Den mindre bemidlede Ridders Borg var imidlertid ikke indrettet paa at modtage Gjæster, og det eneste store Værelse, man havde, og som benyttedes til Alt, blev ogsaa benyttet til Natteleie for Gjæsten. Tjenestepigerne og en Deel af Børnene sov i smaae Kamre, Tjenerne hos Hestene i Stalden; men den mægtige Ægteseng havde sin Plads i det store Dagligværelse; de mindre Børn sov i Vugger enten ved Siden af eller ved Fodenden, og naar man nu skulde skaffe Plads til Gjæsten, var dette forbunden med en Deel Uleilighed. I Frankrig havde man paa Herreborgene uhyre Senge, der vare tolv Fod brede, og i hvilke baade Manden, Hustruen, Børnene, Hundene og — Gjæsten fik Plads. Man afklædte sig imidlertid næppe ved saadanne Leiligheder, endnu mindre kunde man vel sove fuldkommen nøgen, saaledes som det blev Skik i det fjortende og femtende Aarhundrede. Dog anvendte man ikke længe dette Familiesengsprincip, og der findes ingen Efterretninger om, at man andre Steder har hyldet det; men Sovestederne vare dog i det Hele meget store, i Reglen sex Fod lange og sex Fod brede, og vor Tids smalle Senge brugtes kun, naar det var ligefrem nødvendigt, f. Ex. naar Sengen skulde staae i en Nische, hvor Pladsen kun var lille. Havde man en saadan Enkeltseng, fik Gjæsten denne, men undertiden hændte det ogsaa, at man, naar man vilde vise en Fremmed en stor Høflighed og havde et særegent Soveværelse, overlod ham Herrens og Fruens Seng som den bedste, medens disse selv sov i Salen med Børnene. Havde Huset intet særligt Sovekammer, laae Alle i det store Fællesværelse. For Anstandens Skyld afdeelte man vel undertiden dette ved Tæpper og havde tætte Omhæng om Sengen; Damerne havde gjerne Smaakamre ved Siden, i hvilke de klædte sig af og paa, men mangengang manglede begge Dele, og man kan da uden nærmere Beskrivelse tænke sig til, med hvilke Ulemper et saadant Fællesskab maatte være forbundet.

Var der derimod Plads nok, saaledes at Gjæsten kunde faae et eget Værelse, saa var der en Deel Ceremonier at iagt-

tage, som alle gik ud paa at hædre den Fremmede og gjøre ham det saa godt som muligt. Man ledsagede ham til hans Værelse, klædte ham af, og naar han var kommen i Seng, bragte skjønne Damer ham Viin og Frugt og ønskede ham en rolig Nat. Undertiden ledsagede Værten eller Værtinden selv Gjæsten til Døren af hans Værelse, hvor Alt i Forveien var ordnet, Sengen redt og opslaaet, Lys satte i Candelabrerne, Ild tændt i Kaminen og, dog sjeldent, Gulvet bestrøet med Blomster og Græs. Kun Brudeleiet blev bestrøet med Roser, men ellers var det ikke ualmindeligt, at Puder og Tæpper var parfumerede med Rosen- og Lavendelvand.

De rige Huse satte stor Priis paa at eie kostbare Sengesteder, og man anvendte mange Penge paa at gjøre dem saa pragtfulde som muligt, ja undertiden var Gjæstesengen med sit rigt udskaarne Træværk og sine kostbare Silketæpper Husets prægtigste Stykke. I Bunden af Sengen laae en blød Fjerdyne, ovenpaa denne et med fiint Linned overtrukket Silketæppe og under Hovedet fandtes en rund Pølle med en fiin linned Hovedpude. Til Bedækning tjente enten et uldent Tæppe, en kostbar Pelts eller en Kappe. Det var i den tidligere Middelalder Skik at sove med Undertøiet paa, men senere, i det fjortende Aarhundrede, laae man, som ovenfor berørt, aldeles nøgen i Sengen, hvilket fremgaaer af Billeder fra den Tid — i det Mindste var Overkroppen ubedækket.

Beretningerne fra hiin Tid ere fulde af Exempler paa, til hvilken Yderlighed den middelalderlige Gjæstfrihed drev sin Hensynsfuldhed over for Hædersgjæstens Underholdning ogsaa i den mørke Deel af Døgnet, men de fleste af dem ere af en saa delicat Natur, at vi troe at gjøre bedst i at fortie dem for vore Læsere. Den Slaphed i Sæderne, som gjorde sig gjældende henimod Middelalderens Slutning, forklarer om end ikke undskylder disse mærkelige Phænomener, i hvilke ikke alene Utugten er sat til Høibords, men hvor endog Ægteskabsbrudet bliver anseet for at være en god Gjerning, naar det kan tjene til Gjæstens Underholdning.

Men naar denne om Morgenen vaagnede og var bleven paaklædt, gik han til Messen, enten i Slotscapellet eller i den nærliggende Kirke, og han og den skjønne Synderinde, hvem hun nu var, fik da formodentlig med det Samme Absolution, — Hvor dog den katholske Kirke var let at komme ud af det med i de Dage!

VIII.

Afskeden.

Varigheden af et Besøg kunde selvfølgelig være meget forskjellig og rettede sig efter de forskjellige Anledninger, i hvilke Gjæsten var nærværende. Der var, som ovenfor omtalt, Fester, som trak ud i flere Uger, andre, som kun varede et Par Dage, og, saasnart Høitidelighederne vare forbi, droge Gjæsterne bort. Venner og Bekjendte, som kom uden bestemt Anledning, bleve ogsaa kun saalænge, som man fandt Behag i hinanden; thi her gaves ingen Regler eller Vedtægter, hvorimod den, som om Aftenen kom og bad om Nattely, strax den følgende Morgen atter fjernede sig, naar ikke Vært og Gjæst syntes saa godt om hinanden, at Ønsket om et nærmere Bekjendtskab udstrakte Opholdets Varighed over nogen Tid. Naar Jakob Falke siger, at man i Norden ikke gjerne blev mere end tre Dage selv hos Bekjendte, «thi Gjæstevenskabet burde ikke misbruges», maa dette beroe paa en Misforstaaelse. Man træffer hyppigt nok i Sagaerne Beretninger om, at fremmede Kæmper bleve Vinteren over hos Konger og Høvdinger, og Bemærkningen om de tre Dage hidrører maaskee derfra, at de store Gilder som gjordes for Kongen, naar han drog paa Gjæsteri, ifølge Loven netop varede saalænge.

Fælles for Nordboer og Mellemeuropas Folk var den Skik at give Gaver ved Afreisen. Skjænk og Gave var jo det Middel, som sammenbandt Høvedsmanden og hans Følgesvende, og Gjæstebudene vare navnlig de Steder, hvor Ringe og andre Klenodier bleve givne med gavmild Haand.

Iøvrigt vare Gaverne mere et Bytte end et Offer, thi ofte søgte den Ene at overgaae den anden i kostbar Skjænk, og allehaande skjønne Sager, som Klæder, Sølvtøi, Heste osv. bleve udvexlede til gjensidig Erindring. Da Kong Albrecht I havde gjæstet Philip den Smukke af Frankrig, gav han ham to hundrede Jagthunde tilligemed disses Dresseurer, hvilken Gave den franske Konge gjengjældte med en ligesaa kostbar. Carl VI af Frankrig gav Keiser Venceslaus, der havde gjæstet ham, alt det Guld- og Sølvtøi, som var bleven brugt ved Taffelet, og lod desuden hver enkelt af hans Følge overrække kostbare Klenodier, medens Keiserens Gave blev anslaaet til en Værdi af to hundrede Tusinde Gylden.

Det var Værtens Pligt at stille Gjæsten tilfreds og at efterkomme hans Ønsker og Fordringer; men Gjæsten maatte ikke gjerne lade sig mærke med, at han manglede Noget, og ved Afskeden burde han prise og takke sin Vært, naar han ellers havde nydt Godt af ham. Thi det var Gjæstens Pligt at udbrede Husets Ry til fjerne Steder, og fremfor Alt paalaa denne Pligt Digterne og Sangerne, der droge fra Sted til Sted, fra Borg til Borg og alene levede af Gjæstfriheden. Deres Gjæld kunde de kun afbetale ved at lovprise Borgherrens og Borgfruens Gjæstevenlighed, og mangen Fyrstes Navn er ved disse Folks Sange bleven forplantet med Glands til Efterverdenen; men det forstaaer sig, havde de fundet Værten kneben, eller vare de dragne bort med tomme Hænder, kunde Visen nok faae en anden Lyd!

Overfor en rig Vært havde Gjæsten, naar han var ubemidlet, i og for sig ingen Forpligtelse; man modtog Gjæstfriheden, som den blev givet, uden at tænke paa, at man derved paadrog sig den Pligt at indbyde Vedkommende igjen. Men naar Rang og Vilkaar vare lige, gjorde man Gjengjæld. Var f. Ex. en betydelig Person Æresgjæst paa et Sted, hvor man foranstaltede Festligheder for ham, gjengjældte han disse for sin egen Regning. Da Hertug Rudolph af Østerrig, Keiser Albrechts Søn, var bleven formælet med Philip den

Smukkes Datter, og Staden Paris havde gjort stor Stads af ham, gav han fire store Gjæstebud, til hvilke det Bedste og Kostbareste, man kunde opdrive, blev anvendt. Den første Dag indbød han Kongen og Hoffets Herrer, den anden Dronningen og hendes Damer; den tredie Dag beværtede han Universitetet, «de ædle Skolarer», ved hvilken Leilighed han lod uddele Klæder og andre Gaver, og den fjerde og sidste Dag indbød han Borgerskabets høieste og ældste Medlemmer til Festen.

Selv Fremmede, der ligefrem kom som Reisende og nøde Gjæstfrihed, gjengjældte denne paa lignende Maade, naar de havde Raad dertil, og indbøde med stor Frihed Stedets Beboere til deres Festligheder. Vi have ved en tidligere Leilighed omtalt Leo af Rosmital, en rig bøhmisk Ridder, der drog fra Sted til Sted og fra Land til Land for at lære Folk og Skikke at kjende. I Brüssel indbød han, efter at have nydt megen Velvillie hos Philip den Gode og Stormændene, alle disse til en stor Fest og lod dem til deres store Forundring beværte paa Bøhmisk. Ogsaa de fornemme Damer kom paa hans Indbydelse, og «de morede sig meget godt med min Herre», som Ridderens Ledsager, Gabriel Tetzel, fortæller. Hertugen betalte Alt, hvad Ridderen og hans Følge fortærede, og til Gjengjeld gav denne Hertugens Søn, Carl den Dristige, en prægtig Hest — unegtelig med den Bagtanke, at den unge Hertug vilde give en endnu bedre til Gjengjæld. Carl paaskjønnede virkelig den smukke Gave saaledes som Leo af Rosmital havde haabet, men det var rigtignok en af Ridderens Ledsagere, som fik Hesten! —

Afskeden selv var en Deel simplere end Modtagelsen. Sædvanlig fandt den Sted om Morgenen efter Frokosten, især naar man havde en Dagsreise for sig. Gjæsten reiste sig da, takkede Husherren og Husfruen for Opholdet og tog bort, ledsaget af hiin. Gode Ønsker fulgte ham. Stundom medgaves der ham en lille Erindring, og ikke sjeldent ledsagede Værten sin Gjæst et Stykke paa Vei eller medgav ham en

Følgesvend. Riddere og Damer, der vare blevne modtagne med Kys, toge Afsked paa samme Maade. Taarefyldte Øine saae efter den bortdragende Elskede, Vinduet i Borgen lukkedes op; endnu et Blik, endnu en Hilsen — da indhylles den Bortdragende i en Støvsky, Vinduet lukkes, og Borgen ligger atter taus og alvorlig, thi Munterheden og Livet er veiret hen med den bortdragende Gjæst.

JOHAN PETERSEN.

Smaating.

Som mærkelige Exempler paa Aandskraft og Ihærdighed i at forfølge videnskabelige eller kunstneriske Maal skulle vi meddele et Par Smaanotitser, som vi have fundet i «Biographische Anecdoten». Frauenfeld 1867:

Thomas Carlyle, den bekjendte engelske Historieskriver, havde laant en lærd Nabo Manuscriptet til tredie Bind af sin franske Revolutionshistorie. Da Naboen imidlertid ikke havde viist den tilstrækkelige Paapassenhed overfor det kostbare Laan, var Manuscriptet faldet paa Gulvet, hvor Tjenestepigen om Morgenen fandt det og i sin Enfoldighed benyttede det til at tænde op med paa Skorstenen. Det varede ikke længe, inden Bogtrykkeren forlangte Manuscriptet, og Carlyle sendte Bud til sin Nabo for at fordre det tilbage. Denne søgte allevegne, men fandt det naturligviis ikke, og tilsidst spurgte han Pigen, om hun ikke havde seet det. Til sin Forfærdelse erfarer han, at det kostbare Værk er tilintetgjort. Man kan lettere tænke sig end beskrive den ulykkelige Forfatters Fortvivlelse ved at erfare Manuscriptets Skjæbne; han var i en grændseløs Forlegenhed, da han ikke engang havde et Udtog af det brændte Manuscript i Hænde, Bogtrykkeren trængte paa, og der var ingen anden Udvei end efter Hukommelsen at skrive Bindet paany. Men Carlyle gjorde det, skjøndt den anden Nedskrivning af Værket var ligesaa piinlig, som den første havde været fornøielig, og hans uhyre Villiestyrke har derved sat sig et Minde, som vil staae, saalænge som hans Bog lever. — Lorenzo Ghiberti, det femtende Aarhundredes berømteste Billedhugger og Billedstøber, arbeidede

i over tyve Aar paa at fuldende den almindelig beundrede Kirkedør i Florenz, om hvilken Michel Angelo engang sagde, at den var værdig til at smykke Indgangen til Paradiset. — Den kæmpeflittige Spanier Lopez de Vega havde i sit halvfjerdsindstyveaarige Liv skrevet 2,300 Theaterstykker med 21 Millioner Vers, og Poeten Hans Sachs digtede i Løbet af sit toogfirsindstyveaarige Liv 1,773 Skuespil og comiske Stykker og 4,275 Mestersange. — Elihu Burrit, den bekjendte Smed og Fredsapostel, tilskrev ikke saameget sin naturlige Begavelse de uhyre Sprogkundskaber, han besad, som en hensigtsmæssig Benyttelse af Tiden. Medens han tjente sit Brød som Smed og mindst i ti Timer om Dagen svang Hammeren, lærte han sig lidt efter lidt ti gamle og nye Sprog. Skjøndt denne uhyre baade legemlige og aandelige Anstrengelse ofte paadrog ham Hovedpine og andre Besværligheder, skaanede han dog ikke sig selv, og hans Dagbog fra 1837 afgiver et mærkeligt Beviis herpaa. Saaledes skriver han: Mandag den 18de Juni. Hovedpine; 40 Sider af Cuviers Theori om Jorden, læst 64 Sider Fransk, smeddet 11 Timer. Tirsdag: 65 Linier Hebraisk, 30 Sider Fransk, 10 Sider af Cuvier, 8 Linier Syrisk, 10 Linier Dansk, 10 Linier Bøhmisk, 9 Linier Polsk, lært 15 Stjernenavne udenad og smeddet 10 Timer. Og saa fremdeles. — Virgil skrev 11 Aar paa Æneiden og anvendte en uhyre Tid paa at affile Versene, men var endda ikke tilfreds med sit Værk; adskillige Historieskrivere have omskrevet enkelte Capitler 4, 8 ja 18 Gange, og Malherbes, en ældre fransk Digter, pyntede saalænge paa et Trøstedigt til en Ven, hvis Hustru var død, at denne, da Versene endelig ankom, levede meget lykkeligt med sin anden Kone!

